»SZÁLASI NAPLÓJA«

A NYILASMOZGALOM
A II. VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

»SZÁLASI NAPLÓJA«

»SZÁLASI

A NYILASMOZGALOM

NAPLÓJA«

A II. VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

Írta és összeállította

KARSAI ELEK

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ · 1978

SZERKESZTETTE

SZUHAY-HAVAS ERVIN

A SZERKESZTŐ MUNKATÁRSA

VAS EDIT

© Karsai Elek, 1978

ISBN 963 09 1115 9

1

Bevezető helyett:

„A Hungarizmus 3. könyve", avagy „Harc a hatalomért"

Az, amit a történeti irodalom „Szálasi Naplója"-ként tart nyilván, voltaképpen a nyilasmozgalom négy könyve, tartalmilag vegyes, hatalmas terjedelme ellenére végül is hiányos iratanyag. A Hungarista Mozgalom írásos emlékei egyébként nem csupán tartalmilag zavarosak, hanem felépítésük és sorsuk megértése sem könnyű feladat.

Amikor a második világháború utolsó napjaiban Szálasi és alvezérei amerikai fogságba kerültek, a náluk talált iratanyag egy részét az Amerikai Egyesült Államokba szállították, ahol a szövetségi levéltárban, a National Archivesban helyezték el őket. Az elkobzott iratokat ma a szövetségi főváros, Washington közelében, Suitlandben őrzik, hasonló, de nem magyar eredeti dokumentumokkal együtt. Az amerikai nyilvántartásban hivatalos megjelölésük így hangzik: „Hungarian Political and Military Records, 1909–1945" (Magyar politikai és katonai okmányok). Az anyagról készített mikrofilmanyag ma a Magyar Országos Levéltárban található.

Ez az anyag valószínűleg Szálasi Kabinetirodájának, vagy ahogyan a nyilas rémuralom hónapjaiban nevezték, a „Nemzetvezető irodájának" irattárához tartozott.

1945–1946-ban, a magyar háborús főbűnösök pereiben, a „Szálasi Naplója" néven ismert anyag egyes részei fontos szerephez jutottak a vádiratok összeállításakor. Elsősorban persze a Szálasi-perben ítélkező bíróság elnöke és a népügyész hivatkozott sűrűn a Naplóra, és – a történetírás szerencséjére – bőven idézte a Naplónak azokat a bejegyzéseit, amelyek Szálasinak és bűntársainak háborús felelősségét dokumentálták, nemritkán saját szavaikkal.

Így került a köztudatba elsőként a Napló létezésének ténye.

Igaz, a háborús főbűnösök perében történt ilyenfajta felhasználás egyúttal bizonyos tartalmi korlátozást is jelentett, hiszen a vádiratból kimaradt mindaz, ami kívül esett a háborús bűnösség kritériumán, tehát jórészt az egész belpolitika, vagy Szálasinak azok a külpolitikai akciói, amelyek a vádirat szempontjából nem voltak különösen érdekesek. Nem szerepel-

tek a Nyilaskeresztes Párt és más szélsőjobboldali pártok 1941–1942. évi tervezett egyesülési tárgyalásai sem, 1944 nyaráról a szélsőjobboldali koncentráció létrehozására irányuló Sztójay-terv, az 1944. július elejei puccskísérlet, az „Országépítés"-re vonatkozó tervek stb.

C. A. Macartney brit történész 1946-ban, a Szálasi-per idején Budapesten tartózkodott. A perben idézett naplórészletek felébresztették érdeklődését, elsősorban az ún. „A Hungarizmus 3. könyve". Az igazságügyi hatóságoktól Macartney mindössze betekintésre kért engedélyt, Ries igazságügy-miniszter azonban – igen nagy előzékenységgel – néhány nap múlva elküldte neki a könyv teljes gépírásos másolati példányát. (C. A. Macartney személyes közlése – *A szerző.*)

Így jutott ki „A Hungarizmus 3. könyvé"-nek másolata Oxfordba, ahol ma is a St. Anthony College könyvtárában őrzik. (Itthoni példányának nyoma veszett; 1967-ben, oxfordi tanulmányútja alkalmával bukkant rá e sorok írója a másolatra; Macartney professzor készséggel hozzájárult, hogy az anyagot mikrofilmre vétessük.)

Macartney professzor „October Fifteenth" (Október 15-e) című kétkötetes munkájában sokat merített „A Hungarizmus 3. könyvé"-ből, amelyet nem egészen pontosan, talán az angol olvasóközönségre való tekintettel, „Szálasi's Diary"-nak, Szálasi Naplójának nevezett.

„A Hungarizmus 3. könyvé"-nek felhasználása a magyar háborús főbűnösök perében, továbbá az a tény, hogy Macartney professzornak műve megírásakor, elsődleges, eredeti magyar levéltári anyag alig állt rendelkezésére, azt eredményezte, hogy a „szöveggyűjtemény" túlzottan előtérbe került, tényleges történeti forrásértékén felüli jelentőséghez jutott.

A magyar történeti szakirodalom már kritikusabban nyúlt ehhez a történelmi nyersanyaghoz, pontosabban ennek egyes, a Szálasi-perben ismertetett részleteihez, részben úgy, hogy az utóbbi években feltárt egyéb források összevetésével próbálta meghatározni a „Napló" valóságos értékét, helyét az 1933 és 1944 közti időszak bel- és külpolitikai eseményeinek leírásában, a háttérben mozgó erők értékelésében.

A könyvünkben közölt szövegek a „hungarizmus négy könyve" közül a 3. számot viselő könyv anyagának egy részét alkotják. Amint bevezetőnk címében jeleztük, „A H. 3. könyve" (korabeli rövidítése szerint) ezt az alcímet viselte: „Harc a hatalomért." Ennek a vegyes tartalmú, fárasztó „hungarista" frazeológiával megírt, de történeti forrásértékét tekintve végül is érdekes összeállításnak eredetileg az lett volna a feladata, hogy ismertesse „a Hungarista Pártnak és a Hungarista Mozgalomnak, valamint a Pártvezetőnek a hatalomért vívott harcát – a Pártvezető naplója ide vonatkozó részeinek felhasználásával".

Az alapötlet nem volt különösebben eredeti. Adolf Hitler, az NSDAP, vagyis a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt Führere, néhány munka-

társának hathatós közreműködésével már sokkal korábban, a húszas évek első felében megírta a náci hatalomátvételhez vezető út történetét, illetve a maga brosúraszínvonalán a náci ideológia összefoglalását. Ez a hírhedt „Mein Kampf". A „Mein Kampf" magyar kiadásai tükörfordításban adták vissza a címet: „Harcom."

Valószínűleg Hitler példája lebegett a magyar nemzetiszocialisták pártvezetője előtt, amikor terveket készített és készíttetett a Hungarizmus-könyvsorozat négy kötetére, főképpen „A H. 3. könyve" összeállítására.

De az eredeti elképzelések szerint egy kötet sem készült el, így „A H. 3. könyvé"-ről is csak nyers összeállítás maradt az utókorra, a kézirat dátuma pedig szerfölött késői: 1945. január–február.

De mi lett a másik három könyv sorsa, a „Hungarizmus 1., 2. és 4. könyvéé?" Nos, az első könyv valahogyan összeállt, a másodiknak viszont csak a vázlata (tartalomjegyzéke) maradt fenn, a „Nemzetvezető" Kabinetirodájának iratanyagában pedig utalásokat találunk „A H. 4." előkészületeire.

„A H. 1. könyvé"-nek előszaván 1944. február elsejei keltezést látunk; ezt az előszót egyébként bizonyos Kőfaragó-Gyelnik Vilmos vagy talán maga Szálasi írta. Az első könyv kéziratát 1944 nyarán nyújtották be cenzúrára. Az ügyész néhány passzust kihúzott belőle, a kézirat 1944. október 16., vagyis a nyilas hatalomátvétel után mégis csonkítatlanul került nyomdába. Az impresszum szerint a mű Budapesten jelent meg, 1944 decemberében. Nem valószínű, hogy rendes könyvárusi forgalomba került volna, bár kétségkívül kinyomtatták; egy 1945. márciusi, már a „Gyepűn" kelt feljegyzés tanúsága szerint Szálasi utasította az „Országépítés" vezetőjét: állítson össze névsort azokról a nyilas testvérekről, akiket kötelezni kell „A H. 1. könyvé"-nek megvásárlására.

Tudjuk továbbá, hogy „A H. 1. könyve" ezt az alcímet viselte: „A Cél". Mit tartalmazott „A Cél"? Kőfaragó-Gyelnik „testvér", aki 1944. október 16. előtt a Nyilaskeresztes Pártban az „Országépítés helyettes vezetője" volt, majd e nyilas pártintézmény vezetője, „A H. 1." előszavában nem csekély szerénytelenséggel így fogalmazza meg a mű tartalmi értékelését:

„Ez a könyv a Hungarizmusnak a parasztra, a munkásra, az értelmiségire, valamint a népek és a nemzetek közösségi viszonyaira vonatkozó igazságait tartalmazza . . ." De mindjárt figyelmeztet is rá, hogy „A H. 1. könyve", vagyis „A Cél" nem lesz könnyű olvasmány: „Kérem az olvasót, ne úgy vegye ezt a könyvet kezébe, mint ahogy egy könnyű regényt vagy újságcikket szokás, hanem úgy, mint egy katekizmust, ahol velős rövidséggel kapja a legcsodálatosabb gondolatrendszert, amelyben nem is a gondolatok szépsége, jósága és igazsága a legcsodálatosabb, hanem az, hogy mindez a gyakorlati életbe, annak legapróbb vonatkozásaiba is beépíthető."

Nos, ez persze nem tartalmi ismertetés, inkább dicshimnusz „a legcso-

dálatosabb gondolatrendszerről", amelynek igazi arculatát az utókor fájdalmasan jól ismeri. Ha tehát Kőfaragó-Gyelnik testvértől eltérően egyszerűen kívánunk fogalmazni, akkor azt kell mondanunk, hogy „A H. 1. könyve" a hungarizmus „eszmerendjét" tartalmazza, az 1938. július 6. előtti alapvetésben (1938. július 6-án tartóztatták le a horthysta hatóságok Szálasit), de megtalálhatók a tetralógia első kötetében a „hungarista eszmerend" 1942. október 1. után nyilvánosságra hozott alaptételei is, mert jóllehet Szálasi már 1940. szeptember 17-én szabadult a börtönből, méghozzá kormányzói amnesztiával, csak két esztendővel később ismertette új „eszmerendjének" alapjait ámuldozó hívei előtt.

„A H. 1. könyve", vagyis „A Cél" főbb címszavai: népcsalád, konnacionalizmus, nagytér, élettér, vezetőnép; az utóbbi hármas „eszmerendszer" együvé tartozik. Mindez eléggé rejtélyesen hangzik a mai olvasónak, főként talán a „konnacionalizmus", amelyen a nyilasvezér „nem nacionalizmust" és „nem internacionalizmust" értett, hanem – ezektől eltérően: konnacionalizmust, s aki most sem értené, hogy ez a fogalom pontosan mit jelent, az megnyugodhatik: a német fasiszták sem értették. Amikor ugyanis Szálasi, első és legbenső hívével, Csia Sándorral 1936 októberében a hitleri Harmadik Birodalomban járt „tanulmányúton", a berlini magyaroknak és a meghívott német vendégeknek hosszasan fejtegette a „konnacionalizmus" elméleti alapjait, de – amint ez Naplójából is kitűnik – a hallgatóság nem értette meg a „csodálatos gondolatokat", Szálasi igen nagy csalódására.

„A H. 1. könyve" előszavában, Kőfaragó-Gyelnik rossz magyarsággal írott megfogalmazása szerint „a nemzetiszocializmus magyar gyakorlatának eszmerendszere, alkotójának, Szálasi Ferencnek az agyában már az 1919. évi kommunista uralom bukása után, a honvédségnél teljesített tényleges katonai szolgálat alatt kicsírázott".

De a Szálasi „agyában kicsírázott eszmerendszer" jóval „A H. 1. könyve" előtt publicitást kapott, nem is egyszer. Szálasi először 1933-ban, „A Magyar Állam Felépítésének Terve" című röpiratában fejtette ki elképzeléseit, majd 1935 márciusában, a „Cél és követelések" című pamfletben, majd ismét a Nemzet Akaratának Pártja által kiadott öt röplapon és négy körlevélben is felbukkannak „csodálatos gondolatai". A „hungarizmus" fogalmának születéséről pedig az előszó írója megállapítja: „a nemzetiszocializmus magyar gyakorlatának ez a szakkifejezése nem szerepelt benne, bár – a nemzet jövője érdekében folytatott építő jellegű beszélgetésekben – Szálasi már rendszeresen használta". (Szálasi mindig harmadik személyben ír önmagáról, amihez hozzá kell szoknunk.)

Az első könyv Előszava tisztázta a „hungarizmus" szó megjelenési idejét és formáját is: nyomtatásban először a Nemzet Akaratának Pártja 1937. júliusi körlevelében látott napvilágot, és a Budai Vigadóban, az

1937. október 24-én tartott nagygyűlésen került „a nagy nyilvánosság előtt ünnepélyes kihirdetésre".

Az eszme – az Előszó szerint – fejlődött, de a fejlődésnek komoly akadályai voltak, éspedig abból adódóan, hogy „szavakkal kellett elmondani, leírni olyan eszmerendszert, amelynek fogalmaira nem voltak a magyar nyelvben elnevezések, egyszerűen azért, mert minden eddigi eszmerendszerrel összehasonlítva – amelyek egymás között mindig több-kevesebb rokonvonást tudtak felmutatni – merőben újat, mást nyújtott".

Külföldi példához sem nyúlhatott Szálasi, mert „egyetlen külföldi rokon eszmerendszer sem dolgozta ki rendszerét, mindig csupán programot adott. Márpedig programok nem jelentenek eszmerendszert, hanem csupán az eszmerendszer napi politikai céljait". (Ez magyarra fordítva azt jelenti, hogy a „hungarizmus" különb, magasabb fokú elméleti teljesítmény, mint Mussolini fasizmusa vagy Hitler nemzetiszocializmusa.)

Az Előszó írója - a Szálasira és alvezéreire jellemző szerénytelenséggel – nem kételkedett abban, hogy a „hungarizmus" sohasem veszíti el fejlődőképességét, „egyszerűen azért, mert oly igazságokat látott meg, amelyek az emberiség közkincsévé kell hogy váljanak, továbbá, mert az emberiség fejlődésében odáig jutott, hogy nemcsak képes már ezeket az igazságokat meglátni, de szomjazza és megvalósítani is akarja azokat".

„A Hungarizmus 1. könyve" végén az olvasó „Megjegyzések" cím alatt bibliográfiát talál, amely az eszmerendszer legfontosabb írásbeli, jórészt nyomtatásban is megjelent „műveit" sorolja fel. Szálasi annyira ügyelt e bibliográfia teljességére, hogy utasítására, a tartalomjegyzék tanúsága szerint, felvették a kötetbe azokat a cikkeket is, amelyek mások, például Széchenyi Lajos gróf neve alatt jelentek meg, de amelyeket ő 1944-ben magáénak vallott, továbbá azokat a gúnyrajzokat is, amelyeket – állítása szerint – ő sugalmazott . . .

Amíg „A H. 1. könyve" „a Hungarizmus eszmerendjének" fejezeteit, azaz „A Cél"-t óhajtotta bemutatni, a H. 2.-nek, „Az Út"-nak keltezése: „Velem, 1944. Karácsony napján". Ez a csonkán maradt vázlat Szálasinak „a politikai harcok folyamán elhangzott és írásban rögzített megnyilatkozásait tartalmazza. Itt Szálasi mint Pártvezető és mozgalmi harcos jelenik meg, aki a Pártot és a Mozgalmat mint eszközöket állítja be és használja fel sikeresen Nemzetünk boldogsága, dicsősége és nagysága szolgálatában."

„A H. 2. könyvé"-ben a fent említett ideológiai „műveket" – közölték volna: „A Magyar Állam Felépítésének Tervé"-t, a „Cél és Követelések"-et, a Nemzet Akaratának Pártja röplapjait és körleveleit, a „Pax Hungaricá"-t, továbbá Szálasi hírlapi nyilatkozatait, a Nyilaskeresztes Párt Nagytanácsán elmondott beszédeit, végül a Függelékben a Budapesten és az „országjárás" során, a vidéken tartott tájékoztatók szövegeit. (Csak

egyetlen példa: 1943. december 12-én Szálasi Békés vármegyében, Szegváron járt. Ott kérdezte meg az egyik nyilas testvér: „Elveszíthetjük-e a háborút?" A Nyilaskeresztes Párt vezérének válasza így hangzott: „Ezt a háborút mi már nem nyerhetjük meg, mert már megnyertük. A német és japáni hadvezetés minden előfeltételét megteremtette annak, hogy az ellenséget megsemmisíthesse. Csupán a végrehajtás van hátra, erre a legkedvezőbb pillanatot várják."

Majd az indokolás: „A nemzetiszocializmust nem lehet győzelmében meggátolni, mert alapja az erkölcs. Ez az erkölcs biztosít bennünket, hogy a német vezetők nem hazudnak. Ha Hitler egyszer kijelentette, hogy a megtorlás bekövetkezik, úgy nincs okunk ebben kételkedni . . ."

„A H. 2. könyve" előszava sem fukarkodott Szálasi dicsőítésével: „Szálasi politikai és mozgalmi harcának erkölcsi, szellemi és anyagi alapjai mindig az emberileg elérhető legtökéletesebb szépre, igazra és jóra való törekvés. E tekintetben élete egész folyamán nem találunk törést. Állandóan fejlődik, de fejlődése mindig egyenes vonalú."

De az „Az Út" iránt érdeklődő olvasók nem követhették nyomon eme „állandó és egyenes vonalú" fejlődést, minthogy „A H. 2. könyve" nem jutott tovább a vázlatoknál és az „összekötő szövegek" vagy másként: az „összefoglalók" első fogalmazványainál. Megemlítendő: ezeket Szálasi maga állította össze. Használhatóságuk – legalábbis számunkra – abban rejlik, hogy a Pártvezető 1945 elején, visszapillantva a megtett „út"-ra, minden esztendőt külön átfogó jelzővel jelölt, és némi összefoglaló tartalmi értékelést is fűzött hozzá.

„A H. 4. könyve" az alvezérek – a többi között Vajna, Kovarcz, Kemény, Csia, Szőllősi – feljegyzéseit, naplóit és egyéb, a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom történetéhez tartozó dokumentumokat gyűjtötte volna össze.

A könyvvel kapcsolatos munkálatok ennél a laza célkitűzésnél abbamaradtak, megszakadtak, mivel a második világháború nem akkor és nem úgy fejeződött be, ahogyan Szálasi elképzelte.

„A H. 3. könyvé"-nek 1944. december 31-i keltezésű előszavát így kezdte Kőfaragó-Gyelnik, az „Országépítés" vezetője:

„A Hungarizmus jelen, harmadik könyvében a Nemzetvezető Naplójának különösen nagy érdeklődésre számot tartó részeit adjuk közre. Ezek a részek szoros kapcsolatban állnak a hatalomért folytatott harccal. Természetesen a tárgyaltak túlságos időbeli közelsége és aktualitása miatt bizonyos neveket és a beszélgetések egy részét ki kellett hagyni. Meg kell még jegyeznem azt is, hogy csak a Szálasi által folytatott személyes tárgyalások, kezdeményezések és megnyilatkozások kerültek ebbe a könyvbe."

Következett a „teljesen világossá vált igazságok" felsorolása: minde-

nekelőtt az, hogy Szálasi és pártja „töretlen és egyenes úton haladt a hatalom felé, és semmit nem adott fel elveiből" (az, hogy ez az út sem egyenes nem volt, sem töretlen, és hogy a „változhatatlan elveken" hogyan tette túl magát Szálasi, ha a szükség és a németek úgy kívánták, arról maga a H. 3., különösen az 1944. augusztus–októberi részek tanúskodnak). Másodszor, Szálasi dogmatikus és merev harcmodora szolgáltatta tulajdonképpen a Párt és a Mozgalom számára „a szilárd és biztonságos alapot".

A harmadik „igazság", hogy Szálasiban élhetett az a „biztonságos tudat, hogy a Párt és a Mozgalom minden rendelkezésének bírálgatás nélkül engedelmeskedni fog", míg a negyedik „igazság" Szálasi és pártjának „elválaszthatatlan életszövetsége" volt. Ennek értékelése:

> Ez az életszövetség a győzelem felé vezető út első lépését immár sikeresen megtette. Végső győzelmét a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom Országépítésében megalkotott nagyszabású tervek megvalósítása fogja jelenteni.

A keltezés – ismételjük – 1944. december 31., amikor Szálasi és legszűkebb környezete már csak a legnyugatibb határszélen, Kőszegen és környékén, Velem községben érezte magát biztonságban, alig néhány száz méterre a hitleri Harmadik Birodalom akkori határától. Ami pedig az első sikeres lépést illeti, ez nyilvánvalóan az 1944. október 16-i „hatalomátvétel" volt, hogy ez milyen segítséggel sikerült, arról szemérmesen hallgat az előszó szerzője. A „végső győzelem" pedig a Nyilaskeresztes Párt „országépítési" tervének megvalósítása, amelynek „mindössze" egyetlen előfeltétele volt, az, hogy a második világháborút Hitler nyerje meg.

De 1944. december 31-én sem az Ardennekben, sem Olaszországban, sem a keleti front egyik legfontosabb szakaszán, a budapesti fronton semmi jel nem mutatott a német győzelem bekövetkezésére.

Igaz, az előszó is megállapította:

> A Hungarista Pártnak és a Mozgalomnak a hatalomért folyó harca tulajdonképpen most fejlődik ki igazán a maga óriási arányaiban, amikor a Hungarista Mozgalom végre fegyverrel a kezében harcolhat a bolsevizmus ellen. Mindnyájan tudjuk, hogy ez a harc sorspecsételő, vagy megsemmisítünk, vagy megsemmisülünk!

„A H. 3. könyve", Jobbágy Lajosnak, az országépítés helyettes vezetőjének feljegyzése szerint, három „kötet"-ből áll, éspedig az első kötet az 1936. október 8-tól 1944. március 18-ig terjedő eseményeket tárgyalja, a második az 1944. március 19-től 1944. október 16-ig terjedő időszakaszt fogja át, amíg a harmadik kötetben kapna helyet az úgynevezett „Függelék", valamint a „Megjegyzések" és „Mellékletek".

Jegyezzük meg: e naplóbejegyzések 1944. október 13-ával megszakadnak, nem tudni, mi okból, a szerző vagy a szerzők talán nem óhajtották megörökíteni, még bizalmas, belső használatra sem, a hatalomátvételt megelőző nap és a hatalomátvétel napjának lefolyását. Azonkívül ez ideig nem került elő a „Függelék"-et, a „Megjegyzések"-et és a „Mellékletek"-et tartalmazó harmadik kötet.

Ami megmaradt: 1225 lap terjedelmű – nyersanyag. Az előszó fent idézett első mondata nem hagy kétséget az iránt, hogy „A H. 3. könyvé"-nek összeállítói Szálasi egykorú naplóját használták, onnan másolták ki a Nyilaskeresztes Párt vezérének magyar politikusokkal, magas rangú katonatisztekkel, német diplomatákkal és hírszerzőkkel folytatott tárgyalásairól készített feljegyzéseket.

E feljegyzéseken, naplórészleteken kívül bekerült „A H. 3. könyvé"-be Szálasi jó néhány memoranduma, beadványa, levele – Horthyhoz, Kállayhoz, Sztójayhoz –, továbbá Szálasi a'vezéreinek, Vajnának, Kovarcznak, Keménynek, Szőllősinek és Csiának minden olyan jelentése, amely őt valamilyen okból különösen érdekelte.

Megtalálhatók továbbá „A H. 3. könyvé"-ben a Képviselőházi Napló nyilas szempontból fontos részletei, valamint a Külügyi Bizottság egyik ülésének jegyzőkönyve. Ez utóbbi érdekes: erről az ülésről ez az egyetlen információnk, ráadásul a Külügyi Bizottság tárgyalásai titkosak voltak.

Nem hagyhatók figyelmen kívül „A H. 3. könyvé"-nek ún. információs részei sem. Szálasi egyrészt – a vezérkarból való kikerülése után is – kapcsolatot tartott tiszttársaival, másrészt, különösen 1944. március 19-e, Magyarország német megszállása után a mind nagyobb számban felbukkanó konjunktúralovagok révén számos „új hírforrás" nyílt meg számára.

Persze, miután a szerkesztő, Kőfaragó-Gyelnik vagy Jobbágy nemigen szűrte meg a rendelkezésére álló matériát, egymás mellé került – az évek és a hónapok sorrendjében – fontos és kevésbé fontos, érdekes és érdektelen anyag. „A H. 3. könyve" tehát eredeti formájában meglehetősen zavaros, nem egy helyen áttekinthetetlen „szöveggyűjtemény" lett.

Ami ezek után e könyv forrásértékét illeti: elsősorban azok a részek érdemelnek figyelmet, amelyek a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom eddig kevéssé ismert, vagy éppenséggel ismeretlen tevékenységét mutatják be. Hangsúlyozzuk: torz optikával, hiszen a könyv olvasója Szálasi nézőpontjából lát, az eseményekből, a tárgyalásokból csak annyit tudhat meg, amennyit Szálasi – és egyes esetekben alvezérei – papírra vetettek. (Egyébként rendkívül megnehezíti a Szálasinak Horthyval, Kállayval, Sztójayval vagy éppen Veesenmayerral folytatott megbeszéléseiről készített feljegyzések kritikai elemzését az, hogy a partnerek hasonló feljegyzései eddig nem kerültek elő.)

Egyébként Szálasi, egész politikai pályafutása során, arra törekedett, hogy legszűkebb környezete is mindig, minden helyzetben a tévedhetetlen,

csalhatatlan, fölényes vezért lássa minden megnyilvánulásában, tárgyaljon akár Imrédyvel, akár Telekivel, akár Horthyval. Kudarcot, tévedést Szálasi – e „szöveggyűjteményből" kitűnően – ritkán vagy alig jegyzett fel, pontosabban az ilyen jellegű írásos dokumentum kimaradt „A H. 3. könyvé"-nek összeállításánál. Ha tehát csak az 1225 oldalas anyagot tekintjük, nyilvánvalóan nem kapunk valós, teljes képet a tárgyalt eseményekről.

Mindennek ellenére „A H. 3. könyve" nem mellőzhető forrás Szálasi és mozgalma tevékenységének jobb megismeréséhez, személyi és tárgyi tekintetben egyaránt. Ismét nyomatékosan kell hangsúlyoznunk: jó néhány tárgyalásról, már önmagában e megbeszélések megtörténtéről is *csak* innen, e speciális szöveggyűjteményből van tudomásunk, de ezen túlmenően még így is, ezen szemüvegen keresztül is sok minden feltárul a magyar szélsőjobboldali, a német és az olasz fasiszta ideológia és gyakorlat emlőin nevelkedett mozgalom valódi formájáról, tartalmáról.

A többi között is a legfontosabb: „A H. 3. könyvé"-nek alább közölt részletei vitathatatlanul bizonyítják, hogy a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom egyedül, saját erejéből sohasem juthatott volna hatalomra, Hitler és Himmler nélkül nem kerülhetett volna sor az 1944. október 16-i hatalomátvételre!

A nagy összefüggések vizsgálata mellett azonban számos, az első pillanatban kisebb jelentőségűnek tűnő észlelésre is nyílik alkalom „A H. 3. könyvé"-nek olvasása közben. Ide tartozik mindaz, amit a feljegyzések, dokumentumok elárulnak magának Szálasinak képességeiről és képzettségéről éppúgy, mint magatartásáról, tulajdonságairól, azokhoz fűződő viszonyáról, akiket magánál kevesebbre, illetve azokhoz, akiket maga fölött levőknek tartott.

De nem kevésbé érdekesek a könyvnek azok a részletei, amelyek a Nyilaskeresztes Párt belső viszályait, személyi torzsalkodásait tárják fel, a nemritkán meghökkentő, a kíméletlenséggel párosult marakodásokat, gyűlölködéseket; figyelmet érdemelnek továbbá azon részek is, amelyek a „Pártvezető", a Nyilaskeresztes Párt egyes vezéralakjai, illetve a horthysta államapparátus tagjai és a magas rangú katonatisztek közötti kapcsolatokról árulkodnak, ismeretlen tényekkel gazdagítva ismereteinket. (Bárczi-házi Bárczy miniszterelnökségi államtitkár, Béldy Alajos altábornagy, Albrecht és József Ferenc királyi hercegek stb. tárgyalásai Szálasival és alvezéreivel.)

Másfelől, minthogy „A H. 3. könyve" a hatalom megragadásához vezető „nyilas" utat majdnem kizárólag Szálasi tevékenységének fontosabb állomásain keresztül vezeti, ez egyúttal azt is jelenti, hogy kimarad – néhány ritka kivételt nem számítva – minden olyan akció vagy éppen eseménysorozat, amelyekben Szálasi ilyen vagy amolyan okból nem vett részt. Így, egy-két utalást nem tekintve, teljesen hiányzik e könyvből az 1938 augusztusától 1940 szeptemberéig terjedő időszak, amikor Szálasi börtön-

ben ült, beleértve az 1939. májusi országgyűlési képviselő-választásokat, pedig a Nyilaskeresztes Párt talán ekkor aratta legnagyobb politikai sikerét; de szinte alig esik szó a pártszervezetek működéséről, a Nyilaskeresztes Párthoz tartozó parlamenti képviselők tevékenységéről, a nyilaskeresztes sajtóról, hogy csak néhányat említsünk a főbb témakörök közül.

Végül, az Előszóban lefektetett meggondolásnak megfelelően „túlságos időbeli közelség és aktualitás" miatt – hiányzik néhány név és hiányoznak bizonyos akciók . . .

A könyv utószava – az olvasók jobb eligazítása céljából – felsorolja a kissé kusza és nem mindig nyomon követhető szélsőjobboldali, Szálasi-féle pártalakulásokat („a nacionalista és szocialista forradalmat vezető és végrehajtó Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom jogelődjeit"), méghozzá szigorú időrendben. Ezt érdemes itt idéznünk:

A Nemzet Akaratának Pártja: működött 1935. március 1–1937. április 15. Feloszlatta a Darányi Kálmán-kormány, Szálasi első letartóztatása alkalmával. Rövidítése: NAP. Vezető: Szálasi.

1937. április 16–1937. október 23-ig a Hungarista Mozgalom működik csupán, illegalitásban. Rövidítése: H. Vezető: Szálasi.

Magyar Nemzeti Szocialista Párt. Működött 1937. október 24–1938. február 21. Ebbe a pártba olvadt bele az Endre László vezette Magyar Fajvédő Szocialista Párt és még nyolc, szélsőjobboldali vagy nemzeti-szocialista párttöredék. Feloszlatta a Darányi Kálmán-kormány az egész pártvezetőség rendőri felügyelet alá való helyezése alkalmával. Rövidítése: MNSZP. Vezetőség: Szálasi, Széchenyi Lajos, ifj. Balogh István. Később csak Szálasi–Széchenyi.

Ezután egy hónap illegalitás. Vezető: Szálasi.

Nemzeti Szocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom. Működött. 1938. március 27–1939. február 23. Feloszlatta a Teleki Pál-kormány a választások előtt, hogy indulását lehetetlenné tegye. Rövidítése: NSZMP – HM. Vezetőség: Szálasi–Hubay–Széchenyi. 1938. július 6-tól Hubay.

Ezután újra egy hónap illegalitás. Vezetők: hungaristák.

Nyilaskeresztes Párt. Működött 1939. március 15–1942. február 23. Rövidítése: NYKP. Vezető: 1940. október 7-ig Hubay, ettől Szálasi.

Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom. Működött 1942. február 24–1944. augusztus 24. Feloszlatta a Sztójay Döme-kormány a beteg miniszterelnök távollétében, reakciós erők nyomására. Rövidítése: NYKP – HM. Vezető: Szálasi.

1944. augusztus 25–1944. október 15-ig újra illegalitásban, mint Hungarista Mozgalom. Vezető: Szálasi.

Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom. Működik 1944. október 16. óta. Rövidítése: NYKP – HM. Vezető: Szálasi.

„A H. 3. könyvé"-nek szövegében még egy elnevezést találunk az egész „mű" megjelölésére (minden év és hónap elején, továbbá a szöveghez csatolt mellékleteknél): „A Hungarista Mozgalom Naplója".

Felvetődik a kérdés: hiteles-e a Napló, vagyis: „A H. 3. könyve" szövege, igazolható-e a fennmaradt másolat eredeti volta?

Ami magának a Naplónak hiteles létezését illeti, az természetesen szóba került a Szálasi-perben, már az első tárgyalási napon, 1946. február 5-én. A népbíróság elnökének arra a kérdésére, hogy ő, Szálasi 1944. március 19-e után mikor lépett érintkezésbe a megszálló német csapatok vezetőivel, Szálasi így válaszolt:

„Erre nézve méltóztassék megengedni, hogy *naplómba* betekinthessek, mert eddig nem volt alkalmam rá.

Elnök: Április 3-án találkozott ön a naplójában foglaltak szerint először Németországnak úgynevezett magyarországi követével és teljhatalmú megbízottjával. (A tanácselnök kikeresi az idézett helyet *Szálasi naplójában*, majd miután *Szálasi kijelentette, hogy ez az ő naplója*, a tanácselnök felolvasta a fent jelzett részletet.)"

Miután a tárgyaláson felolvasott szöveg szó szerint megegyezik az általunk használt naplószöveggel, továbbá miután előkerült az ugyanezen per folyamán ismertetett 1944. szeptember 26-i Veesenmayer–Szálasi-tárgyalás eredeti naplószövege, és ez a szöveg szintén szó szerint azonos a birtokunkban levő szöveggel, nincs okunk kételkedni e naplómásolat hitelességében.

„A H. 3. könyvé"-nek szerzőjét, pontosabban szerzőit teljes bizonyossággal, a ma rendelkezésünkre álló adatok alapján, nem tudjuk megállapítani. A „Hungarizmus Könyvei" elnevezésű sorozat összeállításának terve minden valószínűség szerint 1943 második felében merülhetett fel; a munkálatokban a Szálasi legszűkebb környezetéhez tartozó „testvérek" vettek részt, mégpedig olyanok, akik nem tartoztak a Nyilaskeresztes Párt országosan ismert mozgalmi vezetői vagy parlamenti képviselői közé, így a már említett Kőfaragó-Gyelnik Vilmos vagy Jobbágy Lajos. (Mindketten az ún. Országépítés vezérkarában munkálkodtak, ezt a félig-meddig titkos szervet Szálasi 1940 őszén hozta létre azzal az elgondolással, hogy ennek kell előkészíteni a teljes hatalomátvételt, elvi, gyakorlati és személyi téren egyaránt.)

Az bizonyos, hogy az „alap" „A H. 3. könyvé"-hez a Pártvezető „naplója" volt, de nem lehet megnyugtató bizonyossággal eldönteni, ki vagy kik írták a „naplót"? Kétségtelen tény: Szálasinak voltak úgynevezett politikai feljegyzései, amelyek különböző tárgyalások lefolyását rögzítették, vagy a „Pártvezető" politikai állásfoglalásait („véleményét") tartalmazták.

(Fentebb már hivatkoztunk az 1944. szeptember 26-i naplórészletre. Az annak hátlapján található feljegyzés szerint e szöveg „a Pártvezető Testvér 1944. szeptember havi politikai feljegyzései"-ből való, tehát ez azt jelzi hogy Szálasi rendszeresen készített politikai feljegyzéseket.)

A feladat tehát az volt – 1945 januárjában–márciusában(!) –, hogy Szálasi „politikai feljegyzéseiből" önálló könyvet állítsanak össze, megfelelő „összekötő szövegek" és bevezetők beiktatásával.

Ezekről a munkálatokról fennmaradtak gyorsírási jegyzetek, gépelt szövegek, illetve a rajtuk eszközölt javítások, változtatások.

A vázlatokhoz tartozó jegyzetekből kitűnik, hogy Szálasi 1945 februárjában, „nemzetvezetői" teendőinek ellátása mellett, vagy mert ilyen tevékenységre nemigen nyílott alkalma, az „összekötő szövegeket" maga diktálta gyorsírójának.

Továbbá, Kőfaragó-Gyelnik Vilmos, aki Szálasi legszűkebb környezetéhez tartozott, és aki tevékenységéről rendszeresen emlékeztető feljegyzéseket készített, 1945. február 19-e feladatai közé az alábbiakat írta kockás noteszába: „A Pártvezetőhöz elviendő H. 3. előszó és a három összekötő szöveg. Javaslat adandó a H. 4. (napló 1922–1944. október 16.) könyv összeállítására – 3–4 alkötetben. Milyen csoportosításban jöjjön? Időrendben tálalni, de melyik évtől melyik évig?" Ebből is nyilvánvaló, hogy Szálasi a H. 3. szövegével külön is óhajtott foglalkozni.

És foglalkozott is a szöveggel, a gyorsírói jegyzetek áttétele után. Ez részben megállapítható a stílusból, de a törvényszéki írásszakértő perdöntő szakvéleménye alapján is, vagyis a kézírás kétségtelenül Szálasié.

„A H. 3. könyve", a „Harc a hatalomért", nem kész mű, nem az sem tartalmilag, sem stilárisan, talán leginkább az a megjelölés illik rá, amit különben Kőfaragó-Gyelnik használt az egyik résszel kapcsolatban: „első fogalmazvány, piszkozat".

Úgy tűnik, hogy vagy a megfelelő személy, esetleg személyek, vagy a szükséges idő hiányzott ahhoz, hogy a kusza összevisszaságban egymás mellé rakott, mert csak az évek során rendezett, még nem válogatott nyers naplót és egyéb anyagot átfésüljék, stilizálják. Ezért a „H. 3." jobb felhasználása, a könnyebb megértés céljából, e kötet összeállításánál némi rostálást és stilizálást végre kellett hajtani.

Könyvünkben főként tartalmi, de részben terjedelmi okokból a Napló szövegének közlését a Szálasi kiszabadulását követő időszak bejegyzéseivel kezdjük, vagyis a kötet időhatárai: 1940 szeptembere–1944. október 13.

Továbbá, nem vettük számításba a nyomtatásban már megjelent és ma is könnyen elérhető szövegeket, a harmad- vagy éppen tizedrangú információkat (jobban mondva: pletykákat), a kevéssé fontos naplórészeket; Szálasi és Kemény terjengős, a témát ismételgető leveleiből, beadványaiból

csak a fontosabb részleteket közöljük. Másfelől célravezetőnek látszott, hogy mégoly lényeges részeknél – *igen kevés helyen!* – ne az eredeti, az érthetetlenségig bonyolult és rossz felépítésű szöveget adjuk közre, hanem *kivételes esetekben* párbeszédes formában rekonstruáljuk az egyes beszélgetéseket, természetesen szigorúan ragaszkodva az eredeti feljegyzés tartalmához, értelméhez, sőt szóhasználatához. De ismételjük: a párbeszédes feldolgozáshoz kényszerből, nem is a *jobb* megértés, hanem pusztán *a* megértés végett folyamodtunk.

Hardy Kálmánt, aki 1942–1944-ben a folyamőrség parancsnoka volt, 1944. október 16-a után a nyilasok letartóztatták, Sopronkőhidára vitték, majd onnan hurcolták tovább Németországba. Macartney professzor kérésére Hardy megvizsgálta Szálasi naplófeljegyzéseit, pontosabban „A H. 3. könyvé"-t, és véleményét röviden így foglalta össze: „A Napló tipikus példája a náci írásműveknek: az igazság és a hazugság vegyüléke, keveréke."

Ez az értékelés is kritikus szemléletre inti az olvasót: a kötetben az 1944. október 15-höz (és az azon túl) vezető magyar golgotáról részletesebb információkhoz jutunk, mint eddig bármikor, persze torz, „hungarista" nézőpontból. És ez a nézőpont sem mentes bizonyos ellentmondásoktól. Meglepheti például az olvasót éppen Szálasi „hungarizmusa", nacionalista demagógiája, amely néhány esetben németellenes kirohanásokban jut kifejezésre. Azt pedig fontos megértenünk, hogy azon a néhány helyen, ahol a „pártvezető", a későbbi nemzetvezető-nemzetvesztő „német imperializmusról" beszél, a háttérben mellőzöttsége és sértettsége húzódik meg. Mert a torz optikájú adattömeg mögött látnunk kell a lényeget. S a lényeg – egészen tömör megfogalmazásban – ez: a náci Németország érdekeit az ellenforradalmi rendszer zökkenőmentesen képviselte, egészen 1942–1943 fordulójáig. Még a „második garnitúra" hatalomra juttatásakor, 1944. március 19-én sem Szálasira, hanem végül is Sztójay Dömére esett a náci vezető körök választása. A magyar fasiszta vezért csak akkor segítette hatalomra a fasiszta Németország, amikor nem maradt más választása, amikor csak a nyilas csőcselék maradt a talonban. Innen hát a szórványos „németellenesség", amely mögött a monomániás pártvezető mellőzöttségi érzete húzódik meg.

A most közrebocsátott és összekötő szövegekkel ellátott „Hungarista Napló"-t ilyen megfontolások után tartjuk közlésre érdemesnek. A benne meghúzódó tényanyag otromba őszinteséggel tárja fel a sajátos „hungarista" nézőpontot, rengeteg eddig ismeretlen adalékkal járul hozzá nem csupán a nyilasmozgalom, hanem a magyar belpolitika megismeréséhez, önleleplező ereje pedig néhány ponton olyan magas fokú, hogy tudományos marxista elemzése, kommentálása az utókor számára igen tanulságos lehet. Budapest, 1977. november 14.

Karsai Elek

2

„Fegyházból való kijövetele szerencsés választóvíz volt a magyar politikai életben”

Szálasi „összefoglaló" vázlata és értékelése az 1940-es esztendő utolsó negyedéről:

Szeptember 17-én 18 óra 30 perckor Szálasi elhagyja a Csillagbörtönt.

Megjelenésére, mint mágnes körül egyetlen szervezetbe – a Nyilaskeresztes Pártba – tömörülnek az összes magyarországi nemzetiszocialista pártok.

Első dolga, hogy meggyőződik a hirtelen megnőtt szervezetek és a mozgalom állapotáról. Döntenie kell: rögtön hatalomra törhet-e vagy szervezkednie kell-e előbb. Megállapítja a tényt, hogy a hangulati alapok megvannak, de teljesen hiányzanak a komoly nemzeti munkával kiépített szervezetek. Hatalom átvételéhez nem elegendő csak a hangulat. Dönt: mielőtt megkezdené a harcot a hatalomért, erőteljes nacionalista és szocialista szervezeteket épít, olyan szilárd kereteket, melyben a Nemzet biztos támasztékot kap, és ha összeomlana, biztos és szilárd keretek közé omlik.

Henney Árpád testvérrel együtt elkészíti a Párt és a Mozgalom Szervezési Szabályzatát.

Vágó Pál testvérrel együtt megveti az országépítés alapjait. Rögzíti a Hungarista Magyar Birodalom első, nagyvonalú alapterveit.

Gaál [Gál] Csaba testvérrel átbeszéli az ország személyügyi átállításának alapelveit és eseteit.

Ezzel a hármas munkával indul először a Nemzet megszervezésére és utána a hatalom birtokbavételére.

Nagy, reményteljes és bizakodó hangulat mellett az esztendőt szívós belső munka jellemzi. De mutatkoznak már a belső vajúdás első tünetei is.

1940. szeptember 7-én, tíz nappal Szálasi szabadulása előtt, a Luftwaffe hatalmas erőkkel kezdte támadni Londont. Ez volt az első nagyarányú nappali légitámadás a brit főváros ellen. Főként a londoni munkásnegyedekben, az East Enden volt sok az áldozat, egész utcasorok, lakónegyedek dőltek romba. Göring diadalittasan telefonálta feleségének: „London lán-

gokban áll" – láthatóan meg volt győződve arról, hogy az angol légvédelmet sikerült szétzúzni.

A Churchill-kormány a délkeleti partvidéken elrendelte a teljes riadókészültséget, sok helyütt meghúzták a német inváziót figyelmeztető harangokat.

A német repülők a következő 48 órában folytatták London és az angol légierő bázisainak bombázását; a brit légvédelem, különösen a vadászrepülő harci egységek közel kerültek a teljes összeomláshoz.

De a támadó német repülőrajok olyan súlyos árat fizettek a légi offenzíváért, különösen a szeptember 9-i támadássorozatért, hogy Hitler az invázió megkezdését szeptember 14-ről kénytelen volt 24-re halasztani – szeptember 17-én pedig, amikor a német haditengerészet vezérkara jelentette, hogy a Csatorna felett még mindig szívósan védekezik a Royal Air Force, Hitler az inváziót „további értesítésig", azaz bizonytalan időre halasztotta, másnap pedig arra adott parancsot, hogy ne gyűjtsenek össze több hajót a Csatorna kikötőiben; október 12-én a „Seelöwe" (Oroszlánfóka-) hadművelet megkezdésének időpontját 1941 tavaszáig tolta ki. Ettől kezdve Hitler és a Wehrmacht főparancsnoksága kelet felé fordította figyelmét.

Az angliai légicsata még nem ért véget, amikor 1940. szeptember 27-én Rómában Olaszország, Németország és Japán egyezményt írt alá. Az ún. háromhatalmi egyezmény értelmében (elméletileg) Olaszország érdekkörébe került Dél-Európa és Észak-Afrika, Németországé lett Európa többi része és Közép-Afrika, amíg Japánnak jutott Kelet- és Délkelet-Ázsia –, vagyis a három fasiszta nagyhatalom ezzel a szerződéssel óhajtotta lerakni a világ újrafelosztásának alapjait.

Ami most már a Duna-medencét és Délkelet-Európát illeti, az angliai légicsatában elszenvedett kudarc csak növelte e térség gazdasági és stratégiai jelentőségét. Ezután érthető, ha a német katonai és politikai körök meglehetős nyugtalansággal figyelték a romániai fejleményeket, ahol a második bécsi döntés után a fasiszta Vasgárda is bejutott a hatalom sáncai közé. De elég gyorsan, szinte hetek alatt nyilvánvalóvá lett, hogy a román légionáriusok részvétele a hatalomban nem rendet és nyugalmat, hanem gazdasági és politikai zűrzavart zúdított Romániára.

1940. október 7-én német–román megállapodás értelmében német „tancsapatok" vonultak be Romániába – Magyarországon keresztül –, hogy kiképezzék a román hadsereget a modern fegyverek kezelésére. A német katonai egységek elhelyezése ugyanakkor azt is megmutatta, hogy az OKW-nak, a Wehrmacht főparancsnokságának az „oktatási" feladatok teljesítésén túl más céljai is vannak, főként az olajmezőkön és a román–szovjet határvonalon.

■

A börtönből mártírkoszorúval visszatérő Szálasi vezéri mivoltát a különféle nyilaskeresztes pártocskák, frakciók vezérférfiai egymással versengve ismerték el. Ruszkay, a Magyar Nemzeti Szocialista Párt feje, Himmler utasításának megfelelően, már szeptember 19-én az alábbi levelet küldte Szálasinak:

Kedves Feri!

Noha igen sajnáltam, hogy ma nem adtál alkalmat, hogy kezedet megszoríthassam, mégis teljesen egyet kell értenem azon elhatározásoddal, hogy egyelőre senkit sem fogadsz, aki Neked politikáról kívánna előadni.

Mivel azonban az előbb-utóbb úgyis be kell következzék, engedd meg, hogy azon döntő momentumokra hívjam fel nagybecsű figyelmedet, amelyek a történelmi pillanatban fennállanak és amelyeket – úgy külmint belföldön – biztonsággal meg tudtam állapítani:

1. A kormányzat az új világ elkövetkezésével már leghatározottabban számolni kényszerült és tudja, hogy a nagy változás előbb-utóbb elkerülhetetlenül beáll.

2. Noha – esetleg katasztrofális kihatású közbeeső próbálkozások még nem tekinthetők kizártnak – megvan a hajlandóság a megbeszélésre, ami súlyosabb zökkenő nélkül tenné lehetővé a kibontakozást. Ez egyúttal biztosíthatná függetlenségünk megtartását is.

3. Ezen utóbbi előnyös fejlődésnek két előfeltétele van:

a) az összes magyar nemzetiszocialista erők szoros és fegyelmezett összefogása a *Te* vezérséged alatt, amit – szerintem a személyi ambíciók és törtetések kikapcsolásával, a belső intrikák letörésével és a jóhiszeműen elkövetett hibák megbocsájtásával lehet legjobban elérni.

b) További komoly munka a megbékélés szellemében (nem [a] megalkuvás szellemében), ami egyrészt biztosíthatná a régi világ embereinek a „Rückzug in Ehren-t" [visszavonulás becsülettel]; másrészt, egy olyan átmenetre vezetne (à la Hindenburg–Hugenberg–Hitler), amely megadná a kellő időt és módot a felkészülésre (mely állapot még nincs meg!).

Hogy mindez bevezethető és végrehajtható legyen, erre elsősorban a Te személyes helyzeted tisztázása is szükséges a kormányzat és a legfelsőbb hely felé, amire – szerintem – ma már van mód..

Ebben rendelkezésedre állok.

A megbékélés elutasítása vagy komoly megzavarása az ellentáborban kétségbeesett eszközök alkalmazását váltja ki, amelyek belső és külső katasztrófára vezethetnek.

Ez a helyzet.

Az egész fejlődési folyamatnak a külföldtől független lebonyolítására maximálisan 4–5 hónap áll rendelkezésre.

Láthatod ebből, hogy a helyzet halálosan komoly, és veszteni való idő nincs!

Az én szerény politikai kilépésem – Távollétedben – csak [a] fenti nagy célokat szolgálta.

Szerepem – bizonyos erkölcsi kötelezettségek likvidálásán kívül – ezzel be is lesz fejezve, mihelyt önként vállalt misszióm at a Te kezedbe tehetem le.

Hívásodat várom, addig vállalt kötelezettségeimet teljesíteni fogom.

Régi barátsággal ölel

Ruszkay Jenő s. k.

Szálasi nem sietett túlságosan a válasszal, mindenekelőtt a helyzetet óhajtotta felmérni – a Nyilaskeresztes Pártban és azon kívül.

Sz tájékozódik a Párt és a Mozgalom helyzetéről. Csia Sándor és Hubay Kálmán adják meg az első tájékoztatást. Sz-ban a következő kép alakul ki:

1. A kormányzat ijedten várja, mi fog történni, Ruszkay révén utat keres Sz felé;

2. csak hangulat van, a szervezettség teljesen hiányzik; anarchikus hangulat, vagy hangulati anarchia, ahogyan tetszik;

3. hangulati hajlam az úgynevezett szélsőjobboldali pártokban az összefogásra;

4. Rothen Ferenc a német nemzetiszocialista gyakorlatnak akarja megnyerni, ígéretet tehetett német hivatalos köröknek.

Sz döntés előtt: lezárja-e a Nyilaskeresztes Pártba való felvételt, vagy nyitva hagyja. Utóbbi mellett dönt. Indok: ha lezárná, mindenki áttódulna a többi szélsőjobboldali pártokba, abban a biztos tudatban, hogy az összefogás így vagy úgy, de létre fog jönni;

ha nyitva hagyja, nagy előny, mert csak a Nyilaskeresztes Pártba fognak belépni, így bizonyítható, hogy csak Sz vezetése fogadható el.

Sz belép a Nyilaskeresztes Pártba, hogy ezzel a lépésével is kifejezésre juttassa, hogy ezzel a párttal akarja a kibontakozást végrehajtani.

A fentiek jobb megértéséhez: Szálasinál, kiszabadulása után, egymásnak adták a kilincset, vagy szerettek volna hozzá bebocsátást nyerni a szélsőjobboldali ellenzék vezető figurái, továbbá a német „nem hivatalos diplomácia" ügynökei is.

A Napló szerint Szálasi visszautasította Rupprecht Olivérnek, a *Magyarság* kiadójának és Baky Lászlónak, a lap igazgatójának azt az ajánl-

latát, hogy foglalja el a *Magyarság* szerkesztőségében a számára berendezett szobát. (A Napló csak jelzi Baky és Rupprecht levelét, de azt még kivonatosan sem közli, mas forrásból sem ismeretes, mit tartalmazott az ajánlat.)

Hasonlóképpen eredménytelenül végződött Szálasi tárgyalása Michaelis német újságíróval és hírszerzővel is, mivel Szálasi, legalábbis a Napló szerint, ragaszkodott a „hungarizmushoz", bár az sem lehetetlen, hogy ha a tárgyalásra kiküldött német partner nem újságíró, hanem „hivatalos személy" lett volna, a Nyilaskeresztes Párt vezére engedékenyebb, hajlékonyabb álláspontot foglal el.

Szálasi nem volt hajlandó elfogadni Mecsér András közvetítését sem, aki a hungarizmus és a náci „népi mozgalom", a Völkische Bewegung között akart közvetíteni. A Napló Mecsér nézetét a magyar nép jövőjéről a következő szavakkal foglalta össze:

> A magyar nép fáradt, sok évszázados harcaiban önmaga építő erejét emésztette. Már nem tudja vezetni a többi népeket, önmaga is vezetésre szorul, nincs vezető rétege, csak a zsidóság. Az új koreszme népi államokat követel. Magyarország területén is ilyenek fognak alakulni. A megoldás olyasféle lesz, mint a jelenlegi vármegyerendszer, csak népi állami vonatkozásban. Minden népi állam valami vármegyeszerűséget fog képezni, ennek élén egy német főispán fog állani, de meglesz a népi alispán is. A magyar népi állam is ilyenféle lesz. Kéri Sz-t, lássa be, ez az egyedüli helyes megoldás. Neki nem sok köze van a dolgokhoz, örül annak, ha kukoricáját jól eladhatja, de mint régi jó barátja Sz-nek, kötelességének tartja, hogy nézetét elmondja, és Sz-t kérje, fontolja meg minden döntését.

Népi magyar állam vármegyerendszerben, német főispán és magyar alispán vezetése alatt – ezt Szálasi – a hagyományos magyar nacionalizmus talaján állva – nem fogadhatta el . . .

Mindenesetre, akármiképpen zajlott is le Szálasi tárgyalása Michaelisszel és Mécserrel, még ha a Napló nem is tükrözi pontosan a partnerek álláspontját, az tény, hogy 1940. szeptember második felében nem alakult ki tartós kapcsolat Szálasi és a német hivatalos, valamint nem hivatalos tényezők között.

Szálasi előbb idézett helyzetértékelése és az első tárgyalásokon elfoglalt álláspontja nem nélkülözött bizonyos megalomániás beállítottságot, nem csekély egocentrizmus kíséretében. Minden alap nélkül, egyedül csak Hubay és Csia, nyilván hízelkedő, talpnyaló, a „vezér" nagyságát hangsúlyozó tájékoztatása után, hajlamos volt egy olyan politikai következtetés levonására, hogy ő, Szálasi Ferenc áll a magyar politikai élet középpontjában, és mindenki, a szélsőjobboldal éppúgy, mint a kormánypárt, sőt a kormány vezetői is az ő szavaira és döntéseire figyelnek.

Kétségtelen, hogy Ruszkay Jenő altábornagy szívélyes levele és szinte alázatos felajánlkozása, Baky és Rupprecht ajánlata, Michaelis és Mecsér gyors jelentkezése és közvetítési kísérlete táplálhatták azt a rögeszméjét, hogy ő az adott pillanatban különösen jelentékeny politikai tényező. Pedig nem volt az. Mindössze arról volt szó, hogy az 1939 májusa óta folyton tért veszítő szélsőjobboldali ellenzék egyes vezérei szerették volna Szálasi börtönnimbuszát felhasználni, tömegbefolyásuk visszaszerzésére.

A hivatalos német diplomácia éppúgy, mint a hírszerzés Szálasit kiszabadulása után meglehetős tartózkodással kezelte, különösen azután, hogy nyilvánvalóvá lett: Szálasi különleges, privilegizált helyzetet képzel el magának és pártjának.

Éppen ezért a németek nem engedték át teljesen a szélsőjobboldali ellenzék vezetését Szálasinak, igyekeztek helyet biztosítani saját embereiknek: Bakynak a *Magyarság* szerkesztőségében, Ruszkaynak a mozgalomban.

Ilyen előzmények után, 1940. szeptember 27-én a Ruszkay vezetése alatt álló Magyar Nemzeti Szocialista Párt – teljesítve az SS utasítását, egyesült Szálasi Nyilaskeresztes Pártjával. Az ún. egységesítő rendelet szerint a párt neve „Nyilaskeresztes Párt", amelyben az

> egy akarat és felelősség kifejezője Szálasi Ferenc testvér, vezető testvér. A vezető testvér legfelső, egyénenként személyesen felelős tanácsszerve: dr. Csia Sándor, Hubay Kálmán, Ruszkay Jenő, Széchenyi Lajos testvérek.

Szálasi az egyesüléssel egyidőben „rendezte" az 1939 novemberében a Nyilaskeresztes Pártból kilépett, disszidált képviselők ügyét. Az érintett képviselőknek az alábbi nyilatkozatot kellett aláírniuk:

> Bocsánatot kérek a Nyilaskeresztes Párt vezetőségétől, személy szerint Hubay Kálmán, dr. Csia Sándor, Széchenyi Lajos, Mokcsay Dezső, Gruber Lajos testvérektől, hogy túlzott aggodalmamban olyan lépésre határoztam el magamat, mely a Nyilaskeresztes Párt és vezetett mozgalmának, ha nem is javíthatatlan[ul], de feleslegesen ártalmára volt.
>
> Beismerem és belátom, hogy 1939. december óta napjainkig a Hungarista Mozgalom és a Nyilaskeresztes Párt vezetősége minden lépésében megfontolt, meggondolt, előrelátó volt, és rendíthetetlenül haladt azon az úton, amelyet a magyar nemzetiszocialista mozgalom úttörői taposták, és a felé a cél felé, amelyben a magyar nemzetiszocialista mozgalomban megújhódott magyar nép megtalálja új igazságát, új szabadságát és új valóságát.
>
> A Nyilaskeresztes Pártból való kilépésemet és a Magyar Nemzeti

Szocialista Pártba való belépésemet Szálasi Ferenc testvér nem veszi tudomásul.

Tudomásul veszem, hogy képviselői megbízatásomat a Nyilaskeresztes Pártban megtarthatom. A Nyilaskeresztes Pártban lefektetett pártalkotmányi rendelkezések érintetlenül hagyása mellett, Szálasi Ferenc testvér döntésének magamat mindenben alávetem.

Budapest, 1940. szeptember 29-én.

Keck Antal s. k. *Szendrői Kovács Gyula* s. k.

Halmai János s. k. *dr. Nyireő Andor* s. k.

dr. Mosonyi Kálmán s. k.

Előttünk:

Széchenyi Lajos s. k. *dr. Csia Sándor* s. k.

Láttam:

Szálasi Ferenc s. k.

Szálasi, a „vezér" így mutatkozott be a Nyilaskeresztes Pártban.

Ruszkay viszont nem sokat törődött a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom ilyesfajta apró-cseprő személyi ügyeivel, messzebbre nézett, nagyratörőbb terveket kovácsolt, Szálasi vélt presztízsének kihasználásával.

Másrészről: Szálasi is nagy várakozásokat fűzött Ruszkay tevékenységéhez. Tudta róla, hogy nemcsak a volt vezérkari bajtársaihoz fűződő jó kapcsolatait őrizte meg, és talán éppen ezen összeköttetések révén juthat el Horthy kormányzóhoz, hanem bejárása van a fontosabb államhivatalokba is.

Bizonyosra vehető, hogy Ruszkay – nem saját ötletéből, hanem német megbízói sugalmazására – a Nyilaskeresztes Párttal való egyesülést csak első lépésnek tekintette azon az úton, amelynek el kellett vezetnie az összes magyarországi szélsőjobboldali erők egyesüléséhez.

Ruszkay mindenekelőtt Szálasi politikai súlyát akarta felmérni, a „vezér" jövendő szerepét tisztázni legfelsőbb kormánykörökben. 1940. október 1-én tehát a következő levelet küldte Szálasinak:

Kedves Feri!

A Min. Elnöknél voltam és Zsindely áll. titkár jelenlétében közöltem vele:

Szálasi Ferenc, a Nyilaskeresztes Párt vezető Testvére a politikai helyzettel kapcsolatban és saját személyes helyzetének tisztázására, fel kívánja őt keresni. A megbeszélés négyszemközt vagy – amennyiben a Min. Elnök úr a pol. államtitkár úr jelenlétében kívánná Sz F-et fogadni – Ruszkay Jenő jelenlétében történhetne meg.

A Min. Elnök úr a megbeszélést hajlandó lefolytatni és a legközе-

lebbi napok egyikén (a holnapi napon nem!) az én utamon fogja közölni az időpontot és módozatokat (négyszemközt vagy négyesben).

Mihelyst az értesítést megkapom, azonnal jelentem Néked. Kb. 1 órás tartamra állítják be.

Ölel

Ruszkay Jenő s. k.

p. d.

Függetlenül fentiektől kérlek, hogy holnap 12 h körül pár percre fogadjál. *R. J.*

Beavatott politikai körökben nagy meglepetést és nem kis megrökönyödést keltett, hogy gróf Teleki Pál miniszterelnök 1940. október 5-én a Sándor-palotában hajlandó volt fogadni Szálasi Ferencet, a Nyilaskeresztes Párt vezetőjét.

A Napló a miniszterelnöki audienciát így rögzíti:

Sz–Teleki-találka létrejön a miniszterelnökségi palotában, a miniszterelnök dolgozószobájában. A beszélgetésen részt vesznek: Sz, Teleki, Ruszkay Jenő, Zsindely Ferenc miniszterelnökségi államtitkár.

Sz előadja kérését, hogy a kormányzó elé juthasson és jelentést tehessen neki a jelenlegi politikai helyzetről vallott felfogásáról, mely alkalommal meg akarja köszönni a kormányzói kegyelmet. Teleki Pál ígéretet tesz, Sz furcsálja, hogy olyan kegyelmet kapott, ami tulajdonképpen nem is kegyelem. Teleki Pál nagyon csodálkozik, tudomása nélkül csinálták meg így a kegyelmet, utána fog nézni a dolognak, meg van győződve, hogy karácsony, újév, húsvét, a kormányzó születésnapja, névnapja mind olyan alkalmak, amikor újra kegyelmet gyakorolhat, és mindent elenged. Sz-nak be kell látnia, hogy rövid időn belül kétszer egymás után nem lehet egy személynek kegyelmet adni.

Sz felhívja Teleki Pál figyelmét, hogy nem változott meg a fegyházban, legfeljebb annyiban, hogy sok felesleges sallangot ledobott magáról, ridegebb és durvább lett, de tudomásul kell vennie azt is, hogy a hungarizmust ugyanúgy fogja tovább hirdetni, mint eddig tette. Hatalomra jutása érdekében törvényes eszközökkel fog harcolni, de figyelmeztet, hogy csak addig marad meg a törvényes úton, amíg a kormányzat a hungarizmussal és vele szemben is törvényes úton marad. Amint a kormányzat olyan eszközökkel óhajtana élni, amelyek nem egyeztethetők össze egy nemzet szabadságjogaival, ugyanolyan kíméletlenséggel fog védekezni, mint amilyennel meg akarnák semmisíteni. Sz kéri tisztázni, hogy mi igaz abból a hírből, hogy a kormányzó nem akarta a kegyelmet megadni, ellenben a németek kérésére megtette. Ha ez így volna, nem a kormányzónak akarja megköszönni szabadulását, hanem a németeknek, utána pedig azonnal jelentkezik a Csillagbörtönben, bün-

tetése további letöltésére, mert őt vagy az államfő engedheti csak ki szabad elhatározásából, vagy pedig a magyar nemzet akaratmegnyilvánulása, senki más.

Teleki nem ad erre választ, de ígéretet tesz, hogy a kormányzónak jelentést fog tenni a beszélgetésről.

Szálasi reményei, már ami a kormányzói kihallgatást és azután persze a hatalomban való részesedést illeti („Hindenburg–Hitler"-megoldás), nem váltak valóra. Hogy miért akadt el a „Pártvezető" 1940 őszén a hatalom csúcsára vezető út alján, azt teljes bizonysággal akkor lehetne megmondani, ha rendelkezésünkre állanának Teleki miniszterelnök feljegyzései a Szálasival folytatott tárgyalásról, véleménye a Hungarista Mozgalom vezéréről, majd az ezután tett lépésekről.

Ami szinte bizonyosra vehető: Szálasi és pártja nem viselkedett valami taktikusan a miniszterelnöki fogadás után. Teleki, nyilván nem ok nélkül, úgy érezte, hogy a Szálasi-audienciával bizonyos mértékben elébe ment a Nyilaskeresztes Párt politikai-erkölcsi rehabilitációjának, különös tekintettel arra, hogy alig egy esztendővel előbb, az 1939-es májusi választások idején még ő vádolta a nyilasokat idegen támogatással, a „guruló márkák" elfogadásával és felhasználásával. A miniszterelnök az általa tett lépés után feltehetően valami gesztust várt a másik oldalról, ha mást nem, legalábbis jóindulatú semlegességet. De Szálasi és hívei, nem utolsósorban tömegbefolyásuk megtartása és növekedése érdekében, egyetlen pillanatra sem mondhattak le élesen ellenzéki állásfoglalásukról, a parlamentben és azon kívül.

Telekinek erre reagálnia kellett.

Ruszkay közli Sz-val, hogy Teleki Pál üzeni Zsindely Ferenccel, hogy feloldva érzi magát a Sz-nak tett ígérete alól, hogy a kormányzónál ajánlani fogja fogadását, mert megszegte Teleki Pálnak tett azt az ígéretét, hogy a képviselőházban a Nyilaskeresztes Párt képviselői őt és kormányát nem támadják mindaddig, míg Sz kérését a kormányzónak elő nem terjeszti és döntését meg nem hozza. Se Sz, se Ruszkay nem emlékeznek ilyen ígéretre. Teleki Pál kimondottan és közönségesen hazudik. Zsindely Ferenc hümmög. Teleki Pál állásfoglalásának oka: a nagy hangulat, mely Sz kiszabadulásával keletkezett az országban, csillapodóban van. Teleki látja, hogy Sz ártalmatlan, akivel nem érdemes komolyan foglalkozni. Dobja.

A Napló ismét adós marad a pontos dátummal, így csak következtetni lehet Zsindely közlésének időpontjára; erre feltehetően nagyon gyorsan, már néhány nappal a Teleki–Szálasi-találkozó után kerülhetett sor. Erre

utal az, hogy 1940. október 9-én a *Reggeli Magyarország* című félhivatalos kormánylapban a következő kommentár jelent meg:

„Időszerűnek látszik még egy kérdés tisztázása, amely főleg a nagyközönség egyes rétegeiben fantasztikus találgatásokra adott alkalmat, Szálasi Ferenc és Ruszkay Jenő szombati miniszterelnöki kihallgatásával kapcsolatban.

Ennek a kihallgatásnak pontos története az, hogy Szálasi Ferenc az elmúlt hét elején Ruszkay Jenő útján azt a kérését terjesztette a miniszterelnök elé, hogy nála tisztelgő látogatást tehessen. A miniszterelnök közölte, hogy szombaton este fogadja Szálasi Ferencet. A kihallgatás ennek a közlésnek értelmében meg is történt és Szálasi Ferenc Ruszkay Jenő társaságában megjelent a Sándor-palotában.

A kihallgatások során semmiféle koalíció, kompromisszum vagy együttműködés gondolata fel nem merült. Ez a feltételezés csak ideges és nyughatatlan agyak szüleménye."

■

1940. október 7-én Szálasi, börtönből való kiszabadulása után első ízben, megjelent a Nyilaskeresztes Párt fővárosi, Andrássy út 60. szám alatti székházában, a párt képviselői értekezletén. A nyilaskeresztes induló és a Hiszekegy elhangzása után Csia üdvözölte a vezért, és fogadott neki „örök hűséget erős testvéri öleléssel".

Szálasi ez alkalommal beszédet mondott, amelyet – a címlapján nyilaskeresztes jelvényt viselő *Pesti Újság* tudósítása szerint – „a képviselő-testvérek felemelkedve" hallgattak meg.

A vezér bevezetőjében először köszönetet mondott Horthy kormányzónak szabadulásáért, egyúttal leszögezte: „kötelességemnek tartom, hogy megmondjam, hogy teljes felelősségem tudatában olyan erkölcsi, szellemi és anyagi hatalom birtokáért harcolok, amilyen hatalma az olasz nép vezérének van, különösen azért, mert nekem mindig volt államfőm, mindig van államfőm és mindig lesz államfőm".

Szálasi ezt az álláspontot 1944 nyaráig még jó néhányszor megismétli, abban reménykedve, hogy Horthy meghatódik, és olyan hatalmat ruház rá, amilyent Mussolini kapott az olasz királytól.

Szálasi ezután Hubaynak köszönte meg, hogy rendíthetetlen hűséggel, állhatatos kitartással tartotta a fogadalmat, amelyet 1938 márciusában tettek egymás kezébe Gömbös Gyula sírjánál, majd minden átmenet nélkül kijelentette: „Az Andrássy úti székház számomra és a magyar népi kezdeményezés számára mindenkor a »Hűség Háza« fog maradni."

Dicsérőleg szólt a pártvezető Ruszkay Jenő testvérről is, aki „rendkívül nehéz körülmények között valósította meg a feladatot, melyet maga elé tűzött: a magyar nemzetiszocialista mozgalmak szükséges egyesítését".

Szálasi beszéde nem tartalmazott sok új elemet az 1935. évi „Út és Cél", valamint az 1937. évi „Hungarizmus – Pax Hungarica" ideológiájához viszonyítva. Szerepelt persze a „Kárpát-Duna Nagy Haza", a nacionalizmus és a szocializmus összeolvasztása, „a rög, a vér és a munka elválaszthatatlan és szétválaszthatatlan háromsága". Némiképpen új formában fejtegette a zsidókérdés megoldását, amennyiben azt magyarázta, hogy az antiszemitizmust elveti, mert az nem vezet végleges „orvoslásra", ennélfogva „az aszemitizmus, a teljes zsidómentesség" alapján áll.

Szálasi utalt a Teleki-kormány és a Nyilaskeresztes Párt viszonyára, kijelentve, hogy „a kormánytól világnézeti felfogása elválasztja – ezért azzal az együttműködést nem óhajtja".

Szálasi végül arról szónokolt, hogy „kialakulóban van Észak-Európa a német nép kezdeményező vezetése alatt, és Dél-Európa a földközi-tengeri nagyhatalom, az olasz nép kezdeményező vezetése alatt; ilyen újjárendezésű Európában hazánk és népeinknek kezdeményezése határozottan bele kell hogy illeszkedjék a földkerekség rendezésnek e nagy művébe, mind erkölcsi, mind szellemi, mind anyagi vonatkozásban. Valljuk, hogy a Nyilaskeresztes Párt és vezetett mozgalma tudja csak az újjárendezéssel felötlő és felmerülő kérdéseket átfogóan és teljes felelősséggel megoldani".

Ezt a programbeszédet aligha lehet okosnak vagy taktikusnak minősíteni, Szálasi ugyanis akkor hirdette meg a teljes hatalomátvétel igényét, amikor annak reális előfeltételei – a parlamentben és azon kívül – hiányoztak, pusztán arra hivatkozva, hogy az európai újjárendezésnél felmerülő kérdéseket csak a nyilaspárt tudja megoldani.

Szálasi első nyilvános szereplése éppúgy nem elégítette ki a nyilas propaganda által erősen felcsigázott várakozásokat, mint ahogyan kudarcot vallott „magas szinten", a Telekivel folytatott bemutatkozó tárgyalásokon is.

Ilyen körülmények között Szálasi kénytelen volt minden támogatást igénybe venni, akkor is, ha ilyen vagy amolyan okból fenntartásai lehettek a segítséget nyújtó személyekkel szemben. A Baky–Rupprecht-duó visszautasítása és az együttműködés felvétele a Napló alapján így történt:

> Rupprecht–Baky igen el vannak keseredve, mert Sz nem fogadta el ajánlatukat, és nem foglalt el fizetett állást a *Magyarság* napilapnál. Ketten így akartak segíteni Sz pénztelenségén. Sz meg akarja tartani teljes függetlenségét, azért nem fogadja el. Sz tudja már, hogy Rothen útján a *Magyarság* anyagi megsegítésben részesül a német hivatalos vezetés részéről, ennélfogva igen erőteljes kötelezettségei is vannak. Sz kijelenti Hubaynak, hogy a *Magyarság* páratlan oldalait Berlinben, páros oldalait a Belügyminisztériumban szerkesztik. Hubay kijelenti, biztosan így van.

Valamivel alább a következő bejegyzés olvasható:

Hubay teljes felhatalmazást kap Sz-tól, hogy a *Magyarság*ot, mint a Nyilaskeresztes Párt hivatalos lapját, bekapcsolja a Pártba és a napilappal a Párt és Sz megbízásából szerződést kössön. Rettenetesen nehezen megy az egész. Úgy látszik, Berlinnek nagyobb szava van, mint Rupprechtnek és Bakynak.

1940. október közepén annyira kiéleződött az ellentét az Imrédy–Rátz vezette csoport és a kormánypárt vezetősége között, hogy Imrédy kilépett a Magyar Élet Pártjából és 18 képviselőtársával október 19-én megalakította a Magyar Megújulás Pártját (MMP).

Imrédy első nyilatkozata az új párt szükségességéről:

„Az MMP programja szerint új Európa van kialakulóban, [a] leghatalmasabb formáló erő: a nemzetiszocializmus és a fasizmus. Az új Európában ízig-vérig magyar lelkű, új Magyarországot akarunk felépíteni, amely az új Európa vezető hatalmával nemcsak a politikai érdekközösséget, hanem az őszinte eszmei közösséget is vállalja."

A nyilas *Pesti Újság* kommentárja: „Az Imrédy-féle program a legnagyobb fokú közeledést jelenti a Nyilaskeresztes Párt által meghirdetett célkitűzések felé. A mi véleményünk szerint Imrédy Béláék programjának igen sok pontja a Nyilaskeresztes Párt programjából van átvéve . . . Az új pártnak mentesülnie kell a régi polgári sallangoktól, és nyíltan is a nyilaskeresztes gondolat jegyében kell dolgoznia. Ha ez megtörténik, akkor az új párt teljesítette kötelességét. Egyébként? . . ."

Szálasi – a Napló megfogalmazása szerint – „a megalakulást nem veszi tudomásul" – és az ügyben a következő álláspontot foglalja el, önmagáról mindig harmadik személyben szólva:

A Nemzet két táborban van: az egyikben az új koreszmét vallók, a másikban a régi világot vallók. Teljesen felesleges, hogy ezt a tiszta politikai és társadalmi képet egy harmadik – ahogyan németül mondják: „Zwischenficker" – újra összekuszálja. Fegyházból való kijövetele szerencsés választóvíz volt a magyar életben. Az eddig elért eredményt: a tisztán szemben álló két tábort nem szabad felesleges új kezdeményezéssel éles ellentétben elvizesíteni, elhomályosítani. Nem lehet olyan pártot alakítani, mely a régi és az új koreszmét akarja, mert öszvér jön létre, mely ugyan szívós, de álnok, hamis és megbízhatatlan. Ha Imrédy kiment a kormánypártból, kötelessége, hogy csatlakozzék a Nyilaskeresztes Párthoz, ide belépjen. Imrédy nem ezt teszi. Imrédynek valószínűen tudomása van róla, hogy Sz a németek felé meg nem alkuvó magatartást tanúsít, ennélfogva igen erőteljesen romlik Sz kilátása a néme-

teknél. Ezt fel tudja Imrédy használni, hogy ez ellen felléphessen. Sz felkészül minden eshetőségre.

Szálasi láthatóan most is csak képzelt politikai súlyt és jelentőséget tulajdonított magának, ugyanakkor viszont lebecsülte Imrédy szerepét, illetve a németek számára az új pártban, az MMP-ben rejlő lehetőségeket. Teljesen ferde és hamis továbbá a szólam „a németek felé meg nem alkuvó magatartás"-ról, erre tulajdonképpen ilyen rövid idő alatt nem is nyílhatott alkalma, és ha még sokszor hangoztatta is „meg nem alkuvását" a következő hónapokban és években, a döntő percben konkrét tettekkel bizonyította be az ellenkezőjét.

Ruszkay, a Magyar Megújulás Pártjának megalakulása után, láthatóan nem vette túlságosan komolyan sem a *Pesti Újság* kommentárját, sem Szálasi gőgös, elutasító álláspontját. Úgy vélte, hogy megvan a lehetőség a szélsőjobboldali ellenzék együttműködésére. De a kép teljessége kedvéért tegyük hozzá: Ruszkay már október elején kísérletet tett a Szálasi–Imrédy találkozó „összehozására".

Ruszkay kéri Sz-t, jöjjön össze Imrédyvel. Sz viszontkérése, ne erőszakolja az Imrédyvel való találkozását, mert még egészen friss fegyházszag van rajta, amit annak az embernek köszönhet. Ne csodálkozzék, ha Imrédy nevét hallja, rács ereszkedik le szemei előtt, vörös ködbe borul előtte minden a dühtől, még gyűlöli és utálja ezt az embert. Egészen biztosan el fog jönni az ideje, amikor minden lecsillapodik benne, akkor majd leül és beszél vele.

A Szálasi–Imrédy-találkozó létrehozása ilyenformán nem kis politikai ügyességet kívánt, hiszen Szálasi személyes ellenszenvén kívül azt is figyelembe kellett venni, hogy Imrédyért a Nyilaskeresztes Párt sem lelkesedett túlságosan, a származása körül felfedezett „zavarok", az egynyolcad vagy tizenhatod „zsidó beütés" miatt.

Ahhoz is alapos rábeszélőképességre volt szükség, hogy Imrédy hajlandó legyen egy asztalhoz ülni az általa eléggé csekély képességűnek ítélt nyilasvezérrel. De Ruszkay megtette a magáét . . .

Ruszkay unszolja Sz-t, hogy találkozzék Imrédyvel, beszéljen vele, ismerkedjen meg. Sz enged Ruszkay beteges türelmetlenségének, és találkozik Imrédyvel Ruszkay lakásán. Sz úgy gondolja, hogy Imrédy valamilyen formában meg fogja találni a módját, hogy magyarázatot adjon Sz-nak 1938-as magatartására nézve, talán olyképpen, hogy kijelenti: Sz tévedett, midőn a hatalom birtokáért úgy harcolt, ahogyan tette, de viszont ő is tévedett Sz és mozgalmának megítélésében, ezért azt java-

solná, tegyenek mindketten vonást a múlt alá, kezdjék együtt, közös erővel.

Imrédy első szava Sz-hoz szó szerint: „Hogyan érezted magad a fegyházban?"

Sz fegyelmezi önmagát, hogy hasba ne rúgja. Válasza: „Köszönöm, a helyzetnek megfelelően és a körülményekhez képest jól!" Imrédy mosolyogni méltóztat. Mint jól fegyelmezett fegyenc, Sz kitátja száját, megmutatja aranyfogait: „Így éreztem magamat! Eljön az idő, amikor majd benyújtom a számlát az aranyfogakért azoknak az uraknak, akiknek köszönhetem!" Imrédy szemeit behunyni méltóztat és nem méltóztat tovább mosolyogni. Imrédy a célzást azonban fegyelmezetten nem veszi tudomásul.

Három órán át tart a beszélgetés. Általános politikai és társadalmi kérdésekről folyik a beszéd. Imrédy kérdez, Sz válaszol. Sz benyomása: Imrédy tanulja a nemzetiszocializmust, mint a politika szorgalmas, becsvágyó tanulója. 20 h tájban Imrédy órájára tekint, elnézést kér, indulnia kell a Gellért-szállóba, mert hivatalos német személyiségekkel ott találkája van, velük vacsorázik. Búcsú közben Imrédy: ő ugyanúgy látja a helyzetet, ahogy Sz, ő azonban nagyobb súlyt helyez a parasztságra, máskülönben ugyanazt akarja ő is. Meg van győződve, hogy együtt fognak tudni haladni. Ő mindenkor a magyar nép szolgálatába akarja állítani minden képességét.

Ezután a vállveregető, volt miniszterelnöki elismerés után Sz nem engedi el Imrédy kezét, hanem így válaszol:

„Vedd tudomásul, előtted egy olyan ember áll, aki életének legnagyobb szenvedését és megpróbáltatását Neked köszönheti, aki valamikor a legszívesebben saját két kezével megfojtott volna. Az az ember áll előtted, aki telve volt gyűlölettel és elkeseredéssel Veled szemben. De mindezt visszahagyta a cella négy fehér fala között, ugyancsak nemzetünk szolgálatában. Vedd tudomásul, hogy ez az ember Neked megbocsájt. Jó vacsorát kívánok a Gellértben!"

■

Ruszkay sakktábláján még egy figura állt: Albrecht főherceg, aki egyetlen pillanatra sem adta fel a reményt, hogy előbb vagy utóbb Horthy helyére vagy még magasabbra, a magyar királyi trónra kerülhet. A húszas években a szélsőjobboldali fajvédők, Gömbös, Eckhardt és a köréjük csoportosult szabad királyválasztó politikusok ígéreteiben bizakodott. Tegyük hozzá: viszonzásul nagy összegekkel támogatta az említett csoportok politikai ambícióinak megvalósulását. Feltehetően akkortájt ismerkedett meg Ruszkayval is, a harmincas évek végén a náci Németország hatalmasaival, elsősorban Himmlerrel keresett és talált kapcsolatokat, ott megfelelő „szolgá-

latok" kilátásba helyezésével vélte megnyerni a nácik segítségét a magyar trónhoz vezető út felé.

De szorgalmasan, szinte fáradhatatlanul kutatta Albrecht itthon is a kormánnyal és a kormányzóval szemben álló, némi anyagi áldozatok árán megszerezhető politikai szövetségeseket is.

Így érte Albrecht főherceget Ruszkay ajánlata a nyilasvezérrel való találkozásra. A főherceg is, a Nyilaskeresztes Párt vezére is, sokat várt az első összejöveteltől.

Ruszkay kezdeményezésére Sz elfogadja Albrecht főherceg meghívását vacsorára. Ennek keretében Sz elmondja Albrechtnek felesége és Ruszkay jelenlétében Imrédyvel való beszélgetését, Imrédy üdvözlő szavait és a búcsújelenetet. Albrecht – amint mondja – ezen egyáltalán nem csodálkozik, hiszen Imrédytől más magatartás nem is várható. Albrecht szerint Imrédy igen felkészült és jó politikus, magaviseletében mégis vannak bizonyos megnyilvánulások, melyek érthetetlenek, amilyen az is, hogy Sz-t azzal a kérdéssel brüszkírozza, hogy hogyan érezte magát a fegyházban, és teszi ezt éppen az az ember, akinek Sz a fegyházbüntetését végeredményben köszönheti.

A vacsorán felveti Albrecht főherceg a kérdést, felajánlhatja-e szolgálatait a Nyilaskeresztes Pártnak. Sz köszönettel tudomásul veszi. Kérdi, hogy Németország felé vannak-e összeköttetései. Albrecht válasza, hogy mindennemű összeköttetései vannak, politikai vonatkozású összeköttetései is igen messzeágazóak és erőteljesek; szívesen megy Németországba, összeköttetései révén végrehajtja azokat a feladatokat, amelyekkel Sz megbízza. Sz tudomásul veszi ajánlatát, ebbeli örömének ad kifejezést. A helyszínen megkéri, legközelebbi németországi útja alkalmával eszközölje ki hivatalos német köröknél, hogy küldjenek ki hivatalos összekötőt a Nyilaskeresztes Párthoz, és adják beleegyezésüket, hogy a Párt is kiküldhesse a német világnézeti pártba hivatalos összekötőjét. Feladatuk az lenne, hogy a két Párt részéről felmerülő kívánságokat egymáshoz eljuttassák, a nagy kérdésekben magatartásukat összehangolják. Sz nem kíván a német kormány részéről támogatást, mert tisztában van azzal, hogy a német kormányt a magyar kormányhoz kötik szerződései mindaddig, míg a magyar kormány eleget tesz önként vállalt vagy felajánlott kötelezettségeinek. De felfogása az, hogy világnézeti pártok ennek dacára minden gátlás nélkül felvehetik az érintkezést egymással, mint ahogyan a marxista–szabadkőműves–judaista pártok az egész világon összeköttetésben vannak, tekintet nélkül arra, hogy szövetséges vagy ellenséges viszonyban állanak egymással kormányaik.

Albrecht elfogadja a feladatot. Ígéri, hogy legközelebbi künnléte alkalmával ezt a kérdést fel is fogja vetni. Megkéri Sz-t, hogy minden hónapban egyszer jöjjenek össze, talán nála, vacsora keretében, beszél-

jék át a helyzetet. Sz beleegyezését megadja. Ezen a beszélgetésen mindvégig részt vett Albrecht felesége és Ruszkay.

Albrecht főherceg – mint később kitűnt – az RSHA, a náci, a német Birodalmi Biztonsági Főhivatal magyarországi hírszerzői közé tartozott, és ezeket az összeköttetéseit óhajtotta felhasználni Szálasi érdekében, amennyiben Szálasi hajlandó őt Szent István trónjára segíteni. Ezt jelentette volna az Albrecht–Szálasi-paktum... De itt sem alakultak a dolgok a várt irányban. A Naplóból kiderül, miért nem:

Albrecht üzenteti Ruszkayval, őt – Albrechtet – nagyon figyelik a rendőrség részéről, arra kéri Sz-t, egyelőre ne találkozzanak, a megfigyelés majd alább fog úgyis hagyni, e kellemetlen közjáték után újra személyesen fognak találkozni, fesztelen vacsora keretében. Sz tudomásul veszi Albrecht kérését.

Az Albrecht-ügy első menete 1940 decemberében tehát azzal zárult, hogy Albrecht arra kérte Szálasit, Ruszkay révén maradjanak összeköttetésben, de személyesen egyáltalában ne érintkezzenek. Ruszkay – a főherceg véleménye szerint – egészen biztosan kiválóan fogja betölteni az összekötő szerepét.

Szálasi – ez is hozzátartozik jellemrajzához – nem felejtett, Albrecht elutasító magatartását sértésnek érezte, és csak az alkalmat várta, hogy megfizessen.

Nem is kellett nagyon sokáig várnia, csak 1941 nyaráig, amíg felvetődött Horthy utódlásának kérdése, egyelőre olyan formában, hogy Albrecht óhajtott Horthy kormányzó tisztségébe kerülni.

■

Szálasi „árfolyama" 1940 őszén még mindig meglehetősen magas volt, jóllehet valahányszor megjelent a nyilvánosság előtt, beszédeinek érthetetlenségével, gondolatainak kuszaságával legfanatikusabb híveit is zavarba ejtette.

A pártvezető testvért mindez nem érdekelte túlságosan. Hogy nimbuszát növelje, meglehetős elzárkózottságban élt, híveit is csak ritkán engedte színe elé. Ha viszont a német náci párt részéről tapasztalta akár a legkisebb érdeklődést, mindenfajta megbeszélésre, tárgyalásra mindenkor késznek mutatkozott. Ugyanez jellemezte a hazai előkelőségekhez fűződő vagy reménybeli kapcsolatait is.

A Naplóból nem derül ki, hogyan, mi módon, de Szálasi a másik királyi herceghez, József Ferenc főherceghez is utat talált. A Napló szerint így:

Sz felkeresi József Ferenc főherceget, akit 1936-ban ismer meg a sikertelen pomázi időközi választások után. Azóta szívélyes viszony áll fenn közöttük. A főherceg és felesége mindenről érdeklődnek, mindenről megvan a nézetük és felfogásuk. Magaviseletük egyenes, félreérthetetlen. Sz figyelmezteti a főherceget, hogy őt – Sz-t – figyelik a rendőrség részéről, nem akarja kellemetlen helyzetbe hozni. Főherceg: nem érdekli, ő szabad magyar állampolgár, aki azzal érintkezik, akivel akar. Megkérdezi Sz-t, hogy lopott, rabolt vagy gyilkolt-e. Sz kijelenti nevetve, nem. A főherceg viszont kijelenti, így pedig becsületes férfival áll szemben, akivel mindenkor és mindenütt találkozni óhajt, akár tetszik egyeseknek, akár nem. Kéri Sz-t, amennyiben ideje engedi, keresse fel, tájékoztassa szándékairól, a helyzetről, mert a magyar nemzet sorsát élénk figyelemmel kíséri annak dacára, hogy teljesen visszavonult életet él. Sz ígéretet tesz. Ígéretüket mindketten betartják: József Ferenc főherceg nem törődik a rendőri megfigyeléssel. Sz időnként s szükség szerint tájékoztatja őt. Találkozásaikon legtöbbnyire részt vesznek a főherceg felesége és Sz menyasszonya, Lutz Gizella.

■

Szálasi az Albrecht főherceggel folytatott diskurzus alkalmával sem csinált titkot abból, hogy ez a politikai kapcsolat különösen azért érdekli, vajon Albrecht meg tudja-e teremteni az összeköttetést a Nyilaskeresztes Párt és a német náci párt között, sikerül-e a főhercegen keresztül eljutnia neki vagy valamelyik alvezérének magasabb német körökhöz.

Ugyanakkor egyes hazai nacionalista köröket is szeretett volna megnyerni, amit viszont csak úgy érhetett el, ha szembenállását hangoztatja a náci Németországgal. Így alakult ki azután az a paradox helyzet, hogy 1940. szeptember 17. után maga Szálasi egymás után tett olyan nyilatkozatokat, hogy a hozzá fűződő szorosabb kapcsolat nem tűnt túlságosan vonzónak a Harmadik Birodalom délkeleti-európai „szakértői" számára.

Néhány adalék: Szálasi 1940. október 7-i programbeszédében meglehetősen éles hangot ütött meg azokkal az államokkal szemben, melyek elhanyagolják a valláserkölcsi nevelést. Ha nem is mondta ki, mindenki tudta, hogy Németországról van szó;

nem tudott megegyezni Basch Ferenccel, a Volksbund magyarországi vezetőjével a német ajkú magyar állampolgárok politikai szervezése kérdésében, pontosabban: Szálasi nem volt hajlandó lemondani a sváb községekben folytatandó nyilas szervező munkáról;

Szálasi semmit sem módosított az 1937-es „Kárpát-Duna Nagy Haza" elképzelésén, ez pedig sehogy sem fért össze a Délkelet-Európára vonatkozó német tervekkel;

Szálasi nem tudott együttműködni Rothen Ferenccel sem, pedig róla

tudhatta, hogy nem akármilyen összeköttetései vannak a Harmadik Birodalomban.

A Napló a Szálasi–Rothen-kapcsolat alakulását így foglalja össze:

Rothen Ferenc szellemi vezetése alatt kialakul Magyarországon a csoport, amely a nemzetiszocializmus német gyakorlatát akarja az országra kényszeríteni minden eszközzel. Ebbe a csoportba tartozik a *Magyarság* napilap egész vezetősége, Michaelis, Kienast nevezetű, akit Sz ugyancsak még fegyházba vetése előtt ismert meg. Közeledik ehhez a csoporthoz a Pálffy-frakció. Pálffy maga becsületesen igyekszik, hogy a súrlódásokat enyhítse és az ellentéteket áthidalja a nemzetiszocializmus német gyakorlata és a hungarizmus között. Sz elnevezi Pálffyt örökös töprengései miatt: a Mozgalom Hamletje.

Sz véleménye a Rothen-féle kezdeményezésről:

Rothen megköti vele hungarista alapon a magyar–német élet-, társ- és sorsszövetséget. Mikor fegyházba kerül, Rothent – R – internálják. R innen megszökik Németországba. Itt hivatalos német körök előtt helyesen hivatkozik arra, hogy Sz belső és meghitt munkatársai közé tartozik. Ennek megfelelően alkalmazzák is. Közben nagy fordulat áll be a Völkische Bewegung ideológiájában, mely még kiforratlan. Az Európa-rendet imperialista alapon akarja megszervezni a harctéri hatalmas sikerek következményeként.

Sz szabadul a fegyházból. R ajánlkozhatott a német vezetésnek, hogy imperialista elképzelései számára megnyeri Sz-t, az előfeltételek erre adva vannak: meghitt politikai barátja Sz-nek, Sz tehát hallgatni fog rá, azt fogja elfogadni, amit R ajánlani fog neki. A megbízatást ezért meg is kapja. Michaelis és Mecsér útján következnek kísérletei. Csődöt mondanak. R eleget akar tenni a megbízásnak, de nem tud, így önmaga számára alibit keres. Megtalálja: kijelenti: Sz nem normális, vallási hóbortban szenvedőnek, majd tébolyodottnak bélyegzi, amit a fegyház súlyos évei váltottak ki szegényben, aki erről nem tehet, dehát őrült, közveszélyes őrült. Elhiszik.

Konkrét példa:

Sz tudomására jut, hogy Zimmer Ferenc, az egyik disszidált, de visszavett nyilaskeresztes párti képviselő társaságban, melyben németek is jelen voltak, kijelentette, hogy Sz csak abban az esetben volt hajlandó őt visszavenni a pártba, amikor ígéretet tett, hogy a Sz által penitenciaképpen rárótt Mi Atyánk imádságot otthon tényleg elimádkozza. Nagy hahota Berlinben is emiatt. Ezt a szemenszedett hazugságot Berlinben azonnal elhiszik, levonják a következtetéseket:

Sz bigott, a fegyházban vallási mániába esett. Sz véleménye: Berlin-

ben túl hamar mondanak ítéletet anélkül, hogy a vádlottat is meghallgatnák.

Majd alább:

Hírek érkeznek, hogy Berlinben bolondnak nyilvánítják Sz-t. Vallási hóbortról, majd tébolyról beszélnek. Ruszkay, Hubay és még mások kérik Sz-t, vizsgáltassa meg magát német szakorvosokkal, hogy az eredmény alapján tisztázni lehessen a kérdést. Sz kijelenti: a bolondnak mindig szerencséje van. Jól érzi magát így, ebben a bolondságban. Sz nem engedélyezi a vizsgálatot német „szakorvosok" részéről.

Szálasi „bolondságánál" azonban sokkal nagyobb jelentőségűek voltak a nagy nyilvánosság előtt zajló, a Nyilaskeresztes Pártot közvetlenül érintő események, amelyek azt mutatták, hogy a Teleki-kormányt a nyilasok ellen tett lépéseiben nem feszélyezik külpolitikai meggondolások.

Az első: 1940. november 8-án hozta nyilvánosságra a magyar sajtó a mentelmi bizottság jelentését, amely szerint Wirth Károly és Kovarcz Emil képviselők ügyében az ügyészség a Háztól a két képviselő letartóztatásos kiadatását kérte. A *Magyarország* című félhivatalos kormánylap első oldalas főcímei szerint a „nyilasok a kormányzó elfogatására szövetkeztek; meg akarták gyilkolni Keresztes-Fischer belügyminisztert és a kormányzó kíséretét; Szálasi tárgyalt volna a fogva tartott kormányzóval a hatalom átvételéről; vasútrombolásokat terveztek, meg akarták szállni a minisztériumokat – felfegyverzett terrorcsoportok kézigránátok dobálásával kerítették volna hatalmukba a budapesti utcát".

A második: Szálasi 1940. november 17-én propagandalátogatást tett szülővárosában, Kassán, ahol a helyi és környékbeli nyilaspárti értelmiségi vezetők fogadásán kijelentette: „Köszönöm kiállásukat, mellyel példát mutattak a magyar értelmiségnek. Kérem, hogy életükkel és minden cselekedetükkel mutassanak jó példát a jövőben is, mert ez a nép évszázadokon keresztül nem látott jó példát maga előtt."

Teleki miniszterelnök a választ öt nappal később, november 22-én adta meg a képviselőházban, ezekkel a szavakkal: „Én ilyen kijelentést nem tekinthetek műveltség hiányának, ha olyan helyről hangzik el, mint ahonnan elhangzott; én orvospszichológiai jelenségnek tekinthetem csak. (Hosszan tartó nagy taps a jobboldalon, a középen és balközépen.)"

Ugyanez az ügy a Naplóban:

Kassán kijelenti Sz, hogy a nemzetnek eddigi történetében még nem volt felelős értelmisége, és nem voltak felelős vezetői, mert ha lettek volna, nem kerülhetett volna jelenlegi helyzetébe. Teleki Pál miniszter-

elnök Sz kassai látogatása után kijelenti a parlamentben, hogy Sz Kassán tett kijelentése miatt enyhén mondva orvospszichológiai jelenség, a magyar politikai életben hivatalosan és nyilvánosan bolondnak nyilvánítja Sz-t az egész ország színe előtt.

Szálasi tehát itt más megfogalmazásban idézi saját kassai kijelentését, pedig Teleki a nyilas *Virradat* című lap 1940. november 18-i számában megjelent szövegre hivatkozott; úgy látszik, később maga sem merte vállalni, amit a jó példák hiányáról mondott.

E kassai látogatás aligha öregbítette Szálasi tekintélyét. Meggondolatlan kijelentése kitűnő alkalom volt Teleki számára, hogy megtépázza a nyilasvezér politikai presztízsét – a magyar történelem nagyjainak lebecsülése miatt.

Az 1940. november 22-i parlamenti ülésen Teleki ismét szóba hozta a Nyilaskeresztes Párt dolgait. Az előzmények: Csia képviselő interpellált egy titkos szervezet ügyében, amelyet a miniszterelnök anyagi támogatásban részesített; állítását egy hivatalos akta fotókópiájával igazolta.

Teleki elismerte a titkos szervezet létezését, kijelentvén, hogy amíg e szervezet működését a vezérkar főnöke szükségesnek tartja, addig támogatni fogja; válaszának második felében viszont megfenyegette Csiát egyrészt a titkos akta nyilvánosságra hozatala miatt, másrészt leszögezte: „Tudok titkos szervezetekről, Fekete frontról, Eszmeterjesztő csoportról, Kiválasztottak táboráról, Vasúti titkos »V. F.« vonalról, Bock Ádám titkos vonaláról, Eszmevédők vonaláról, az új R. V. szervezetről, az »F. F.«, »ECS« elnevezésű földalatti csoportokról és a Gyűrűsökről. (Zaj.) Ezekről részben tudok, részben hallottam, szóval én sem vagyok tökéletesen naiv abban a tekintetben, hogy hallok és részben tudok is titkos szervezetekről, amelyek felől akkor fogok intézkedni, amikor azt szükségesnek látom."

A katolikus klérushoz – és Telekihez – közel álló *Új Nemzedék* című napilap e két miniszterelnöki megnyilatkozásról „Teleki komoly figyelmeztetése a nyilasok felé" címmel tájékoztatta olvasóit, a háromhasábos parlamenti tudósítás fölött pedig – bizonyára nem véletlenül – a lap két fényképet közölt, ezzel a két képaláírással: 1. „Hitler Teleki miniszterelnökkel a bécsi háromhatalmi szerződés aláírása után", 2. „A Führer gróf Cianót köszönti, kettőjük között gróf Teleki áll."

Akinek volt szeme a látásra, az érthetett belőle . . .

Teleki 1940. november 20-án írta alá Bécsben Magyarország csatlakozását a háromhatalmi egyezményhez, ez alkalommal tárgyalt Hitlerrel és a Harmadik Birodalom más vezetőivel, azután itthon, a parlamentben, két nappal később, értésére adta a nyilasoknak, hogy adott esetben nem fog visszariadni keményebb eszközök alkalmazásától sem, amiből persze logi-

kusan következett, hogy Hitler Magyarországon nem Szálasit és pártját favorizálja.

A Nyilaskeresztes Párttal szemben kialakult negatív német álláspont jobb megértéséhez tudnunk kell a következőket. Kétségtelen, hogy illetékes német körök értetlenséggel fogadták Szálasi ideológiai megnyilatkozásait, de ennél súlyosabban esett latba a nyilasok szerepe az 1940. októberi bányászsztrájkban. A sztrájk – nyilas ösztönzésre – október 8-án kezdődött Salgótarjánban, október 14-én csatlakoztak a sztrájkhoz a dorogi, a tokodi és a tatabányai, majd 16-án a pécsi szénmedence bányászai. A nyilasvezérek, elsősorban a nyilas bányamunkásokat szervező és vezető Gruber Lajos képviselő, azzal agitáltak a sztrájkoló bányászok között, hogy csak október 20-ig tartsanak ki, mert ezen a napon a gazdasági zűrzavar megakadályozására a német csapatok megszállják Magyarországot. De az ígért megszállás elmaradt, a sztrájkoló bányászok pedig bizonyos eredmények elérése után – kisebb béremelés, a sztrájkolók büntetlenségének biztosítása – kénytelenek voltak felvenni a munkát.

Nem növelte a nyilasvezérek hitelét a bányászok között az sem, hogy a kudarc láttán a nyilasvezérek a sztrájk kezdeményezésével a Szociáldemokrata Pártot vádolták a nyilvánosság előtt.

■

A Nyilaskeresztes Párt 1940-es belső viszonyainak rajzából nem hiányozhat Baky László képe. Az Andrássy út 60-ban tudták, hogy Baky, Horthy 1919-es hírhedt különítményes tisztje, mint aktív csendőrtiszt, 1935-ben az elsők között ajánlotta fel a szolgálatait Szálasinak, sőt nemcsak önmagát, hanem az egész csendőrnyomozó alosztályt. A nyilasvezér, kiszabadulása után, Bakyval már mint nyugdíjas csendőrtiszttel, nyilas országgyűlési képviselővel találkozott, és kapcsolatuk egyre bizalmasabb színezetet öltött.

De a nyilas alvezérek ezt nem nézték jó szemmel, és igyekeztek meggyőzni Szálasit arról, hogy Baky nem az, akinek mutatja magát, óvakodni kell tőle.

A Napló ezt a belvillongást így rögzíti:

Bakyval szemben leírhatatlan és féktelen gyűlölet nyilvánul meg a Pártban. Ebben különösen Hubay, Gruber és Mokcsay a szóvivők. Hivatásos beugrasztónak, rendőrspiclinek mondják, „aki gyilkosságtól sem riad vissza". Ő gyilkolta meg Schill csendőrtábornokot. Bemutatják Sz-nak a vizsgálóbírói kivizsgálás jegyzőkönyvét a Vannay-puccsban, melyben a vizsgálóbíró nyíltan beugrasztónak nevezi.

Az 1931. évi Vannay-puccs terve arra épült, hogy toborzott munkásokkal általntetést rendeznek, szélsőbaloldali jelszavakkal, a tüntetők az utcákon rombolnak, sőt robbantanak, mire Vannay főhadnagy katonáival rendteremtés címén kirohan a Ferenc József-laktanyából – és elfoglalja a rendőrséget, majd más hatósági épületeket. Ekkor csatlakoznak hozzájuk más katonai egységek – így megerősödve rákényszerítik Horthyt, hogy Albrecht főherceget nevezze ki miniszterelnöknek. Schill tábornok szerepe nem volt tisztázott, állítólag az ő feladata a főváros környékén levő titkos fegyverraktárak felderítése és a fegyverek esetleges megszerzése lett volna. Baky arcképének további részletei a Naplóban:

Vádolják, hogy minden olyan legbensőbb tárgyalásról, melyen Baky is részt vett, rövid időn belül Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter és Schweinitzer tudomást szereztek, amelyiken nem vett részt, nem szereztek nevezettek tudomást.

Sz kivizsgáltatja az ügyet: összehívja a párt minden egyes képviselőjét és az országos vezetőket, felszólítja őket, hogy tíz napon belül adják be írásban észrevételeiket Baky ellen. A rendelkezés Baky jelenlétében történik.

Ruszkay pártfogásába veszi Bakyt. Megjegyzi Sz-val történt négyszem közötti beszélgetésben, hogy Sz-nak mint volt vezérkari tisztnek tudnia kell, aki a vezérkari nyilvántartó osztályban is szolgált, hogy vannak bizonyos esetek, amikor az ügy érdekében beugrasztásokat kell végezni, mert különben sohase lehetne a dolgok mélyére jutni. Baky szerepét is ilyen világításban kell látni. Másképpen nem lehetett volna leszerelni az akkori idők belső összeesküvéseit és mozgolódásait.

Sz tudomásul veszi Ruszkaynak ezt a felfogását a Baky-ügyről, de megjegyzi, hogy jól tudja, hogy ezek a beugrasztások hivatalból mennek, de meg kell mégis jegyeznie, hogy éppen ezért van igazuk azoknak, akik Bakyt hivatásos beugrasztónak tartják. Sz azonban nagyon jól tudja azt is, hogy tiszteket erre a célra nem nagyon vesznek igénybe. Tisztek csak bizonyos ideig „viszik" az ilyen ügyeket, de midőn a beugrasztás tényére kerül a sor, helyükbe lép az ügynök, a hivatásos beugrasztó. Éppen ezért Sz-nak az a véleménye Bakyról, hogy talán Baky természetében van ez a tulajdonság, amiről nem is tud, ösztönösen dolgozik benne. Sz eleget tesz Ruszkay kérésének, az ügyet megfelelően fogja felszámolni, habár nem hiszi, hogy ez véglegesen sikerülni fog. Bakyt olyan szerepkörbe fogja állítani, amelyben a természettől vele született tulajdonságait megfelelően tudja értékesíteni. Ruszkay egyetért.

Az ügy lezárása:

Tíz nap után Sz újra összehívja Baky ügyében azokat, akik első ízben együtt voltak, felszólítja őket, adják elő írásban Baky elleni kifogásukat. Senki nem jelentkezik. Sz lezártnak tekinti az ügyet, elégtételt ad Bakynak, megkérdezi őt, tudomásul veszi-e az elintézést és módját. Baky tudomásul veszi és elfogadja.

Így végződött a Baky-ügy első felvonása 1940 decemberében. De minthogy Baky és társai messzebbről, Berlinből kapták az utasításokat, nem sokkal később, alig fél év múlva, sor került a második felvonásra . . .

■

Szálasi 1940 decemberében, miután nem egészen három hónapon át tanulmányozta a „Párt és a Mozgalom", valamint a szélsőjobboldali ellenzék helyzetét és tevékenységét, nem valami szívderítő tapasztalatokra jutott, legalábbis „hungarista" szemszögből tekintve a dolgokat.

Az év végén Sz felsorolja a legfontosabb klikkeket: A Hubay-féle klikk, főemberei: Mokcsay, Gruber, Tanoss;

A Rothen-féle klikk, főemberei: Rupprecht, Baky, Michaelis,

az Ács vezetése alatt a kommunista klikk, főemberek: Török András, Párkány és egy Horváth nevezetű, aki paraszti vonalon mozog, ez a klikk szoros kapcsolatban áll Rátz Kálmánnal,

az Albrecht-klikk, főemberei: Ruszkay–Imrédy–Rátz Jenő,

a Vajna Gábor-féle hírszerző klikk, melyben majdnem az összes hírszerzők benne vannak.

A bizonytalankodók klikkje, főemberei: Szőllősi, Budinszky,

Szentirmay klikkje – amely Sz-t azonban csak eszköznek akarja beállítani,

az Oltványi-klikk, akarnokok, akik mindenki ellen dolgoznak.

A klikkek egymással erőteljes összefüggésben vannak. Sz megállapítja, hogy a klikkek közül mindegyiknek nem egészen elfogadható összeköttetése van a rendőrség és a csendőrség nyomozó szerveivel, azonkívül mindegyik klikk kivétel nélkül német hírszerző kapcsolattal is rendelkezik, melyet mint egyedül hivatalos, hites döntő tényezőt állít be Sz előtt. A klikkeknek minden szála Rothen kezeiben fut össze, aki Sz elleni gyűlölködő harcában hatalmas fegyver birtokába jut.

Sz a Pártot és Nemzetet szervezi. Kijelenti: a Nemzet fog dönteni úgy, ahogyan a Párt dolgozik.

Minden klikkben Sz hűséges mozgalmistája is szerepet visel, de kap is közvetlenül Sz-tól.

„A bölcsnek elég" – tartja a régi latin mondás.

3

„1941: a hallgatás és szervezés esztendeje"

Szálasi összefoglaló értékelése az 1941-es esztendőről:

A hallgatás és a szervezés esztendeje. Az előző év végével lefektetett szervezési alapokon folytatódik a szervezésszaki kismunka [így!]. Szálasi pártvezető, akit a Szervezési Szabályzat rövidítése szerint PV, azaz „Pévé"-nek neveztek ezentúl országszerte a szervezeteiben, szervezésszaki országjárást végez. A helyszínen oktat, rendelkezik, intézkedik, mutat rá a szervezés kismunkájának hatalmas jelentőségére, elmellőzhetetlenségeire, hogy minden ezen áll vagy bukik. Ez alkalommal ismeri meg részleteiben a szervezetek állapotát, személyi és tartalmi részében egyaránt.

Szeptemberben bekövetkezik az első kiszakadás a pártból. Elvi oka a hasadásnak az, hogy a parancsolóan szükséges állami és nemzeti kibontakozást három fő irányban keresik:

a Magyar Megújulás Pártja a régi alapokon akar megmaradni, feladatának csak a reformálást tartja;

egy csoport, mely a nemzetiszocializmus német gyakorlatát akarja a magyar életben is megvalósítani, és

végül az 1939. februárban betiltott Nemzeti Szocialista Párt – Hungarista Mozgalom helyett még ugyanabban az évben életre hívott Nyilaskeresztes Párt a Hungarizmus alapján, tehát a nemzetiszocialista világnézet magyar gyakorlatának beültetésével akarja a kibontakozást.

Ez a szeptemberi kiszakadás előjátéka és előfutára volt a következő évi válságnak. PV ezt felismerte és előre látta, ezért úgy szervezte meg a Pártot és a Mozgalmat, hogy a belső vajúdások és következményeik ne béníthassák meg a Párt és a Mozgalom munkáját és életét. Erőteljesen decentralizált, de minden vonalat saját kezében tartott össze, minden, a legkisebb részletkérdésben is magának tartotta fenn a döntés jogát.

Október havában tárgyal Imrédyvel Ruszkay Jenő kezdeményezésére. A tárgyalás, ahogyan előrelátható volt, eredménytelen maradt.

Jellemzője ez esztendőnek, hogy PV hallgat, de annál többet járja az országot, és oktat. Megismeri a szervezeteket és Nemzetét, de alkalmat ad arra is, hogy a Párt és Nemzet őt is megismerje. Ha PV hallgatott volna egyes tanácsadóira és ez évben nem folytatja fáradhatatlanul országjárását, az 1942-ben bekövetkezett belső pártvajúdások és politikai vajúdások miatt egészen biztosan megbukott volna, ami azonban egyáltalán nem jelentette volna azt, hogy munkáját abbahagyja, de egészen biztosan súlyosan visszadobja útjában és összehasonlíthatatlanul súlyosabb áldozatokat kellett volna hoznia, mint 1938-ban. Országjárásával azonban lényegesen hozzájárult, hogy az 1942-es vajúdás tisztulási folyamat lett és nem bukása.

■

Ruszkay Jenő, aki pártjának, a Magyar Nemzeti Szocialista Pártnak a Nyilaskeresztes Párttal végrehajtott egyesülése után, jobban mondva azután, hogy Szálasi hajlandó volt őt és híveit befogadni, lázas tevékenységbe kezdett, hogy az új pártban magának biztosíthassa a vezető szerepet. Evégett is, meg berlini és hazai megbízói sugalmazására is, változatlan erővel ügyködött a Szálasi-párt és az Imrédy-féle Magyar Megújulás Pártja egyesítésének előkészítésén, hogy ezzel megtegyék a döntő lépést az egész magyar szélsőjobboldali ellenzék egy táborba tömörítése útján. Az 1940. október végi, balul sikerült Szálasi–Imrédy találkozó korántsem szegte kedvét, csak nagyobb óvatosságra késztette, ezért kisebb kitérőt választott: Imrédy helyett az MMP egyik alvezérének, Rátz Jenőnek a támogatását akarta megszerezni, előbb Szálasi, majd Imrédy meggyőzése céljából.

Sikerült is létrehoznia a találkozást Szálasi és Rátz között – az utóbbi lakásán, 1941 elején –, a pontos dátumot nem említi a Napló.

A Rátz–Szálasi-beszélgetést a Napló alapján a következőképpen rekonstruálhatjuk:

Rátz: Üdvözlöm, őrnagy úr, örülök, hogy eljött hozzám. Amikor legutóbb 1937-ben találkoztunk, még a honvédvezérkar főnöke voltam, akkor nagyon hasznos eszmecserét folytattunk. Talán emlékszik még: Önt arra kértem, hogy tapossa ki a nemzetet, én majd kitaposom a hadsereget. Kár, hogy nem sikerült. Azt is el kell mondanom; most utólag nagyon sajnálom, hogy 1938 májusában nem fogadtam meg tanácsát és vállaltam Imrédy barátom kormányában a honvédelmi tárcát. Megbuktam, de a Magyar Megújulás Pártjával – ha Önök is segítenek, rendet teremtünk.

Szálasi: Őszintén köszönöm, tábornok úr, az elismerő szavakat. A rend-

csinálással egyetértek, de tudni szeretném, milyen alapon működhetünk együtt mi, a nyilaskeresztesek, Önökkel, a kormánypártból kivált politikusokkal?

Rátz: Őrnagy úr, a dolog végtelenül egyszerű: nálunk, a Magyar Megújulás Pártjában vannak a „fejek", maguknál, a nyilasoknál vannak a tömegek, ennélfogva üdvös lenne, ha mi „megfejelnénk" a tömegeket.

Szálasi: Szóval Önöké lenne a vezetés, amíg a harc ránk hárulna? Egyébként én úgy vélem, hogy az olyan társaság, amelynek csak feje van, de törzse nincs, az legfeljebb a panoptikumban állja meg a helyét. Ajánlatom a következő: Imrédynek, ha becsületesen akar dolgozni és az új koreszme szempontjait is figyelembe veszi, be kell lépnie, pártjával egyetemben, a Nyilaskeresztes Pártba.

Rátz: Ez nehezen képzelhető el, legalábbis e pillanatban. Türelem, kedves őrnagy úr, türelem. A Magyar Megújulás Pártjához azok a jobboldali érzelmű középosztálybeliek csatlakoztak, akik szeretnének az új, a fasiszta koreszméhez kapcsolódni, de egyelőre túl radikálisnak tartják a Nyilaskeresztes Párt programját. Hogy egészen őszinte legyek: rengeteg óvatos – vagy mondjuk meg, ahogyan van, gyáva van ebben az országban, a Magyar Megújulás Pártja pedig ezeknek az óvatosoknak és gyávákna lenne a gyűjtőhelye.

Szálasi: Tehát mi, bátrak, menjünk együtt a gyávákkal?

Rátz: Nono, ez nem egészen így van. Mondok egy hasonlatot: nagyon furcsa kocsis lenne, aki egy kocsiba fogna be tüzesvérű lovat, hidegvérű lovat, ökröt, szamarat, csigát, tehenet és azzal a fogattal akarna menni.

Szálasi: Megkérdezhetem: a Magyar Megújulás Pártja melyik állatot választja a sok közül?

Rátz: Engedje meg, kedves Szálasi, hogy e kérdését válasz nélkül hagyjam. A helyzet nagyjából a következő: a két párt, a Magyar Megújulás Pártja és a Nyilaskeresztes Párt párhuzamos sínpáron fut teljes erővel, amelyik először célba ér, az maga után kapcsolja a másikat.

Szálasi: De vannak közbeeső állomások is. Félő, hogy rosszindulatú váltóőrök rosszul állítják a váltókat, és egymásba keresztezik a két vágtató vonatot.

Rátz: Éppen ezért nagyon fontos lenne, hogy megbízható váltóőröket alkalmazzanak az egyes közbeeső állomásokon.

Szálasi: Ön, tábornok úr, vállalna ilyen „váltóőri" megbízatást?

Rátz: Igen.

Szálasi: Akkor a Nyilaskeresztes Párt részéről Ruszkay lenne a „váltóőr".

Imrédy ezek után sem volt hajlandó Szálasival párhuzamosan futni, mert erősebbnek érezte pozícióját – a németeknél.

■

A Hungarista Mozgalom vezére – amint arra már utaltunk – két lehetőséget látott nagyra törő politikai ambícióinak elérésére: 1. megnyerni magának a hitleri Harmadik Birodalom és Mussolini Olaszországának támogatását, 2. Horthy színe elé jutni. (Lásd előbb, még a harmincas évek elején: Viktor Emánuel–Mussolini vagy Hindenburg–Hitler-féle „megoldás".)

A kormányzói kihallgatás elnyerése 1940–1941 telén nemigen látszott reálisnak, az igazság az, hogy még vágyálomnak is túl szépnek tűnt. Szálasi nem tudhatta, hogy Horthy – amint ez a Teleki miniszterelnökhöz írott, 1940. október 14-i leveléből kiderül – teljesen elutasító állásponton volt a nyilasmozgalommal szemben. A nyilasok – írja Horthy – „országunkat megzavart elméjükkel német kézre akarják játszani". Majd utal a Wirth-féle puccstervekre. (Wirth Károly, a Nyilaskeresztes Párt országgyűlési képviselője 1940. nyarán a nyilas hatalomátvétel megvalósítására puccsot akart beszervezett embereivel végrehajtani. A terv lényege az volt, hogy Horthyt foglyul ejtik, vagy a Királyi Várban, vagy a gödöllői vagy a kenderesi országúton, a fogoly kormányzót arra kényszerítik, hogy adjon Szálasinak amnesztiát és nevezze ki miniszterelnökké. A puccs tervéről a rendőrség tudomást szerzett, a puccs fő szervezőit letartóztatták, a Kúria 1941. január 31-én Wirth Károlyt 15 évre ítélte, társait is hasonlóan súlyos börtönbüntetéssel sújtotta.) Horthy ezeket így kommentálja: „Wirth, tanúvallomások szerint, engem akart eltenni láb alól. Csak örültem volna, ha bátorsága lett volna megkísérelni, de hogy erre fel még le sem tartóztatják, ez mégis túl kedélyes felfogás. Nem látok más kiutat, mint hogy a nyilas vezetőket meg kell fenyegetni, hogy ha felfordítják a helyzetet, a pártot betiltjuk, és a vezetőket falhoz állítjuk. Ma, amikor teljes üzem mellett sem lesz elég szenünk, nem játszhatunk. Az erélyes fellépést statáriummal és az egész sajtó energikus igénybevételével kell bevezetni. Ha Szálasi a mozgatóerő – menjen vissza a Csillagbörtönbe."

Ami pedig Szálasinak a két európai fasiszta nagyhatalom segítségébe vetett reményeit illeti, úgy tűnik, hogy miután a Duce nemhogy az 1939-es választásokra ígért tízmillió lírát nem küldte el, de lépéseket sem tett Szálasi börtönből való megmentésére (amint azt Szálasi még letartóztatása előtt Szabó László katonai attasé közvetítésével kérte), Szálasi 1941-ben a Harmadik Birodalom felé fordította teljes figyelmét.

A birodalmi hírszerzők és diplomaták már az 1939-es sikeres választások óta szemmel tartották a nyilaskeresztes pártok tevékenységét. Szálasi azt hitte: a náci párt- és állami megbízottak azért érdeklődnek a magyarországi zöldinges testvérek elméleti és gyakorlati működése iránt, hogy őket a hatalom legfelsőbb polcára juttassák. Az igazság ezzel szemben az volt, hogy 1940 végétől a birodalmi diplomaták éppúgy, mint Himmler emberei, Szálasit és pártját csak kiegészítő „toldaléknak" szánták, Szálasi volt a fő figura, de Imrédy *mellett*. Amint Rátz mondta Szálasinak: ők a

„fejek", a Hungarista Mozgalom adja a tömegeket. És ez nem volt véletlen: Szálasi „hungarista" ideológiája, amely a „Kárpát-Duna Nagy Haza" elképzelésével keresztezte a náci terveket, semmiképpen sem tűnt vonzónak az illetékes náci vezérek szemében.

Szálasi, talán éppen ennek ellensúlyozására akcióba lépett. Az időpont: 1941. március vége.

Ruszkay révén Sz ajánlatot tesz hivatalos német köröknek, a német követség útján, hogy felállít világnézeten szervezkedő hungarista légiót, amelyik határra és helyre való tekintet nélkül ott kerüljön harci bevetésre, ahol azt a német hadvezetőség a legcélszerűbbnek ítéli. Sz csak azt kéri, hogy az önkéntes alakulat Németországban alakuljon meg, korszerű fegyvereket kapjon, magyar parancsnok és vezényszó alatt harcoljon, mert itthon nem lehet önkénteseket toborozni a fennálló igen szigorú törvények és büntetések miatt. Sz felszólítására Ruszkay szervezésszaki tervezetet állít össze egy magyar és egy német ajkú önkéntes zászlóalj felállítására, mely magyar parancsnokság alatt állna. E kísérlet és a tapasztalatok kiértékelése után kerülne sor önkéntes hungarista hadosztályok felállítására. Németek megköszönik, hogy [így!] Krappe nevezetű ezredes kijelenti, továbbítja az ajánlatot német illetékes tényező elé. Rövid napokra rá kitört a Jugoszlávia elleni háború. A magyar kormány hadat üzen Jugoszláviának. Krappe kijelenti: miután a magyar kormány úgyis hadat üzent, a kérdés időszerűtlenné vált, nincs szükség önkéntes jelentkezésre, de mégis hálásan tudomásul veszi, hogy ilyen elgondolás is van.

Közbevetőleg: a Napló az 1941. április elejei tragikus eseményekről mindössze ennyit és így ír:

A német–jugoszláv, majd később a magyar–jugoszláv háború kitör, miatta Teleki Pál öngyilkosságot követ el, ezzel kapcsolatban az egyház bolonddá nyilvánítja, különben nem temetheti el. A magyar föld mint bolondot fogadja vissza. Nyugodjék békésebben, mint ahogyan visszahagyta az országot.

A Napló 1941. évi bejegyzéseinek töredékes voltát – és egyúttal az erre az esztendőre vonatkozó anyaga forrásértékét jelzi, hogy a „szerző" a jugoszláviai hadjáratot éppúgy nem méltatja figyelemre, mint a Bárdossy-kormány tevékenységét. Az pedig, hogy Szálasi semmit sem tud a keleti hadjárat előkészületeiről, tekintettel a Várban, a Színház utcában székelő vezérkarhoz fűződő kapcsolatait, szinte érthetetlen, megmagyarázhatatlan.

A Napló így reagál 1941. június 22-re:

Kitört a német–szovjet háború. S annyira képtelennek tartja ezt, hogy amikor június 22-én reggel, vasárnap 7 órakor a gépkocsivezető jelenti a tényt – Sz a pomázi kerületbe indult országjárásra –, Sz kijelenti: „Ez nem igaz!" és úgy száll be a kocsiba, hogy a gépkocsivezetőt beugrasztották. A pomázi kerületben Csia Sándor párttag, a kerület képviselője megerősíti a hírt. Sz megjegyzi: „Sok baromságot tapasztaltam, de ilyet még nem!"

Szálasi a Naplóban őszintén elismeri kudarcát – „külügyi" téren:

Sz minden erejének megfeszítésével keresi a komoly kapcsolatokat a Német Nemzetiszocialista Munkáspárttal és általánosságban a többi európai nemzetiszocialista mozgalmakkal. Erőfeszítései meddőek, kezdeti csekély eredmények után még ezek is teljesen veszendőbe mennek. Sz véleménye a dolgok állásáról:

A német hadsereg hatalmas, mindent elsöprő és a képzeletet felülmúló sikerei a hadszíntereken az európai népekben előtörő nemzetiszocialista mozgalmakat egyoldalúan befolyásolják kialakulásukban, valamint magatartásukban. Ezek csupán olyan nemzetiszocialista áramlatokat fogadnak el, amelyeket a német kormány is hivatalosan magáévá tesz, mondván, a német kormány és a német nemzetiszocialista párt egymástól elválaszthatatlan, így nem lehet a német kormánynak és a német nemzetiszocialista pártnak más állásfoglalása az alapkérdésekben, tehát a politikai és a világnézeti út egyazon felépítésű. Ennélfogva csak olyan nemzetiszocialista pártokkal és mozgalmakkal állnak szóba a tekintetbe jövő európai államok, amelyeket a német kormány is elfogad. A német hivatalos vezetés azonban csak olyan nemzetiszocialista mozgalmat fogad el, amelyik hajlandó a német nemzetiszocialista gyakorlat beépítésére saját mozgalmába. Más mozgalmat sovinisztának bélyegez.

Német körök kijelentik:

A lengyel nép nem kaphat önállóságot, mert kieső nép – „Ausfallvolk";

a magyar nép nem kaphat önállóságot, mert letűnő nép – „Ein retrogrades Volk";

a román nép nem kaphat önállóságot, mert kulturálatlan nép – „ein Volk ohne Kultur".

Sz tiltakozik ilyen rövidlátó beállítás ellen. Kérdezi a vele ilyen értelemben beszélő németeket, milyen népnek kellett volna minősíteni a németet a 30 éves háború idején, amikor svédek, franciák, csehek, osztrákok, vallonok, spanyolok dúlták a több száz vezető alatt álló népet: kiesőnek, letűnőnek vagy kultúra nélkülinek.

Más alkalommal Szálasi, naiv érdeklődésére, őszintén drasztikus választ kap a náci imperialista magatartás nyers tényeiről:

Egyik német megjegyzi Sz kérdésére, ugyan hogyan csinálják azt, hogy még most sem szereti őket Európa egyik népe sem: „Wir machen jetzt Krieg, da hat man keine Zeit sich mit sentimentalen Sachen zu befassen. Sie werden aber sehen, nach dem Kriege, ja, da verden wir uns systematische beliebt machen!" Fordításban: „Mi most háborúban vagyunk, nincs időnk, hogy érzelgős dolgokkal foglalkozzunk. De meglátja [a] háború után, igen, majd szisztematikusan fogjuk megszerettetni magunkat!" Elképesztően jellemző.

Szálasi egyre kritikusabb, sőt mi több, ingerültebb megjegyzései a német nácizmus imperialisztikus vonásairól, a lengyelekre, a románokra és a magyarokra vonatkozó szélsőséges német állásfoglalás pontos rögzítése a Naplóban azt sejteti, mintha Szálasi 1941-ben németellenessé vált volna. Hogy mennyire nem ez volt a helyzet, azt Szálasi ismételt, makacs próbálkozásai bizonyítják a német imperialisták támogatásának megszerzésére. Szinte minden ilyen beszélgetés Szálasi ajánlkozásával kezdődik, amikor pedig a várt eredmény elmarad és még halvány ígéretet sem kap, akkor következnek a németek imperializmusát, szűklátókörűségét ecsetelő, nem éppen hízelgő kijelentések.

De ha véletlenül német hírszerző, diplomata, vagy akár minden hivatalos beosztás nélküli magánszemély a legcsekélyebb megértést mutatja Szálasi eszméi iránt, a kritikai megjegyzések egyszeriben elmaradnak.

■

Szálasit honi patrónusai, hívei is segítik abban, hogy a hivatalos német diplomáciai vonallal érintkezésbe kerüljön.

Szálasi első találkozása hivatásos német diplomatával így zajlott le:

Sz megismerkedik Werkmeisterrel, a német követség első tanácsosával Magyary Zoltán dr. lakásán, vele együtt ebédel mint Magyary Zoltán és felesége vendége. Werkmeisternek ambíciói vannak. Sz-t nagyon leereszkedően kezeli, szörnyen meg van elégedve önmagával. Sz tanakodik, hogy jó kezekben van-e a német követség. Megállapítja önmagában ebéd közben, hogy nincs.

Ebéd után felveti Sz Délkelet-Európa és a Közel-Kelet kérdését. Véleménye szerint meg kell oldani. Megoldása azonban csak úgy lehetséges, ha közben Magyarországon is egyértelmű nemzetiszocialista rendszer kerül uralomra. Werkmeister kijelenti, hogy a német vezetés elvből nem avatkozik be más államok belügyeibe, mindegyiknek saját belátása

és meglátása szerint kell cselekednie. Sz felhívja figyelmét a tényre, hogy viszont a szabadkőművesek és zsidók megsegítik egymást és fütyülnek arra, hogy ez a másik állam belügyeibe való avatkozással jár vagy sem. A célt nézik és ebből a szempontból teljesen igazuk van. Ugyanezt kellene a német vezetésnek is csinálnia. Sz véleménye, hogy a jelenlegi német követ, Erdmannsdorff nem felel meg a világnézeti követelményeknek és úgy tudja, hogy egy új követ jön.

(Ezek után Szálasi és a Nyilaskeresztes Párt vezetői csodálkoztak, hogy nem szívesen látott vendégek az Erdmannsdorff vezette német követségen!)

Werkmeister epésen megjegyzi: talán úgy gondolják, hogy egy ember jön, akinek neve „mayer"-rel végződik. Nagyon csalódni fognak.

Sz ugyanis tudomást szerzett Ruszkaytól, hogy egy Feselmayer vagy Weselmayer nevezetű férfit említenek, aki „Umbruchsachverständiger von Europa" [kb. „átállítási felelős"], és aki eddig minden átállítást megcsinált, hogy követnek érkezik Erdmannsdorff helyett. Erre az emberre célzott Werkmeister epés megjegyzésével.

Sz nem válaszol Werkmeister megjegyzésére.

■

Szálasi bemutatkozása hivatalos német diplomáciai vonalon tehát nem minősíthető egyértelműen sikeresnek, hogy éppenséggel kudarcról ne beszéljünk.

A folytatásra a Nyilaskeresztes Pártban került sor:

Ruszkay felbőszülten értesíti Sz-t, hogy Feselmayer nem fog jönni német követnek, mert megfúrták, mert indiszkréció folytán kitudódott a vele való terv. Ezt az indiszkréciót pedig magyar részről követték el, úgy mondják, hogy a nyilasok pletykáltak, így megint nagyon romlott a Nyilaskeresztes Párt tekintélye a németek felé. Sz felteszi a kérdést: vajon miért kell ennek ilyen misztikus titokzatossággal történni, ha egy követet egy másikkal leváltanak. Ruszkay hirtelen nem tud választ adni, csak igen méltatlankodik, kijelenti, óriási lehetőség múlott el, mert az illető német urat Hollandiába küldték, és nem lehet tudni, hogy mikor fogják megint visszavezényelni Délkelet-Európába. Máskülönben is ki kell jelentenie, hogy többé titkokat nem fog elmondani a pártban senkinek, mert mindenki pletykál, tovább adja, így a munka komolysága és eredményessége veszélyeztetve van. Sz egyetért, tartsa meg minden titkát, mert titok lényege az, amit egy ember tud. Ruszkay nagyon mérges.

■

Arról persze szó sincs, hogy az a bizonyos „Feselmayer" vagy „Weselmayer" (egyébként valószínűleg Veesenmayerről volt szó, aki valóban ilyen „átállítási szakember" volt, és több európai országban már megmutatta ez irányú képességeit) azért nem jött 1941 nyarán Budapestre, mert Szálasi fecsegett. A fecsegés nyilván kellemetlenül érintette Ruszkayt és német hírforrását, de Veesenmayer missziója emiatt még nem maradt volna el, feltéve, hogy szükség lett volna rá. Amikor megértek a viszonyok az „átállításra" vagyis 1944. március 19-én, akkor meg is érkezett Veesenmayer Budapestre, teljesen függetlenül attól, hogy ez ügyben Szálasinak vagy Werkmeisternek mi volt a véleménye.

Miután diplomáciai téren Szálasi kudarcot vallott, azaz nem sikerült megnyernie Werkmeister követségi tanácsos támogatását a hivatalos Németország magyarországi intervenciójához, az ő vezetése alatt álló szélsőjobboldal érdekében – álláspontjában 180 fokos fordulatot hajtott végre. A pártvezetői megközelíthetetlenség hófehér tógáját öltötte magára. Ettől kezdve a magyar szuverenitás őrének szerepét játszotta, amíg megfelelő helyről megfelelő ajánlatot nem kapott.

■

1941 nyarán újra napirendre kerül a Baky-kérdés a Nyilaskeresztes Pártban:

Sz félreérthetetlen bizonyítékot kap, hogy a Baky–Rothen-féle cimboraság előkészíti a párt szétbomlasztását. A postai lehallgató szolgálatba beépített párttagok átadják Sz-nak azoknak a távbeszélő beszélgetéseknek szó szerinti szövegét, melyeket Baky folytat le Rothennel és amelyekben Sz-ról csak mint „dalai lámáról" emlékeznek meg.

Ruszkay is tudomást szerez a Baky–Rothen-féle készülődésről. Ezért Ruszkay javasolja: Rupprecht német összeköttetéseit hasznosítani kell, őt a párt hivatalos összekötőjeként kellene beállítani a németek felé, Berlin székhellyel. Rupprecht ezt nyugodtan vállalhatja, mert független, gazdag ember, így a pártnak jó hasznára lesz anélkül, hogy akár egy fillérbe is kerülne a pártnak.

Baky viszont bennfentes jobboldali körökben, a MÉP felé tevékenykedjék.

Sz egyetért Ruszkay javaslataival. Magához kéreti külön-külön Bakyt és Rupprechtet.

Bakynak megmondja feladatát:

Neki kell beállítania a felderítést a MÉP felé, a MÉP jobboldali képviselőit igyekezzék áthozni a Nyilaskeresztes Pártba, összeköttetései révén a Belügyminisztériummal, különösen a rendőrségi és csendőrségi előadókkal figyelmeztesse idejekorán a Pártot, ha a rendszer részéről a

Pártra káros intézkedéseket foganatosítanak. Keresztes-Fischer Ferenccel való ismeretségét – mindketten Ekszisták – használja fel arra, hogy a belügyminiszter segítségével egyengesse Sz útját a Kormányzóhoz.

E feladatok végrehajtásában közvetlenül Sz-nak van alárendelve, Baky a feladatokat ellenvetés nélkül elvállalja.

Rupprecht a következő feladatot kapja Sz-tól: képviselje hivatalosan a Nyilaskeresztes Pártot Berlinben, ezért tegye át székhelyét Berlinbe, kövessen el mindent, hogy a német nemzetiszocialista párt ugyancsak hivatalos megbízottját küldje ki Magyarországba Sz-hoz, hogy ezzel a legszorosabb együttműködés jöjjön létre a két párt között és a nagy elvi kérdéseket súrlódásmentesen tudják elintézni. Ebben a feladatában közvetlenül Sz-nak van alárendelve. Rupprecht elfogadja a megbízást, kijelenti: neki elvi kifogása nincs ellene, de először még meg kell kérdeznie Berlint, hogy elfogadhatja-e vagy sem.

Sz felhatalmazza Rupprechtet, járjon el lelkiismerete szerint. Rupprecht elszólását Sz szó nélkül tudomásul veszi, nem felejti el.

Rupprecht elszólása révén Sz politikai hírszerző csoportra bukkan, amelyik azonban önálló konjunktúrapolitikát is csinál. Baky a hírforrás, Rupprecht a postaláda. Michaelis a futár és Rothen a kiértékelő. Sz előtt világos, tiszta, hogy minden egyes politikai hír, amit Magyarországon a német hírszerzők összehordanak, ebbe a csatornába jut és kerül Rothennél kiértékelésre, aki viszont a német Külügyi Hivatalban ül mint Délkelet-Európa egyik felelős és hivatalos előadója. Rothen úgy játszhat, ahogyan kegyeit éppen gyakorolni akarja.

Még egy adalék a „magas színvonalú" Baky–Szálasi-párharchoz:

Baky mindent elkövet, hogy Kováts Klára titkárnőt eltántorítsa Sz-tól. Állást, pénzt ígér neki, hogy otthagyja Sz-t, mert Sz teljesen lehetetlen a németek előtt, bolond, aki egyáltalában nem jön tekintetbe. Baky kijelenti Kováts Klárának, mindent el fog követni, hogy Sz nagyzási hóbortját megtörje, és vagy józan belátásra kényszerítse, vagy elpusztítsa. Vagy ő – Baky –, vagy Sz, de az egyiknek pusztulnia kell. Kováts Klára hűségesen és rendíthetetlenül kitart Sz mellett, kioktatja Bakyt, hogy menjen akkor ki a pártból, ha így gondolkozik, de ne destruáljon a párton belül. Baky ingerülten kijelenti: Kováts Klárának semmi köze, hogy ő benn van-e még a pártban, ő – Baky – kötelességének tartja, hogy mindenkit felvilágosítson a párton belüli helyzetről, és a pártból akkor fog elmenni, amikor azt jónak látja. Kováts Klára mindenről részletesen jelentést tesz Sz-nak, aki a továbbiakban is feladatául adja Baky felderítését, figyelemmel kísérését és az egész *Magyarság* napilap körüli újságíró-cimboraság nyilvántartását. Kováts Klára a mozgalom leghűségesebb harcosa.

■

1941. augusztus végén vagy szeptember elején – a pontos dátum nem ismeretes – négynapos „villámlátogatásra" Budapestre érkezett Wilhelm Höttl, a RSHA, a Birodalmi Biztonsági Főhivatal délkelet-európai megbízottja, és Himmler megbízásából közölte Bakyval: Himmler ejtette Szálasit, ezért azt kívánja, hogy minél többen lépjenek ki a Nyilaskeresztes Pártból és alakítsák újjá a régi Magyar Nemzeti Szocialista Pártot, pártszövetségre lépve Imrédy pártjával; ebben az esetben hatalomra jutnak.

Baky a tárgyalás után összehívatta a Szálasival szemben álló nyilasvezetőket, és Höttl utasítását a következőképpen fordította magyarra:

Megjött Berlinből az értesítés, hogy Imrédyékkel jobboldali kormányt kell alakítani, s aki nem jön, az lemarad. Ő nem vár, ő kilép . . .

1941 őszén elhagyta Szálasit a Baky–Rupprecht kettős, valamint tizenegy nyilas parlamenti képviselő, hogy parlamenti szövetségre lépjen az Imrédy–Rátz-féle Magyar Megújulás Pártjával.

Szálasi a szeptemberi „pártszakadás" tanulságait a Naplóban így összegezte:

Németországban kicsi, de igen erőteljesen beépült imperialista csoport működik, mely Európát imperialista alapon akarja megépíteni. Ennek a csoportnak Magyarország felé nyúló keze a Rothen–Baky–Rupprecht–Michaelis-féle cimboraság. Ez a cimboraság a legteljesebb támogatást megkapja németországi megbízóitól a hungarizmus letörésére és a német nemzetiszocializmus gyakorlatának beültetésére Magyarországon. A német imperialista körök terve a Hungarista Mozgalom megsemmisítésére teljesen találkozott a magyar plutokrata–szabadkőműves–zsidó rendszer azonos tervével és célkitűzésével, csak az előbbi az imperialista alapon megszervezendő nagynémet birodalom útjából akarja a legbosszantóbb akadályt eltávolítani, az utóbbi viszont a régi világ magyarországi rendszerét gyökereiben támadó mozgalmat akarja minden körülmények között felszámolni. A két törekvés érdekessége: az egyik a másik hatalmi eszközeivel akarja a hungarizmust eltávolítani. Összekötő kapocs a kettő között: Baky László, aki mindkét fél játékát kiszolgálja, de súllyal Németország felé.

A Rothen-cimboraság valószínűen teljes eredménnyel bizonyíthatta német hivatalos körök előtt, hogy Magyarországon régen meg lehetett volna csinálni a nemzetiszocialista egységet, már régen nemzetiszocialista rendszerváltozást lehetett volna előidézni, ha nem lennének a hungaristák, és különösen, ha nem lenne Sz az ő idejétmúlt hungarizmusával. Bebizonyították, hogy Sz-nak már egyáltalán nincsenek hívei a nép széles rétegeiben, csak pár elvakult hívére támaszkodik, és élvezi azt a helyzeti előnyt, amit számára a fegyházi vértanúsága adott. Máskülön-

ben jóhiszemű báb, aki azonban végzetesen árt a nemzetiszocialista európai kibontakozásnak, ezért fel kell számolni személyét és mozgalmát is. Biztosíthatták a német hivatalos köröket, hogy kiszakadásukkal egyszerre elintézik ezt az egész kérdést, és Magyarország beállását a német nemzetiszocialista rendszerbe már semmi nem fogja gátolni.

Ezek alapján kap a Rothen-cimboraság felhatalmazást kiszakadási és bomlasztási szándékkal megindított kezdeményezésének végrehajtására. Ez alapon bosszút is állhat Rothen, Rupprecht és Baky, hogy Sz nem úgy határozott fegyházból való kijövetele után, ahogyan azt ők elképzelték és ígérték ugyanazoknak a német köröknek, amelyek Sz-nak és mozgalmának felszámolására az engedélyt megadták.

Sz nem felejt. A párt két hatalmas malomkő közé kerül.

■

Szálasi pozíciója 1941 őszén – összehasonlítva a kiszabadulása utáni helyzettel – meglehetősen ingatagnak, bizonytalannak tűnt. Bárdossy miniszterelnök szóba sem áll vele – ezt Szálasi nehezen tudta elfelejteni, de nem teljesültek a Berlinnel vagy Rómával kapcsolatos nyilas remények sem. A „fegyencmártírium" tűnőben volt, nem sikerült létrehozni a szélsőjobboldali ellenzék egyesítését, sőt saját pártjának egysége és ereje is megrendült a Baky–Rupprecht-csoport kiválásával.

Az a tény viszont, hogy Ruszkay állhatatosan kitartott mellette, a PV mellett, azt a reményt keltette Szálasiban, hogy a németek nem mondtak le teljesen a vele való együttműködésről.

Ruszkay két irányban buzgólkodott. Egyrészt meg akarta győzni németországi megbízóit, hogy Szálasi jobb annál, mint amit róla Bakyék mondanak és terjesztenek, másrészt Szálasi kiválóságának és politikai súlyának bizonyítására nagy erőfeszítéseket tett a Nyilaskeresztes Párt és a Magyar Megújulás Pártja egyesítésére – Imrédy és Szálasi közös vezérlete alatt.

Ekkor létrejön egy érdekes találka.

– Október hónapban Berlinből, a német Külügyi Hivatalból, két politikai hírszerző és felderítő érkezik Magyarországba. Találkát kérnek Sz-tól. A találka Brinzey György Margit körúti lakásán [?]. Jelen vannak a németek részéről egy Rademacher – R – nevezetű és egy kísérője, aki a zsidókérdéssel kapcsolatosan működik Németországban, a Párt részéről Sz, Ruszkay és a házigazda. R kérdéseket tesz a magyarországi belpolitikai helyzetet illetően. A kérdésekre inkább Ruszkay ad tájékoztató felvilágosítást, Sz a beszélgetés elején inkább hallgat. Első benyomás: a németek nagyon kíváncsiak, hogy a szeptemberi kiszakadás miatt tulajdonképpen miért nem következett be a Párt szétbomlása. A magyarországi pártpolitika kulisszái mögé akarnak bepillantást.

R. Kérdést intéz Sz-hoz a Volksbunddal való viszonyát illetően és különösen Baschsal való beszélgetés felől.

Sz: Elmondja az 1940-ben fegyházból való szabadulása után Baschsal való beszélgetésének lényegét. Michaelis méregkeverő játékát benne, Basch állítólagos írásbeli jelentését, melyben állítólag kihagyta volna Sz indoklását, hogy miért nem írta volna alá a Volksbundot felállító bécsi jegyzőkönyvet. Kijelenti, hogy Basch tényleg kihagyta jelentéséből Sz indoklását, [Szálasi Bascht] hazug fráternek minősíti, nem óhajt többé leülni vele egy asztalhoz, a maga részéről soha nem fogadja el [a] magyarországi német népcsoport vezetőjeként. A németeknek talán ilyen férfiú kell, Sz-nak azonban nem kell. Megmondja, mi az álláspontja a német népcsoporttal kapcsolatban, ahogyan Basch előtt annak idején kifejtette.

R: Hallgat. Megjegyzése nincs erre a válaszra.

Szálasi a magyarországi Volksbund különleges jogait biztosító szerződéssel kapcsolatban kifejtette Baschnak, hogy a Hungarista Mozgalomnak nincs szüksége ilyen szerződések kötésére, mert hiszen „a hungarista ideológia értelmében a Hungarista Magyar Birodalom felségterületén belül minden népszemélyiség megkapja életjogait, amit a szerződés viszont csak részben valósít meg".

Persze, Szálasi most, 1941 őszén, német tárgyalópartnere előtt elhallgatta, hogy Basch Ferenccel, a Volksbund vezérével 1940 őszén azon kaptak össze, hogy a Nyilaskeresztes Párt be akarja szervezni a magyarországi német népcsoportnak azokat a tagjait, akik nem jelentkeztek a Volksbundba; ezzel szemben Basch – az asztalt verve – közölte: „Himmler követeli, hogy az egész német népcsoportot be kell szervezni."

A Szálasi–Rademacher-beszélgetés így folytatódott:

Sz: Megmagyarázza, hogy egy Mozgalomról és egy Pártról van szó, amelyek együttesen a Hungarizmust építik. Mindkettő ideológiailag van felépítve, határozott utakat tapos, félreérthetetlenül tiszta célja van. A kiszakadt rész [Baky és társai] nem látja az ideológiát, szükségét nem érzékeli, mi is a nagy különbség a magyar és a német ideológiai rendszer között, annak dacára, hogy mindkettő a nemzetiszocialista világnézetet vallja, hanem csak és egyedül a német fegyverek sikerét tapasztalja, tehát tisztán anyagelvű felépítéssel bírálja az eseményeket, mondhatni: konjunktúrázik a német fegyverek győzelmei miatt. Ruszkay közbeszól, nem is lenne ez olyan nagy hiba, mert először jöjjön a győzelem, utána jöhet bármilyen ideológia. Sz megjegyzi a Ruszkay megjegyzéséből kiváltott derült hangulatban: a helyes út, ha a győzelem és az ideológia nem egymás utáni sorrendben jönnek, hanem egymás melletti, egymást serkentő egyidejűségben, mert cél nélkül – célt pedig csak az

ideológia tud adni – a háború mészárlás, és utána nem az igazságot valósítja meg, hanem a mészáros erőszakosságán épülő erőszakrendszert. Sz kijelentését vegyes érzelmekkel hallgatják, de nem kommentálják.

Új Szálasi-féle fogalom és képalkotás született: a „mészáros erőszakosságán épülő erőszakrendszer"; nem is érthető világosan, kinek akart ezúttal Szálasi tanácsot adni; ha a náciknak, akkor Rademacher és társai ezt okkal sértőnek érezhették; talán erre utal a Napló kissé fura megjegyzése e Szálasi-tétel „vegyes érzelmekkel" történt hallgatásáról. A társaság azonban tovább beszélget:

R: Felveti a kérdést, hogy nem látja-e Sz annak szükségét, hogy sürgős lenne a belpolitikai kérdések tisztázása.

Sz. A német vezetésnek kell megállapítani, hogy sürgős vagy nem sürgős. A Párt és a Mozgalom eddig még csak hat esztendő óta harcol a hatalomért, tehát még mindig van nyolc esztendő ideje, hogy ugyanolyan idő után vegye át a hatalmat, mint tették azt határozottan kedvezőbb viszonyok között Németországban.

R: Az események mégis sürgetnek, nincs idő, hogy ilyen nyugodtan és tervszerűen kifejlődjék a mozgalom. Sürgősebb és gyors eredményt biztosító lépéseket tartana helyénvalónak.

Sz: Kifejti felfogását a hatalom átvételét illetően. Az államfő és a Nemzet közös akaratából akarja végrehajtani.

R: Megkérdezi, van-e erre kilátás.

Sz: Eddig nem volt rá ideje, hogy az időszámvetéssel foglalkozzék, mert szervezéssel volt elfoglalva. Egy-két év után meg tudja mondani, hogy ilyen lépésnek van-e kilátása, eredménye. Sz: Szemei előtt a Hindenburg–Hitler és [az] itáliai császár–Mussolini iskolapéldái lebegnek. Igen szerencsés megoldásnak minősíti azokat, ezért itt is alkalmazni szeretné. Nem kételkedhetik ennek lehetőségében mindaddig, amíg nem kísérli meg ezt az utat. Feltétlenül bízik benne, hogy a Kormányzó fogadni fogja. Ha pedig nem fogadja, megkapja Sz az erkölcsi jogosultságot, hogy teljesen szabadon határozhasson és dönthessen további lépéseit illetően. Rögzíti, hogy a Párt és a Nemzet saját erejéből akar a hatalomra jutni. Elmondja R-nak, hogy 1936 októberében a Nürnberg melletti faluban mit mondott. Bejelenti R-nak, hogy kezdeményező lépéseket tesz a tél folyamán a Kormányzó felé, ezekből meglátja, milyen eredményt tud elérni . . .

Szálasi a továbbiakban – legalábbis saját feljegyzése szerint – arra az álláspontra helyezkedett, hogy mindenfajta kibontakozás Magyarország belügye, ezért Németországba csak akkor megy ki, ha előzetesen jelentést tett

a kormányzónak, de rögtön hozzátette: „Nem az a lényeges, hogy az engedélyt megkapja-e ilyen lépés megtételére, hanem az, hogy a Kormányzó tudjon Sz elhatározásáról, hogy tudja, hogy kimegy Németországba és ott Magyarország politikai életét érintő kérdésekben fog és akar tárgyalásokat folytatni."

R: Teljesen igaza van Sz-nak, ez a korrekt, becsületes álláspont. Ő is úgy ítéli a jelenlegi helyzetet, hogy a ma fennálló viszonyok között nem is lenne érdemes, hogy Sz kijöjjön, mert nem tudnák kijövetelének eredményességét biztosítani. Máskülönben is az a nézete, ha Sz egyszer kijön Németországba, onnan többé nem térhet vissza üres kezekkel.

Sz: Nagyon köszöni R kedves megjegyzését. Ő személyére nézve csak annyit mondhat R-nak, ha egyszer ki fog menni Németországba, már nem üres kezekkel fog oda érkezni, úgyhogy nem nagyon lesz lehetősége arra, hogy bármit is a kezébe nyomjanak.

R: Elérti a célzást, nevet, és tudomásul veszi Sz elhatározását.

... Sz felveti a kérdést, hogy az átállítást úgy is meg lehetne csinálni, hogy a Párt és a Mozgalom erőteljes kezdeményezésekbe kezd a kormány ellen. Ezt azonban csak abban az esetben tudná megcsinálni, ha a német döntő tényezők ezt jóakaratúan tudomásul vennék. Ezt azért szeretné, mert egyáltalában semmi kedve nincs hozzá, hogy a Hungarista Mozgalom ugyanolyan sorsra jusson, mint Romániában a Vasgárda, melyet kimondottan a német szuronyokra támaszkodva semmisített meg az Antonescu-rendszer.

R kijelenti, hogy a német kormány a magyar kormánnyal van szerződéses viszonyban és nem a Nyilaskeresztes Párttal. Ha tehát a Párt bármit is kezdeményez a magyar kormány ellen, német szuronyokkal fogja magát szemben találni.

Sz kérdést tesz fel, hogy tulajdonképpen akkor mi a kívánság. Mert: nem akarják, hogy a kormányzóval történjék az átállítás:

nem akarják, hogy saját kezdeményezésből induljon meg az átállás.

Mit akarnak és hogyan akarják? Talán csak nem akarják imperialisztikusan megoldani a kérdést? Sz felvilágosítást kér.

Rademacher nem ad felvilágosítást, még tanácsot sem, csak azt hangoztatja, hogy a magyar kormány ellen nem lehet és nem szabad kezdeményezni.

Szálasiban 1941 őszén az a meggyőződés alakul ki – és nemcsak e beszélgetés alapján –, hogy körülötte, „személyével kapcsolatosan hatalmas misztifikáció folyik ..."

■

1941 őszén, amikor a Wehrmacht hordái északon már körülzárták Leningrádot, a középső frontszakaszon Moszkva felé törtek előre, délen pedig Rosztovot veszélyeztették, a magyar nemzetiszocialista tábor – kifelé – győzelmi dicshimnuszokat zengett, itthon viszont a nyilas testvérek, a vezetőket is beleértve, alig titkolt elkeseredéssel állapították meg: a Harmadik Birodalom politikai vezetői nem értékelik kellőképpen odaadásukat, szolgálatkészségüket nem viszonozzák megfelelő támogatással – hatalomra jutásuk érdekében. Szálasi úgy érezte, nem teljesen alaptalanul, hogy hivatalos német tényezők még mindig nem ismerik el korlátlan vezéri mivoltát, ezért amíg egyfelől minden alkalmat megragadott a náci diplomaták és hírszerzők megnyerésére, ugyanakkor minden kudarca egyre keserűbbé tette a Harmadik Birodalom iránt. Nemegyszer, persze csak szűk körű, bizalmas politikai beszélgetésekben, imperialisztikus célkitűzéseket vélt felfedezni a német diplomaták, hírszerzők, katonai vezetők Magyarországgal kapcsolatos tevékenységében. Ez persze igaz is volt, csak nem úgy és nem azért, ahogyan Szálasi gondolta.

A pártvezető szűklátókörűségét mutatja, hogy nem volt képes megérteni: a német politikai vezetést döntő mértékben az érdekli, hogy háborítatlanul használhassa a magyar közlekedési vonalakat, és hogy Magyarországról rendben, hiánytalanul megkapja a szükséges mezőgazdasági termékeket, továbbá a háború folytatásához égetően szükséges bauxitot (kisebb részben pedig az olajat); mindezt a Teleki-, majd a Bárdossy-kormány egyként biztosította is. Ehhez képest alárendelt jelentőségű, hogy a hivatalban levő kormány milyen ideológiát vall. Egyébként is: a romániai tapasztalatok, a Vasgárda uralomra jutása utáni politikai és gazdasági zűrzavar óvatosságra intette Hitlert is, Himmlert is.

Minthogy pedig akkor a Harmadik Birodalom vezetői még ígéretek formájában sem támogatták Szálasi hatalmi igényeit, sőt passzív magatartásra sem voltak hajlandók, a Nyilaskeresztes Párt vezére német imperialista tendenciákat vélt felfedezni, azt gondolván, hogy e tendenciák irányítói meghamisítják „a tiszta, az igazi náci ideológiát".

Amikor azonban néhány évvel később személye végre előtérbe kerül, a PV már nem hangoztatott ilyenfajta aggályokat, egyszeriben elfelejtette a német imperializmussal kapcsolatos fenntartásait.

De ez csak 1944 októberében következett be.

4

„A kíváncsiskodó párttagnak megmondja Szálasi...”

Az 1942-es év eseményei Szálasi összefoglalásában:

A tisztogatás és a megtisztulás esztendeje.

Az elmúlt esztendő szeptemberének kiválásaiban megmutatkozó válság ennek az évnek télutóján megérik. A pártvezetőség jelentős része PV ellen foglal állást. PV minden próbálkozót és próbálkozást gyökeresen felszámol: eltávolítja az ellenzékieskedőket. Megkezdi munkáját, hogy az addig csak általánosságban nemzetiszocialista jelleget magán viselő Nyilaskeresztes Párt tényleg Hungarista Mozgalommá fejlődjék. 1942. február 23-ával a Hungarista Mozgalom foglalja el régi helyét a Párt vezetésében, és vezeti is diadalra és győzelemre.

A Párt ebben az esztendőben ugyanazon a belső tisztuláson megy keresztül, mint a német nemzetiszocialista mozgalom 1933 és 1938 között, azzal a súlyos különbséggel, hogy PV-nek hatalmon kívül kellett a súlyos válsággal megküzdenie.

A belső válságon kívül küzdenie kellett a szabadkőműves plutokrácia, a judaista világhatalmi törekvések, a marxizmus és az ál-nemzetiszocializmus négyes szövetsége ellen is. Ez a négy szövetkezett, és összefogott a Párt és a Mozgalom és nem utolsósorban a PV ellen. Sikerült is nekik a Pártot, a Mozgalmat és a PV-t bel- és külpolitikailag eltokosítani [így!] és teljesen hazug színben feltüntetni minden belföldi és külföldi tényező előtt. Vad támadásaiknak jó eredménye is volt: a Párt és a PV e támadások pergőtüze alatt egyetlen acéltömbbé lettek, amelynek összetartó ereje a megtörhetetlen hit lett. A Párt és PV elszakíthatatlan élet-, társ- és sorsközösségbe kovácsolódtak.

A Hungarista Mozgalom felsorolt négy ellensége összehangolt vad támadásainak egyik oka az is volt, hogy tisztában voltak vele, ha ez évben nem sikerül a Pártot és Mozgalmat megsemmisíteniök, úgy a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom győz, hatalomra jut és végez velük ugyanolyan kíméletlenséggel, milyennel ők harcoltak ellene.

E nehéz küzdelmek dacára PV nyári országjárást tart. Országjárásá-

nak célja: a Hungarizmus eszmerendjének szóban és értekezletek sorozatán való terjesztése. A Nemzet 1941-ben a PV szervezésszaki országjárásával gerincet kap a Nyilaskeresztes Párt szervezeteiben, 1942-ben viszont a PV ideológiai országjárásában a Hungarizmus ismertetésével lelket ad a Nemzetnek jövő nagy élete számára. Az 1943-as esztendő előrelátható hatalmas vajúdásával tudatos gerinccel és lélekkel rendelkező Nemzet tud már megbirkózni.

■

1941 nyarán Ruszkay négyszemközt közölte Szálasival: Albrecht főherceg rövidesen kimegy Németországba. Ezzel kapcsolatban a főhercegnek két kérdése lenne: 1. Felhatalmazná-e őt Szálasi, hogy – ha sikerülne Hitler elé kerülnie – képviselje a Nyilaskeresztes Pártot; ha igen, állítson össze számára egy „emlékeztetőt" a magyarországi belpolitikai helyzetről.

2. Milyen álláspontot foglalna el a Párt és Mozgalom abban az esetben, ha Albrecht pályázna a kormányzói tisztségre. Albrecht még a húszas évek elején levelet írt a Kormányzónak, benne kijelentette, hogy pályázni akar a kormányzói méltóságra, van-e a Kormányzónak ez ellen kifogása. Miután a Kormányzótól ez ideig választ nem kapott, feltételezi, hogy a Kormányzó nem emel ellene kifogást. Ruszkay megbízást kapott tőle, hogy ezt a kérdést tisztázza Sz-nál. Ettől függne, milyen mértékben kapcsolja be a Párt érdekeinek megfelelően németországi összeköttetéseit.

Szálasi összehívta a Pártvezető Tanácsot, ahol felszólította Ruszkayt, hogy személyesen adja elő Albrechttal kapcsolatos tervét és kérését.

A Pártvezető Tanács – Szálasi javaslatára – úgy döntött, hogy egy hét múlva újra összejönnek és akkor fejti ki a Tanács minden egyes tagja véleményét Albrecht ajánlatáról, illetőleg kéréséről.

A Pártvezető Tanács véleményének meghallgatása után Szálasi arra az álláspontra helyezkedett, hogy Albrechtnek a kormányzói székre irányuló aspirációit nem támogatja.

Ha pályázik, pályázzék, de a maga erejéből és felelősségére, saját szája íze szerint.

Továbbá:

Albrechtnek is tudomásul kellett volna már vennie Sz kijelentését, hogy Sz-nak mindig volt, van és lesz államfője. Jelenleg van államfője, aki olyan kiváló egészségnek örvend, hogy valószínűleg jó pár évig még az

ország államfője fog maradhatni. Éppen ezért Sz fegyencbecsületével összeegyeztethetetlennek tartja, hogy államfője életében leüljön egy másikkal tárgyalni, aki a helyzet kedvező alakulása esetén államfő szeretne lenni a jelenlegi államfő kárán.

A másik kérdésben, hogy Albrecht képviselné a pártot Hitler előtt, Sz döntése:

Egészen biztosan el fog jönni az ideje annak, hogy minden tekintetben tisztázni kell a Hungarizmus viszonyát a Völkische Bewegunghoz, a magyar és a német nép egymás melletti életét és a hatalom átvételének kérdését. Vegye azonban Albrecht tudomásul, hogy mindezt senki más nem intézheti és végezheti, csak Sz, éspedig személyesen, minden jó szándékú vagy jóhiszemű közvetítő nélkül.

Tehát Sz lesz az, aki Hitlernek meg fogja mondani, hogy mi a belpolitikai helyzet, ennek alapján mit és hogyan kell cselekedni. Az új rendszerbe való átállást, ennek végrehajtását azonban a magyar nemzetnek saját erejéből kell csinálnia, mert csak így bizonyíthatja életerejét, életképességét és vezetői elhivatottságát Délkelet-Európában.

Sz csak azt kéri Albrechttől, hogy Németországban összekötő embert szerezzen a Párt számára. Tehát: nem kap emlékeztetőt, nem kap semmiféle írást, ellenben hajtsa végre, amit 1940 őszén Sz-nak megígért.

A Pártvezető Tanács tudomásul veszi Sz döntését, az indokolást és az Albrechtnek adott feladatot.

Ruszkay megjegyzése a Pártvezető Tanácson Sz döntése után: nem akar semmit és senkit a pártra kényszeríteni, a kedvező alkalom kiaknázását tartotta csupán szem előtt.

■

Ha Szálasi nehezen vagy egyáltalán nem is tudta meggyőzni a hozzá küldött hírszerzőket vagy más náci korifeusokat arról, hogy az „új rendszerbe való átállást" saját erőből is meg tudja csinálni, ennek elhitetése nyilván sikerült a Nyilaskeresztes Pártban, hiszen az ilyen kinyilatkoztatások növelték a saját elhivatottságukba vetett hitet, nem is említve a PV „önérzetes" fellépését – a Hitlerrel folytatandó tárgyalásokat. Mintha csupán azon múlna minden, hogy egyszer végül is a német nép és vezére elé jusson és akkor megmondja neki – a teendőket . . .

■

1941 őszén, miután Bakyék kiválásával nem sikerült a Nyilaskeresztes Pártot szétrobbantani – feltehetően Himmler sugalmazására – folytatódtak a tárgyalások a Szálasi–Ruszkay- és az Imrédy–Rátz-párt egyesítéséről. Szálasi mindenekelőtt azt várta, hogy Imrédy tegyen valamilyen gesz-

tust a Nyilaskeresztes Párt felé, azaz magyarázza meg 1938-ban tanúsított ellenséges állásfoglalását, tisztázza „egész politikai magatartását a Hungarista Mozgalommal szemben". Miután ebben a várakozásában csalódott, kénytelen-kelletlen engedett és Ruszkay javaslatára hozzájárult, hogy

egyelőre talán el kellene hagyni Imrédy elégtételadását.

Ruszkay újabb javaslatáról és az egyesítő tárgyalások további menetéről a Naplóban a következőket olvassuk:

Ruszkay terve az lenne, hogy először egyeztessék össze a két párt programját, és amikor ez megtörtént, lehetne a következő lépést meggondolni. Imrédyék ugyanis azt hangoztatják úton-útfélen, hogy nekik van programjuk, de a nyilasoknak nincs. Jó lenne már cáfolat kedvéért is ezt az egyeztetést megcsinálni. Igyekezete oda irányulna, hogy ez egyeztetéssel megállapítsa az ellentéteket, ezeket kiküszöbölje, utána induljanak meg az érdemleges tárgyalások. Sz beleegyezését kéri, hogy ebbe a nagy munkába bevonhassa v. Barabás Emil ny. altábornagyot is, úgyhogy egy hármas bizottság, mely állana Ruszkayból, Rátzból és Barabásból, vizsgálná felül a programot, végezné el az előkészítő munkákat.

Sz egyetért, és elrendeli, hogy Ruszkay rendelkezésére bocsássák a pártprogramot. Kérdést intéz Ruszkayhoz, hogy Rátznak megvan-e most már a felhatalmazása Imrédytől, hogy ezt az előkészítő munkát elvégezze, és hogy mit céloz mindez, miért kell ennek a munkának elkészülnie. Ruszkay kijelenti, hogy igen, Rátznak is felhatalmazása van. Sz írásbeli felhatalmazást követel Rátz számára, Ruszkay azonban figyelmezteti, hogy ez annyira belső kérdése a MMP-nak, amibe beleszólása a NYKP-nak nem lehet. Sz elfogadja Ruszkay érvelését, kijelenti, ha Imrédy Rátzot most is denunciálni fogja, közönséges és egészen kiskaliberű intrikus társasággá válik előtte az egész Imrédy-gyülekezet. Ruszkay megjegyzi: igen, Imrédy veszedelmes intrikus, óvatosan kell kezelni.

■

Miután megtörtént a két program egyeztetése, Ruszkay úgy vélekedett, hogy „minden a legnagyobb rendben van, csak pár alaki kérdés vár elintézésre".

Az alaki kérdések: 1. Szálasi ne ragaszkodjék a hungarizmus szóhoz, egyelőre el kell hagyni, majd csak később szabad használni, amikor a két párt már összemelegedett. 2. A Nyilaskeresztes Párt ne szervezze a kisebbségeket, végül

3. Az államfő kérdésében nem kellene Sz-nak annyira mereven ragaszkodni ahhoz, hogy neki volt, van és lesz államfője, és nem kellene me-

reven kitartania a Duce-elv mellett, hogy Duce-hatalmat követel magának Sz. Ez már a németek felé is rossz politika, akik nem tudják megérteni, hogy Sz, aki a tekintélyelv alapján áll, miért akar maga fölé még államfőt is.

Szálasi megmakacsolta magát, egyik kérdésben sem engedett – ugyanakkor folyt a szitkozódás, a másik fél ócsárlása. („A Magyar Megújulás Pártja csak átírta a Nyilaskeresztes Párt programját", Imrédyék „cselédlépcső"-politikát űznek és mindenekelőtt „ki akarják herélni a hungarizmust".)

Szálasi kétségkívül imponált legbensőbb környezetének, amikor vezéri pózban kinyilatkoztatta:

Mindennek van határa, nem hajlandó olyan egyesülésre, melynél ő is és mozgalma is öngyilkosságot követ el csak azért, hogy egy fajilag és politikailag kétes férfinak tegyen szolgálatot. Ruszkay és Barabás nem értik Sz „érzékenységét".

Ennek ellenére szaporodtak a Magyar Megújulás Pártjával való társulás hívei, magában a nyilas párt vezetőségében is. Hubay Kálmán, Szálasi egyik legrégibb fegyvertársa, aki 1940 júliusában előbb képviselői mandátumát vesztette el, nagy politikai botrányt kiváltó nemzetiségi törvényjavaslata miatt, majd a bíróság jogerősen hathavi fogházbüntetésre ítélte, feleségével üzente a fogházból:

A Pártnak minden körülmények között keresni kell az együttműködést Imrédyvel, még a legnagyobb áldozatok árán is, különben vége a pártnak. Hubay felesége férje üzenetét a legszélesebb körben ismerteti. A türelmetlenkedő párttagok feltétel nélkül beolvadást tanácsolnak a Magyar Megújulás Pártjába, Sz-t veszedelmes, érzelgős politikusnak, álmodozónak és ködös ábrándkergetőnek tartják, akinek semmi érzéke az igazi politikához, az élet realitásaihoz.

Hubay üzenete a fogházból fokozza a belső vajúdást, mert mindenki tudja, hogy ő Sz helyettese és utódja.

■

A Napló meglehetősen zavarosan írja le a két párt közötti tárgyalások további, 1941 őszi menetét, amely végül is „jegyzőkönyvi megállapodással" zárult. Ennek értelmében

a két párt jelenlegi bizottsága minden hónapban egyszer összeül, megbeszéli az időszerű kérdéseket, dönt a kérdésekben követendő magatartásról. Amennyiben az egyik szerződő fél úgy ítélné meg a helyzetet,

hogy az egyszeri rendszeres havi összejövetelen kívül rendkívüli összejövetelre is lenne szükség, ebbeli szándékát három nappal előbb a másikkal tudatni kell, a bizottságnak össze kell ülnie és a kérdésben tárgyalni kell.

Az együttműködési egyezmény után nem maradt más hátra, „csak" a két párt egyesülése. A Napló az új szakaszt, Szálasi feltételeit a következőképpen foglalja össze:

A tárgyalások után Sz feladatot ad Ruszkaynak: hasson oda, hogy Sz Imrédyvel négyszemközött beszélhessen, tisztázza vele az elvi kérdéseket, hogy utána nyugodtan átbeszélhető legyen a két párt egyesülése. Sz szerint az elvi kérdések:

1. Imrédy származása; zsidó beütése van-e, ez honnan származik;

2. ha zsidó beütés van benne, hajlandó-e a politikai síkról elmenni és azoknak átengedni a vezetést, akik zsidó beütés nélkül is alkalmasak rá;

3. adjon magyarázatot viselkedésére, melyet a Hungarista Mozgalommal szemben tanúsított mint miniszterelnök;

4. hajlandó-e magyarázatot adni a Hungarista Mozgalom minden egyes tagjának viselkedését illetően;

5. a Hungarizmus eszmerendjének elismerése.

Az elvi kérdések tisztázása után Sz hajlandó olyan szoros összműködésre a két pártvezető között, melynek értelmében Sz és Imrédy minden alapvető kérdést kettesben átbeszélnek, döntenek és döntésüket mindegyik a saját pártjával végrehajtja. A két párt ettől függetlenül a továbbiakban is országosan szervezkedne.

Ruszkay vállalja a közvetítést, igen jónak találta az elgondolást, csak az előzetes elvi kérdések tisztázását egyelőre elhagyandónak gondolja, mert úgy véli, hogy még túl frissek az események, semhogy ilyen kérdéseket nyugodt légkörben meg lehessen beszélni. Sz-nak arra az ellenvetésére, hogy éppen ezért akarja négyszemközött lefolytatni az előzetes tisztázást, mert ha ez nem lehetséges, úgy eljön az idő, amikor a nagy nyilvánosság előtt lesz kénytelen a kérdéseket felvetni, olyan időpontban, mely nem nagyon fog beilleni Imrédy elképzeléseibe. Ruszkay válasza: Imrédy nagyon hiú ember, alig[ha] hiszi, hogy ilyen, szerinte megalázkodó lépésre rászánja magát. Ruszkay ígéretet tesz ennek dacára, hogy megkísérli, de időt kér. Sz megadja.

A Naplóból megint nem tűnik ki, mit végzett Ruszkay, sikerült-e teljesítenie a PV feltételeit, amelyeket a legjobb akarattal sem lehetne sem átgondoltaknak, még kevésbé az adott pillanatban taktikai szempontból célravezetőnek ítélni. Alig hihető, hogy Szálasi komolyan választ várt a fenti

„elvi kérdésekre", hiszen akkor azt kell feltételeznünk, hogy minden további megbeszélést, előrehaladást az egyesülés felé, zátonyra akart juttatni. Márpedig ő tárgyalni akart, méghozzá személyesen, Imrédyvel.

Ráadásul Imrédy nem „méltóztatott" szóba állni a Pártvezetővel, aki ezt a tényt kénytelen-kelletlen, szó nélkül tudomásul vette. Igaz, erre csak a további eseményekből következtethetünk. Imrédy lekezelő magatartásáról a Napló mélyen hallgat.

■

1941 végén – Hubay kiszabadulása után – Szálasi legfelsőbb titkos tanácsot alakított a Nyilaskeresztes Párt vezetésére. A tanácsba meghívta Csia Sándor, Henney Árpád, Ruszkay Jenő és Hubay Kálmán testvéreket. Az első tanácskozást Ruszkay lakásán tartották, és itt Ruszkay ismét felvetette a Nyilaskeresztes Párt és a Magyar Megújulás Pártja egyesítésének kérdését. Ruszkay – a Napló szerint – a következőképpen indokolta javaslatát:

1. A Nyilaskeresztes Pártnak nincs súlya külpolitikailag. Imrédy ezzel szemben nyomasztó túlsúllyal rendelkezik;
2. A Nyilaskeresztes Párt belpolitikailag is teljesen csődöt mondott, megcsinálta ugyan az egyesítést, de ez csak ideig-óráig állt helyt, az első erőpróbánál szétesett;
3. A Nyilaskeresztes Párt nem tudja megszervezni a nemzetet, vagy legalábbis legértékesebb rétegei ellenszenvesen vagy közömbösen állanak vele szemben.

Teátrális jelenet következett:

Ruszkay unalomig ismételt szójárását alkalmazza újra: politikát nem lehet szentimentalizmussal csinálni. Szálasi unottan int a kezével, és megkérdezi Ruszkayt, hogy szerinte mi a szentimentalizmus és mi a realizmus a politikában. Ruszkay mérges, Hubay cinikusan mosolyog, és élvezi a helyzetet, Csia Sándor köhécsel, Henney jegyez. Sz biztosítja Ruszkayt, hogy a hozott döntésénél reálisabban nem lehet a helyzetet megítélni, örüljön Ruszkay annak, hogy Sz önmagát teljesen kikapcsolja és átenged mindent neki és Hubaynak. Hubay megszólal: Sz nélkül nem lehet az egységesítést megcsinálni, ha Sz amiatt elmegy a pártból, ő – Hubay – is kilép, és úgy gondolja, Ruszkay is ugyanezt fogja cselekedni.

Ruszkay és Hubay – Szálasi döntésére – elálltak javaslatuktól.
Ez persze korántsem jelentette azt, hogy Ruszkay és Hubay feladták volna a harcot – a Nyilaskeresztes Párton belül.

Ruszkay és Hubay elkeseredtek amiatt, hogy a német követség – Sz feltevése szerint, valószínűen felsőbb hivatalos sugalmazásra – mindig egyoldalúan csak a Magyar Megújulás Pártjának tagjait hívja meg teákra vagy vacsorákra, amíg a Nyilaskeresztes Pártról egyáltalában nem vesz tudomást, vezető tagjaival nem keresi az érintkezést, csak Ruszkayt hívta meg, de csak egyszer. Sz megjegyzi a ténynél: valószínűen azért, hogy étvágyat csináljanak neki. A követségnek ebben a magatartásában Ruszkay és Hubay szintén annak a jelét látják, hogy külpolitikailag és így belpolitikailag is egyedül és kizárólagosan csak az Imrédy-párt jön tekintetbe, amit a Nyilaskeresztes Pártnak tudomásul kell vennie. Ha nem veszi és nem igyekszik ugyancsak szalonképes lenni a német követségen, az Imrédy-párt hatalomra fog jutni, a Nyilaskeresztes Párt viszont lekésik a hatalomról, és nem lesz sehol.

■

A Napló nagyon mostohán kezeli a dátumokat, így azt sem lehet tudni, mikor tért vissza Albrecht főherceg Németországból és mikor tárgyalt Ruszkayval. Mindenesetre, Ruszkay nagyon fellelkesült a hallottakon – és a főherceg által látottakon:

Ruszkay Sz-nak Albrechttől származó naplójegyzeteket mutat be. Ezekben Albrecht leírja, hogy németországi útja alkalmából kivel beszélt, mit tárgyalt, milyen benyomásokkal jött vissza. Többek között megjegyzi naplójában, hogy német hivatalos körök a magyarországi belpolitikai helyzettel kapcsolatosan annak az óhajuknak adtak kifejezést, hogy Magyarországon [a] nemzetiszocialista pártokat csak abban az esetben fogják megsegíteni a németek, ha egyesülnek vagy legalábbis a legszorosabb blokkba tömörülnek. Sz megkérdezi Ruszkaytól, hogy ki kért segítséget a németektől. Sz szerint segítségre nincs szükség, csak egyre, éspedig arra, hogy erkölcsileg ne kössék meg a párt kezét, vonják vissza tehát azt az erkölcsi béklyót, melyet Rademacher kijelentése tett a pártra: hogy a németek a kormányt fogják megsegíteni, ha a párt lépéseket tenne a kormány felszámolására, és hogy ebben az esetben a párt német szuronyokkal találja magát szembe, mert a német kormány a magyar kormánnyal van szerződésben és nem a NYKP-val. A bemutatott Albrecht-féle naplójegyzetek eredeti szövege: lásd 6. sz. melléklet. [Nem található a Naplóban. – *A szerk.*]

Ruszkay az Albrecht-féle naplójegyzetek alapján Sz-nak javasolja, hogy Albrechtet kellene a két párt csúcsára állítani, mert Albrecht születésénél fogva is tekintély, de tekintély német összeköttetései révén is. Tekintély a nép széles rétegeiben, nagyon is szeretik, mert polgári lányt vett feleségnek, amivel bebizonyította, hogy nem „népidegen". A hon-

védségben igen nagy tábora van, vezetésre rátermett. Ruszkay elképzelése: Albrecht legyen döntőbíró Sz és Imrédy felett és a kettejük között felmerülő vitás ügyekben. Döntését mindkét félnek el kellene fogadnia. Albrechtnek segítségére lennének a döntésben és a pártközi bíráskodásban Ruszkay és v. Rátz Jenő, akik Albrechttel egyetemben mintegy legfelsőbb vezetést is jelentenének, melyben később a két párt is nevezhetne tagokat.

Sz egészen megrendül, hogy ilyen nagy baromnak tartják és mondja először Ruszkaynak–Hubaynak: „Nem bánom, hogy az emberek ökörnek tartanak, de halálosan megsértődöm, ha nagyobb ökörnek tartanak, mint amilyen vagyok!" Ruszkay–Hubay nagyot nevetnek Sz e megjegyzésén.

Szálasi ellenkezésén tehát meghiúsult a kétségkívül tetszetős terv, hogy a királyi herceg legyen a két egyesült szélsőjobboldali párt vezére. De Ruszkaynak ez sem szegte kedvét, tárgyalási készségét az egyesülés megteremtésére, sőt mint a Naplóból kitűnik: e cél elérésére az érintkezést az MMP-vel monopolizálni igyekezett.

Imrédy azt kéri Ruszkay útján Sz-tól, hogy a két párt közötti megállapodástól eltérően – hetes bizottságnak kell minden hónapban rendszeresen egyszer összeülnie, hogy az időszerű kérdésekben állást foglaljon –, csak Ruszkay egyedül vegyen részt ezeken az üléseken. Indoka: Sz túl merev, nem lehet vele annyira fesztelenül érintkezni, mint Ruszkayval. Máskülönben is Ruszkay teljesen tájékoztatni fogja Sz-t a megbeszélésekről. Sz döntése:

egyetért, de nem tartja az így összeülő tárgyaló értekezletet mértékadónak elhatározásainál, és kijelenti, hogy az azokon a megbeszéléseken hozott állásfoglalások számára nem kötelezőek. Ruszkay tudomásul veszi Sz döntését. Arca savanyú.

Sz megállapítja, hogy egészen kis űrmértékű intrikusokkal van dolga, akikkel majd úgy kell bánnia, mint a hűtlen lakájokkal.

Csia Sándornak kijelenti Sz, hogy az Imrédy–Ruszkay–Rothen-féle cselédszoba- és hátsólépcső-intrikával szemben ő – Sz – majd be fogja mutatni alkalomadtán a szalon- és a főlépcső-intrika magasiskoláját.

Szálasi valószínűleg ekkor kezdett foglalkozni azzal a gondolattal, hogy szakít Ruszkayval. Felismerte, hogy Ruszkay, szövetkezve Hubayval, átjátszhatja az egyesített párt vezérségét vagy Imrédy, vagy Albrecht főherceg kezébe, márpedig pártvezéri hatalom nélkül nemigen kaphat megbízást sem a Mussolini-, sem Hitler-szerep magyar változatának alakítására.

Ha erre gondolunk, némiképp világosabbá, érthetőbbé válik Szálasi személyi indítékoktól erősen fűtött politikája a következő hónapokban.

■

1941 őszén Szálasi két újabb kísérletet tett arra, hogy Horthy színe elé jusson. A Napló a közvetítők személyéről éppúgy, mint a visszautasítás okairól mélyen hallgat, ugyanakkor, amikor egy-egy német hírszerzővel folytatott beszélgetésnek hosszú oldalakat szentel.

Később, 1942 októberében Szálasi a Nyilaskeresztes Párt Nagytanácsán részletesen ismertette a próbálkozást, felolvasva az ez ügyben a kormányzóhoz intézett, 1941. november 11-i levelét, majd az arra kapott november 25-i választ. Szálasi azért kért kihallgatást Horthytól, mert úgy látta tételmében: „a rendszer politikai, gazdasági és társadalmi vezetésének hibáiból olyan tátongó szakadék keletkezett az Államfő és a magyar nép által akart és kezdeményezett, a Nyilaskeresztes Párt által megszervezett magyar nemzetiszocialista mozgalom között, amely meggyőződésem szerint az államnak és a nemzetnek jó és egészséges vezetését kizárja, és úgy az államot, mint a nemzetet végveszélybe sodorja".

A Nyilaskeresztes Párt vezére olyan értelmű javaslatot akart tenni, amely „a magyar nemzetiszocialista népi alapon történő kibontakozást lehetővé teszi az Államfő és a nemzet együttes elhatározásából, erejéből, kezdeményezéséből és szabad akaratából".

A kormányzói válasz nem szerzett örömet Szálasinak. Uray István, a Kabinetiroda főnöke közölte: Horthy kormányzó nem lát okot arra, hogy Szálasit az általa „megjelölt belpolitikai jellegű kérdésekben fogadja". Indok: a kormányzó a végrehajtó hatalmat a kizárólag az országgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja, a kérdéseket tehát „a miniszterelnök elé kellene vinni".

Szálasi 1941. december 5-én újabb kérelmet nyújtott be Horthyhoz. Egyúttal a Bárdossy-kormányt így „minősítette":

„Hódolatteljesen jelentem, hogy a jelenlegi kormányt gyengének, tehetetlennek és összetételénél fogva alkalmatlannak tartom arra, hogy a súlyos sorsproblémákat megoldhassa, és olyan új, nemzetünktől megkívánt rendet és rendszert építsen, amelyek nemzetünk életbiztonságának biztos politikai, gazdasági és társadalmi alapját képezhetnék."

Szálasi ezenkívül ismertette korábbi próbálkozásait a kormányzói kihallgatás elnyerésére, majd így folytatta:

„Háromszor kértem, háromszor utasítottak el, háromszor becstelenítettek meg olyan mozgalmat és pártot, mely elejétől kezdve mindig kormányzóhű volt, és egyedül a nemzet nagy érdekeit tartotta mindenben és mindenkor szemei előtt.

Felelősségem nagy tudatában és országjárásomból merített tapasztalataim alapján hódolatteljesen jelentem, hogy [a] nemzetünk nagy sorskérdéseiben való elhatározó döntést nemzetünk már nem a kormányzattól, hanem Főméltóságodtól várja, és attól a párttól, amely eddig minden lépésével bizonyította, hogy nemzetünkért minden áldozatra képes és kész. Ez a párt a Nyilaskeresztes Párt.

Ezért a Kabinetiroda főnökétől vett értesítés dacára újra Főméltóságodhoz fordulok azzal a hódolatteljes kérelemmel, hogy engem kihallgatáson fogadjon, amelyen az Államfő és a nemzet együttes akaratából kezdeményezendő magyar nemzetiszocialista népi kibontakozásra vonatkozó javaslataimat akarom személyesen és szóban hódolatteljesen előterjeszteni. Erkölcsi, szellemi és anyagi katasztrófába sodorná a nemzetet az, ha a szükséges kibontakozás külső kényszer hatása alatt indulna meg."

De Horthyt sem a kormányzóhűség kinyilatkoztatása, sem a „külső kényszer" szavak mögött lappangó, burkolt fenyegetés nem indította arra, hogy Szálasi kérelmét másként bírálja el; december 5-én Uray, a Kabinetiroda főnöke arról értesítette a Nyilaskeresztes Párt vezérét, hogy a kormányzó fenntartja az elhatározását, hogy „belpolitikai kérdések csak a felelős kormány elnökével beszélhetők meg". (Hogy félreértés ne legyen, a válasz első része hangsúlyozta: a Bárdossy-kormány teljes mértékben élvezi a kormányzó bizalmát . . .)

Szálasi ezek után Csia és Henney útján tájékoztatni akarta Bárdossy miniszterelnököt „kezdeményezéséről". Bárdossy egyébként nem reagált a két nyilas képviselő december 10-i és 12-i távbeszélőn történt jelentkezésére. Ő tudta, miért nem. Ha ugyanis megkapta – márpedig nyilvánvalóan megkapta – Szálasi kihallgatást célzó írásműveit, akkor ez nem is olyan nagyon meglepő.

■

Horthy Miklós kormányzó 1941 júniusában betöltötte életének 73. esztendejét, és természetszerűleg felmerült az utódlás kérdése. A kormányzó környezete elérkezettnek látta az időt a döntő lépés megtételére; ez a lépés a Horthy-dinasztia megteremtésére irányult.

A terv egyszerűnek és végrehajthatónak látszott: az országgyűlés törvényjavaslatot fogad el a kormányzóhelyettes választásának szükségességéről, majd erre a tisztségre a kormányzó kisebbik fiát, ifjabb Horthy Istvánt választják meg.

Voltak a tervnek heves ellenzői az országban és az országon kívül is. Nyilvánvalónak látszott ugyanis, hogy a kormányzóhelyettes lehet adott kedvező esetben a trón legesélyesebb jelöltje, márpedig a magyar királyi trónnak két várományosa is volt: Ottó trónörökös, IV. Károly legidősebb fia, aki külföldön élt és akinek visszatértét a trónra az antanthatalmak 1920. február 2-i nyilatkozata tiltotta – itthon pedig Albrecht főherceg.

Szálasi és a Nyilaskeresztes Párt nehéz probléma elé került.

Ruszkay ismét akcióba lépett Albrecht főherceg érdekében. Hogy fellépésének nagyobb súlyt adjon, megmutatta Szálasinak azt a levelet, amelyet Albrecht intézett Ribbentrop birodalmi külügyminiszterhez; Ribbentrop 1942. január elejei magyarországi látogatása során a sértett főherceg le-

velében élesen bírálta Horthyt, elsősorban a kormányzó utódlásával kapcsolatos hivatalos és nyilván Horthy kedvére való tervek miatt. A Naplóból kitűnik, hogy Ruszkay „folyamatosan tárgyal" Albrecht érdekében Imrédy Bélával, Rátz Jenővel – és a németekkel.

Ruszkay ugyanekkor – bizonyára német megbízóinak tudtával és egyetértésével – emlékiratot készített Szálasi számára a Nyilaskeresztes Párt helyzetéről és teendőiről. Szálasi úgy vélte: Ruszkay törésre akarja vinni a dolgot a párton belül. Sz teljesen szabad kezet és mozgást enged számára, hogy tervét keresztülvihesse.

Sz kiadja Ruszkay emlékeztetőjét Hubaynak, Csiának és Henneynek elolvasás és hozzászólás végett. Sz maga undorítónak tartja az egészet.

Az „Emlékeztető" következményei néhány hét múlva megmutatkoztak.

A Napló – érthetően – nagy részletességgel elemzi a kormányzóhelyettesi törvényjavaslatot:

Benyújtják a kormányzóhelyettesi törvényjavaslatot a Házban. [1942. február 9.] Ruszkay mindent elkövet, hogy Sz-t rábírja, hogy Imrédy képviselőivel együtt a Nyilaskeresztes Párt képviselői jelentsenek be különvéleményt a kormányzóhelyettes személyét illetően. Sz figyelmezteti Ruszkayt, hogy még nincs személyről szó, hanem csak a személytelen törvényről, tehát nem lehet még ellenjelölttel fellépni. Máskülönben is, Albrecht személyét nem lehet máról holnapra beállítani, utóvégre Albrechtet senki sem ismeri a Pártban. Ha személye tekintetbe jönne, úgy lassan kell bevezetni. Máskülönben is Ruszkay ismeri Sz nézetét Albrecht kormányzói ambícióit illetően, félreérthetetlenül tudomására hozta a pártvezetői tanácson még 1941-ben, de ismerheti nézetét az államfői kérdésben is. Igaz, hogy ebben az esetben az államfői kérdésben elfoglalandó álláspont nem súrolja a hűtlenség határát, mert hivatalosan felvetett politikai kérdésről van szó. Viszont el kell ismerni annak a lehetőségét, hogy a későbbiek folyamán mégis kialakítható a Párt és vezetője magatartásából a hűtlenség ténye. Ezért nem tartja Sz célszerűnek, hogy Albrecht személyével foglalkozzék a Párt. Ruszkay dühösen követeli, hogy a Párt akkor legalább ifj. Horthy István ellen indítson fekete propagandát, mutassa meg, mit tud. Sz nyugodt hangon megjegyzi: Ruszkay adja ide a tényeket, és megindul a fekete röplapáradat, de tényeket kér és nem pletykákat. Ruszkay felfortyanva követeli, hogy a Pártnak meg kell csinálnia a propaganda-hadjáratot ifj. Horthy István ellen tények nélkül is, ezt kívánja a Párt érdeke. Sz leinti Ruszkayt, és figyelmezteti, hogy a Párt érdekeit Sz őrzi, senki más.

Gyűlnek a viharfellegek Szálasi és Ruszkay között:

Ruszkay újra felkeresi Sz-t és kijelenti, hogy az Imrédy-párt a legteljesebben Albrecht vonalára állott. Albrechtet akarja kormányzóhelyettesnek, minden politikai lépést meg is tett, hogy ez sikerüljön is. Sz kijelenti: elismeri, hogy Imrédy és Ruszkay óriási politikusok, ennek dacára nem tudja a rendszert annyira ostobának elképzelni, hogy olyan törvényjavaslatot nyújtson be, amelynek segítségével más is meg legyen választható ifj. Horthy Istvánon kívül. Ennek dacára tovább erőszakoskodik Ruszkay. Sz nem fogadja el Ruszkay ösztökéléseit. Ruszkay újra azt követeli, hogy akkor legalább a legdurvább módon támadni kell ifj. Horthy Istvánt, mert utóvégre ez az ember az Arizónában be volt rúgva, angol dalokat énekelt, csak angol dzsesszt tűrt meg, így Ruszkay nem hajlandó, hogy ilyen zöldfülű részeges fickót szolgáljon. Sz felszólítja Ruszkayt, hozzon már elébe egyetlen embert, aki saját szemeivel látta és nemcsak tizedszájból hallomásból tudja, hogy ifj. Horthy István mi mindent művel.

Ruszkay kijelenti, hogy ifj. Horthy Istvánból soha nem lesz nemzetiszocialista. Sz válasza: meglehet, hogy nem lesz, sőt meg van róla győződve, hogy azok közé fog tartozni, akik nem tudnak már átállni. Meg kell azonban állapítania, minden szenvedélyességtől és egyoldalúságtól menten, hogy ifj. Horthy Istvánnak még nem volt meg a lehetősége, hogy nemzetiszocialista vezető személyekkel tárgyaljon vagy beszélgessen. Az, hogy valaki nemzetiszocialistává legyen, nem az évektől függ. Vannak egyesek, akik ötvenéves korukban lesznek nemzetiszocialistákká, mások már tizennyolc éves korukban, mások viszont Párizs elestével jönnek rá a megnyugtató tényre, hogy még fejlődőképesek. Sehol nincs megírva, hogy csak politikusok fejlődhetnek, fejlődhetnek államfők és kormányzóhelyettesek is, mint ahogyan Albrecht is dicséretes módon fejlődött. Ruszkay nagyon ingerült.

Ha 1941 nyarán Szálasi még azzal indokolta Ruszkay és a többi nyilas alvezér előtt Albrecht kormányzói, pontosabban: trónigénye támogatásának megtagadását, hogy „neki van Államfője", azaz ragaszkodik Horthyhoz, akkor 1942 januárjában már más is közrejátszott abban, hogy nem akart Albrecht mögé állni. Történt ugyanis valami. Vajna Gábor

Sz beleegyezése nélkül kezdeményező lépést tesz ifj. Horthy István felé, Sorg Antal építész közvetítésével. Célja, hogy a leendő kormányzóhelyettest a párt célkitűzéseit illetően felvilágosítsa, és hogy necsak a zsidók részéről befolyásolják, hanem a nemzetiszocialisták részéről is.

Bár Vajna Szálasi felhatalmazása nélkül kezdte meg a tárgyalásokat Horthy Istvánnal, a pártvezető – mint később kitűnt – a kezdeményezést egy-

általán nem kárhoztatta; sőt, amikor Ruszkay ezért felelősségre vonta Szálasit, a PV – a Napló szerint –

élesen visszautasítja Ruszkay illetéktelen beavatkozását politikai terveibe. Célja: a kormányzóval létrehozni a kibontakozást, most pedig alkalom nyílik, hogy fián keresztül célját megvalósíthassa. Ruszkay ingerülten távozik.

A Naplóból az is kiderül, hogy Szálasi felhatalmazta Vajnát a Horthy Istvánnal folytatandó megbeszélésekre azzal, hogy készítsen elő találkozót közte és a kormányzó fia között. Nem kétséges, hogy Szálasi így akart eljutni a kormányzóhoz, abban az illúzióban ringatva magát, hogy Horthy – fia támogatása fejében – hajlandó lesz őt, Szálasit kihallgatáson fogadni.

Az ifjabb Horthy és Vajna közötti tárgyalások további menetéről hallgat a Napló, de a következményekből arra gondolhatunk, hogy Vajna missziója kudarcot vallott. A Nyilaskeresztes Párt ugyanis az Imrédy-féle Magyar Megújulás Pártjának vonalát követte a kormányzóhelyettesi tisztre vonatkozó törvényjavaslat parlamenti vitájában. Csia Sándor, a Nyilaskeresztes Párt vezérszónoka a javaslat ellen foglalt állást, mivel az „a közjogi provizóriumot, azaz a kormányzói intézményt, intézményesen még továbbfejleszteni kívánja". Ezért a Nyilaskeresztes Párt „a törvényjavaslatnak a napirendről való levételét, az országgyűlés mielőbbi feloszlatását és új választások kiírását tartja szükségesnek".

Ami pedig a kormányzóhelyettes megválasztását illeti:

Sz tiltó rendelkezést ad ki egyetértésben és együttműködve Ruszkay révén a Magyar Megújulás Pártjával, hogy a kormányzóhelyettes megválasztásánál senki nem lehet jelen a képviselők közül.

Hogy tulajdonképpen mi lehetett e teljesen negatív álláspont mögött, arra a Napló a következő, meglehetősen kusza magyarázatot nyújtja:

Sz véleménye: ifj. Horthy Istvánra szüksége van a rendszernek abból a célból, hogy személyével megjátszhassanak egy olyan népi mozgalmat, amelyik látszólag az új koreszmét képviseli. A németek valószínűen követelésekkel léphettek fel, többek között a zsidókérdés rendezése, a jobboldali mozgalmak szabad szervezkedése [ügyében]. Ezeknek a kérdéseknek elintézését meg is ígérhették, ifj. Horthy Istvánnal viszont megjátszhatják a lehetőséget, hogy ő fogja össze a jobboldalt, és legyen vezére egy jobboldali átállásnak. Ezzel teljesen lehetetlenné tudják tenni az összes nemzetiszocialista pártalakulatokat is. Egy Schuschnigg-féle politikai megmozdulást akarnak talán létrehozni, és ennek élére az államfő fiát mint közjogi személyt [akarják állítani].

Mármost nincsenek adataink arra vonatkozólag, hogy a németek követelésekkel léptek volna fel Horthy István kormányzóhelyettessé való megválasztása előtt. De Szálasi „véleménye" a kormányzó fiáról szintén meglehetősen ellentétesnek tűnik, minthogy vele, magasabb politikai célok elérése érdekében titkos összeköttetést, kapcsolatot óhajtott fenntartani.

De annak a nézetnek is van jogosultsága, hogy Szálasinak tulajdonképpen sem ebben az esetben, sem máskor nem volt kialakult álláspontja bizonyos fontos kérdésekben, így az is meglehet, hogy ugyanabban a kérdésben egészen rövid időn belül homlokegyenest ellenkező álláspontra „váltott át".

Minthogy pedig Szálasiból kezdettől fogva hiányzott a politikai rugalmasság, s e tulajdonság hiányát a legcsekélyebb mértékben sem lehet ügyes taktikai érzékkel magyarázni, sokkal inkább azzal, hogy megszállottan tört a hatalomra, minden eszközt, lehetőséget készséggel megragadott, amellyel közelebb szeretett volna jutni az áhított célhoz, a Mussolini-szerephez.

Végül „a népi mozgalom megjátszását" illető feltevés teljesen abszurd, Szálasi e vélekedését semmiféle tény sem támasztja alá; ezúttal is arról volt szó, hogy a PV azzal igyekezett ellenfelei minden sikerét és a maga kudarcát magyarázni, hogy ellenfelei kisajátították az ő eszméit.

Mindez azonban nem gátolta Szálasit abban, hogy ifj. Horthy Istvánnal mint „közjogi személlyel" kapcsolatos kombinációit, rövid idő múltával gyökeresen megváltoztassa.

Az új kombináció a Naplóban:

> Sz tudomására hozzák, hogy Szabó Lászlót, a római katonai attasét fogják ifj. Horthy István mellé beosztani katonai tanácsadóként. Üzenet megy Szabó Lászlónak, hogy tekintse feladatának ifj. Horthy István hungarista szellemben való felvilágosítását, ezenkívül készítsen elő beszélgetési lehetőséget Sz és ifj. Horthy István között. Szabó László egyetért, feladatok teljesítését vállalja, időt kér, hogy ifj. Horthy István mellé való beosztása után még először összemelegedhessen vele, mielőtt feladatának végrehajtásához fogna. Sz augusztus 1-ig szab határidőt.

Az eredményekről semmiféle adatot vagy utalást nem találunk a Naplóban, de újabb kudarcra lehet következtetni abból, hogy amikor ifj. Horthy István kormányzóhelyettes 1942. augusztus 20-án a keleti fronton repülőszerencsétlenség áldozata lesz, Szálasi ismét a fenti, minden komoly alapot nélkülöző tételét hangoztatja. Idézünk:

> A kormányzó kezéből kicsúszik az utolsó lehetőség, hogy a kormányzóhelyettes személyének előtérbe tolásával egy nemzetiszocialista kibontakozási komédiát játszhasson meg.

■

1942 elején már rendkívül kiélesedett Szálasi és Hubay viszonya is. A Napló szerint Hubay és felesége maguk köré gyűjtötték az elégedetleneket, sőt társaságban kijelentették:

Sz tényleg nem egészen normális, valami baja támadhatott a fegyházban, mert egészen biztos forrásból tudják, hogy
1. Sz kijelentette, hogy megjelent előtte Szűz Mária és biztatta, csak menjen töretlenül tovább a megkezdett úton, ő meg fogja segíteni,
2. özv. gr. Teleki Lászlónénak felajánlotta a királyi koronát, megígérte neki, hogy királynét csinál belőle, viszont
3. gróf Széchenyi Lajosnak, ennek a részeges kelekótyának, megígérte, hogy kormányzó lesz.

Növelte a feszültséget Szálasi és a Ruszkay–Hubay kettős között az is, hogy a budapesti hivatalos német diplomácia teljesen egyértelműen az Imrédy–Rátz–Jaross-féle Magyar Megújulás Pártját favorizálta. Ettől Szálasi újabb sértődöttségi rohamot kap:

Jagow [a német követ] újra meghívja magához a Magyar Megújulás Pártja vezetőit, szép egymásutánban, meghívja az úgynevezett jobboldali MÉP-köröket is. Ez a tény nagyon elkedvetleníti Ruszkayt és Hubayt, de különösen Ruszkayt. Utóbbi Sz-t felkeresi, felpanaszolja, hogy mindenkit meghívnak a németek, csak éppen a Nyilaskeresztes Pártból senkit. Sz kijelenti, ha ennyire vacsorázni akar, meghívja őt nagyon szívesen magához vacsorára, ha megelégszik vele. Ha azonban Jagowval akar vacsorázni, úgy kérjen közvetítő meghívást Imrédy útján. Sz elutasítja magától azt a vádat, hogy a németek miatta és merevsége miatt zárkóznak el ennyire a párttól. Ruszkay aggodalmát nem osztja, hogy ezekből a meghívásokból lehet a legjobban következtetni, hogy a német hivatalos körök mely pártokat tartanak uralomképesnek és hatalomerősnek.

Sz nem tudja feltételezni, hogy a németek ne látnának tisztán a magyarországi helyzetben, hiszen annyi felderítőjük van, hogy Dunát lehetne rekeszteni velük. Ha pedig nem látnak tisztán, az ő bajuk lesz, ami remélhetőleg, nem lesz másnak is baj.

Ruszkay nagyon ingerülten azt válaszolja, hogy nem lehet a dolgokat ilyen könnyen venni. A diplomáciában másként mutatják ki a nézeteket, mint a rendes napi életben. Sz kijelenti, hogy fütyül az olyan diplomáciára, amely csak azt akarja látni, amit feltételez és nem azt, ami tény.

A végső szakítás immár elkerülhetetlen. 1942. február 23-án Szálasi megjelent Ruszkay lakásán, ahová előzően odakérette Hubayt, Csiát és Hen-

neyt is. Az ürügy: Hubay és Ruszkay emlékiratot szerkesztett, amely szerint

a németek határozottan kívánják a Nyilaskeresztes Pártnak és a Magyar Megújulás Pártjának blokkba való tömörülését egy harmadik személy tekintélyvezetése alatt. Hangoskodnak, hogy ennek a tömörülésnek egyedüli akadályozója kimondottan Szálasi, akinek se belpolitikai, se külpolitikai tekintélye nincsen, csak makacskodik.

A nagy jelenetet a Napló így örökíti meg:

– Sz megkérdezi Ruszkayt és Hubayt, együtt akarnak-e dolgozni vele a továbbiakban, vagy fenntartják-e az emlékiratban rögzítetteket. Mindketten fenntartják az emlékiratban rögzítetteket. Sz felszólítja Ruszkayt és Hubayt, hogy távozzanak a Pártból, amit a két érdekelt tudomásul is vesz. Utána eltávozik Sz Ruszkay lakásáról, Csia Sándor és Henney Árpád kíséretében.

Majd alább:

– Ruszkay csodálkozik, hogy miért az ő lakásán történt kizáratása. A kíváncsiskodó párttagnak megmondja Sz, hogy ott dobta ki mindkettőt a Pártból, ahol az aljas intrikát szőtték a Párt és Sz személye ellen. Sz hozzáfűzi, van ő – Sz – is olyan neveletlen, hogy neveletlenségért neveletlenséggel fizessen. Zsiványokkal szemben nem óhajt szalonszerűen viselkedni még akkor sem, ha a zsiványok emiatt megsértődnek.

A Nyilaskeresztes Párt parlamenti képviselői két napon át tárgyalták Hubay és Ruszkay kizáratásának ügyét, de hasztalan próbálkoztak a kizárt „testvérek" és a „vezértestvér" összebékítésével, mert Ruszkay és Hubay nem hajlandó bocsánatot kérni Szálasitól.

Szálasi kijelentette Csiának: „Számára meghalt Hubay, éppen úgy, mint Taby és Baky."

Mindezek után a nyilas képviselőcsoport javaslatára még egy utolsó kísérletet tettek. Szőllősi, Csia és Mohay a következő nyilatkozatot adták át Hubaynak:

Nyilaskeresztes Párt. Pártvezető.
Nemzetes
Hubay Kálmán testvérnek
Budapest.

Aláveti-e magát Szálasi Ferenc Pártvezető akaratának és döntéseinek a Nyilaskeresztes Párt és az általa vezetett magyar nemzetiszocialista mozgalom politikai, társadalmi és anyagi vezetése tekintetében?

Budapest, 1942. február hó 25.

A három kiküldött a megbízatás eredményéről a következőket jelentette:

Pártvezető Testvér utasítására 1942. február hó 25-én 15 h 15 perckor megjelentünk – előzetes telefonértesítés után – Hubay Kálmán lakásán (Vöröskő utca 3.). Fenti nyilatkozatot illő formában Hubay Kálmánnak bemutattuk, mire Ő bekapcsolódva az általunk mondottakba, a következő kijelentést tette:

A történelmi pillanat 1942. február 23-án 15 h 30 perckor elmúlt, s azóta Szálasi Ferenc illetéktelen arra, hogy nekem ilyen kérdést feltegyen. Illetéktelen ember kérdésére pedig én nem válaszolok.

Budapest, 1942. február 25. 15 h 25 p.

Szőllősi Jenő s. k. *Csia Sándor* s. k.

Mohay Gyula s. k.

Tudomásul vettem!

Szálasi Ferenc s. k.

Budapest, 1942. II. 25-én 17 h-kor.

Ugyanilyen szövegű levelet nyújtott át a háromtagú küldöttség Ruszkay Ferenc testvérnek is, aki mindenekelőtt azt nehezményezte, hogy Szálasi Hubayt és őt „minden konkrét vád, minden előzetes vizsgálat, az esetleges vádakra való védelem megadásának lehetősége nélkül" zárta ki a pártból. Majd a „kíváncsiskodó párttag" így folytatta:

Hogy én ezt a lépést Szálasi Ferencnek nem egy pillanatnyi beszámíthatatlansági aktusának tekintsem, arra legelsősorban arra volna szükség, hogy ezen aktus legteljesebb mértékben reperáltassék, mert anélkül nem vagyok abban a helyzetben, hogy a feltett kérdésekre egyáltalában választ adjak. Szálasi Ferenc kizáró aktusa után én egyenértékű vagyok XY úrral, akinek semmi vonatkozása a Párttal nincsen, és ennélfogva nem is lehet hozzám ezt a kérdést feltenni, hogy én Szálasi Ferencnek, aki tőlem egy másik, teljesen független úriember, politikai, társadalmi és anyagi vezetés tekintetében alávessem-e magam, vagy nem.

Ruszkay végül kijelentette: kizárását, tekintettel a memorandummal való

indokolásra, nem tekintheti bizalmi kérdésnek, mert a szóban forgó okmányt 1942. január 27-én Csia, Henney, Hubay és Szálasi testvérek jelenlétében felolvasta, majd átadta nekik tanulmányozás céljából. Szálasi az abban foglaltak megtárgyalására február 23-át jelölte meg – ő, Ruszkay közben ellátta munkáját a Nyilaskeresztes Pártban –, és senki semmi észrevételt nem tett.

Szálasi 1942. február 25-én 17 óra 15 perckor megjegyzés nélkül tudomásul vette Ruszkay nyilatkozatát.

Ez lett tehát a Szálasi–Hubay-fogadalomból, amelyet Gömbös sírjánál tettek, de felbomlott a németek sugallta Szálasi–Ruszkay-szövetség is.

A Napló így folytatódik:

Sz felszámolja a képviselőcsoportjában levő válságot. Úgy határoz, hogy legfeljebb tíz képviselőt tart meg. Szőllősi rimánkodó kérésének enged, és megtartja mindazokat, akik Sz-nak személyesen kijelentik, hogy maradni akarnak a Pártban és alárendelik személyüket Sz-nak. Az egyes képviselők döntése: lásd 5. a. sz. melléklet. [Nincs a Naplóban. – *A szerk.*]

Ruszkay és Hubay igen alacsony ösztönökre és alacsonyrendűségre valló vezércikket írnak a *Magyarság* szennylapba. Mindketten indokolják, miért zárta ki őket Sz a Pártból. Sz megállapítja Csia Sándorral egyetemben, hogy a két politikai konjunktúralovag ezzel a két cikkel önmagát végezte ki minden józan gondolkodású ember előtt. Sz kijelenti a két cikk elolvasása után, hogy a valóságban csak most nyerte meg a nagy csatát. Sz nézete: ha Ruszkay és Hubay hallgatnak vagy nagy szerényen megjátsszák a politikai vértanúk szerepét, össze tudták volna törni Sz minden eddigi eredményét. Az általuk írt aljas két cikk azonban élesen megmutatta még Sz legnagyobb ellenségének is, hogy Sz helyesen járt el, a két politikai fráter nem érdemelt mást, mint amit kapott. Ruszkay és Hubay egyedüli programja: Szálasi megsemmisítése.

A pártszervezetek szilárdan állják az eseményeket, csak a pelyva megy ki a Pártból. Sz beállítja teljes egészében és félreérthetetlenül a Hungarista Mozgalmat, a Hungarizmust, mint a magyar nemzet nézetét a világról. A felszámolás után Sz új nevet ad a Pártnak, amennyiben elrendeli, hogy a Nyilaskeresztes Párt név mellé a Hungarista Mozgalom nevet is kell illeszteni . . .

. . . Szőllősi kéri Sz-t, hogy Imrédy felé egy közeledő lépést kellene tenni az egységesítésre. Szőllősit a hideg rázza, mi lesz a Párttal, de különösen mi lesz a képviselőcsoporttal. Sz kijelenti, nem bánja, tegye meg, de vegye tudomásul, ez az utolsó lépés, melyet tehet, mert már unja ezt a buta labdázást, amit vele – Sz-val – művelnek. Még aznapra választ követel, hogy igen vagy nem. Szőllősi visszajön, Sz elébevág jelentésének és azt mondja: „Imrédy azt mondta Neked, hogy nem idő-

szerű a kérdés felvetése". Szőllősi csodálkozva kérdi, honnan tudja ezt Sz. Sz válasza: „Az orrodra van írva, és Imrédy most nem is adhatott más választ, én sem adtam volna különbet."

Sz megítélése szerint Imrédy itt követte el legnagyobb hibáját, mert ha leül akár csak látszólagos tárgyalásra is Sz-val, miután Sz nem engedett volna az elvi kérdésekben, politikailag a parlamentben teljesen szétzülleszthette volna a Pártot. Szőllősi kijelenti Sz gondolatmenetére, hogy Imrédytől ilyen nagyvonalúság nem nagyon tételezhető fel. Sz nézete, hogy Imrédy nem lebecsülendő intrikus, de csak intrikus, aki rángatja Ruszkayt és Hubayt is.

Sz véleménye a válság után:

Ruszkay–Hubay az egész Hungarista Mozgalmat, Imrédy az egész Nyilaskeresztes Pártot tehette volna tönkre, ha nem hallgatnak alacsony ösztöneikre. De tele voltak vak gyűlölettel és önteltséggel, ami tisztánlátásuktól megfosztotta őket. Primadonnák, akik a sok tapstól megsüketültek, és nem vették még mindig észre, hogy már hamisan énekelnek, és már nem tapsolnak nekik, hanem kifütyülik őket . .

. . . Sz számol, hogy a válság hullámai csak fél év múlva fognak elsimulni. Egy hónap után azonban már újra megkezdheti az építőmunkát a pártban Imrédy–Ruszkay–Hubay baklövései miatt.

A nagy belső válság félreérthetetlenül tisztázta a magyarországi belpolitikai helyzetet. Három nagy csoport van:

1. Az angolszász–zsidó–marxista, a kormánypárttal az élen.
2. A német imperializmust megjátszó csoport [az] Imrédy–Ruszkay–Baky-klikkel.
3. A magyar nemzet érdekeit félreérthetetlenül szolgáló Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom.

Imrédyék és a német imperializmust megjátszók az új világnézet kontraszelekciós oldala, csoportja és gyümölcse. Sz elnevezi őket politikai kft-nek és álnemzetiszocialistáknak. A válság megoldásával egyértelműen tisztázódtak az erőviszonyok és a célkitűzések, de az eszközök is, amelyekkel a hatalom birtokába akarnak jutni az egyes csoportok.

Bárdossy lemond, Kállay Miklós kap megbízatást. Vele a legteljesebben beköszönt a Bethlen István-féle reakció.

5

„Német hivatalos köröknek nem fontos és nem érdekes, van-e Magyarországon népi mozgalom vagy nincs...”

1942. február 19-én a képviselőház és a felsőház együttes ülésén ünnepélyes keretek között, közfelkiáltással, tehát egyhangúlag ifjabb Horthy Istvánt, a kormányzó fiát választották meg a kormányzóhelyettesi tisztségre. Tizenhat nappal később, március 7-én, Bárdossy miniszterelnök „megrendült egészségi állapotára való tekintettel" benyújtotta lemondását Horthynak, aki ezt azonnal elfogadta.

Bárdossy, állítólag, az utolsó minisztertanácsra már el sem ment, minisztertársainak sem jelentette be lemondási szándékát, ha a beavatottak számára nem is váratlanul, de hirtelen távozott a Sándor-palotából.

Bukásának okai között emlegették a német követelésekkel vagy kívánságokkal szemben tanúsított túlzottan engedékeny magatartását, valamint azt, hogy szoros kapcsolatokra törekedett a szélsőjobboldali ellenzékkel – és Albrecht főherceggel, amiből logikusan következett, hogy nem támogatta szívvel-lélekkel a Horthy-dinasztia megteremtésével kapcsolatos terveket. Miután pedig a fenti okok miatt nemcsak kormányának több tagjával, így Keresztes-Fischer belügyminiszterrel, hanem Horthy kormányzóval is ellentétbe került, a miniszterelnöki bársonyszékben nem maradhatott meg.

Horthy 48 órán belül kinevezte utódját – Kállay Miklós személyében.

Az új miniszterelnök két és fél esztendeig földművelésügyi miniszter volt az első Gömbös-kormányban. Az is köztudomású volt, hogy Horthy közvetlen, bizalmi környezetéhez tartozik, a kormányzó vadászpartnere.

Vezető német körökben némi bizalmatlanságra adott okot, hogy Kállayt Bethlen István hívei közé számították, márpedig Bethlen már az első bécsi döntés óta nem helyeselte a kormány egyre erősödő németbarát bel- és külpolitikai irányvonalát.

Tudták Berlinben azt is, hogy Kállay mögött állanak a „magyarabb" kül- és belpolitikai vonalat képviselő és követelő konzervatív politikusok, a magyar ellenforradalmi rendszer első gárdájának még aktív tagjai.

Kállay Miklós talán a személyével és politikájával kapcsolatos német fenntartásokat igyekezett eloszlatni, amikor első miniszterelnöki nyilatko-

zatában leszögezi: teljes mértékben osztotta és osztja „azt a kül- és belpolitikai koncepciót, amelynek Gömbös Gyula volt a legkiválóbb képviselője".

■

Szálasinak és pártjának sem a kormányalakításkor, sem utána, nem jutott hely ebben a politikai képletben. Így érthető, ha a PV némi várakozás után, 1942. április végén, meglehetősen negatív módon értékelte az új politikai fejleményeket.

A kormány részéről igen érdekes kezdeményezés: megosztja önmagát; a kormánypárt egyik része Lukács Béla vezetése alatt nyíltan nemzetiszocialistának vallja magát, megnyeri a németek rokonszenvét;

a másik része Keresztes-Fischer Ferenc vezetése alatt nyílt zsidóbarát és marxista politikát folytat.

Kállay Miklós a félreérthetetlen reakció képviselője, tehát a főpapok, a főzsidók és a főnemesek szószólója.

A háttérben Bethlen István, főzsidóival és főpapjaival, akiket viszont a szabadkőművesek rángatnak.

Túlzás lenne ezt politikai elemzésnek tekinteni; mindannak, amit Szálasi Bethlenről, Kállayról és Keresztes-Fischerről állít, a valósághoz vajmi kevés köze, ezek tehát egy pszichopata képzelgései, tipikus, utánozhatatlan Szálasi-stílusban.

Időközben Szálasihoz olyan értesülések futottak be, hogy a német hivatalos köröket nem érdekli és számukra nem fontos

van-e Magyarországon népi mozgalom vagy nincs, mert nem akarnak népi mozgalomra támaszkodni, hanem egy általuk kiválasztott személyre, aki azután majd úgy fog cselekedni, ahogyan ők akarják. Ezt a személyt annyira alá fogják támasztani erejükkel, hogy mindenki meg fogja gondolni, hogy fellépjen ellene.

Ez a „személy" a hivatalban levő miniszterelnökre is vonatkozhatott.

Szálasit – érthetően – nagyon izgatta, nyugtalanította ez az értesülés, ezért elhatározta, hogy tisztázza a Hungarista Mozgalom helyzetét a Harmadik Birodalomban. Elhatározásához az is hozzájárult, hogy 1942. február vége óta „fejek" nélkül maradt a Nyilaskeresztes Pártban, így egyre sürgetőbb lett számára, hogy azok támogatását keresse, akik a Mozgalomban a „piszkos" munkát végezték, de akik ilyen vagy amolyan okból a hitleri Németországba voltak kénytelenek emigrálni. Úgy látta legjobbnak, ha két megbízható párthívét, Gál Csaba és Vajna Ernő testvéreket,

nagy titokban kiküldi Németországba, hogy lépjenek érintkezésbe az 1941 áprilisában kiszöktetett Kovarcz Emillel. Azt remélte, hogy talán Kovarcz révén segítséget kaphat az SS és a titkosrendőrség főnökétől, Himmlertől, hiszen információi szerint Kovarcz az ő szolgálatában áll, neki dolgozik.

Gál Csaba 1942. április 30-án jelentette Szálasi Pártvezető Testvérnek: amit eddig senki sem tudott elérni, neki sikerült! Megszerezte Kovarcz Emil testvér berlini címét, most tehát engedélyt, valamint általános irányelveket kér a vele folytatandó tárgyalásokra.

Szálasi megadta az engedélyt, és utasította Gál Csabát, hogy az utazás „technikai" részleteit Csia Sándor testvérrel beszélje meg; az „irányelvekről" nem szól a Napló.

Gál Csaba útijelentésének fontosabb részei:

1942. május 10. – Sopronba érkezünk. Az átmenetelre kísérőm, Vajna Ernő testvér az előkészületeket megteszi. Német részről minden rendben.

Május 11. Éjjel egy órakor indulunk a határ felé. Koromsötét. Tájékozódni szinte lehetetlen. A félig felázott, erősen ívelt, keskeny szekérút síkos is, göröngyös is, hepehupás is. A szekérútról szükségképpen letérve patakokon, cserjésen, elbotlasztó tönkökkel vegyes erdőn át vezet utunk. Nagyokat zuhanunk. Sietnünk kell. Az út kb. 17 km, és négy óra alatt meg kell tennünk.

Sikerült. A szándékolt német vasúti állomáson vagyunk, térdig sárosan, vizesen.

Délelőtt Bécsbe érünk. Nesz Károly tv. hivatalába megyünk. (Wien, VI. Ionhelligasse [így!] 3.)

Nesz Károly, akárcsak Kovarcz Emil, a Nyilaskeresztes Párt terrorista, ún. „mozgalmista" csoportjába tartozott, röpcédulázás, tüntetés, merényletek szervezése miatt összeütközésbe került a rendőrséggel, ezért jobbnak látta, ha tevékenységének súlypontját „átmenetileg" Bécsbe helyezi át – elfogadva az SS szíves meghívását, és védelmét . . .

Gál Csaba és Vajna Ernő azt a tanácsot kapta Nesz Károlytól, hogy berlini utazásuk előtt, utuk zavartalanságának biztosítása végett, keressék fel Mandl őrnagyot, az SS délkelet-európai hírszerző osztályának vezetőjét, akivel „Csia testvér régebben összeköttetésben van . . ." A nyilas küldöttek jelentése így folytatódik:

– Május 11-én délután – előzetes telefonbejelentés után – fogadott bennünket Mandl őrnagy úr, igen szívélyesen. Berlini utunkat ellenőrzéstechnikai szempontból biztosítja. Vajna testvér átadott neki néhány írást, így a Pártvezető Testvér áprilisi nagytanácsi beszédét, valamint néhány ipari szabotázseset leírását.

(Mandl őrnagy előzékenységét Gál és Vajna titkos információkkal igyekeztek meghálálni.)

Szálasi bizalmi emberei május 12-én a kora reggeli órákban érkeztek Berlinbe, de nagy csalódásukra Kovarczot sem lakásán, sem „hivatalában" nem találták. Végül kaptak valamelyes útbaigazítást: forduljanak „Friedrich Hanke SS úrhoz" [így, ezzel a megjelöléssel!], ő Kovarcz testvér „jó ismerőse".

A Hanke úrnál tett látogatásról Gál és Vajna a következőképpen számoltak be:

– Délután, 4,55 órakor belépünk a kapott címen egy utcasarkon álló, háromemeletes nagy épületbe. A kapu alatt egy SS-legény az ügyeleteshez utasít. Itt kapunk egy űrlapot (felírása: „Reichsführer der SS". Tehát az SS legfőbb vezetősége itt székel, maga Himmler is). Kitöltjük. Az ügyeletes feltelefonál Hanke úrnak. Mehetünk. II. em. 295. sz. szoba.

A folyosón találkozunk vele [Hankéval]. Betessékel egy szobába (az övét állítólag festik), a beszélgetés gyors ütemben indul. Nem tudja, mikor tér vissza Kovarcz Emil tv. Jövő hónapban? „Nem." Júliusban? „Nem, talán csak egy fél év múlva." Külföldön van? „Úgynevezett külföldön." (Így akaratlanul is elárulta Hanke úr, hogy Kovarcz Emil tv. az SS bizalmas megbízatása miatt van távol; valószínűleg valamelyik általuk megszállott területen. Minden ez irányú kérdés tehát hiábavaló.)

Nem koronázta siker a nyilas testvérek ama kísérletét sem, hogy megtárgyalják Hanke úrral a Nyilaskeresztes Párt és a náci (NSDAP) összeköttetésének kérdését. Hanke úr az adott időpontban, 1942 tavaszán, a személyes kapcsolat felvételét az esetleges indiszkréció miatt nem tartotta időszerűnek, de biztatásul hozzátette: ha az idő elérkezik – és el fog érkezni –, a személyes kapcsolatot felveszik. Addig is a Nyilaskeresztes Párt „értesítéseit" közvetítő kikapcsolásával, közvetlenül neki küldjék. Ennek megszervezésére három-négy héten belül elküldi egyik emberét Budapestre. Hanke úr végül leszögezte:

A személyes kapcsolat felvételéig is nexusban kívánnak Pártunkkal maradni, nemcsak a javukra történő hírszerzés szempontjából, hanem a Pártunkra vonatkozó ügyekben; kivéve legbensőbb életünket. Alkalmas időpontban segítségünket meg fogják hálálni.

Gál Csaba és Vajna Ernő május 13-án érkeztek vissza Bécsbe, ahol berlini útjuk eredményét elmondták Nesz Károly testvérnek. Nesz testvér véleménye: „Érdemes volt a fáradtságért, mert a kibontakozásunkat meggyorsíthatja."

Nem így a Pártvezető Testvér. A németországi jelentést nagy csalódással fogadta Szálasi, tudomásul kellett vennie, hogy sem az SS, sem a náci párt nem kívánja a Nyilaskeresztes Párt szolgálatait igénybe venni, még kevésbé szándékozik vele hivatalos vagy titkos kapcsolatba lépni.

Miután sem a németországi út eredményei, sem a Nyilaskeresztes Pártban lezajlott események nem voltak túlságosan biztatóak a PV számára, Szálasi 1942 nyarán kapcsolatot keresett a Magyar Élet Pártjához, pontosabban annak a szélsőjobboldallal rokonszenvező tagjaihoz. Az előrehaladás elsősorban attól függött, milyen támogatást tud nyújtani a Hungarista Mozgalom a MÉP-politikusoknak – a Kállay-kormány ellen. Csakhogy Szálasi, érthető okokból, „ingyen" nem akarta bőrét vásárra vinni.

A kormánypárt szélsőjobboldala és Szálasi között az összeköttetés megteremtésére Széchenyi Lajos gróf, az 1937-es Magyar Nemzeti Szocialista Párt volt alvezére vállalkozott. A Napló megfogalmazása szerint nem vállalkozott, hanem megbízták a feladattal:

Sz megbízza Széchenyi Lajos grófot, hogy a kormánypártban bomlasszon a Hungarista Mozgalom érdekében. Széchenyi vállalja a feladatot.

Az első „gyümölcs" hamarosan beérik:

Sz találkozik Bárczayval, a MÉP egyik alelnökével, aki Széchenyi Lajos gróf apósa, Széchenyi lakásán. Átbeszélik a politikai helyzetet. Bárczay szerint a MÉP nagyon neheztel Kállay Miklósra, szeretne tőle szabadulni, a németek oldalán való egyértelmű állásfoglalást kívánja. Sz megmondja Bárczaynak, szívesen rendelkezésére áll Kállay megbuktatásában, de először a Kormányzó elé kellene jutnia. Bárczay felhozza, hogy nagy szükség lenne, hogy az államfő kérdését véglegesen rendezzék és nagyon üdvös lenne egy olyan király, aki a magyar népből való. Sz nem akarja megérteni a célzást, és kijelenteni, hogy az államfő kérdésével nem lehet most foglalkozni, hiszen még az sem ismeretes, hogy a háború után Európa milyen új politikai arculatot fog kapni. Bárczay erősködik, most kellene ezt a kérdést eldönteni, hogy Európa újrarendezésénél már kész tényekkel szolgáljon Magyarország államformáját és államfőjét illetően.

Sz kijelenti, ebben a kérdésben csak abban az esetben tud állást foglalni, ha előzően a Kormányzó fogadja és vele közölhette nézetét a dolgokról, viszont a kormányzó nézetét is megismerje.

Bárczay ígéretet tesz, hogy közvetít a kormányzó felé.

■

Bárczay közvetítéséről többé nem esik szó, de nem tér vissza a Napló Széchenyi grófnak a MÉP-ben folytatott és folytatandó „bomlasztó" tevékenységére sem.

Hasonlóképpen sikertelen maradt Szálasi kísérlete, hogy felvegye az érintkezést az egyházak vezetőivel; a Napló szerint a PV beszélt a görög katolikus, valamint a református egyház püspökeivel és vezető papjaival (neveket, eredményt nem említ), de „a római katolikus egyház vezetőivel minden igyekezete dacára, nem tud beszélni. Serényi Miklós gróf párttag kezdeményezése is sikertelen."

Két bejegyzés következik egymás után, minden különösebb összefüggés nélkül:

ifj. Horthy István a harctérre ment Szabó Lászlóval együtt. Hír, hogy azért ment ki, hogy a hadsereg előtt is elfogadható legyen, a legfelsőbb hadúri jogokat élvezhesse. Hír, hogy augusztus 20-ával királlyá akarják koronázni . . .

. . . Sz megszemléli a Pártszolgálatot Vácdukán Serényi Miklós gróf birtokán.

■

Mindezek után Szálasi kénytelen volt kilépni gőgös elzárkózottságából és – agitátorok hiányában – maga indult híveket szerezni a mozgalom számára:

Sz felveszi az érintkezést azzal a középosztállyal, mely a fennálló rendeletek értelmében nem kapcsolódhat a Hungarista Mozgalomba, vagy amelyik teljesen félre van vezetve az ellenséges propaganda révén. Az érintkezés magánhelyeken történik. A szervezetek kapják a feladatot, hogy Sz rendelkezésre áll nem párttagokból álló magántársaságnak abban az esetben, ha nem többen, mint húszan összejönnek, hogy kérdéseket adjanak fel Sz-nak. Ezekre a kérdésekre Sz azonnal, a helyszínen adja meg a válaszokat.

A belső pártügyek aránylag kevés helyet foglalnak el a Naplóban. 1942 második felében Szálasi elérkezettnek látta az időt a Nyilaskeresztes Párt némi átszervezésére, részint a katonai szervezési elvek fokozottabb érvényesítése, részint a náci pártból átvett tapasztalatok meghonosítása útján. Itt találunk négy rövid, de nem érdektelen bejegyzést:

Sz rögzíti a viszonyt a Nyilaskeresztes Párt és a többi európai nemzetiszocialista pártok között, beállítja a Párt külügyi szolgálatát, ezzel a feladattal Kemény Gábort bízza meg.

A Párt országépítésében a nagy elvi kérdések kerülnek megvitatásra. A Hungarista Magyar Birodalom elvi alapjai elkészülnek.

A személyi átállítás munkájában a hivatalok személyügyei folyamatban vannak.

Sz beállítja az antropológiai kötelező vizsgálatot minden tisztségviselő számára, a párt kebelén belül megindítja a tudományos fajbiológiai kutatás munkáját, vezetőjéül Kelecsényi párttagot szemeli ki.

■

Szálasi alig titkolt megkönnyebbüléssel vette tudomásul ifj. Horthy István, majd ifj. Károlyi Gyula rejtélyes repülőszerencsétlenségének hírét. (Az előbbi augusztus 20-án, a keleti fronton, az utóbbi röviddel ezután, szeptember 2-án, Csepel közelében vesztette életét.)

Sz a továbbiakban is ragaszkodik alaptételéhez a kibontakozás kérdésében: a Nemzet és a Kormányzó közös akaratából kell létrejöjjön.

Ifj. Károlyi Gyula gróf kerül gyámul az unoka mellé. Politikai körökben úgy tudják, hogy a gyámból akarnak kormányzóhelyettest.

Ifj. Károlyi Gyula gróf repülőszerencsétlenség áldozata lesz, a Dunába zuhan. Ezzel a halálesettel végleg lezárul a Horthy-család politikai és világnézeti dinasztikus harca. Ifj. Horthy Miklós hazahozataláról kezdenek azonban beszélni beavatott helyeken.

Szálasi tehát – a Napló szerint – semmit nem tudott a kormányzóhelyettes emlékét megörökítő törvényjavaslat benyújtását megelőző politikai nézeteltérésekről, arról, hogy a törvényjavaslat indokolásába akarták becsempészni a kis unoka, legifjabb Horthy István trónkövetelési jogát; ezt azután Serédi hercegprímás, a legitimista politikusok segítségével, szinte az utolsó pillanatban akadályozta meg.

Szálasi helyzetértékelése a Horthy-család dinasztikus elképzeléseiről, terveiről vagy azok végleges lezárulásáról – nem volt helytálló.

6

A totális háború és a magyarországi „kibontakozás" – a Hűség Házából nézve

Az 1943-as év összefoglalója:

A Nemzet vajúdásának esztendeje.
Megindul a végleges harc a Nemzet megnyeréséért.
Ebben a harcban a Nyilaskeresztes Párt és a PV egyedül és kitartóan csak a Nemzetre támaszkodik. PV tudatosítja a Nemzetben, hogy akarnia kell a hatalmat, ha saját jólétét és életbiztonságát akarja, és le akarja rakni a nemzetidegen hatalmaskodókat. A hatalomnak ezt az akarását PV nyári országjárása során állandóan tudatosítja a Nemzetben, a Pártban és a Mozgalomban. Ebben az esztendőben a Pártszolgálat életét szervezi meg, a Pártnak és a Mozgalomnak ezt a fanatikus, harcos szervezetét.

Az eddigi védekezést felváltja a támadás. Az uralmon levő rendszer és kormánya teljes védekezésbe szorulnak. Mindent megkísérelnek, hogy az országot az angolszászok oldalára tereljék. Ezért minden eszközzel támogatják a zsidókat és a baloldalt. A Párt élesen fordul szembe a baloldallal, hogy így a rendszert és kormányát kíméletlenül támadhassa. A magyar belpolitikai helyzet teljes felbomlással fenyeget. Ezt tetézi a kormány kétszínű külpolitikai játéka, mely lassan, de biztosan a Németországgal való szakítás felé akarja vezetni az országot.

A nemzet súlyos beteg. Közeledik a parancsolóan szükséges műtét ideje.

A gyakorlati munka célja PV számára kettős: tanítani és tanulni. Ez évi országjárása során PV minden szervezetet felszólít, tegyenek kérdéseket, amelyekre a választ azonnal meg fogja adni. A kérdéseket nem jelentik be előre, hanem az értekezlet alatt a helyszínen teszik fel. PV számára ezek a kérdés-felelet alakjában bevezetett értekezletek igen sokat jelentenek minden vonatkozásban. De különösen három jó eredménye mutatkozik,

egyrészt a torlódó eseményekben a PV és a párttagok között közvetlen marad a kapcsolat,

másrészt PV az elkövetkező időkre versenyen kívül állóan vitaképessé válik és

végül ezen az úton tudta a legegyszerűbben ellenőrizni, hogy az 1941 és 1942-ben adott intézkedést megértették-e és végrehajtották-e.

Ezek a kérdés-felelet formájában levezetett értekezletek annyira beváltak, hogy PV úgy rendelkezett, hogy minden országos nagytanácsot megelőző pénteken este a nagytanácsra hivatalos párttisztségviselők számára ugyanezt beállítja tájékoztató értekezlet címén. Ez a tájékoztató értekezlet a hatalom átvétele után is megmaradt. Az ott elhangzottakat, melyeket Csonka Emil testvérünk jegyzett fel, ismertetjük a »Függelék«-ben.

A Nemzetnek ebben a vajúdásos esztendejében érik meg a helyzet a Párt és a Mozgalom számára a hatalom átvételére.

■

Még ha nem hagyjuk is figyelmen kívül, hogy a PV az ún. „összefoglalókat" utólag állította össze, akkor sem érdektelen az 1943-as összefoglaló, azt bizonyítja ugyanis, milyennek szerette volna látni Szálasi az 1943-as év eseményeit. Továbbá „illő és méltó" bevezető a következő kül- és belpolitikai fejtegetésekhez . . .

Bevezetőül némi ízelítő Szálasi külpolitikai koncepciójáról, vagyis a „földgömbrend" megteremtésére vonatkozó elképzeléseiről.

Még 1940 decemberében történt, hogy Szálasit felkereste Adacsi Csarutaro japán újságíró, a japán hírügynökség, a Domei Iroda közép-európai tudósítója, Budapesten az Andrássy út 60-ban (vagy ahogyan a nyilasok akkor nevezték: a „Hűség Házá"-ban), hogy felvilágosítást kapjon a PV külpolitikai elgondolásairól.

Adacsi Csarutaro mindenekelőtt megköszönte Szálasi lekötelező előzékenységét, hogy alkalmat adott erre a bizalmas tárgyalásra. Hogy semmi se juthasson illetéktelenek tudomására, még jegyzeteket sem készít, inkább Szálasi szavainak megismétlésével igyekszik eszébe vésni a hallottakat. Mindössze egyetlen kérdése lenne: hogyan látja a Hungarista Mozgalom vezére Japán helyzetét?

Szálasi kifejtette: meggyőződése, hogy az új „földgömbrendet" Berlin–Róma–Tokió fogják kialakítani. Nagytérrendszerek fognak kialakulni, keleten például az Ázsiai Nagytér, amelyet egyértelműen Tokió fog szervezni és irányítani. Az Európai és Ázsiai Nagytér közötti határt körülbelül a következő vonalban látja – Északról kiindulva: Jenyiszej–Dzsungária–Tarim-medence–Indus, az Indus torkolatvidékétől egyenesen délnek. (Fontos tudnunk, hogy a Kerguelen-szigetek még az Európai Nagytérhez tartoznak!) Az Ázsiai Nagytérhez kell tartoznia a megadott vonaltól keletre

fekvő ázsiai területen kívül Ausztráliának és Óceániának, valamint a délkelet-ázsiai szigetvilágnak.

Adacsi Csarutaro – a Napló szerint – nagy érdeklődéssel hallgatta Szálasi fejtegetéseit. A hallottakat megismételte, hogy jól eszébe vésse: a határvonal tehát északon a Jenyiszej, délen az Indus torkolatvidéke. „Érdekes, nem is lenne rossz" – mondotta.

Szálasi búcsúzóul ünnepélyesen leszögezte: a nyilasok úgy érzik, hogy Tokió nincs már hétezer kilométerre Magyarországtól, mindenesetre közelebb van, mint a nyolcszáz kilométerre eső Berlin.

Szálasi ezen utolsó, kissé kesernyés megjegyzésével arra célzott, hogy Berlin, azaz Hitler és pártja akkor, 1940 decemberében nem mutatott iránta akkora érdeklődést, amint azt ő, Szálasi elvárta volna. (A latin mondás ilyenkor így tömörít: *Hinc illae lacrimae,* innen hát a könnyek.)

Abban, hogy Szálasi egy ideig kissé tartózkodóan, ha éppen nem kritikusan szemlélte a náci katonai és politikai vezetés egyes lépéseit, például a Szovjetunió elleni támadást, a német érdeklődés fájó hiánya is közrejátszhatott. (Bár az sem lehetetlen, hogy az adott pillanatban a képzett vezérkari tiszt a politikus fölé kerekedett.) De alig telt el néhány hónap, jelentősen megváltozott a PV álláspontja – nem utolsósorban Japán elsöprő erejű Pearl Harbor-i orvtámadása és győzelmei nyomán.

Szálasi fenntartás nélkül hitt ekkoriban a Berlin–Róma–Tokió „háromszög" által kialakítandó „nagytérrendszerben", azaz a Führer, a Duce és a Tenno fegyvereinek győzelmében. Ebben a hitében nem tudták megingatni a Wehrmacht első nagy kudarcai – mint Leningrád ostromának elhúzódása vagy a német páncélos hadosztályok dicsőségesnek aligha nevezhető visszavonulása Moszkva alól 1941 decemberében. 1942 őszén is hitt Szálasi, pedig a sztálingrádi utcai harcokról „érthetetlen" hírek jöttek: nemcsak hogy nem sikerült a várost védő szovjet egységeket a Volgába szorítani, de egyre súlyosabb ellencsapások érik a Sztálingrádba benyomult 6. német hadsereget . . .

Szálasi a Naplóban csak ritkán tér ki a második világháború harctéri eseményeinek taglalására, teljesen ötletszerűnek látszik, mikor és miért ír egy-egy katonai akcióról.

Az angolszászok 1942. novemberi észak-afrikai partraszállását és ennek a magyar belpolitikában nagy hullámokat vert következményeit azonban értékeli a Napló:

> Először nyilvánul meg a német diplomácia tájékozatlansága egy fontos nemzetközi kérdésben. Teljesen félreismerték Franciaországban a helyzetet, orruk előtt csinálták meg a hatalmas puccsot. Egész Franciaország megszállása nem segít a bajon, és nem teszi jóvá a hibát. Rommel nehéz helyzetbe kerül. De nehéz helyzetbe kerül Németország egész dél-

kelet-európai katonai és politikai felépítménye is. Itáliára nehéz napok várnak.

A marxista, szabadkőműves, zsidó, legitimista szervezkedés az észak-afrikai angolszász partraszállással kapcsolatba igen erősen felfokozódik, a Kormányzó teljesen ennek az eseménynek a befolyása alatt áll.

A Kormányzó hazarendeli a Brazíliában meghatalmazott miniszter-[ként] és követ[ként] működő fiát, ifj. Horthy Miklóst.

Ifj. Horthy Miklós Amerikában tárgyalt volna Eckhardt Tiborral, akitől állítólag a következő üzenetet hozta a Kormányzónak: a délkelet-európai helyzetet az angolszászok a következőképpen szeretnék kialakítani:

Habsburg Ottó vezetése alatt megalakulna egy Monarchia-szerűség, mely alakulna Dél-Németországból, Ausztriából, Csehországból, Magyarországból, Romániából. Ennek a birodalomnak Habsburg Ottó lenne a császára, míg Magyarországon, kiegészítve erdélyi részekkel, a Horthy-nemzetségből származó király uralkodna.

Az észak-afrikai angolszász partraszállás teljesen megváltoztatja Magyarország belpolitikai és külpolitikai képét. Ezt a fordulatot Imrédy is tudomásul veszi, tárgyalásokat is kezd a Kállay-klikkel. Hogy a tárgyalások hátterében mi állott, nehezen hámozható ki. Feltehető, hogy egymás igazolását készítették elő, ha akár az angolszászok, akár a németek győznek.

Nyílt és burkolt, hivatalosan és nem hivatalosan szervezett és vezetett szabotázs politikai, gazdasági, társadalmi és katonai téren egyaránt.

■

Szálasinak az 1942-es esztendő nem hozott belpolitikai téren sok szívderítő mozzanatot. Ismételt makacs próbálkozásai, hogy Horthy kormányzó kihallgatáson fogadja, nem jártak eredménnyel, legrégibb, leghűségesebbnek hitt alvezérei közül Hubayt és Ruszkayt kénytelen volt kidobni a Nyilaskeresztes Pártból, főideológusának, Málnási Ödönnek a pártból való kilépéséről és a Baky–Rupprecht-féle „cimborasághoz" történt csatlakozásáról csak az újságokból szerzett tudomást!

1942 végén Szálasi az alábbi beismerésre kényszerül:

A Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom ellen mindenki összefog, teljesen egyedül áll.

És milyen következtetést vont le ebből a mozgalom vezére?

Az az érzésem, hogy 1943-ban belpolitikai vonatkozásban kibontakozásra kell érlelni a helyzetet, és még 1943-ban végre is kell hajtani az átállítást.

Ennek az „érzésnek" azonban kevés köze volt a reális helyzethez. Ebben a szinte kilátástalan politikai szituációban új reménysugár gyúlt: Szálasi üzenetet kapott, hogy Kállay miniszterelnök kedvezően fogadta Szőllősi és Vajna képviselők útján előterjesztett kérelmét, és hajlandó őt fogadni a Miniszterelnökségen. A megbeszélés tárgya: Szálasi kormányzói kihallgatása.

A „tárgyaló beszélgetés" – amint a Napló nevezi – 1943. január 13-án délután 13 óra 15 perctől 15 óráig tartott.

(Kállay Miklós 1957-ben New Yorkban kiadta emlékiratait, de ezt a Szálasival folytatott 105 perces beszélgetést nem említi könyvében.)

A Kállay–Szálasi-tárgyalást – Szálasi Naplója alapján – így rekonstruálhatjuk a zavaros szóhalmazból:

Kállay: Üdvözlöm, őrnagy úr, örülök, hogy meghívásomnak eleget tett és így lehetőségünk nyílott arra, hogy Kormányzó úr Őfőméltóságánál kieszközlendő kihallgatás problémájával kapcsolatban elbeszélgessünk néhány fontos kérdésről.

Szálasi: Miniszterelnök úr, köszönöm a meghívást, és remélem, sikerül közös nevezőre jutnunk az alapvető kérdésekben. Itt van például a most folyó háború kimenetelének megítélése. Egyetért velem, miniszterelnök úr, abban, hogy 1943 a szovjet és az angolszászok számára a nagy vereségek, ha nem éppen a döntő vereség esztendeje lesz?

Kállay: A politikus, őrnagy úr, jóslásoktól vagy éppenséggel határozott kijelentésektől tartózkodjék. A helyzet, ha csak a keleti front déli részét, a Sztálingrádnál folyó csatát vagy Eisenhower tábornok északafrikai partraszállását tekintjük, hogy úgy mondjam, eléggé cseppfolyós. Mi következik ebből? Magyarország kis ország és takarékoskodnia kell a rendelkezésére álló erőkkel.

Szálasi: Ez mit jelent, miniszterelnök úr?

Kállay: Nem többet és nem kevesebbet, őrnagy úr, mint hogy a türelmes várakozás álláspontjára kell helyezkednünk. Hangsúlyozni szeretném: feltétlenül hiszek a Führer vezette Németország győzelmében, sőt azt is kijelenthetem, hogy a Kormányzó úr is fanatikusan hisz a tengely győzelmében.

Szálasi: Igazán örülök, hogy ezt öntől hallom miniszterelnök úr, mert hogy egészen őszinte legyek – de kérem, ezt vegye bizalmas közlésnek és ne használja fel –, még a múlt év nyarán, 1942 júliusában felkeresett Bárczay, a kormánypárt alelnöke, és azt állította, hogy a MÉP többsége nagyon neheztel Kállay Miklósra, szeretne tőle szabadulni, mert a németek oldalán való egyértelmű állásfoglalást kívánja. Ugyanis arra akart rávenni, hogy segítsek nekik – az ön megbuktatásában.

Kállay: Köszönöm az információt. A félreértés abból adódhatott, hogy egy ízben a kormánypártban arról beszéltem: még egyáltalában nem biztos,

hogy az európai új rendet melyik világnézet fogja megvalósítani. De ami ennél fontosabb: nézetem szerint fenn kell tartani a jelenlegi status quót minden vonatkozásban, minden rendelkezésre álló erőt tartalékolni kell, hogy a magyar nemzet a végleges kialakulás esetében erőinek csorbítatlanságában tudjon érdekeinek megfelelően a végleges helyzetbe kapcsolódni. Egyébként is: amikor 1942 nyarán az első hivatalos látogatást tettem Hitler vezér és kancellárnál, kifejtettem, hogyha a jelenlegi belpolitikai helyzetben olyan változás történnék, amely egyben rendszerváltozást is jelentene, anarchia, teljes munkabeszüntetés és az egész gazdasági élet megbénulása következnék be. Ez pedig veszélyeztetné a háború győzedelmes befejezését, hiszen akkor nem tudunk megfelelni azon gazdasági kötelezettségeknek, amelyeket a Kormányzó úr Őfőméltósága Németországgal szemben vállalt.

Szálasi: És ezt az álláspontot a Német Birodalom Führere elfogadta?

Kállay: Igen. A Führer magáévá tette a magyar királyi kormány állásfoglalását. Tehát itt, az országon belül, első és legfontosabb feladatunk: a rend megőrzése.

Szálasi: Így hát ezért huny szemet a belügyi kormányzat a szociáldemokraták defetista, nemegyszer nyílt angolszász propagandája felett?

Kállay: Őrnagy úr, a nemzetiszocialista mozgalomnak is megengedünk bizonyos mérvű szervezkedést és propagandát, mindaddig, amíg az általam képviselt nemzet belső egységét nem veszélyezteti. Higgye meg nekem, nem származik semmi kár abból, hogy a szociáldemokraták propagandája is teret kap.

De most engedje meg, hogy az esetleges kormányzói kihallgatás kapcsán én tegyek fel egy kérdést. Ha a Kormányzó úr Őfőméltósága fogadná önt, és kijelentené, hogy a legteljesebben magáévá teszi a miniszterelnöke, azaz az én álláspontomat, nem mélyülne-e akkor a kettőnk között már most is meglevő szakadék?

Szálasi: Erről szó sem lehet. Mindig arra törekedtem, törekszem és törekedni fogok, hogy a szakadékot áthidaljam, és ne mélyítsem.

Kállay: Én pedig azt hiszem, hogy ez a hídépítés nem lehetséges. Mi egymással homlokegyenest ellenkező politikai nézetet vallunk. Arról persze meg vagyok győződve, hogy a nemzet többsége az én táboromban van.

Szálasi: Hát akkor álljunk a nemzet elé és kérdezzük meg egy választáson!

Kállay: Ez teljeséggel lehetetlen. Háborúban vagyunk, a háborús nehézségek miatt, tagadhatatlan, nagy az elkeseredés, itt-ott erős a defetizmus, ilyen körülmények között nincs értelme a választásoknak.

Elnézését kell kérnem, őrnagy úr, be kell fejeznünk a beszélgetést, a Kormányzó úr vár fontos megbeszélésre, ugyanis a vezérkar főnökével tárgyalunk a Donnál harcoló magyar csapatok helyzetéről. De ígérhetem: még ma délután őszintén, becsületesen és részletesen jelentést te-

szek a Főméltóságú úrnak beszélgetésünkről, és a kormányzói kihallgatás ügyében hozott döntést a legrövidebb időn belül tudomására fogom hozni.

Szálasi benyomásai Kállayról, politikai vonaláról:

Kállay a Hitlernél elfogadásra talált nézetével – a status quo fenntartásával – belpolitikailag a legteljesebben visszaél, ez lehet az egyik oka annak, hogy a németek nem mutatnak kellő és méltányos megértést a parancsolóan szükséges rendszerváltozás iránt Délkelet-Európa kulcsterületében;

a Horthy-nemzetségnek a királyi székbe való ültetésére szóló szándék határozottan megvan, ezt azonban az angolszászok győzelméhez kapcsolják, és szervesen beleillesztik az angolszászok délkelet-európai terveibe;

végül határozott benyomása a PV-nek, hogy a kormányelnök kapkodó válaszokat adott.

A Kállay–Szálasi-beszélgetésre 1943. január 13-án került sor. Bár a tárgyalás időpontja és az 1943. január 12-i szovjet offenzíva között nincs összefüggés, a helyzet érzékelésére megemlítendő: előző napon, 1943. január 12-én 20 óra 45 perckor jelentette Kovács vezérőrnagy, a Donnál bevetett 2. magyar hadsereg vezérkari főnöke: a Vörös Hadsereg reggel 9 óra 55 perckor támadást indított a 2. magyar hadsereg ellen. A támadás három és fél óra alatt jelentős eredményeket ért el. Január 13-án pedig már azt jelentette Kovács vezérőrnagy, hogy miután a 2. magyar hadsereg arcvonalát a Vörös Hadsereg minden kétséget kizáróan áttörte, a német szárazföldi hadsereg főparancsnoksága utasítást adott: a betörési hely sarkain a magyar egységek minden körülmények között tartsák magukat.

(Ugyanakkor az OKW, a német véderő főparancsnoksága nem engedte meg, hogy a tartalékban álló német páncélos hadtestet bevessék a 2. magyar hadsereg megsegítésére.)

■

1943 január végén Szálasi a következőképpen ítélte meg a világháború és a magyar belpolitika kilátásait:

Az angolszászoknál a zűrzavar folytatódik, míg a tengelynél csillapodik. 1943. január 20-ig a tengelynél is zűrzavar volt. Ez adódott a német és a japáni álláspont különbözőségéből. A németek ugyanis nem akarják megsemmisíteni az angolszász világbirodalmat, hanem nemzetiszocialis-

tává akarják tenni. Japán és Itália viszont meg akarja semmisíteni az angolszászok világbirodalmát, mert enélkül nem tudják életterüket felépíteni és életterük biztonságát beállítani. Az 1943. január 20-i gazdasági szerződés egyrészt Japán és Németország, másrészt Japán és Olaszország között azonban tisztázta ezeket az elvi ellentéteket. Az említett gazdasági szerződésnek a 3. pontja a legfontosabb. A szerződés érdekességei még:

a) a gazdasági szerződés megkötésénél gazdasági szakemberek nem vesznek részt;

b) ugyanolyan időtartamra vonatkozik, mint a politikai hármashatalmi szerződés;

c) nem írják alá közösen, mint tették azt a politikai hármashatalmi szerződésnél, hanem bilaterálisan kötik;

d) a gazdasági háromszög nem teljes, mert egyelőre csupán Tokió–Berlin és Tokió–Róma szára van gazdaságilag kiépítve és szabályozva, míg Berlin–Róma szára még szabályozásra szorul, nyitott.

A szerződés alaphangjából kiszerkeszthető, hogy 1943 egyedüli célja a Szovjet végleges kikapcsolása lehet. Ha ez bekövetkezik, úgy ez Németország és Japán részéről egyszerre intézendő olyképpen, hogy a Szovjet ellen támadás a német és japáni haderő részéről, míg ugyanakkor az angolszászok felé védekezés.

A PV megítélése szerint a plutokratáknak két ellensége van: a nemzetiszocializmus és a marxizmus. Az angolszászoknak tehát az lehetett a terve, hogy Berlin és Moszkva egymást agyonverje, és utána ők beállíthassák azt a plutokrata rendszert, melyet természetesen a zsidóság fog vezetni és saját képére formálni. A jelenlegi helyzetben azonban rájöhettek arra, hogy a Szovjet elvérzett anélkül, hogy feladatát, amit az angolszászok számára kijelöltek, elvégezhette volna; viszont a nemzetiszocialista Németország erejét teljesen megtartotta, számolniok kell tehát az angolszászoknak azzal, hogy 1943 végén a tengely felül fog kerekedni.

Szálasi értékelése – ezt világosan látni lehetett már akkor is – teljesen elrugaszkodott a reális helyzettől. Nem vette figyelembe a német Afrika-Korps és az olasz hadsereg el-alameini csatavesztését, a szövetségesek algériai és marokkói partraszállását, és ennek várható következményét, egész Észak-Afrika elvesztését, nem mérte fel a 6. német hadsereg sztálingrádi katasztrófájának hatását, végül az antifasiszta koalíció napról napra növekvő katonai és gazdasági erejét.

Szálasi, ki tudja, milyen információra támaszkodva, arra számított, hogy a hitleri Németország és Japán együttes támadást intéz a Szovjetunió ellen, holott Japánnak ekkor, a burmai és a csendes-óceáni hadihelyzet rom-

lása miatt, nem lehetett érdekében, hogy újabb frontot nyisson – a félelmetes erőt képviselő távol-keleti szovjet fegyveres erőkkel szemben.

Ilyen, Szálasi-féle optimista következtetésekkel ez idő tájt még a német, olasz vagy japán sajtóban sem találkozhatunk.

Alig két héttel a miniszterelnökkel folytatott beszélgetés után, 1943. január 29-én, Vajna Gábor „saját elhatározásából" érdeklődött a Miniszterelnökségen, hogy „mi van a kormányzói döntéssel, fogadja-e a kormányzó PV-t vagy nem. Válasza Incze Péter részéről: jövő héten a miniszterelnök kéretni fogja a Nyilaskeresztes Párt megbízottait, és közölni fogja a legfelsőbb elhatározást."

A Napló hallgat a válaszról, de a márciusi, a Titkos Párttanács üléséről készített bejegyzésből következtetni lehet a válasz elutasító jellegére:

A kormányzói kihallgatással kapcsolatban közli PV, hogy a Kállayval 1943. január 13-án történt beszélgetés alkalmával Kállaynak nem ígért titoktartást és nem ígért békét sem addig az időpontig, amíg a kihallgatás ügye eldől. Megbízza Szőllősi Jenő tv.-t, hogy még két képviselővel együtt kérjenek közvetlenül kormányzói kihallgatást abból a célból, hogy jelentést tehessenek a belpolitikai helyzetről és mindarról, ami ezzel összefüggésben van, valamint a Berlin és Róma által bejelentett totális háborúba való beállásból folyó következményekről, melyek Magyarországra hárulnak. Engedélyezett kihallgatásuk végén jelentsék, hogy mindazt, amit válaszként kaptak, jelenteni fogják PV-nek is, és kérjék egyúttal, hogy az államfő fogadja kihallgatáson PV-t.

Bizonyára az idézett pártvezetői utasításra fordult a Nyilaskeresztes Párt képviselőcsoportja nevében Szőllősi, Csia és Budinszky 1943. március 5-én emlékirattal Horthy kormányzóhoz. Az emlékirat megállapította: a parlamentarizmus válságban van, a németellenes erők népfrontba tömörülnek, a parasztságot a Parasztszövetségen belül akarják szervezni; ezen erők jelentősége és ereje a téli szovjet sikerek, illetve az angolszász hatalmak észak-afrikai partraszállása nyomán megnőtt.

Mit kért tehát a Nyilaskeresztes Párt képviselőcsoportja?

„A munkaképtelen parlament helyébe – az államfő és a nemzet együttes akaratából – a nemzet szándékait érvényre juttató és a tekintélyi elvre alapított rendnek kell lépnie . . ."

Ennek megvalósítása Horthy kormányzótól függ, mivel

„a Gondviselés – a mi történelmi logikánk szerint – Főméltóságú Kormányzó urunknak országgyarapító munkásságán túl és éppen területi növekedésünk megőrzése érdekében, ugyanazt a szerepet szánta, mint a németek tábornagyának, Hindenburgnak, és az olaszok bölcs államfőjének, III. Viktor Emánuel királynak és császárnak: országát átállítani az új államrendbe, amely éppen úgy sajátosan magyar legyen, mint európai".

Következik az annyiszor és addig eredménytelenül ismételt kérés:

„Hódolattal kérjük Főméltóságodat, hogy pártvezetőnket, Szálasi Ferencet, akinél nincs hűségesebb alattvalója, fogadja kihallgatásra."

És végül egy katonás fordulat:

„Kérjük, használja fel az országépítés jövendő munkájában a nemzetiszocializmus magyar megtestesülésének, a Hungarizmusnak szervezett mozgalmát, amely a maga részéről várja *Főméltóságod* parancsait."

Ambrózy, a Kabinetiroda főnöke, nem ítélte sürgősnek az emlékirat bemutatását, arról csak 1943. május 8-án referált Horthy kormányzónak. Horthy nem méltatta válaszra az emlékiratot.

Hogy Szálasi tudott-e a negatív kormányzói állásfoglalásról, vagy sem, erre nézve bizonyítékot sem a Naplóban, sem más, egykorú dokumentumokban, legalábbis egyelőre, nem találtunk. (Bár ismerve Szálasi messzire ágazó, „felderítő" szolgálatát, amely a vezérkaron át egészen a kormányzó környezetéig terjedt, feltételezhető, hogy a pártvezető értesült kísérletének újabb kudarcáról.)

Mindenesetre azokban a napokban Szálasi azzal volt elfoglalva, hogy újabb és persze terjengős emlékiratban rögzítse véleményét a Ház május 4-én kihirdetett elnapolásáról. Ez alkalommal (a miniszterelnökhöz intézett emlékirat kelte 1943. május 7.) nem többet és nem kevesebbet kért, mint azt, hogy vagy

> tegye lehetővé a parlament munkájának rendes, további menetét; vagy ha ez nem lehetséges, kérjen az egész kormány felhatalmazást legfelsőbb helyen a parlament feloszlatására és az új választások kiírására . . .
>
> Ha mindezt a kormány nem hajthatja végre, akár erkölcsi, szellemi és anyagi, vagy akár politikai, gazdasági és társadalmi okok miatt, úgy mondjon le, és adja át helyét azoknak az alkotmányos tényezőknek, amelyek ezt a parancsoló feladatot Isten, Nemzet, Államfő és lelkiismeret előtt vállalt teljes felelősség tudatában végre tudják, fogják, akarják és merik hajtani anélkül, hogy a nemzeti, állami vagy társadalmi rend biztonsága csorbát szenvedne.

És a befejezés:

> Az emlékiratot jegyzem a Nyilaskeresztes Párt és Hungarista Mozgalom nevében.
>
> Hazafias tisztelettel
> *Szálasi Ferenc* s. k.

A pártvezető ugyanekkor levelet intézett Kállay miniszterelnökhöz és Ambrózy kabinetirodai főnökhöz „a január 13-án Kállay részéről tett ígé-

ret beváltása tárgyában". [A levelek szövegét nem közli a Napló – *A szerk.]*

Kállay igen rövid időn belül, öt nap múlva, május 12-én már válaszolt is Szálasinak. Miután teljes egészében visszautasítja az emlékiratban foglaltakat, január 13-i ígéretével kapcsolatban az alábbiakat írja:

Tény az, hogy január 13-án, találkozásunkkor azt mondottam, hogy a kihallgatásra való kérelmet elő fogom terjeszteni. Ezt meg is tettem, az erre vonatkozó válaszom irataim között van, azonban azt nem küldöttem el, mert megdöbbenéssel kellett azt látnom, hogy találkozásunkkal kapcsolatosan a pártszervezetekben olyan propaganda indult meg, amely lehetetlenné tette a továbbiakat. Ebben a propagandában használt kitételek például:

„Szálasi csak hetek óta tartó kapacitálás után volt hajlandó a meghívást elfogadni." Továbbá: „A miniszterelnök ismét rá szeretné bírni a Nyilaskeresztes Pártot, hogy támogassa a kormányzatot Imrédyékkel szemben, és ennek fejében különböző engedményeket helyezett kilátásba, de ezt az ajánlatát Szálasi önérzetesen visszautasította." És még: „Német nyomásra Kállay Miklós a miniszterelnök-helyettesi állást felajánlotta Szálasinak stb. stb."

Azt hiszem, ilyen körülmények között nem tehettem mást, mint megváltoztattam álláspontomat, és nem ajánlottam a Főméltóságú úrnak a fogadást. Meg kell még azt is mondanom: hogy ez így fog történni, vagyis, hogy ebből a találkozásból egy kortespropaganda lesz, arra mindenki előre figyelmeztetett . . .

Bár Szálasi – és később Kemény is, aki Kállay szerint felelős volt ezekért a pletykákért – tiltakozott a nekik tulajdonított kijelentések miatt, Kállay nem volt hajlandó megváltoztatni álláspontját, a pártvezető kormányzói meghívása legalábbis egy időre, lekerült a napirendről.

A nyilasok újabb durva taktikai hibát követtek el.

■

Sem a voronyezsi katasztrófa, sem a 6. német hadsereg sztálingrádi veresége nem késztette számvetésre, a politikai következmények levonására Szálasit. Amikor azonban az európai tengelyhatalmak az észak-afrikai és a Volga menti harctereken elszenvedett veszteségeik kárpótlására meghirdették a totális háborút, a Naplóba az alábbi értékelés került:

Berlin és Róma elhatározták a totális háborút. Számolni kell tehát azzal, hogy ez év márciusában vagy áprilisában Európa valamennyi államának be kell állnia a totális háborúba. Tehát nem lehet számolni az-

zal, hogy Magyarországot a kormány megbízhatatlansága miatt katonailag ki fogják kapcsolni, de azzal számolni kell, hogy az országot gazdaságilag be fogják állítani a totális háborúba. Éppen ezért a tengely követelni fogja a magyar kormánytól, hogy a vállalt szerződéseknek eleget tegyen, és azokat hajtsa végre.

PV a kibontakozás szempontjából két lehetőséget lát:

1. A magyar Nemzet saját elhatározásából és erejéből végrehajtja a szükséges átállást;

2. A magyar Nemzetet kényszerítik, ebben az esetben a Volksbund fog megbízást kapni az átállítás végrehajtására, mely esetben a magyar nép hosszú időre kikapcsolódik Délkelet-Európa vezetéséből.

Az önerőből való kibontakozást végrehajthatja:

a) A Nyilaskeresztes Párt, amely ebben az esetben szabad kezet kell kapjon. Lehetséges, hogy az átmeneti időre koalíciót kell létrehoznia, mely létrejöhet az úgynevezett pártszövetség és a MÉP bizonyos tagjaival. Ez azonban csak átmenet lehet, a koalíciót is csak a Nyilaskeresztes Párt vezetheti. Minél gyorsabban arra kell törekedni, hogy általános, titkos országos népszavazással a Nyilaskeresztes Párt megkapja a teljes alkotmányos jogot, hogy egyedüli felelősséggel hajtsa végre a kibontakozást és fektesse le a Hungarista Magyar Birodalom, valamint a magyar nemzetiszocialista Munkaállam Nemzetünktől és népeinktől elfogadott és szentesített alapjait.

A Párt és a Mozgalom erőszakosan csak a kommunisták ellen lép fel, és olyan felelős vagy felelőtlen tényezők ellen, akik törvényellenesen lépnek fel a magyar Nemzetünk jövője, becsülete és a nemzetiszocializmus ellen, az angolszászok és a marxisták oldalán.

b) A kormány is kezdeményezhet egy kibontakozást. Ezzel szemben a Pártnak és a Mozgalomnak a legteljesebb elutasítás álláspontjára kell helyezkednie. A Párt és a Mozgalom nem vesz részt olyan koalícióban, amelyet személy szerint is nem ő vezet. Ez esetben a Pártnak új választásokat kell követelnie.

PV nem zárkózik el olyan megoldás lehetősége elől, hogy részt vegyen a kormány kezdeményezésében is, de csak abban az esetben, ha a belügyminiszteri és a honvédelmi miniszteri tárcákat megkapja úgy, hogy a csendőrséget és a rendőrséget nem vonják ki a két minisztérium hatásköréből. Csak ilyen esetben lehetne a kormány által vezetett koalícióban részt venni. Ebben az esetben azonban a Pártvezetőtől beállított két miniszternek a Kormányzó előtt tett eskütétele után azonnal el kell jönnie a Hűség Házába a PV-hez, mely látogatást a PV másnap visszaad[ja]. A PV személyére nézve nem fogad el miniszteri tárcát.

■

Szálasi, mint már annyiszor, ismét elrugaszkodott a valóságtól: 1943 elején sem Magyarországon, sem az európai fasiszta nagyhatalmaknál senki sem számolt komolyan az ő személyével; a Nyilaskeresztes Párt képviselőinek meghívását illetően a kormányba, a PV feltételei minden alapot nélkülöztek, Szálasi ködös spekulációi sorába tartoznak.

Szálasi 1943 márciusában megpróbálta felmérni a totális háborúra való áttérés következményeit – Magyarország szempontjából.

PV véleménye szerint számolni lehet azzal, hogy márciusban a németek tisztázni fogják a délkelet-európai kérdéseket és áprilisban rendezni is fogják azokat. A Nyilaskeresztes Párt az eseményekkel kapcsolatosan tétlenkedni nem fog. Az események bekövetkezése előtt lehetőséget lát arra vonatkozóan, hogy az államfő elé jusson. PV rögzíti, hogy abban az esetben, ha a németek vagy az olaszok vagy a japánok [!] részéről erőszakos lépések történnének a szükséges magyarországi népi kibontakozás érdekében, úgy félrevonul, nem kér többé részt a politikából, se a Pártot, se a Mozgalmat nem vezeti tovább. Indokolása: erőszakos lépések a külföld részéről nem szükségesek, mert a Párt és a Mozgalom elég erősek ahhoz, hogy a parancsolóan szükséges kibontakozást az Államfő és a Nemzet együttes akaratából végrehajtsák: ha ennek dacára a baráti külföld részéről mégis más meggondolások nyilvánulnának meg, úgy nyilvánvalóvá válna, hogy a szükséges nacionalista és szocialista rendet imperialista eszközökkel és céllal akarnák megvalósítani, mely esetben a PV semmi körülmények között segédkezet nyújtani nem fog és nem akar.

Ehhez csak annyit: Szálasi ezt a nyilatkozatát akkor fogalmazta meg, amikor a Hungarista Mozgalom hatalmi súlya és befolyása észrevehetően csökkenő tendenciát mutatott az országban és külföldön is. Ilyen körülmények között megengedhette magának a hazafias pózt. Hátrányos következményektől nem kellett tartania, hiszen józan ésszel nem várhatta a potenciális megszállók, a németek, az olaszok vagy a japánok (!) hívó szavát a hatalom átvételére.

■

A pártvezető az 1942-es belpolitikai kudarcok után, 1943 elején fokozott érdeklődéssel fordult a külföldi fasiszta pártok felé.

Szőllősi képviselő PV megbízásából személyesen átnyújtja az itáliai követnek a Nyilaskeresztes Párt emlékiratát a fasiszta párttal szükséges együttműködés tárgyában. A nagykövet ugyancsak szükségét látja az együttműködésnek, ígéretet tesz az emlékirat továbbítására . . .

. . . Szőllősi átadja Wolf német követségi tanácsosnak a Nyilaskeresztes Párt emlékiratát. Jagow nem tudja fogadni, mert el van foglalva.

Hogy a japán követ megkapta-e az emlékiratot, ezt nem közli a Napló, de akárhogy történt is, a válasz mindhárom címzett részéről ugyanaz volt: teljes hallgatás, ami bizonyos tekintetben rosszabb volt, mintha Szálasi elutasító tartalmú leveleket kapott volna.

A hivatalos érintkezés felvételének megkísérlése előtt, majd azzal egyidőben, a pártvezető a titkos tárgyalásokkal is megpróbálkozott.

PV közli a Párt legfelsőbb tanácsának tagjaival, hogy még 1943. január 5-én utasításokat adott az egyik párttagnak, németországi útjával kapcsolatosan. Ezek értelmében az illetőnek a következő feladatai voltak:

1. Törekedjék döntő vezetőségi személy elé jutni.

2. Tájékoztassa az illetőt, hgy a PV a Kormányzó elé akart kerülni, de ez eddig nem sikerült.

3. Tisztázza, hogy német hivatalos körök álláspontja volt-e, hogy bármit kezdünk a kormány ellen, akkor német fegyverekkel kerülünk szembe. Ha ez igaz volt, akkor oldják fel ezt a tilalmat, ha pedig nem volt igaz, úgy megadjuk azoknak a neveit, akik ezt nekünk mondották, hogy velük szemben eljárhassanak.

4. A PV személyesen szeretne döntő német személlyel találkozni és három fontos kérdésről vele tárgyalni. Ha ez nem lehetséges, küldjenek valakit Magyarországra, aki az illetőtől kap felhatalmazást a tárgyalásra és aki ebben a minőségében igazolni is tudja magát.

A három tisztázandó kérdés a következő:

a) Félreérthetetlenül tisztázni akarja azt a szenny- és rágalomözönt, amivel PV személyét és a Mozgalmat illetik Németországban, különösen hivatalos személyek előtt.

b) Tisztázni kívánja a Hungarizmus viszonyát a Völkische Bewegunghoz, a Fassizmushoz [így!] és a Japán által vezetett Turanizmushoz.

c) Szükségesnek véli, hogy az európai nemzetiszocialista népi mozgalmak vezetői értekezletre jöjjenek össze, hogy megbeszéljék, hogy akár birtokon belül, vagy kívül vannak, mi a feladatuk, és milyen kötelezettséget kell vállalniok mindaddig, míg a világnézeti háború győzedelmes befejezést nyer, valamint, hogy milyennek képzelik a nacionalista és szocialista új Európa-rendet és a rajta alapuló Európa-közösséget.

A párttag, aki ezt a megbízást kapta, Vajna Gábor volt, de 1943 januárjára tervezett kiutazását április elejére kellett halasztani. Vajna „sok ismerősével" tárgyalt Berlinben, átbeszélték a legidőszerűbb politikai kérdéseket:

... szóba került a Hungarizmus is, amit ők nagyon jónak tartanak, és Hitler is jónak találja ...

... Megtudta azt is, hogy a magyar pártok [nyilván a szélsőjobboldali, ellenzéki pártokról van szó – *A szerk.*] majd mindegyike küldött emlékiratot, amelyek mindegyikében az volt kidomborítva, hogy csak az emlékiratot beadó párt tudja megcsinálni a kívánatos új rendet.

Vajna reflexiója:

Ilyen előzmények után elhatározta, hogy még egy Németországban tartózkodó párttaggal egyetemben összeállít egy emlékiratot. Felmerült a kérdés, hogy ugyancsak be kellene ezt mutatni PV-nek, fel is ajánlottak egy Storch-repülőgépet, de a bemutatás a sürgősség miatt elmaradt. Kérte, hogy az emlékiratot magánvéleményének tekintsék, és úgy is írta alá. Emlékiratának sorsáról értesítést fog kapni.

Szálasi az emlékirat szerkesztését Vajna magánkezdeményezésének tekintette, de tudomásul vette a következő megjegyzéssel:

... ha a Párt hivatalos álláspontját akarja tudni bárki, lépjen PV-vel közvetlen összeköttetésbe akár meghívás, akár valakinek kiküldése útján.

A Napló mélyen hallgat a Vajna-emlékirat tartalmáról, amely feltehetően a többi szélsőjobboldali versenytárs felajánlkozásának ellensúlyozására készült – a „kívánatos új rend megcsinálása" tárgyában.

Hogy mit végzett Vajna a többi rábízott kérdésben, azt sem közli a Napló. Nem alaptalan az a feltevés, hogy a Naplóban éppen azért kapott ilyen nagy helyet az „emlékirat", mert Vajna üres kézzel jött haza.

7

„A Kállay-kormánynak eleget tanácsoltak, tőle eleget kértek...”

Sztálingrád és Voronyezs, valamint az afrikai német–olasz összeomlás nem maradhatott hatás nélkül 1943 tavaszán és nyarán a „Berlin–Róma-tengely" és szövetségesei körében. Erősen megrendült a német–magyar viszony, nem utolsósorban a keleti fronton bevetett és ott megsemmisült 2. magyar hadsereg teljesítménye körüli vita nyomán. (A német hadvezetőség azt állította, hogy a magyar csapatok nem tartottak ki, elhagyták állásaikat, ezzel a német védelmi vonalakat is veszélybe sodorták. Hitler 1943. április 17-én Horthynak Klessheimben: „A magyarok rosszul harcoltak az oroszok téli offenzívája alatt." Horthy válasza: „A magyar 2. hadsereg halottakban 33 000 embert, sebesültekben 30 000 embert és 30 000 embert eltűntekben, fogságba kerültekben vesztett. Nem lehet azt mondani, hogy rosszul harcoltak." Horthy 1943. május 7-i, Hitlerhez intézett levele: „Ami a tiszta magyar ezredeket illeti, ezek hagyták el a Dont utoljára az Oroszországban harcoló összes nemzet közül, január 26-án, akkor is parancsra, és két magyar ezred [a kecskeméti és az egri] fedezte hátvédként a német csapatokat. Egyébként önmagáért beszél az a tény, hogy 200 000 emberből 80 000 halottunk és 63 000 sebesültünk volt.")

A két fél közötti nézeteltéréseket mutatta az is, hogy az 1943. évi klessheimi Hitler–Horthy-találkozó után, Berlinben és Budapesten kiadott kommüniké szövege nem volt ugyanaz; amíg a magyar jelentés csak a látogatás tényére szorítkozott, addig a berlini közlemény szólt a „hagyományos német–magyar barátság és bajtársiasság szelleméről", továbbá arról, hogy „a Führer és a kormányzó annak a szilárd elszántságuknak adtak kifejezést, hogy a bolsevizmus és az angol–amerikai szövetségesei elleni harcot állhatatosan, a végső győzelemig folytatják".

Ribbentrop a klessheimi tárgyaláson Horthynak részletes, írásbeli memorandumot adott át, amely felsorolta a magyar kül- és belpolitika ellen emelt német kifogásokat. A legfontosabb: a „Kállay-kormány defetista magatartást tanúsít. Kállay úr szemmel láthatólag elvesztette a háromhatalmi egyezmény hatalmainak győzelmébe vetett hitét, és ezért hozzájárul olyan politikai lépésekhez, amelyek azt célozzák, hogy Magyarország rész-

vétele a háromhatalmi egyezmény országainak hadviselésében a lehető legkisebb mértékre korlátozódjék, ha ugyan nem azt, hogy az ellenséggel érintkezésbe jutva, előkészítsék Magyarországnak a háromhatalmi egyezmény egységes tömbjéből való kiválását."

Szálasi a magyar–német viszony alakulása szempontjából oly fontos 1943. április 17–18-i klessheimi tárgyalásokról – a Napló tanúsága szerint – csak másodlagos értékű, nem is pontos információkat kapott.

A Kormányzó megbeszélése Hitlerrel a német főhadiszálláson. A megbeszélésen csak magyar katonai személyek vettek részt, feltűnő, hogy a miniszterelnök és a külügyminiszter nem kaptak meghívást. A magyar sajtó nem fűz a hivatalos német jelentéshez megjegyzéseket, egyedül április 18-án, a reggeli híradásban, a rádió beolvassa a német hivatalos jelentést.

Hírek, hogy a Kormányzó látogatása alkalmával Hitlernél felvetődött volna a Hungarista Mozgalom és teljes élességében a zsidóság magatartásának kérdése. Mindkét esetben a Kormányzó igen idegesen viselkedett volna, és komor hangulatban lett volna a német főhadiszálláson

A fentiekhez annyit: Hitler és Ribbentrop e tárgyalásokon elsősorban Magyarország „kiugrási kísérletei" miatt tett szemrehányást Horthynak, továbbá azért, hogy Magyarország nem veszi ki kellően részét a közös küzdelemből; kifogásolták ezenkívül, hogy Magyarország szívesen csatlakoznék egy Törökország vezetése alatt álló délkelet-európai blokkhoz, amely mögött az angolok állnak; kritizálták Kállay miniszterelnöknek a külügyi bizottság 1943. február 15-i ülésén kifejtett álláspontját, amely szerint Magyarország csak a Szovjetunió ellen viselt háborúban áll a németek mellett, de „a tengelyhatalmaknak Angliával és Amerikával való viszályához Magyarországnak semmi köze nincs".

A zsidókérdés „megoldási" módja is felvetődött. (Horthy a német külügyminisztérium feljegyzése szerint megkérdezte: „Mit csináljon a zsidókkal, miután majdnem az egész életlehetőséget megvonta tőlük, agyonütni mégse tudjá őket!" – Hitler: „Úgy kell kezelni őket, mint tüdővészbacilusokat, amelyektől az egészséges test megfertőződhetik. Ez nem kegyetlenség, ha meggondolja az ember, hogy ártatlan természetű lényeket, mint a nyulakat vagy őzeket is, meg kell ölni, hogy kár ne keletkezzék.") Éppen csak a Hungarista Mozgalom nem került napirendre, mert egyszerűen nem volt tárgyalásra méltó téma . . .

Szálasit tehát magyar és német informátorai nem méltatták arra, hogy a tárgyaláson felmerült lényeges problémákról tájékoztassák, amiről pedig utólag értesült, az mindenre inkább alkalmas volt, csak a helyes politikai tájékozódásra nem.

A Naplóban a klessheimi Hitler–Horthy-találkozó utórezgéseiről a következőket olvassuk:

Német körök kérdést intéznek PV-hez, nem gondolja-e, hogy belpolitikai kihatása lesz annak a ténynek, hogy a miniszterelnök nem kapott meghívást a főhadiszállásra, csak a Kormányzó.

PV válasza:

Belpolitikai válságot nem fog ez előidézni, legfeljebb azt, hogy Kállay még szemtelenebb lesz, mint volt eddig. A magyar alkotmány értelmében a Kormányzónak nincs joga ahhoz, hogy akár csak szóbeli megállapodásokat is kössön külállamokkal, az érdekelt magyar miniszter jelenléte és tudta nélkül. Kállayt és egész kormányát így egyáltalában nem kötik és nem érintik a Kormányzó esetleges megállapodásai Hitlerrel. A kérdést előbb kellett volna a németeknek felvetniök, így bepillantást nyerhettek volna a magyar közjogi útvesztőbe, és nem kezdeményeztek volna olyan lépést, mely nem hozta meg azt az eredményt, amit vártak tőle.

Nem tudjuk, milyen fajsúlyú német körök intézték a fenti kérdést Szálasihoz, de az tény, hogy az illetékes német tényezők, mint például Ribbentrop, nem Szálasi politikai karrierjének útját akarták akkoriban egyengetni. Klessheimben Ribbentrop Szombathelyi vezérkari főnököt kérte fel, hogy vállalja el a miniszterelnökséget. (Szombathelyi: „Ribbentrop megígérte, hogy részükről a legnagyobb támogatásban fogok részesülni, csak oldjam meg a zsidókérdést, az SS-kérdést és a háborúban való hathatósabb közreműködést. Én ezt a horgot, amit Szálasi másfél évvel utánam nagy élvezettel bekapott, ekkor kiköptem.")

Másfelől, Szálasi a kapott információkból, „érdeklődésekből" levonhatta azt a következtetést, hogy Kállay pozíciója megingott, a német hivatalos körök bizalma megrendült a miniszterelnök kül- és belpolitikai vonalvezetésében. (Talán nem túlzás, ha azt állítjuk: Szálasi ennek tudatában szólította fel lemondásra Kállayt május 4-i idézett levelében, de a Klessheimben megtárgyalt kérdésekről nem sokat tudott.)

Szálasi rosszul informáltságára vall a Napló alábbi részlete is. A dátum 1943. június eleje:

Egy magas rangú tisztet Németországba küldtek a rendszer részéről hivatalos megbízatással, hogy német döntő politikai személyeknél kipuhatolja Németország hivatalos véleményét a hivatalos Magyarországról és Magyarországról általában. Küldetésének egyáltalában nem tudott eleget tenni. Megtudta azonban a következőket: eddig a Kállay-kormánynak eleget tanácsoltak, tőle eleget kértek, vele eleget beszéltek, a jövőben nem fognak se tanácsolni, se kérni, se beszélni.

Talán nem szorul részletesebb taglalásra: Németország „hivatalos véleményét" maga Hitler közölte Horthyval, aligha valószínű, hogy Hitler véleményének „kipuhatolására" egy magas rangú tiszt kiküldetését tartották volna szükségesnek . . .

■

A PV 1943. július 2-án újabb levelet intézett Kállay miniszterelnökhöz:

Pártunk és Mozgalmunk kötelességszerűen rögzíti a helyzetet és az ebből kivezető utat, de nem azért, mintha eredményt várna tőle, [hanem] azért, mert Nemzetünknek és az utódoknak, valamint a jelenkornak és az utókornak tisztán kell látniok, hogy a nagy időkben milyen magatartást tanúsított az úgynevezett felelős kormány és milyent az úgynevezett felelőtlen Nyilaskeresztes Párt és Hungarista Mozgalom.

Ez a levél befejező része. Ami tartalmát illeti, Szálasi a következő észrevételeket teszi:

a Hazánkban megtűrt zsidó–marxista bűnszövetkezet elérkezettnek látja az időt a cselekvésre és a rend fellazítására Délkelet-Európa kulcsterületében. A zsidóságnak tehát hazánkban se a régi, se az új rend nem kell, hanem csak a felborított, mert ez felel meg legjobban a zsidó–marxista kétségbeesett világhelyzetnek. Ezzel a zsidó–marxista kezdeményezéssel szemben a kormányzat tehetetlenül áll . . .

. . . Nemzetünk más alapot, célt és utat keresett és talált meg belső és külső bajainak orvoslására, mint amilyen alapokon, céllal és úton a jelenlegi kormányzat akar segítséget hozni és orvosolni. A belső kapcsolat így megszűnt s így Nemzetünk, mint a rendszer külön-külön utakon akarja elérni céljait, melyek egymást nem fedik.

Mindebből következik, hogy igenis, Nemzetünket kell megkérdezni, de Nemzetünk megkérdezése egyúttal a félreérthetetlen, megalkuvás nélküli kibontakozást is kell jelentse. De következik az is, hogy Nemzetünket már azoknak kell megkérdezniök, akiknek egész múltjuk biztosíték, hogy egyrészt Nemzetünk és egyedül Nemzetünk érdekeit szolgálták és szolgálják, másrészt, hogy Nemzetünk szabad akaratának megnyilvánulását a legteljesebb és legtökéletesebb mérvben lehetővé teszik.

A kormányzat jelenlegi személyi összetétele, valamint a jelenlegi választójogi törvény a megadott alapkövetelményeknek megfelelni nem tudnak . . .

Szálasit a levél megírására ezek szerint az új választások kiírásáról szóló híresztelések ösztönözték. Politikai érzékére mi sem jellemzőbb, mint az,

hogy komolyan elhitte, vagy hinni akarta: a világháború negyedik évében egy hadban álló ország kormánya komolyan foglalkozik az általános választások kiírásával, vagy egy ilyen elgondolást a Harmadik Birodalom helyesléssel fogadhat.

E levél megfogalmazásával egyidőben Szálasi alkalmasnak találta az időpontot, hogy újból írásban forduljon Ambrózy kabinetirodai főnökhöz, kormányzói kihallgatása céljából. Miután kronológiai felsorolást nyújtott eddigi ez irányú próbálkozásairól, meglehetősen durva kritikával illette Kállay miniszterelnöknek e kérdésben tanúsított magatartását, vagyis elutasító válaszát.

Ami figyelemre méltó és új Szálasinak ebben az írásművében, az a leplezetlen fenyegetés, amelyet ebben a formában vet fel.

> Nem Pártunkon és nem Mozgalmunkon fog múlni, ha az 1937. október 24-én a Budai Vigadóban tartott nagygyűlésünk alkalmával rögzített új alaptörvényünk: célunk a hatalom átvétele az Államfő és a Nemzet közös akaratából – nem valósítható meg abban a tisztaságában, ahogyan azt minden erőnkkel és hűségünkkel tartani akarjuk.

Persze, ha Ambrózy arra az álláspontra helyezkednék, hogy minderről jelentést tesz az Államfőnek, akkor ő a „legnagyobb készséggel" áll rendelkezésére.

Még csak annyit a levél hangjáról és stílusáról: amíg Kállay magatartását, „rövidlátó, merev és egyoldalú" jelzőkkel ékesíti, önmagát szerényen „az Államfő és a Nemzet életösszhangját építő férfiak" közé sorolja.

Ami a két írásmű további sorsát, vagy pontosabban, elintézését illeti, Kállay miniszterelnök nem válaszolt Szálasinak, Ambrózy pedig a kormányzói kihallgatás ügyében hozzá intézett levelét megküldötte „a véleménynyilvánításra hivatott magyar királyi miniszterelnök úrnak".

Amiről azonban nem szabad megfeledkezni: a miniszterelnökhöz és a Kabinetiroda főnökéhez intézett levél erélyes, követelődző hangját érthetővé teszi, hogy a beadványokról, memorandumokról, levelekről a címzetteken kívül mások is tudomást szereztek. Szálasi ugyanis hivatásos levélváltásait szóról szóra felolvasta a Nyilaskeresztes Pártban a vezető garnitúrának, az időszakos tájékoztató értekezleteken, de az sem lehetetlen, hogy még illetékes náci tényezőkhöz is eljuttatta, bizonyítani akarván a Kállay-kormánnyal szemben tanúsított kemény és meg nem alkuvó magatartását.

■

1943. július 9-ére virradólag amerikai és brit csapatok partra szálltak Szicíliában. Szálasi a katonai akcióról – amely ha korlátozott formában

és mértékben is, de mégis azt jelentette, hogy a hadműveletek a tengely egyik „alapító" országának területére kerültek át –, a következő véleményt alakította ki:

Az itáliai nép lélektanilag kerül igen nehéz helyzetbe, katonailag a partraszállásnak súlya nincs. Katonai súlyt kap, ha az itáliai nép nem bírja a partraszállást követő megrázkódtatást.

Alig két héttel később, 1943. július 25-én Rómában a Fasiszta Nagytanács leszavazta a Ducét. Szálasit ez a fordulat módfelett felháborította, bár optimizmusát sikerült megőriznie:

Az olasz királyi klikk reakciós puccsal lemondásra kényszerítette Mussolinit, akit vagy fogva tart, vagy pedig már meggyilkolt.

Vélemény: az angolszászok az Adriai- és az Égei-tenger birtokába jutottak. Az olasz király legteljesebben veszélyeztette az olasz nép történelmi elhivatását. Az itáliai nép vezetői a piszkos kényelem és a hitvány gyávaság alapjára helyezkedtek, éppen ezért ne csodálkozzanak, ha úgy a németek, mint az angolszászok részéről meg fogják kapni azokat a nyakleveseket, amelyeket ezek a vezetők ilyen aljas eljárással a legteljesebben meg is érdemeltek. Németek valószínűleg meg fogják szállni Észak-Itáliát, itt maguk köré fogják gyűjteni azokat a fasisztákat, akik ezt a szörnyű csorbát újra ki fogják küszöbölni, vissza tudják adni az itáliai népnek önbecsülését. Az itáliai impérium szükségszerű megépítését a múlt tapasztalatainak igen komoly figyelembevételével úgy fogják megindítani, hogy az szilárd alapja lehessen Itáliának, Európának és az új világrendnek is. Mussolini már nem halhat meg, halhatatlanná az aljasság tette, ahogyan vele szemben eljártak.

A Napló olvasója, különösen az 1943-as év második felének bejegyzését tanulmányozva, arra az érdekes megállapításra juthat, hogy Szálasi az idő előrehaladtával egyre jobban elrugaszkodik a valóságtól, jóllehet minden tájékozott embernek ekkor már a Berlin–Róma–Tokió „háromszög" harctéri helyzetének kétségtelen romlását kellett tapasztalnia (gondoljunk az említett dél-olaszországi hadműveleteken kívül a német páncéloshadosztályok kurszki kudarcára, amelyet az OKW, a német véderő főparancsnoksága sem titkolt, vagy a japán tengeri flotta vereségére, amelyet a Salamon-szigetek körüli csatában szenvedett el). Szálasi nem a szemben álló felek, a fasiszta és antifasiszta koalíció tényleges erőviszonyait mérlegeli, nem a frontvonalak mozgását értékeli, nem is a szovjet, az angol, az amerikai, illetve a német és a japán hadiipar teljesítőképességét hasonlítja össze. A térképen jól tanulmányozható „rugalmas" visszavonulásokat, a statisztikákban a két koalíció haditermelési arányainak megváltozását a maga

vágyainak megfelelően látja; a kétségbevonhatatlan tényeket nem a maguk valóságában, hanem vágyai szerint szemléli és értelmezi. (Ez pusztán azért meglepő, mert képzettségét tekintve vezérkari tiszt.) Szálasi Naplójában például a következő helyzetmegítélést olvassuk 1943. augusztusi dátummal:

Európa ellen az ellenség részéről kereken 450 hadműveleti egységet állítottak be.

Németország ezzel szemben kereken 436 hadműveleti egységet tud állítani Európában, míg [a] Távol-Keleten Japán ugyanennyit a nálánál lényegesen gyengébb USA- és Nagy-Britannia-i [így!] erőkkel szemben. Katonapolitikailag tehát határozottan a Hármashatalmak állnak jobban, annak dacára, hogy az ellenségnek megvan a lehetősége, hogy súlyt képezzen akár Németország, akár Japan ellen. Németország és Japán külön-külön is olyan erős, hogy az ellenséges szövetségesek teljes összefogása sem tudná őket katonailag legyőzni.

Anyagi szempontból Németország és Japán ugyancsak nem győzhető le, mert rendelkeznek a háborús szükségletet jelentő összes nyersanyagokkal.

A háborús mérleg tehát Szálasi szerint ilyenformán vonható meg:

... hadászatilag a Hármashatalmak állanak jobban, fölényes erejük nyilvánvaló;

anyagilag egyforma erősek, mert nem az a lényeges, hogy mennyit tudnak gyártani, hanem hogy a háborús szükségletnek megfelelő mennyiségben tudnak gyártani, és amit legyártottak, tényleg alkalmazni is tudják a rendelkezésre álló kiképzett szakszemélyzet révén;

Diplomáciai téren a helyzet így alakul:

... az angolszászok állanak jobban, ezt azonban ellensúlyozza a kiváló japáni diplomácia és a kíméletlenül türelmetlen szovjet diplomácia.

■

Szálasi bizakodása Skorzeny SS-ejtőernyőseinek vakmerő és látványos akciója nyomán természetesen megszilárdult:

Szeptember 12-én Mussolini kiszabadult fogságából, Hitler hűséges és bajtársias közbelépése segítségével. Kiszabadult családja is. Az angolszászok elvesztették itáliai játszmájukat, nem tudták azt elérni Itáliával, még királyi és császári árulással sem, amit a németek elértek be-

csületes harccal a franciákkal szemben. Mussolini kiszabadításával a helyzet erőteljesen javult a németek javára. Az angolszászok által különösen 1942. november 7. óta – az angolszászok észak-afrikai partraszállásának ideje – megindított blöffháború, mely kimondottan hazugságra és árulásra volt alapozva, összeomlott, itáliai kudarcukat semmiféle hazugsággal és blöfföléssel leplezni többé nem lehet.

Ehhez csak annyit: 1943. szeptember 21-én a brit csapatok elfoglalták Potenzát, szeptember 22-én sikeres partraszállást hajtottak végre Bari térségében, szeptember 24-én az 5. brit hadsereg új offenzívát kezdett Salernótól északra, szeptember 29-én az 5. hadsereg áttörte a német állásokat Nápoly körül és elérte Pompejit.

Valami oknál fogva Szálasi mindezt nem tekintette baljós ómen-sorozatnak.

Mussolini kiszabadulásához tartozik egyébként az az értesülés, amely Szálasihoz Sombor-Schweinitzer Józsefnek, a politikai rendőrség főnökének környezetéből jutott el, és amelyet a pártvezető – minden kommentár nélkül – a következőképpen rögzített:

Schweinitzer kétségbe van esve a Duce kiszabadítása miatt. Szerinte az angolok disznók, hogy ilyesmi megtörténhetett; az ember már azt sem tudja, hogy angolbarát vagy németbarát legyen-e?

■

1943. szeptemberi bejegyzés a Naplóból:

Hír, hogy nem adunk csapatokat a Balkánra, de az Ukrajnában levő erőket visszakövetelik. Szombathelyi ehhez hasonló utasítást kapott volna, és kétségbe van esve, hogyan indokolja a németek előtt ezt a váratlan fordulatot. Kijelentette: szégyenli magát, hogy ezzel kell kimennie. A Kormányzót eredeti elhatározásában Bethlen és társai ingatták meg. A németek előtt Szombathelyi hivatkozni akar a magyar nép kedvetlenségére, a nyomasztó gazdasági életre.

A németektől szeptember 5-én jött állítólag a kérdés, hogy a Balkánon három hadosztálynyi erővel vegyünk részt. Szombathelyi–Csatay elfogadta, a Kormányzónak javasolták, aki ugyancsak elfogadta. Ezzel a döntéssel szemben Ghyczy ellenészrevételt terjesztett fel írásban a Kormányzóhoz, melyben kifejti, hogy nem vállalja a Kormányzó ebbeli döntéséért a felelősséget mint külügyminiszter, és szabadságra is távozott. Ghyczy ellenészrevételei után Bethlen István, Perényi Zsigmond és Esterházy Móricz felmentek a Kormányzóhoz és a Balkánon való részvé-

telről lebeszélték. Meghallgatásuk után a Kormányzó úgy döntött, hogy az egész ügyet koronatanács elé fogja vinni, és itt fognak végleg dönteni.

Szálasi információja ezúttal sem volt pontos, elsősorban azért nem, mert a német hadvezetőség „a szerb területek megszállásához" már jóval korábban, 1943. március elején kért magyar csapatokat.

Az 1943. március 10-i minisztertanácsi ülésen Nagybaczoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszter támogatta a német kérést, amíg Kállay miniszterelnök és Keresztes-Fischer belügyminiszter ellenezte a magyar csapatok bevetését a balkáni hadszíntéren. Keresztes-Fischer lemondással fenyegetőzött a német kérés elfogadásának esetére. Ezután a Külügyminisztérium az 1943. április 17–18-i németországi tárgyalásokra, Horthy kormányzó számára készített feljegyzésben a balkáni akció tekintetében a következő álláspontot rögzítette:

„A magyar vezérkarra bízták, hogy a szerb területek megszállásához bocsásson rendelkezésre június 1-ig 2–3 hadosztályt. A magyar kormány ezt a javaslatot beható és lelkiismeretes vizsgálat alá vette és indíttatva érezte magát, hogy elutasító választ adjon."

Ez az elutasító állásfoglalás még Nagybaczoni Nagy Vilmos honvédelmi minisztersége alatt született. Az új honvédelmi miniszter, Csatay Lajos, a minisztertanács 1943. augusztus 24-i ülésén beszámolt a Vezéri Főhadiszálláson tett látogatásáról, és bejelentette:

„A Balkán partjainak védelmét a németek veszik át [ti. az olaszoktól – *A szerk.*]. Azt szeretnék, ha a magyarok vennék át a németek hátának megvédését és biztosítását. Ennek megbeszélésére és letárgyalására Szombathelyi Ferenc vezérezredest, a honvédvezérkar főnökét várják a német főhadiszállásra."

A vita során Keresztes-Fischer belügyminiszter – a jegyzőkönyv szerint – leszögezte:

„Ami a németeknek azon kívánságát illeti, hogy mi hátvédként a Balkánon a német hadsereg mögött működjünk, az ellen a leghatározottabban állást foglal. Ezt katasztrofálisnak tartaná. Ez reánk nézve a teljes, végső pusztulást jelentené. Ehhez sohasem adná hozzájárulását. Egy magyar katona se lépje át a Duna vonalát."

Ezzel az állásponttal szemben Csatay honvédelmi miniszter rámutatott: „... nekünk szükségünk van a németek jóindulatára. Mi minden fontos fegyverünket a németektől kapjuk ... Nekünk 100 000 emberünk van Oroszországban. Felveti a kérdést, nem volna-e előnyösebb, ha onnan elvonnánk azt a 100 000 embert és Jugoszlávia területén alkalmaznánk.

A belügy- és földművelésügyi miniszter úr nem osztja a honvédelmi miniszter úr ezen véleményét."

A döntés:

„A Minisztertanács nem határoz a németeknek balkáni katonai megszállás tekintetében nyilvánított óhajáról."

A Kállay-kormány elutasító álláspontja tehát már 1943 tavaszán kialakult, és bár katonai körök kísérletet tettek a döntés megváltoztatására, magyar csapatok nem léptek a Balkán területére sem 1943 szeptemberében, sem később.

■

Rövid, de nem érdektelen információ a Naplóból: „Horvátországban megalakult az első nyilas légiós zászlóalj."

Még 1941 elején – mint az idézett naplórészletből kitűnik – Szálasi ajánlatát „egy magyar és egy német ajkú önkéntes zászlóalj felállítására" Krapp német ezredes „hálás tudomásulvétele mellett" nem fogadta el, két és fél esztendő múltával azonban a Wehrmacht vagy a fegyveres SS illetékes tényezői már nem voltak olyan finnyásak.

A Napló tanulmányozásának egyik elgondolkoztató következtetése, hogy Szálasi Ferencnek, a Nyilaskeresztes Párt vezérének, nemcsak a Posta telefonközpontjában vagy a politikai rendőrségen, hanem a legfelső katonai és polgári szervekben, hivatalokban, így a Külügyminisztériumban is voltak bizalmas informátorai.

1943. szeptember 9-én például a Márvány-tengeren létrejött a brit–magyar előzetes diplomáciai megegyezés, amely kiindulópontul szolgálhatott volna Magyarországnak a háborúból való kiválásához.
Szálasi erről tudomást szerzett, mert így ír:

> Hír egy angol–magyar megegyezésről, amelynek értelmében Magyarországon angolbarát kormány jön, első tevékenységeként kinyilvánítaná Magyarország semlegességét. Ezzel kapcsolatban Bethlen és Baranyay [Lipót] nevét emlegették . . . Németek állítólag biztos tudomással bírnak minderről, és az árulás létrejöttének esetére megtették már az összes szükséges intézkedéseket és előkészületeket úgy, hogy semmi sem érné őket váratlanul. Ma a helyzetet úgy ítélik meg német körök, hogy Hitler beszéde, valamint Mussolini kiszabadulása után ezek az áruló magyar körök megijedtek és egyidőre elhallgattak, tisztában vannak azonban azzal, amint ez az ijedtség elmúlik, ezektől a személyektől mást, mint árulást nem várhatnak, ennélfogva készenlétben maradnak minden eshetőségre. [De] Nem sokáig fogják tűrni az immár világosan bebizonyított angolbarát magyarországi rendszer garázdálkodását, hanem első adandó alkalomkor közbe fognak lépni. Ez sokáig nem fog magára váratni.

Ez a bejegyzés még akkor is figyelemre méltó, ha Szálasit informátorai nem tudták részletesen tájékoztatni a Knatchbull-Hugessen isztambuli brit

nagykövet által a magyar küldöttnek eljuttatott feltételekről – vagy pedig a Magyarország német megszállására vonatkozó tervekről.

Úgy is mondhatjuk: a PV megbízható forrásokból értesült mind a Márvány-tengeren lezajlott angol–magyar tárgyalásokról, mind a fenyegető – vagy a várva várt! – német megszállásról, csak éppen értesülései nem voltak egészen pontosak.

Az előzetes, a Kállay-kormány által aláírandó feltételek értelmében Magyarországnak csökkentenie kellett volna katonai és gazdasági együttműködését Németországgal, visszavonnia csapatait a keleti hadszíntérről, elősegítenie a németországi hadicélpontokat támadó szövetséges légierő átrepüléseit Magyarország légterében. Magyarországnak szembe kellett volna szegülnie minden német megszállási kísérlettel, az „adott pillanatban Magyarország összes erőforrásait, közlekedési hálózatát és légitámaszpontjait a szövetségesek rendelkezésére bocsátja a Németország elleni harc folytatására" – továbbá „alkalmas pillanatban a szövetségesek légi úton küldöttséget dobnak le Magyarországra, amelyik Magyarország kapitulációjára vonatkozólag megteszi majd a szükséges előkészületeket"; végül: „rendszeres rádióösszeköttetést létesítenek a szövetségesek és a magyar kormány szervei között. A szövetségeseket rendszeresen tájékoztatják majd a német és a magyar helyzetről."

A Kállay-kormány kinyilvánította hajlandóságát, hogy leteszi a fegyvert az angolszász csapatok előtt, amint azok elérik a magyar határt, viszont a fenti előzetes megállapodást nem írta alá, bár egyes kikötéseinek eleget tett.

Másfelől: 1943. szeptember 28-án Hitler – attól tartva, hogy az olasz példát Délkelet-Európában is követik a kisebb csatlósok, az OKW-t utasította, hogy dolgozzon ki tervet Magyarország és Románia esetleges megszállására.

A szövetséges csapatok szicíliai partraszállása, Palermo elfoglalása, Mussolini bukása, továbbá a Wehrmacht kurszki katasztrófájának várható következményei, súlyos aggodalmakat keltettek kormánykörökben éppúgy, mint a szélsőjobboldali pártokban és kisebb csoportokban. A Kállay-kormány bel- és külpolitikai vonalvezetését egyre növekvő gyanakvással figyelték a tengelyhatalmak győzelmében még mindig bízó politikai erők. A Kisgazdapárttal és a Szociáldemokrata Párttal folytatott nem is nagyon titkos tárgyalások, az ezen pártoknak tett kisebb politikai engedmények, a semleges országokban működő magyar diplomaták valóságos vagy vélt lépéseiről érkező hírek, a királyi Olaszország diplomatáinak budapesti háborítatlan jelenléte – nemcsak illetékes német politikai tényezők ellenzését váltotta ki, hanem arra ösztönözte a hazai szélsőjobboldali köröket – a kormánypárt jobbszárnyától a Nyilaskeresztes Pártig –, hogy fokozzák a nyílt és a színfalak mögött szervezett politikai ellenakciókat a Kállay-kormánnyal szemben.

A külügyi bizottság összehívása alkalmával a PV a következő kérdések felvételét tartja szükségesnek:

1. a háromhatalmi és antikomintern egyezményt joghatályában teljes értékűnek tartja-e a kormány? Ha igen

a) mi az oka annak, hogy az Államfő legutóbbi németországi látogatása alkalmával kiadott német hivatalos közlemény más tartalmú volt, mint az, amely a magyar sajtóban megjelent;

b) mi az oka Mussolini köztársasági fasiszta kormányának késedelmes, kényszeredett és szokatlan megszövegezésű elismerésének;

c) mikor szándékozik a kormány felvenni a kölcsönös diplomáciai kapcsolatot a köztársasági fasiszta kormánnyal?

2. Van-e a kormánynak tudomása arról, hogy az angolszász hatalmak és Szovjet-Oroszország között Magyarországra vonatkozó érdekterületi vagy ellenőrzési megállapodás történt?

Bízik-e abban a kormány, hogy más eszközökkel is el tudja hárítani Magyarországnak szovjet érdekterületté való válását, mint fegyveres erővel?

PV Szőllősi tv.-t bízza meg a kérdések előadásával. Fel kell hoznia Szőllősinek a magyar kormány habozó magatartását, ami miatt a Nemzet a bizonytalanság és tanácstalanság állapotába került; hogy Németország az egyetlen és utolsó európai nagyhatalom, amellyel baráti és szövetségi kapcsolatban állunk; a kormányt külpolitikájában a Párt eddig mindig támogatta, de ezentúl nem teheti, mert a kormány az ügyeskedés végzetes útjára tévedt, ami maga után fogja vonni Magyarország teljes külpolitikai elszigetelődését minden irányban.

Szálasi mindenekelőtt azt kifogásolta, hogy a kormányzó 1943. áprilisi látogatása után kiadott magyar hivatalos jelentés – mint azt már fentebb említettük – nem tartalmazta a „közös harcra" való utalást; másodszor azt, hogy a Kállay-kormány nem sietett követni Németország, Japán, Románia, Bulgária, Horvátország, Szlovákia, Thaiföld, a kínai „nemzeti" kormány példáját, és hivatalosan nem üdvözölte a köztársasági fasiszta kormány megalakulását, elismerését pedig Ribbentrop birodalmi külügyminiszterhez intézett udvarias levéllel oldotta meg. (A valószínűleg kifogásolt rész: „Kölcsönös köszönettel vettem Nagyméltóságodnak azon közlését, mely szerint Benito Mussolini kormányt alakított. Ezen kormány fennállását a magyar királyi kormány elismerte.")

Ami a *c)* pontot illeti, a Kállay-kormány a diplomáciai kapcsolatot a köztársasági fasiszta kormánnyal csak 1943. november 18-án vette fel.

A 2. pontban foglalt kérdés feltehetően azért érdekelte annyira Szálasit, mert ez idő tájt jelentek meg hírek a magyar és a külföldi sajtóban a „Három Nagy" külügyminisztereinek közeli moszkvai értekezletéről, természe-

tesen az ilyenkor szokásos találgatásokkal együtt. (Egyébként a külügyi bizottság üléséről más forrásból nincs tudomásunk.)

■

Szálasit a kormánypárt belső helyzete is foglalkoztatta.

Lukács Béla vezetésével állítólag közel 120 MÉP-képviselő fellázadt a Duce visszatérése után Kállay ellen, követelik félreállítását, egy németbarát kormány kinevezését, természetesen Lukács vezetésével. Emlékiratot nyújtottak át a német képviselőknek is német nyelven, mely szerint ők Németország őszinte barátai, a szövetségi hűség mellett törnek lándzsát; Lukács megnyerte terveinek az Államfőt is, aki úgy bolsevista, mint angolszász győzelem esetén saját hatalmának megrendülésétől tart. Kijelentették, hogy az október 7-i rendszeres csütörtöki MÉP-értekezlet után nem távoznak el Budapestről, hanem másnap a Gellértben külön vacsorát fognak rendezni, melyre meghívják a kormány velük rokonszenvező tagjait is. Nem hívják meg Kállayt, Ghyczyt, Bornemisszát és Keresztes-Fischer Ferencet, valamint Csatayt, ez utóbbit azonban csak azért nem, mert nem akarnak személyéhez nyúlni. Ez a vacsora lenne a jel a Kállay elleni lázadás nyílt kitörésére.

■

Nyilván nem véletlen, hogy ez idő tájt a Nyilaskeresztes Párt megkettőzte erőfeszítéseit a Kállay-kormány azon tagjainak megnyerésére, akikről úgy tudták: szemben állnak a miniszterelnök politikájával. Erről tanúskodik az alábbi naplórészlet:

Halmai János nyilaskeresztes párti képviselő beszélgetése Csatay honvédelmi miniszterrel október 14-én:

Halmai – H – : Felhívja Csatay figyelmét arra, hogy a Szociáldemokrata Párt kinyújtotta kezét a honvédség felé, több ízben látta a *Népszava* újságot honvédek kezében.

Csatay – Cs – : Ingerülten veszi tudomásul a jelentést, és ígérte, hogy szigorúan intézkedni fog.

H: Tudomására hozza a miniszternek, hogy Szigetváron német hadifogságból szökött tizenegy angol tartózkodik gróf Andrássy kúriáján felügyelet nélkül, teljesen szabad mozgással. Az angolok kihívóan és szemtelenül viselkedtek az annak idején őrizetükre kirendelt őrséggel szemben, melynek parancsnoka emiatt jelentést is tett. Az ügy kivizsgálására megjelent egy ezredes, aki felsőbb utasításra hivatkozva az

egész őrséget bevonta. Ez a furcsa állapot igen rossz vért szült a környéken.

Cs: Minderről tudomása van, ezzel kapcsolatban éles vitája volt már a külügyminiszterrel, azonban ez ügyben különösebbet tenni nem tud.

H: Felhívja a miniszter figyelmét arra a mérgező és mételyező hatásra, melyet a tiszti rendfokozatukat visszanyert kivételezett tartalékos zsidó tisztek váltanak ki.

Cs: Már intézkedés történt ezeknek azonnali leszerelésére.

H: Ígéretet tesz, hogy bárminő aggasztó tapasztalatát személyesen jelenteni fogja a miniszternek. Újra felhívja a miniszter figyelmét az erőteljes vörös szervezkedésre.

Cs: Tud mindenről, legyen meggyőződve, hogy a Nyilaskeresztes Párt iránt rokonszenvet érez. Megemlíti, hogy a legutolsó minisztertanács alkalmával felhívta Kállay miniszterelnök figyelmét a vörös szervezkedésre, és kérte őt, hogy ezzel szemben erősítse meg a Nyilaskeresztes Pártot. A miniszterelnök azt válaszolta, hogy ő úgyis ezt teszi, hiszen most adott nemrég egy napilapot a Párt megerősítése céljából.

Vélemény: A honvédelmi minisztert orránál fogva vezetik minisztertársai, de elsősorban a miniszterelnök. Ha Csatay nem ügyel, úgy ő fogja a legszomorúbb szerepet játszani az 1918 óta honvédelmi miniszterséget vállalt személyek között.

Csatay szerint a MÉP-ben két csoport áll egymással szemben:

egy liberális-plutokrata, melynek vezetője Laky volt közélelmezésügyi miniszter, melynek állítólag megközelítően 80 képviselő tagja van;

a többiek a jobboldalhoz számíthatnak. Ez a csoportosulás kifejezésre jut az egyes minisztertanácsokon is, amelyeken a jobboldalt képviselik Csatay–Reményi-Schneller–Szász–Antal. Ez a csoport élesen összetűzött a másik csoporttal, melyhez a többi miniszterek tartoznak, az október hónap második hetében tartott egyik minisztertanácson, melyen a jobboldali csoport szóvá tette a baloldal erősödését, az ebből fakadó veszedelmet és a vele szemben való szükséges védekezést. Kállay tagadta, hogy a kormány segítené a baloldalt, mentegetődzött, hogy nem egészen úgy van, ahogyan azt a jobboldali miniszterek beállítják. Ő szabad futást ad a jobboldalnak is, aminek legjobb bizonyítéka, hogy napilapot is adott a Nyilaskeresztes Pártnak, így ezzel is ellensúlyozni tudja a baloldalt.

Fischer kijelentette, hogy nem olyan nagy a veszedelem, ahogyan azt látják, lépéseket tesznek szükség esetén a baloldal túlságos szervezkedésével szemben.

Szakadás következett be tehát magában a kormányban is, ez pedig lényeges. Ezt elősegítette Németország diplomáciai magatartása, diplomáciai munkája így eredményes volt Magyarországgal szemben is, de elősegítette a Párt és a Mozgalom magatartása, szívós kitartása. Kállay

és Fischer úgy gondolják, hogy ők olyan nagy művészek, és olyan erősek, hogy egyensúlyban tudják tartani a marxistákat és hungaristákat, ezek úgy fognak táncolni, ahogyan azt ők akarják, és csak olyan erősre fognak felduzzadni, ahogyan ők a kettőt adagolják. Hatalmasat tévednek, mert úgy a hungaristák, mint a marxisták fütyülnek az ő egyensúlyozási kísérleteikre, mert világos, hogy nem egyensúlyban akarnak maradni, hanem véglegesen le akarnak egymással számolni, a Hungarizmussal olyannyira, hogy még a liberális–plutokrata–demokrata és judaista falazói se maradjanak meg a marxistáknak. Fischer mindig derűlátó a marxistákkal szemben, kevésbé derűlátó a hungaristákkal szemben, úgy látszik esküszik, Payer–Szakasics [így] elvtársak garanciájára, mely szerint a szocdemek fogják megvédeni az országot a bolsevizmustól. De érthető okokból nem esküszik a hungaristákra, akik az országot egészen biztosan meg fogják védeni, de őt viszont nem, mert nem tartják az országba és nemzetbe valónak.

■

Szálasi zavaros politikai képletében a belpolitikai főellenség szerepét ezúttal is Kállay miniszterelnök és Keresztes-Fischer belügyminiszter kapta, most azért, mert – véleménye szerint – egyensúlyozni akartak a marxisták és a hungaristák között. A kétségtelen tények, a kommunisták és szociáldemokraták kíméletlen üldözése, a büntetőszázadok frontra küldése, a baloldali érzelműek módszeres háttérbe szorítása – nem érdekelte Szálasit, mindezt figyelmen kívül hagyta.

1943 októberének utolsó hetében és november elején a keleti front eseményei kerültek előtérbe. A német csapatok képtelenek voltak szilárd védelmi vonalat kiépíteni; amikor november 6-án a szovjet csapatok visszafoglalták Kijevet, Ukrajna fővárosát, a tervszerű elszakadó hadmozdulatokról és az arcvonal-rövidítésről szóló német katonai hírmagyarázatok már csak a szélsőjobboldal táborában találtak némi hitelre.

A kialakult helyzetről Szálasi a következőket jegyezte fel:

Csatay magatartása mind nagyobb csalódást vált ki. Úgy vélik, hogy korpa közé keveredett, kezd beállani a rendszerbe, és eléri ugyanúgy végzete, mint a többi honvédelmi minisztert.

Egyetemi hallgatók tüntetése a románok ellen november 5-én. A tüntetések mögött Antal István áll. A tüntető csoport azonban a Nemzeti Színháznál tüntetett a kormány és Fischer ellen is. Vesszen a kormány! Távozzon Kállay! Le a kriptaszökevényekkel! kiáltások hangzottak el. A lovas rendőrség szétzavarta emiatt a csoportot.

Kállay kijelentése Tildy és Bajcsy-Zsilinszky előtt: tulajdonképpen fel

kellene oszlassa a Kisgazdapártot, de csak azért, mert őt is nyomják, az angolok miatt azonban nem teheti.

Bede [István] küm [külügyminiszteri] sajtófőnök a baloldali újságírók előtt beszélt arról a német jegyzékről, mely felhívja a magyar kormány figyelmét egy Magyarországon járt svéd újságírónak Svájcban megjelent, Magyarországról szóló cikkére, mely szerint Magyarország teljesen angolbarát. Kéri az újságírókat, legyenek elővigyázatosabbak kijelentéseikben és ezek közreadásában. Bejelentette, hogy a németek magyar jobboldali körökkel puccsot készítenek elő, de a kormány résen van.

A kormány részéről igen veszedelmes és pimasz játékot űznek.

Hivatalos magyar körök november 10-ével a helyzetet a következőképpen ítélik meg: számolni kell a Szovjetnek előnyomulásával az Alduna–Prut vagy Szeret–Kárpátok–Visztula–Bug–Narew vonaláig. Ebbe a vonalba fognak a németek előreláthatóan visszamenni, ezért Magyarország számára a Kárpátok vonalának tartása életkérdés. Ez az előreláthatható helyzet az 1944 tavaszára várt és tervezett románok elleni háborút nem teszi lehetővé, mert minden erővel a Kárpátokban kell felvonulni a Szovjet ellen. A helyzet megítélésében rögzítették, hogy teljesen tájékozatlanok a megszálló magyar csapatok helyzetét és a német vezetés célkitűzéseit illetően, emiatt igen súlyos nézeteltérések vannak a magyar és német vezetés között. A magyar szemére veti a németnek, hogy vállalt kötelezettségeinek, ígéreteinek nem tesz eleget, így a kívánt és megígért korszerű felszerelést nem kapta meg a magyar hadsereg se Harkovnál, se [a] Donnál, se Brjanszknál, emiatt igen súlyos veszteségeik voltak a magyar csapatoknak. E súrlódások okait erélyesen tisztázni kívánja a magyar vezetés, a német vezetés céljait illetően tiszta képet akar kapni, e célból Szombathelyi állítólag a német főhadiszállásra fog menni. A helyzet megítéléséből kifolyóan általános mozgósítást akarnak elrendelni.

A belpolitikai életben felmerülő súlyos problémák megoldására általános szempontok szükségszerű figyelembevétele miatt is olyan vélemény alakult ki, hogy kísérletet kell tenni katonai kormány kinevezésével abban az esetben, ha a jelenlegi magyar kormány nem akarná tovább vinni az ügyeket. Vélemény:

A keleti hadszíntéren bekövetkezett események teljesen megzavarták a kormányt, valamint az ország többi felelős tényezőit. Jelenlegi erkölcsi, szellemi és anyagi felkészültségével nem fog tudni helytállani a magyar hadsereg a szovjet rohamnak, ha a Vörös Hadsereg elérné a Kárpátokat, mert Magyarországnak jelenleg csak formailag van hadserege. Szombathelyi legfeljebb azt kérheti a németektől, hogy a németek védjék meg a Kárpátokat, ha erre sor kerülne. A Kárpátoknak a németek által való védését szükségessé teszi a romániai olaj és a magyar bauxit. Nem tételezhető azonban fel, hogy a német seregek kénytelenek volná-

nak visszavonulni a kérdéses vonalra, mert egyelőre semmi okuk erre nincsen, a várható téli csata kialakulásáig pedig a németek már újra erősen kezdeményezhetnek. De a romániai olaj és a magyar bauxit sem nagyon szeretnek ilyen közeli harcvonalat.

■

Szálasi informátorai 1943 végén – más téren – vagy csődöt mondtak, az az nem tudtak érdemleges értesüléshez jutni, vagy ilyen vagy amolyan okból jobbnak látták magukat a PV-től távoltartani.

Pedig politikai hírforrásainak ekkor lett volna igazán jelentenivalójuk: a Hungarista Mozgalom vezérét nyilván rendkívüli mértékben érdekelték volna Veesenmayer budapesti tárgyalásai Imrédyvel, Bethlennel és más, a „kibontakozás" szempontjából pozitív vagy negatív szerepet betöltő politikussal.

De katonatiszt bajtársai arról sem tájékoztatták, hogy már javában folynak a német katonai előkészületek a Magyarország ellen irányuló katonai akcióra.

Amiről ezúttal értesült, az csak másodlagos értékű információ volt.

■

A Nyilaskeresztes Párt súlya és befolyása 1943 végén a mélypontra süllyedt.

A Napló sem titkolja a helyzet komolyságát:

A képviselőházban MMP újra próbálkozik azzal, hogy a jobboldali egység megteremtése érdekének ürügyével a Nyilaskeresztes Párt képviselői közül egyeseket a Pártból való kilépésre bírjon. A kísérletekkel szemben az ellenlépések megtörténtek, de tény, hogy a Pártot újra megkísérlik szétszedni.

A Párttal kapcsolatosan aggályok merülnek fel. Ezek:

1. A taglétszám állandó csökkenése, úgy hogy megítélés szerint ez a létszám jóval alul van a százezren;

2. elkedvetlenedés és fáradtság országszerte nemcsak a tagok, hanem a vezető tisztségviselők között is;

3. a Pártban a propaganda és szervezési munka egyenlő a semmivel;

4. a Hűség Háza mostani összetételében nem alkalmas az országos Párt vezetésére;

5. újabb képviselői kilépések várhatók, amit újra a Párt ellen fognak kihasználni az ellenséges propagandában.

Mindezek miatt a várható kibontakozásnál a Pártot vagy egyáltalában nem fogják figyelembe venni, vagy nem kapja meg azt a helyet,

amelyet megérdemelne, ha szervezésben és propagandában megfelelőképpen állana.

PV nem látja egyáltalában ilyen sötéten a helyzetet. Felhívja a figyelmet, hogy ez a mélyvonal nemcsak a Hungarista Mozgalomban van meg, hanem Európa összes nemzetiszocialista mozgalmaiban. Ez a mélyvonal tehát külpolitikai és katonapolitikai helyzetekből adódik és nem csupán abból, hogy a párttagok nem teljesítenék kötelességüket, elkedvetlenedtek volna és fáradtak lennének. Meggyőződése, amint a külpolitikai és katonapolitikai helyzet változni fog, amint megszűnnek azok a béklyók és gátlások, amelyeket a jelenlegi Kállay–Fischer-rendszer rak a Pártra és Mozgalomra; a csigaházukba önvédelemből visszavonult szervezetek erőteljesen ki fognak bontakozódni. Ettől eltekintve elrendeli PV, hogy 1944. január elejére részletes javaslatokat tegyenek ezeknek a hátrányoknak kiküszöbölésére.

Az eddig kialakult gyakorlat alapján a következő rendszeres értekezletek vannak a Pártban minden hónapban, melyben a PV elnököl és dönt: Pártvezető Tanács, Párt Országos Nagytanácsa, pártmozgalmi értekezlet, pártsajtóértekezlet, tájékoztató értekezlet minden Nagytanács előtti pénteken.

December 5-én a második országos parasztnagytanács zajlott le a Hűség Házában.

PV téli országjárással megszemléli az egyes munkásgócokat.

8

Szombathelyi a vezérkartól nézetet kér

Szálasi „összefoglalója" az 1944-es esztendőről – 1944. október 16-ig, a hatalomátvételig.

A hatalom átvételének esztendeje.

A kormány kétségbeesetten erőlködik, hogy legalább addig tarthassa magát és rendszerét, ameddig a németek összeomlanak és a vágyva várt angolszász segítség de facto és de jure megérkezik. Kétszínű játéka egyértelműen és félreérthetetlenül egyszerűvé válik. Az uralkodó rendszer minden felelős tényezőjével a legteljesebben támogatja a kormány szándékait, az akadályokat segít elgördíteni útjából. A főpapság, a főzsidók és a főnemesek, valamint a plutokrata–marxista–judaista rendszer nagy és kis haszonélvezői szoros szövetségre lépnek. Cél: az új koreszme, a nacionalista és szocialista jólét és életbiztonság megépítésének megakadályozása, megsemmisítése. A Hungarista Mozgalom ezt lehetetlenné teszi. A kormányt és a rendszert teljes védelembe kényszeríti. A kormány és a rendszer ennélfogva már csak az ő számára többféle rossz között választhat. Választja a szerinte legkisebb rosszat, mégpedig azt, hogy félreérthetetlen és nyílt németellenes magatartásával kényszeríti a németeket az ország megszállására, úgy vélvén, hogy ily módon nem Szálasi jut az ország kormányrúdjához – hiszen Szálasit és pártját sikerült a németek felé is teljesen elfogadhatatlanná tenniök –, hanem olyan politikusok, akiket nem látott a maga számára olyan veszélyesnek. De úgy is gondolkozott velőkig menő romlottságában, hogy a bekövetkező eredményeket mint erőszakos német lépést tudja feltüntetni az angolszászok előtt, és így náluk majd még nagyobb megértésre talál. A módszer és a szándék jellemző a letűnő rendszerre, ami ellen PV teljes erejével beáll. [Így!]

A Nemzet súlyos betegsége megérett a parancsolóan szükséges és el nem odázható műtétre.

Március 19-én a németek megszállják Magyarországot. Az ezután következő időkben kitűnik, hogy az elbukott kormány elszámította magát.

A PV-nek utolérhetetlenül ügyes diplomáciai érzékkel sikerül, hogy a döntő bel- és külpolitikai tényezők a Pártot és a Mozgalmat a maguk valóságában és tisztaságában megismerjék. Április 3-tól július 20-ig tartó belső küzdelemmel sikerült lebontani és teljesen eltávolítani a Pártot és Mozgalmat eltokosító falat.

Az események ezután már gyorsan peregnek. Horthy Miklós kormányzó, abban a hiszemben, hogy Berlin olyannyira gyenge, hogy már nem szólhat bele a magyar ügyekbe, júliustól kezdve judaista irányban kezdeményez.

Augusztus 24-gyel feloszlatja az összes pártokat. Augusztus 29-cel kinevezi a Lakatos-kormányt, mely kimondottan plutokrata–judaista bábkormány. Szeptembertől kezdődően saját személyére és személyes kezdeményezéssel megkezdi közvetett és közvetlen tárgyalásait a Szovjettel. Kezdeményezései elérik csúcspontjukat október 15-én délben 12 óra 40 perckor a magyar rádióban bemondott felhívásában, melyben bejelenti, hogy a Nemzet leteszi a fegyvert a Szovjet előtt.

A Nemzet élni akarása villámgyorsan cselekszik. A Nemzet a kormányzó és cimboraságainak terveit teljesen elutasítja. A Nemzetnek ezt az elutasító akaratát mint eszköz a Nyilaskeresztes Párt hajtja végre. Október 15-én délután és éjjel, valamint 16-án a délelőtt folyamán a Nemzet akaratának érvényt szerez, átveszi a Nemzet felelős vezetését az összes jobboldali pártok összefogásával. A vezetést nacionalista és szocialista szellemben intézi azzal az eltökélt szándékkal, hogy erőinket Berlin–Róma–Tokió oldalán gyűjti fel és veti végső harcba. A Nemzet részt vesz a győzelmes béke kiharcolásában, amivel megszerzi a jogot, hogy a nacionalista és szocialista Európa-közösség megépítését célzó és alapjait lefektető tárgyalóasztalnál mint független, önálló és szabad tárgyalófél vehessen részt.

1944. január 15-én a szovjet csapatok támadásba lendültek a Leningrád körül vont ostromgyűrű áttörésére és napok alatt jelentős sikereket értek el. Az olaszországi fronton az angolszász csapatok anziói partraszállása okozott súlyos gondokat a német hadvezetőségnek. De azzal az OKW is tisztában volt, hogy ez még csak a „nyitány", a döntő hadműveletek a főfrontokon, a keleti hadszíntéren és Olaszországban, továbbá a már esedékes nyugat-európai, azaz a „második" fronton még hátravannak, tartalékait igyekezett tehát megőrizni, a frontok mögött pedig lehetőleg tiszta helyzetet teremteni.

Ilyen front mögött végrehajtandó hadműveletre készült a Wehrmacht, az SS és a Gestapo támogatásával, Magyarországon.

Szálasi rövid naplóbejegyzése: „Január végére vagy február elejére várható német beavatkozásról szóló hírek vannak forgalomban."

■

Érdekesen világítja meg Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök kétkulacsos szerepét a Napló. Szombathelyi együtt haladt Kállayval és Keresztes-Fischerrel, amikor arról volt szó, hogy az angolszászokat ne provokálják katonai intézkedésekkel aktívabb hadviselésre Magyarország ellen, másrészt, a szinte teljesen németbarát vezérkar kebelében nagyon is aktív volt a háború folytatása érdekében – a német Wehrmacht oldalán.

Az elsőt, az angolszászokkal való esetleges katonai összeütközés elkerülését jól illusztrálja az a párbeszéd, amelyet Szálasi is rögzített a Naplóban.

1944. január 7-én angolszász repülőgépek szálltak át Magyarország fölött. Ezután Szombathelyi vezérkari főnök és egy magas rangú repülőtiszt – feltehetően Hellebronth vezérőrnagy – között, érdekes telefonbeszélgetés zajlott le; ezt Szálasi Naplója alapján a következőképpen rekonstruálhatjuk.

Szombathelyi: Vezérőrnagy úr, jelentést kaptam arról, hogy az ön körzetébe tartozó vadászszázadok felrepültek, hogy elűzzék az angolszász repülőgépeket.

A repülőtiszt válasza: Vezérezredes úr jelentem, hogy a repülőerők alkalmazása, a vadászszázadok bevetése nem alám tartozik, hanem a honi légvédelmi parancsnok alá. Bevetésre csak ő adhat parancsot.

Szombathelyi: Vezérőrnagy úr, rendben van, de figyelmeztetem, hogy hasonló eset többet ne forduljon elő.

A repülőtiszt: Vezérezredes úr, tisztelettel legyen szabad megkérdezni, vajon hadiállapot van-e Magyarország és az angolszászok között?

Szombathelyi: Vezérőrnagy úr kérem, vegye tudomásul, hogy az ilyen magatartásnak beláthatatlan következményei lehetnek. Szigorúan elrendelem, hogy angolszász berepülések esetén többé saját repülőerők bevetésére ne kerüljön sor.

A repülőtiszt: Kérem ezt a rendelkezést írásban kiadni.

Szombathelyi: Megparancsolom: hajtsa végre a kapott parancsot, egyébként ön is jól tudhatja, hogy ilyen bizalmas rendelkezéseket írásban nem lehet kiadni, csak szóban.

A repülőtiszt: Vezérezredes úr tisztelettel jelentem, hogy ilyen bizalmas rendelkezéseket csak akkor tudok végrehajtani, ha azt írásban is megkapom, mert nem akarok a szegedi hadtestparancsnok sorsára jutni.

(A magas rangú repülőtiszt valószínűleg az újvidéki ügyre, Feketehalmy-Czeydner altábornagy éppen akkor folyó hadbírósági tárgyalására célzott. A tisztikarban ugyanis az a hír volt elterjedve, hogy Feketehalmy-Czeydner Bárdossy miniszterelnöktől és Keresztes-Fischer belügyminisztertől kapott utasítást az újvidéki „razzia" végrehajtására, amikor azután felelősségre vonásra került a sor, Feketehalmy-Czeydner nem tudta a parancsot felmutatni – mert azt csak élőszóban kapta . . .)

Szombathelyi vezérkari főnök Janus-arcának másik fele: feltétlen hűség a Harmadik Birodalom és a Wehrmacht főparancsnoksága iránt.

■

Sommás feljegyzés a harctéri kilátásokról – 1944 január közepén:

Helyzetmegítélés hivatalos oldalon: keleti hadszíntéren további német visszavonulás várható. A németeknek még hatmilliós tartalékuk legyen, [így!] melyet visszatartanak az invázió, vagy a német részéről Anglia elleni invázió esetére.

Azután ismét némi belpolitika, természetesen csak az, ami a Nyilaskeresztes Pártot érinti:

PV megbízatása folytán Szőllősi Jenő képviselő eljárt Ghyczynél, hogy megkapja Kovarcz Emil és Sütő Gyula ellen a bizonyítékokat, melyek Kállay Miklós kijelentése szerint fel fogják fedni hazaárulásukat, és igazolni fogják a Coriolánusokra vonatkozó kijelentését a parlamentben. Ghyczy kijelentése a Kovarcz-üggyel kapcsolatosan: Kovarcz Bécs egyik kávéházában zárt körű társaságban beszélt a kormány ellen, ami annál is súlyosabb, mert külföldön nem választható el a kormány a nemzettől. Az értesítést erről nem hivatalosan kapta a külügyi kormányzat, tehát nem a Bécsben működő magyar konzulátusról, hanem olyan helyről, melyet Ghyczy nem nevezett meg közelebbről.

Szőllősi a külügyminiszter tudomására hozza, hogy Kovarcz soha nem volt Bécsben.

Ghyczy: a nem hivatalos értesítés nem most jött, hanem már hónapokkal előbb.

Szőllősi tudomására adja a külügyminiszternek, hogy Kállaynak nem volt joga, hogy Kovarczot a parlamentben hivatalosan Coriolánusnak nevezze.

Ghyczy kijelentése a Sütő-üggyel kapcsolatosan: Sütő szervezkedésével szakadást idézett elő a horvátországi magyar egyesületben.

Szőllősi: nemzetiszocialista szervezkedés, amit csinálnak, nemzeti színek alatt, teljes összhangban a horvát kormánnyal, hol van akkor a hazaellenesség.

Ghyczy: makacsul és papagáj módra mindig csak azt hangoztatja: de szétbontotta az ottani egységet a magyarok között.

PV kéri Szőllősit, találja meg útját-módját annak, hogy a miniszterelnök gyökeresen módosítsa véleményét és hangoskodó nézetét ebben a kérdésben.

Jegyezzük meg: Kovarcz igenis járt Bécsben, aminek egyik bizonyítékát magában a Naplóban találjuk – ugyanis 1944. július 12-e körül (a pontos dátum nem derül ki) Kovarcz részletes írásbeli beszámolót adott Szálasinak bécsi tartózkodásáról, az SD-vel, a Biztonsági Szolgálattal fenntartott kapcsolatáról, 1944. január 6-tól március 21-ig, Magyarországra történt visszatéréséig . . .

Persze az is lehetséges, hogy 1944 januárjában illetékes német hírszerző szervek a PV-t nem tájékoztatták arról, hol jár egyik kedvelt alvezére, a Dohány utcai zsinagóga előtt elkövetett gyilkos merényletért körözött Kovarcz Emil.

■

1944 január végétől egyre sűrűbben foglalkozik a Napló Magyarország német megszállási tervével.

Hírek vannak, hogy a németek egészen komolyan tisztázni akarják viszonyukat a magyar kormányhoz, valamint magához Magyarországhoz, és meg akarják szállani az országot. PV felveti az egész kérdést és a következőket rögzíti:

Kérdés az, hogy a megszállás a megtorlás előtt vagy után következik-e be.

Először a könnyebbik esettel foglalkozik, ha a németek ebbeli szándékukat a megtorlás után akarnák valóra váltani. A megtorláskor olyan konjunktúrahullám fog bekövetkezni, hogy meggondolandó, ne zárja-e el a Párt a további tagfelvételeket. Nem lenne nagyon kívánatos, mert ebben az esetben más pártokba zúdulna ez az egész hullám. Ebben az esetben még azt is tervezi, hogy Csia Sándor és Szőllősi Jenő tv.-kel felmegy Kállayhoz, és követelni fogja, hogy a helyszínről azonnal vezesse el a Kormányzó elé.

Igen nehéz lesz a helyzet, ha a német megszállás a megtorlás előtt következne be. Véleménye szerint a Pártnak ebben az esetben egy passzív és egy aktív feladata lenne:

passzív feladat: minden kommunista és anarchista megmozdulást a Pártnak saját kezdeményezéséből vérbe kell fojtania;

aktív feladat: a Nemzet megszervezése hungarista alapon a német megszállás alatt.

Felmerül a kérdés, ha a németek hivatalosan meghívnák, elfogadja-e ezt a meghívást vagy nem. Véleménye szerint el kell fogadnia, hogy felesleges belső súrlódások elkerülhetők legyenek, de ha a németek akarnának neki megbízást adni, azt semmi körülmények között nem fogadja el, ellenben javasolni kívánja a németeknek, hogy a magyar Nemzet

népszavazással döntsön további sorsáról, hogy hungarista alapon akarja-e az átállítását vagy sem.

A németekkel való tárgyalásokon azonban két kérdést kell majd tisztázni, éspedig:

katonai megszállás van-e csupán,

vagy teljes megszállás, tehát politikai, gazdasági és társadalmi is.

Ha a megszállás utóbbi módja következne be, feltétlenül tisztázni kellene, hogy ez Hitler és Mussolini közös akaratából és megegyezéséből történik-e, mert a háromhatalmi paktum fennáll.

Azután alább:

PV szervezésszakilag mindent előkészít és megtesz, hogy a Párt elmellőzhetetlen tényezőjévé váljon nemcsak Magyarországnak, hanem Délkelet-Európának és a nemzetiszocialista Európa-közösségnek is. Megállapítja, hogy amennyiben a németek megszállják Magyarországot, egyedül és kizáróan csak saját érdekeiknek megfelelően fognak itt ténykedni, ami jogos és természetes is, kérdés csupán az, hogy a németek a megszállás előtt akarnak-e a Párttal és a Mozgalommal összeköttetésbe lépni, vagy csak utána. Ez a kérdés lényegbe vágó és a tényhelyzet erőteljes következtetésekre fog lehetőséget nyújtani.

Magyarul: a megszállás tehát elfogadható, ha Hitler és Mussolini „közös akaratából és megegyezéséből" történik, problémát csak az jelent, mikor akarnak a megszállók „összeköttetésbe lépni a párttal és a mozgalommal?"

Minden e „tényhelyzettől" függ . . .

■

A délvidéki, azaz a csurgói és az újvidéki „razziák" végrehajtásában bűnös magas rangú katona- és csendőrtisztek ügyét hosszas huzavona után 1943. december 14-én kezdte tárgyalni a vezérkari főnök különbírósága.

Szálasit barátai a fejleményekről rendszeresen tájékoztatták – jellegzetes nyilas világnézeti szemszögből:

Az újvidéki ügyet angol, zsidó nyomásra vették újra elő. Az október 16-i egyik minisztertanácson Ghyczy állítólag azt a kijelentést tette, hogy követeli az ügy újra való felvételét, különben megfeneklenek a genfi tárgyalásai. Csatay volt az, aki figyelmeztette Feketehalmyt, hogy újra elő fogják venni. Bárdossy vallomásában állítólag azt mondotta, hogy Fischer kérte a katonai karhatalmat, mert a rendőrség nem volt elegendő és megbízható. Szombathelyit felelősségre akarják vonni, mert szabadlábon hagyta a vádlottakat, aki [Szombathelyi] azzal védekezik, hogy a tábornoki tekintélyt nem akarta lejáratni.

Az utolsó mondat háttere: a fővádlottak, Feketehalmy-Czeydner altábornagy, Grassy vezérőrnagy, Deák ezredes és Zöldy csendőr százados, 1944. január 17-én, Albrecht főherceg nyugat-magyarországi birtokáról „átsétáltak" Bécsbe, ahol tárt karokkal fogadták a 3309 gyilkossággal vádolt tiszteket.

A Kállay-kormány, engedve a külföldi közvélemény felháborodásának, éles hangú közleményt adott ki a szökésről a Magyar Távirati Iroda útján.

„A magyar katonai történelemben példa nélkül álló, megdöbbentő eset történt. Magas rangú katonák megszöktek a felelősségre vonás elől... Vádlott-társaikat, akiket vezettek, cserbenhagyták, és ezzel önmaguk felett mondották ki az ítéletet. E cselekedetük folytán mindhárman közönséges szökevényeknek is minősülnek..."

Szálasi értesülései:

A Magyar Távirati Iroda közlése miatt tiszti küldöttség volt Csataynál, aki utána azonnal a Kormányzóhoz ment, kihallgatásának eredménye még ismeretlen, az újságok azonban hirtelen elhallgattak... Csatay azért mond le, mert előzően nem tájékoztatták hivatalos közleményéről, melyet az MTI az újvidéki perrel kapcsolatosan adott ki.

(Ez a lemondási hír nem bizonyult igaznak, Csatay 1944. október 16-ig megtartotta a honvédelmi tárcát.)

Azután az ítéletről:

Január 22-én 10 h délelőtt ítéletet hirdettek az újvidéki perben. Az eltávozottak ügyét elkülönítették, ítéletet ügyükben nem hoztak. Az itthon maradottak 10 évtől 13 évig terjedő fegyházat kaptak. Faragho csendőrfelügyelő és a védők az ítélet kihirdetése után azonnal sürgős különkihallgatást kértek a Kormányzótól. A felsőházban Babos hadbíró ezredest vádolják, hogy a vádlottak közül egyesek megszökhettek.

Terjesztik a hírt, hogy a kormány segítette elő a szökést, ezzel szemben tény, hogy a kormány mindent elkövet a szökés körülményeinek felderítésére, ebbe bekapcsolták a csendőrnyomozó alosztályt, de egyesek megtagadták a nyomozást a bajtársak ellen, s többiek viszont szavatolják.

Az ügy lezárása a Naplóban; – még Szálasiban is kétségek ébrednek Feketehalmy-Czeydner és társai ártatlansága tekintetében:

Szombathelyi állítólag előadást tartott a Tiszti Kaszinóban egy parancsnoki értekezlet kapcsán. Az újvidéki esetet tárgyalta. Kijelentette, hogy az eltávozottak hamis jelentéseket adtak az újvidéki állapotokról, ami

csak a csendőrség ellen indított vizsgálat alkalmával derült ki. Több magyar embert végeztek ki, annak dacára, hogy megmondották, hogy magyarok. Megemlítette, hogy a katonák áldozataikat kirabolták, és úgy állította be a helyzetet, hogy a magyar katona becsületével össze nem egyeztethető a kegyetlenkedés, ami Újvidéken folyt. Az értekezleten részt vevők egy része a beszámoló hatása alá került. Véleményem: az újvidéki ügyet a Nyilaskeresztes Párt annak idején harmadszor is elő fogja venni, a bűnösöket véglegesen meg fogja állapítani és csak ezek után fogja ezt az ügyet a napirendről levenni.

(Szálasi – uralomra jutása után – persze nem vette elő az újvidéki ügyet; olyannyira nem, hogy az 1944. október 16. után Magyarországra visszatért Feketehalmy-Czeydner nyugállományú altábornagyot honvédelmi miniszterhelyettessé nevezte ki. Természetesen Grassynak és Zöldynek sem görbült meg egyetlen hajaszála sem.)

■

1944. január közepétől szaporodnak a bejegyzések a Naplóban a német–magyar viszony romlásáról, ezzel párhuzamosan a keleti front védelmi gondjairól, különösen a Kárpátok védelmére – a Pripjaty-mocsaraknál bevetett magyar hadosztályok felhasználásáról.

Szombathelyi január 22-e estétől 25-én reggelig távol volt a német főhadiszálláson, kísérettel ment. Kérte, hogy a keleti hadszíntéren harcoló megszálló csapatokat hazahozhassa. A fogadás a főhadiszálláson nagyon kimért, fagyosan udvarias és feltűnően rideg volt. Utódjuk lenne: a vezérkar főnöke helyén Lakatos Géza vezérezredes; a honvédelmi miniszteri helyre több jelölt van: a legtöbb eséllyel rendelkező Béldy Alajos, azután Hardy Kálmán, Hennyey Gusztáv és Justhy Emil . . .

. . . Nyugat-Magyarország határa mentén a németek állítólag tábori erődvonalat építenek Délről Észak felé haladva. Szombathelyi kijelenti Kállaynak, hogy fel fog készülni a Kárpátok védelmére, amit Kállay helyben is hagyott azzal a megjegyzéssel, hogy a Kárpátok védelmét német csapatok nélkül készítse elő, mert az a véleménye, hogy ha német csapatok nem lesznek a Kárpátokban, a szovjet hadsereg nem fogja megtámadni a magyar hadsereget.

(Az idézett Kállay-megjegyzés, bizonyos, bár nem lényegtelen eltéréssel, szerepel abban a tájékoztató levélben, amelyet Kállay 1944 március elején küldött a semleges külföldön akkreditált magyar diplomatáknak. Kállay leszögezte: „Meg vagyok győződve arról, hogy meg tudjuk védeni a Kárpátokat, feltételezve persze, hogy az oroszok nem akarják mindenáron

áttörni a Keleti-Kárpátokat és nem kapunk egyidejű orosz és román támadást.")

Újabb információ nyilasbarát tiszti körökből Kállay egyik tájékoztató előadásáról:

Kállay az Országos Tiszti Kaszinóban lényegében a következő kijelentést teszi:

a háború komoly szakába lépett;

az angolszászok kiszolgáltatták a Szovjetnek a finneket, a lengyeleket és a magyarokat. Magyarországnak ennélfogva a németek mellé kell állania;

a magyar kormány és ő, nem kétszínű, hanem csupán felhasználták összeköttetéseiket, hogy az ország a bombázásokat elkerülje; most azonban számolni kell ezzel is;

örül, hogy fel tudták állítani a nyolc hadosztályt, ezekkel még az angolszászok ellen is szembe fogunk szállani, ha szükség van rá.

Vélemény: az újvidéki per miatt tisztázni akarta a kormány és sajtó gyalázatos magatartását; ami részben sikerült is, különösen azoknál, akik nem látnak tovább az orruknál.

Kállay, 1954-ben New Yorkban kiadott emlékirataiban (Hungarian Premier, a Personal Account of a Nation's Struggle in the Second World War) ugyanezen tiszti tájékoztatásra egészen másként emlékezett, mégpedig úgy, hogy ez alkalommal azt fejtegette: miniszterelnök elődei azért csatlakoztak a tengelyhez, mert azt várták, hogy Berlin és Róma megvédi Magyarországot a bolsevizmustól és biztosítja területi integritását. München után úgy látszott, hogy Hitler alakítja Közép-Európa sorsát, a nyugati hatalmak viszont nem védték meg szövetségeseiket, Csehszlovákiát és Romániát – Németországgal szemben. A magyar álláspont az, hogy nem kiszolgálni a németeket, de megvédeni saját jogait és érdekeit. Ha mi azt látjuk – folytatta Kállay –, hogy a németek nem tudják megvédeni és megmenteni a magyar érdekeket, akkor nem szabad feláldoznunk érdekeinket és örökségünket, hanem meg kell találnunk az utat, hogy megvédjük azokat a német katonai helyzet romlása ellenére. Ebben a pillanatban az a feladatunk, hogy előkészítsük érdekeink jövőbeni védelmét. Ez a katonák feladata és kötelessége. Minden más tekintetben a politikai vezetőknek kell határozni és cselekedni.

Kállay szerint Szombathelyi az előadás után azt mondotta neki, hogy ezzel az előadással felnyitotta a tisztek szemét, és „a mai naptól kezdve ők a te embereid, és azt tesznek, amit te akarsz".

Szombathelyi vezérkari főnöknek ez a helyzetmegítélése a tisztek hangulatát illetően nem bizonyult éppenséggel helyesnek, ha az 1944. március 19-e utáni fejleményeket tekintjük.

■

Újabb információ a Naplóban, Kállay miniszterelnök, valamint Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter politikai állásfoglalásáról:

Február hónap második felében főispáni értekezlet volt, amelyen Fischer Ferencen kívül Kállay is részt vett. Kállay kijelentései:

a magyar nemzet célkitűzéseiben és céljai elérésében mindenkor realizmuson alapuló politikát folytatott, tehát nem érzelmi, hanem értelmi alapokon intézte mindig sorsát,

a velünk szövetségesek, bevallásuk szerint, nem tudták száz százalékig érdekeinket bebiztosítani, mert céljaikat sem tudják teljesen megvalósítani, kénytelenek voltak lemondani a totális győzelemről;

[a] jelenlegi német álláspont az, hogy a döntés Nyugaton lesz, melyet az új fegyverekkel akarnak kierőszakolni;

Magyarország célkitűzéseit a jelenlegi helyzetben a következőkben adta meg:

1. a legteljesebb bizalmat kell beállítani az itthoni vezetés iránt,

2. kerülni kell olyan ténykedéseket, amelyekkel a hármashatalmakat magunkra haragítanánk;

3. nem szabad kihívó magatartást tanúsítani ellenségeinkkel szemben; a semleges külföldi diplomácia véleménye szerint Magyarországnak a Szovjet elleni hadüzenete a legnagyobb őrület volt;

Svájc is baloldal felé tolódik, ezzel Magyarországon is számolni kell;

ha a harctéri helyzet a szövetségeseink szempontjából kedvezőtlenre fordul, nagyon vigyázzon mindenki, hogy az ellenséget belpolitikai magatartásával ne provokálja;

a kisebbségi kérdést elődei tökéletesen elrontották, az újvidéki per óta azonban különösen megromlott a viszony a kisebbségekhez;

a zsidók politikai felfogását és érzését se sértse meg senki, a zsidók is a kisebbséghez tartoznak;

Keresztes-Fischer Ferenc kijelentései:

minden pártot elfogulatlanul kell kezelni;

tudomása szerint a teheráni értekezleten a Szovjet kikötötte, hogy az angolszászoknak a második arcvonalat legkésőbben 1944 tavaszán be kell állítaniok Nyugaton, mert ha ezt nem tennék meg, úgy a Szovjet a maga részéről kénytelen lenne a háborút befejezni,

a németeknek hatmillió katonájuk van Nyugaton;

a kormány támogatja a szocdemeket, jelenlegi vezetőit ismeri, ezeket nem állíthatja félre, mert ha megteszi, ismeretlen vezetők jönnének, akik a Szociáldemokrata Pártot olyan utakra vinnék, amivel szemben a kormány tehetetlenné válna.

■

A Kállay-kormány az 1944. január 25-i minisztertanácson tárgyalta a Kossuth halálának 1944. március 28-i fél évszázados fordulójára rendezendő megemlékezések programtervezetét. A minisztertanácsi jegyzőkönyv szerint az ünnepségek vezető gondolatai: – „I. A függetlenség és szabadság gondolata. II. A magyar ellenállás gondolata. III. Az alkotmányosság, a jogegyenlőség és a népi politika gondolata.

Érzékeltetendő: a honvédség megteremtése és dicsősége, valamint Kossuth nagyvonalú nemzetiségi és közép-európai koncepciója, továbbá a pánszláv veszéllyel szembeni állásfoglalása."

Kétségtelen, hogy a Kállay-kormány a fenti gondolatok propagálásával a maga oldalára szerette volna állítani az ország függetlenségéért, szabadságáért aggódó tömegeket.

Szálasi információi a Kállay-kormány ez irányú terveit illetően eléggé pontosnak látszanak, de reagálása elképesztő:

Március 15–22-ig Kossuth-hetet akar rendezni a kormány, a hadsereg bevonásával. Ezzel kapcsolatosan a kormány kifejezésre juttatja angolszász-imádatát Kossuthnak Angliában és Amerikában történt emigrációs fogadtatásával kapcsolatosan.

A Napló következő bejegyzései 1944. február végén, március elején szinte kivétel nélkül a német megszállási előkészületekkel, az ezekről szóló kósza hírekkel foglalkoznak:

Szombathely környékéről értesülés, hogy 5–10 nap óta a magyar–német határ mentén élénk német csapatmozdulatok észlelhetők; a csapatok különböző fegyvernemekhez tartoznak: Wiener Neustadt környékén SS- és SA-alakulatok rakodnak ki, határ környéki falvakba vonulnak, a legénység főként idegen nemzetiségű, a tisztek németek. A felvonulás mélységéből mintegy 150 000 emberre tehető a felvonulásban levő erő; állítólag Észak-Olaszországból elvont, nem első vonalbeli alakulatok szerepelnek bennük. A határsávban teljes nyugalom van. Német tisztek állítólagos kijelentései:

Magyarországon nagy zavargások vannak, ezért rövidesen bevonulunk, hogy rendet teremtsünk. Más:

Nincs messze az az idő, mikor fel fogunk titeket is szabadítani – mondták magyar területen lakó egyik németnek.

Más:

Most még szövetségesek vagyunk, de sajnos egy-két hét múlva ellenségek leszünk – kijelentés egy magyar előtt:

Magyar határalakulatok feltevése szerint a csapatmozgások összegezéséből megállapítható cél vagy [a] Kárpát-védelem vagy hadműveletek ismeretlen céllal. A magyar határövezetben levő magasabb magyar ka-

tonai parancsnokságok véleménye szerint, ha a németek megkísérelnék az ország megszállását, ellent fognak állani a biztos siker reményével, a csapatok hangulata ebből a szempontból jó.

Valamivel alább:

Március 14-iki megítélés szerint a magyar–német viszonyban komoly fordulat várható. Legfelsőbb álláspont: a németeknek ellent kell állani, ha bevonulnának; józan magyar katonai nézet: meg kell menteni a honvédséget, amire egyedül a békés megoldás nyújt kilátást. Ha a németek részéről követeléseket támasztanak, teljesíteni kell azokat. Tűnjenek el azok a személyek, takarodjanak el azok a politikusok, akik miatt a kibontakozás nem hajtható végre, miattuk nem szabad kockáztatni a hadsereget.

(Hogy kit vagy kiket takar a „józan magyar katonai nézet", a Napló nem árulja el, feltehetően Szálasi vezérkari barátairól van szó, akik 1944. március 19-én és persze már előtte is, valamint 1944. október 15-én és 16-án olyan gyászos szerepet játszottak, amint az majd a következő hetek és hónapok eseményeinek elbeszéléséből kitűnik.)

■

1944. március 15-én a késő esti órákban Jagow budapesti német követ átadta Horthy kormányzónak Hitler vezér és kancellár meghívólevelét: a Führer a Kárpátokon túl, a szovjet fronton bevetett magyar csapatok visszavonása ügyében tárgyalni szeretne a kormányzó úrral – Klessheimben.

Amikor Horthy még az éjszaka folyamán közölte miniszterelnökével, Kállay Miklóssal a meghívás hírét, Kállay kijelentette: rendkívül veszélyes lenne, ha a kormányzó most hagyná el az országot, amíg nem tisztázódott, mit terveznek a németek a nyugati határ mentén összevont csapatokkal. Ha a kormányzó kimegy Klessheimbe, az ország, még inkább a hadsereg, a „legfelső hadúr" nélkül marad.

Horthy elfogadta Kállay érveit, és úgy döntött, hogy maga helyett Szombathelyi vezérkari főnököt küldi ki, és ezt közli a másnap délelőttre összehívandó Koronatanács résztvevőivel.

Ezalatt a budai Vár másik oldalán, a Színház utcában, a magyar királyi vezérkar központjában figyelemre méltó beszélgetésre került sor.

Szálasi – megbízható információ alapján – Naplójában a következőket írja:

A Koronatanácsot megelőzően Szombathelyi a vezérkartól nézetet kért, milyen álláspontot képviseljen az Államfő előtt.

Szombathelyi vezérkari főnök és a vezérkar nyilvántartási osztályának vezetője ez ügyben megbeszélést folytatott. A vezérkar nyilvántartási osztályának vezetője, miután Szombathelyi ismertette vele a másnap összeülő Koronatanács célját, a következőket mondotta: (A beszélgetést a Napló alapján rekonstruáljuk)

Vezérkari tiszt: A magyar királyi vezérkar álláspontja az, és ezt szeretném Nagyméltóságodnak igen erőteljesen aláhúzni, hogy a német kívánságoknak minden körülmények között eleget kell tenni, mert Magyarország érdekeit máshol nem védelmezheti meg. Azonkívül nem ismeretes, hogy a magyar királyi kormány részéről nem történtek-e olyan diplomáciai lépések, amelyek szöges ellentétben állanak a németekkel szemben vállalt nemzetközi szerződésekkel és a belőlük folyó kötelezettségekkel. Vezérezredes uram, ezekről a németeknek valószínűleg már tudomásuk van, és talán azért tanúsítanak ilyen rideg és határozottan végső döntést kereső magatartást a magyar királyi kormánnyal szemben.

Szombathelyi: Igazad lehet, kérlek, tudok arról, hogy Ullein-Reviczky Antal, stockholmi követünk a magyar kormány számára különbéke-ajánlatot vett át a stockholmi szovjet követtől, és azt továbbította is a magyar kormánynak, felajánlva szolgálatait a magyar–szovjet különbéke-tárgyalások vezetésére. Úgy értesültem, hogy ebben a különbéke-ajánlatban a Szovjet egyelőre csak azt követeli, hogy a magyar kormány vonja vissza csapatait a keleti hadszíntérről, más követelése nincs.

Vezérkari tiszt: Vezérezredes úr, a vezérkar szerint az enyhe békefeltétel csupán csalétek akar lenni, hogy a magyar királyi kormányt a különbéke megkeresésével kompromittálhassák. Sajnos, ez a kompromittálás német oldal felé nyilvánvalóan már megtörtént, mert a mi hírforrásunk és a német hírszerzők hírforrása ez esetben azonos, így ez a különbéke-kísérlet a németek előtt nyilvánvalóan már ismeretes. Éppen ezért a vezérkar nyilvántartási osztálya, de az egész vezérkar nevében azt javasolnánk, hogy a vezérezredes úr a Kormányzó úr Őfőméltósága előtt minden erejével képviselje a fenti álláspontot: a német kívánságnak, jelen esetben annak, hogy a Kormányzó úr keresse fel Hitlert a klessheimi főhadiszálláson, minden körülmények között eleget kell tenni.

Ezután a Napló szó szerint így folytatódik:

Ilyen előzmények után vett részt Szombathelyi a Koronatanácson. Ezen a Kormányzó ismertette a tagokkal, hogy Hitlertől meghívást kapott a német főhadiszállásra. Felveti a kérdést, hogy elfogadja-e a meghívást vagy sem. Kállay a meghívás elutasítását javasolja, Szombathelyi [a meghívás] elfogadása mellett tett javaslatot. Hosszabb vita után a Kormányzó Szombathelyi javaslatát fogadta el.

És a dráma vége:

A Kormányzó visszaérkezését 19-én reggel 8 órára várják.

A vezérkartól kérik a PV-t, hogy állandó tartózkodási helyéről tájékoztatást adjon, hogy a várt komoly fordulatot közvetlenül tudomására hozhassák.

Valóban komoly fordulat volt: 1944. március 19.

9

„Sem a németek, sem a Kormányzó felé nem teszek semmilyen lépést"

A Margaréta-tervet a Wehrmacht, a Fegyveres SS és a Gestapo egységei az előre meghatározott időpontban és ütemben végrehajtották: az első német megszálló csapatok március 18-án este kezdték meg a kirakást Bicske vasútállomáson; 24 órán belül az egész ország a megszállók hatalmában volt.

Az előzetes ígéretekkel ellentétben, Szálasi nem kapott időben értesítést a „várt komoly fordulatról". Ennek oka nyilván az lehetett, hogy ez alkalommal a magyar vezérkar hírszerzőit német kollégáik nem tájékoztatták sem a klessheimi megbeszélésekről, sem a Margaréta-terv végrehajtásának időpontjáról, így azután maga Szálasi is csak utólag értesült Magyarország megszállásáról. De ami Szálasit, a Pártvezető Testvért még érzékenyebben érintette: hivatalos, illetékes német tényezők nem keresték vele a találkozást, legalábbis egyelőre nem.

Szálasi – éppen ezért és csakis ezért – rendkívül ingerülten vette tudomásul a történteket. Naplójában a március 19-i megszállásról a következőket írja:

> Meggyőződésem, hogy a német imperialista szárny hozta ezt a megoldást. Sem a németek, sem a Kormányzó felé nem teszek semmilyen lépést.

Tegyük hozzá: a Pártvezető Testvér csak átmenetileg durcáskodott.
Szálasi azért nem maradt teljesen informálatlan, kapott komoly és kevésbé komoly híreket a német megszállásról. Így például értesült arról, hogy

> ... március 19-én délután folyamán megkapták a vidéki rendőr-főkapitányságok Budapestről a rendelkezést, hogy minden nyilas, német és politikai vonatkozású dolgot, különösen olyanokat, amelyek személyekre vonatkoznak, semmisítsenek meg.

Mit tudott meg Klessheimről és a megszálló német csapatoknak adott utasításokról Szálasi, magas rangú informátoraitól? Röviden ezeket:

A magyar kormány és a német kormány között tárgyalások voltak, amelyek nem vezettek eredményre, a tárgyalás lényegéről a tiszti gyűlésen nem volt szó; az eredménytelenség miatt a németek elrendelték Magyarország megszállását; pénteken a Kormányzó kint volt a főhadiszálláson, jelenleg Pesten tartózkodik, a német parancsnokság ígéretet tett, hogy a legudvariasabb bánásmódban fogja részesíteni a magyar hadsereget és a lakosságot; ha netalán német részről egyesek kihívóan viselkednének vagy fegyvert használnának, a legénység egyharmada készültségbe kerül, a többi bevetésre készen áll.

A Kormányzó állítólag három ízben akart lemondani Hitlernél való tartózkodása alkalmával, Hitler azonban kijelentette volna, hogy még hálás lesz neki azért, hogy megadta a lehetőségét annak, hogy a szükséges új alapokon és új tanácsadókkal kezdhesse meg Magyarország szükséges kibontakozását.

Végül is, milyen utasításokat kapott a magyar hadsereg? Mindenekelőtt: Szombathelyi vezérkari főnök előbb nyílt, majd később a Vár kérésére rejtjelzett táviratban közölte a Miniszterelnökséggel, hogy „a Kormányzó úr egészséges és a német csapatokat az ő parancsára nem szabad ellenállással fogadni".

De ami ennél is fontosabb: az első utasítás végrehajtása után ki lehetett adni a másodikat, amelynek értelmében *a német parancsnokság* utasítást adott a debreceni VI. hadtest mozgósítására és frontra indítására.

■

Szálasi fantáziáját erősen megragadta az a hír, hogy a Wehrmacht a Tisza mentén záróvonalat létesített. Leghitelesebbnek az az információ tűnt, amely szerint a német főparancsnokság a tiszántúli részeket hadműveleti területként rendezi be, az ottani csapatok főszállásmestere Budapestre került, így tehát valószínű, hogy a Tiszától nyugatra eső magyarországi rész hadtápterületté válik. Papírra vetette továbbá azt az értesülését is, hogy

a Kállay-kormány állítólag március 20 és 25-e közötti időben várta, hogy angolszász és szovjet ejtőernyősök fognak a Tiszántúlra beérkezni és ezekkel egyetemben, egyetlen partizánhadsereg-láncolatot tudnak létrehozni a német harcoló hadseregek között, Északon a Keleti-tengertől kezdődően egészen Görögországig; a német csapatok tehát azért vonultak a Tiszáig, hogy az ellenséges ejtőernyősöket méltóképpen tudják fogadni.

De feljegyezte Szálasi Magyarország náci megszállásának következő, kissé meghökkentő indokolását is:

A VIII. század végén és a IX. század elején a Tiszáig ért a Nagy Károly által egyesített első germán világbirodalom; e történelmi előjogra való hivatkozással a németek állítólag be akarták kebelezni a Tiszáig terjedő magyarországi részt a Nagynémet Birodalomba.

Vélemény: mindegyikben lehet valami igaz . . .

■

Veesenmayer már a „Turán"-különvonaton jelentkezett Horthynál mint Hitler teljhatalmú megbízottja és a Harmadik Birodalom új magyarországi követe, hogy megkezdje a tárgyalásokat az új kormány megalakításáról. Szóba került Imrédy miniszterelnöki megbízatása, de Szálasi nevét Veesenmayer meg sem említette.

Visszaérkezése után Horthy tájékoztatta Kállayt és a kormány itthon maradt tagjait a klessheimi tárgyalásokról. A Kállay-kormány röviddel ezután, a német megszállás és a Gestapo által foganatosított letartóztatások miatt, lemondott. Miután így az „alkotmányos akadályok" elhárultak, teljes erővel folytatódhattak a tárgyalások a Királyi Várban, Horthy kormányzónál, illetve a Vár másik oldalán, a német követségen, Veesenmayer követnél az új kormány létrehozására. Szálasit ekkor érte az újabb csalódás: a kormányalakítási tárgyalásokba egyik fél sem óhajtotta belevonni a Nyilaskeresztes Párt vezérét!

Mit tett ezek után Szálasi?

Szőllősi Jenő és Csia Sándor testvérek javaslatára kettőjüket felküldtem Ambrózyhoz, a Kabinetiroda főnökéhez, azzal az üzenettel, hogy jelentse meg [így] a Kormányzónak: a Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom, valamint a PV személye rendületlen állhatatos hűséggel viseltetik az Államfő és a Nemzet irányában.

E hűségnyilatkozat értékét nem kell túlbecsülnünk. Amikor ugyanis Huber tábornok, a Napló szerint az SS egyik vezető embere, magához kérette Vajna Gábor országgyűlési képviselőt, a Pártvezető Testvér megadta az engedélyt a találkozóra.

A beszélgetést Huber SS-tábornok kezdte:

Huber: Vajna képviselő úr, azért kérettem ide önt, Szálasi őrnagy bizalmi emberét, hogy a szélsőjobboldali összefogás problémájáról tárgyaljunk. Előljáróban: az SS-parancsnokság véleménye szerint ezt az összefogást

meg kell csinálni, hogy az ellenség ne nevessen, hogy a szélsőjobboldaliak egymást ölik.

Vajna: Tábornok úr, én csak mint magánember mondhatom meg véleményemet, a Nyilaskeresztes Párt hivatalos álláspontját a Pártvezetőtől fogják megtudni; amennyiben a Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom meg fogja tűrni ezt a kormányt, úgy biztosítékot kell követelnie a szabad szervezkedésre, szabad propagandalehetőségre és olyan belpolitikai helyzetre, mely a Hungarista Mozgalom kifejlődését minden körülmények között lehetővé teszi. Ha azonban Imrédy–Baky egypártrendszert csinálnak, úgy a föld alá megy a Nyilaskeresztes Párt.

Huber: Megadom a biztosítékot, hogy szabad futást kap a Nyilaskeresztes Párt, ha nem is vesz részt a kormányban, de megtűri azt, de azt kérem, hogy a kormány tagjait, de különösen Imrédy Bélát ne támadják.

Vajna Gábor: Radikális intézkedéseket nem lehet ezzel a nyárspolgári kormánnyal végrehajtani; a Nyilaskeresztes Párt aligha fogja vállalni, hogy ennek a kormánynak tisztogató munkájában segítségére legyen, mert nem óhajt olyan munkát, amelynek dicsőségét ez a kormány vágja zsebre.

Huber: Álláspontjukat teljesen megértem, és éppen ezért kérem, adja át a következő, feltétlenül bizalmas üzenetem Szálasi őrnagy úrnak: a Nyilaskeresztes Párt legyen türelemmel a Sztójay-kormánnyal. szemben, mert ez úgyis csak átmeneti kormány, mely után a Nyilaskeresztes Párt következik.

Szálasi „véleménye" a Huber–Vajna-tárgyalásról és a nagy nehezen létrehozott Sztójay-kormányról:

A kormányalakítás többek között azért is indult ilyen nehezen, mert mindenki a németektől kért biztosítékot a Nyilaskeresztes Párt támadása ellen; a németek ezt a biztosítékot meg akarták adni, de erre vonatkozóan kerülő utakon tették meg kezdeményezésüket, és nem egyenesen a Pártvezető felé . . .

A Sztójay-kormány kimondottan a németek erejére és karhatalmára támaszkodó kormány, végrehajtják azokat a rendelkezéseket, amelyeket a németek előírnak, kimondottan átmeneti kormányt jelent minden szempontból.

Ismerjük el: a Sztójay-kormánynak ilyenfajta megítélése helytálló – még akkor is, ha mindezt Szálasi azért jegyezte fel, mert akkor, 1944. március 22-én nem ő, a Hungarista Mozgalom vezére alakíthatott a németek fegyveres erejére támaszkodó kormányt.

De lássuk tovább az eseményeket. A Huber–Vajna-beszélgetés megnövelte Szálasinak önmagába vetett hitét, ezért is mondhatta Vajnának:

... egyedül Veesenmayerrel óhajt megbeszélést folytatni a jelenlegi helyzetről.

Persze, az út a hatalom legfelső csúcsa felé korántsem volt olyan sima, amint azt Szálasi remélte. Sem Winkelmann, a magyarországi SS-csapatok főparancsnoka, sem Veesenmayer követ még egy ideig nem kérette magához, egyelőre meg kellett elégednie alacsonyabb beosztású nácikkal – birodalmi politikai hírszerzőkkel.

Lassan-lassan azért gyűltek az információk Szálasinál a német megszállás előtti hetek, hónapok eseményeiről. Ezek közül talán legérdekesebb az, amit dr. Walton ügyvéd (megjelölése: „a Nyilaskeresztes Párttal és a Hungarista Mozgalommal rokonszenvező") közölt a PV-vel, feltehetően nem saját kezdeményezéséből:

Másfél hónappal ezelőtt Szentirmay Félix lakásán vacsora volt, amelyen emlékezete szerint a házigazdán és rajta kívül még a következő fontosabb személyek vettek részt: Veesenmayer jelenlegi német követ, abban az időben Magyarország politikai életének átállításával megbízott német pártember, Otto Braun, Imrédy, Ruszkay, Kozmovszky és még mások; [a] vacsora alkalmával Veesenmayer felvetette a három nemzetiszocialista párt együttműködésének kérdését, mint a kibontakozásnak egyik alapját, megkérdezte, hogy ez lehetséges volna-e?

Walton: kijelenti, úgy látja, hogy benne, ebben a társaságban a Nyilaskeresztes Párt hivatalos kiküldöttét látják; előre kijelenti, hogy ez a hiedelem tévedés, neki megbízatása se a Pártvezetőtől, se a Párt más vezető tagjától nincs, ő a Párttal és a Mozgalommal mindig rokonszenvezett, teszi azt most is, ennélfogva csak mint magánember vesz részt a beszélgetésben, ha egyáltalában még tovább is részt vehet benne.

Veesenmayer: nincs észrevétele az ellen, hogy ő tovább ott maradjon, jó barátja neki, csak beszélgetésről van csupán [így] szó.

Ruszkay: az együttműködést szükségesnek vélné különösen a Nyilaskeresztes Párttal, mert tömegei nélkül nem lehet sima kibontakozást remélni; Szálasi személye azonban teljesen kizárja, hogy ilyen együttműködés létrejöhessen.

Imrédy: mindhárom pártnak együttműködését nem tartja kizártnak, felfogása szerint a Nyilaskeresztes Párttal is együtt lehet működni.

Veesenmayer: lehetségesnek tartják-e a jelenlevők, hogy külső segítség nélkül meg lehessen valósítani Magyarországon a parancsolóan szükséges politikai kibontakozást?

Mindannyian: nem tartják lehetségesnek, hogy külső segítség nélkül a kibontakozás végrehajtható legyen;

a vacsora után Walton ügyvéd gépkocsin lakására kísérte Veesenmayer urat; ez alkalommal megkérte őt Veesenmayer, ne tegyen jelentést

a hallottakról a Nyilaskeresztes Párt vezetőjének, hiszen úgysem párttag, és csak mint magánember vett részt a beszélgetésen; dr. Walton a kérésnek eleget tett, de most, amikor alkalma lenne arra, hogy a Pártvezetőt összehozza Veesenmayerrel, elmondja, hogy a Pártvezető az előzményekről is tájékozódva legyen, arra az esetre, ha Veesenmayerrel találkozni és beszélni akar;

PV döntése: adja át Veesenmayernek üzenetét, hogy nagyon szeretne vele mint döntő német tényezővel a belpolitikai helyzetet és a kibontakozást illetően beszélni, dr. Walton közreműködését elfogadja; dr. Walton megjegyzi, hogy még ma este beszélni fog Veesenmayerrel egy vacsora alkalmával, melyre többek között ő és mindazok a személyek is hivatalosak, akik másfél hónappal ezelőtt együtt voltak azon a bizonyos előzetes tájékoztató megbeszélésen és akik azóta Veesenmayer legszűkebb környezetét alkotják;

vélemény: a jelenlevő magyarok részéről kimondottan hazaárulás történt, ezt kíméletlenül meg kell állapítani; megállapítható azonban az is, ugyancsak ugyanazzal a rideg kíméletlenséggel, hogy a németeknek alkalmuk lett volna arra, hogy a Nyilaskeresztes Pártnak véleményét is meghallgassák a kibontakozás sorsdöntő kérdésében; nem is akartak ellenkező véleményt hallani azért, hogy a megszállás elé erkölcsi akadályok ne gördüljenek, újra le kell szögezni, hogy felelőtlen német imperialista törekvéseket szolgálnak felelőtlenül, tudatosan és gátlás nélkül úgy Magyarországon, mint Németországban, mely törekvésekhez az igazi nemzetiszocializmusnak semmi köze nem lehet, sem Magyarországon, sem Németországban.

■

Szálasi tehát mérhetetlenül felháborodott azon, hogy Imrédy, Ruszkay és társai tárgyaltak Veesenmayerrel az átállítás kérdéséről, ők – és nem ő! A látszólag „hazafias" színezetű felháborodás értékét jelentősen csökkenti, hogy ő is hajlandó lett volna leülni ugyanazon vacsoraasztalhoz, ugyanakkor, ugyanazon náci diplomatával – hasonló eszmecsere céljából. Amikor Veesenmayer jó néhány héttel később, 1944 áprilisában meghívta magához a német követségre, és szigorúar magyar vonatkozású belpolitikai kérdésekről tudakolta nézeteit, a PV-nek eszébe sem jutott, hogy ő tulajdonképpen ugyanazt teszi, amit 1943 decemberében gyűlölt politikai ellenfelei tettek – „felelőtlen német imperialista törekvések szolgálatában".

Nem sokkal ezután Baschnak, a Volksbund vezetőjének kérésére, Szálasi tárgyalóasztalhoz ült dr. Höttllel, akiről az a hír járta, hogy Himmler helyettesének, Kaltenbrunnernek jobbkeze.

A Szálasi–Höttl-beszélgetésre Vajna lakásán 1944. március utolsó napjaiban került sor (a pontos dátum nem derül ki a Naplóból). A másfél

órás beszélgetés fontosabb részleteit a Napló alapján így rekonstruálhatjuk:

Szálasi: Üdvözlöm, Höttl doktor úr. Kérem, ne vegye rossznéven, ha bevezetőül egy megjegyzést teszek: furcsának kell tartanom, hogy Magyarország legerősebb népi mozgalma felé német hivatalos részről legalább három esztendeje egyetlen egy lépés sem történt, sőt, bizonyos mértékben ellenséges magatartást tanúsítottak vele szemben.

Höttl: Tényleg súlyos hibák történtek, ezeket jóvá akarjuk tenni, ezért is szorgalmaztuk a mai találkozót. Azt hiszem, rögtön rátérhetünk annak megbeszélésére, ami bennünket leginkább érdekel: Szálasi úr, Ön, mint a Hungarista Mozgalom vezére, hogyan látja a belpolitikai helyzetet – most, 1944. március 19. után?

Szálasi: A német megszállás parancsoló kényszerből jött létre, ez a kényszer azonban már fennállott 1943 január óta. Felfogásom tehát az, hogy Sztálingrád eleste után kellett volna ezt a kényszerlépést végrehajtani a német vezetésnek, és nem egy teljes esztendővel később. 1943 februárjában még be lehetett volna állítani a magyar Nemzet teljességét a Szovjet elleni harcba. Jelenleg, 1944 márciusában, a megszállás következtében, igen erős a németellenes hangulat, és a Nyilaskeresztes Párt nem is lát egyelőre más feladatot maga előtt, mint hogy ezt az ellenséges hangulatot feloldja és a hangulatot újra Németország oldalára fordítsa; a feladat igen nehéz, mert a magyar Nemzet nagy része nem tudja, hogy tulajdonképpen miért volt szükség a megszállásra; amikor ezt a lehetetlen Sztójay-kormányt hozták létre és tették az ügyek élére; Sztójay kivételével mind olyan férfiak vannak a kormányban, akikben a magyar Nemzet már egyszer alaposan csalódott, hitét és bizalmát tőlük megvonta.

Höttl: A kibontakozásra vonatkozóan van-e a Pártvezetőnek elgondolása?

Szálasi: Álláspontomat már 1942-ben, a nyári országjárás alkalmával rögzítettem, nem látom szükségesnek, hogy megváltoztassam, sőt a jelenlegi helyzet még jobban megerősítette az akkoriban lefektetett kibontakozási lehetőségeket. Tehát: a Nyilaskeresztes Párt csak olyan koalícióban fog részt venni, amelyet a Nyilaskeresztes Párt vezet, más koalícióban nem vesz részt, hanem tovább küzd a hatalom osztatlan birtokáért.

Höttl: Ön, Szálasi őrnagy úr, szándékszik-e ebben az esetben a miniszterelnöki tárcát vállalni?

Szálasi: Nem, de olyan személyt akarok miniszterelnöknek, akit én, a Pártvezető bízok meg és akiben teljesen megbízom; személyemet azért sem akarom beállítani a kormányalakításba, hogy a koalícióval érintett többi pártok személyem ellen kifogást ne emelhessenek, azonkívül, hogy a kibontakozás érdekében beállíthatók legyenek azok a személyek is, akik a szememben már régen meghaltak.

Höttl: Kik azok a személyek, akik az Ön számára meghaltak?

Szálasi: Ruszkay Jenő, Hubay Kálmán, Baky László, Málnási Ödön és Taby Árpád; ezek miatt a személyek miatt én, a Pártvezető, magamnak olyan helyet követelek, amelynek segítségével döntően befolyásolhatom a kormánynak minden működését; a halottak tehát feltámaszthatók, ha a szükség úgy kívánja, de személyükkel a továbbiakban foglalkozni nem óhajtok.

Höttl: Őrnagy úr, szabadna egy kényes kérdést feltenni: mi az álláspontja Horthy kormányzóval kapcsolatban?

Szálasi: Az Államfő kérdésében úgy foglalok állást, ahogyan azt lelkiismeretem és a magyar Nemzet érdeke megkívánják, tehát minden elhatározásomban és döntésemben három szempont vezérel: a nacionalista és szocialista Európa-közösség, a magyar–német élet-, társ- és sorsközösség, és a magyar Nemzet hungarista közössége.

Höttl: És mi történik, ha az Államfő, Horthy kormányzó hajthatatlan és őt meggyőzni nem lehet?

Szálasi: Erre vonatkozóan már több ízben nyilatkoztam, utoljára 1944. januári évnyitó beszédemben, amelyben kijelentettem, hogy egyedül és kizáróan a magyar Nemzet érdekeinek megfelelően fogok mindenkor dönteni, mert eddigi próbálkozásaim az Államfő felé meddőek maradtak.

Höttl: Ha a politikai síkon való kibontakozás semmiképp nem vezetne eredményre, milyen kibontakozást javasolna Ön, a Pártvezető, gondoltak-e ilyen helyzetre is?

Szálasi: Igen, ebben az esetben a politikai kibontakozással és a vele való kísérletezéssel fel kell hagyni, a háború tartamára az egész ország területére magyar katonai közigazgatást kell bevezetni, amely a fennálló törvények, rendelkezések és nemzetközi szerződések alapján adminisztrálja az országot minden más politikai ténykedés nélkül. A magyar katonai adminisztrációs vezetés alatt az egyes nemzetiszocialista pártok tovább fejlődhetnek és a háború után a magyar Nemzet akaratából beállítható azután a legerősebbnek vezetése alatt az a magyar politikai kormány, amely a nacionalista és szocialista Európa-rendben elvégzi hármas hivatását – a hungarista közösség, a magyar–német élet-, társ- és sorsközösség, valamint az Európa-közösség érdekében és szolgálatában. Szükségesnek tartom, hogy választások útján tisztáztassék a hit és a bizalom kérdése.

Höttl: Nem gondolja-e, Szálasi őrnagy úr, hogy most, 1944 tavaszán, nem célszerű a választás, továbbá: számol-e azzal, hogy a választás megejtésekor a többséget fogja megkapni a Nyilaskeresztes Párt?

Szálasi: Az első kérdésre válaszom: függetlenül a harctéri helyzet alakulásától, feltétlenül szükségesnek tartom a választásokat, de nem a jelenlegi választójogi törvények alapján, hanem egy újjal, melyet még ennek a képviselőháznak kell hoznia; választások nélkül nem állapítható meg a

magyar Nemzet állásfoglalása a sorsát eldöntő jelenlegi helyzettel kapcsolatosan. Ami pedig azt a kérdést illeti, hogy a Nyilaskeresztes Párt mennyi szavazatot fog kapni, az a véleményem, hogy választások esetén a Nyilaskeresztes Párt se a többséget, se pedig a felét a mandátumoknak nem nyeri el, hanem körülbelül hatvan-nyolcvan képviselőt tud toborozni, ezzel a létszámmal azonban kezdeményezően tudja már a szükséges kibontakozást végrehajtani.

Höttl: Köszönöm az értékes információkat, és arra szeretném kérni, hogy továbbiakban is adjon alkalmat számomra, hogy összejöjjünk és elbeszélgessünk időszerű kérdésekről.

Szálasi: Kedves Höttl doktor úr, ezt megígérhetem.

Szálasi e tárgyalás után, amelyen pedig korántsem első vonalbeli német személyiség volt a partnere, szinte a mennyekben járt, és lelkesülten írta a Naplóba:

A kibontakozásban az első felvonás véget ért, benne a Nyilaskeresztes Párt szerepet nem kapott, de nem is kért, megkezdődött a második felvonás, és úgy látszik, a hamis főszereplők lekerülnek a színpadról, és a Nyilaskeresztes Pártnak kell nagy felelősséggel a főszerepet átvennie.

■

Persze a hatalomhoz vezető út nem lett egyszeriben teljesen sima, és ezt Szálasi alvezérei talán jobban észrevették, mint maga a PV. A Harmadik Birodalom teljhatalmú megbízottjához, Veesenmayer követhez kellett volna megtalálni a jó személyi kapcsolatot – és itt máris egy kényes személyi probléma jelentkezett: a Nyilaskeresztes Párt fő korifeusainak kénytelen-kelletlen tudomásul kellett venniük, hogy Veesenmayer egyik legbensőbb tanácsadója magyar részről az a „párttag" Ruszkay Jenő, akit Szálasi az emlékezetes 1942. február 25-i délutánon saját lakásán kizárt a Nyilaskeresztes Pártból és akit a PV halottnak tartott, „bár, ha szükséges, feltámasztható".

Szőllősi, Vajna, Gergely és Vágó éppen ebből a meggondolásból kiindulva, felvették Ruszkayval az összeköttetést, de mert tartottak attól, hogy a PV a kapcsolatfelvétel miatt haragra gerjed, csak egy kecsegtető kapcsolatfelvétel lehetőségét közölték vele, gondosan hallgatva a szóban forgó személyről.

Szőllősi az engedélyt úgy szerezte meg, hogy „megkérte a PV-t, tüntesse ki azzal a bizalommal, hogy felhatalmazza egy bizonyos oldalról kínálkozó kapcsolat felvételére a német birodalmi megbízotthoz".

Ruszkay a nyilas alvezéreknek értésükre adta: „Egy totális hatalomátvétel, egy pártdiktatúra Szálasi vezetése alatt szóba sem jöhet. Egy ilyen megoldás erőszakolása nem vezethet máshoz, mint a Vasgárda sorsához, a

pártszervezetek feloszlatásához, amitől őszintén meg szeretnélek kímélni benneteket."

Bár Vágó testvér nagy buzgalommal próbálta magyarázni a Nyilaskeresztes Párt „feddhetetlen és erkölcsileg támadhatatlan" módszereit, Ruszkayt teljesen meggyőzni nem tudta. Végül is abban allapodtak meg, hogy csütörtökön, azaz március 30-án, Ruszkay értesíti Gergelyt a német követnél esedékes fogadás időpontjáról.

Vágó feljegyzése szerint a beszélgetés a következőképpen végződött:

Én [Vágó] búcsúzásul annak a reménynek adtam kifejezést, hogy a magyar nemzetiszocialista kibontakozás két kiemelkedő harcosa, Szálasi és Ruszkay megtalálják a módját annak, hogy egy bajtársias kézfogással eltemessék annak a meghasonlásnak az emlékét, amely a magyar érdekek nagy kárára olyan hosszú ideig gyengítette mozgalmunk ütőképességét, főleg külpolitikai tekintetben. Sajnos, az egyéni sérelmektől és rögeszméiktől éppen azok tudnak a legkevésbé megszabadulni, akik a leghangosabban vádolták a rögeszmék gátlásaival Szálasit.

Ruszkay a legudvariasabb észrevételemre leejtette monokliját és a szenvedélyes indulat hangján pattogva jelentette ki: „Hogy én alávessem magam Szálasi szellemi terrorjának?! Soha, amíg élek!"

■

Szálasi kezdettől fogva nem nézte jó szemmel a magyarországi német kisebbség szervezkedését, amelyet a Harmadik Birodalomból irányítottak. A második bécsi döntés, amely Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolta, súlyos kötelezettségekkel járt: a Teleki-kormány megígérte, hogy a magyarországi németségnek, pontosabban: szervezetüknek, a Volksbundnak, igen messzemenő politikai és kulturális jogokat biztosít; ez azt jelentette, hogy a Volksbund „állam lett az államban".

Szálasi, aki – ne feledjük – magyar fasiszta, vagyis „hungarista" alapon állt, bírálta a német kisebbség ily módon való kezelését, ezért tovább szervezte a Nyilaskeresztes Pártot a sváblakta vidékeken. Emiatt persze rengeteg összekoccanása volt a Volksbund vezetőivel, elsősorban dr. Baschsal.

A Harmadik Birodalom illetékes tényezői – valószínűleg Basch információi alapján – nem írták ezt a PV javára, és időnként kifejezésre is juttatták nehezteléstiket Szálasi alvezéreinek.

Így érthető, hogy amikor 1944 március végén Basch, hosszas kérlelés után, meghívta magához Szálasit, a PV bizalmas hívei megkönnyebbülten lélegeztek fel: elhárult az egyik akadály annak útjából, hogy Szálasi a Harmadik Birodalom hatalmasságaival szót érthessen.

Vágó Pál a Szálasi–Basch-találkozó előkészítéséről a következőket jegyezte fel:

... Éppen elég fejtörést okozott, hogyan tálaljam dr. Basch meghívását? Az üzenetet csak csütörtök reggel jelenthettem. Ismerve azt a pedantériát, amellyel a Vezér az előjegyzési naptárába felvett programját betartja, egyáltalán nem volt bizonyos, hogy éppen aznap délelőttre be fogja-e iktatni a dr. Basch által kért megbeszélést. Vigyáznom kellett arra is, nehogy Basch akcióját mint valami irányunkban lecreszkedő kegyet tüntessem fel, amelyet velünk szemben gyakorolnak azért, hogy egy előkelő hely fogadószobájának ajtaját megnyissák előttünk. Amikor csütörtök reggel a kihallgatásra várakozók közé beállottam, a kilátásaim elég rosszak voltak. Valami nagyon felbőszíthette a Vezért, mert dühösen szaladt el mellettünk, szinte észre sem vett bennünket. Kérdésemre Henney megsúgta, hogy Otto Braun, a magyarországi feudalizmussal társult német imperializmusnak ez a vámszedője, az egyik testvérünknek a hungarista Magyarországot és Szálasit éltető múltkori röpcédulánkat tartotta az orra elé azzal, hogy tudja-e mi ez? Támadás a Német Birodalom ellen!

– Kitartás! Jó hírt hozok Vezérem! – ezzel jelentkeztem.

– Azt majd én mondom meg, hogy a hír jó-e – volt a nem éppen biztató válasz. – Nos, mit akarsz?

– Jelentem, hogy dr. Basch magához kéretett, és kijelentette, hogy a Volksbund a teljes súlyával mellénk áll annak a rágalomnak a felgöngyölítésében, amellyel egy bizonyos vacsorázó klikk a mozgalmunkat kívánta Berlinben elfűrészelni. E célból dr. Basch legkésőbb ma délig találkozni óhajt Veled.

A Vezér arca felderült, szótlanul vette az előjegyzési naptárat és ezeket mondta: „Ma délben 1 órakor Vajna lakásán. Jelentsd Baschnak, ha egyedül jön, négyszemközt beszélek vele, ha magával hozza dr. Goldschmidtet, Te velem jössz. Birodalmi német jelenlétében nem óhajtok vele találkozni."

Vágó „boldogan szaladt" Baschhoz, és közölte vele Szálasi igenlő válaszát, majd rohant a Britanniába, ott várt rá Gergely, Szőllősi, Kassai és Vajna – indulásra készen a német követhez, bemutatkozó, tisztelgő látogatásra.

Közbevetőleg: a Szálasi–Basch-találkozóról részletes feljegyzés, leírás nem került a Naplóba, Vágó is mindössze annyit ír a megbeszélésről, hogy az „kitűnő hangulatban" folyt le. (Egyébként a Volksbund és Basch a következő hónapokban kiesik a Napló szerzőjének érdeklődési köréből, szinte nem is említi ezt a témát.)

Vágó március 30-a további eseményeit, a Britannia-szállóban történteket és a „következményeket" így rögzítette:

Együtt találtam a testvéreket egyenruhába öltözve, Gergely Gyula kétségkívül át volt hatva a történelmi pillanat nagyszerűségétől, amelyhez

teljesen méltatlannak tartotta, hogy Szőllősi derékszíja nem volt az előírásos bőrszíj, hanem az ismeretes szövetből készült. Többször kifejezett aggodalmára, teljes megnyugtatására azután kerítettünk neki teljes vorschriftos nyilas derékszíjat. Ám mit tesz a Magyarok Istene? Amikor most már teljesen komor arccal és harcos elszántsággal sorakoztunk fel az indulóra, becsületszóval fogadva hűséget Szálasinak, megszólal a telefonon Ruszkay hangja, hogy őszinte sajnálatára közölnie kell, miszerint a megbízott közbejött utazása következtében a tervezett látogatás szombatra marad, amidőn is délután 1 órára kéreti a meghívott testvéreket a Német Követség Úri utcai palotájába.

Ezzel eldőlt a játszma, mert így azután a pénteki Nagytanácson Szőllősi kénytelen volt az adott helyzetet teljes egészében feltárni a Pártvezető előtt. A Pártvezető annyit közölt velünk, hogy mielőtt a német követhez felmennénk, délelőtt 11 órára kéret magához, hogy a német követtel szemben elfoglalandó álláspontját velünk közölje. Az adott időben mind az öten megjelentünk a Pártvezető előtt, egyenruhában. A Pártvezető röviden a következőket közölte:

„Döntöttem! A birodalmi megbízott meghívását nem fogjátok elfogadni! Egyedül Szőllősi testvér jelentkezik, aki a német megbízottnak jelenteni fogja, hogy Szálasi Ferenc magának tartja fenn a jogot, hogy pártjának vezető tagjait a birodalmi megbízottnak bemutassa."

Szőllősi testvér nem volt irigylésre méltó helyzetben, amikor 1944. április elsején 12 óra 30 perckor fogadta Veesenmayer követ, Ruszkay Jenő, valamint egy SS-tábornok és egy német konzulátusi tisztviselő társaságában.

A mintegy másfél órás beszélgetés elején Szőllősi – a „protokoll" körül elkövetett, meglehetősen otromba hibát helyreütve – arra kérte Veesenmayert, hogy a többiek távolmaradását vegye minden további nélkül tudomásul, annál is inkább, mert az öt nyilaskeresztes képviselő jövetelének tulajdonképpen az lett volna a célja, hogy a Pártvezetőnek a követ úrnál való kihallgatását előkészítsék – és ez talán neki magának is fog sikerülni.

A beszélgetés során Veesenmayer megkérdezte:

Veesenmayer: Hány tagja van a Nyilaskeresztes Pártnak?

Szőllősi: Nincs felhatalmazásom arra, hogy a Nyilaskeresztes Párt erejéről és felfogásáról nyilatkozzam, legfeljebb mint magánember beszélhetek. Meg kell vallanom, hogy a Párt létszámáról a hivatalos adatokat nem ismerem, legfeljebb megközelítő adatokat mondhatok – így a fizető tagok száma 150 000 lehet, de a legutóbbi, az 1939-es választásokon 800 000 szavazatot kaptunk.

Veesenmayer: Milyen álláspontra helyezkedik a Nyilaskeresztes Párt a Sztójay-kormánnyal szemben?

Szőllősi: Jóakaratú semlegességben állunk és várjuk a további fejleményeket. Egyébként szeretném felhívni a követ úr figyelmét arra, hogy elren-

deltük: amennyiben a német katonaság jelentkezik a nyilaskeresztes pártszervezeteknél és a rendfenntartásban való segítségünket kéri, akkor készségesen álljanak rendelkezésre.

Veesenmayer: Ez dicséretes, ezt örömmel hallom, de megkérdezhetem önt, Szőllősi úr: ezt miért nem jelentette be a Nyilaskeresztes Párt a német követségnek, egyáltalán, miért húzódott vissza a Nyilaskeresztes Párt az 1944. március 19-i eseményekkel kapcsolatban? Amikor megérkeztem 19-én délelőtt Budapestre, magamhoz kérettem összes ismerőseimet és azok mind el is jöttek, a Nyilaskeresztes Párt pedig nem jelentkezett. Mi volt ennek az oka?

Szőllősi: Követ úr, a többi pártok emberei hívásra jelentek meg, mi viszont hívás nélkül nem is jelenhettünk meg.

Veesenmayer: Itt sokkal komolyabb dolgokról volt szó, semhogy az udvariassági szabályokra lehessen hivatkozni. Önök nyugodtan megjelenhettek volna – hívás nélkül is. Ez nem volt más önök részéről, mint primadonnáskodás!

Szőllősi: Kérem, mi több ízben tettünk kísérletet még az ön elődjénél, Jagow követ úrnál, hogy életjelt adjunk magunkról, de csak Wolf tanácsos úrig jutottam el. Amikor 1942 januárjában Ribbentrop birodalmi külügyminiszter úr itt járt Magyarországon, a képviselőházban tartott fogadáson a Nyilaskeresztes Párt képviselői csoportja csaknem teljes számban megjelent, részt vett, de sem a birodalmi külügyminiszter úr, sem Jagow követ úr nem vett észre bennünket. Egyáltalán, a Nyilaskeresztes Párt fontosabbnak tartotta azt, hogy az összeköttetéseket a falvak felé és a munkásság felé építse ki, és talán hibásan nem fordítottunk nagy figyelmet a fehérasztali és a diplomáciai összeköttetések felé.

Veesenmayer: Szóval mégiscsak jól sejtettem: sértődöttség miatt nem jöttek el az urak március 20-a után hozzám a követségre. No, de hagyjuk ezt, menjünk tovább. Hálás lennék, képviselő úr, ha tájékoztatna pártjuk felől, így arról, hogy mióta működik a Nyilaskeresztes Párt, ugyebár a totális pártvezető áll a párt élén, végül: milyen az utána következő szerv?

Szőllősi: Körülbelül nyolc év óta van meg a Nyilaskeresztes Párt, de az első kezdeményezések jó tíz évre nyúlnak vissza. Helyesen méltóztatott említeni, hogy a Párt élén a totális pártvezető áll, mellette közvetlenül a Pártvezető Tanács áll, melynek 16 tagja van.

Veesenmayer: Mi a Nyilaskeresztes Párt álláspontja Horthy kormányzót illetően?

Szőllősi: Szálasi, a Pártvezetőnk, az Államfő személyét mindig elismerte és most is elismeri . . .

Veesenmayer: De hát ez nem harmonizál a Nyilaskeresztes Párt totális vezetésével!

Szőllősi: A Pártvezetőnk elgondolása szerint a megvalósuló Hungarista

Államban Szálasi Pártvezető olyan pozíciót töltene be, mint a Duce Olaszországban.

Veesenmayer: Hát ami azt illeti, nyolc hónappal a Duce bukása után, ez nem éppen eredményes példa . . .

Veesenmayer – és ez még Szőllősi írásbeli jelentéséből is kitűnik – nem tekintette komoly, egyenrangú tárgyalópartnernek Szálasi különmegbízottját, de felhasználta az alkalmat, hogy Szőllősi személyén keresztül tekintélyt szerezzen a Hungarista Mozgalom vezetői előtt, másfelől a „tárgyaló beszélgetés" jó felkészülést jelentett számára – a Szálasival folytatandó megbeszélésre.

■

Szálasi 1944. április 1-én beszédet mondott a Nyilaskeresztes Párt szokásos havi nagy tanácsi ülésén. Felszólalásának hangját, a felállított követeléseket nyilván nem csekély mértékben befolyásolta az a tény, hogy arra az estére Walton ügyvédnek sikerült megszerveznie az oly hőn várt találkozót Veesenmayer német követtel. Szálasi kifejtette, hogy a kormányt nem tartja

. . . nemzetiszocialistának, de különösen nem magyar nemzetiszocialistának, mert hiányoznak hozzá mind a személyi, mind a tárgyi előfeltételek . . . Olyan kormány [ez], mely határozottan és kimondottan mennyiségi és minőségi kisebbséget jelent.

A Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom elidegeníthetetlen és félre nem állítható főtényezője Nemzetünknek, Délkelet-Európának, Európának és a nacionalista és szocialista rendben megépülő Európaközösségnek . . .

. . . harcolt eddig egyedül eredményesen és egyedülálló áldozatkészséggel és elszántsággal a Délkelet-Európát szakadatlanul rohamozó, kívülről és belülről támadó plutokrata–marxista–judaista–álnemzetiszocialista erők és rosszul burkolt imperialista törekvések ellen.

Miután a PV a Nagytanács előtt ilyen módon felruházta az általa vezetett pártot és mozgalmat a nézete szerint legméltóbb jelzőkkel, és miután kijelentette, hogy „az átmeneti [Sztójay-] kormány" megalakításában semmi részük sem volt, a „következményekért" tehát a felelősséget magukról elhárítják, kötelezettséget semmilyen formában nem vállaltak és a jövőben sem fognak vállalni, tíz pontban felállította követeléseit.

Mit sorolt fel ez a tíz pont? Mindenekelőtt azt, hogy a magyar nemzetet szervesen be kell építeni „a háromhatalmi egyezmény és az antikomintern [az eredetiben: komintern – *A szerk.*] – egyezmény alapján a nacionalista

és szocialista Európa-közösségbe", majd azt, hogy a kormány „igen rövid időn belül" választásokat fog kiíratni.

Nem kevesebb mint öt pont foglalkozott a Nyilaskeresztes Párt tagjainak nyújtandó „erkölcsi, szellemi és anyagi elégtétellel, a Mozgalomnak adandó lehetőségekkel, a szabad szervezkedésre, szabad propagandára, szabad sajtóra". Szálasi követelte továbbá, hogy a kormány jelentse ki:

> ... semmit sem fog elkövetni, ami Pártunknak és Mozgalmunknak egyedülálló hivatását elhomályosítaná, vagy hamis és hazug, ferde és a tényeknek meg nem felelő beállításokkal torzítaná az Államfő és a velünk szövetséges döntő külföldi tényezők előtt,

végül:

> A kormány jelentse ki, hogy jogtiprással és törvénytelenséggel nem szándékozik harcolni Pártunknak és Mozgalmunknak célja ellen, mely változatlanul megmarad: a hatalom átvétele és osztatlan birtoklása Nemzetünk politikai, gazdasági és társadalmi totalitásának cselekvő és szentesítő akaratából.

És mit ígért a PV mindezen követelések teljesítése fejében? Azt, hogy megmarad „a jóakaratú várakozás álláspontján", hogy szervezeteinek elszántságával biztosítja „a politikai, gazdasági és társadalmi rend zavartalanságát ... olyan törekvések ellen, melyek a nemzetiszocializmus gyors győzelmét kétségessé akarnák tenni".

Ha ehhez még hozzátesszük, hogy Szálasi egyúttal leszögezte: „nem áll a kormány rendelkezésére", továbbá a Sztójay-kormány „se személyi összetételénél, se pedig tárgyi felkészültségénél fogva nem jelenti a parancsolóan megkövetelt új világ vezetőit", valamint a Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom „a tények által is bebizonyította már, hatalmon van, de uralomra is fog kerülni"; nem nehéz elképzelni, hogyan fogadták a Sztójay-kormány tagjai Szálasi udvariasnak korántsem nevezhető nyilatkozatát az „átmeneti" kormány értékéről, vagy éppen a hatalom átvételéről és osztatlan birtoklásáról.

Ugyanakkor ez a magabiztosság bizonyára elgondolkoztatta a politikai élet fejlődéséért felelős magyar és német birodalmi politikusokat, Sztójay miniszterelnököt éppúgy, mint Veesenmayer követet. Ez lehetett az oka, hogy Szálasi mindkettőhöz eljuthatott, aminek jelentőségét persze Szálasi ismét felnagyította.

Másfelől: Szálasinak ez a nyilatkozata önmagában még nem hatott volna Sztójayra és Veesenmayerra, ha politikai helyzetüket szilárdnak lehetett volna nevezni.

■

Az első Szálasi–Veesenmayer-találkozóra 1944. április elsején 19 órakor került volna sor; délután 16 óra 30 perckor azonban Haller, a német követség tisztviselője, a következő üzenetet adta át Szálasinak:

Veesenmayer tudomására jutott, hogy indiszkréció folytán már egész Budapesten azt beszélik, hogy a PV ma este 19 h-ra Veesenmayerrel beszélgetést fog lefolytatni; azonkívül tudomására jutott a német követnek, hogy ma délután a Párt Nagytanácsával kapcsolatosan és holnap, vasárnap délelőtt a Párt tüntetést akar rendezni Budapest utcáin; ezért a követ arról értesíti a PV-t, hogy a beszélgetés nem ma, szombaton 19 h-kor lesz, ahogyan azt Walton ügyvéd a PV-vel közölte, hanem április 3-án, hétfőn 19 h-kor, ugyancsak a német követség palotájában; a PV a közlést tudomásul vette azzal, hogy hétfőn 19 h-kor a megbeszélt helyen meg fog jelenni; vélemény: az indiszkrécióval való meggyanúsítás egészen biztosan a Ruszkay-féle cimboraságtól származik és nem Veesenmayertől, utóvégre ez a találkozás éppen úgy nem kezelhető titokként, mint a mindenkitől tudott találkozók Veesenmayer és [a] Mecsér–Imrédy–Ruszkay-féle cimboraság között; a helyes megállapítás talán az, hogy a beszélgetést azért kellett hétfőre átteni, hogy

egyrészt német hivatalos körök a két lezajló tüntetésből megállapíthassák a Nyilaskeresztes Párt erejét, mert kifogást nem emelt Veesenmayer a tüntetések ellen;

másrészt diplomáciai okokból, hogy ne legyen az a látszata a beszélgetésnek, mintha a szombati tüntetés kényszerítette volna Veesenmayert arra, hogy lezajlása után a PV-vel beszélgessen és vele tárgyaljon.

Szálasi tévedett. Veesenmayer – mint a Wilhelmstrassénak küldött április 1-i jelentéséből kitűnik – éppen azt akarta Szálasi értésére adni, hogy nem engedi magát befolyásoltatni ilyenfajta „utcai tüntetésektől", és sem a Nyilaskeresztes Párt erejére nem volt kíváncsi, sem „diplomáciai okok" nem játszottak szerepet a megbeszélés elhalasztásánál.

■

A Napló 1944. április 3-i bejegyzése:

A PV ma 19 h-tól kezdődően 20 h 45 percig dr. Veesenmayer Edmund német követtel beszélgetést folytatott a német követségen, jelen voltak: a németek részéről Veesenmayer, Rechnitz vagy Rekowski nevezetű birodalmi férfi, valószínűen Veesenmayer bizalmasa, a Nyilaskeresztes Párt részéről a PV, Csia Sándor és Walton ügyvéd, aki a kölcsönös bemutatkozást végezte; a beszélgetés a PV és Veesenmayer között folyt le, de a felsorolt személyek jelenlétében; a beszélgetés lényege és tárgya

ugyanaz volt, mint a PV-nek beszélgetése dr. Höttl német birodalmi hírszerzővel március 31-én, Vajna Gábor lakásán.

Magát a beszélgetést Szálasi zavaros jegyzetei alapján így rekonstruálhatjuk:

Veesenmayer: Igen tisztelt Szálasi őrnagy úr, szeretném, ha világosan látná itteni funkciómat: én Magyarországon nemcsak a Harmadik Birodalom követe, de a Führer személyes és teljhatalmú megbízottja is vagyok.

Szálasi: Követ úr, kérem, tájékoztasson arról, hogy nemzetközi jogilag ismeretes-e a két ország viszonyában ilyen méltóság, ha nem, úgy az általános nemzetközi jogi szabályok ismernek-e ilyent?

Veesenmayer: Őrnagy úr, meg kell mondanom, hogy Magyarország és Németország között ilyen hivatalos méltóság kiküldése tekintetében nem állanak fenn nemzetközi vagy szerződésszerű megállapodások, ellenben az a különleges helyzet, mely most 1944 tavaszán Magyarországon adódott, parancsolóan szükségessé tették, hogy én nemcsak követi minőségben legyek itt, hanem meghatalmazotti minőségben is, mert csak így lehetséges, hogy tárgyalásokat folytathassak olyan pártokkal, amelyek a kormánnyal szemben ellenzékben vannak.

Szálasi: Köszönöm követ úr, a felvilágosítást, tudomásul is veszem, teljesen megértem azt a különleges helyzetet, amelyben a szövetséges Németország van a vele szövetséges Magyarországgal, de ha megengedi Excellenciád, megkérdezném: Németország a kölcsönösség alapján elfogadja-e a magyar Államfő személyes teljhatalmú megbízottját?

Veesenmayer: Ez legfeljebb akkor lenne lehetséges, ha Horthy hadserege vonulna be a Führer Németországába.

Szálasi: Felfogásom szerint Magyarország és Németország között egészen különleges problémák merültek fel, ezeket őszintén és nyíltan fel kell vetni, tisztázni kell és meg kell oldani, tekintet nélkül arra, hogy a hadseregek bevonulnak-e az országba vagy sem.

Veesenmayer: Őrnagy úr, ezzel egyetértek, ezért arra szeretném kérni önt, mint a Hungarista Mozgalom vezérét, hogy nyíltan és őszintén mondja meg a véleményét a dolgokról. Az első, talán kissé kényes kérdésem a következő lenne: hajlandó lenne-e a Nyilaskeresztes Párt részt venni egy koalíciós kormányban?

Szálasi: A válaszom: igen, de bármiféle koalíciós kibontakozást a Nyilaskeresztes Párt csak abban az esetben vállal, ha mi vezetjük a koalíciót. Mindenképpen: végleges döntést csak akkor hozhatok, ha Horthy kormányzóval történő találkozásunk kérdése véglegesen elintéződik.

Veesenmayer: Tisztelt Szálasi úr, a Kormányzóval való találkozást milyen uton-modon gondolja végrehajthatónak?

Szálasi: Nézetem szerint leghelyesebb lenne, ha Veesenmayer követ úr

szólna Sztójay miniszterelnöknek, és Sztójay megfelelőképpen járna el Horthy kormányzó úrnál.

Veesenmayer: Én inkább azt ajánlanám, hogy ön, a Pártvezető járjon el Sztójay miniszterelnöknél. Oka ennek, hogy egyrészt – siker esetén – feltétlenül lekötelezném önt, és ez könnyen megtörténhetnék, ha helyemben egy tág lelkiismeretű politikai disznó ülne, másrészt – sikertelenség esetén – ön, Szálasi úr, nyugodtan mondhatná: íme, még a Német Birodalom követének sincs elég súlya ahhoz, hogy egy ilyen egyszerű találkozót Horthy Kormányzó és egy nemzetiszocialista pártvezér között nyélbe tudjon ütni.

Szálasi: Bár megvan a legteljesebb erkölcsi jogosultságom, hogy a német követ közbenjárását kérjem egy államfői kihallgatás elnyerése céljából, mert eddig mindent elkövettem, hogy az Államfő elé kerüljek, de hiába – elfogadom azt a felfogást, hogy Sztójay miniszterelnök kezdeményezésem elé nem fog mesterséges akadályokat gördíteni. Hajlandó vagyok még egy utolsó kísérletet tenni, hogy Sztójay miniszterelnök segítségével kihallgatást kapjak az Államfőtől; Csia Sándor képviselőt már holnap elküldöm ez ügyben Sztójay miniszterelnökhöz.

Veesenmayer: Őrnagy úr, térjünk vissza ismét a politikai kibontakozás kérdéséhez. Ha módunkban lesz együtt dolgozni, amit remélek, mindenkor teljes realitással és őszinteséggel vázolja a helyzetet, mondja meg, mit tud tényleg végrehajtani, mert eddig meglehetősen rossz tapasztalatokat szereztem 1944. március 19. óta a magyar politikusokról. Szemben mindent megígértek, de a hátam mögött csak azon gondolkoztak, hogyan csaphatnak be.

Szálasi: Követ úr, nagyon csodálkozom, hogy azok a személyek, akik önmagukat az ország koponyáinak tartják, ennyire tehetetlennek és képtelennek bizonyultak – ezek az urak, talán mondanom sem kell, hogy Imrédyről és társairól beszélek, önmagukat és pártjukat mindig minőséginek tartották, most viszont nem tudják állításukat a gyakorlatban bebizonyítani.

Veesenmayer: Köszönöm a kapott felvilágosításokat. Arra szeretném kérni, maradjon velem összeköttetésben, tájékoztasson lépéseiről, akár Walton ügyvéd révén, akár személyesen, ő egyébként mindenkor rendelkezésére fog állani.

Szálasi: Követ úr, kérését tudomásul veszem, és annak megfelelően fogok eljárni; Walton ügyvédet beállítom összekötőnek, élni fogok az ajánlattal, a felszólítással, és személyesen fogok eljárni, hogy adott esetben tájékoztassam önt és átbeszéljük mindazokat a szükséges lépéseket, amelyek a magyar–német élet-, társ- és sorsközösségi jó viszony kialakításának érdekében állanak.

Vélemény: PV benyomása Veesenmayerről, fellépéséről, szellemi képességeiről igen jó, a beszélgetés igen közvetlen volt, mindketten kerülték a cikornyákat, diplomatikus kendőzéseket; Veesenmayer nemcsak követ, hanem Hitler személyes teljhatalmú megbízottja is, ami annyit is jelent, hogy nemcsak Ribbentropnál ad elő, tehát nemcsak hivatalos és hivatásos diplomáciai vonalon működik, hanem közvetlenül és személyesen Hitlernek is jelent, tehát a diplomáciai vonal teljes kikapcsolásával, ami igen fontos új helyzetet és tényt jelent.

Végül Szálasi, ellentétben közvetlenül az 1944. március 19-ét követő napokban kialakult „hungarista" álláspontjával, a Veesenmayerrel folytatott beszélgetés nyomán arra a meggyőződésre jutott, hogy

... jelenleg nem mutatható ki konkrét formában német imperialista törekvés Magyarország felé; ennek bizonyítéka elsősorban a PV részéről célzatosan beállított kérelem, hogy Veesenmayer közvetítsen és járjon el egy kormányzói kihallgatás előfeltételeinek megteremtésében, amit azonban a német követ az ismert módon elhárított magától, ami a PV-nek igen jól esett és meg is nyugtatta. Veesenmayer szavaiból ki volt olvasható a csalódottság a jelenlegi helyzettel kapcsolatosan: benyomás, hogy sikerült a Pártnak szétszakítani azt a gyűrűt, melyet az elmúlt kormányok és a Mecsér–Imrédy–Baky–Rothen-féle cimboraság vont Berlin köré és amely eddig lehetetlenné tette, hogy a Pártot és a Mozgalmat illetékes német tényezők valóságában megismerjék.

Az összefoglaló „vélemény" ezúttal legyen az utókoré: néhány ügyes, diplomatikus mondat Szálasi és mozgalma fontosságáról – és többé nincs már délkelet-európai német imperializmus, ha pedig Veesenmayer segíti a Pártvezetőt, hogy Horthy elé jusson, Veesenmayer teljhatalmú megbízotti kinevezése és e minőségben folytatott és folytatandó működése egyszeriben nem sérti Magyarország szuverenitását.

De Horthy kormányzóhoz Sztójay miniszterelnökön keresztül vezetett az út.

10

Sztójay miniszterelnök fogadja a PV-t

Eddig megkíséreltük felvázolni a magyar szélsőjobboldal frakcióit, a frakciók között dúló kicsinyes személyi torzsalkodásokat, a még csak vágyálmaikban létező hatalomért vívott intrikákat, az időnként felbukkant – és kudarcot vallott – szélsőjobboldali egységterveket. Amikor pedig Magyarország 1944. március 19-i német megszállásáról szóltunk, a bevonuló Wehrmacht- és SS-egységeket, valamint az ideküldött birodalmi hírszerzőket és a politikai kibontakozás szakembereit egy táborba soroltuk, nem mérlegelve, vajon voltak-e közöttük árnyalati különbségek vagy fontosabb eltérések.

Más forrásokból már ismeretes (a magyar történeti szakirodalom is kimutatta), hogy a Ribbentrop–Veesenmayer, azaz a Wilhelmstrasse hivatalos diplomáciai vonala mellett, vagy éppen ezt keresztezve, létezett egy Göring–Himmler-vonal is, amelynek Winkelmann tábornok, a magyarországi magasabb SS és rendőri erők führere adott súlyt.

1944. április 2-án dr. Voigt Ede, a Nyilaskeresztes Párt fő gazdasági szakértője jelentette Szálasinak:

> A Hermann Göring Művek magyarországi vállalatának, az Omnipol Rt.-nek igazgatójával, Bosedla úrral évek óta állok összeköttetésben. Az Omnipol Rt. a Göring-vonal délkelet-európai fedőszerve. A Ribbentrop-vonal magyarországi vállalatát Otto Braun vezeti. Az Omnipol Rt. és Otto Braun vállalata között erős üzeleti rivalizálás folyik, s ebből kifolyólag a Göring–Himmler-vonal nemcsak politikailag dolgozik a Ribbentrop–Braun–Veesenmayer-elképzelések ellen, hanem üzletileg is. A Nyilaskeresztes Párt felé Göring és Himmler emberei részéről sokszorosan megkísérelt közeledés egyik alapvető oka, hogy a Hungarista Mozgalmon keresztül maguknak biztosíthassák azt az üzletet, amit idáig Braun monopolisztikusan élvezett, és a jelenlegi, Sztójay–Imrédy-rendszer megmaradása esetén még jobban kiépíthetőnek vél.

A jelentésből kitűnik, hogy a Bosedla igazgatóval folytatott tárgyaláson részt vett Alfred Baubin ezredes és Paul Lehn, különleges szolgálatot telje-

sítő birodalmi megbízott. A mézesmadzag: A birodalomban tekintélyes körök elégedetlenek a Sztójay-kormánnyal, tisztán látják, hogy a Magyar Élet Pártjára és a Magyar Megújulás Pártjára támaszkodó kormány még félintézkedéseket sem képes tenni a magyar gazdasági életnek a totális háborúra való átállítása érdekében. Következtetés: Himmler és Göring szívesen látnák, ha egy erős, ténylegesen „népi" alapon nyugvó, totális beállítású párt és mozgalom kezébe kerülne a hatalom. Ilyennek ők egyedül a Hungarista Mozgalmat tekintik.

Mit tett erre Voigt, Szálasi bizalmi embere? Kifejtette, hogy a Hungarista Mozgalomnak a hatalomátvétel esetén megvan a kidolgozott terve, amely lehetővé tenné a zökkenőmentes totális átállítást. Megígérte, hogy még a háború alatt Magyarország – „a szövetségi viszonyból magától értetődően folyólag" [így!] – a Harmadik Birodalom rendelkezésére bocsátja minden terményfeleslegét, „egyenértékű ellenszolgáltatás" fejében, végül kilátásba helyezte, hogy a háború után a Hungarista Mozgalom vezetése alatt álló Magyarország export- és importpolitikájában messzemenően tekintettel lesz a Harmadik Birodalom érdekeire.

Voigt testvér szólt még Szálasinak arról a dédelgetett ötletéről is, hogy nyilas hatalomátvétel esetén népszavazás útján kérdezné meg a nemzetet, egyetért-e az átmenetileg végrehajtott rendeleti intézkedésekkel és a totális hungarista államrend felépítésével, valamint szeretné elnyerni a nemzet hozzájárulását ahhoz, hogy a Szálasi-rezsim együttműködjék „a magyar népcsalád vezetése alatt a Hungarista Mozgalomban egyesült nemzetiségekkel és a baráti viszonyban levő Volksbunddal".

A hatalomra jutás megcsillantott lehetőségétől fellelkesült Voigt testvér tehát nem fukarkodott ígéretekkel, mindazt megígérte, ami kedves lehetett a birodalmi vendégeknek – a magyar gazdasági élet totális háborús átállításától a Volksbunddal való együttműködésig.

Szálasi megjegyzés nélkül tudomásul vette Voigt jelentését. Ha helytelenítette volna Voigt testvér állásfoglalását, annak minden bizonnyal hangot ad, amint azt más esetben – a Napló tanúsága szerint – meg is tette.

Érthető, hogy a pártvezető önhittségét nem kismértékben emelte a Himmler–Göring-vonal közeledése. Ha pedig ehhez hozzátesszük a másik oldal, a Ribbentrop–Veesenmayer-féle társaság biztatásait, akkor könnyebben megérthetjük, miért növekedett napról napra a hungaristák befolyása az államapparátusban és a hadsereg tisztikarában. Szálasi és alvezérei ugyanis szóbeli propagandájukban, nem riadva vissza némi indiszkréciótól sem, alaposan kiaknázták a birodalmi „megbízottaktól" kapott tájékoztatásokat, együtt emlegetve a Sztójay-kormány átmeneti jellegéről, a végső célkitűzésről, a nyilas hatalomra jutásról szóló nézeteikkel, lehetőleg úgy, hogy a különböző forrásból származó hírek, nézetek eredetét ne lehessen könnyen felfedni.

Némi túlzással azt mondhatnánk: a Himmler–Göring–Ribbentrop-rivalizálás egyik fő magyarországi haszonélvezője Szálasi Ferenc volt . . .

Visszatérve az 1944. április 3-i Veesenmayer–Szálasi-tárgyalásra: a német követ tehát azt tanácsolta a pártvezetőnek, hogy a kormányzói kihallgatás érdekében Sztójay miniszterelnökhöz forduljon. Szálasi megfogadta a tanácsot és azonnal intézkedett.

Április 3: Csia Sándor megbízást kap, hogy Vajna Gáborral együtt készítsenek elő megbeszélést a PV és a Miniszterelnök között;

Csia április 4-én délelőtt felkereste Vajna Gábor képviselőt és megbízta őt, mint Sztójay régi ismerősét, hogy a Pártvezető részére sürgős kihallgatást kérjen.

Vajna azonnal érintkezést keresett a miniszterelnökkel, aki azonban indokolt elfoglaltságára való tekintettel, csak április 6-án tudta őt fogadni. A kihallgatás alkalmával Sztójay közölte Vajnával, hogy készséggel áll Szálasi rendelkezésére, miután azonban ünnepek jönnek közbe és Németországba utazik, időpontot csak visszajövetele után, április 12-én tud megjelölni. Vajna a megállapodás szerint április 12-én jelentkezett a miniszterelnöknél, aki ez alkalommal a Szálasival való találkozás időpontját április 13-án 19 órában jelölte meg azzal, hogy Vajna előzetesen még telefonon érdeklődjön, nem jött-e valami elháríthatatlan akadály közbe.

Szálasi Ferenc április 13-án 19 órakor Csia Sándor és Vajna Gábor kíséretében megjelent a Miniszterelnökségen. Sztójay igen szívélyesen fogadta Szálasit és kíséretét, miután azonban Szálasi javaslatára a négyszemközti beszélgetés mellett döntöttek, Csia és Vajna eltávozott.

Az első Szálasi–Sztójay-megbeszélés 75 percig tartott. Szálasi a beszélgetést a következőképpen kezdte:

Szálasi: Miniszterelnök úr, köszönöm, hogy lehetőséget adott erre a beszélgetésre. Jövetelemnek fő célja – és szeretném hangsúlyozni, hogy erre Veesenmayer követ úr biztatott –, hogy megkérjem önt: járjon el Horthy Kormányzó úrnál, hogy engem, mint a Hungarista Mozgalom vezérét, Őfőméltósága kihallgatáson fogadjon. Nem titkolom: 1936 óta számtalan kezdeményező lépést tettem, hogy azt elérjem, utoljára 1943. január 13-án Kállay miniszterelnök tett ígéretet a kormányzói kihallgatás elnyerésére, de ígéretét nem tartotta meg.

Sztójay: Igen, őrnagy úr, tudok ezekről a próbálkozásokról.

Szálasi: Azért is szeretnék megjelenni a Kormányzó úr előtt, hogy végső döntéseim előtt tisztázzam: az Államfő maga utasította el, vagy csak a tanácsadók, Bethlen, Keresztes-Fischer, Kállay éltek vissza az Államfő nevével. Továbbá: a megváltozott viszonyokra való tekintettel fenntartja-e Horthy Kormányzó úr elutasító, merev magatartását velem szem-

ben, ki a magyar nemzet leghatalmasabb mozgalmának vezetője vagyok? Azt is megmondhatom, hogy további lépéseimet a Kormányzó úr magatartásától teszem függővé, de ezek természetesen akkor sem maradnak el, ha Őfőméltósága történetesen kijelentené, hogy nem hajlandó velem, a Nyilaskeresztes Párt vezetőjével, megbeszélést folytatni. Végül arra kérném önt, ha lehet, 10–14 napon belül hozzon választ számomra a Kormányzó úrtól.

Sztójay: Őrnagy úr, megígérhetem, hogy Őfőméltóságánál megteszem a szükséges lépéseket, a kért időponton belül félreérthetetlen választ fogok hozni, akármilyen legyen is az, a Kormányzó úr szavait lehetőleg szó szerint fogom visszaadni. De engedje meg, őrnagy úr, hogy megkérdezzem: mit óhajt a Kormányzó úrnál előadni?

Szálasi: Mindenekelőtt vázolni óhajtanám a Kormányzó úrnak, hogy 1935-ben a következő alapokon indítottam meg a hungarista népi mozgalmat:

1. a nemzetiszocializmus világnézet, amelynek gyakorlati beültetése egész földgömbünk életébe parancsolóan szükséges, de nem is kétséges;
2. a nemzetiszocializmusnak a magyar Nemzet gyakorlati életébe való átültetése is parancsolóan megkövetelt, de a magyar Nemzet erkölcsi, szellemi és anyagi adottságainak megfelelően, tehát mint Hungarizmus;
3. a parancsolóan szükséges nemzetiszocialista kibontakozást a magyar Nemzet és az Államfő közös akaratából kell végrehajtani.

Jelenteni óhajtom továbbá Őfőméltóságának, hogy 1935-től két feladatnak szenteltem minden időmet: az egyik – a magyar Nemzet megszervezése a Hungarizmus jegyében, a másik, az Államfő felé tett kezdeményezések, hogy Őfőméltóságát megnyerjem a nemzetiszocialista kibontakozás számára.

Sztójay: Kérem, kedves őrnagy úr, írja le az elmondottakat, különösen a fenti három alapelvet, és küldje el nekem Vajna Gáborral. Még valamit: örülnék, ha elmondaná őszintén, mi a véleménye a vezetésem alatt álló kormányról, az 1944. március 22-e után kialakult helyzetről?

Szálasi: A kormányt átmenetinek tartom, nem tartom nemzetiszocialistának. Ezt egyébként részletesen elmondottam a Nyilaskeresztes Párt áprilisi Nagytanácsán, ha miniszterelnök úr óhajtja, szívesen elküldöm Vajna testvérrel ezt a beszédemet is. Le kell azonban szögeznem: más a kormány, más Sztójay miniszterelnök, az ön személye mindenki előtt, kivétel nélkül, elfogadott; tudjuk, hogy ön iránt mind magyar, mind német részről bizalommal vannak, kormányának többi személyeit azonban egyáltalában nem fogadjuk el, gondolok itt Rátz Jenő miniszterelnökhelyettesre, Jaross Andor belügyminiszterre, vagy éppen Baky László belügyi államtitkárra. Ezeknek már megvolt az alkalmuk, legalábbis egyszer, hogy tudásukat, képességeiket bebizonyítsák, azonban csődöt mondottak; így bárki is képtelen nekik hitet és bizalmat előlegezni.

Sztójay: Kérem, kedves Szálasi őrnagy úr, ha ez a Nyilaskeresztes Párt hivatalos állásfoglalása a kormányommal szemben, úgy ezt is küldje meg, hogy részleteiben is áttanulmányozhassam.

Szálasi: Nagyon szívesen, miniszterelnök úr.

Sztójay: Köszönöm a beszélgetést, ismételten ígérem, hogy a Kormányzó úrnál a kihallgatás ügyében el fogok járni. Végezetül: az ígért iratokat nagyon várom, és nagyon fogok gondolkozni mindazon, amit öntől, a Pártvezetőtől hallottam.

A Pártvezető és a miniszterelnök ezzel elbúcsúzott. Szálasi – Vajna társaságában – 20 óra 30 perckor hagyta el a Miniszterelnökséget. Még aznap este megbízta Vajna „párttagtestvért", hogy a Sztójay miniszterelnöknek ígért iratokat gyűjtse össze, egyúttal pedig tollba mondta neki a miniszterelnök számára a három „alapelv" meghatározását.

A Sándor-palotában tett látogatást a Napló a következőképpen kommentálja:

A PV igen jó benyomást kapott Sztójayról, úgy látja, hogy a miniszterelnök tényleg el fog járni ebben a sorsdöntő kérdésben, és becsületesen fogja képviselni az ügyet.

Még két bejegyzés a Naplóból – közvetlenül a Szálasi–Sztójay-beszélgetés után, az egyik Szálasi hírforrásai tekintetében nyújt némi eligazítást, a másik a Pártvezető külpolitikai koncepciójára vet fényt.

Az első bejegyzés a magyar királyi vezérkar főnöki tisztségének betöltésével és a defenzív osztály két németellenes vezetőjének ügyével foglalkozik:

– Szombathelyi vkf. elment, utódja Lakatos Géza vezérezredes lett volna, akiről a Kormányzó úgy nyilatkozott, hogy legalább egy úriember, de később ezt a tervet elejtették, és Vörös János altábornagyot bízták meg a vkf. teendők ellátásával – Ujszászy vezérőrnagyot és Kádár vk. ezredest valószínűen le fogják tartóztatni a németek; hűtlenségi ügyekben részes több mint valószínűen Szombathelyi volt vkf., Kállay Miklós és Fischer Ferenc is; Ujszászy és Kádár valószínűen csak eszközök voltak, és mint ilyenek, segédkezet nyújtottak arra, hogy az USA teljhatalmú megbízottait, akik ejtőernyővel ereszkedtek le Csáktornya környékén, előre meghatározott területen, gépkocsin március 17-én Budapestre szállítsák; az USA-megbízottak két rádióállomást és egy rejtjelkulcsot hoztak magukkal; felmerült a gyanú, hogy erről talán a Kormányzónak is tudomása volt Kállay Miklós révén, és hogy most Fischer Ferenc ezzel kapcsolatban mindent az államfőre fog hárítani, ami nem volna csodálatos jellemtelenségénél fogva.

Valójában nem amerikai, hanem brit ágensekről lett volna szó, s a Kállay-kormány végül nem fogadta a kétfőnyi angol delegációt. De lássuk a másik „turáni" jellegű világnézeti jegyzetet.

Április 18. Csia Sándor megbízást kapott személyesen a PV-től, hogy tisztázza a japánok felé, hogy szükség esetén, ha a német hadvezetőség szükségét látná a Duna-medence katonai kiürítésének is, a japáni hivatalos tényezők hajlandók volnának-e elvállalni Magyarország felett a védnökséget, különös tekintettel a magyar nemzetiszocialista mozgalmak párttagjainak személyét illetően is.

Ez valóban mulatságos. Menedékjog a nyilasok számára – Japánban? Vagy német megszállás helyett – japán?

■

A Ribbentrop–Veesenmayer-vonal, a megszállás első percétől, a jobboldali erők koncentrációjára törekedett. Ezt tükrözte a Sztójay-kormány összetétele is, de Veesenmayer ennél egy lépéssel tovább akart menni: a koncentrációt szerette volna kiszélesíteni a Nyilaskeresztes Párttal.

Hitler teljhatalmú megbízottját nyilvánvalóan az a cél vezette, hogy megszüntesse a jobboldali pártok torzsalkodását, persze a német háborús erőfeszítések fokozottabb támogatása érdekében.

A Napló ezekről a törekvésekről, s az ez ügyben folytatott tárgyalásokról így ír:

... Április 15-én 17 h-kor Rátz Jenő magához kérette Vajna Gábort a Miniszterelnökségre, átnyújtott neki [egy] tervezetet a jobboldali pártok összefogására nézve azzal, hogy a párt állásfoglalása egy-két napon belül történjen meg, mert sürgős a dolog; a tervezet lényege Vajna Gábor előadásában:

A MÉP, az MMP, az MNSZP és a Nyilaskeresztes Párt küldjenek ki egy bizottságot, mely rövid, de drámai hangon tartott proklamációt szerkesszen meg; ebben jelentsék ki az országnak és a Nemzetnek, hogy nagy időkre való tekintettel ezek a jobboldali pártok kimondják közös elhatározásból és akaratból önfeloszlatásukat, együttes akarattal egyetlen új pártot létesítenek, felhagyják összes párthelyiségeiket, hogy semmi se emlékeztesse őket a múltra, és új párthelyiséget rendez be az új párt, az új pártszervezkedést azonnal ilyen alapokon megindítják; az új párt számára programot is ad a tervezet, mely összevegyíti a szegedi gondolatot, a felvilágosult liberalizmust, az álnemzetiszocializmust és a hungarizmust, és kijelenti, hogy tisztában van vele, hogy nehéz volt az új párt számára a program összeállítása, de kölcsönös jóakarattal elfo-

gadható a javasolt pártprogram, mert hiszen mindkét oldalon engedni fog kelleni a nézetekből, és áldozatokat kell hozni a Nemzet érdekében; így a tervezetet benyújtóknak igen nagy harcuk lesz, hogy oldalukon álló tömegeiknél bevezethessék a nemzetiszocialista szót és a nyilaskereszt valamilyen jelvényét és alakját, ezzel szemben viszont a Nyilaskeresztes Pártnak is meg kell hoznia áldozatait és radikális programjának radikális pontjait fel kell áldoznia az ügy érdekében; Vajna Gábor a tervezettel kapcsolatosan a következő kérdést intézte Rátz Jenő miniszterelnök-helyetteshez: el tudja-e képzelni a miniszterelnök-helyettes, hogy ezt meg lehessen csinálni.

Rátz Jenő: Nem, ő sem tartja megvalósíthatónak;

Vajna: Akkor miért akarja, mert így ezt nem lehet megcsinálni.

Rátz: Ennek dacára átadja a tervezet két példányát, sürgős választ kér egy-két napon belül.

Vajna: Választ nem adhat, mert a PV vidéken van, csak visszaérkezése után fogják neki előadni a tervezetet, és ő fog dönteni ebben az ügyben.

Vajna Gábor véleménye: az egész tervezetet Lukács Béla és báró Vay csinálhatták, hogy még a parlament összeülése előtt a pártpolitikai helyzetet tisztázhassák és a MÉP-et a hozzánőtt rendszerrel egyetemben átmenthessék;

PV döntése: a tervezetet a Párt nem veszi tudomásul; vissza kell adni, erről értesítse megfelelő módon Vajna Gábor a miniszterelnök-helyettest; az emlékiratot felírás és cím nélkül, aláírás és keltezés nélkül adta át Rátz Jenő miniszterelnök-helyettes Vajna Gábornak, egyetlen szóval nem említette, hogy ki csinálta, kinek a megbízásából, hogy hivatalosan nyújtja-e át, és egyáltalában mit akarnak vele; PV tudomásul vette Vajna Gábornak ezt a jelentését, hogy a tervezetben olyan kitétel is van, mely szerint minden eszközzel el fogják sorvasztani azokat a pártokat, akik nem akarnak részt venni ebben a jobboldali összefogásban; Vajna Gábor megjelentette még a PV-nek, hogy amikor a miniszterelnök-helyettes Vajna Gábor figyelmét erre a pontra is felhívta, ő azt válaszolta, hogy a Nyilaskeresztes Pártot fel lehet oszlatni, de a Hungarista Mozgalmat nem, ha legitim nem dolgozhat, majd illegitim fog működni, a föld alá fog menni, és innen olyan lökéseket fog kapni a kormány, melyeket alig fog kibírni; Rátz Jenő válasza erre az volt, hogy ő is így látja a helyzetet, valószínűnek tartja, hogy ez következne be . . .

Szálasi utasításának megfelelően Vajna április 19-én írásban közölte Rátz miniszterelnök-helyettessel az elutasító választ; a levelet személyesen adta át, a címzett, Rátz az utasítást – Vajna feljegyzése szerint – tudomásul vette.

Kilenc nappal később, 1944. április 28-án Szőllősi testvér ismét felkereste Veesenmayer követet, egyúttal főként azért, hogy megmagyarázza a Nyilaskeresztes Párt negatív állásfoglalását az egységtárgyalások ügyében. Szőllősi kifejtette: az NYKP hajlandó elfogadni a Rátz-féle elgondolást, ha a „kínálkozó partnerek megtisztulnak, kirostálják maguk közül a nem odavalókat", azután Szálasi szívesen áll rendelkezésre egy szükségesnek látszó koalíció megteremtésére, azzal a feltétellel, hogy azt az NYKP vezeti.

Veesenmayer azzal tért ki a tervezett koalíció személyi és egyéb problémáinak megvitatása elől, hogy „az egészen embrionális állapotban van, őt majd akkor fogja érdekelni, ha már valami pozitívum kirajzolódik. Úgy látja, nem nagyon sietnek vele. Ő tehát a maga részéről is várakozó álláspontra helyezkedik", ugyanakkor ismételten hangsúlyozta, hogy „neki a harcba és a többtermelésbe való igazi bekapcsolódás a fontos".

Szőllősi tehát üres kézzel távozott a német követségről, semmiféle biztató ígéretet nem kapott Veesenmayertől, a Nyilaskeresztes Párt vezéreinek ez nem csekély csalódást jelentett.

11

„Kitartás! Éljen Horthy!”

Szálasi Ferencnek, a Hungarista Mozgalom vezérének politikai pályakezdetétől egy makacsul dédelgetett álma volt: eljutni Horthy kormányzó színe elé, hogy „megjelenthesse" a Főméltóságú úrnak a Pártvezető és a Mozgalom rendíthetetlen hűségét, a nyugállományú őrnagy a Legfőbb Hadúrnak.

Veesenmayer követ április 3-án diplomatikusan elhárította a közbenjárásra való felkérést, a PV-t a „szolgálati útra" irányította, azzal az indokolással, hogy a hivatalban levő magyar királyi miniszterelnök illetékes a kormányzói kihallgatás kieszközlésére. („A PV kezdeményezzen a miniszterelnöknél . . .")

Az április 13-i Szálasi–Sztójay-megbeszélés után a PV egyik alvezérét, Vajna Gábor országgyűlési képviselőt bízta meg a miniszterelnökkel folytatandó tárgyalásokkal – a kormányzói kihallgatás ügyében. 1944. április 27-én 19 óra 50 perckor Vajna – telefonhívásra – megjelent a Miniszterelnökségen, ahol Sztójay a következőket közölte vele:

Sztójay: Nagyon örülök, hogy Veled tárgyalhatok Szálasi kormányzói kihallgatásáról, hiszen együtt szolgáltunk 1919–1920-ban a vezérkar hírszerző osztályán, Veled bizalmasan beszélhetek. Ami Szálasi Ferenc személyét illeti: ma van két hete, hogy Szálasi Ferenccel találkoztam, és mondhatom, nagyon örültem annak, hogy ezt a derék és kiváló bajtársamat és vezérkari tisztet és egyben politikust megismerhettem. Szálasi igen jó benyomást tett rám, és csodálkozom azokon, akik más véleménnyel voltak róla. De a lényegre térve: vajon tudtok-e hallgatni? Ha a Főméltóságú úr fogadná Szálasit, nem ütnétek-e ezt dobra, mielőtt a fogadás ténye a nyilvánosság számára megérne, kedves Vajna barátom?

Vajna: Erre csak azt válaszolhatom, hogy mi, te meg én, tudunk hallgatni, ezt megtanultuk a vezérkari főnökség VI/2-es osztályán, a hírszerzésnél, de fontos, hogy a Kormányzó környezetéből se szivárogjon ki semmi a kihallgatás tényéről.

Sztójay: Igazad van, erre is ügyelni kell. De én nem ilyen értelemben gondolom a dolgot. Az persze elkerülhetetlen, hogy ez valamilyen úton ki

ne szivárogjon, de úgy értem, hogy az újságokban nem írtok róla, üléseiteken nem beszéltek róla, mert mindennek megjön az ideje. Hiszen az első kihallgatást a második is követheti, és az lenne a kívánatos.

Vajna: Kérlek, ezt előre megígérhetem, a Pártvezető nevében is.

Sztójay: Hát akkor közlöm veled: ma délelőtt beszéltem a Kormányzó úrral, és ő azt mondotta nekem, hogy igen, fogadom Szálasit, ezt a volt vezérkari tisztemet. Szemtől szembe akarok nézni ezzel a férfival, beszélni akarok vele, nagyon szívesen teszem. De ma még nem tudom megmondani, hogy a jövő héten, május 2-án, kedden vagy 3-án, szerdán tudom-e fogadni.

Ezt mondta a Kormányzó úr, és én arra kérnélek, hogy Szálasinak légy szíves üdvözletemet átadni. Mondd, hogy én is nagyon örvendek, ha ezzel a lépéssel a Ti ügyeteket előbbre vihetem és egy vezérkari bajtársam igazát elősegíthetem.

Szálasit rendkívül megörvendeztette Sztójay miniszterelnök üzenete. A Napló így lelkendezik:

Ha ez a találkozás létre fog jöhetni, úgy az éveken át bűnös kezektől a Királyi Vár és a Hungarista Mozgalom közé emelt fal éppen úgy le fog omlani, mint 1944. április 3-án összeomlott a Berlin felé emelt fal, amelyet ugyancsak bűnös kezek emeltek a Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom ellen! !

Sztójay és Vajna, a két volt ellenforradalmár hírszerző és kémelhárító vezérkari tiszt, közös erővel egyengették a nyugállományú vezérkari őrnagy útját – a Legfőbb Hadúr felé.

Hogy Horthyt valójában mi indította arra, hogy fogadja Szálasit, a Nyilaskeresztes Párt vezérét, akinek politikájáról olyan elítélő véleménnyel volt, nem lehet tudni. Talán puszta formalitásnak szánta az egész kihallgatást, hogy ezzel eleget tegyen miniszterelnöke, Sztójay ajánlásának, esetleg Veesenmayer német követnek; de annak a halvány lehetőségét sem szabad kizárni, hogy Horthy Szálasit személyes ráhatással, semleges politikai pozícióba akarta állítani. Ismerve Horthy ez idő tájt már erősen csökkenő szellemi képességeit, az sem lehetetlen, hogy Horthy nem is gondolta végig, mihez kezd majd a kihallgatásra jelentkezett nyilas pártvezérrel.

Szálasinak mindössze hat, esetleg hét nap állott rendelkezésére, hogy kellően felkészüljön a kormányzói kihallgatásra. Úgy tervezte, hogy nemcsak általános politikai elképzeléseit fogja ismertetni, hanem azonnal előterjeszti személyi javaslatait is. Evégett 1944. május 1-re „rendkívüli Legfelsőbb Titkos Párttanácsot" hívott egybe, kedvelt „rejtekhelyére", a Budapest közelében fekvő Csobánkára.

A Napló a következőket tartalmazza a PV irányelveiről és személyi javaslatairól, valamint a titkos ülés lefolyásáról:

PV tisztázni akarja magatartásának főbb irányait, rögzíteni akarja, hogy amennyiben mód van rá, milyen alapvető kérdésekre térjen ki. A főbb irányelvek a következők lehetnének:

1. Tudomása szerint a Kormányzó szokása, hogy csak ő beszél, ebbe PV nem fog belenyugodni, hanem ugyancsak ő is beszélni fog a lényeges kérdésekről.

2. Beszélgetésének fő irányai a nemzetiszocializmus, a magyar–német érdek-, társ- és sorsközösség, a Hungarizmus.

3. A 2. pontban említett elvi kérdéseken kívül a gyakorlati lényegre is rá akarna térni, ezek:

az országban két hatalmi tényező van, melyek súlyuknál fogva alkotmányos tényezőket is jelentenek: a Kormányzó személye és a Nyilaskeresztes Párt, amit az Államfőnek is tudomásul kell vennie;

megköszöni a kegyelmet, a jelenleg még fegyházban levőket is szeretné a Kormányzó elé vinni, hogy bebizonyíthassa előtte, hogy személye ellen nem tettek soha semmit;

az alkotmány csak addig maradhat érvényben, míg a Nemzet érdekeit szolgálja, ha erre már képtelen, úgy meg kell változtatni, ha a Kormányzó családjával együtt követni akarja a Nemzet akaratát, úgy az alkotmány megváltoztatásának szükségét be kell látnia;

a magyar Nemzet akaratát a legerőteljesebben a Nyilaskeresztes Párt és az általa vezetett Hungarista Mozgalom képviseli és szervezte meg.

4. Kérése a Kormányzóhoz, hogy PV Sztójayval együtt javaslatot készíthessen a kibontakozásra, aminek alapjai:

a totális erőkifejtés beállítása a háromhatalmi egyezmény alapján;

a régi rendszer felszámolása;

a háború utáni tényked ések, ezek előmunkálatainak előkészítése.

5. A feladatok végrehajtására felhatalmazás kell a Nemzettől még a háború alatt végrehajtandó új választások segítségével.

Ha mindezeknek a pontoknak a megbeszélésére sor kerülne a kihallgatás folyamán, és a kibontakozásra tett javaslatokat az Államfő elfogadná, és úgy alakulna minden, ahogyan azt itt megbeszélik, úgy a meglepetések elkerülése miatt a személyi kérdésekkel is foglalkozni kell.

A PV saját személyében nem akar részt venni a kormányban, csak olyan megbízást fogad el, mely őt közvetlenül az Államfőnek rendeli alá, tehát a Kormányzó személye körüli közvetlen beosztás, melyet akár mint tárca nélküli miniszterséget is be lehetne állítani. Javaslatai a legfontosabb vezetőhelyek betöltésére annak az elvnek a szem előtt tartásával, hogy a koalíciót a Nyilaskeresztes Párt vezeti személyi és tárgyi részében egyaránt:

miniszterelnök: Sztójay–Szőllősi Jenő–Csia Sándor, ha Sztójay elfogadja, úgy helyettese Szőllősi Jenő lenne, Csia Sándor pedig a PV helyettese,

külügyminiszter: Szőllősi Jenő–Bárdossy László, ha Bárdossy lenne, állandó helyettese Kemény Gábor,

honvédelmi miniszter: Beregfy Károly vezérezredes, első helyettes egyúttal a vezérkar főnöke Zákó, második helyettese Magyarossy, harmadik helyettese Hellebronth Vilmos,

belügyminiszter Vajna Gábor, politikai államtitkár Andreánszky Jenő,

igazságügy-miniszter: Budinszky László,

kultuszminiszter: Jaross Andor, államtitkára Baky, amennyiben nem fogadná el, úgy Gera József,

propagandaminiszter: Kassai Ferenc, mellette beosztva Csonka Emil,

gazdasági csúcsminiszter: Imrédy Béla, első helyettese és pénzügyminiszter Vágó Pál, második helyettese és a Nemzeti Bank elnöke Temesváry László, a pénzügyminiszter helyettese Szász Lajos,

földművelésügyi miniszter: Jaross–Piukovich, mindkét esetben helyettes Tatár Imre,

kereskedelmi miniszter: Kunder Antal, helyettese Rajk,

iparügyi miniszter: Szakváry Emil, helyettese Tisza Vince,

közellátási miniszter: Jurcsek Béla.

Tárca nélküli miniszter, mint pártminiszter: Henney Árpád, az összes pártok és egyesületek felszámolására,

tárca nélküli miniszter, mint népszemélyiségi miniszter: Csia Sándor, a népcsoportok ügye a Hungarizmus szempontjából vezetve, ide kapcsolódna dr. Leich József.

Kúria elnöke: Szemák,

Tábla elnöke: Enyedy Róbert,

Törvényszék elnöke: Kovács Miklós,

Közigazgatási bírósági elnöke: Kristóf,

Ügyészség vezetője: Kiszely Lajos,

Legfelsőbb Állami Számszék elnöke: Voigt Ede,

Miniszterelnökség sajtófőnöke: Fiala Ferenc.

PV: szükségesnek tartaná, hogy Sztójay a Kormányzótól felhatalmazást kérjen és kapjon a Ház feloszlatására, és ennek hatékony érvényesítésével vigye keresztül a képviselőházban mindazokat a törvényeket, amelyeket az új választások kiírása előtt és előkészítésére még ennek a képviselőháznak kellene hoznia.

A tanácstagok egyetértenek a PV-vel abban, ahogyan a Kormányzó kihallgatása alkalmával a beszélgetést folytatni akarja.

PV kéri, hogy a Legfelsőbb Titkos Párttanács tagjai az általa tett személyi javaslatokat beszéljék egymás között át, dolgozzák ki a kibon-

takozás technikai részét, és a legközelebbi alkalomkor tegyenek észrevételeket vagy ellenjavaslatokat a személyi részre, és mutassák be javaslatukat a kibontakozást illetően.

Szőllősi Jenő tv. jelentést tesz a német követnél április 28-án tett látogatásáról.

A következő Legfelsőbb Titkos Párttanács időpontját a PV a már megbeszélt május 5-re hívja össze.

A Napló a kormányzói kihallgatás közvetlen előzményeit és az első mozzanatokat így örökítette meg az utókor számára:

Vajna Gábor pt. közlése a PV-nek, hogy Sztójay miniszterelnök értesítése alapján a Kormányzó fogadja a PV-t ma, május 3-án 18 h 30 perc kezdettel; PV döntése: a kormányzói kihallgatásra Vajna Gábor pt. gépkocsijával megy Vajna Gábor és Kovarcz Dezső kíséretében, a két pt. a kihallgatás végét megvárja.

A PV kormányzói kihallgatása megtörtént május 3-án 18 h 30 perckor, tartott egy óra negyven percen át, 20 h 10 percig, négyszemközött az Államfő dolgozószobájában, 18 h 25 perckor a Kabinetiroda főnöknél történő előzetes jelentkezés után. Ambrózy kabinetirodai főnök felkísérte a PV-t az Államfő dolgozószobájáig, és átadta a szolgálattevő szárnysegédnek, útközben a következő felvilágosítást adta a PV-nek: „Utánad nem jön senki, nyugodtan beszélhettek"; a parancsőrtiszt ajtót nyitott az Államfő dolgozószobájába, a PV a szoba közepéig jutott csupán, mert az Államfő, aki az íróasztalnál ült, a PV belépésekor felkelt és a PV elébe jött; a PV nemzetiszocialista karlendítéssel, a „Kitartás" hungarista köszöntéssel és a közvetlenül utána tett „Éljen Horthy" üdvözléssel köszöntötte az Államfőt; az államfő kezet nyújtott a PV-nek, és a dolgozószobájában levő garnitúrához ment, annak a díványán foglalt helyet.

A kormányzói kihallgatás inkább „ismerkedés jellegű" volt, Szálasi a beszélgetést „lényeges fejezetek" szerint csoportosítva rögzítette a Naplóban. Részletes feljegyzése alapján a tárgyalást a következőképpen rekonstruálhatjuk:

Szálasi: Mi a Kormányzó úr álláspontja a németekkel kapcsolatban?

Horthy: Meggyőződésem, hogy a németek engem kicsaltak 44. március 18-án Klessheimbe. [A Napló szerint Horthy e kijelentéskor könnyezett. – *A szerk.*] Ennek tulajdonítom az ország katasztrofális helyzetét. Hiába hangsúlyoztam a Hitlerrel folytatott tárgyalás során, hogy a Teleki-, a Bárdossy- és a Kállay-kormány teljesítette szövetségesi kötelezettségeit, nem adtak nekem hitelt, árulással gyanúsítottak. És mire alapozta ezt Hitler és Ribbentrop? Hírszerzők, spiclik pletykáira és írásbeli je-

lentésekre, ezeket mutatták fel a magyar Államfő állításaival szemben. E pletykákat, a helyzet teljes nem ismeréséből fakadó hamis jelentéseket a Vezéri Főhadiszálláson elfogadták, és én hiába próbáltam megértetni és elfogadtatni álláspontomat, hiába bizonygattam, hogy míg én ülök a kormányzói székben, Magyarország kitart a bolsevizmus ellen vívott harcban – a Harmadik Birodalom oldalán.

Szálasi: Főméltóságú úr, örömmel hallom ezt a szilárd államfői megnyilatkozást a szövetségesi hűségről. Ha megengedi, Kormányzó úr, alattvalói tisztelettel megkérdezném: mi a Legfőbb Hadúr álláspontja a hadihelyzettel kapcsolatban?

Horthy: Megmagyaráztam Hitlernek, hogy az évek óta ígért angolszász invázió csupán blöff, nem lesz abból semmi, kár hetven hadosztályt tétlenül Nyugaton tartani, ezért ezt az erőt a Szovjet ellen kellene bevetni, és a Szovjettel kellene végezni. Hitler azonban megbűvölve csak Nyugat felé néz, közben Keleten súlyos csapásokat szenved; bár azt mondják a németek, hogy a Szovjet már nem sokáig bírja, szó szerint, ahogyan ez alkalommal németül mondotta a Führer „. . . dass sie – a Szovjetre értve – aus dem letzten Loch pfeifen", szóval úgy véli, hogy a szovjetek már az utolsókat fújják; de ez éppen úgy nem biztos, mint ahogyan nem lehet tudni azt sem, hogy a németek hogyan állanak. Nézetem szerint végeredményben még nem biztos, hogy ki győz, ezért igen fontos szem előtt tartani a régi angol elvet: „Wait and see". E „várni és meglátni"-elv gyakorlati keresztülvitelére kell törekedni a magyar politikai életben is.

Mindent egybevetve, most, 1944 májusában a németországi helyzetet a következőképpen látom:

először: a németek jelenlegi helyzete hasonlatos a sarokba szorított megsebzett vadkanéhoz, amely mindenfelé vág;

másodszor: a német nép és hadserege egyedülálló az egész világon, kiváló, de diplomáciája mindig rossz volt, és ma, 1944-ben is az;

harmadszor: Németországban három irányzat van: az egyik a meg nem alkuvó irányzat, a másik az angolszászok felé való kiegyezést kívánja, a harmadik a Moszkvával való kiegyezésnek a híve; mindhármat Himmler brutális rendőruralma tartja kordában.

Szálasi: És hogyan ítéli meg Főméltóságú Úr az erőviszonyokat?

Horthy: Erre nem lehet nagyon egyszerűen válaszolni, de nekünk, katonáknak, látnunk kell az angolszászok és a Szovjet nyersanyagban való kimeríthetetlenségét és azt a körülményt, hogy az angolszászok Kanadában és az USA-ban, a Szovjet viszont az Urálban légitámadásoktól mentesen tudják előállítani a háborús szükségleteket, míg Németországban, sajnos, nem így van, és minden igyekezet dacára, igen súlyosan érzik a légiháború hatásait. „Wait and see" – „várni és meglátni" –, okos, bölcs elv. Meggyőződésem, hogy az angolok nem fogják tűrni, hogy az

oroszok a háború után vezető szerepet játsszanak Európában. Minden törekvésem arra irányul, hogy a háború végén erős hadseregem legyen, mert a végén az lesz a döntő ütőkártya, semmi más.

Szálasi: Főméltóságú Uram, alázatosan jelentem, hogy az elmondottakat megértettem, és engedélyt kérek, hogy álláspontomat ezzel kapcsolatban kifejthessem.

Horthy: Tessék, őrnagy úr!

Szálasi: A Főméltóságú úr által meglátott meggondolásból ez a „várni és meglátni" elv helyes lehet, de figyelembe kell venni azt, hogy a Nemzet gyakorlati életében, érdekének és akaratának megfelelő vezetést óhajt és kíván, csak ez lehet mértékadó mindenki számára. Felfogásom szerint a magyar Nemzet minden társadalmi rétegében be akarja fogadni az új eszméket, amelyet a nemzetiszocializmus tudatosít, éppen ezért úgy vélem, hogy a helyes út az, ha az Államfő és a Nemzet felfogását életösszhangba lehet hozni.

Horthy: Kedves Szálasi, szép, amit elmondott, de ki kell jelentenem: én még nem is igen tudom, hogy mi az a nemzetiszocializmus, engem erről még senki nem világosított fel és nem mondotta meg, mi a lényege és az alapja. Valahogy úgy képzelem: hogy nemzeti, ez teljesen rendben van, én is csak azt tűröm meg, és csak olyan irányzatot fogadok el, ami nemzeti; hogy szociális, szerintem, ez azt jelenti, hogy a szegényeken társadalmi úton kell segíteni, ami ellen ugyancsak nincs kifogásom, de a túlzásokat nem tudom semmiképpen sem elfogadni, mert ezeket megvalósítani nem lehet, csak szépen hangzanak és a Nemzetet félrevezetik a szép ígéretekkel. Itt van például a földbirtokreform kérdése: nem lehet felosztani a földet, mert ha megtennék, mindenkire legfeljebb egy hold jutna, hiszen Magyarország 1938 előtti csonkaságában a 9 millió lélekszámra ugyancsak kereken 9 millió hold termőföld esett, s jelenlegi, 1944-es állapot ilyen szempontból még kedvezőtlenebb. Mindebből adódik, hogy meggondolatlanság olyan elveknek a hirdetése, hogy a földet el kell venni a nagybirtoktól és szét kell osztani a parasztság között.

Vagy itt van a zsidókérdés, elsősorban a Nemzet hibás és nem a zsidóság, hogy a zsidókérdés országunkban ennyire elfajult. Mindenki rosszul értelmezett úr akart maradni, a gazdasági pálya lenézett volt, nem lehet most egyszerre kiküszöbölni őket. A zsidókérdést én vetettem fel legelőször 1920-ban, és nem is engedtem belőle, de különbséget kell tenni a lázadó kommunista zsidó és a hasznos zsidó között. Goldberger például száztizenhat éves céget vezet, amely mindig ennek a családnak a tulajdonában volt, ez idő alatt több aranyat biztosított az országnak, mint bárki más.

Szálasi a beszélgetés eme részéhez a következő megjegyzést fűzte Naplójában:

A PV hallgatott és nem tett észrevételt az Államfőnek a zsidókérdésben és a földbirtokreformban vallott nézeteire.

Horthy nézeteivel kapcsolatban arra feltétlenül utalni kell, hogy erre a Horthy–Szálasi-beszélgetésre öt héttel azután került sor, hogy Horthy szabad kezet adott a Sztójay-kormánynak a zsidókérdés radikális megoldására, beleértve a sárga csillag viselésének kötelezővé tételét, a kényszerlakóhely kijelölését, vagyis a zsidónak minősített magyar állampolgárok gettóba zárását, a deportálás előkészítő lépését, így Horthy elmélkedésének semmi köze sem volt a valóságos helyzethez. 1944. május 3-án nem a zsidóság gazdasági térfoglalásának megszüntetése, hanem fizikai megsemmisítésük bevezető szakasza volt napirenden!

Ami pedig a földreformról mondottakat illeti: ez még Szálasi számára sem lehetett újdonság, hiszen Horthy 1938. április 3-i rádióbeszédében így fejtegette a földosztás elvének megvalósíthatatlanságát:

„Magyarország kilencmillió holdnyi szántóföldjéből nem juthat több fejenként a kilencmillió magyarnak egy-egy holdnál. Egy hold földből pedig nem lehet megélni. De ha mindenkinek ezer holdat adhatnának, akkor meg nem lenne, aki a földet megmunkálja."

Ami ezután következett a kormányzói kihallgatáson, azt a Naplóban Szálasi ilyen cím alatt tömöríti: „A Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom állásfoglalásai a kormányzó személyével kapcsolatban."

Szálasi itt – jó pszichológiai érzékkel és emberismerettel – alattvalói hűségét bizonygatta:

Szálasi: Biztosíthatom Kormányzó urat a Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom nevében is, hogy mindenkor hűek voltunk és maradunk az Államfőhöz. Én, a PV 1937. október 24-én a nyilvánosság előtt jelentettem ki a Budai Vigadóban megtartott első nagygyűlés alkalmával a Hungarista Mozgalom alaptételét: cél a hatalom átvétele az Államfő és a Nemzet közös akaratából; ez az elv megmaradt és megmarad mindvégig, amíg én, a PV vezetem a Pártot és a Mozgalmat és élek!

Horthy: Köszönöm, kedves Szálasi!

Szálasi: Vagy itt volt az Albrecht-féle eset 1941 nyarán, amikor Albrecht főherceg – Ruszkay ny. altábornagyon keresztül – felajánlotta nekünk, hungaristáknak szolgálatait – ha viszonzásul hatalomra segítjük. Albrecht főherceg e kérését, hogy tudniillik „a Nyilaskeresztes Párt milyen álláspontra helyezkedne abban az esetben, ha ő megpályázná a kormányzói méltóságot", azzal indokolta, hogy „ezt annál is inkább megteheti, mert még a húszas évek elején levélben bejelentette ebbeli szándékát a kormányzónak és miután mind ez ideig választ nem kapott tőle, jogosan feltételezheti, hogy a kormányzónak nincs kifogása szándéka ellen". A Nyilaskeresztes Párt legfőbb vezetősége tudtára adta Albrechtnek: a Pártot és a Mozgalmat nem lehet senkinek sem megnyergelni

egyéni érdekeinek kielégítése céljából. Leszögeztem: tudomásom szerint az Államfő teljes egészségnek örvend, ezenkívül utódlására fennállanak a megfelelő törvények. De még ezen kívül is, minden alkalommal kijelentettem, hogy mindig volt, van és lesz Államfőm, Államfőm pedig él, ennélfogva fegyencbecsületemmel összeegyeztethetetlennek tartom, hogy ezekről a kérdésekről tárgyaljak, mert az az érzésem, hogy ennek a kérdésnek fejtegetése határozottan súrolja a hűtlenség minden ismérvét.

Horthy: Köszönöm, kedves Szálasi!

Szálasi: Talán ismeri Főméltóságú Uram a kormányzóhelyettesi törvényjavaslattal és választással kapcsolatos esetet. 1942. január havában Ruszkay Jenő felszólított engem, a PV-t, hogy csatlakozzam az ellenzéknek ahhoz a kezdeményezéséhez, hogy a küszöbönálló kormányzóhelyettesi választáson jelöltet állít Albrecht személyében; Ruszkay kijelentette, hogy Imrédy és pártja teljesen támogatja ezt a kezdeményezést, a felsőházból és a kormánypárt képviselőcsoportjából is meg tudnak nyerni tagokat, így egyedül a Nyilaskeresztes Párt magatartásán fog múlni, hogy az ellenzéknek ez a lépése sikerrel fog-e járni, vagy sikertelen marad; büszkén mondhatom: Ruszkaynak ezt az ajánlatát visszautasítottam!

Horthy: Köszönöm, kedves Szálasi!

Szálasi: Kötelességszerűen jelentem, hogy 1944. január végén vagy február elején [helyesen: 1943 novemberében – *A szerk.*], Szentirmay Félix lakásán, aki Otto Braun német birodalmi üzletember egyes üzletágainak vezetője és üzleti, valamint politikai bizalmasa, vacsora volt, melyen a házigazdán kívül még részt vettek: Veesenmayer, a jelenlegi német követ, aki abban az időben mint Délkelet-Európa átállításának szakembere volt ismeretes, Otto Braun, üzleti vállalkozásairól neves névre szert tett német birodalmi üzletember . . .

Horthy: Ugye az Erzberger-féle gyilkossággal kapcsolatos személyről van szó? [Mathias Erzbergert, a német Centrum Párt egyik vezetőjét jobboldali terroristák 1921 augusztusában megölték, bosszúból a versailles-i békeszerződés aláírása miatt. A német különítményes gyilkosokat egy ideig Gömbös Gyulának, a szélsőjobboldali MOVE elnökének nagytétényi villájában rejtegették.]

Szálasi: Igen, Főméltóságú Uram. Rajta kívül jelen volt még Imrédy Béla, Ruszkay Jenő, Rátz Jenő, Walton ügyvéd és még többen, akik ebben a társaságban mint vezető személyek ismeretesek; ez alkalommal Veesenmayer megkérdezte: lehetséges-e a jobboldali összefogás? A válaszok lényege az volt, hogy lehetséges, a Nyilaskeresztes Párt nélkül azonban az összefogást végrehajtani nem lehet, mert nála vannak a tömegek, viszont Szálasi rideg és merev magatartása kizárja, hogy a Nyilaskeresztes Párttal az összefogás létrejöhessen, a Nyilaskeresztes Párttal tehát meg

lehet csinálni a jobboldali összefogást, de ennek az összefogásnak Szálasi személye nélkül kell létrejönnie.

Veesenmayer második kérdése az volt, hogy a nemzetiszocialista átállítás Magyarországon végrehajtható-e a németek külső segítsége nélkül. A jelenlevők egyhangú válasza volt, hogy ez nem lehetséges. Ezeknek a férfiaknak az eljárásában éppen olyan súlyos kifogásolnivalót találok, mint az előző kormányok magaviseletében. Annak a nézetemnek szeretnék kifejezést adni, hogy a jelenlegi helyzetért a Kállay-kormány és a jelenlegi kormány is egyetemlegesen felelősek. Jelentem Kormányzó úr, ha március 19. előtt szereztem volna tudomást a dologról, nem törődtem volna a szuronyokkal, hanem rohantam volna egyenesen, be az Államfőhöz, hogy az esetet megjelentsem.

Horthy: Köszönöm, kedves Szálasi! Nehéz és súlyos időkben lehet igazán megismerni az embereket. Én igen sok emberben csalódtam, akikről nem tételeztem volna fel, hogy olyan magatartást fognak tanúsítani, mint amilyent tényleg tanúsítottak. Ami pedig ezt a Sztójay-kormányt illeti: a kormánnyal nem törődöm, csinálják, ahogyan akarják, ezt a kormányt a németek kívánták, én egyedül és kizárólag csak a hadsereget akarom kezemben tartani, nagyon sajnálom, hogy nem tettem eleget a németek kívánságának és nem Imrédy Bélát bíztam meg a miniszterelnöki teendőkkel; én ugyanis úgy gondoltam a kormány összeállítását, hogy Sztójay legyen a kormányelnök, az egyes minisztériumok legidősebb államtitkárait akartam miniszterekké kinevezni, ebbe a németek nem egyeztek bele és kimondottan politikai kormány alakítását kívánták; most Imrédy a háttérből és felelőtlenül szól bele a dolgokba, ezt azonban tovább nem fogom megtűrni és Imrédyt kényszeríteni fogom, hogy vállaljon csak nyíltan miniszteri felelősséget, és kanalazza ki, amit főzött. [Szálasi megjegyzése a Naplóban: „Ez alkalommal ugyancsak németül és nagyon ingerülten, többször egymás után, mindig Imrédyre célozva, szó szerint ezt mondotta: »Er soll nur mitrischen!«" – *A szerk.*]

Szálasi: Főméltóságú Kormányzó Uram, éppen a különböző magatartásokra hadd jegyezzem meg, hogy 1944. március 18-án és 19-én a Sztójay-kormány mögött álló vezető férfiak mind a német követségen voltak és osztották szét maguk között a Nemzet hatalmának részeit, én, a PV viszont kötelességemnek tartottam, hogy ugyanebben az időpontban Csia Sándor és Szőllősi Jenő országgyűlési képviselőt elküldjem a Kabinetiroda főnökéhez azzal az üzenettel, hogy a PV személyére nézve, valamint a Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom minden egyes tagja változatlan hűséggel ragaszkodik Államfőjéhez!

Horthy: Köszönöm, kedves Szálasi! Kijelenthetem: egyáltalában nincs szándékomban, hogy elmenjek, tovább fogom vinni az ügyeket, amíg csak bírom. Ki fogom várni az események alakulását.

Szálasi: Tizennégy millió szempár figyeli a nemzetnek ezt a két tényező-

jét, amelyeken a döntés múlik; a két tényező: az egyik – az Államfő, aki több mint 25 esztendős munkája után elválaszthatatlan Nemzetétől, a másik – a Nyilaskeresztes Párt. A Kormányzónak kell most döntenie abban a rideg kérdésben, és személyesen kell döntenie abban a súlyos sorskérdésben, hogy óhajtja és kívánja-e, hogy a Nemzet és a Horthy család között az életösszhang és a kapcsolat az új európai rendben és a magyar Nemzet újonnan kialakuló jövőbeni sorsa útján is meglegyen és biztosítva legyen.

Horthy: Köszönöm, kedves Szálasi! Hadd mondjam el: én nem akartam a kormányzói méltóságot elfogadni, egyedül Prohászka Ottokár püspök úr érvelésének engedtem. Annak idején felmerült a kérdés, hogy az államfő kérdésben milyen megoldást keressenek. Ha monarchisztikus megoldást akarnak, úgy a személyi folytonosság ugyan megvan, személyi problémák az államfő kérdésében nem vetődnek fel, viszont időnkint elkerülhetetlenül hülye vagy ostoba utódokat kell elviselnie az államfő személyében az országnak; ha a köztársasági megoldást választják, időnkint megismétlődő megrázkódtatásokat szenved az ország, éppen az államfő személye miatt, kihatásaik a politikára is megmutatkoznak; ezért választották a kormányzói méltóságot, amelynek megvan történelemjogi háttere és alapja is a magyar történelemben; ugyanilyen szempontok döntöttek a kormányzóhelyettesi méltóság felállításának kérdésében is; István fiamat egyáltalában nem akartam kormányzóhelyettesnek, de engedtem Serédi Jusztiniánusz hercegprímás érvelésének, már azért is fogadtam el azokat, mert katolikus főpap mondotta református államfőnek. Serédi kifejtette, ha nem István fiam lesz a kormányzóhelyettes, megindul az országban a személyi aspirációknak egész sorozata és láncolata, mely fölösleges megrázkódtatásnak fogja kitenni a Nemzet egész életét; a Nemzet érdekeinek megfelelően gondoltam tehát csak cselekedni, midőn István fiam kormányzóhelyettesi méltósága mellett döntöttem.

Szálasi: Főméltóságú Uram! Annak a meggyőződésemnek szeretnék kifejezést adni, hogy az élettől parancsolóan megkövetelt kibontakozást egyedül csak az Államfő és a Nemzet közös akaratából lehet végrehajtani.

Horthy: Én alkotmányos Államfő vagyok, mindenkor azt fogom cselekedni, amit az alkotmányos többség határoz. Még valamit: jól tudom, hogy egyesek engem hibáztatnak a bekövetkezett eseményekért.

Szálasi: Igen, Főméltóságú Uram, előttem is tettek ilyen megjegyzéseket, de leintettem ezeket a következő indokolással: minden döntő tényezőt tanácsadók tájékoztatnak a helyzetről, mégpedig olyanok, akik esküt tettek arra, hogy mindenkor az igazságnak megfelelően fognak jelenteni; ha ezek a tanácsadók mindig hamisan jelentenek, a döntő tényező a hamis kép alapján csak hamisan dönthet, utóvégre nem lehet mindent ezerszeresen ellenőrizni, mert ebben az esetben felmondja a szolgálatot

az egész államvezetés; a német és a magyar döntő tényezőket mind hamisan tájékoztatták, ebből adódott a helyzet, mely nem is annyira katasztrofális, mint inkább olyannyira buta és ostoba, hogy könnyen katasztrófa lehet belőle. Felfogásom szerint a Kormányzó úr 25 esztendőn át bebizonyította, hogy mindig jól döntött, éspedig minden esztendőben, mert a világvajúdás fennállott 25 éven át és tart még ma is; és hogy jól döntött, annak bizonyítéka az a letagadhatatlan tény, hogy a nehéz idők dacára még ma is Államfő, mert ha csak egyetlen évben is rosszul döntött volna, az események régen nélküle peregnének ebben az országban; éppen azért az a meggyőződésem, hogy a Kormányzó úr 1944-ben is helyesen és jól fog dönteni, ahogyan azt a Nemzet érdekei megkívánják.

A kormányzói kihallgatás végén – miután már teljesen nyeregben érezte magát – Szálasi a következő közlést tette:

Szálasi: Főméltóságú Uram! Hálás lennék, ha tudomásul venné, hogy további kezdeményező lépéseket fogok tenni úgy belpolitikailag, mint külpolitikailag a németek felé, a Nemzet és az Államfő érdekében. Kérek engedélyt, hogy az Államfőt ezekről vagy Sztójay útján értesíthessem, vagy pedig személyesen tehessek jelentést.

Horthy: Tudomásul veszem, de tanácsolom, hogy a németekkel legyen óvatos, mert ön, a PV is meg fog győződni arról, hogy velük nem lehet tárgyalni . . .

Ezzel az intelemmel ért véget Szálasi kormányzói kihallgatása. A Naplóban a következő megjegyzést találjuk:

A PV a kihallgatás előtt és utána is megköszönte Ambrózynak, a Kabinetiroda főnökének, hogy kihallgatása ügyében becsületesen eljárt, és úgy intézte, hogy a Kormányzóval zavartalanul és hosszasan elbeszélgethetett; érdekes az a tény, hogy a szolgálatban volt rendőrök, testőrök és altisztek láthatóan örültek és nagy megelégedéssel vették tudomásul ezt a találkát: az egyik szolgálatban levő rendőr kijelentése Kovarcz Dezső pt. előtt: „Végre itt látni a zöld inget és a nyilaskeresztet is!"; az egyik testőr kijelentése Vajna Gábor pt. előtt a kihallgatás után, mialatt a PV a Kabinetiroda főnökénél tartózkodott: „Hála Istennek, hogy ez is megtörtént már!"

Ezekből következtethető, hogy a letűnő rendszer gátlásaitól megkíméltek még a Kormányzó legközvetlenebb légkörében is az új koreszme megvalósítását hordják lelkükben.

Végül: Szálasi összefoglaló véleménye a Legfőbb Hadúrról – e kihallgatás után:

A PV benyomása a Kormányzóról: fizikailag igen jó állapotban van, friss és üde, beszéde kissé fáradt, gondolkodási módja régimódi, meg-

merevedett, liberális beállítottsága, szellemi képességei ennek megfelelőek, érzékeny lelkületű, a kihallgatás alatt három ízben könnyezett, politikai érzéke kevés, életében sok mindenhol megfordult, de felkészültsége egy jó csapattiszt színvonalán áll, beszélgetési modora igen megnyerő, egyszerűen öltözött erre az alkalomra, kitüntetései közül egyedül a Mária Terézia Rend volt rajta;

bizalmasan beszélt, mint aki tudja és úgy tájékozódott, hogy olyan emberrel beszél, aki nincsen egyoldalúan németek felé beállítva, beszédében azonban határozottan érezhető volt, hogy még most is tanácsokat kap és fogad el a háttérből valakitől, nézeteiben határozottan befolyásolják, a kapott tanácsokat be is tartja, addigi tanácsadói teljesen bemerevítették liberális nézeteibe, más gyakorlati nézetet és szükséget nem engedtek még csak a közelébe sem, teljesen egyoldalúvá merevítették.

PV-nek az az érzése, a Kormányzónak látszólagos németellenes kijelentései dacára is, hogy a Kormányzó németellenessége mesterkélt, sugalmazott és tulajdonképpen abbeli elkeseredéséből fakad, hogy a német vezetés a vele való tárgyalások alkalmából nem találta meg azt a hangot, amellyel őt megnyerhette volna, de viszont eddig körülötte volt tanácsadói is sikeresen követtek el mindent, hogy a németekről némelykor nyert jó benyomásait és az ezekből folyó németbarátságát lerontsák; a folyó évi március hó 18-án vele szemben alkalmazott német bánásmód tetőzte be a Kormányzónál a németekkel szembeni elkeseredését és csalódását;

PV kezdeményezésének alapja a beszélgetés alapján nem lehet más, mint a kibontakozásnak a létrehozása az Államfő és a Nemzet közös akaratából, a németek felé viszont, hogy ilyen kibontakozás számára időt engedjenek; ezt az időt kell felhasználni arra, hogy a Kormányzó és Hitler között jelenleg fennálló feszült viszonyban enyhülést lehessen létrehozni, majd újra meggyőződéses és személyes szövetségi, a kölcsönös bizalmon álló jó barátságot.

■

Nem érdemes sok szót vesztegetni Horthy politikai műveltségére, így például arra, hogy a „nemzetiszocializmus" fogalmának milyen döbbenetesen primitív értelmezését adta, de nem lehet szó nélkül elmenni a tényekkel homlokegyenest ellenkező állításai mellett.

Horthy azt állította, hogy nem akarta elfogadni a kormányzói méltóságot, csak Prohászka székesfehérvári püspök rábeszélésének engedett. A püspöki kérés és rábeszélés ténye kétségtelenül igaz volt, csak Horthy mintha már megfeledkezett volna arról, hogy a nemzetgyűlés 1920. március 1-i, a fegyveres különítményes tisztek jelenlétében megtartott kormányzóválasztási komédiáját megelőzte a „nemzeti hadsereg" igen drasz-

tikus agitációja, amely arra irányult, hogy szeretett fővezérüket jelöljék és válasszák meg a kormányzói tisztségre. 1920. február 1-től számos népgyűlést rendeztek a különítményes tisztek, és mindenütt Horthy Miklós kormányzóságát követelő határozatot fogadtak el; e „spontán" népgyűlésekről a sajtó is beszámolt. Végül: Horthy azért kérette magát – a parlamenti választás után –, mert kevesellte az ideiglenes államfőnek biztosított jogokat, ezért csak azután jelent meg az eskütételre, hogy a parlamenti pártok vezérei vállalták követeléseinek teljesítését!

Az sem igaz, hogy István fiát Serédi hercegprímás ajánlotta a kormányzóhelyettesi tisztségre. A katolikus klérus ellenkezése eléggé közismert volt; a főpapság vonakodva vette tudomásul a protestáns kormányzónak azt a kívánságát, hogy a kormányzóhelyettes az ugyancsak protestáns ifjabb Horthy István legyen.

Végül csak csodálkozni lehet a fehérterror fővezérének, a legfőbb katonai és politikai hatalmat keményen kézben tartó kormányzónak azon az állításán, hogy mindig tekintetbe vette az alkotmányos többség akaratát. Amikor Bethlen István grófot 1921. április 14-én váratlanul kinevezte miniszterelnökké, Bethlennek még pártja sem volt, a parlamenti képviselők többsége csak a kormányzói akarat előtt hajolt meg és fogadta el az új miniszterelnököt.

És mi történt 1938. november 22-e után, amikor Imrédy Béla miniszterelnököt a parlamentben leszavazták? Az „alkotmányos többség" akaratmegnyilvánulását semmibe véve, Horthy néhány nap múlva újra a bukott Imrédyt nevezte ki miniszterelnökké!

Szálasi igen-igen elégedett volt az 1944. május 3-i kormányzói kihallgatás lefolyásával. Ha visszatekintett az utolsó hetekre, kétségkívül úgy vélhette, hogy többet ért el 1944 tavaszán négy hét alatt, mint 1935. márciustól 1944 márciusáig – „pártvezetői" tevékenységének kilenc esztendeje alatt.

Igaz: magas rangú katonatisztek, mint Rátz Jenő, a honvédvezérkar főnöke, vagy Keresztes-Fischer Lajos, a kormányzói Kabinetiroda főnöke, tekintélyes politikusok, mint Imrédy Béla, Teleki Pál, Kállay Miklós miniszterelnökök addig is szóba álltak vele, tárgyaltak vele, de mindig azt kellett tapasztalnia, hogy ő, a pártvezető csak a partvonalon kívül foglalhat helyet, csak asszisztálhat a „nagyok" mérkőzéséhez.

Továbbá különösen érthetetlennek tartotta, hogy a nemzetiszocialista Németország hivatalos tényezői nem keresték vele az érintkezést, még a birodalmi hírszerzőkből is csak a második garnitúra jutott neki.

1944. március 19. után Szálasi pártja, a Nyilaskeresztes Párt nem kapott ugyan tárcát a Sztójay-kormányban, de Veesenmayer, Hitler teljhatalmú megbízottja már április 3-án fogadta a pártvezetőt, majd tíz nap múlva, április 13-án Sztójay miniszterelnök tárgyalt a Hungarista Mozgalom vezérével a budai Sándor-palotában.

Mindezt betetőzte – legalábbis Szálasi érzése szerint – a május 3-i kormányzói kihallgatás.

Kétségtelen, hogy ekkor már Veesenmayer is, Horthy is, politikai tényezőként kezelte Szálasit. A Harmadik Birodalom követe nemcsak hogy diplomáciai állásával nem tartotta összeegyeztethetetlennek, hogy Szálasit a német követségen fogadja, hanem még azt is sejtette a PV-vel, hogy a német külpolitika a továbbiakban számít rá és pártjára. Magyarország kormányzója pedig hajlandó volt fogadni – mindez kétségkívül hozzájárult, hogy Szálasit rózsaszínű elképzelések keríthették hatalmukba – közeli hatalomra jutását illetően.

A kép másik oldala: a Szálasival való találkozásról mind Veesenmayer, mind Horthy, meglehetősen negatívan nyilatkozott bizalmas környezetben, de a megteremtett kapcsolatot egyikük sem szakította meg a PV-vel, sőt Veesenmayer – beosztottjain keresztül – még biztatta is.

■

Szálasi a kormányzói kihallgatás gyümölcseit minél előbb szerette volna learatni. Annak ellenére, hogy Sztójay szinte a kihallgatás egyik feltételéül állította a teljes titoktartást (április 27-én Vajnához: „Vajon tudtok-e hallgatni? Ha a Főméltóságú úr Szálasit fogadná, nem ütnétek-e ezt dobra, mielőtt annak a fogadásnak ténye a nyilvánosság számára megérne?"), Szálasi már a kormányzói kihallgatást követő napon, május 4-én felkereste Sztójayt, hogy megkérje: járjon el sürgősen az államfőnél

és kérjen döntést, hogy a kihallgatásról mit lehet a PV-nek mondania, mert titokban tartani már nem lehet, hiszen a kihallgatás alkalmából erről legalább harminc személy szerzett közvetlenül és személyesen tudomást; azt javasolnák, hogy a következőket lehessen mondani: a PV megköszönte az 1940-ben kapott államfői kegyelmet, amit ez ideig önhibáján kívül nem tehetett meg, az alkalmat felhasználta azonban arra is, hogy az Államfőnek jelentést tegyen a helyzetről, ahogyan azt ő látja, amit az Államfő meg is hallgatott;

Miniszterelnök: egyetért PV kérésével, ígéretet tesz, hogy május 5-én, másnap délelőtt ezt a kérdést tisztázni fogja az Államfővel, a legmagasabb döntést közölni fogja még aznap Vajna Gábor pt.-vel.

Másnap, május 5-én Sztójay közölte Vajnával a kormányzói választ:

Az Államfőnél történt kihallgatásról egyelőre hivatalosan, sajtóban, gyűléseken, értekezleteken, vagy hivatalos írásokban nem történhet említés; ellenben, ha magántársaságban felmerül a kérdés, miután a tény nem tagadható már le, az Államfő beleegyezett abba, hogy a következő felvilágosítás adható: a PV az államfői kihallgatás alkalmával megkö-

szönte a kegyelmet, az Államfő vele kedvesen elbeszélgetett és eközben rátérelődött a beszéd a belső helyzetre, melyet a PV feltárt a Kormányzó előtt, amit az Államfő szeretetteljesen meghallgatott.

A Napló nem fűz kommentárt az engedélyezett felvilágosításhoz, így nem tudhatjuk, hogyan fogadta a PV az államfőre vonatkozó „kedvesen" és „szeretetteljesen" határozószókat.

12

„Kedves Szálasi,
Benned egy komoly embert,
egy urat, egy bajtársat
és jó magyar embert ismertem meg"

Szálasi azért akart találkozni Sztójay miniszterelnökkel már a kormányzói kihallgatás másnapján, hogy tájékoztassa őt a „kormányzóval történt beszélgetéséről". Nem tudni, mi okból, de Sztójay ez alkalommal meglehetősen szűkre szabta a PV-nek szentelhető idő tartamát – a beszélgetés 20 óra 30 perctől 21 óráig, tehát mindössze 30 percig tartott. Így Szálasi csak a kormányzóval kapcsolatos kombinációkat és a szükséges „kibontakozás" kérdését kívánta megtárgyalni.

Elöljáróban: már az első kérdés megfogalmazása is kissé „érdes" volt (Sztójay reagálását a Napló eléggé röviden intézi el), a második kérdésnek pedig nem lehetett az azt megillető komolyságot kölcsönözni – egy futólagos beszélgetés keretében.

PV: felveti az elvi kérdést, hogy a miniszterelnök (ME) kitart-e a Kormányzó személye mellett;

ME: határozottan és igen erélyesen kijelenti, hogy minden körülmények között igen;

PV: tudomása szerint a Kormányzó személyével kapcsolatosan a következő kijelentések, esetek és események vannak:

1. Rátz Jenő helyettes miniszterelnök azt a kijelentést tette, ha a Kormányzó lemond, baj ebből egyáltalában nem fog származni, mert rövidesen összehívnák a kormányzótanácsot, amelyik nyolc napon belül megválasztaná az új kormányzót;

2. Zeöld Imre Péter, a Pártszövetség egyik országgyűlési képviselője kijelentette, hogy a Nyilaskeresztes Párt rosszul teszi, hogy nem akar részt venni az egyesülésben, mert ezzel a magatartásával csak a kormányzó malmára hajtja a vizet;

3. PV-nek tudomása van arról, hogy bizonyos felderítő szervek felderítést folytatnak abban az irányban, hogy tisztázzák Albrecht múltját és ezzel kapcsolatosan megállapítsák, hogy tett-e valamikor németellenes kijelentést, tanúsított-e ilyen irányú magatartást és alkalmazottaival szemben tett-e antiszociális lépéseket;

ezek a kijelentések és események a jelenlegi kormányt támogató személyek részéről történtek és támogatásával zajlottak le, ezért tette fel PV Sztójaynak a kérdést; PV kijelenti igen komolyan Sztójaynak, hogy a Nyilaskeresztes Párt nem fogja megengedni, hogy a Kormányzó személyéhez hozzányúljanak, mert

1. az Államfő kijelentette a PV-nek személyesen, hogy helyéről nem akar és nem fog eltávozni, hanem tovább fogja szolgálni Nemzete ügyét;

2. megvannak a tételes törvények, melyek szerint az Államfővel kapcsolatos kérdések elintézhetők, ha az Államfő szabad akaratából vagy elhunytával az államfői szék megüresedne;

3. nem fogja megtűrni, hogy önjelöltek a jelenlegi helyzetet felhasználják arra, hogy mesterségesen megszerkesztett ürüggyel a Kormányzó személyéhez nyúljanak.

ME: teljesen egyetért PV felfogásával, magáévá teszi.

A „kibontakozás" kérdésében Szálasi nem csekély önhittséget tanúsított, amikor kijelentette Sztójaynak:

... nagyon szeretné, ha a jelenlegi helyzetből való kibontakozást a miniszterelnökkel egyetemben, ketten hajtanák végre; úgy véli, hogy a kibontakozás csak ilyen személyi megoldásban lenne megnyugtató a Nemzet egész életére.

Amikor pedig Sztójay – nyilván Szálasi nem kis meglepetésére – a kérdésre adandó egyenes válasz helyett azt tudakolta, hogy „hajlandó volna-e a PV együttműködésre", értve ezen a szélsőjobboldali koncentráció létrehozására megindított újabb tárgyalások támogatását, Szálasi köntörfalazni kezdett. A Napló szerint:

Igen, ennek előfeltételei vannak azonban, amiről tájékoztatni fogja, amint az államfői kihallgatás lényegét elmondja neki.

Majd hozzátette:

Úgy tudja, hogy Bárdossy vezetése alatt az úgynevezett jobboldali pártok egyetlen pártban tömörülnének; ezt igen szerencsés kezdeményezésnek tartja és már előre kijelenti, hogy amint ez a párt létrejön Bárdossy vezetése alatt, a PV keresni fogja az alkalmat, hogy Bárdossyval tisztázza igen komolyan az egész helyzetet, minden problémáját, és igen nagy örömmel venné, ha ezeken a megbeszéléseken Sztójay is részt venne, hogy révükön megismerje a Nemzet minden kérdését, és dönteni tudjon.

Szálasi jó politikai érzékkel érezte ugyan, hogy valami ügyes formát kellene adni a visszavonulásnak anélkül, hogy igazi szándékait, céljait idő előtt

feltárná, de válasza nagyon ügyetlen volt: Sztójay megértette, hogy Szálasi Bárdossyt is, de őt, Sztójayt is csak másodrangú szerepre szánja.

Ez a magatartás pedig nem sok jóval biztatott a további együttműködés tekintetében.

■

A PV május 11-én kereken egyórás beszélgetés során tájékoztatta a miniszterelnököt a május 3-i kormányzói kihallgatásról, amelynek három lényeges pontjára tért ki: éspedig

1. a Horthy család és a Nemzetre vonatkoztatott jövőbeni viszonya;
2. az Államfő és a Nemzet közös akaratából történő kibontakozás;
3. kormányzói engedély arra, hogy „úgy belpolitikailag, mint külpolitikailag, különösen a németek felé kezdeményezhessen az Államfő és a Nemzet közös elhatározásából végrehajtandó kibontakozás érdekében".

Miután Szálasi, a Naplóban már előbb rögzített feljegyzésnek megfelelően, ismertette Horthy állásfoglalását e három kérdésben, Sztójay megkérdezte:

1. „a belpolitikai kibontakozás szempontjából PV-nek milyen elképzelései vannak, 2. a németek felé miben állanának kezdeményező lépései?"

Szálasi válasza: 1. miután a Nemzet totális erőtényezőit a kormányzat és a Nemzet között fennálló különös hit és bizalom alapján lehet csak totális erőfeszítésre beállítani, ezért választást kell végrehajtani;

ha politikai kibontakozás nem lenne lehetséges, hivatalnokkormányt kellene beállítani, amely intézné az állami élet adminisztrációs napi ügyeit minden politikai felhatalmazás nélkül . . .

alatta azonban a nemzetiszocialista pártok szabad szervezkedést és nemzetiszocialista felvilágosító munkát folytathassanak, hogy a Nemzet nemzetiszocialista átállítása szempontjából megkaphassa szilárd szervezésszaki kereteit és nézeteit az új dolgokról.

Ami pedig a németek felé teendő kezdeményezést illeti, Szálasi ennek célját abban jelölte meg, hogy tisztázza:

. . . a német vezetésnek mi a célja Európával, népeivel, különösen a magyar Nemzettel; ugyanazon kérdésekben PV nézetét akarja nyilvánítani felelősen döntő német tényezők felé.

Sztójay ez utóbbi „kezdeményezést" teljesen válasz nélkül hagyta, nyilván nem minden ok nélkül, hasonlóképpen mellőzte a „hivatalnokkormány"

eszméjének megvitatását is; a választások kiírását pedig kereken elutasította, hangsúlyozván az erők összefogásának szükségességét.

> ... a háború megnyeréséért és az ennek szolgálatába állított termelés fokozásáért és biztonságáért ... ezért is látná nagy szükségét, hogy a pártok megbékéljenek és a politikai megnyugvás állapotába kerülhessen az ország.

Szálasi „teljesen magáévá tette e gyakorlati elvet", de kifejezésre juttatta kétségeit a megoldás lehetőségeit illetően mindaddig,

> míg előfeltétele be nem következik, ami nem lehet más, mint a teljes kölcsönös bizalom kormányzat és Nemzet között; az előfeltétel biztosítása nélkül minden jó szándék meddő marad, minden gyakorlati elv csak elméletben áll fenn, és a gyakorlati élet szempontjából egyetlen gyakorlati lépés sem tehető.

Ha a Napló pontosan tükrözi Szálasi nézeteit, akkor bizonyosra vehetjük, hogy Sztójay nemigen értette (mert nem is érthette) e zűrzavaros fejtegetést a gyakorlati elv és az elmélet kapcsolatáról, de azt igen, hogy a Hungarista Mozgalom vezére továbbra is ragaszkodik a választások kiírásához – 1944 májusában, amikor a harctéri kilátásokat sem Berlinben, sem Tokióban nem ítélhették túlságosan derűlátóan.

Még ha feltételezzük is, hogy Szálasi fő figyelmét a magyar belpolitikai kérdésekre fordította, a hadieseményekkel pedig nemigen foglalkozott, alig tűnik hihetőnek, hogy ne szerzett volna tudomást az 1. magyar hadsereg 1944. áprilisi sikertelen kolomeai offenzívájáról, vagy egyszerűen arról, hogy a harcok most már nem a magyar határoktól 2000 kilométerre, hanem már a Kárpátok előterében zajlanak.

Választásokat követelni akkor, amikor az ágyúk a határon dörögnek, aligha vallott komoly politikai koncepcióra.

■

1944. május 7-én a szovjet csapatok végső rohamra indultak a Szevasztopol körül húzódó német védelmi állások ellen. 48 óra múlva a szovjet hadsereg főparancsnoksága külön napiparancsban jelentette: a Feketetenger legfontosabb kikötőjét, flottatámaszpontját, a szovjet szárazföldi és tengeri erők felszabadították. Május 12-re virradó éjszaka az olaszországi hadszíntéren a szövetséges 5. és 8. hadsereg offenzívát indított a Gusztáv-vonal ellen. Ez a támadás már közvetlenül fenyegette Rómát. Ami pedig a hosszú ideje ígért nyugat-európai második frontot illette, hetek óta sűrűsödtek a hírek a küszöbönálló inváziójáról. Érthető, ha a „tengely" fő-

városaiban 1944. május első felében a politikusok és katonai vezetők figyelme elsősorban a harcterek felé irányult.

A budai Sándor-palotában maga Sztójay miniszterelnök vette kezébe a szélsőjobboldali erők egyesítésének ügyét a háborús erőfeszítések fokozása érdekében.

A Napló ezekről a tárgyalásokról a következőképpen számol be:

Május 13-án 12 h-ra magához kérette a miniszterelnök a PV-t és Vajna Gábor pt.-t; 12 h 30-tól kereken 15 percen át beszélgetett velük a Miniszterelnökségen.

Sztójay – Sz – kifejti részletesen, hogy átérzi teljesen azt a felelősséget, mely ezekben a történelmi napokban rajta nyugszik, becsületesen eleget is akar tenni a követelményeknek, megkísérli, hogy létre tudjon hozni olyan politikai megbékélést, mely lehetővé fogja tenni a háborús feladatok végrehajtását; a pártok lelkiismeretére akar hatni, mert nem szeretné, hogy ezekben az időkben Magyarország éppen úgy szét legyen szakítva a pártoskodástól, mint volt 1526 előtt; a helyzet még komolyabb, mint volt akkor, vázolja a katonai helyzetet:

a magyar hadsereg előtt Kolomea térségében négy szovjet hadsereg vonul fel;

ha a román hadsereg felmondaná a szolgálatot, ami talán nem is olyan kizárt, a szovjet hadseregek beözönlenének ezen a hatalmas résen Délkelet-Európa Alduna- [így!] térségeibe, ez a román katasztrófa magával sodorhatná Dél-Magyarországot is, és tehetetlenül állana az ország ezekkel az eseményekkel szemben, ha politikailag ennyire zilált állapotban maradna.

Ez a komoly helyzet készteti őt arra, hogy utolsó kísérletet tegyen a pártok egyesítésére anélkül, hogy kényszert akarna alkalmazni, mert ilyen lépésre sohasem fogja beleegyezését adni; az összes tekintetbe jövő pártok vezetőit felszólította külön-külön beszélgetések kapcsán, így ez alkalommal a Nyilaskeresztes Párt vezetőjét is, aki után Imrédy Bélát fogja fogadni ugyanebben a kérdésben, hogy 13 h-kor jöjjenek össze a Miniszterelnökség tanácstermében, mely alkalommal az összegyűltek előtt is vázolni fogja a helyzet komolyságát, és fel fogja kérni őket arra, hogy lelkiismeretük szavára hallgatva, a politikai megnyugvást az országnak tegyék lehetővé; nagy örömmel venné, ha eljönne a PV is, külön szavakkal kifejezésre juttatná az összegyűltek előtt a PV személyes megjelenésének fontosságát, és remélni merné, hogy a politikai összefogást ilyen módon létre lehetne hozni.

Szálasi válasza: „Élete legboldogabb napja az lesz, ha a kibontakozást ketten végrehajthatják", de az értekezleten ő maga nem óhajt részt venni, a Nyilaskeresztes Pártot Vajna fogja képviselni „felszólalási és hozzászólási

jog nélkül"; a jövő hét folyamán ő is elkészíti kibontakozási tervét, amely „személyi és tárgyi vonatkozásokat is fel fog ölelni".

Sztójay a közlést köszönettel tudomásul vette, ismertette Szálasival elképzelését a képviselőház összehívásával, a képviselők mandátumának meghosszabbításával kapcsolatban. Szálasi mindennel egyetértett, megnyugtatta a miniszterelnököt, hogy a Nyilaskeresztes Párt vezérszónoka a kormánynyilatkozathoz csak igen röviden fog hozzászólni, vitát nem fog kezdeményezni, „a jóakaratú várakozás álláspontjára" helyezkedik.

A Napló e része Szálasi értékelésével végződik:

Vélemény: Sztójay feltétlenül becsületes, őszinte és lelkiismeretes férfiú, aki felelősségteljesen vezeti az ügyeket, magatartásával pedig bizonyítja, hogy nem egyoldalú pártpolitikus, hanem a Nemzet teljességét összefogni akaró férfiú.

A Sztójay–Szálasi-beszélgetésről Vajna is készített feljegyzést, amely nem mindenben egyezik a PV naplójegyzeteivel. A Vajna-változat fontosabb részei:

Sztójay vázolta a keleti front helyzetét – Szevasztopol feladása után:

Nincs kizárva, hogy átmenetileg a Kárpátok gerincéig esetleg vissza kell vonulni. Ez nem jelenti azonban azt, mintha a harctéri helyzet rosszul állana, mert a helyzet ismeretében feltétlenül bízom a tengely és a mi győzelmünkben. Azonban igenis jelenti azt, hogy Magyarországnak a legnagyobb totális erőkifejtést kell hoznia a győzelem érdekében.

Sztójay arról is tájékoztatta Szálasit, hogy a súlyos nyugati légiháború következtében a német repülőgépgyártási program egy részét, az ún. vadászprogramot Magyarországon akarják megvalósítani; így egyes üzemeket át kell állítani és a közös cél érdekében a termelést fokozni kell.

A miniszterelnök megértéséről biztosította a PV-t – az egységtárgyalásoktól való tartózkodása kérdésében –, közölte viszont, hogy felszólítást akar intézni az összes pártokhoz:

Szálljanak a vezetők magukba, és lássák be, hogy most sok minden egyéni érdeket félre kell tenni a haza, a Nemzet érdekében.

Nem kívánom Tőled, hogy e felszólításomra azonnal válaszolj. Teheted ezt most azonnal, vagy később. Mindenesetre hétfőig (V. 15.) választ kérek, igen vagy nem?

Válaszában Szálasi kitartott eredeti álláspontja mellett, az értekezletre nem megy el, de maga helyett „kirendeli" Vajna testvért,

akinek semmi joga nincs ott nyilatkozni, vagy a vitában részt venni. (Sztójay min. eln. ezt megértéssel tudomásul vette.) Hétfőn a választ Vajna testvér fogja adni, de már most megmondja, hogy az egyesülésben a Nyilaskeresztes Párt és az általa vezetett Hungarista Mozgalom nem vesz részt. Arra kéri azonban a miniszterelnököt, hogy kedden (1944. V. 16-án) adjon neki arra alkalmat, hogy ez irányban javaslatát konkrét formában írásban is előterjeszthesse. (Sztójay ezt tudomásul veszi.)

Vajna Gábor s. k.

N. B. Pótlólag megjegyzem, hogy Sztójay miniszterelnök a beszélgetés alatt két ízben is kifejezte, hogy – „Kedves Szálasi, Benned egy komoly embert, egy urat, egy bajtársat és jó magyar embert ismertem meg."

Vajna s. k.

A pártközi értekezleten, amelyen a kormánypártot Vay báró és Huszovszky, a Magyar Megújulás Pártját Imrédy és Rátz, a Magyar Nemzeti Szocialista Pártot Pálffy Fidél, az Erdélyi Pártot Albrecht Dezső képviselte – Vajna feljegyzése szerint – Sztójay a hátország fizikai és morális összefogásának és munkájának szükségességét hangoztatta, továbbá azt, hogy

ő most egy egészséges, bajtársias szellemet akar a pártok között kialakítani. Egy olyan kompromisszumot szeretne, melyben egyik párt sem érzi, hogy hátra van szorítva, vagy a másik párt bármilyen tekintetben is előnyöket élvez.

Sztójay megnyitója után Vajna kért szót. Közölte, hogy a Nyilaskeresztes Párt és az általa vezetett Hungarista Mozgalom vezére, Szálasi Ferenc pozitív választ adott a miniszterelnök szíves meghívására. Ő tehát megjelent az értekezleten, mint megfigyelő, és miután meghallgatta „a miniszterelnök úr komoly szavait", bejelenti, hogy a további tárgyalásokon, vitában nem vesz részt.

Vajna jelentésének befejezése:

Felálltam, Sztójay miniszterelnök elém jött, kezet fogott velem, majd meghajtva magam a többi urak felé, eltávoztam. Láttam, hogy általános megdöbbenést váltottak ki szavaim.

N. B. Bizalmasan úgy értesültem, hogy távozásom után sem történt konkrét döntés.

■

1944 május közepén az SS és a Gestapo árnyékában sem Sztójay, sem a kormánypárt nem merte vállalni a pártközi egységmegegyezés tető alá hozását – a Nyilaskeresztes Párt tevékeny részvétele nélkül. Nyilvánvaló, hogy Sztójayt nem érintette kellemesen Szálasi makacs elutasító állásfoglalása, még ha taktikai okokból ezt nem is hangoztatta. De ezután Sztójay magatartása Szálasival szemben merevebb lett. Ez mindenekelőtt abban mutatkozott meg, hogy amikor Vajna május 15-én felkereste Sztójayt, hogy megismételje a Nyilaskeresztes Párt elutasító állásfoglalását, egyúttal pedig másnapra, május 16-ára újabb fogadási időpontot kérjen Szálasi számára, Sztójay – a parlamentben elmondandó beszédre való felkészülés ürügyével – későbbi, május 18-i dátumot jelölt meg – azt is esetlegesen.

■

Ami a másik felet illeti: Szálasi még aznap, május 13-án este 7-től 9-ig Veesenmayer követet tájékoztatta a Sztójay miniszterelnökkel folytatott megbeszélésről és természetesen mindenekelőtt a kormányzói kihallgatásról. Nem tudni, mire számított a PV, amikor ismét szóba hozta a német követ előtt a választások kiírásának kérdését, azt ugyanis józan logikával nem várhatta, hogy 1944 késő tavaszán, amikor a német véderő főparancsnokságának egyszerre kellett számolnia a La Manche-csatorna mentén az angol–amerikai partraszállással és a keleti fronton a szovjet hadseregek új nyári offenzívájával, Veesenmayer egy országos választás megtartásáért fog síkra szállni. Nem meglepő tehát, hogy Veesenmayer meglehetősen nyers hangon közölte Szálasival:

> Nem törődik a magyar belpolitikai, különösen pártpolitikai élettel, ez mind meddő dolog; lényeges, hogy az ország gazdasági vonatkozásban termelőképessé váljon, a hadszíntereken megtegye a kötelességét, álljon be azoknak sorába, akik tevékenyen építik úgy a harcmezőn, mint a hátországban az új Európa-közösséget; az új Európa-közösség az egyes népeket aszerint fogja értékelni, hogy a totális háború idején és a nemzetiszocialista Európa-közösség szolgálatában tényleg mit teljesítettek vérben és áldozatban.

Mit válaszolhat erre Szálasi? Azt, hogy

> a német nemzetiszocializmus által vallott úgynevezett teljesítményelvet elfogadja, másképpen nem is állítható be a minősítés, annak azonban előfeltétele az, hogy a kormány és a Nemzet között meglegyen a feltétlen összhang és kölcsönös bizalom.

Amikor pedig szóba kerültek a Nyilaskeresztes Párt minimális követelései – az ún. kibontakozási terv keretében –, a PV kijelentette, hogy egyfelől a

belügyminiszteri és honvédelmi miniszteri tárcát követelné a Nyilaskeresztes Pártnak (az előbbire Vajna Gábort, az utóbbira Beregfy Károly vezérezredest állítaná), másfelől ragaszkodnék ahhoz, hogy Imrédy, Rátz és Ruszkay is vegyenek részt a kormányban.

De Veesenmayert mindez nem érdekelte túlságosan, sokkal inkább azt sürgette, hogy „egészen kiváló szakemberek, akik a bizonytalanság miatt nem akarnak vagy nem mernek felelős vezető helyeket elfoglalni", újra dolgozzanak. És itt, ezen a ponton Szálasi elárult valamit, ami a Napló eddigi feljegyzéseiből, nyilván nem véletlenül, kimaradt.

Az „országépítés" került szóba, amelyről Szálasin kívül a Nyilaskeresztes Pártban is csak alig néhányan tudtak. Az „országépítés" tagjai gazdasági, közigazgatási szakemberek voltak, akik szimpatizáltak a Hungarista Mozgalommal, vagy még inkább Szálasival: teljes engedelmességet (!) fogadtak neki, de különféle okok miatt nem léptek vagy nem léphettek be a Nyilaskeresztes Pártba. (Egyes források szerint a tagnévsort elővigyázatossági okokból nem is a Hűség Házában, az Andrássy út 60-ban, hanem az egyik budapesti szerzetesrend falai között őrizték.)

Szálasi nem kertelt,

> ... megmondja a követnek, hogy ezek a bizonyos kiváló szakemberek a PV parancsára nem foglalják el a felkínált helyeiket, mert a PV-nek nincsen más eszköze arra, hogy a felelősen döntő tényezőket kényszeríthesse a Párt erejének és elmellőzhetetlenségének tudomásulvételére; tehát ne a szakemberek ellen fakadjon ki, hanem a PV ellen, aki vállalja ezért a legteljesebb felelősséget;
>
> V.: ő nagyon jól tudja, hogy így áll a dolog, hogy a PV adta ki a rendelkezést, mégis az a nézete, hogy ezt csak bizonyos ideig lehet csinálni, bizonyos idő után ez a fegyver eltompul, egyszerűen azért, mert a szakemberek is rá fognak jönni lassan arra, hogy politikai tisztázatlanság miatt nem állhatnak félre és nem utasíthatják vissza a szaktudásuknak megfelelő vezető helyeket;
>
> PV ígéri, hogy a kibontakozás szempontjából erőteljesen fog kezdeményezni, mint becsületes kereskedő fog viselkedni, félreérthetetlenül megmondja a döntő tényezőknek: „Ezt tudom én adni, mit tudsz te adni!"; ilyen alapon hamarosan be lehet állítani a teljes megnyugvást.

Ez volt tehát a PV egyik legfontosabb ütőkártyája – és ezt még a németek sem hagyhatták ki számításaikból. Aligha járunk messze az igazságtól, amikor úgy véljük, hogy Veesenmayer e kérdés megbeszélése céljából volt hajlandó ismét fogadni és tárgyalni vele.

Az „Országépítés"-ben rejlett tehát Szálasi politikai tőkéje, azzal próbált kereskedni („adok-kapok"), hogy ezt ne mondjuk: zsarolni, személyi hatalmi követeléseinek teljesítése érdekében.

Ami a Veesenmayer–Szálasi-találkozó további menetét illeti, Szálasi felvetette a kérdést:

a német vezetés mit akar? Saját maga akar-e itt rendet teremteni, vagy a magyar kormányra bízza-e a rendteremtés munkáját; a kérdés tisztázása rendkívül fontos, már azért is, mert vannak egyes hangok, melyek propaganda szempontjából azt állítják, hogy Németország Európát imperialista módon akarja megszervezni; ez ellen tenni mindaddig nem lehet, amíg a kérdésre válasz nem jön; az imperializmus vádját Németország felé igen sokan emelik, mert a német vezetés eddigi magatartásából Magyarország iránt igen könnyen lehetett a felületes szemlélőnek erre következtetnie; még párttagok is, csupa aggodalomtól vezérelve, ilyen kérdéssel fordultak a PV-hez, aki ugyan meg tudta nyugtatni őket, az ellenpropagandának azonban mindig nagyobb sikere volt a német hivatalos ténykedések rossz látszata miatt;

V: A német kormány minden más néptől azt várja, hogy saját maga teremtsen rendet portáján, viszont nem fogja megtűrhetni, hogy rendetlenség legyen, mert ebben az esetben a háború és a nemzetiszocializmus érdekében erélyesen közbe kellene lépnie; ugyanez az elv érvényesül Magyarországot illetően is, tehát Magyarországnak meg kell tennie a szükséges kezdeményezéseket;

PV: Köszöni a felvilágosítást; a német kényszerbeavatkozás megadta Magyarország számára az alapokat, ezeken kell a Nemzetnek a további lépéseket most már saját kezdeményezéséből megtennie, és semmiképpen sem várhat arra, hogy a szövetséges jó barát újra hátba üsse, hogy a következő lépést előre megtegye, mert ez mind a két fél számára igen unalmassá válik; PV mindent el fog követni, hogy a Nemzet a következő lépést saját elhatározásából, kezdeményezően megtegye.

A Napló nem említi, hogy ez a Szálasi-féle köszönet egyúttal a válasz fölött való megelégedettséget is jelentette-e, mindenesetre a PV tovább firtatta a német háborús célok meghatározásának szükségességét, megtoldva azzal a javaslattal, hogy rendezzenek egy olyan kongresszust Németországban, amelyen

részt vennének az európai nemzetiszocialista mozgalmak összes megbízottai, és közvetlen eszmecserével, minden hivatalos kötelezettség nélkül tisztázhatnák a nemzetiszocialista Európa-közösség megépítésének minden térre kiterjedő előfeltételeit . . .

Indokolás:

A totális háborúba beállott európai népek még tudatosabban állanának harcba és minden erejüket latba vetnék a háború győztes befejezése szolgálatában, mert a kongresszus híranyagából megtudnák mégis végre

azt, hogy a Németország vezetése alatt kialakuló nemzetiszocialista Európa-közösségben milyen sors vár rájuk, mi lesz a hivatásuk és milyen hatalmi tényezők birtokában tudják a reájuk eső részfeladatot megoldani az Európa-közösség érdekében és szolgálatában.

Veesenmayer ekkor udvariasan kijelentette, hogy „a gondolatot igen szépnek és csábítónak tartja, de elsősorban a háború megnyerése szempontjából kell minden erőt beállítani". Amikor azonban Szálasi tovább erősködött az európai nemzetiszocialista kongresszus megtartása ügyében – hivatkozva saját „nyugtalanságára", a német követ nyersen és udvariatlanul kijelentette:

Ismeri a PV-nek ezt a nyugtalanságát, módot is fog nyújtani, hogy erről a dologról beszéljenek; az idő előrehaladottsága miatt azonban arra kéri a PV-t, hogy a mai napon fejezzék be a beszélgetést.

Veesenmayer búcsúzás közben még egyszer figyelmeztette Szálasit, hogy a felelősségben mindenkinek osztoznia kell, tehát a PV-nek is vállalnia kell a részfelelősséget. Szálasi, abban a hitben, hogy ott és akkor azonnal szükséges a Hungarista Mozgalom végcéljának leszögezése, nem csekély önteltséggel azzal replikázott, hogy

... nem a részfelelősséget akarja, hanem vállalja és követeli magának a totális felelősséget.

V: elérti szavait és nevetve tudomásul veszi.
Utólag, az „Országépítés" tervezeteinek ismeretében úgy tűnik, hogy Veesenmayer túlértékelte a Szálasi mögött álló szakemberek jelentőségét, amint túlbecsülték azt a kétségkívül meglevő tömegbefolyást is, amellyel Szálasi és pártja rendelkezett. De Veesenmayer 1944. május közepén, a keleti fronton várható offenzíva küszöbén, amikor Magyarország jelentősége és szerepe úgy is, mint felvonulási területnek, úgy is, mint a nyersanyagok és az ipari termékek szállítójának napról napra nőtt, nem kockáztathatott, mindent meg kellett próbálnia a lehető legnagyobb erőkifejtés biztosítására.

Szálasi végül is igen-igen elégedett volt a beszélgetéssel:

A teljes beszélgetés négyszemközt folyt le, igen közvetlen és meghitt modorban; vélemény: a Nyilaskeresztes Párt állhatatos magatartásával igen erőteljes helyzeti előnyhöz jutott, amit felelős vezetőinek kezdeményezésére ki kell használniok.

A következő hetek egyáltalában nem igazolták Szálasi túlzottan derűlátó helyzetmegítélését.

■

Május 17-re Szálasi összehívta a Titkos Párttanácsot a kibontakozás megbeszélésére. Az ülésen előbb a PV ismertette az addig tett lépéseket, majd

Csia Sándor, Gera József, Henney Árpád és Szőllősi Jenő pt.-k május 17-én benyújtják a PV felkérésére közösen megszerkesztett konkrét kibontakozási javaslatukat, személyi és tárgyi részében egyaránt: PV feldolgozásra átveszi a javaslatot.

A Napló nem őrizte meg a Titkos Párttanács tagjainak javaslatát, mindössze Csia és Henney felszólalását, valamint Szálasi válaszát rögzítette a következőképpen:

Csia Sándor tv.: ismerteti a kibontakozás technikai lebonyolítását, ahogyan azt a PV felkérésére a Tanács tagjaival rögzítette, és javasolja:

a kormány lemond:

Sztójay újból megbízást kap, a kormány a Párt javaslata szerint alakul meg:

az új kormány új választójogi törvényjavaslatot nyújt be, felhatalmazást kér a kivételes hatalomra és az új választójogi törvényből adódó feladatok végrehajtására, utána a Ház elnapolása bizonytalan időre kormányzói kézirattal.

Ezután személyi javaslatot tesz arra vonatkozóan, hogy kultuszminiszter Tárczay Felicides legyen.

Henney Árpád tv.: a személyi javaslatoknál nem tartja megfelelőnek, hogy kevés párttag kap vezető helyet, mert szerinte elsősorban párttagokat kellene figyelembe venni, enélkül nem lehet bebizonyítani a párttagok előtt, hogy a Párt vezeti a koalíciót személyi vonatkozásban. Így az iparügyi miniszteri helyre van olyan párttag, aki feltétlen megbízhatósága mellett még kiváló szakember is, ez pedig dr. Vágó Pál tv. E mellett szól az a körülmény is, hogy Szakváryt a Pártban nagyon kevesen ismerik és nem fogják tudni róla, hogy a Párt részéről van a kormányban, míg Vágó Pál tv. neve a Pártban közismert. Az iparügyi tárcára tehát Vágó Pál tv.-t javasolja.

PV: az indokolást helyesnek tartja. Felhívja azonban a figyelmet arra, hogy igen erőteljesen nyilaskeresztes párti kormányt lehet azáltal létrehozni, hogy a Párt olyan személyeket támogat, akik a Párt országépítésében dolgoznak, de teljesen ismeretlenek úgy a Párt, mint az összes többi politikai pártok előtt. Ilyen személyügyi politikával be lehet állítani azt, hogy a párttag miniszterek mellé még más, de ugyancsak a Párthoz tartozó minisztereket lehetne a kormányba beültetni. A párttagok előtt ismeretlen miniszterek felfedhetik hovatartozásukat azáltal, hogy kinevezésük és a Kormányzónál tett eskütételük után közvetlenül

a Hűség Házába jönnek a PV-hez és nála jelentkeznek. Csia Sándor tv. ilyen irányú javaslatával tehát egyetért.

A következő Legfelsőbb Titkos Párttanácsot a PV június 2-re hívja meg.

Mindebből úgy tűnik, hogy Szálasi és vele együtt a Titkos Párttanács tagjai 1944 májusának közepén szilárdan meg voltak győződve arról, hogy megnyílt az út a hatalomátvételhez, és már csak az energikus „technikai lebonyolítás" maradt hátra. (Mint tudjuk, a „technikai lebonyolítás" október 15-ére maradt.)

■

Szálasi még aznap felkereste Sztójayt a Sándor-palotában, részben azért, hogy a jobboldali koncentráció kérdésében elfoglalt elutasító válaszát személyesen is közölje, részben azért, hogy ő maga adja át azt a levelet, melyben körvonalazta a kibontakozásra vonatkozó „személyi és tárgyi terv" alapvonalait. A terv „hivatott megoldani" a nemzet totális hadba állítását, a termelés biztonságát és folytonosságát, a kormányzat olyan összetételét, amely a valóságos és tényleges erőviszonyoknak megfelel, végül az új rend előfeltételeinek megteremtését „a nemzetiszocialista Európa-közösség elvén".

A PV a terv elkészítését ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a miniszterelnök döntse el,

> szükségesnek, jónak és hasznosnak tartaná-e, hogy a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom részt vegyen cselekvően Nemzetünk, Hazánk és Országunk politikai, gazdasági és társadalmi életének felelős irányításában, vezetésében, szervezésében és ellenőrzésében.

De a levél befejező része még ennél is tovább ment:

> Ez a kérésem egyáltalában nem érinti a jelenlegi pártpolitikai állapotot, és a vezetésem alatt álló Párt és Mozgalom függetlenül ettől a kezdeményezésemtől hajtja végre a továbbiakban is azokat a nemzetszervező és nemzetfelvilágosító munkálatokat, amelyeket szükségesnek, jónak és hasznosnak találok Nemzetünk és Államfőnk szolgálatában.

Szálasi ugyanezen dátummal teljes alattvalói hódolatról tanúskodó levélben jelentette Horthy kormányzónak a miniszterelnöknél tett kezdeményező lépését, újra kijelentve:

Az élettől parancsolóan megkövetelt kibontakozást mindenkor az Államfő és a Nemzet életösszehangolt érdekeinek megfelelően, rendíthetetlen hűséggel fogom munkálni.

Horthy reagálása nem ismeretes, de Sztójayé igen. A hivatalban levő miniszterelnök sértőnek érezte mind az elutasítás formáját – azt, hogy Szálasi tanúk jelenlétében, éspedig Vajna és Csia díszkíséretében tette meg közléseit –, mind pedig ajánlatának fenyegetésekkel megtűzdelt elutasítását.

Ellenlépése nem sokáig váratott magára. Négy nappal később, május 21-én, az alábbi rideg választ küldte Szálasinak:

Kedves Barátom!

Folyó hó 17-én kelt nagybecsű leveledre válaszolva a következőket hozom szíves tudomásodra.

Hivatalba lépésem óta törekszem arra, hogy az összes jobboldali erők együttműködését biztosítsam. Ez a törekvésem vezetett akkor is, amikor folyó hó 13-ára a jobboldali pártok vezetőit tanácskozásra hívtam össze annak megbeszélésére, hogy e pártok közötti együttműködés miképpen volna megvalósítható a mai sorsdöntő időkben szükséges erőkifejtés biztosítására. Ezt különben közvetlenül ezen értekezlet előtt folytatott beszélgetésünkben is alkalmam volt tudomásodra hozni. Éppen ezért őszintén sajnáltam, hogy mint a Nyilaskeresztes Párt vezetője az értekezleten nem kívántál részt venni, hanem arra csak megfigyelőt küldtél ki, aki bevezető fejtegetéseim után kijelentvén, hogy a tanácskozáson nem vehet részt, eltávozott.

A kibontakozásra vonatkozó elgondolásodat, amelynek írásbeli közlését leveledben említeni szíves voltál, érdeklődéssel várom.

Szívélyes üdvözlettel.

Sztójay Döme s. k.

Szálasit meghökkentette Sztójay nem várt válasza:

Vélemény: a válaszlevél tartalmát valaki sugalmazhatta a miniszterelnöknek, mert a miniszterelnök mind ez ideig mindenkor egyenesen döntött minden kérdésben, ebben a válaszlevélben viszont teljesen elmellőzte az egyenes választ, tehát kertel, ami egyedül és kizáróan Imrédy-befolyásra vezethető vissza; PV felhatalmazza Vajna Gábor pt.-t, hogy keresse fel Sztójayt, beszéljen meg vele sürgősen egy találkozót a PV számára, hogy PV levelének félreértését tisztázza és személyesen adja elő, mit akar.

De erre a találkozóra Szálasinak majdnem négy hetet kellett várnia.

1944. május végén újra napirendre került a Baky-probléma. Baky László 1941 őszén kilépett a Nyilaskeresztes Pártból, és szembefordult Szálasival, olyannyira, hogy a PV ismételten kijelentette: számára Baky meghalt. De ezzel sem Baky, sem pártfogói nem sokat törődtek.

Baky 1944. március végén, nem saját elgondolásából vagy elhatározásából, beült a Belügyminisztérium államtitkári székébe (Horthy csak 1944. április végén írta alá kinevezési okmányát) – és volt nyilaskeresztes testvéreinek orra alá nem kevés borsot tört.

Szálasi ekkor elküldte hozzá egyik alvezérét, Horváth Sándor nyilas országgyűlési képviselőt.

Horváth Sándor országgyűlési képviselő, a Nyilaskeresztes Pártba szervezett munkásság helyettes vezetője, május 20-án déli 12 h-kor Baky László államtitkárnál járt internáltak ügyében kérte őt, nevezetteket engedje szabadon, mert nem szép dolog az, hogy magát nemzetiszocialistának valló kormány internáljon nemzetiszocialistákat ugyanakkor, amikor rengeteg ellenség van, akik viszont tovább is szabadon járnak; kifejtette, hogy külpolitikailag is kellemetlen lehet a kormányra, ha sürgősen nem változtatnak a dolgokon, kijelentette Bakynak, hogy a gyűléstilalmat is csak a Nyilaskeresztes Párt ellen hozták és csak vele szemben alkalmazták, ők viszont tovább gyűléseznek.

Baky László tagadta, hogy ők gyűléseznének, ha ilyen előfordulna, jelentést kér és ő el fog járni ellenük. Kijelenti még Baky: a gyűléstilalmat német kívánságra rendelték el, mert most a termelés fontos, nem pedig az ünnepeltetés, a Nyilaskeresztes Párt internált vezetőit nem engedi szabadon, gúnyosan megjegyzi, hiába firkál a Nyilaskeresztes Párt a németeknek róla, mintha ő Keresztes-Fischer besúgója lett volna, nem ülne az államtitkári székben, ahová Himmler egyenes parancsára tették, vegye a Nyilaskeresztes Párt tudomásul, hogy őt erről a helyről csak Himmler maga mozdíthatja el, aki őt személyesen ismeri, és nagyon jól tudja, ki volt ő és mit cselekedett, vagy kikkel állott összeköttetésben az elmúlt években.

Vélemény: Baky kijelentései nem felelhetnek meg a tényeknek, a németekre akarja hárítani a felelősséget mindazokért a tetteiért, melyeket a Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom ellen elkövetett, PV személyesen fog meggyőződni arról, hogy igaz-e, amit Baky mond, ha nem igaz, azonnali eltávolítását fogja követelni, ha igaz, úgy kérdést intéz illetékesekhez, hogy megfelel-e Himmler szándékainak az, hogy egyik teremtménye segítségével a Hungarista Mozgalmat megsemmisíttesse, mert ha igen, PV [a] szükséges következményeket le fogja vonni.

Alig két héttel később Szálasi elpanaszolta Baky kérkedő és fenyegető kijelentéseit Höttlnek, a magyarországi SS-főparancsnokság magas rangú

tisztjének, sőt megtoldotta azzal: Baky annyira biztos a dolgában, hogy közölni merészelte Horváth nyilaskeresztes testvérrel:

> még akkor is helyén fog maradni, ha Szálasi fog kormányra kerülni.

A Napló ezután így vázolja a Szálasi–Höttl-tárgyalás menetét:

> PV felfogása szerint Bakynak ez a kijelentése minősíthetetlen kíméletlenség Himmlerrel és a Nemzettel szemben; Himmlerrel szemben azért, mert abban az esetben, ha elfogadta a megbízást és lelkiismeretével összeegyeztethetőnek tartotta, úgy teljesítse kötelességét és fogja be a pofáját; a magyar Nemzettel szemben azért, mert ezzel a kijelentésével kétségbevonta, hogy a Nemzet saját erejéből is rendet tud teremteni háza táján, és úgy gondolja, hogy csak idegentől tartott rabszolgahajcsár tudja a szükséges rendet kialakítani;
>
> Ebből azonban arra is következtet a PV, hogy Baky Himmler egyenes parancsára adja ki rendelkezéseit, amelyek elsősorban a Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom ellen szólnak, így az a látszata viselkedésének, hogy Himmler tudtával és beleegyezésével végzi ezt a munkát, és Himmlernek egyenes akarata, hogy Baky kiirtsa a Nyilaskeresztes Pártot és Hungarista Mozgalmat;
>
> H: őszintén kijelenti, hogy igen. Bakynak Himmlertől megbízatása van, mert úgy vélték, hogy ebbe a kormányba egy igazi nemzetiszocialista is kerüljön, és ezt Bakyban feltétlenül megtalálták, ezért volt szükség arra, hogy Bakyból politikai belügyi államtitkárt csináljanak, ellenben túl messzemenő következtetés az, ha azt gondolja a Nyilaskeresztes Párt, hogy Himmler azt akarja, hogy Baky semmisítse meg a Hungarista Mozgalmat.

Mit válaszolhatott erre Szálasi? Megpróbálta bizonyítani, hogy Baky „visszaél Himmler bizalmával és a Himmlertől kapott hatalommal". Ezt a megjegyzést viszont Höttl válaszra sem méltatta.

Ehhez az ügyhöz csak annyit: amikor Szálasi néhány nap múlva, 1944. június 16-án Sztójaynál járt, a magyar királyi kormány fejének is elmondta a Bakyról hallottakat – de minden maradt a régiben. Sztójay miniszterelnök „nem látott elég okot arra", hogy lemondásra szólítsa fel belügyi politikai államtitkárát, utóvégre Baky Lászlóról „csak" az bizonyosodott be, hogy rendőrspicli, agent provocateur, aki adott esetben még gyilkosságtól sem riadt vissza.

Végül amikor Szálasi 1944. november 4-én az országgyűlés választása alapján, de főként az SS kegyelméből „nemzetvezető" lett, Közbiztonsági Irodájának főnökévé Baky Lászlót nevezte ki!

13

A Pártvezető és a Berlin–Róma–Tokió „háromszög"

Szálasi tehát a kormányzói kihallgatás után szilárdan meg volt győződve róla, hogy hatalomra jutása elől elhárultak a legnagyobb akadályok, csupán a „technikai lebonyolítás" van hátra. Ebből kiindulva keresett – és talált – kapcsolatot a Budapesten működő fasiszta követségekhez, az aktuális és távolabbi politikai problémák megtárgyalása céljából. (A pontosság kedvéért: a PV csak a három fő fasiszta hatalom diplomáciai vezetőjét méltatta személyes megjelenésre, a többiekkel, például az „önálló" Horvátország és Szlovákia képviselőivel folytatandó megbeszéléseket a pártkülügyek vezetőjére, Kemény Gáborra bízta.)

A Szálasi–Casertano találkozó:

A PV május 9-én 18,30 h-tól kezdődően kereken egy órán át beszélgetést folytatott Casertano itáliai fasiszta köztársasági követtel, az itáliai követség Eszterházy utcai palotájában; a beszélgetés első részén részt vettek itáliai részről a követen kívül Cavallo, a Köztársasági Fasiszta Párt budapesti fassiójának [így!] vezetője, aki a PV beszélgetését a követtel kezdeményezte és létrehozta, valamint még négy vagy öt olasz követségi itáliai férfi; a Nyilaskeresztes Párt részéről a PV-n kívül Csia Sándor és Bodolay pt.-k;

a beszélgetés első részében csak általános tárgyköröket érintettek; körülbelül fél óra múlva a beszélgetésben részt vevők közül Casertano követ, a PV és Csia Sándor pt. kivételével a többiek mind eltávoztak, hogy alkalmat adjanak fesztelen beszélgetésre; a hármasban folytatott beszélgetés lényege:

PV: vázolja a helyzetet, és tudomására adja a követnek, hogy a párt úgy jelenlegi, mint hatalombani állapotában a Háromhatalmi Egyezmény és az antikomintern egyezség alapján áll, véleménye szerint a nemzetiszocialista Európa-közösséget a Berlin–Róma-tengelynek kell megépítenie, más felépítés nem helyes, nem jó;

Casertano – C –: véleménye, hogy jelenleg két tényt kell tudomásul venni: az egyik a jogi tény, ami teljesen fedi PV felfogását, a másik

azonban a reális tény, ami abban sűríthető, hogy Itália jelenleg egyedül Németországnak köszönheti létét, ezt nem felejti el, ezt minden erejével viszonozni akarja Németországnak, elismeri, hogy Németország jelenleg hatalmi helyzeténél fogva vezető szerepre hivatott Európában, de különösen a háborúvezetés szempontjából;

PV: ugyanígy látja a helyzetet jelenlegi gyakorlati tényeiben, helyes is, hogy ennek gyakorlati következményeit mindenki levonja, és szerinte is helyes az a felfogás, hogy Németország vezető szerepre hivatott; de függetlenül a gyakorlati tényektől, a Párt számára nem mellékes a jogi tény sem, már azért sem, mert 1943. szeptember 1. után Berlin, Róma és Tokió közös elhatározásból kijelentették, hogy a háromhatalmi egyezmény és a belőle fakadó többi egyezmények csorbítatlanul fennállanak, de fennállanak a három hatalom között megállapított háborús célok is; ezért fenntartja a nézetét, hogy Európát Berlin–Róma közös vezetésének kell megépítenie;

felteszi az elvi kérdést, hogy beszélhetne-e már most Mussolinival, vagy pedig várjon mindaddig, míg a Párt hatalomra jut; szükségesnek tartja ennek a kérdésnek csupán elvi tisztázását, de Mussolininál magánál;

C: nézete, hogy a beszélgetés akár most is létrejöhetne, nem lényeges, hogy a PV már a jogi hatalom birtokában is legyen, hogy találkozása Mussolinival létrejöhessen; de az a véleménye, hogy a jelenlegi időpont nem lenne alkalmas egy ilyen találkozás számára, mert Mussolini jelenleg mindent kifejezetten a háború szolgálatába állít és a németekkel együtt a háború győzelmes befejezését munkálja; ettől az ő magánvéleményétől függetlenül azonban ezt a kérdést Mussolininál is tisztázni fogja;

Szálasi a továbbiakban annak szükségességét hangoztatta, hogy tisztázni kell a viszonyt a hungarizmus, az olasz fasizmus és a német Völkische Bewegung között.

... erre vonatkozóan ideológiai ismertetéseket kér a Fasizmusról, valamint szervezésszaki felépítéséről.

Casertano erre kijelentette, hogy „a Fasizmus ideológiája jelenleg az evolúciós folyamatban van", de hogy ez miben áll, azt a Naplóból nem lehet világosan megérteni.

Szálasi ekkor gazdasági gyakorlatának alaptételét fejtegette, amelyet nem hívnak ugyan szocializálásnak, „de a dolgozó nemzet gyakorlatának felépítésénél a dolgozók felelős közössége elvén állítja be az alapokat".

Casertano – valószínűleg igen bölcsen – a részletek után nem kérdezősködött.

A diskurzus a szokásos udvarias köszönettel ért véget; Szálasi kérte, hogy Casertano „jelentse meg" a Nyilaskeresztes Párt, a Hungarista Mozgalom, valamint a PV szeretetét és hűségét Mussolininak, amit Casertano készségesen meg is ígért.

Szálasi ebből a találkozóból az alábbi „véleményt" szűrte le:

Örömmel állapítható meg, hogy Németország és Itália között a hivatalos érintkezés teljesen zavartalan, a felfogás teljesen azonos a gyakorlati és reális kérdésekben, a köztársasági fasiszta Itália Mussolini vezetése alatt rendületlenül és töretlenül áll Hitler és Németország oldalán.

A Napló olvasója talán kételkedhet abban, vajon a PV íródeákja (vagy ő maga) híven rögzítette-e a Casertano–Szálasi-beszélgetés egyik részét, már ami az olasz diplomata válaszait, fejtegetéseit illeti; ugyanakkor aligha férhet kétség hozzá, hogy Szálasi kéréseit, kívánságait, állásfoglalásait a Napló semmiben nem torzította.

Szálasi tehát 1944. május elején (!) elérkezettnek látta az időt arra, hogy tájékoztatást kérjen az olasz fasizmus ideológiájáról, vagy éppen „szervezeti" felépítéséről, folytatva a szocializálás fogalmának magyarázatával, végezve a Mussolini–Szálasi-találkozó szükségességén.

Három nappal később, 1944. május 12-én Szálasi „saját kezdeményezéséből" a japán követségen beszélgetést folytatott a távollevő követet helyettesítő Teraoka ügyvivővel:

A beszélgetés egy órán át tartott; részt vettek: japáni részről az ügyvivő és egy japáni, mint német–japáni tolmács, a Nyilaskeresztes Párt részéről a PV és Csia Sándor pt.; a beszélgetés német nyelven folyt, a tolmács csak ott segített, ahol az ügyvivő a német beszélgetést nem tudta teljes egészében követni;

PV: kifejtette, hogy a magyar nép éppen olyan büszke a rokon japáni nép hatalmas erejére és sikereire, mint a Magyarországon élő német népcsoport a Német Birodalom hatalmára és sikereire; rögzíti, hogy a japáni Birodalom nem nyolcezer kilométerre van Magyarországtól, hanem tizenkét repülőórányira, mely megjegyzését a japáni ügyvivő élénk arccal tudomásul vette; rögzítette a helyzetet, és kifejezésre juttatta nézetét, hogy remélni szeretné, hogy a háromhatalmi egyezmény nemcsak a háború tartamára szól, hanem a háború után is fennmarad és meg fogja határozni az új földgömbrend jólétét és életbiztonságát, mert ha nem így lesz, félős, hogy új háború fog kitörni és addig fogja a háború megrázkódtatni egész földgömbünket, amíg a földgömböt rendező hatalmak be nem állítják a földgömb népei számára okvetlenül szükséges új kultúréletet;

Ügyvivő: osztja a PV reményét, és kifejezésre juttatja, hogy az

együttműködés Tokió és Berlin között teljesen zavartalan, parancsolóan szükséges; egyetértett abban, hogy Tokiónak és Berlinnek együttesen kell megalapoznia és vezetnie az új földgömbrendet.

Ezzel le is zárult a beszélgetés érdemi része – ha ezt a „globális" témát egyáltalán annak nevezhetjük. Szálasi, az ügyvivő belpolitikai érdeklődésére, egyfelől a kormányzói kihallgatás eredményeivel dicsekedett, már ismert saját értelmezésében, ezúttal is hangsúlyozva az új választások megtartását; másfelől ismételten „kifejezésre juttatta, hogy a jelenlegi kormány nem a Nemzet bizalmából van helyén, ezért csak átmeneti lehet".

A beszélgetésből ezután kitűnt, hogy a partnerek nem értik egymást: Szálasi a „Kelet-ázsiai Nagytér minisztérium" felállításának gondolatát dicsérte, mivel hogy ez intézi „a Japánnal szövetséges összes kelet-ázsiai államok ügyeit teljes összhangban; már azért is örül ennek, mert a Hungarizmus ideológiájában azonos gyakorlati elveket rögzítettek hosszú évekkel ezelőtt", valamint kifejtette nézetét az ügyvivőnek – kérdés nélkül –

a háború két döntő tényezőjének minőségéről a háborút viselő legfontosabb hatalmaknál.

1. a német diplomácia, mint mindig, rossz, a német hadsereg, mint mindig, kiváló;
2. az angol diplomácia, mint mindig, kiváló, az angol hadsereg, mint mindig, rossz;
3. az USA diplomáciája és hadserege, mint mindig, blöff;
4. a japáni diplomácia és hadsereg, mint mindig, kiváló . . .

A japán ügyvivő – úgy látszik – nem fogta fel a PV gondolatmenetét a maga nagyszerűségében, Szálasi meglepetésére ezért mindössze azt válaszolta:

a Kelet-ázsiai Nagytérben a zsidókérdés nem játszik olyan nagy szerepet, mint Európában.

Mit tehetett erre Szálasi? Megismételte hűségnyilatkozatát a japán követet helyettesítő ügyvivő előtt:

Berlin, Róma és Tokió vezetése alatt kell megszülessen az új földgömbrend; a Hungarizmusnak és Magyarországnak ebben más szerepe nem lehet, mint az, hogy ezt a célt minden erejével munkálja és betöltse hatalmas közvetítő szerepét a Távol-Kelet és Nyugat, tehát a Kelet-ázsiai Nagytér és az Európai Nagytér között. Mindkettőnek megvannak [a] kultúrtényezői, mindkettő kialakította a sajátos kultúráját, amelyet nem lehet kölcsönösen lenézni, hanem tudomásul kell venni abban a

biztos tudatban, hogy a kettőnek szintéziséből adódhat csupán a földgömb magas kultúrája.

Szálasi végül

felvetette a turáni gondolat eszméjét, felvilágosította a japániakat, hogy a magyarországi ilyen irányú egyesületek mind zsidó kezekben vannak, kérte, hogy a Japán által vezetett turáni Mozgalom ismertetését és szervezésszaki felépítését közöljék vele; az ügyvivő és a tolmács azonban teljesen félreértették a PV-t és újra a Távol-Keleten levő zsidókérdésről beszéltek, úgyhogy a PV nem erőszakolta tovább ezt a kérdést, ellenben felkérte Csia Sándor pt.-t, hogy Momotaro Enomoto útján ezt a fontos kérdést és kérést tisztázza;

Vélemény: Tokió és Berlin között az összhang megvan; a japánok úgy látszik értetlenül állanak a zsidókérdéssel szemben, csak Európát járt tagjai tudják kellő súllyal mérlegelni és értékelni Európának ezt a halálos veszedelmét; Tokió és Budapest között feltétlenül jó viszony fenntartására [így!] mindenkor a legnagyobb gondot kell fordítani.

Szálasi ezzel a két tisztelgő látogatással nem ért el valami sokat; Mussolini követe szinte rezignáltan közölte a Hungarista Mozgalom vezérével, hogy a salòi fasiszta köztársaság nem egyenrangú partnere a Harmadik Birodalomnak, hiszen csak az utóbbi kegyéből létezik, a Tenno magyarországi diplomáciai képviselője pedig nem értette magasröptű gondolatait, ezért azután a PV-nek le kellett mondania arról, hogy Mussolinitól vagy a Tennótól bármiféle anyagi vagy erkölcsi támogatást kaphasson hatalomra jutásához, így továbbra is Berlin, közelebbről Veesenmayer követ maradt támasza és reménye.

■

1944 májusának második felében jelentősen rosszabbodott a két fasiszta nagyhatalom, Németország és Japán harctéri helyzete Európában és a Távol-Keleten. Az olaszországi Gusztáv-vonal ellen indított angolszász offenzíva, ha lassan is, de tért nyert, egyre vészjóslóbb hírek érkeztek a már hosszú ideje esedékes nyugat-európai partraszállásról, és ami nem kevésbé aggasztotta a nácikat, a keleti fronton is szovjet offenzívára számíthattak; Burmában a japánok már régen lemondtak az „Irány India fővárosa, Delhi!" jelszóról, a Csendes-óceánon pedig az amerikai légierő és flotta szigetről szigetre nyomult előre.

Ami Magyarországot illeti, a háború napról napra közelebb került az országhoz; az április közepétől újra kiadott magyar hadijelentések már a Kárpátok előterét jelölték meg a harcok színtereként, súlyosak voltak a pol-

gári lakosság veszteségei is a szinte menetrendszerűen ismétlődő angolszász légitámadások következtében; május 15-én megkezdődött a vidéki zsidó gettók felszámolása.

Szálasi Naplójában nyomát sem találjuk annak, hogy ezek az alapproblémák foglalkoztatták volna. Igaz: a Napló 1944 nyarán nagyobbrészt a német hírszerzőkkel és diplomatákkal folytatott tárgyalásokat rögzítette, márpedig Szálasi partnerei nyilván nem voltak túlzottan kíváncsiak az egykori vezérkari tiszt harctéri helyzetmegítélésére, de még a magyar belső kérdések tárgyalásánál is megszűrték a „napirendet".

Mi érdekelte a németeket a Szálasival folytatott tárgyalásokon? Mindenekelőtt az, hogy a Hungarista Mozgalommal rokonszenvező szakemberek minél előbb vállaljanak minél fontosabb pozíciókat a haditermelésben. Hallani sem akartak viszont arról, hogy Szálasi belpolitikai elképzelései, pontosabban rögeszméi és vágyálmai zavarják a nagy nehezen kialakított politikai képletet.

A PV náci tárgyaló partnerei e közvetlen beszélgetések segítségével is igyekeztek rendszeres és fontos értesüléseket szerezni a Nyilaskeresztes Párt közvetlen és távolabbi terveiről (ez látszott a diszkrét ellenőrzés leghatásosabb módjának), végül a nyilas vezetőktől használható információkat is kaphattak egyes, a németeket érdeklő szélsőjobboldali politikusokról.

■

Szálasi és pártja jelentősége, súlya növekvő tendenciára utal, ha valaki csak a Napló bejegyzéseiből tájékozódik 1944 tavaszának magyarországi belpolitikai fejleményeiről, hiszen a Hungarista Mozgalom mellett a többiekről, a kormánypártról, valamint a Magyar Megújulás Pártjáról vagy a konkurrens nemzetiszocialista pártokról csak szórványosan találhat említést az olvasó, akkor is úgy, hogy amazok próbálnak a PV-hez és mozgalmához közeledni.

Persze, egészen más kép alakulna ki, ha az akkor porondon nyüzsgő többi szélsőjobboldali politikus, mondjuk Imrédy, Sztójay, Ruszkay, Jaross, Baky vagy Jurcsek is vezetett volna naplót; ezekből a feljegyzésekből az tűnne ki, hogy nemcsak Szálasit, de másokat is kitüntettek társaságukkal a Magyarországot megszálló náci katonai, SS és rendőri erők emberei vagy a hivatásos diplomaták, sőt, netán az is kiderülne e feljegyzésekből, hogy velük, Szálasi ellenlábasaival talán még fontosabb ügyekről tárgyaltak, ami a felsorolt személyek funkcióit; képességeit tekintve egyébként teljességgel érthető is volt.

Mindenesetre az még a Naplóból is kitetszik, hogy sem Veesenmayernek, sem beosztottjának, Hallernek, de még a Gestapo hírszerzőinek, Höttlnek és Urbannak sem lehetett különlegesen jó véleménye Szálasiról

vagy a Hungarista Mozgalom vezető garnitúrájáról; ennek megfelelően kezelték is őket. Ennek nem mond ellent az, hogy a Sztójay-koalíció nehézségeinek növekedésével egyre jobban előtérbe került a széles tömegbázissal kérkedő, magát a német és az olasz fasizmus tántoríthatatlan hívének valló hungarista pártvezér. Haller, akit azzal bíztak meg, hogy a magyar belpolitikai életnek a Nyilaskeresztes Pártra vonatkozó részében tárgyalásokat folytasson, 1944. május 24-től június 14-ig, tehát három hét leforgása alatt három ízben tárgyalt Szálasival, továbbá négyszer fogadta Keményt, a pártkülügyek vezetőjét – ha ugyan a Napló minden ilyen találkozót megörökített.

Az első Szálasi–Haller megbeszélés:

Május 24-én szerdán 17 h 15-től 19 h 15-ig a Hűség Házában ideológiai beszélgetést folytatott a PV dr. Haller német birodalmi követségi beosztottal; állítólag a követ mozgalmi síkon mozgó politikai bizalmija volna; ideológiai kérdések átvitatása után, melyben dr. Haller kifejezésre juttatta kihangsúlyozottan személyes nézetét, tehát magánvéleményét, hogy azonos következtetésekre jutott az ideológiai kérdések tanulmányozásánál, mint a PV, áttért dr. Haller bizonyos személyes kérdések tisztázására; megkérdezte, miért történtek a kizárások a Pártból, Ruszkay és Hubay nevét említette meg;

PV: elvi okokon kívül, melyeket majd úgyis meg fog ismerni, amint áttanulmányozta a PV politikai és ideológiai megnyilatkozásait, a legfontosabb külső ok PV megítélése szerint:

amikor a PV kijött a fegyházból, hatalmas lélektani hullám ment végig az egész országban, mindenki úgy vélte, hogy legkésőbb nyolc hét múlva a PV-ből miniszterelnök lesz; ugyanez a türelmetlenségi hullám végigsepert a párton belül is, és benne két tábort hozott létre:

a türelmetlenkedők táborát, mely minden eszközzel a hatalom átvételét akarta elérni, az eszközök válogatásában nem akart semmilyen formában gátlásokat ismerni, sürgette az utcára való menést és a hatalomnak erőszakkal való átvételét;

a megfontoltak táborát, akik abból az elvből indultak ki, hogy a Nemzetet először meg kell szervezni és a megszervezett Nemzet segítségével kell a hatalom átvételére erőteljes eszközökkel felkészülni, és azt végre is hajtani, mert nézetük szerint a Nemzet még egyáltalában nem volt megszervezve, csak roppant hangulat volt benne, melyet ugyan ki lehetett [volna] használni a hatalom átvételére, de teljesen elégtelen lett volna a hatalom megtartására és a Nemzet kitartó, szívós vezetésére; a Nemzetnek történelme folyamán eddig is mindig az volt a nagy tragédiája, hogy lefolyt szabadságharcait mindenkor csak hangulati alapon folytatta le, szervezettsége sohasem volt meg, így mindig el is bukott abban a törekvésben, hogy sorsának irányítását önkezébe vegye;

a jelenlegi nagy korfordulón jóvátehetetlen vétek lenne, ha a felelős vezetők újra a régi történelmi hibába esnének, mert ha a Nemzet mostani szabadságharcában elbukik, soha többé élethivatását betölteni nem tudja, és ugyanúgy eltűnik, mint ahogyan népek tűntek el a népvándorlás korában;

a PV volt az utóbbi tábornak a vezetője, míg a türelmetlenkedőket, a mindenáron és minden eszközzel hatalomra jutni akarókat Ruszkay és Hubay vezették;

dr. Haller – H –: Ruszkay személyéről érdeklődik;

PV: Ruszkay személye iránt bizonyos gyengeséggel viseltetik, mert Ruszkay volt az, aki annak idején a vezérkarban osztályába fogadta a PV-t akkor, amikor a többi osztályvezetők a vezérkarban nem akartak tudni a PV-ről, annak dacára, hogy a PV a vezérkari törzstiszti vizsgát elsőnek végezte, mert érthetetlen módon mindenki tartott és félt tőle; egyedül Ruszkay volt az, aki őt magához fogadta, akivel igen jól szolgált és akit igen jó bajtársnak ismert meg; de megismerte benne azt is, hogy akire egyszer megharagudott, ha legjobb bajtársa is volt, vak gyűlölettel és bosszúval üldözte, míg tönkre nem tette, nem ismeri el másnak a nézetét, nagyon hiú ember;

H: Pálffy Fidélről érdeklődik;

PV: Pálffy Fidélt elnevezte a magyar nemzetiszocialista mozgalom Hamletjének, amit neki annak idején meg is mondott; folyton töpreng, kérdésekre választ adni nem tud, úgy dönt, ahogyan súgják neki; ha a jobb fülébe súgnak, jobbra dönt, ha a balba, balra dönt, szép kék szemeivel rámosolyog az emberre, igen jószívű ember, de nem férfi; kijelentette még annak idején PV-nek, ha a Hungarizmus nem volna, ki kellene találni, annyira szükséges; közben azonban mások meggyőzhették az ellenkezőjéről és elment elvi okokból, melyeket elsősorban a Hungarizmus elvi tévedéseiben jelölt meg;

H: kérdi PV-t, bocsássa rendelkezésére mindazokat a megnyilatkozásait, amelyben ideológiai alaptételei vannak; megbízható fordítóval le akarja fordíttatni, igen részletesen át szeretné tanulmányozni.

Egyébként Haller ideológiai kíváncsisága olyan erős volt, hogy azt is megkérdezte Szálasitól, miért mondják egyesek, hogy a hungarizmus zűrzavaros, érthetetlen. A PV válasza így hangzott:

A Hungarizmus akkor nyerte mindenki előtt és mindenki felett a harcát, amikor a párttagok és a Nemzet már nem a programja iránt érdeklődik, hanem hisz benne és vezetőiben.

Szálasinak azonban ez nem volt elég; szerette volna megnyerni Haller jóindulatát, ezért azt bizonygatta, hogy a német náci párt ideológiája – a

„nemzetiszocializmus" – igenis „exportcikk" (bár ennek az ellenkezőjét állítják Goebbels és társai), így érthető, hogy a hungarizmus tulajdonképpen „a nemzetiszocializmus magyar gondolata".

(Hogy Haller örült-e ennek a szoros ideológiai kapcsolatnak, különösen a „zűrzavaros" jelző fenti használatát tekintve, legalábbis kérdéses.)

A PV messzemenően igyekezett kihasználni azt az eddig meglehetősen ritka alkalmat, hogy tekintélyesnek mondható német tényező hajlandó meghallgatni eszmefuttatásait, ezért kifejtette elgondolásait a „földgömbrendezésről":

A liberalizmus földgömbrendjét három hatalom irányította: Párizs–London–Washington – ... Berlin–Róma–Tokió elhatározásától függ csupán, hogy egyes nagyterek életosszhangban egymás mellett, vagy összhangtalanul egymás ellen fognak-e élni.

Majd elmagyarázta Hallernek:

a nemzetiszocialista Európa-közösségben minden kérdés egyúttal közös kérdés is kell legyen, nincs külön magyar belpolitika, vagy külön német vagy francia, hanem csak egy van: európai belpolitika.

A Napló hallgat Haller esetleges ellenvéleményéről, ha egyáltalán nyilvánított véleményt, csupán azt rögzítette, hogy „dr. Haller több ízben kijelentette, hogy imponáló a rend és a fegyelem a Pártban, ami egy népi mozgalomban alapkövetelés".

(Hogy ez mennyiben érintette a fenti ideológiai kérdéseket, arról nem szól a Napló ...)

A náci diplomatát azonban az ideológiai problémáknál jobban érdekelte, mik lennének a Nyilaskeresztes Párt „konkrét tervei". Szálasi válasza kitérő volt, erre a kérdésre nem volt hajlandó egyenes választ adni, mindössze a következőket mondotta:

Egyedüli konkrét kérdés, amiről ma már beszélni tudna, a zsidókérdés, de csak azért, mert a kormány részéről rosszul oldották meg. A zsidókérdés megoldása és rendezése előtt sok előfeltételnek kellett volna eleget tenni, a legnagyobb hiba többek között abban is kereshető, hogy azzal a közigazgatással akarják a zsidókérdést rendezni, amelyik pár hónappal ezelőtt még a legteljesebben kiszolgálta a zsidókat; ha ennek a kérdésnek rendezése sürgős volt, úgy nem a közigazgatással és közrendészettel kellett volna végrehajtani, hanem a párttal, az viszont nem állott rendelkezésükre.

Szálasinak ez a válasza a Napló olvasóját arról győzhetné meg, mintha a Hungarista Mozgalom vezére nem tudta volna, hogy a magyar közigazgatás, a Sztójay-kormány zsidóellenes rendeleteire bevezette a kényszerlakóhely-kijelölést, azaz a gettóba zárást, kötelezővé tette a sárga csillag viselését, végül május 15-én megkezdte a deportálást német mintára és sugalmazásra, az Eichmann-különítmény felügyelete és irányítása alatt. A magyar közigazgatási szervek és a csendőrség e téren kifejtett tevékenységét tekintve kétséges, vajon a Nyilaskeresztes Párt végezhetett volna-e alaposabb, szakszerűbb munkát.

A beszélgetés, helyesebben az egyoldalú szóözön végén Szálasi megismételte Veesenmayernél egyszer már előterjesztett kérését:

Haller járjon közbe, hogy Európában összeülhessen az első európai nemzetiszocialista kongresszus, amelyre kiküldenék megbízottaikat az Európában levő összes nemzetiszocialista mozgalmak, akár a hatalom birtokán belül vagy kívül állanak, és amelyen megvitatnák a két kérdést:

a) a nemzetiszocialista mozgalmak kötelességei a háború alatt,

b) a nemzetiszocialista Európa-közösség létrehozásának előfeltételei erkölcsi, szellemi, anyagi és politikai-gazdasági-társadalmi vonatkozásban.

Haller azt válaszolta, hogy gondolkozni fog rajta.
Egyébként ez ügyben sem Veesenmayer, sem Haller nem járt közben, sőt, amikor nem sokkal ezután, 1944 júniusában Berlinben nemzetközi antiszemita tanácskozást rendeztek, arra sem Szálasit, sem alvezéreit nem hívták meg, ami nem kis tapintatlanságra vallott.

A Napló írója a Szálasi–Haller-találkozóról a következő „véleményt" alakította ki:

Beszélgetés alkalmával kitűnt, hogy a német hivatalos vezetés tisztázni igyekszik az ideológiai kérdéseket is, belátja, hogy ezek tisztázatlansága okozza egyrészt azokat a lehetetlen állapotokat, amelyek jelenleg fennállnak Európának abban [így!] a részeiben, melyeket e német vezetés tart kezében.

■

A Kemény–Haller-beszélgetések kevés új elemet tartalmaztak. Ami az első, a május 26-i találkozóról említésre érdemes: Kemény kifejtette nézetét, pontosabban a PV nézetét a semlegességről:

A mi rendszerünkben a semlegesség kizárt nemzetközi és katonapolitikai fogalom, részben eszmerendszerünk harcos, militarista és hősies be-

állítottságánál és alapjainál fogva, másrészt az Európában kiteljesedésre jutó nagytér valóságában rejlő élet-, társ- és sorsközösségnél fogva . . .

ami magyarul annyit jelentett, hogy a Hungarista Mozgalom vakon követi a Harmadik Birodalmat, amely megtestesíti „a közös célba állított közös akaratot – az életterek hierarchikus felépítettsége alapján".

A második beszélgetés során Haller egy sereg olyan személyi és elvi kérdést tett fel Keménynek, amelyekre a választ a kérdező pontosan ismerhette, tehát mélyebb célja vagy értelme aligha lehetett a társalgásnak, így például: mi volt az oka az 1941/42-es pártszakadásnak, Hubay és Ruszkay miért fordult szembe Szálasival, miért haragszanak Bakyra, vagy azt, milyen erős Magyarországon az angolbarát irányzat, végül milyen a Nyilaskeresztes Párt viszonya a Volksbunddal.

Ezek közül talán csak a Volksbund-probléma volt az, amelyiknek megtárgyalásától Haller várhatott valamit. A helyzet ugyanis az volt, hogy a nyilasok – pártpolitikai okokból – ellenezték azt, hogy a Volksbund a magyarországi németek között toboroz az SS számára, nem mindig véve figyelembe az önkéntesség elvét. (Kemény 1944. június 9-én Hallernek: „A Volksbund az SS-be toboroz német községekben azzal, hogy aki önként nem jelentkezik, azt csendőrrel viszik el.")

Szálasit és alvezéreit tulajdonképpen az izgatta, hogy így elveszítenek jó néhány ezer tagot, a konkurrens Volksbund viszont nyer ugyanannyi párttagot; egyszerűen nem az SS-be való sorozás *ténye*, hanem csak annak *formája* ellen volt kifogásuk. (Kemény: „Szívesebben vennők, ha a párttagjaink mint hungaristák vonulnának be az SS-be, nem kell a Volksbund közvetítő szerepe.")

Maga Szálasi is szerette volna újra megtárgyalni ezt a kérdést, mégpedig 1944. június 14-én, amikor kétkedését fejezte ki a tekintetben, vajon

értékes utánpótlás lesz-e az, melyet erőszakkal soroznak és állítanak az SS rendelkezésére, nem fogja-e ez az SS minőségét a legteljesebben lerontani;

dr. Haller: pár hónapi szolgálat után még azok is, akik kényszernek érzik besorozásukat, az SS szellemétől áthatva nagyon jól fogják teljesíteni kötelességüket, és kiválóan fognak harcolni!

Szálasi ellenérve: ez ártalmas kezdeményezés, amely nemcsak a magyar, de az egész délkelet-európai nemzetiszocialista kibontakozásnak kárára lesz; magyar részről e megoldást azok helyeslik,

akik jelenleg hatalmon vannak a német szuronyok segítségével, úgy vélik, hogy büntetlenül kiárusíthatják a Nemzet minden jószágkészletét, amiben segédkezet kapnak egyes tág lelkiismeretű németek részéről.

Kézenfekvő, hogy 1944 júniusának első napjaiban az ehhez hasonló eszmefuttatások nem arra ösztönözték a budapesti német diplomatákat, hogy a Nyilaskeresztes Párt minél előbbi hatalomra juttatásán munkálkodjanak.

Pedig Szálasi – a maga módján – mindent megtett, hogy megnyerje célkitűzéseinek a vele tárgyaló náci diplomatákat és hírszerzőket. De amit megnyert az egyik oldalon, elvesztette a másikon – a németek számára kellemetlen kérdések feszegetésével. Amikor például június 5-én Haller újabb személyi információkat kért, készséggel szolgáltatta a kívánt adatokat, viszont ugyanakkor Haller előtt élesen kifakadt

> egyes német körök kapitalisztikus és imperialisztikus magaviseletére gazdasági téren, mely azt a látszatot kelti, hogy bizonyos német körök ugyanott akarják folytatni, ahol a zsidók abbahagyták; ezzel kapcsolatosan utalt a zsidók kimentésére [a] németek segítségével Svájcba.

(Szálasi értesülései ezúttal nem voltak pontosak: az SS, illetve a Weiss, Chorin, Kornfeld és Mauthner családok zsidó és nem zsidó tagjai között 1944. május 17-én kötött egyezségről van szó, amelynek értelmében az említett családok birtokában levő részvényeket megkapta az SS, ellenszolgáltatásul a megnevezett 32 személyt semleges külföldre, Portugáliába szállították, magukkal vihették arany és ezüst ékszereiket, továbbá kaptak 600 000 dollár készpénzt.

A Szálasi–Haller-beszélgetés időpontjában, június 5-én az ügylet még nem valósult meg: Chorin Ferenc és társai csak június 25-én érkeztek a Lufthansa különrepülőgépén Stuttgartból Lisszabonba.

A WM–SS-ügy egyébként hosszú ideig foglalkoztatta a Sztójay-kormányt, amelyben főleg Imrédy tiltakozott „a magyar szuverenitás megsértése" miatt; e tiltakozás rugója persze a vele rokonságban álló Heinrich család veszélybe került gazdasági érdekeltsége volt.)

■

Szálasi – és ez volt egyik jellemző tulajdonsága – csak azt hallotta meg, ami számára kellemes volt, ami reményeket ébresztett benne. Amikor például 1944. június 4-én Höttl, a magyarországi német hírszerzés egyik vezetője megkérdezte tőle, mik lennének a Nyilaskeresztes Párt konkrét személyi követelései, kifejtette, hogy követeli a belügyi tárcát teljesen, valamint a felállítandó munkaügyi csúcsminisztérium vezetését, amíg „saját személyének a helyét a kibontakozásban Sztójayval és az Államfővel akarja megbeszélni"; ebből és a Hallerrel folytatott június 14-i beszélgetésből azt a véleményt szűrte le, hogy

a kérdés már nem az, hogy a kibontakozást hogyan és miként kell végrehajtani, hanem egyedül és kizáróan már csak az, hogy hogyan és miként lehetne felszámolni azokat a hibákat és azt a kudarcot, amellyel március 19-én a kibontakozást végrehajtották; a felszámolást lehetőleg úgy szeretnék megcsinálni, hogy a bajkeverőket baj ne érje, vagy felelősségre vonásukat el lehessen kerülni, vagy pedig megfelelő bűnbakra lehessen kenni az egész áldatlan kezdeményezést és különösen ostoba végrehajtását.

Szálasi nem tanúsított különösebb politikai érzéket akkor sem, amikor Hallernek elpanaszolta – az SS-sorozás ügye mellett – azt is, hogy „a rendes honvédségen kívül Ruszkay Jenő úr, Csatay honvédelmi miniszter úr külön-külön elképzelésekkel fegyveres alakulatokat szerveznek . . .” Ezt megtoldotta azzal a fenyegetéssel, hogy „ha mindenki fegyverkezik, ne csodálkozzanak a németek, ha kifogy a Nyilaskeresztes Párt türelme, és ő is mozgósítani fog”.

Ez a fenyegetőzés annál érthetetlenebb, mert Szálasi tisztában lehetett azzal, hogy 1944 nyarán „mozgósításhoz” fegyvereket, említésre méltó mennyiségben, csak a magyarországi német katonai vagy rendőri erőktől kaphat. Ez is történt végül 1944. október 15-én.

De Szálasit 1944. június közepén nemigen befolyásolta a harcterek valóságos helyzete további politikai lépéseiben.

14

„Ezek az urak kiárusítják az országot"

Sztójay négyheti várakoztatás után végre június 16-án hajlandó volt fogadni a már nagyon türelmetlen PV-t. Ezúttal Szálasi nem vitte magával alvezéreit, a beszélgetés a miniszterelnök hivatali dolgozószobájában négyszemközt zajlott le.

Sz kijelenti a miniszterelnöknek, hogy a május 17-i keltezéssel hozzá intézett levelét félreértette: beismeri, hogy hibázott, midőn a levelet személyesen több pt. jelenlétében adatta át a miniszterelnöknek, mert így a miniszterelnök is arra kényszerült, hogy tanút vegyen maga mellé a levél átvételekor, viszont a levél tartalmát nem hallgathatta el a tanúként maga mellé vett helyettese előtt, így nem az a válasz született meg, melyet a levél tartalma megkívánt volna; arra kéri a miniszterelnököt, hogy mindaddig, míg kettőjük között a tárgyalások folynak és döntésre nem érlelődtek, tartsák mindketten titokban a négyszemközti beszélgetést, annak anyagát kezeljék bizalmasan, ez alól kivétel csupán az Államfő előtt teendő ezzel kapcsolatos szükséges jelentéstétel képezzen;

Miniszterelnök: PV kérését és indokolását tudomásul veszi fejbólintással.

Szálasinak arra az előzőleg már írásban feltett kérdésére, hogy a miniszterelnök szükségesnek tartja-e a Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom részvételét a kormányban és a kormányzatban, Sztójay kitérően válaszolt. De a PV-t ez nem zavarta és kifejtette:

Pártja csak olyan koalícióban fog részt venni, melyet ő vezet személyi és tárgyi részében egyaránt . . . A többi jobboldali pártok is tekintetbe jönnek tehát, ez természetes is, de a Párt beleszól minden személy kiválasztásába.

Továbbá:

Tárgyi részében szóló vezetés annyit jelent, hogy a Nyilaskeresztes Párt határozza meg a parancsolóan szükséges nacionalista és szocialista kibontakozás egész tervét, ennek sürgősségi sorrendjét és végrehajtási módját; ilyen feltételek mellett PV vállalja a teljes felelősséget az ügyekért.

Szálasi tehát csak a levél átadása körül elkövetett formai hibák miatt követte meg Sztójayt, de semmit nem vont vissza a május 17-i levél tartalmából.

Ezen a platformon viszont Sztójay és az uralmon levők nem tárgyalhattak a pártvezetővel a hatalomban és a felelősségben való részvállalásról. Persze, Szálasi elképzelései szerint ilyen tárgyalásra nem is lett volna szükség: ő diktálni akart, nem tárgyalni, a legfontosabb hatalmi pozíciók birtokában esetleg juttatott volna néhány morzsát Sztójaynak és barátainak.

A valóságos politikai erőviszonyokból azonban 1944. május végén, június elején nem lehetett arra következtetni, hogy Szálasi „kibontakozási" elgondolásait akár Horthy hajlandó lenne elfogadni, akár a megszálló német katonai vagy politikai vezetők azok megvalósítását fegyveres erővel vagy diplomáciai úton elő akarnák segíteni.

De e taktikai hiba mellett és ezen túl még egy durva, szinte jóvátehetetlen hibát is elkövetett Szálasi, amikor Sztójaynak, aki mögött mégiscsak mintegy két évtizedes diplomáciai pályafutás állott, gőgösen kijelentette:

A miniszterelnökön csupán az adminisztratív felelősség van jelenlegi helyzetében is, viszont PV-n és egész Pártján a teljes történelmi felelősség Nemzetünkkel és az új Európával szemben is.

Teljességgel érthető, ha ezek után a vérig sértett Sztójay nem kívánt Szálasival érdemben tárgyalni, és nincs semmi különös abban, hogy éppen a legfontosabb dologról, Horthy kormányzó leveléről és az emiatt kirobbant kormányválságról egyetlen szót sem szólt.

Türelmesen meghallgatta tehát Szálasit, amint az a maga sajátos politikai gondolatmenete alapján a magyar politikai életben működő négy csoportot jellemezte. *Az első:* „az angolszász–zsidó világ visszaállításáért" dolgozik, a *második*

határozottan és kimondottan a németek szuronyára támaszkodik . . . ezek a férfiak egyenesen kiárusítják ezt az országot úgy politikai, mint gazdasági, mint társadalmi, mint politikai vonatkozásban.

(Szálasi itt Baky és Imrédy tevékenységét ecsetelte, ahogyan azt már előzőleg többször is tette);

a *harmadik* a közömbösök csoportja,

végül a *negyedik* csoport, amelyik gerincét a Nyilaskeresztes Párttól kapja, lelkét pedig a Hungarista Mozgalomból – a legnagyobb, legerőteljesebb.

A Napló így folytatódik:

Tudomására adja a miniszterelnöknek, hogy a miniszterelnök személyét az országban mindenki élesen elválasztja a kormány többi tagjától, megbízik benne, őszinte, egyenes férfinak ismerik, és nyugodt lehet afelől, hogy az országban mindenki tisztában van vele; annál kevésbé bírják kormányának többi tagjait, ezek felé se hit, se bizalom nem árad; éppen ezért szükséges, hogy a kibontakozás minél előbb a kölcsönös hit és bizalom útjára lépjen;

ismerteti a miniszterelnökkel az ismertetett belpolitikai csoportok százalékarányát; PV szerint ezek a következők:

az angolszász-zsidó csoporté húsz százalék,

a német szuronyokra támaszkodó csoporté igen kedvezően számítva tíz százalék;

a közömbösök csoportjáé húsz százalék;

az igaz nacionalista és igaz szocialista [így!] rendet követelő csoporté igen szűken számítva ötven százalék;

A PV megkéri a miniszterelnököt, hogy mindazt, amit PV neki most mondott és javaslatát is, jelentse meg az Államfőnek; ezt azért tartja szükségesnek, mert akárhogyan is megegyeznének négyszemközt, a döntő szó mégis az Államfőé lesz; fontos tehát, mielőtt végleg megállapodnának, hogy az Államfőnél tisztázza a miniszterelnök, hogy az Államfő szükségesnek tartja-e egyáltalában a Nyilaskeresztes Párt részvételét a kormányban, s csak az Államfő döntése után rögzítenék ketten végleges magatartásukat; de akárhogyan is döntene az Államfő, PV ezenkívül is parancsolóan szükségesnek tartja, hogy az Államfőnél kihallgatásra jelentkezzék, hogy megjelenthesse személyesen, szóban, felelős nézetét a jelenlegi helyzetről; kéri tehát a miniszterelnököt, hogy ezt a kihallgatását tegye lehetővé;

A PV tudomására hozza a miniszterelnöknek, hogy tekintettel a jelenlegi teljesen tisztázatlan helyzetre, szükségesnek tartja, hogy lépéseket kezdeményezzen olyan irányban, hogy Hitler őt kihallgatáson fogadja; ezt a lépését be akarja vezetni egy emlékirattal Hitlerhez, melyben a jelenlegi helyzetet és a belőle adódott felelősségét fogja rögzíteni, kihallgatásának céljából pedig annak a kérdésnek tisztázását akarja állítani, hogy a német felelős vezető hogyan akarja megépíteni az Európa-közösséget, benne milyen helyet lát célszerűnek Magyarország számára és mi a célja egyáltalában Magyarországgal; a PV emlékiratának másolati pél-

dányait egyidőben fogja átadni a Kormányzónak és a miniszterelnöknek is akkor, amikor a német hivatalos vezetőknek emlékiratát átadja.

A Napló szerint az eddig elhangzottakhoz Sztójay semmi észrevételt, ellenvetést nem tett. De nem válaszolt Szálasinak arra a kívánságára sem, hogy szeretne újból Horthy színe elé jutni, valamint azt is megjegyzés nélkül hagyta, hogy magával Hitlerrel óhajtja Magyarország helyzetét tisztázni; ez utóbbi azért is figyelemreméltó, mert Sztójay éppen tíz nappal korábban járt a Vezéri Főhadiszálláson a Führernél, így a miniszterelnök – ha akar – feltehetően tudott volna erről a kérdésről egyet s mást mondani a PV-nek.

Hasonlóképpen nem bocsátkozott Sztójay a hercegprímási körlevél és az azzal kapcsolatos problémák megvitatásába sem.

A PV kezébe került az a körlevél, melyet Serédi Jusztinián hercegprímás intézett a püspöki karhoz és amelyben rögzíti azokat az írásbeli és szóbeli tárgyalásait, melyeket a miniszterelnökkel folytatott a zsidókérdés rendezésével érintett zsidó származású keresztény hívei érdekében; ebben a körlevélben szó szerint idézi az általa írt levelet és a kapott miniszterelnöki választ, valamint a szóbeli tárgyalások lényegét; PV-t nem a tartalmi rész döbbentette meg, hiszen más úgysem várható a hercegprímástól, mint ami lényege, hanem a zsidókérdés intézésének alaki része, tehát jogi alaki és anyagi felépítése; ugyanis megdöbbenten azt tapasztalta, hogy a zsidókérdéssel kapcsolatosan kiadott összes rendelkezések miniszterelnöki számot hordanak annak dacára, hogy a rendelkezéseket viszont a belügyminiszter állítja össze és adja ki; ebből nem következhet más, mint az, hogy a zsidókérdéssel felmerült teljes felelősséget nem a rendelettervező és kiadó miniszter viseli, hanem alaki jogi segítséggel és fondorlattal az egészet áthárítja a miniszterelnökre, akinek már alkotmányjogilag sem lehet semmi beleszólása belügyi vonatkozású tényekedésekbe, mert ha azt akarják, hogy a miniszterelnök legyen felelős a zsidókérdés minden vonatkozásáért, úgy kormánybiztosi hatáskörrel kellett volna valamelyik személyt megbízni Magyarország zsidótlanításának intézésével, akit azután a miniszterelnök alá lehetett volna rendelni; ha azonban nem így történt a dolog, annak a miniszternek kell vállalnia ezért a felelősséget, aki a zsidókérdésben eddig elért eredményeket kimondottan saját dicsőségének számlájára óhajtja írni, de a felelősséget úgy látszik nem akarja érte vállalni; a miniszterelnök PV egész fejtegetését megértéssel hallgatta végig, igen sok helyen megértően bólintott PV gondolatmenetére.

Szálasi kitűnő összeköttetései révén tehát meg tudta szerezni a hercegprímás körlevelét (ez a megkeresztelkedett zsidókkal való bánásmód ügyé-

ben a kormánnyal folytatott tárgyalásokat foglalta össze), és teljességgel érthető, hogy nem helyeselte Serédi prímás ezen, erőteljesnek aligha nevezhető lépéseit; ami meglepő, az Szálasi tájékozatlansága a kormányrendeletek kiadása – és jelzése – terén. Éles kirohanása Jaross belügyminiszter és Baky államtitkár ellen teljességgel alaptalan volt, hiszen a kormányrendeleteket „ME" jelöléssel kellett kiadni, itt tehát nem lehetett szó a felelősség áthárításáról: Szálasi állásfoglalása a politikai, közigazgatási alapismeretekben való teljes járatlanságát mutatja.

Ha más nem is, de az, hogy Sztójay miniszterelnök nem világosította fel „tévedéséről", mindennél jobban jelzi véleményét a PV műveletlensége tekintetében. Azt talán még megemlíthetjük, hogy Sztójay éppen két nappal előbb, június 14-én magánlevélben válaszolt a hercegprímás levelére, ennek közlését sem tartotta szükségesnek, szótlanul hallgatta végig Szálasi szóáradatát.

A miniszterelnök mindössze az ifjúsági szervezkedéssel kapcsolatos nyilas állásfoglalásokat bírálta, mire Szálasi felhívta a miniszterelnök figyelmét:

a jelenlegi kormányzatnak minden ténykedése csak arra irányul, hogy a Nyilaskeresztes Pártot szétszakítsa;

Továbbá:

PV komolyan figyelmezteti a miniszterelnököt, hogy ilyen átlátszó játékot nem fog megtűrni, és fenntartja magának éppen ezért a jogot arra, hogy a kormány rendelkezéseiből csak azokat fogadja el, és csak azokban a részeiben, amelyek nem irányulnak a Nyilaskeresztes Párt és Hungarista Mozgalom ellen.

Sztójay ezt a fenyegetést is válasz nélkül hagyta, amint nem mutatott hajlandóságot arra, hogy megvitassa vendégével az esetleges időközi képviselő-választások kérdését, pontosabban a Nyilaskeresztes Párt azon követelését, hogy a feloszlatott pártok képviselőhelyeit a megmaradt országos pártok között, „az 1939-es kulcsszám alapján" kellene felosztani; minderre diplomatikusan azt a kitérő választ adta, hogy

nagyon fog gondolkozni mindazon, amit a PV elmondott neki és éppen ezért hosszabb időre van szüksége, hogy mindent átgondoljon és megfontoljon, de a következő hét végén Vajna Gábor pt. már érdeklődhet nála.

Vélemény: a miniszterelnök igen nehéz és súlyos helyzetben lehet: egyik oldalról az Imrédy–Baky-cimboraság állítja be csapdáit, a másik oldalról a német jogos követeléseknek kell eleget tennie, egy olyan kor-

mányzati rendszerrel, mely személyi és tárgyi vonatkozásban teljesen tehetetlen, és képtelen a felmerült súlyos problémákkal megbirkózni; a PV ez alkalommal újra és határozottan megkérte a miniszterelnököt, hogy a kibontakozás egyedüli lehetőségét csak abban lássa meg, hogy az Államfő, a miniszterelnök és a PV együttes elhatározásából és döntéséből jöhet létre a Nemzet és az ország politikai, gazdasági és társadalmi megnyugvása: az Imrédy–Baky-cimboraság politikai sakkhúzásainak egyikére felhívja a miniszterelnök figyelmét.

■

Szálasi nagyon elégedett lehetett e „tárgyaló" beszélgetéssel, olyannyira, hogy szükségesnek tartotta megküldeni a beszélgetésnek naplójában rögzített részét Horthy kormányzónak és Sztójay miniszterelnöknek. (Érdemes megemlíteni: itt, e kísérőlevelekben említi a Naplót, mint sajátját, pontosan itt ír először „Naplóm"-ról.)

Ehhez még csak annyit: ámbár Sztójay azt ígérte, hogy rövid időn belül választ ad Szálasinak a politikai kibontakozást illető kérdéseire, erre még jó ideig várni kellett.

Sztójay miniszterelnök ez alkalommal nem tájékoztatta a PV-t más, súlyos belpolitikai problémákról sem. Ez pedig annál kínosabb volt, minthogy ugyanaznap, 1944. június 16-án délután Höttl, a német hírszerzés magyarországi főnöke magához kérette Vajna testvért, Szálasi bizalmi emberét a Várba, Dísz tér 7. sz. alatt berendezett irodájába, sürgős megbeszélés céljából. (Vajna a beszélgetésről készített feljegyzését átadta Szálasinak, így került a Naplóba.)

A beszélgetés kezdetén Vajna részleteket próbált megtudni Höttltől a június 6-i Hitler–Sztójay-találkozóról, de a német kémfőnök kereken kijelentette, hogy erről nem nyilatkozhat. Kellemesen érintette viszont Vajnát, hogy Höttl június 19-re vacsorára hívta, bár mint volt hírszerző, teljesen tisztában lehetett azzal, hogy Höttl nem minden érdek és cél nélkül óhajtja vele tölteni estéjét.

Höttl az udvarias meghívás után hirtelen a belpolitikára terelte a szót. A társalgás tartalma ez volt:

Höttl: Már két nap óta az egész német követség, de főleg én, őszinte aggodalommal figyeljük a magyar belpolitikai válságot. Azért mondom ezt belpolitikai válságnak, mert ez nem egyszerű kormányválság. Közbevetőleg: Vajna bajtárs, mit tart ön Sztójay miniszterelnök személyéről?

Vajna: Sztójayt becsületes katonának tartom, akihez már 30 éves barátság fűz, hiszen talán tudja Höttl bajtárs, hogy együtt kezdtük katonai pályafutásunkat a Nemzeti Hadsereg szegedi hírszerző osztályán. Elmondhatom Sztójayról, hogy feltétlenül megtartja azt, amit ígér, ezért

a Hungarista Mozgalom feltétlenül bízik benne. Úgy tudjuk, hogy Sztójayt nemcsak a Hungarista Mozgalom, de mások is elismerik miniszterelnöknek és egyaránt bírja a Führer és Horthy kormányzó bizalmát. Személyét szerencsének tartom a miniszterelnöki székben, csak azt sajnálom, hogy súlyos beteg. Aggályosnak tartom továbbá, hogy Rátz Jenő, Imrédy Béla és Jaross Andor mindig ott ülnek mellette . . .

Höttl: Köszönöm, kedves Vajna bajtárs, de most nem erről szeretnék beszélni önnel. Érdekelne, szólt-e a ma délelőtti megbeszélésen Sztójay miniszterelnök Szálasinak a kormányválságról?

Vajna: Erről nem hallottam. Ha Sztójay erről szólt volna, Szálasi ezt minden bizonnyal, már csak egyéb követendők miatt is, megmondotta volna.

Höttl: Érdekes, úgy látszik Sztójay még nem mert vagy nem akart ezzel kirukkolni. Pedig a válság már két nap óta megvan. Ettől nem teljesen függetlenül megkérdezném: Szálasi őrnagy úr a múltkor nem nyilatkozott arról, hogy ha a Nyilaskeresztes Párt tagjai belépnek a kormányba, ő mit fog csinálni. Azt mondotta, ha jól emlékszem, hogy megmarad pártvezetőnek, s egyelőre nem akar sem képviselőséget, sem miniszterséget vállalni. Hogyan értsük ezt? Hogyan tud ő akkor mégis az állam felelős vezetésébe beleszólni?

Vajna: Beleszólni. Látom, ez érdekli az urakat. Tudják az urak, hogy ki volt Attila? Ki volt az Isten ostora? Hát kérem, Szálasi megmarad ostornak a szó szoros értelmében véve. Ő ostor lesz, amelyik ostorról senki sem tudja soha, hogy mikor és hova fog levágni.

Höttl a tárgyalás további részében még feltett néhány kérdést Vajnának, főleg azt igyekezett kipuhatolni, milyen álláspontra helyezkednék a Hungarista Mozgalom egy esetleges belpolitikai változás esetén, például adott esetben szembefordulna-e Szálasi Horthyval, valamint azt, milyen posztokat követelnének a nyilaskeresztes „bajtársak", lehet-e szó a Pálffy–Baky-párttal való egyesülésről.

Miután a német hírszerzés főnöke az e kérdésekre kapott válaszokból nem sok újat tudott meg, a beszélgetés végén ismét a Horthy-kérdésre tért vissza:

Höttl: Mit szól, bajtárs, Horthy leveléhez, melyet Sztójayhoz intézett két nap előtt? (Megjegyzésem: bár e levélről még nem tudtam, éreztem, hogy e levél az általuk vélt kormányválság hátterében kell álljon, mert a kormányválságot is két nap óta figyelik érdeklődéssel, amint a bevezetésben mondotta dr. Höttl.)

Vajna: Kérem, én annak a levélnek nem tulajdonítok olyan nagy jelentőséget, mint az urak.

Höttl: Dehogy, dehogy kérem, hiszen a Kormányzó a zsidókérdés megol-

dásának enyhítését és Baky, valamint Endre államtitkárok eltávolítását kívánja.

Vajna: Igen! Ez rendben van. Emögött valószínűleg a hercegprímás és a zsidókkal összeházasodott arisztokrácia áll, amely közvetlenül vagy közvetve a feleségén vagy pedig Edelsheim-Gyulay Lipótnén át igyekezett a Kormányzót befolyásolni. Hiszen ismeretes a bajtársak előtt a hercegprímás körlevele a nagyméltóságú püspöki karhoz. Szerintem az a fontos, hogy erős lesz-e Sztójay arra, hogy a levélben foglaltak ellenkezőjéről a Kormányzót meggyőzze, vagy pedig erősebbek azok a vonalak, melyek, ha kell, Sztójayt is elfűrészelik. Ezt az utóbbi esetet ma aggályosnak tartanám, mert Sztójayra szükség van.

Mindebből ezt a következtetést vonta le Vajna testvér:

Az események már a németeket is sürgetik. Úgy látszik, rájöttek arra, hogy nagyot tévedtek. Csak azon gondolkoztam kijövet, vajon Berlinben jöttek rá a hibákra és onnan kaptak ezek az urak egy nyomást, vagy pedig maguk jöttek rá és szeretnék rendbe hozni a múlt hibáit?

A múlt hibáinak rendbehozatalán Vajna nyilván azt értette, hogy a németek belátják: tévedtek, amikor 1944. március 19-e után nem a Nyilaskeresztes Pártra bízták a kormány megalakítását. Akkor tehát most helyre akarják hozni eme hibájukat.

De ez a „most" még egy ideig váratott magára . . .

■

Röviden a második világháború európai eseményeiről, 1944. június első felében: 1944. június 5-én felszabadult Róma, másnap, 1944. június 6-án pedig az angolszász csapatok megkezdték a partraszállást Normandiában. Ezzel, ha kétesztendős késéssel is, létrehozták az európai második frontot.

Öt nappal később megindult a szovjet csapatok offenzívája a karéliai német–finn állások ellen.

Ezekről, a második világháború eseményeinek sorában korántsem másodrendű eseményekről Szálasi Naplójában meg sem emlékezik, amint viszont a Vezéri Főhadiszállás hírül adta, hogy London ellen bevetették a V 1-et, az első számú megtorló fegyvert, amit szívesen neveztek csodafegyvernek is, Szálasi rendkívül fellelkesült és június 17-én Naplójában a következő „helyzetmegítélést" rögzítette:

Június 16-án, pénteken megindult a németek részéről a megtorlás Anglia ellen; vélemény: ha a megtorlás tényleg olyan átütő lesz, amilyennek mondják, úgy feltételezhető jogosan, hogy a németek a megtorló fegyver hatását hadászatilag a legteljesebben ki fogják használni a japánokkal

egyetemben; a német hadvezetés akár tervbe veheti Angliának megszállását is német csapatokkal, de tervezheti csupán olyan mérvű megbénítását az egész angolszász hadvezetésnek, mely lehetővé teszi számára, hogy teljes erejével még a nyár folyamán a Szovjet ellen forduljon; jogosan feltehető a megtorlással kapcsolatosan, hogy igen erőteljes japáni diplomáciai lépés következik a Szovjet felé, vagy talán fegyveres fellépés is vele szemben, hogy a Szovjet minél előbb kikapcsolható legyen a háborúból és Berlin–Tokió között a közvetlen földrészközi összeköttetés helyreállhasson; várható[k] Japán részéről, ha az időjárási viszonyok megengedik, rárohanásszerű hadműveletek Elő-India ellen is; 1944 mindezek szerint igen döntő események esztendeje lesz, és nem lehet elzárkózni az elől az érzés elől, hogy ebben az esztendőben vagy Anglia vagy a Szovjet, vagy mindketten kiesnek a további háborúviselésből, és Amerika magára marad; Japán fellépése a Szovjet ellen fegyveres erőszakkal már azért is indokolt lenne, mert a Szovjet amerikai repülőgépeket engedett európai részében földre szállani és számukra támpontokat engedett át európai részében a nemzetiszocialista államok ellen, amiből viszont kialakíthatja Japán azt a jogos feltevést, hogy egy szép napon a Szovjet majd ázsiai részében ugyancsak repülőtámpontokat fog rendelkezésére bocsájtani Amerikának Japánnak való bejelentés nélkül, meglepetésszerűen; ez ellen Japán eredményesen és hatékonyan csak úgy védekezhet, ha Szovjet-Oroszország távol-keleti, különösen csendes-óceáni partvidéki területeit lerohanja és Csitáig hadműveleti területté teszi éppen olyan gyorsasággal, mint ahogyan megtette ugyanezt 1941 és 1942 fordulóján az angolszászokkal szemben a Csendes-óceán délnyugati térségében és Ázsia déli csendes-óceáni szomszédos területein; feltételezhető talán az is, hogy a megtorlással kapcsolatosan Hitler utolsó felszólítást fog intézni az angol néphez, hogy tegye le a fegyvert, távolítsa el a bűnös személyeket, és számolja fel az egész plutokrata–marxista–judaista rendszerét, mert ha ezt nem teszi meg, vagy képtelen rá, Angliát és az angol népet ő fogja a józan útra állítani.

Erre a komolynak aligha nevezhető helyzetmegítélésre kár akár egyetlen szót is vesztegetni. Annyit azonban hozzátehetünk: amikor egy héttel később, 1944. június 23-án Kemény Gábor felkereste Hallert, a többi között szóba hozta a „csodafegyver" ügyét is. A pártkülügyek vezetője a beszélgetésnek ezt a részét a következőképpen örökítette meg a Napló számára:

Kérdést tettem hozzá abban az irányban, fedi-e a német álláspontot a külügyi sajtófőnökségünknek a lapok szerkesztőségéhez intézett az a felhívása, hogy az új fegyver alkalmazásával kapcsolatban hozott közlemények címét mérsékelten állapítsák meg, nem-e [így!] más oka volt-e ennek a felhívásnak. Haller közölte, ebben Brunhoff illetékes nyilatkoz-

ni, ő csak annyit mondhat, hogy a német követség sajtóosztálya állandó érintkezésben van a Külügyminisztérium sajtóosztályával, így valószínű, hogy a két álláspont fedi egymást, ebben az esetben is, annál is inkább, mert hiszen köztudomású, hogy nem ez az egyetlen fegyver és még több meglepetés készül, tehát ez nem döntő fegyver.

A fenti, hiteles német tájékoztatás után Szálasi és hívei a legközelebbi jövőben sem Anglia német inváziójára, sem Szibéria japán megrohanására nem számíthattak.

15

Puccskísérlet — több felvonásban

Horthy kormányzó 1944. március 22., a Sztójay-kormány kinevezése óta, szinte tüntetésszerű politikai passzivitásba húzódott, várbeli lakosztályát is csak kétszer hagyta el.

1944. június utolsó hetében Horthy kilépett ebből a passzivitásból és a június 29-i Koronatanácson éles formában vetette fel a zsidók deportálását végrehajtó Endre és Baky belügyi államtitkárok felelősségét.

A fellépés előzményeihez tartozik, hogy a Királyi Várban illegalitásban élő Bethlen István volt miniszterelnök 1944. június elején Horthy számára memorandumot készített, amelyben kifejtette a legfontosabb tennivalókat, éspedig:

„Legfőbb ideje volna elzavarni a jelenlegi [Sztójay] kormányt, és helyére egy lelkiismeretes és erős, az ország érdekeit a külfölddel szemben is megvédeni kész és képes kormányt kinevezni";

az új kormány feladata lenne, hogy „a folyamatban levő és Németország részéről csak veszteséggel végződhető háborút, amelybe a németek és itteni csatlósaik kézen-közön erővel belerángatták az országot, most már mindaddig tovább folytassa ugyan, amíg az részünkről tisztességgel leliquidálható nem lesz; ugyanakkor azonban Németországgal szemben teljes szuverenitásunkat helyreállítsa";

további feladata az új kormánynak, hogy „véget vessen annak az embertelen, ostoba és a magyar jellemhez nem illő kegyetlen zsidóüldözésnek, amellyel a jelenlegi kormány a magyar nevet bemocskolta a világ szemében és amely a legförtelmesebb korrupciónak, rablásnak és tolvajlásnak vált kútforrásává".

Bethlen az időpontot illetően azt tanácsolta, hogy Horthy a kormányváltozást akkor hajtsa végre, „amikor a nyugati inváziós fronton az angolszász nyomás még érezhetőbbé vált, a keletin pedig a bolsevisták támadása a front északi részén jobban kibontakozott, mert akkor a németeknek minden diszponíbilis [rendelkezésre álló] tartalékaira nagy szükségük lesz".

1944. június 10-én indult meg a szovjet offenzíva a karéliai hadszín-

téren, június 18-án a páncélos ékek behatoltak a Mannerheim-vonalba, két nappal később, június 20-án elfoglalták Viipurit (Viborgot).

Június 23-án kezdődött a döntő harc a keleti front középső szakaszán Belorussziáért, 24 óra leforgása alatt a szovjet csapatok 75–80 kilométer széles és 35–40 kilométer mély betörést értek el, június 27-én átlépték a Dnyepert, és rohamosan közeledtek Minszk felé.

A normandiai inváziós fronton június 25-én az amerikai csapatok kezébe került az utánpótlás szempontjából nagy jelentőségű Cherbourg kikötője, a brit–kanadai csapatok pedig szorosabbra vonták a gyűrűt a stratégiai fontosságú Caen körül. Ekkorra egész Franciaországban fellángolt a partizánharc, amely jelentős SS-erőket kötött le, Koppenhágában a német rendőri és biztonsági erők gyengéknek bizonyultak az általános sztrájk leverésére.

A német hírszerzők, valamint magyarországi ügynökeik előtt nyilván nem lehetett titok Horthy elégedetlensége a Sztójay-kormánnyal szemben, a harctéri helyzet rohamos rosszabbodása fokozta az aggodalmaikat Horthy és környezete (Szálasi Naplójának frazeológiájával: „a klikk") további szándékai tekintetében.

■

1944. június 28-án három géppisztolyos férfi csengetett be bárcziházi Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár szentendrei villájának kapuján. Közvetlenül ezután lövések dördültek el és az összefutott környékbeliek, valamint az államtitkár védelmére rendelt fegyveres őrszemek elfogtak három dulakodó férfit. Egyikük, a másik kettő vezetője egy Láng nevű tartalékos zászlós volt. Kiderült, hogy Láng zászlóst két kísérője közül az egyik a zűrzavarban tarkón lőtte.

A sebesült magyar tiszt azt követelte, hogy vigyék őt a német Gestapóhoz, az ügyről pedig azonnal értesítsék Rátz Jenő miniszterelnök-helyettest és Baky László belügyi államtitkárt.

A két elfogott katona azt vallotta, hogy őket egy titkos hazafias akcióra toborozták, autón érkeztek a szentendrei villa elé, ott Láng zászlós átadott nekik két géppisztolyt azzal: most pedig bemegyünk Bárczy államtitkárhoz, hogy legyilkoljuk őt és egész családját. Erre ők kijelentették, hogy erre nem vállalkoznak, mire veszekedés és dulakodás keletkezett, eközben pedig Lángot lelőtték.

A merénylet hátteréről és a megindult nyomozásról a nyilvánossággal semmit sem közöltek.

Mi történt tulajdonképpen? Baky, nyilván Himmler vagy inkább Winkelmann SS-tábornok tudtával puccsot kísérelt meg a hatalom átvételére, Horthy beleegyezésével vagy anélkül. A puccs fő célja az lehetett, hogy a rosszabbodó harci helyzetet Horthy és környezete ne használhassa ki egy

olasz típusú átállásra; további, de nem kevésbé fontos célkitűzés lehetett a fővárosi zsidók deportálásának kikényszerítése, miután már június végén világossá lett, hogy ebben a kérdésben Horthy tekintetbe akarja venni a szövetségesek és a semleges külföld egyöntetű éles, elítélő állásfoglalását a magyarországi vidéki zsidók szörnyű módszerekkel végrehajtott deportálása miatt.

A terv mögött a hatalomból lassanként kiszoruló Rátz Jenő miniszterelnök-helyettes és Baky belügyi államtitkár állott, az akció résztvevői számára ők biztosítottak lakást, gépkocsit, fegyvert.

A puccs első felvonásában el akarták távolítani, vagy éppen likvidálni Horthy bizalmas környezetének főbb figuráit, így esett a választás a budai Váron kívül tartózkodó, a nyaralt Szentendrén töltő Bárczy miniszterelnökségi államtitkárra.

A szentendrei merényletkísérlettel egyidőben Baky összevonta Budapesten és a főváros körül a csendőrkülönítményeket, azzal az indokolással, hogy ezekre az alakulatokra szükség van a főváros környéki zsidók folyamatban levő deportálásához.

Miután az első lépésnél váratlan „gikszer" jött közbe, és tartani lehetett attól, hogy az egész ügyre fény derül, a ravasz Baky az egész puccskísérletet Szálasiék nyakába akarta varrni, az alá beosztott csendőrnyomozó segítségével. Csakhogy ott voltak Szálasi bizalmi emberei is.

1944. június 29-én a késő esti órákban Hain Péter, a Belügyminisztérium politikai rendészeti osztályának vezetője, bizalmasan közölte Vajna Gábor nyilaskeresztes parlamenti képviselővel: a Belügyminisztériumban aznap délelőtt hosszabb megbeszélés volt, amelyen az állambiztonsági szervek megbízottai, valamint több államrendőrségi detektív és csendőrnyomozó is részt vett. A megbeszélésen az az álláspont alakult ki, hogy a Nyilaskeresztes Párt puccsot tervez Horthy kormányzó környezete ellen, a hatalomátvétel érdekében.

1944. június 30-án ugyanezeket közölte Vajnával egy csendőrnyomozó, mire Vajna bement a csendőrnyomozó osztályra, ahol jó ismerősei, barátai a fenti értesüléseket megerősítették.

Vajna nyugtalan lett, hiszen a készülő puccsról addig semmit sem tudott. Július 1-én délelőtt felkereste az Andrássy út 60-ban, a Hűség Házában, Kovarcz Emilt, a pártszervezés vezetőjét, hogy tőle pontosabb értesüléseket szerezzen az ügy hátteréről.

Kovarcz megnyugtatta Vajnát, hogy ő nem tervez semmiféle puccsot. Ezt Vajna, bizalmas, belső használatra készített feljegyzése szerint el is hitte, annyira, hogy még aznap, július 1-én délután 16 óra 30 perckor az egész ügyet jelentette a PV-nek, Szálasi Ferencnek.

Szálasi nem habozott, nyomban magához kérette dr. Hallert, Veesenmayer politikai munkatársát. A megbeszélés 17 óra 15 perckor, tehát háromnegyed órával Vajna jelentése után kezdődött, úgy látszik, mindkét

félnek nagyon sürgős volt a találkozó! A tisztább kép kedvéért foglaljuk össze a párbeszéd lényegesebb mozzanatait.

Szálasi hevesen kezdte: Arról értesültem, hogy a Baky–Imrédy-cimboraság puccsot készít elő. Leszögezhetem, hogy a vezetésem alatt álló Nyilaskeresztes Pártnak és Hungarista Mozgalomnak semmi oka nincsen arra, hogy puccsot csináljon, mert elég erősnek érzi magát arra, hogy az Államfő és a Nemzet közös akaratából tudja végrehajtani a kibontakozást; puccsra csak a gyengének van szüksége, hogy akaratát rákényszerítse a többségre. Szeretném felhívni az Ön figyelmét, hogy erősnek érzem magamat arra nézve is, hogy vérbe fojtsak bármilyen puccskísérletet, bármilyen oldalról jöjjön is. Végül közlöm, hogy hasonló tiltakozásomat minden ilyen kísérlet ellen írásban megjelentettem Sztójay miniszterelnöknek is. Ezt óhajtottam közölni, tisztelt Haller úr!

Dr. Haller: Tudomásul veszem Szálasi őrnagy úr bejelentését, megköszönöm a tájékoztatást, de kifejezést kell adnom annak a gyanúmnak, hogy ön, Pártvezető úr, ezt valószínűen a rendőrségtől, a csendőrségtől, vagy egyéb karhatalmak vezetőitől tudhatja, hogy ennyire konkrét formában adja elő tiltakozását.

Szálasi: Ez természetes, de nem az a fontos, hogy honnan tudom, hanem az, hogy biztos-e a forrás. A Nyilaskeresztes Párt nem akar puccsot a kibontakozásban, a koalíciós megoldást is ismerem, de természetesen olyan formában, ahogyan azt én képzelem el, és nem úgy, ahogyan azt rám akarják kényszeríteni. Höttlnek megmondottam: csak olyan koalícióban veszek részt, amelyet a Nyilaskeresztes Párt vezet, továbbá egyáltalában nem tartok attól, hogy Imrédy minden hatalmi pozíciót elfoglal, és ezzel lehetetlenné teszi az igazi magyar nemzetiszocialista pártok uralomra jutását. Számomra Pálffy Fidél sem érdekes, és az egyesülést vagy együttműködést vele egyáltalában nem erőszakolom, Pálffy számára megvan a lehetősége annak, hogy visszatérjen a Nyilaskeresztes Pártba – ha nyilvánosan hajlandó elismerni, hogy tévedett.

Haller: Kedves Szálasi őrnagy úr, őszintén megmondom, hogy az elmondottakat vegyes érzelmekkel veszem tudomásul, egyszersmind kénytelen vagyok ismét hangoztatni: feltétlenül szükségesnek tartanám a Nyilaskeresztes Párt és Pálffy pártja közötti megegyezést, mert ezzel egyensúlyban tudnák tartani Imrédyt.

Szálasi: Kedves Doktor Haller, én sokat gondolkodtam a koalíciós kormányzásról, tanulmányoztam a nagy történelmi példákat. Tudom például azt, hogy a Hitler–Hugenberg-féle koalíció csak pár hétig tartott, utána Hugenberg eltűnt a koalícióból, és megmaradt egyedül a porondon a Führer pártja, a NSDAP; ez., a PV ezt a koalíciós világrekordot is túl fogom szárnyalni annak idején és egy rövid ideig együttműködünk

a tekintetbe jövő pártokkal és személyekkel, de utána felszámoljuk őket kíméletlenül, és egyedül a totális Nyilaskeresztes Párttal fogom a dolgokat tovább vinni. Ami pedig a Baky–Imrédy-cimboraság puccsterveit illeti, kijelenthetem, hogy ismerem ezen urakat, és azt is tudom, hogy elhatározták, hogy az egész ügyletet úgy fogják lebonyolítani, hogy sikertelenség esetén az egész puccskísérletet a Nyilaskeresztes Pártra és a PV-re lehessen ráfogni és rábizonyítani, hogy ilyen eljárással a Nyilaskeresztes Párt vezető embereit éppen úgy intézhessék el, mint ahogyan Romániában a németek segítségével a Vasgárda tisztségviselőit irtották ki!

Bármennyire is igyekezett Szálasi fölényesnek mutatkozni, utolsó mondatával elárulta, hogy fél. Nem annyira Bakytól, mint inkább attól, hogy Baky 1944. június utolsó napjaiban nyilván Himmler jóváhagyásával vonta össze a csendőregységeket Budapest körül.

Az sem volt véletlen, hogy Hallernek olyan részletesen kifejtette a Nyilaskeresztes Párt álláspontját a koalíciós kibontakozást illetően. A pártvezető azt szerette volna megtudni a Veesenmayer bizalmasával folytatott megbeszélésen: kaphat-e, és ha igen, milyen mértékű támogatást kaphat a Veesenmayer–Ribbentrop-vonaltól – Baky és Himmler terveivel szemben.

Haller – és ez világosan kitűnik a Naplóból – tanácstalan volt, Szálasit nem tudta mégnyugtatni.

Időközben – a csendőralakulatok megjelenése nyomán – Budapesten fokozódott a feszültség. Úgy hírlett, hogy a vidéki deportálások befejezése után a csendőregységek feladata lesz a fővárosban sárga csillaggal megjelölt házakba összeköltöztetett zsidók deportálása. A Horthyhoz közel álló körök a csendőralakulatok Budapestre vezénylésében másfajta fenyegetést sejtettek.

Szálasi kétségbeesetten kapkodott fűhöz-fához. Kemény Gábort elküldte Veesenmayerhez, hogy a Nyilaskeresztes Párt nevében a német követségen tiltakozzék a feltételezett puccskísérlet ellen, ugyanakkor Sztójay miniszterelnöknek Vajna Gábor adta át a pártvezető levelét és szóbeli üzenetét – Baky tervei meghiúsítása érdekében, közölve, hogy az esetleges puccskísérlethez a Nyilaskeresztes Pártnak semmi köze sincsen.

Sztójay Vajnának a következőket mondotta:

Kedves Gábor, nagy kő esett le a szívemről, végtelenül örvendek, hogy idejöttél hozzám, és szóbelileg és írásban megnyugtattál. Sem Szálasiról, sem Rólatok egy pillanatig sem tételeztem fel, hogy ilyen komoly időkben ilyen rendzavarásokra lenne kedvetek, most, amikor ügyetek az Államfő előtt is a legjobb mederben halad. Természetesen nem fogom megengedni, hogy ilyen kísérleteket a Ti nyakatokba „lőcsöljenek".

Szálasi tehát két irányban is biztosítani próbálta magát, ezért jelentette fel Veesenmayernél és – Sztójayn keresztül – Horthynál Baky László belügyi államtitkárt.

Szálasi értesülései viszont eléggé hézagosak voltak, talán éppen azért, mert a csendőrséghez beépített bizalmi emberei – Baky vezérlete alatt – éppen a puccs előkészületein fáradoztak!

Amikor hetekkel később Szálasi kissé lecsillapodott, egy Hallerral folytatott megbeszélés során még humorát is „csillogtatta".

A puccsal kapcsolatban még megjegyezte a PV, hogy Magyarország történelmében eddig nem volt ismeretes a puccs, a magyar nép és nemzet erre nem alkalmas; a hadsereggel is csak abban az esetben lehetne puccsot csinálni bárkinek is, ha a Szolgálati Szabályzat ezt megengedné, de ebben az esetben minden nap lenne legalább egy.

Bár Horthy 1944. július 4-én nem Szálasi információi alapján foganatosította az első óvatossági rendszabályokat, a Királyi Vár és a Várhegy biztosítását, kettőzött fegyveres őrszemekkel, mégis nyilvánvaló, hogy a Nyilaskeresztes Párt hűségnyilatkozatának birtokában nagyobb biztonsággal készíthette elő következő ellenlépéseit.

Szálasi a július 6-i eseményeket így rögzítette:

1944. július 6-án a rendőrőrszobákat katonai járőrök szállták meg Budapesten. Az is megtörtént, hogy leváltás után a rendőrkapitányságtól vagy őrszobáról csoportosan hazatávozó rendőrszemélyzetet katonai járőrök állították meg az utcán, és széjjeloszlásra szólították fel.

Július 6-án az esti órákban páncélos alakulatok vonultak fel Óbuda körzetében, és utcákon, tereken zöld gallyakkal leplezve helyezkedtek el. Egyes utcákban a lövegeket tüzelőállásba vitték, és ugyanakkor híre ment, hogy a karhatalom fölött a parancsnoklást Lázár vezérőrnagy, a testőrség parancsnoka vette át.

Horthy tehát az utolsó pillanatban mégis elszánta magát erre az erélyes lépésre. Ehhez még tegyük hozzá: amikor július 6-án az esztergomi páncélosezred körülvette a csendőralakulatokat, Horthy a parancsnokló csendőrtiszteket magához rendelte a Királyi Várba, és felszólította őket, hogy 24 órán belül vonják ki legénységüket a fővárosból és környékéről, ellenkező esetben a páncélosokkal szétlöveti a csendőrlaktanyákat!

Az eredmény: másnap, július 7-én a csendőralakulatok elhagyták Budapestet és a peremvárosokat.

Tehát Horthy kezében volt megfelelő fegyveres erő, amelyet, ha akart, még az SS-támogatta Baky és a csendőralakulatok ellen is bevethetett – és ő maradt felül!

Persze, nem hagyható figyelmen kívül, hogy a harctéri helyzet kedvezőtlen alakulása miatt Baky és társai a puccskísérlethez Himmlertől legfeljebb „eszmei" támogatást kaphattak, ezért volt elegendő Horthy számára az esztergomi páncélosezred Budapestre hozatala és felvonultatása a csendőralakulatok ellen.

Horthy kihasználhatta volna győzelmét, lemondathatta volna a Sztójay-kormányt, hogy egy új, saját szempontjából megbízhatóbb, a németeknek kevésbé elkötelezett kormányt ültessen a helyére.

Az első lépéseket Horthy meg is tette. Július 7-én felrendelte Budapestre vitéz Lakatos Géza vezérezredest, az 1. magyar hadsereg volt parancsnokát, hogy őt bízza meg az új kormány megalakításával, a németek megkérdezése nélkül.

Lakatos tábornok ezekről a titkos tárgyalásokról tizenhét esztendővel később, 1961-ben a következőket mondotta el e sorok írójának:

„Amikor a kormányzó úr közölte velem elhatározását, tisztelettel megkérdeztem: ki ajánlott engem a Főméltóságú Úrnak? Horthy válasza: Bethlen István gróf. Erre én azt kértem, hogy – mielőtt döntenék a kormányalakítás ügyében – beszélhessek négyszemközt Bethlennel.

Másnap, július 8-án titokban találkoztam Bethlennel a Várban, a Horthy dolgozószobája mellett levő szobában. Elmondtam Bethlennek aggályaimat: soha nem foglalkoztam külpolitikával, hacsak nem számítjuk ide azt a rövid időszakot, amelyben mint prágai katonai attasé teljesítettem szolgálatot; továbbá nem értek a belpolitikához, a közigazgatáshoz, a gazdasági problémákhoz, egyszóval: nem érzem magam alkalmasnak miniszterelnöknek!

Bethlen végighallgatott, azután röviden, szárazon megjegyezte: »Látod, éppen ezért vagy alkalmas a miniszterelnöki posztra!«"

Lakatos a gondolkodási idő lejártával nemet mondott. A Szálasi-perben, 1946. február 14-én Lakatos tanúvallomásában visszautasító álláspontját így indokolja:

„Az új kormány feladata a háború likvidálása lett volna, természetesen a németek háta mögött kellett volna a kormányt megalakítani. Én ezt aggályosnak tartottam. Azt mondottam a kormányzó úrnak, hogy a németek inkább elszenvednének az akkor még tőlünk elég messze levő fronton egy áttörést vagy több száz négyzetkilométeres területfeladást, semmint Magyarországot ilyen olcsón kiengedjék a karmaik közül."

Lakatos 1961-ben ehhez még hozzátette:

„1944. július első napjaiban úgy ítéltem meg az erőviszonyokat, hogy a németek elég erősek ahhoz, hogy egy ilyen kormányalakítást megakadályozzanak, ezért nem tartottam elérkezettnek az időt a radikális változtatásra."

Lakatos meghátrált, Horthy pedig ezt a tényt tudomásul vette.

A történész, az események krónikása csak a megtörtént dolgokról ír-

hat, azok eredőit és következményeit kutathatja, vizsgálhatja, nem elmélkedhet arról, hogy mi történt volna, ha . . .

De ez alkalommal tegyünk kivételt és tegyük fel a kérdést: mi történt volna, ha Lakatos tábornok 1944. július 7-én vagy 8-án nem utasítja vissza Horthy ajánlatát és megalakul az új kormány, amelynek feladata a háborúból való kiválás előkészítése lett volna – hat héttel megelőzve Mihály román király hasonló lépését!

Mindenesetre nagy alkalmat szalasztottak el 1944. július első napjaiban az ellenforradalmi Magyarország felelős vezetői!

■

Visszatérve a puccsügyre: mitől ijedt meg Szálasi? Részben attól, hogy az esetleges kudarcot ürügyként használják a Nyilaskeresztes Párt elleni fellépésre. Bakyt ismerte annyira, hogy feltételezte: adott esetben nem riadna vissza egy Vasgárdaszerű leszámolástól sem. Azután attól is félt, hogy Baky, feltehetően német jóváhagyással, március 19-ének új változatára készül – és a Nyilaskeresztes Párt ismét kimarad az osztozkodásból.

Érthető tehát, hogy Szálasi a két feljelentő levélben ismételten azt igyekezett bizonyítani, hogy a válság megoldásánál még nem merítettek ki minden lehetőséget. Ott áll, minden eshetőségre készen, csak hívásra várva – ő és a Hungarista Mozgalom.

Mialatt a Királyi Várban Horthy titokban egy új, tábornoki vezetés alatt álló kormány megalakulásáról folytatott tárgyalásokat, néhány száz méterrel távolabb, a Sándor-palotában, Sztójay miniszterelnök tartott pártközi értekezletet. A rendezés, a résztvevők elhelyezése színpadias volt. Baloldalt álltak a kormány tagjai, mögöttük az államtitkárok, továbbá a vezérkar főnöke, a budapesti hadtestparancsnok és a csendőrség felügyelője, amíg a terem jobboldalán helyezkedtek el a kormánypárt és a többi párt meghívott képviselői.

Sztójay, hivatkozva Horthy utasítására, kijelentette: nincs kormányválság, nincsenek, nem is voltak puccskísérletek, viszont a megjelentek vegyék tudomásul, hogy „a kormányzó és a kormány készen állnak arra, hogy minden puccskísérletet fegyveres erővel törjenek le. Figyelmeztette a pártokat, hogy egymás között folytatott harcaikat ne vigyék túlzásba, mert egyébként a kormány kénytelen lenne hatásos ellenintézkedéseket alkalmazni." (Nyilván ezen fenyegetésnek óhajtottak nagyobb súlyt adni a legfontosabb katonai és karhatalmi parancsnokok jelenlétével.)

A miniszterelnök rövid tájékoztató közléseit, valamint a kormányzói fenyegetést a megjelentek szó nélkül tudomásul vették.

A németeket szerfölött kellemetlenül érintette a puccsügy, attól kezdve, hogy Szálasi feljelentette a „Baky–Imrédy-cimboraságot" a német követségen; ezen mit sem változtat az, hogy Veesenmayer a július 7-i, Sztójay-

val folytatott megbeszélésen gúnyos mégjegyzésekkel illette az esztergomi páncélosezred riadóztatását, sem az, hogy másnap, július 8-án még ő tett szemrehányást Horthynak amiatt, hogy a foganatosított biztonsági rendszabályokról nem értesítette kellő időben.

Veesenmayert legfőképpen az nyugtalanította, hogy a Baky-puccsról „rosszindulatú személyek" beszéltek a kormányzónak, olyanok, „akiknek érdekében áll, hogy Németországnak nehézséget okozzanak".

Persze, az állítólagos puccsra való készülődést Szálasi nemcsak Veesenmayernek, de Sztójayn keresztül Horthynak is feljelentette – és ezt a német követ tudta –, így jogos a feltételezés, hogy Veesenmayer Szálasit és alvezéreit szintén a „rosszindulatú személyek" kategóriájába sorolta.

Ha nem ismerjük is a német diplomácia vagy a Gestapo szerepét a július elejei budapesti eseményekben, az valószínűnek látszik, hogy akár Baky, akár Imrédy állt a puccskísérlet mögött, egyikük sem mert mozdulni, fegyveres akciót kezdeményezni Himmler vagy Ribbentrop előzetes hozzájárulása nélkül. (Az, hogy a Bárczy államtitkár ellen tervezett merénylet szereplői a statárium ellenére simán megúszták az ügyet, szintén arra mutat, hogy a szálak igen messzire nyúltak, túl a magyar királyi Belügyminisztérium hatáskörén.)

Mindenesetre Szálasi politikai súlya nem nőtt meg azokban az 1944. július elejei napokban, sem az Úri utcában, Veesenmayer rezidenciáján, sem a Werbőczi utcában vagy a gellérthegyi Bérc utcában – az SS magyarországi főparancsnokságán.

■

Szálasi tekintélye ismét a mélypontra süllyedt, olyan mélyre, hogy azt csak az 1944. március 19-ét közvetlenül követő napokkal lehet összehasonlítani. Höttl, az SS–Gestapo-vonal képviselője nyilván nem üdvözölte kitörő örömmel Szálasi buzgólkodását a Baky-puccs leleplezése körül, továbbá nem értette Szálasi makacs, sőt sértő állásfoglalását a Pálffy-párttal való egyesülés kérdésében; Veesenmayer (vagy Haller) a PV-vel csak mellékes, harmad-, negyedrangú problémáról beszélgetett, a budapesti német követséget igazán érdeklő ügyekről nem tárgyalt vele. Nem tudakolták a PV reakcióját a július 2-i, pusztító erejű angolszász légitámadásról, amelynek során különösen Budapest, Kecskemét, Szolnok, Győr és Almásfüzítő ipartelepeit, közlekedési csomópontjait, valamint lakónegyedeit érték súlyos szőnyegbombázások, amikor pedig kitűnt a német és a magyar légvédelem teljes tehetetlensége. De nem tárgyaltak vele az őket annyira érdeklő deportálásokról, különösen a budapesti zsidók deportálásának felfüggesztéséről sem, vagy arról, hogy a légitámadások okozta károk ellenére miként lehetne fokozni Magyarország háborús tehervállalását.

Szálasi és pártja, helyesebben: mozgalma tehát 1944. július elején nem

tudta megerősíteni helyzetét a megszálló német katonai és politikai szerveknél, sem Winkelmann SS-tábornok, sem Veesenmayer követ nem látta szükségesnek nagyobb mértékű felhasználását – akár Horthy mellett, akár ellene.

■

Még egy megjegyzés a magyar politikai helyzetről. Veesenmayer július 9-én nagy magabiztossággal úgy vélte, hogy az addigi gyakorlat helyes, a követség „tisztán politikai módszerekkel" is felkészülhet minden eshetőségre, felesleges és elhibázott „bármilyen kiegészítő biztonságos rendszabály... A Führer még abban az esetben se küldjön Magyarországra másutt ma célszerűbben felhasználható kötelékeket, ha azt katonai vagy rendőri részről javasolnák is."

(Ez utóbbi intézkedés vagy kérelem mögött az rejlett, hogy éppen aznap közölte Jaross belügyminiszter: „a német és magyar határállomásokról, elsősorban Hegyeshalomról jelentéseket kapott, amelyek szerint a német oldalon SS-alakulatok vonulnak fel azért, hogy Magyarországra átdobják őket".)

■

Július 9-én különös találkozóra került sor Szentendrén, Csia Sándor lakásán. A PV mintegy egyórás megbeszélést folytatott bárcziházi Bárczy István miniszterelnökségi államtitkárral. A találkozót, legalábbis a Napló szerint, Bárczy kezdeményezte, ami annál meglepőbb lehetett Szálasi és Csia számára, mert addig az államtitkár nem mutatott semmiféle szimpátiát a Hungarista Mozgalom vezetői vagy eszméi iránt.

A Napló a beszélgetést így rögzítette:

Bárcziházi Bárczy István kijelentései:

1. az ellene elkövetett merénylettel kapcsolatban;

a) Láng zászlós Budapestre való gépkocsiszállítás közben először azt kérte, hogy szállítsák a Gestapóhoz;

b) az őt szállító honvéd kijelentette, nem ismer Magyarországon Gestapót, csak m. kir. rendőrséget és m. kir. csendőrséget, ide fogja őket szállítani;

c) a honvédtől kapott válaszra a zászlós azt kérte, hogy akkor vigyék vagy Görgey Vincéhez, vagy pedig értesítsék Rátz Jenőt a miniszterelnök-helyettest; a honvéd ezt a kérést is megtagadta;

d) amikor Bárczy Rátz Jenőnél elmondotta a merényletet, Rátz Jenő megfeledkezett arról, hogy csak egy szóval is szerencsekívánatait fejez-

ze ki a szerencsés kimenetelű merénylethez; Bárczy Rátznak ezt a magatartását Rátz nagyfokú zavarának tudja be;

e) a minisztertanácson felolvasták a merénylő zászlós vallomásait, melyeket mindig módosított;

első vallomása: nagyon szereti Rátz Jenőt és felháborodott, hogy Bárczy újra ki akarja fúrni Rátzot miniszteri helyéből; tudomása volt arról is, hogy Bárczy gyűlölte Rátzot, mert amikor Rátz honvédelmi miniszteri helyéről elkerült, Bárczy azt a kijelentést tette volna: legalább egy trógerral kevesebb van a kormányban; mindezen nagyon felháborodott és ezért akart bosszút állani;

második vallomása: módosítja vallomását a következőkkel: a szovjet géppisztolyokat és pisztolyokat nem azért vitte, hogy Bárczyt és családját megölje, hanem csak azért, mert hogy Bárczy ellenállása esetén használja csupán; Bárczyt magát csak meg akarták verni, utána összekötözve a gépkocsiba dobni, Budapestre vinni, ott egy lakásban újra összeverni, utána szurokkal akarták leönteni, pihébe meghengergetni és így meztelenül kikergetni az utcára és csúfot űzni vele;

A minisztertanács tagjai hangosan derültek a vallomástételen;

f) Görgey Vincének Budapesten hét lakása volt, melyet a Belügyminisztérium utalt ki számára; ugyancsak innen kértek számára három személygépkocsit is;

2. Teleki Pál öngyilkosságával kapcsolatosan:

Teleki Pál magyar férfi és görög nő gyermeke, erőteljesen mutatkozott a rossz fajkeveredés, ami rányomta bélyegét minden cselekedetére; már ifjú házas korában biztatta feleségét, hogy legyenek öngyilkosok; 1941-ben, a jugoszláviai háborút megelőzően Teleki Pál tudomására hozták orvosai, hogy felesége súlyos szívbajban szenved és már csak három hónapja van hátra; ez igen megrendítette; ebben a megrendült állapotában kapta a felszólítást a jugoszláviai háborúban való részvételre; Teleki azonban fanatikus híve volt Magyarország semlegességi politikájának, semmiképpen nem akart a Jugoszlávia elleni háborúban részt venni, már azért sem, mert az angol kormány megfenyegette, hogy megüzeni a háborút Magyarországnak abban az esetben, ha háborút mer indítani Jugoszlávia ellen; az ebből adódó dilemma hatott megrendült lelki állapotára és amúgy is rossz testi felépítésére;

A Keresztes-Fischer által összehívott minisztertanácson annak idején úgy döntöttek, hogy hivatalosan csak annyit fognak bejelenteni, hogy a miniszterelnök tragikus hirtelenséggel halt meg; ez a minisztertanácsi határozat jelent meg a reggeli lapokban és a rádió híradásában is; Bárczy azonban felvilágosította a Kormányzót Teleki Pál ravatalánál, ahol csak ketten egyedül voltak, hogy a minisztertanácsi határozattal nem tud egyetérteni, mert ennek következménye csak az lehet, hogy a legvadabb hírek fognak szárnyra kapni, amit meg kell előzni azzal, hogy

hivatalosan megmondják az igazat és kijelentik, hogy Teleki Pál öngyilkos lett; felhozta példának Rudolf trónörökös esetét, akinek öngyilkosságát ugyancsak el akarták hallgatni, és ennek nyomán még napjainkban is a legvadabb hírek keringenek; a Kormányzó egyetértett vele, és utasította a minisztereket, hogy az igazságnak megfelelően adják ki a hivatalos közlést; így jelent meg még aznap délelőtt és délután a másik hivatalos közlemény a kormány részéről, melyben már a valóságnak megfelelő képet tárták az ország elé;

3. Imrédy személyével kapcsolatosan:

Imrédyben zsidó beütés van; bosszúálló férfinak ismeri; minden miniszterelnöke mellett igen jól szolgált, egyedül Imrédy képezett kivételt roppant ideges, tétovázó, dönteni képtelen és bosszúálló természetével; amikor a Kormányzó Imrédy elé tárta származási okmányait, Imrédy a Kormányzó előtt elájult, és összeesett; a Királyi Várban tartózkodó orvost hívták elő, aki magához térítette; a pamlagon ülő Imrédyhez ült a Kormányzó, vigasztalta őt, hogy nem kell ezt a dolgot ennyire szívére venni, mire Imrédy legyintett és kijelentette, hogy ez így van; ezekután történt ismert módon a lemondása, amit meg akartak akadályozni, de Imrédy és felesége ragaszkodtak ahhoz, hogy Imrédy az ismert kijelentés alapján nyújtsa be lemondását miniszterelnökségéről, amit nem tudtak megérteni, és zokon vették tőle;

4. Bárczy kijelenti, hogy eddig soha sem volt egyik politikai pártnak sem tagja, még a kormánypártoké sem, mindig független tisztviselő tudott maradni, és mint ilyen tudta és akarta mindig szolgálni az ország ügyeit; reméli, hogy PV-vel még gyakran fog találkozni és beszélgetni;

PV kijelentései:

1. a zsidókérdéssel kapcsolatosan megjegyzi, hogy a Párt a zsidókérdést másképpen oldotta volna meg, mint ahogyan a jelenlegi kormány teszi; különösen kifogásolja, amit a németeknek is már megmondott, hogy úgy látja, hogy a zsidók helyébe a németek akarnak ülni, és ott akarják folytatni, ahol a zsidók abbahagyták;

Szálasi, amint azt 1940. október 7-én, a Nyilaskeresztes Pártban tartott programbeszédében kifejtette, a teljes zsidótlanítás elvét vallja. Ő nem antiszemita, hanem „aszemita", ő semmiféle kivételt, semmiféle múltbeli vagy jelen érdemet nem ismer, a „Kárpát-Duna Nagy Haza" területét a zsidó fajtól teljesen mentesíteni akarja.

Minthogy pedig a vidéken élt zsidónak minősített magyar állampolgárok deportálását a Sztójay-kormány belügyminisztere, Jaross Andor, az Imrédy-párt vezető tagja, továbbá a két államtitkár, Endre László és Baky László, a PV két gyűlölt ellenlábasa irányította és hajtotta végre, természetes, hogy működésükben talált kritizálnivalót.

Továbbá: Szálasi meg akarta nyerni magának a konzervatív beállított-

ságú politikusnak ismert bárczyházi Bárczy Istvánt, így hát némi utalás a zsidókkal szemben alkalmazandó más módszerekre és annak hangoztatása, hogy a zsidókérdés „végleges megoldását" a németek nélkül képzeli el, azaz a zsidóvagyon az árja magyaroknak jusson, alkalmasnak tűnt Bárczy és a hozzá közelálló politikusok maga mellé állítására.

A zsidótlanítás elvét Szálasi 1944. október 16-a után átültette a gyakorlatba és akkor kiderült, különb volt-e az ő „megoldása" Jarossénál, Endréénél és Bakyénál . . .

2. megmondotta, hogy PV erőteljesen tiltakozott a miniszterelnöknél és a németeknél is, hogy nem fogja megengedni azt, hogy az országot politikai, gazdasági és társadalmi és katonai szempontból továbbra is hatalmukban maradhassanak [helyesen: tarthassák – *A szerk.*] Ilyen kísérletek ellen minden eszközzel védekezni fog;

3. elmondja, hogy Rátz lakásán társaság volt együtt, vendégség: a társaság egyik tagja a házigazda Rátz Jenő és a többiek előtt mind kijelentette, hogy addig nem lehet rendesen dolgozni és alkotó munkát végezni ebben az országban, míg a Kormányzó környezetéből el nem távolítják akár szépszerével, akár erőszakkal mindazokat a személyeket, akik a kibontakozást akár tanácsadásukkal, akár makacs magatartásukkal gátolják; az illető kijelentette, hogy ezek közé tartozik nem is utolsósorban a PV; Rátz Jenő, annak dacára, hogy ez a fenyegetés előtte és mint házigazda előtt történt, egyetlen egy szóval sem kifogásolta ezt a hangnemet és ezt a társalgási modort; ezt a bejelentést olyasvalaki tette egy párttagnak, aki nem párttag, vendége volt Rátznak és saját fülével hallotta ezt a kijelentést, és ott helyszínen a házigazda előtt súlyosan kifogásolta ezt a nézetet; még ekkor sem szólt egy szót sem Rátz Jenő, hanem csak hallgatott;

a beszélgetés után Csia Sándor pt. kísérte ki Bárczyt, aki vele négyszemközt lényegében még a következő beszélgetést folytatta:

Bárczy: igen örül, hogy PV-vel találkozhatott és beszélgethetett; Kormányzónak is igen jó véleménye van PV-ről, elmegy a Kormányzóhoz és jelentést fog tenni az itt lefolytatott beszélgetésről; el van keseredve a jelenlegi belpolitikai zűrzavaros állapotok miatt; igen jónak tartaná, ha a becsületes emberek összefognának, mit szólna a PV ahhoz, ha ő egy összefogást készítene elő a Nyilaskeresztes Párt és a MÉP között, utóvégre a MÉP-ben is vannak becsületes emberek;

Csia: meg van róla győződve, hogy PV minden becsületes emberrel becsületesen kezet fog és nem lehetnek akadályai annak – habár nem ismeri PV álláspontját ebben a kérdésben –, hogy a becsületes magyar emberek ne találjanak egymásra;

Bárczy: mindent el fog követni, hogy ilyen együttmunkálkodás létrejöhessen; szeretne gyakran PV-vel beszélni;

Vélemény: valószínűnek vehető, hogy az államtitkár előzőleg a Kormányzóval beszélhetett, hogy PV-vel találkozni fog; PV annak idején elhatározta, hogy Gergely Gyula útján az abban az időben a Nyilaskeresztes Pártból már elbocsátott Széchenyi Lajos révén a MÉP vezető tagjai számára Széchenyi Lajos lakásán ugyanolyan értelmiségi megbeszélést tart, mint ahogyan ezt teszi országjárása során; Széchenyi Lajostól annak idején ígéretet is kapott, de nevezett ígéretét nem tartotta be, és ürügyül azt hozta fel, hogy el kell múlnia jó egynéhány hétnek, amíg elcsitulnak azok a hullámok, amelyeket az okozott, hogy a *Pesti Újság* március 15-i számában szerencsétlen módon párhuzamba állította a Kormányzó és a PV szózatait az ifjúsághoz és a PV szózatát nyomdatechnikailag kiemelte; Széchenyi Lajos azóta teljesen eltávozott a Párttól; ezt a tervét akarja a PV újra megvalósítani Bárczy révén: Csia Sándor pt. erre vonatkozóan felhatalmazást kapott PV-től;

a MÉP-pel történő összefogás igen szép kibontakozás lehetőségeit adná meg, melyet a Pártnak a kibontakozási harcában mindenkor figyelembe kellett és a jövőben is kell vennie; erre vonatkozóan alap[ok] azok a kijelentések, melyeket a PV tett az 1942 nyara folyamán végzett országjárása alkalmából.

Amikor Imrédy előtt feltárták zsidó mivoltát, nem akarták, hogy ennek levonja következményeit és eltávozzon, hanem ezzel a ténnyel zsarolni akarták a zsidókérdéssel kapcsolatosan; Imrédy nem vállalhatta ezt a szerepet, nehogy politikailag teljesen lehetetlenné váljon, hanem beismerte zsidóvoltát, elment, de utána bebizonyította, hogy a nürnbergi törvények alapján nem számít zsidónak; a két politikai intrika közül egyelőre Imrédy került ki győztesen; ezt nem tudja elfelejteni az a cimboraság, amely a Kormányzó körül a zsidóságot védi.

Maga a beszélgetés tehát nem tartalmazott sok új elemet; Bárczy észrevehetően arra törekedett, hogy jól informáltságát fitogtassa, függetlenül az aktuális problémáktól (sem Teleki öngyilkossága, sem Imrédy lemondása nem tartozott már az elsőrendű gondok közé 1944 július elején), Szálasi viszont papagáj módjára ismételte nézeteit a zsidókérdés – szerinte helytelen – megoldási módjairól, kontrázott Bárczynak Rátz szidásában, de valamit azért érdemes megemlíteni. Ha meglepő volt is Bárczy részéről a találkozó kezdeményezése, ennél sokkal meglepőbb volt ajánlata (vagy „kísérleti léggömbje") a Nyilaskeresztes Párt és a MÉP „becsületes" elemeinek együttműködésére; Szálasi mindenesetre örömmel fogadta az elgondolást, hiszen úgy hitte, hogy Bárczy egyenesen Horthy megbízásából kereste meg őt – egy új kormányzópárt vezérségének felajánlása céljából.

Bárcziházi Bárczy 1920-tól teljesített szolgálatot a Miniszterelnökségen, miniszteri tanácsosi rangban kezdte, lassan, de kitartóan haladt előre az államhivatalnoki szamárlétrán, szorgalmasan, ha nem is mindig pontosan

jegyezte a minisztertanácsi ülések vitáit; a fogadások első számú rendezőszereplője volt, politikai megbízatásokat – eddigi ismereteink szerint – soha egyetlen miniszterelnökétől sem kapott (pedig tizenkét miniszterelnököt szolgált, hűségesen). Lehetséges, hogy a szürke tisztviselő éppen 1944 júliusában látta elérkezettnek az alkalmas pillanatot a lázadásra és saját politikai ötleteinek megvalósítására? Vagy egyszerűen csak helyezkedni próbált, el akarván nyerni az új üstökösnek vélt Pártvezető kegyeit azzal, hogy a lehető legkellemesebb politikai ajánlatot teszi – függetlenül a realitásoktól?

■

Szálasi önbizalmát, elhivatottságába vetett hitét megerősítette egy másik, néhány nappal később lezajlott beszélgetés. Szabó László nyugalmazott altábornagy, mielőtt elfoglalta volna követi posztját Mussolini Fasiszta Köztársaságában, titokban felkereste a PV-t Csobánkán. A beszélgetés a követ gépkocsijában (!) folyt le a csobánka–pomázi út közelében; a 65 perces tárgyaláson Szálasi tájékoztatta az új olaszországi követet március 19. előzményeiről, az azt követő eseményektől, néhány fontosabb tárgyalásáról (Horthy, Sztójay, Veesenmayer), a júliusi puccskísérletről, továbbá kifejtette nézetét „Magyarország–Horvátország–Itália egymáshoz való viszonyáról", valamint „Itália gazdasági megsegítéséről Magyarország részéről történő közvetlen segítségnyújtással", illetve álláspontját a nemzetiszocialista Európa-közösség megépítésében.

A PV végül arra kérte Szabó követet

> ... adja át Mussolininek hűséges ragaszkodását és azt a kijelentését, hogy Magyarország és az őt vezető Nyilaskeresztes Párt erkölcsi kötelességének fogja tekinteni, hogy éppen úgy, maradéktalanul és félreérthetetlenül álljon a súlyos időket élő és szenvedő Itália oldalára, ahogyan ezt Itália tette Mussolini révén Magyarországgal a trianoni békeparanccsal kapcsolatban abban az időben, amikor Magyarország ugyancsak legsúlyosabb éveit élte át, és teljesen barát nélkül állott Európában.

Szabó László válasza csupa olyan dolgot tartalmazott, ami hízelgett a PV-nek:

1. úgy látja, hogy a Nyilaskeresztes Párt rendkívüli módon előretört;
2. a kibontakozás lehetősége a Nyilaskeresztes Párt nélkül nincsen meg, csak vele lehetséges, ezt már mindenki nemcsak tisztán látja, hanem vallja is;
3. 25-én való elutazásáig hivatalosan vagy barátilag beszélnie kell Sztójayval, Veesenmayerrel, Mecsérrel, Csatayval, valószínűen a gazdasági vezetőkkel is, de elsősorban a Kormányzóval, ígéretet tesz, hogy ez alkalmakkor nem fogja elmulasztani, hogy mindezeken a helyeken nyo-

matékosan figyelmeztessen, hogy csak a Nyilaskeresztes Párt bevonásával lehet a parancsolóan szükséges kibontakozást végrehajtani és a nyugodt kormányzást biztosítani;

4. a Kormányzónak azt fogja javasolni, hogy a Kormányzó személyesen vegye át a kibontakozás ügyét, tehát felülről indítsa meg azt a folyamatot, amelyik a legértékesebb tényezők egybefogásával és a Kormányzó személyes vezetése alatt tudja biztosítani az országot;

5. ígéretet tesz, hogy Itáliába való érkezésekor Mussolininál történő kihallgatása alkalmával átadja PV üzenetét, részletesen tájékoztatja Mussolinit a magyarországi helyzetről, ahogyan azt a PV látja, és javasolni fogja neki, hogy járjon közben Hitlernél, hogy a német döntő tényezők lássák be már egyszer, hogy a Nyilaskeresztes Párt nélkül Magyarországon nem lehet azt a légkört megteremteni, melyet a háború és az elkövetkezendő béke is megkövetelnek, véleménye szerint Hitler nagyon hallgat Mussolinire;

6. Mussolini Imrédy utolsó római látogatása alkalmából, amikor Imrédy mint miniszterelnök járt nála, arra figyelmeztette Imrédyt, hogy hajtsa végre sürgősen mindazt, amit csinálnia kell, mert különben helyette meg fogja csinálni Szálasi;

7. kijelenti, amennyiben július 25-ig hivatalos tárgyalásai vagy baráti beszélgetései során érdekesebb híreket vagy tényeket tud meg, ezeket közölni fogja vagy még személyesen, ha pedig ez nem lehetséges, Temesváry László pt. útján.

A Napló az alábbi „véleményt" rögzíti:

Ha Szabó László önként, a PV részéről nem kezdeményezett ígéreteinek eleget tesz, a Párt és a Mozgalom rendkívül sokat fog nyerni, a jelenlegi helyzet mindenben megmagyarázza Szabó Lászlónak ezt a magatartását.

A PV kétségkívül elégedett lehetett Szabó követ felajánlkozásával, hiszen ez a Nyilaskeresztes Párt előtt álló rózsaszínű jövőre utalt. Az pedig, hogy Szabó László ny. altábornagy 1944-ig elsősorban mint katonai attasé működött, távol Magyarországtól, így nem is nagyon ismerhette az itthoni viszonyokat, nem nagyon zavarta a PV-t. 1944. július 13-án arra sem emlékezett, hogy Szabó László katonai attasé már 1938-ban mennyi mindent ígért, de ígéreteiből semmit nem tartott meg.

Szálasi minden felajánlott segítséget igénybe vett, ezért fogadta örömmel Szabó önkéntes ajánlkozását, teljesen függetlenül korábbi üres ígéreteitől.

Tény: Szabó László kitartott Szálasi mellett, vállalta az Olasz Fasiszta Köztársaságban a követi posztot – 1944. október 16-a után is, amikor pedig Horthy diplomatáinak jó része hátat fordított a PV-nek.

16

Kormányválság – egy kis német beavatkozással

Vörös János vezérkari főnök naplójának 1944. július 11-i bejegyzése szerint Horthy közölte vele, hogy végleg egy katonai kormány kinevezése mellett döntött. A kormány tagjai a következők lennének: miniszterelnök – Lakatos Géza vezérezredes, honvédelmi miniszter – Csatay Lajos vezérezredes, belügyminiszter – Bakay Szilárd altábornagy, kultuszminiszter – Farkas Ferenc altábornagy, az iparügyi tárcát esetleg Bor Jenő vezérőrnagy kapná, amíg a többi tárcát az adminisztratív államtitkárok vennék át. Megemlítette a kormányzó, hogy „levelet írt Hitler vezér és kancellárnak, azt repülőgépen mielőbb ki akarja küldeni. A válasz beérkezte után a jelenlegi kormányt lemondatja, ha esetleg nem mondana le, felmenti és az új kormányt azonnal hivatalába helyezi. Az időpontot velem idejében közölni fogja, hogy a szükséges karhatalmi intézkedéseket megtehessem."

Vörös július 14-i feljegyzése:

„Őfőméltósága megkérdezte, hogy számolok-e nagyobb belpolitikai megmozdulással. Határozott nemmel feleltem, ilyen esetet kizártnak tartok. Szükségesnek tartotta Őfőméltósága, hogy a csapatokkal közvetlenül intézkedhessék, ha erre szükség van. Megnyugtattam, hogy mindig rendelkezésére állok és intézkedem, ezenkívül itt van az I. hadtest parancsnoka, aki a karhatalmat Budapesten közvetlenül irányítja. Ennek dacára kifejezetten elrendelte, hogy Lázár vezérőrnagy, a testőrség parancsnoka is rendelkezhessen a budapesti karhatalommal."

Horthy, nem tudni, mi okból, megváltoztatta azt a szándékát, hogy a kormányváltozásról előzetesen tájékoztatja Hitlert. Július 15-én, a kora délelőtti órákban írásban közölte Sztójay miniszterelnökkel, hogy többé nem bírja bizalmát, egyúttal tudatta vele, hogy katonai kormány kinevezését tartja szükségesnek.

Sztójay ezek után 11 óra 30 perckor benyújtotta lemondását.

Másfél óra múlva, 13 órakor Veesenmayer követ megjelent a kormányzónál és miután átvette a Führernek szóló, a Sztójay-kormány lemondatását tartalmazó levelet, leszögezte: Sztójay a Führer legteljesebb bizalmát

élvezi, ezért tiltakozik a kormányzó terve ellen, hogy a Sztójay-kormány helyébe egy „katonai és hivatalnok jellegű" új kormányt nevezzen ki.

Veesenmayer megfenyegette Horthyt: ez a lépése Magyarországon polgárháborút jelent és „a politikai eszmékkel átitatott hadsereg, csendőrség és rendőrség nem lesz hajlandó testvéreire fegyvert fogni . . . De ezen túlmenően ilyen kockázatos fordulat jelen pillanatban tiszta árulásként hatna", végül kivágta a fő adut: „Ilyen körülmények között azonnali visszahívásra számíthat, és azután a dolgok oly irányt vennének, amely teljesen eltérne attól, mint amit ő és tanácsadói elképzeltek."

Horthy meghátrált és megígérte, hogy „megkísérli a már kiadott rendelkezéseket visszavonni, és várakozni fog, míg a Führerrel egybehangolta a dolgot".

■

Sztójay aznap a késő délutáni órákban a Miniszterelnökségen fogadta Vajnát, aki a PV június 16-án feltett kérdéseire akart választ kapni. De az események túlhaladták Szálasi „kibontakozási" elképzeléseit. Sztójay közölte Vajnával lemondatását és a lemondás visszavonását. Vajna ezt azonnal jelentette Szálasinak:

Sztójay tehát marad, de nagyon kedvetlen és kijelentette, hogy az Államfővel nem lehet a kibontakozást megcsinálni, mert környezete teljes befolyása alá került, akiknek rábeszélése miatt konokul megmakacsodott, és semmihez sem akarja hozzájárulását adni; éppen ezért teljesen kilátástalannak találja azt, hogy PV kihallgatásra menjen a Kormányzóhoz; ő megteszi szívesen, mint ahogyan becsületesen megtette az első alkalommal is, de meddőnek találja a kísérletet;

Vajna Gábor pt. bejelenti Sztójaynak, hogy semmi körülmények között ne hagyja el a helyét, hanem nyeljen mindent le, és tartsa magát, a Nyilaskeresztes Párt felelősségének tudatában és a helyzethez képest támogatni fogja; miniszterelnök tudomásul veszi e kijelentéseket, elkedvetlenedése azonban ennek dacára nem oldódott fel.

Az események – a német diplomácia szemszögéből:
Veesenmayer megnyerte az első menetet, bár július 15-i távirati jelentésében Horthy kormányátalakítási terveit elemezve, aggodalmának adott hangot: „Az új kabinet összetétele a zsidók deportálásának végleges leállítását jelenti, megszakítja együttműködésünket az életbe vágóan fontos hadigazdálkodás számos területén, és félő, hogy a március 19-e előtti események megismétlődnének."

Mit javasolt Veesenmayer? „A jelenlegi helyzet legszerencsésebb megoldása szerintem az volna, ha a Führer, lehetőleg azonnal, személyes tárgyalásra hívná meg a kormányzót."

De Horthy, feltehetően tanácsadói, Bethlen és Rakovszky rábeszélésére, két nap múlva ismét Budapestre rendelte Lakatos vezérezredest, hogy ő váltsa fel Sztójayt a miniszterelnöki székben – ha kell, magyar karhatalmi alakulatok felhasználásával. Ez utóbbi elgondolásról Vörös vezérkari főnök naplójában az alábbiakat találjuk:

„1944. július 17. Őfőméltóságánál a honvédelmi miniszterrel együtt kihallgatáson jelentem meg. Őfőméltósága megkérdezte, hogy mi lenne, ha az itt levő németek ellen esetleg fegyveresen lépnénk fel, tehát szükség esetén fegyverhasználatra kerülne sor.

Erre a miniszter előtt leszögeztem véleményemet, hogy az ilyen összeütközés az ország végét jelentené, mert a németeknek még van annyi erejük, hogy itt újból tatárjárást csináljanak a mi gyenge pótalakulatainkkal szemben. Ettől eltekintve azonban összeomlana a keleti arcvonal, beözönlenének a szovjet haderők, délről a partizánok, tehát csatatérré válna az egész ország területe."

Vörös – saját feljegyzése szerint – a „bolsevizmus" elleni harc folytatását javasolta, sőt azt is ellenezte, hogy Horthy esetleg a németek megkérdezése nélkül kinevezze és feleskesse az új kormányt. (Horthy panasza: „A Hitlerhez intézett levél átvételét elhúzzák, a kiküldeni szándékozott főhadsegédet nem fogadják.") – A vezérkari főnök azzal érvelt, hogy „a német álláspont figyelmen kívül hagyása hatalmas politikai botrányhoz, majd pedig fegyveres összetűzéshez vezetne".

A tárgyalás hátterének jobb megértéséhez: Horthy, esetleges keményebb akciójának alátámasztására, július 15-én Budapestre rendelte a szegedi gyalogezredet. A kormányzó feltétlenül megbízott az ezred tisztikarában és legénységében, hiszen az ezred az ő háziezrede volt, azért is esett a választása erre a katonai egységre, csakhogy, amint a Naplóból kitűnik,

> a Budapestre rendelt honvédségi karhatalmi alakulatoknak vezérkari főnöke egyik ezredparancsnokot polgári ruhában felküldte PV-hez a Hűség Házába, hogy a PV-től a helyzetet illetően felvilágosítást kapjon, amit PV meg is adott megfelelő formában.

(Amikor Szálasi július 18-án erről tájékoztatta Hallert, a német diplomata „igen örvendetesnek találta ezt, kijelentette, hogy a német követségnek tudomása van arról, hogy a PV-nek sok a híve a hadseregben".)

Csakhogy Horthy a július 15–17-i kritikus napokban nemcsak háziezredére nem támaszkodhatott volna, de nem tudhatta volna maga mögött a legfőbb katonai vezetőket sem.

Vörös vezérkari főnök ugyanis még az említett kormányzói kihallgatás napjának délutánján ismertette a beszélgetés lényegét helyettesével, a hadműveleti csoportfőnökkel, valamint az I. vezérkari főnöki osztály vezetőjével. Kifejtette, hogy benyomása szerint „a háttérben a régi politikai klikk

(Bethlen, Rakovszky stb.) működik, amely Őfőméltóságának ilyen tanácsokkal szolgál. Csak ezzel, a német vereséggel számoló csoport befolyásával érthető, hogy Őfőméltósága korábbi javaslataimmal, amelyekkel akkor egyetértett, most ilyen ellenkező álláspontot képvisel.

Az értekezlet résztvevői egyértelműleg minden fegyveres összetűzés elkerülése és a németekkel való szövetségi jó viszony mielőbbi helyreállítása mellett voltak."

Ez az állásfoglalás nemcsak akkor, 1944. július közepén, de három hónappal később is, döntő módon befolyásolta az eseményeket – és nem az ország üdvére.

Ami pedig a német ellenlépést, pontosabban a július 15-i Veesenmayer-jelentésben javasolt kormányzói meghívás kérdését illeti: Hitler nem akarta az idejét Horthyval folytatandó tárgyalásokra fecsérelni, udvarias meghívás helyett Ribbentrop útján kemény, mondhatni durva választ küldött a kormányzónak. A válasz, amelyet Veesenmayer július 17-én adott át, a többi között leszögezte:

„A Führer a Sztójay-kormány ellen irányuló minden eljárásban a Magyarország politikájának új irányvonalát meghatározó március 19-i megállapodás megtagadását kénytelen látni, és most, mikor Európa életre-halálra küzd az európai ügy jövőjéért, kifejezetten árulásnak tekint minden eltérést a márciusi programtól. Ez esetben azonnal visszahívja Veesenmayer követet, a birodalom teljhatalmú megbízottját, és olyan rendszabályokat alkalmaz, amelyek Magyarországon egyszer s mindenkorra lehetetlenné teszik ilyen események megismétlődését.

Pontosan ismerjük a Várban és másutt működő klikket, amely a kormányzót akarata ellenére vette rá erre a lépésre, ami világosan kitűnik abból is, hogy Veesenmayer követtel folytatott tájékoztató jellegű tárgyalása után intézkedéseit visszavonta; ha ennek a klikknek bármely tagja még egyszer megkísérelné, hogy Magyarország politikai életében bármilyen formában fellépjen vagy tevékenykedjen, a Führer az illetőt a Biztonsági Szolgálat útján azonnal elfogatja és 24 órán belül kivégezteti."

Amikor Veesenmayer idáig jutott a válasz felolvasásában, Horthy közbeszólt: „Ez azért sok!"

A július 17-i Horthy–Veesenmayer-tárgyalás meglehetősen éles légkörben zajlott le, Horthy azt állította, hogy „az a benyomása, hogy a Führert és a birodalmi kormányt teljesen hamisan informálták", majd lemondással fenyegetődzött.

Veesenmayer, nem először és nem utoljára, ismét Horthy fölé kerekedett a vitában: rávette a kormányzót, hogy küldje el Hitlerhez Miklós vezérezredest – „tájékozódás céljából", végül biztosította, hogy a Führer teljesen különválasztja az ő személyét nem minden tekintetben megfelelő környezetétől.

Horthy, nem először és nem utoljára, ismét engedett; a Királyi Várban

a miniszterelnöki kinevezésre várakozó Lakatos vezérezredest két héten belül másodízben visszaküldte Borsod megyei birtokára, tehát hajlando volt megtartani a Sztójay-kormányt. A meghátrálásban bizonyára szerepet játszott Veesenmayernak az a fenyegetése, hogy a németeknek van elég erejük arra, hogy „szükség esetén rendet teremtsenek Magyarországon", továbbá az a fenyegetés is hatott, hogy a hitleri Németországnak „elég barátja van Magyarországon, hogy velük közösen olyan helyzetet valósíthassanak meg, amely biztosítja a Führert, hogy Magyarország a helyes irányban halad".

Ez utóbbi nem volt üres fenyegetés: Vajna Gábor július 16-i információja szerint

A németek három SS-hadosztállyal átlépték Nyugat-Magyarország határát ma a délutáni órákban, előretolt erős részeikkel részben bevonultak Budapestre, részben Budapest körül helyezkedtek el úgy, hogy Budapestre más csapatok nem érkezhetnek; a németeknek ezt a lépését az kényszerítette ki, hogy az Államfő vidékről a Királyi Várba rendelte ezredét, a szegedi háziezredet; az Államfőnek erre a kihívó magatartására, melyből a németek arra következtethettek, hogy az Államfő fegyveresen fog ellentállni a zsidótlanítás és a jobboldal felé való kibontakozás végrehajtásának, határozták el a németek ezt a lépést.

■

Július 16-án délelőtt 11 órakor Kovarcz Emil, Szálasi egyik alvezére felkereste Mecsér Andrást a svábhegyi szanatóriumban.

A Napló nem árulja el, kinek a kezdeményezésére jelent meg Mecsérnél Kovarcz, a Nyilaskeresztes Párt ún. mozgalmista (pontosabban terrorista) szárnyának vezetője, az azonban kétségtelen, hogy mindkét félnek jó oka lehetett a kapcsolat felvételére.

Mecsér mindenekelőtt pontosan tájékoztatta Kovarczot a július 15-i eseményekről, Sztójay lemondásáról, a kormányzó meghátrálásáról, majd elmondotta, hogy 15-én este Veesenmayer nála volt vacsorán, ahol ő

... igen erősen támadta Imrédyt, s kijelentette Veesenmayer előtt, ha Imrédy lesz a miniszterelnök, úgy még ő is csináltat magának egy kicsi kézigránátot, amit öreg ember létére is hozzá tud vágni. Imrédyt 30,5-tel lőtte le, mint miniszterelnök számításba többé nem jöhet.

Ezután találgatta, Sztójay távozása után ki lenne alkalmas utódjául.

Felvetette Jurcseket, akit a németek szeretnek, mert jó szakembernek tartják, mert rövid idő alatt úgy rendbe szedte az élelmezési viszonyokat, hogy még Németországnak is 4,5 mill. q búzát, 1 mill. q kukoricát stb. tudott szállítani.

Amikor Kovarcz ezt jelentette Szálasinak Csobánkán, ahová a pártvezető Vajnával ment ki, Szálasi reakciója kettős volt: egyrészt meghagyta Vajnának, hogy „holnap a magyar–német viszony rosszabbodására tekintettel, 20-ig kérjen kihallgatást a kormányzótól a miniszterelnök és Ambrózy útján", másrészt utasította Kovarczot, hogy közölje Mecsérrel: „ha vállalja a kormányelnökséget, a PV tv. támogatni fogja".

Szálasi tehát egyik percről a másikra cserbenhagyta Sztójayt, addigi soksok hűségnyilatkozata és fogadkozása ellenére, a Mecsér-kombináció kedvéért.

Vajna, az utasításnak eleget téve, már másnap, július 17-én felkereste Sztójayt, aki azonban azzal próbálta a kormányzói kihallgatás ügyét elodázni, hogy „most nem alkalmas az idő egy kormányzói kihallgatásra, mert esetleg a Kormányzó elutasítja".

Sztójay ismét felvetette a jobboldali erők koncentrációjának szükségességét, hogy „erőt lehessen mutatni a Kormányzó felé", és hogy ehhez megnyerje a Nyilaskeresztes Párt jóindulatát, feledve a május 17-i és június 16-i kellemetlen „epizódokat", kijelentette: ő nem engedett a Nyilaskeresztes Párt ellen fellépő erőknek, mert meggyőződött arról, hogy „Szálasi egy becsületes katona, egy áldozatos ember".

A dicsérő kijelentés „ára": a Nyilaskeresztes Párt is osztozzon a felelősségben, lépjen be a kormányba, és fogadja el a Tasnádi Nagy András által a napokban előterjesztendő összefogás-nyilatkozatot.

Vajna és Kovarcz még aznap éjféltájban felkeresték a PV-t, és egy órát tárgyaltak vele.

A Napló a tárgyalásról a következőket rögzítette:

Vajna Gábor pt. közli PV-vel, hogy ma este 12 h körül Imrédy Béla, Jaross Andor és Kunder Antal, tehát Rátz Jenővel egyetemben az összes imrédysták, lemondtak miniszterségükről: helyesen fűzi hozzá Vajna Gábor pt., hogy a patkányok menekülnek a süllyedő hajóról;

Kovarcz Emil: ma PV rendelkezésére felkereste Mecsért, kétszer beszélt vele, délelőtt és délután; közölte vele PV elgondolását; Mecsér igen megörül PV kijelentésének, hálásan köszöni, hogy ilyen súlyt ad személyének, ha szükség lesz rá, el is fogja fogadni a megbízatást, de csak abban az esetben, ha az Államfő írásban kötelezi magát azoknak a feltételeknek elfogadására, melyeket ő fog elébe nyújtani; érdekes volt Mecsér Andrásnak az ezt megelőző kijelentése, amelyben kihangsúlyozta, hogy a Kormányzó kezéből nem fogad el semmiféle megbízatást, mert a Kormányzó eddig a Nemzetet mindig félrevezette és becsapta; utóbbi kijelentést ma délelőtt tette, az elsőt viszont, ami tehát végső döntésnek is tekinthető, ma délután tette, miután úgy látszik a németekkel beszélt, és Kovarcz tv. másodszor kereste fel;

Mecsér kijelentette, hogy a Kormányzó, környezetének befolyása alatt,

reakciós polgári vagy katonai kormányt akart volna beállítani, amit a németek természetesen nem fogadtak el; szóba került a Kormányzó környezetében egy puccsszerű kibontakozási kísérlet a MÉP-pel Bárdossy László miniszterelnöksége alatt; a katonai kormányban részt vettek volna angolszász beállítottságukról közismert tábornokok;

Mecsér szerint a németek is foglalkoznak egy magyar katonai kormány beállításának lehetőségével, és felmerült volna állítólag Beregfy vezérezredes neve, aki erre talán a legalkalmasabb lenne; az itt működő új hírszerző csoport is az agyoncsépelt egységkísérlet alapján áll; felmerült volna az a gondolat is, ha a jobboldali pártok összefogása nem sikerül, a németek fogják az összes politikai pártokat feloszlatni; ilyen feloszlatási terv fennállott már, Sztójay azonban tiltakozott ellene, és nem engedte meg;

felfogása szerint a németek két-három napon belül akarják a magyarországi belpolitikai válságot felszámolni és a belső életet nyugvópontra hozni; német beavatott köröktől úgy értesült, hogy még nincsen veszve minden, a németek még mindig nem akarják a végső tanulságot levonni, mert még mindig azt szeretnék, hogy magyar tényezők hozzák rendbe az országot; Mecsér kijelentése szerint Veesenmayernek igen jó véleménye van a Nyilaskeresztes Pártról;

PV döntése:

Vajna Gábor pt. számára: keresse újra fel a miniszterelnököt még július 18-a folyamán és mondja meg neki, hogy PV számára a kihallgatást eszközölje ki, ne törődjék vele, hogy ez meddő lesz-e vagy sem; PV Államfő szájából akarja hallani, hogy a szélsőjobboldali kibontakozás ellen van, hogy ellenez minden alkotmányos kibontakozási lehetőséget a nemzetiszocializmus felé;

ezzel párhuzamosan menjen el Ambrózyhoz is, és tőle is kérje a kihallgatás eszközlését;

amennyiben a Kormányzó mindkettőnek megtagadja a PV-vel való tárgyalását, ezt a körülményt mindkettő írásban adja a PV-nek;

a kormányzói kihallgatást PV július 20-ig kéri; amennyiben eddig választ nem kap, úgy fog dönteni, ahogyan azt a Nemzet érdeke és lelkiismerete tőle megkövetelik;

még július 18. folyamán keresse fel PV-t, és mondja meg, mit intézett ebben a kérdésben;

Kovarcz Emil pt. számára: jelentse ki az új német hírszerző csoport emberének, akivel még most éjszaka találkozik, hogy a német vezetés vegye tudomásul, hogy a belpolitikai kibontakozás érdekében még nem merítette ki az összes lehetőségeket, mert a Nyilaskeresztes Pártot és Hungarista Mozgalmat még mindig nem akarják tudomásul venni, és teljes félreállításával akarják a magyarországi helyzetet megoldani; a közvetlen német beavatkozásnak csak akkor lenne jogosultsága, ha a

Nyilaskeresztes Párttal való kibontakozás is csődöt mondana; eddig azonban még odáig sem tudott jutni a Párt, hogy elfogadják-e őt erőtényezőnek a németek részéről vagy sem;

PV annak idején, pontosan március 31-én késő délután kijelentette dr. Höttlnek Vajna Gábor pt. lakásán történt találkozása alkalmával, ha a politikai pártokkal való kibontakozás csődöt mondana, úgy ne kísérletezzenek tovább ilyen megoldási lehetőségekkel, hanem állítsanak be egy magyar katonai adminisztratív kormányt, mely csak a folyó állami ügyeket intézné el, a politikai pártok viszont tovább folytathatnák szervezkedésüket a Nemzetben úgy, ahogyan azt a nemzetiszocialista világnézet és magyar gyakorlata megköveteli tőlük;

ilyen értelemben világosítsa fel Kovarcz Emil pt. az új német hírszerző csoport minden tagját;

vélemény: a német hivatalos vezetők úgy látszik rájöttek azokra a hatalmas kezdeti hibákra, amelyeket március 19. előtt és után követtek el a magyar helyzet megítélésében és kialakításában; azt akarják gyökeresen felszámolni, de félős, hogy még nagyobb hibát készülnek elkövetni;

a Kormányzó tényleg környezetének rabjává válhatott, mint öreg ember nem is tud már tőle szabadulni, nem tudja magát belőle kiszabadítani; a Pártnak és Mozgalomnak minden döntésében egyedül és kizáróan csak a Nemzet érdekeit szabad szem előtt tartania, az Államfő személye csak annyiban állítható be, amennyiben nem sérti a legtávolabbról sem a Nemzet nagy érdekeit;

PV megítélése szerint a helyzetet egy magyar adminisztratív kormánnyal lehetne a legjobban tisztázni és nyugvópontra hozni;

a Kormányzóval való együtthaladás kérdése július 20-ig kell, hogy eldőljön.

■

Kezdett unalmassá lenni a kilincselés a kormányzói audiencia érdekében; Vajna ugyanis július 18-án reggel ismét felkereste Sztójayt a kormányzói kihallgatás ügyében, de a miniszterelnök semmi biztatót nem tudott neki mondani. Hasonlóképpen eredmény nélkül járt Ambrózy kabinetirodai főnöknél. Ugyanaznap délután Csobánkán Szálasi másfél órás beszélgetést folytatott Hallerrel – Kemény Gábor jelenlétében.

A találkozó legérdekesebb mozzanata: a német diplomata felajánlotta Szálasinak a Veesenmayerral való megbeszélés lehetőségét. Szálasi elfogadta az ajánlatot, azzal, hogy előbb, július 20-ig, „az Államfőnél személyesen akarja még tisztázni a helyzetet".

Ugyanakkor a Napló szerint

PV újólag figyelmezteti dr. Hallert, hogy számára a kibontakozás szempontjából egyedül és kizáróan csak három tényező jön tekintetbe; a magyar Államfő, a mindenkori magyar miniszterelnök és Veesenmayer, a teljhatalmú megbízottja Hitlernek.

Szálasi ez alkalommal, nem utolsósorban még mindig a július elejei puccskísérlet nyomasztó hatása alatt, rendkívül élesen támadta Bakyékat:

A MÉP, az Imrédy-párt és a Baky-párt halálosan gyűlölik egymást, egyben azonban találkoznak minden elvi ellentét dacára abban, hogy a Hungarista Mozgalmat és az ezt képviselő Nyilaskeresztes Pártot meg kell semmisíteni, egyedül ez tartja össze őket.

Ami külön figyelemreméltó: Szálasi ismételten hitet tett Veesenmayer magyarországi vezető szerepe mellett, annyira, hogy egyszerűen „a német vezetés szétbontottságának" tulajdonította a puccskísérletet éppúgy, mint Horthy kormányváltoztatási tervét.

Ami viszont nem meglepő: Szálasi indokoltnak ismerte el azt, hogy a német politikai vezetés SS-alakulatokat vezényelt Budapestre és környékére – válaszul Horthy szegedi háziezredének Budapestre rendelésére.

Szálasi, híven önmagához, ismét túlértékelte a beszélgetés jelentőségét, a várható következményeket. A Napló az alábbi „véleményt" szűrte le:

A német vezetés, úgy látszik, adatokat gyűjt az eddig elkövetett diplomáciai hibák hátterének felderítése céljából; német hivatalos körök belátják, hogy Magyarországon a helyzetet a Nyilaskeresztes Párt nélkül megoldani nem lehet; rövidesen talán be fogják azt is látni, hogy imperialista módszerekkel nem lehet az új Európát megépíteni; de különösen talán azt fogják már végre valahára belátni, hogy a teljesen elvadult diplomáciájukban rendet kell kíméletlen kézzel teremteniök; a hírszerzés ne foglalkozzék diplomáciai ügyletekkel, hanem legyen a diplomácia száraz segédeszköze, amelyik szigorúan elválasztja egymástól magát a száraz tényt a hírszerző véleményétől és felfogásától.

A német „imperialista módszerek" kárhoztatása immár megszokott a Naplóban; Szálasi nem fejti ki pontosan, mit is jelent ez a gyakorlatban, mit ért ezen, *de érdekes módon mindig akkor szidja az effajta módszereket, amikor a német hírszerzők, diplomaták nem úgy beszélnek és tevékenykednek, ahogyan az ő érdekeinek ez leginkább megfelelne.*

Ha ugyanis nem mellőznék a Nyilaskeresztes Pártot, módszereik nem lennének imperialisták . . .

E nap, július 18. krónikájához tartozik az a levél, amelyet Kemény Gábor, a pártkülügyek vezetője intézett, nyilván Szálasi tudtával és jóváha-

gyásával Sztójay miniszterelnökhöz. Kemény, mintha azóta semmi lényeges esemény nem történt volna, ismét előterjesztette a június 30-i megbeszélésen említett három kérését, éspedig az SS-egyezmény hivatalos közlését, egy esti napilap engedélyezését, további „sajtópolitikai lehetőséget" a „hungarista út és cél bel- és külpolitikai tudatosítása" biztosítására. Majd – a PV utasítására hivatkozva – Kemény testvér megnyugtató választ kért az alábbi kérdésekre:

a) Van-e terve és elgondolása a kormánynak az angol–amerikai légitámadások megtorlására – „különös figyelemmel a hazai zsidó–angolszász-amerikai személyi és dologi érdekeltségére";

b) „miután német példa nyomán lehetőség van arra, hogy fejes magyarországi zsidók kicserélésével magyar népi érdekeket is megmenthetünk hazánk javára, tervez-e a m. kir. kormány például [a] magyar hadifoglyok hazahozatali lehetősége érdekében ilyen zsidó csereakciót?";

c) „hogyan vél a m. kir. kormány az első világháború alatti nemzetiségi törekvések és események megismétlődése elé gátat szabni" és hogyan akarja biztosítani a m. kir. kormány a magyarság hegemóniáját, végül

d) nem kellene-e kivonni a zsidó munkaszolgálatot a honvédség keretei közül és a belügyi kormányzat rendészeti szervezetében megszervezni?

A levelet Kemény Gábor írta alá, de az értelmi szerző Szálasi volt – és ebből, de csakis ebből a szempontból érdemel figyelmet. Túl a tájékozatlanságon – „a fejes magyarországi zsidók kicserélését", azaz a Weiss Manfréd–SS-ügyletet senki, még Himmler sem ítélte meg úgy, hogy ezzel „magyar népi érdekeket" mentettek Magyarország javára, hiszen a részvényeket a SS kapta meg! –, túl a zavaros frazeológián, a levél bővelkedik olyan tősgyökeres „hungarista" fogalmakban, mint „a Nemzet erő- és értékvalóságának totalitása és egysége", vagy „a belső bizalmon és tekintélyen alapuló hegemónia"; szembeötlő az egész levél apolitikus jellege. Aki a levelet sugalmazta, az tökéletes tájékozatlanságot árult el a valóságos helyzet ismerete tekintetében.

Különben Sztójay sohasem válaszolt erre a levélre.

■

Sztójay tehát megmaradhatott a miniszterelnöki székben, igaz ezt egyedül csak Veesenmayernek, pontosabban: a legfelsőbb német politikai vezetésnek, Ribbentropnak és Hitlernek köszönhette. De az ugyancsak ingatag belpolitikai helyzet továbbra sem látszott biztatónak. Érthető tehát, ha a miniszterelnök és a köréje csoportosuló politikusok, elsősorban a kormánypártnak és az Imrédy-pártnak a Veesenmayer-vonalhoz közelálló képviselői újabb egységpróbálkozásba kezdtek, valamiféle politikai pártszövetségbe szerették volna tömöríteni a jobboldalt – Sztójaytól Szálasiig.

Tasnádi Nagy András, a képviselőház elnöke 1944. július 19-én délelőtt

11 órára pártközi konferenciát hívott egybe. Az értekezleten képviseltette magát a Magyar Élet Pártja, az Erdélyi Párt, a Magyar Megújulás Pártja (az Imrédy–Jaross-párt), a Magyar Nemzetiszocialista Párt (a Hubay–Ruszkay–Baky-párt) és a Nyilaskeresztes Párt.

Tasnádi Nagy rövid megnyitó beszédében ismertette az értekezlet célját, kijelentvén, hogy miután

> ... az egy pártban való nemzeti összefogás nem jött létre, a kormány most egy erős pártszövetség létrehozását kívánja. E célból egy nyilatkozattervezetet szerkesztettek, a pártok megbízottai azt mérlegeljék, észrevételeiket tegyék meg, és az így létrejött megállapodást írják alá.

Mit tartalmazott az aláírandó pártszövetség-nyilatkozat? Hivatkozott arra, hogy „parancsolóan szükséges egy erőteljes nemzeti összefogás", ennek előfeltétele mindenfajta pártpolitikai tevékenység felfüggesztése; a „szoros" szövetség célja: „az erőteljes jobboldali építő politika céljainak szolgálatában a leghatározottabban állást foglalnak minden olyan törekvéssel szemben, mely a nemzet megújulására irányuló munkának gátja lehetne", ennek elérésére az egyezményt aláíró pártok szervezeteik működését a legszükségesebb adminisztratív teendőkre szorítják.

Az egyezménytervezet szerint a megalakítandó szövetség neve „Nemzeti Összefogás" lenne, amelynek intéző bizottságába a tömörülésben részt vevő pártok két-két tagot delegálnának.

A vitában elsőnek Rajniss Ferenc, a Magyar Megújulás Pártjának képviselője kért szót. (Az értekezlet lefolyásáról Kovarcz számolt be Szálasihoz intézett írásbeli jelentésében.)

> Rajniss: Ami ma van, az katasztrófa, a kormány munkája egyszerűen nevetséges. Annak hibrid összetétele talán még nem lett volna akadálya az eredményes munkának. Megállapítja pártja nevében, hogy a komoly munkát a pártok nem akadályozták.
>
> A nemzeti erők összefogása nem a pártoktól függ, azok semmit sem tehetnek, míg meg nem szűnik az a felelőtlen befolyás, amely minden eredményes munkát lehetetlenné tesz.
>
> A kormány mögött egy klikk működik az Államfő környezetében, melynek sikerült elérnie, hogy a Kormányzó a kormány háta mögött aláírta egy másik kormány kinevezését. A Kabinetiroda III/19 óta sem változott semmit összetételében, s az továbbra is a felelőtlen második kormány szerepét játssza. Ez ellen a klikkuralom ellen a kormány semmit sem tehet, az minden munkáját elgáncsolja.
>
> A nyilatkozatot pártja elfogadja, ha garanciát kap, hogy a klikk uralma megszűnik. Két hét alatt két puccskísérlet volt, azokat nem a pártok csinálták. Tehát kik?

Teleki: A nyilatkozattal elvileg egyetért. Feltétele azonban, hogy a pártmunka beszüntetésével egyidejűleg a társadalmi egyesületek működését és a megyei igazgatás depolitizálását is hajtsák végre. A nyilatkozatba kívánja még felvenni, hogy az összefogás célja egy új, szociálisabb Magyarország megteremtése.

Szőllősi: Megállapítja, a kormány munkáját a pártok nem akadályozták, annak minden lehetősége megvolt az eredményes munkára. Javasolja az általános választást, mely egyedül döntheti el, kinek van joga az ország ügyeit intézni. A nyilatkozatban szereplő azon kitételt, hogy „jobboldali politikát kívánunk folytatni" nem fogadja el, mert ez semmi konkrétumot nem tartalmaz. Ma mindenki jobboldali. Kívánja, hogy az összefogás célja „nemzeti és szociális" politika megteremtésében legyen rögzítve.

A „jobboldali politika" megjelölés semmi konkrétumot sem jelent, senki sem tudja, mit kell az alatt érteni. Egy teljesen határozatlan megjelölés, teljesen határozatlan céllal. Azt csupán úgy lehetne meghatározni: „jobboldali az, ami nem baloldali". Ma határozott állásfoglalásra és annak megfelelően határozott célkitűzésre van szükség. Szögezzük le nyíltan: ma nemzetiszocialista politikát kell csinálni, s lássa be végre a kormányzat, azt nemzetiszocialistákkal *is* lehet csinálni, minthogy szőlőből is lehet bort készíteni.

A vita során nem sikerült elsimítani a kormányt támogató pártok és az ellenzéki szélsőjobboldali pártok között mutatkozó lényeges ellentéteket, amelyek elsősorban a hatalomban való részesedés, az egymással szemben táplált bizalmatlanság miatt áthidalhatatlanoknak tűntek.

Tasnádi Nagy – legalábbis Kovarcz feljegyzése szerint – elismerte:

> ... a kormány háta mögött felelőtlen egyének politizálnak. Egy klikk működik, mely akadályozza a kormányzat munkáját. Ez ellen azonban nem alkotmányos formák között semmit sem tehet a kormány, legfeljebb lemondhat, ha a bizalmat nem érzi az Államfő részéről.

A pártközi konferencia végén Tasnádi Nagy megállapította:

> ... az értekezlet nem járt eredménnyel, s megkérdezte, nem tartjuk-e célszerűnek a miniszterelnök urat felkérni, személyesen indokolja meg az összefogás szükségességét. Igenlő válaszra telefonon felhívta Sztójayt, ki a minisztertanácson való elfoglaltságára hivatkozva, az értekezletnek 16,15 h-ra való újbóli összehívását kérte.

Az értekezlet lefolyásáról Kovarcz és Szőllősi 15 óra 30 perckor jelentést tettek Szálasinak a Hűség Házában, majd „átvették a délutáni értekezletre vonatkozó utasításokat".

Erről a tárgyalásról Kovarcz a következőket jelentette:

Tasnádi röviden összefoglalta a délelőtt felmerült kívánságokat Sztójay jelenlétében.

Így felhozta a MÉP azon kívánságát, a nyilatkozatba „jobboldali politika" helyett „szociális Magyarország" felépítését vegyük fel az összefogás céljául; továbbá, hogy a társadalmi egyesületek is depolitizáltassanak. Sztójay: Elfogadom!

Ezután Rajniss indítványát ismertette a kormány mögött működő felelőtlen, de nagy befolyású politikai klikk megszüntetésére. Sztójay: Elfogadja, kéri Rajnisst, kívánságait konkrét[an] jelölje meg. Rajniss: Írásban fogom a miniszterelnök úrnak átadni.

Sztójay ezután igen drámai hangon vázolta az ország helyzetét. Mohács felé megyünk, ha most, a 12. órában – amely talán már el is múlt pár perccel – össze nem fogjuk a nemzeti erőket. Külpolitikai helyzetünk kritikusabb már nem lehet, itt különösen a keleti hadszíntérre gondol. Ezért nyomatékosan hangsúlyozza: az összefogásnak 24 óra alatt létre kell jönnie. Eddig is minden párt iránt megértéssel volt, s ezen a jövőben sem kíván változtatni. Nem tudja azonban akceptálni egyes pártoknak a szervezés és pártpropaganda folytatására vonatkozó álláspontját. A propaganda irányítását a kormány fogja kézbe venni és irányítani. Kéri a pártok vezetőit, szálljanak magukba, jól fontolják meg még egyszer álláspontjukat, mert holnapra minden körülmények között kedvező döntést vár. Sajnálja, hogy a Pálffy-párt részéről megjelenteknek nincs felhatalmazásuk kötelező állásfoglalásra, ezért kéri őket, intézkedjenek, hogy a holnapi értekezleten Pálffy is jelenjen meg, s ha másként nem tudna Dunakilitiből feljönni, rendelkezésre áll a miniszterelnökség egyik autója.

Szőllősi tv. ekkor bejelenti, Pártunknak sincs módjában mindaddig állást foglalnia, míg PV tv. választ nem kap VI/16-án a miniszterelnök úrnak feltett kérdésére. Arra a miniszterelnök úr 8 nap alatt ígért választ, de azt még a mai napig sem kapta meg PV tv. Ezen bejelentés láthatóan megzavarta Sztójayt. Rövid gondolkozás után megkérdezte, van-e tudomásunk PV tv. VI/16-án feltett kérdéséről. Tagadó válaszunkra azt felelte, vannak politikai szempontok, amelyek miatt eddig nem válaszolhatott; kéri a PV tv.-t, holnap (VII/20-án) 10 h-kor a miniszterelnökségen keresse fel.

Ilyen előzmények után, 1944. július 20-án 10,45–12,10-ig került sor a Szálasi–Sztójay-megbeszélésre a Miniszterelnökségen. Lényegesebb mozzanatai:

Előbb Sztójay fejtette ki, miért tartja fontosnak az összes pártok legszorosabb együttműködését (a Napló szerint a miniszterelnök okfejtésében „az

ismert indokok szerepeltek, ahogyan a Napló már rögzítette ezeket"), hangsúlyozva, hogy

> minden pártnak és személynek kölcsönösen áldozatokat kell hoznia a kibontakozás érdekében; kifejezésre juttatta, hogy a rendes munka érdekében minden eszközt igénybe fog venni; nem akar kényszert alkalmazni, minden párt lelkiismerete szerint cselekedjék, de oly nehéz helyzetben van az ország, hogy a pártoknak félre kell állítaniok minden politikát és világnézeti marakodást és politikamentes munka végzését kell lehetővé tenniök . . .

Válaszul Szálasi felsorolta indokait, hogy a Nyilaskeresztes Párt miért nem fogja aláírni az egységtervezetet. Érvei meglehetősen zavarosak voltak. Szó esett bennük a „plutokrata-marxista-judaista" világnézetről, a Sztójay-kormányról pedig azt mondotta, hogy „ugyanazokat az alapelveket hangoztatja, mint elődei", szidta a szélsőjobboldali konkurrenciát, Reményi-Schnellert, Jarosst, Bakyt, majd szinte hihetetlen önteltséggel kijelentette:

> A PV jelenleg is a koalíciós megoldás híve, de a koalíciót a Párt akarja vezetni; ebbe a koalícióba a PV mindenkit be fog kényszeríteni, aki magát szélsőjobboldalinak mondja, Imrédyt is, hogy bebizonyíthassa, milyen kiváló szakember; aki pedig nem akar részt venni benne és csak a száját járatja, Nagykanizsára fog kerülni [az internáló táborba – *A szerk.*], hogy nemzetiszocialista tisztességet tanuljon; a koalíció belső munkáját azonban kíméletlen erővel gyeplővel akarja tartani a Párt, hogy mindenki az ő helyén dolgozzon és ne dugja máshová az orrát;

Válaszul Sztójaynak arra a megjegyzésére, hogy mindenkinek áldozatot kell hoznia,

> PV elismeri, hogy mindenkinek áldozatot kell hoznia; éppen ezért a következőket vegyék tudomásul: a Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom 1935-től 1944-nek a mai napjáig mindenkor áldozatot hozott, tehát kiérdemelte a legteljesebb jutalmat; a kormányban levő urak és pártok 1935-től a mai napig csak jutalomban részesültek, illendő tehát, hogy már egyszer áldozatot is hozzanak, hozzák is tehát meg; ez a mérlegbeállítás az egyedüli igaz, helyes, jó és hasznos, más mérlegbeállítással nem lehet megcsinálni az egészséges kibontakozást.

Tasnádi Nagy egységtervezetét Szálasi azzal intézte el, hogy az nem más, mint „az Imrédy részéről annak idején Rátz Jenő útján tett jogfolytonos utódja . . . határozottan és kimondottan Imrédy-stílusban tartott fogalma-

zás, amely mögött így természetesen egyedül és kizáróan csak Imrédy kezdeményezése van".

Figyelemreméltó viszont a Napló következő passzusa, különösen, ami a németek beleszólását illeti a magyar ügyekbe:

> A miniszterelnöknek arra a megjegyzésére, hogy ő olyan kerethez kötött, melyet a németek adtak meg számára és amelyen ennélfogva sem tágíthat, PV megjegyezte, hogy akkor vegye tudomásul a miniszterelnök, hogy a Párt viszont nem hajlandó a keretet tartalommal megtölteni, ha viszont ezt megkívánják tőle, úgy a Párt megköveteli a jogot, hogy a keret kialakításába is legsúlyosabb beleszólása legyen . . .

Szálasi ez alkalommal minden előbbinél erősebb hangnemet használt („komolyan figyelmezteti a miniszterelnököt", továbbá: „mérhetetlen tudatlanságra vall az, hogy . . .", „ostoba felfogásra vall az a nézet, hogy . . ."), végül közölte, hogy a Nyilaskeresztes Párt azért nem vehetné tudomásul az egységkezdeményezéseket, mert véleménye szerint

> . . . még nem merítették ki a kibontakozás céljaira az összes belpolitikai lehetőségeket; így elsősorban a Nyilaskeresztes Pártot nem akarják semmiképpen tudomásul venni annak dacára, hogy mindenki előtt világos, hogy a Nyilaskeresztes Párt az egész kérdésnek ugrópontja; mert ilyen a helyzet, PV a Tasnádi Nagy András írásbeli tervezete helyett a következő javaslatokat teszi a miniszterelnöknek a kibontakozásra;
>
> teremtsen kíméletlenül rendet miniszterei között, szorítsa mindegyiket arra, hogy csak saját feladatkörével és hatáskörével foglalkozzék; ezzel párhuzamosan tegyen két döntő lépést;
>
> az egyiket az Államfő felé; tisztázza az Államfőnél a kérdést, hogy mint alkotmányos Államfő akarja-e az ügyeket vezetni;
>
> a másikat a nemzet felé, és kérje tőle a feltétlen hitet és bizalmat választások segítségével.

Amikor Sztójay megpróbált ismét azzal érvelni a választások megtartása ellen, hogy „választásokat nem lehet csinálni a háború alatt", Szálasi így válaszolt:

> A miniszterelnöknek egészen biztosan minden párt azt mondja, hogy a Nemzet mögötte áll, de PV meg van róla győződve, hogy a Nyilaskeresztes Párt az egyedüli, amelyik ennek alapján a választást követeli, mert a többiek biztosan elbújnak az ürügy mögé, hogy háború van, választani tehát nem szabad; vagy maga mögött érzi valaki a Nemzetet, akkor meg követelje a választást is, vagy nem, akkor meg tartsa be a száját és ne verje mellét, hogy a Nemzet mögötte áll . . .

kérjen az Államfőtől megbízást adminisztratív kormány alakítására, amelyben csak ő volna a miniszter, a többi minisztériumokban csupán az adminisztratív államtitkár vezetése alatt folyna a munka . . .

Végül, ha ez nem lehetséges, teljes „polgári" megoldást javasol, azaz a miniszterelnök hozzon létre egy új kormánypártot a MÉP-ből, az Erdélyi Pártból és az Imrédy-pártból.

A Sztójay–Szálasi-találkozó utolsó mozzanata (beszélgetésnek aligha lehet nevezni, hiszen – legalábbis a Napló szerint – folyton csak Szálasi beszélt), a Naplóból így maradt ránk:

Megmondja PV a miniszterelnöknek, hogy eddig nem tett mást, mint bőgött neki, bőgött az Államfőnek, és könyörgött Veesenmayernek, hogy még ne tegyen kíméletlen megoldás felé lépést, mert biztosan meg lehet csinálni azt szépszerével is, most már nem fog tovább sírni, mert elég volt ebből a négyhónapi türelmi időből, amit a németek is teljes joggal felmondhatnak; a felhozott indokok és a Sztójaynak adott javaslatok alapján bejelenti PV a miniszterelnöknek, hogy Pártjának megbízottai nem fogják aláírni a Tasnádi Nagy András-féle tervezetet, ellenben biztosítja Sztójayt változatlan bizalmáról és arról, hogy a Párt úgy, mint eddig, a továbbiakban is harcolni fog minden pártösszefogás nélkül is, mint eddig, a plutokrata–marxista–judaista rendszer minden megnyilvánulása, minden reakciós kísérlet, az álnemzetiszocializmus minden ténykedése ellen és a nemzetiszocialista Európa-közösség, valamint a magyar–német élet-, társ- és sorsközösség mellett;

PV bejelenti továbbá Sztójaynak, hogy az Államfőnél megfelelő lépéseket kezdeményezett, melyekről Sztójay is tud; a további lépések megtételére nézve teljesen szabad kezet tart fenn magának; Veesenmayerhez is el fog menni, hogy véleményét megadja a helyzetről és nála is megtehesse javaslatait a kibontakozás érdekében; kijelenti Sztójaynak, hogy vállalja minden tettéért a felelősséget, és mindenkor úgy fog cselekedni; ahogyan azt a Nemzet érdeke és lelkiismerete számára parancsolják.

Sztójay utolsó kérdése az volt, hogy PV felfogása szerint a választások mindent tisztáznak[-e]; PV határozottan kijelentette, hogy igen, de hozzáfűzte, hogy nem a jelenlegi választójogi törvény alapján.

Szálasi már a Sándor-palota egyik tanácstermében tájékoztatta Szőllősit, Kovarczot és Vajnát a miniszterelnökkel folytatott „eszmecseréről", továbbá arról a döntéséről, hogy a Nyilaskeresztes Párt nem írja alá az egységtervezetet – ezt az álláspontot képviselje Szőllősi és Kovarcz a pár

perc múlva összeülő pártközi értekezleten –, Vajna pedig ismét megbízást kapott a kormányzói kihallgatás kieszközlésére; „a kihallgatást sürgősen kéri, mert napokon belül döntetni akar minden olyan kérdésben, mely a kibontakozás végleges végrehajtását elősegíti".

■

A pártközi konferencia nem hozott meglepő eredményt: a kormánypárt, az Erdélyi Párt és az Imrédy–Jaross-féle Magyar Megújulás Pártja képviselői bejelentették aláírási készségüket, a Pálffy–Baky-féle nemzetiszocialista frakció, valamint a Nyilaskeresztes Párt viszont elutasította a „Nemzeti Összefogás" megteremtését.

A kormánypárt szélsőjobboldali elemeinek egységtörekvése tehát kudarcot vallott, nem utolsósorban azért, mert a Winkelmann–Höttl-vonal, azaz az SS és a Gestapo nem helyeselte. Ez kitűnik abból, hogy egyrészt Bakyék az egységtervezet ellen foglaltak állást, másrészt abból, hogy július 20-án reggel 9 óra 45 perckor, tehát még a pártközi konferencia előtt, Kovarcz és Vajna felkereste Höttlt, hogy kifejezésre juttassák aggályukat, hogy

> ... a reakciós klikk képes fegyveres ellenállás provokálására, illetve avval számol. Németország ma a külső helyzetre való tekintettel ez elől ki fog térni, s így belpolitikai elképzeléseik végrehajtását nem fogja semmi sem akadályozni.
>
> Höttl azt felelte, hogy reakciós kísérletet semmi szín alatt sem fognak megtűrni.

Amikor pedig Kovarcz megkérdezte, hogy elfogadhatják-e a Sztójay-kormány tervét a pártok szervezkedésének és propagandatevékenységének megszüntetésére, Höttl – bár hangsúlyozta, hogy ez csak magánvéleménye, azt ajánlotta, hogy a Nyilaskeresztes Párt ne teljesítse a kormány kívánságát.

Kovarcz és Vajna, mint említettük, találkozott Szálasival a miniszterelnöki „tárgyalás" után és a pártközi konferencia előtt – és feltehetően a két alvezér tájékoztatta a PV-t Höttl „magánvéleményéről". Szálasi tehát még nyugodtabban adhatta ki utasítását képviselőinek a negatív álláspont elfoglalására.

De ekkor még sem Höttl, sem Szálasi vagy Sztójay nem tudott róla, hogy aznap a Vezéri Főhadiszálláson merényletet kíséreltek meg a Führer ellen, a birodalmi fővárosban pedig ügyetlen katonai puccskísérlet hiúsult meg. A Nagy Koalíció katonai csapásai megingatták a Harmadik Birodalmat, amelynek már tábornokai sem hittek a végső győzelemben. S éppen ezek a nagyobb horderejű események azok, amelyek egyfajta „békaegér harc"-jelleget kölcsönöztek a jobboldal szánalmas egységtörekvéseinek.

17

„Létre kell hozni a nemzetiszocialista Európa-közösség Legfelsőbb Vezetését és Törzsét!”

1944. július 21-én, pénteken délelőtt 9.30-kor az *Összetartás* szerkesztőségébe érve Vajna Gábor testvér azt a javaslatot tette, hogy a Hitler Adolf elleni merénylettel kapcsolatban a Párt keresse fel dr. Veesenmayert és szerencsekívánságait fejezze ki előtte.

A javaslatot az *Összetartás* szerkesztője, Kemény Gábor persze azonnal elfogadta; sikerült is hét vezető párttestvért a német követségen bejelentett látogatásra összetoborozni.

Előzetes telefonbejelentkezés után a nyilas küldöttség délben, 12 óra 15 perckor megjelent Veesenmayernél, aki megköszönte a látogatást, majd hangsúlyozta, hogy várta jövetelüket, sőt, elsősorban *őket* várta, mert tudja, „milyen szoros nemcsak világnézeti, hanem érzelmi kapcsolatok" fonják a nyilasokat a német birodalomhoz. Végül érzelgős modorban kijelentette:

Valóban a Gondviselés akaratának beteljesülését kell látni abban, hogy az új Európa agyvelejét és szívét, a Führert nem sikerült az ellenséges oldalnak kilőnie.

Azután pedig, hogy valami kellemes közlést is tegyen, elmondotta, hogy a PV emlékirata, megfelelő előkészítés után, a Führer elé került, – az átvételi elismervény kezében van; bár azzal tisztában kell lenniük, hogy

a Führer a pillanatnyi háborús helyzetben azzal a munkájával maradéktalanul igénybe van véve, hiszen az első a háború sikerének feltétlen biztosítása. De megnyugtathatja őket az a tudat, hogy az irat rendeltetési helyén van.

Höttl egyébként előző nap, július 20-án a következőket mondotta Kovarcznak és Vajnának:

a Führerhez intézett emlékiratnak előre megmondja az elintézését: lehetetlen, hogy Hitler a mai harcok közepette, mely minden erejét és idejét igénybe veszi, egy belpolitikai kérdés tanulmányozására időt fordíthasson. Arra tehát a PV tv. egy előadó által megfogalmazott udvarias, de kevés konkrétumot tartalmazó választ fog kapni.

Ami a harctéri helyzetet illeti: július 17-én az OKW, a német Véderő Főparancsnoksága még azt erősítgette, hogy a Wehrmacht a balti államokat mindenáron tartani fogja. Két nappal később azonban a szovjet csapatok már áttörték a litván határon húzódó német védelmi vonalat; a normandiai inváziós fronton a brit és a kanadai csapatok Caennál szakították fel a német záróvonalat – ezzel új szakasz kezdődött az európai második fronton; a Japán elleni hadműveleteket illetően a helyzet súlyosbodását jelezte a Tozso-kabinet lemondása július 18-án, majd két nappal később jelentették a hírügynökségek, hogy az amerikai csapatok sikeres partraszállást hajtottak végre a stratégiai szempontból rendkívül jelentős Guam szigetén.

Július 22-én, a Kárpátok előterében, a szovjet csapatok korlátozott erőbevetéssel támadásba lendültek az 1. magyar hadsereg állásai ellen: az eredetileg szinte csak felderítő jellegű akció nyomán a VIII. hadosztály teljesen felbomlott, tíz- és tízezrek kerültek fogságba, egyesek, akik már megjárták Voronyezst is, a 2. magyar hadsereg 1943. januári karasztrófájának megismétlődését vélték látni.

Idehaza, a belpolitikában minden ment a maga útján, folyt a kötélhúzás a jobboldali pártok között, mintha nem is lett volna július 20., mintha a német és a japán haderő 1942-es fölénye még érvényben lett volna. Vajna Gábor jegyezte fel naplójában:

1944. július hó 22-én 9 h-kor beszélek távbeszélőn Sztójay miniszterelnökkel. Érdeklődöm. 13,40–15,45-ig a Miniszterelnökségen vagyok. Sztójay közli, hogy ma kellett volna a Kormányzóhoz menjen kihallgatásra, de Ambrózy kabinetiroda-főnök áttelefonált, hogy a Kormányzó fáradt, s azonkívül Miklós Béla főhadsegéd a Führertől ma vagy holnap este fog megérkezni, s akkor hétfőn (VII. 24-én) délelőtt amúgy is kéretni fogja, s ez alkalommal az egyéb folyó ügyeket is megbeszélhetik. Kéri Sztójay, hogy VII. 24-én reggel keressem fel, vagy hívjam fel lakásán. Kemény Gáborral közlöm Sztójay válaszát, ki viszont azonnal Hallerhez sietett, hogy közölje vele: hogy a Kormányzó válasza még nem jött meg, s ezért 2 nappal eltolódik Szálasi PV tv. találkozása a német követtel és birodalmi meghatalmazottal.

Másnap, július 23-án Kemény ismét felkereste Hallert, hogy közölje „két oldalról nyert értesülését", amely szerint a Sztójay-kormány a „tegnap délután vagy este folyamán benyújtotta lemondását".

Haller megnyugtatta az újabb, nem várt fejlemények miatt rendkívüli módon aggódó nyilas alvezért: „Szó sincsen, hogy most kormányváltozás készülne, mert tudnának róla."

Közbevetőleg: Szálasi és vele együtt az egész nyilas vezérkar 1944. július második felében már úgy hitte, hogy a legközelebbi „kormányátalakítással vagy kormányváltozással kapcsolatban szerepük lehet" – ha viszont az akcióról nem értesülnek időben, még lemaradhatnak.

Kemény ez alkalommal ismét előhozta a Baky-kérdést, azt próbálva bizonyítani, hogy ők, mármint a Hungarista Mozgalom vezetői nagyobb és értékesebb szolgálatokat tettek Himmlernek. Meg is nevezte egyébként Hanke Sturmbannführert, aki 1943 decemberéig a Birodalmi Biztonsági Főhivatal, a Reichssicherheitshauptamt magyar osztályát vezette.

> Vastag kötetek beszélnek erről, amiknek eredményét azután egyrészt úgy tüntették fel, hogy Baky eredményei, másrészt kivonatban elcsavarták az értelmét. Hanke arra is fog tudni választ adni, vajon kerültek-e valaha is egy fillérbe ezek a szolgálatok s vajon mennyit kellett ugyanez alatt az idő alatt Bakyéknak kifizetni. Most azután a végén Baky jelentkezett, mint Himmler feltétlen bizalmasa, a krónika azonban arról bölcsen és mélyen hallgat, hogy annak idején milyen feltételek mellett volt például Bethlen Istvánnak Baky bizalmas embere.

Majd alább:

> A Párt Vajna tv. útján 5 éve a Himmler vonalon állt becsülettel s eredményes nagy jótakarással, és amikor munkájának természetes gyümölcse kellett volna legyen, természetesen nem anyagi materiális értelemben, hanem erkölcsi, szellemi és politikai eredményének, akkor Baky bújik ki a zsákból.

Haller, aki diplomáciai vonalon dolgozott, érthetően nem óhajtott igazságot tenni abban a kérdésben, hogy Himmler, azaz a Gestapo két magyar hírszerzője közül kit illet a pálma, Bakyt-e vagy Vajnát. Ezért a múltról a jelenre és a jövőre terelte a szót, erőteljesen hangsúlyozva, hogy ők, mármint Veesenmayer és ő maga „az egyetlen út", sőt biztatásul még a következő, nem éppen diplomatikus kijelentést tette:

> Az események következtében az önök Pártja és Mozgalma között és közöttünk olyan bajtársias, szoros és komoly viszony létesült, amelyet ilyen Winkelmann–Höttl-viccekkel nem lehet kontrakarírozni, s önök csak tartsanak ki ezen az úton.

(Haller itt arra célzott, hogy Winkelmann, a magyarországi SS főparancsnoka és hírszerző főnöke nem szólhat bele a magyar belpolitikai képlet ki-

alakításába, ez egyedül Veesenmayer hatáskörébe tartozik, hiszen ő a Führer teljhatalmú megbízottja Magyarországon.)

A beszélgetés végén Kemény a július 20-i merénylet ügyét tálalta – jellegzetes hungarista-nyilas hangszerelésben:

Röviden közöltem vele, hogy arról vannak értesüléseink, hogy a Führer elleni merénylet szálai a Vas megyei Sigray-kastélyhoz is vezetnek, s most már bebizonyítottnak vehető az, hogy összefüggés volt a gróf Bethlen által Magyarország belső zavarait célzó baloldali puccs és a gróf Stauffenberg által végrehajtott merénylet között; amit az időpont összeesése is bizonyít. Egyébként is, mondottam, a magasabb rendű arisztokrata vélemény szerint az arisztokrácia nemzetközi, mert magasabb rendű! Kijelentette, hogy ezek az ő feltevéseik is, bizonyíték azonban nincs a kezükben.

Az események további menete – Vajna feljegyzéseiben:

1944. július 23-án de. 10 h-kor jelentkezem Szálasi PV tv.-nél Csobánkán és tájékoztatom a helyzetről, illetőleg Sztójayval történt beszélgetéseimről. Szálasi tv. megbíz, hogy intézzek konkrét kérdéseket Sztójayhoz VII. 24-én, még a kormányzói kihallgatása előtt. Látom, hogy Szálasi mennyire súlyt helyez a Kormányzó állásfoglalására.

1944. július hó 24-én 17,15 h-kor a Miniszterelnökségre beérkeztem személyesen, mivel 17 h-kor sem Sztójay lakása, sem irodája nem jelentkeztek. Pálffy Fidél volt már ott, ki ez alkalommal azért ment oda – amint Incze Péter mondotta – vajon olyan-e a belpolitikai helyzet, hogy vidékre elutazhasson, mert a legutóbbi egységtárgyalásokra a miniszterelnök gépkocsin hozatta őt Budapestre? (Hogy csak erről beszélt volna és másról nem, azt nem tudom.) Incze Péter min. tan. [Sztójay titkára] közli, hogy Sztójay már keresett, és arra kéret, hogy 19,15 h-ra jöjjek vissza, mert neki 18,15 h-ra a Kormányzóhoz kell mennie kihallgatásra.

Kovarcz Emillel és Kemény Gábor tv.-ekkel együtt megyünk fel a Miniszterelnökségre. Ők megvárnak a gépkocsiban, és én felmegyek a Miniszterelnökségre. 19,45 h-kor érkezik meg Sztójay. Incze Péter rövid referátuma után azonnal fogad. Közben jelentik, hogy Imrédy akar beszélni vele, majd, hogy a német követ 20,15 h-kor érkezik. Közben Incze három ízben megsürgeti, hogy Imrédy is akar beszélni, Sztójay csak maraszt úgy, hogy Imrédynek köztem és a német követ fogadása közt, legfennebb 1 perce marad, hogy Sztójayval beszélhessen. Sztójay előveszi a reggel átnyújtott levelemet, s onnan a feltett kérdéseket olvasva a választ a következőkben adja meg:

1. Mi a Főméltóságú úr álláspontja a Nyilaskeresztes Párt és Hungarista Mozgalommal szemben a belpolitikai kibontakozást illetőleg: akar-

ja-e, vagy hozzájárul-e ahhoz, hogy a Párt a kormányban részt vegyen, tehát [az] eseményekért felelősséget vállaljon? A Kormányzó Úr válasza: Igen! A Főméltóságú úr akarja! Neki semmi kifogása sincs Szálasi Ferenc személye ellen, akit ő értékel, sem a Pártja ellen.

2. Akarja-e a Főméltóságú úr a kibontakozás érdekében Szálasi Ferencet fogadni? A Kormányzó válasza: Szálasi ne vegye másként a dolgot, mint ahogy van. Ő (az Államfő) e pillanatban a belpolitikai kibontakozás alatt egyetlen pártvezért sem fogad, pedig többen fordultak hozzá. Nem lenne, tehát igazságos, ha most egyet fogadna akkor, amikor a többit is elutasította. Ha tehát most, a „kormánykiegészítés" ideje alatt nem fogadja, ez nem azt jelenti, hogy ezt követőleg nem akarna rendelkezésre állani. Ellenkezőleg, azután szívesen meghallgatja Szálasit, rendelkezésére áll, mert hangsúlyozza, hogy Szálasi személye ellen semmi kifogása nincsen.

Eddig [a] Sztójay által mondott konkrétum, mely bár ismétléseket tartalmaz [a] Szálasi személyére tett kormányzói kijelentésekben, de azokat úgy igyekeztem azonnal feljegyezni még Sztójay előtt és megismételni, nehogy ebben a fontos kijelentésben valami eltérés legyen.

Ezután Sztójayval még beszélgettem majdnem a német követ jöveteléig. Mikor is Sztójay rögtön azt kérdezte tőlem: Te Gábor, szoktál-e sokat mérgelődni, és mit csinálsz, ha mérges vagy? Erre azt válaszoltam: Mi 8 éve megszoktuk az állandó piszkálódást. Ha mérges vagyok, egy csillagosat káromkodom, s utána azonnal megnyugszom, mintha semmi sem történt volna. Erre azt mondja Sztójay: a fene egye meg, szerencsés ember vagy. Nekem is mondotta az orvos, hogy ha mérgelődöm, ne szívjam a mellemre, hanem fogjak egy vizes poharat és vágjam a falhoz. (Megjegyzésem: azt hiszem Sztójay nagyot kellett nyeljen, hogy ezt a kérdést úgy mellemnek szegezze. Valószínűleg a Várban történhetett valami. De ez csak feltevésem!) Ezután beszélgettünk a kormánykiegészítésekről. Elmondotta, hogy nekünk nem lehet csak a magunk útját járni, mert az ország komoly veszedelemben van. Nekünk ki kell tartanunk a németek mellett, mert vagy velük győzünk, vagy elbukunk, s pár nap alatt itt vannak az oroszok, ha a németek minket elhagynak. Nekünk a németek kívánságait respektálnunk kell, s ha pl. azt mondják, hogy 4–5 miniszteri tárca betöltésénél bizalmuk X vagy Y felé irányul, nekünk ezt tudomásul kell vennünk. Egyébként azt is mondotta, mikor biztattam, hogy nem szabad a helyét elhagynia, mert a mi bizalmunk az egész kormányából csak az ő személyében van, hogy ezt Szálasi a Pártban is ismételten hangsúlyozottan megmondotta; nagyon jólesik az a bizalom, amely felőletek jön s nagyon szeretném én is, ha Szálasi vagy emberei a kormányban részt vennének. Én ezt neki is megmondottam legutóbbi beszélgetésünk alkalmával. Be kell jönni a kormányba, mert csak úgy tudtok előbbre jutni. Választást ma – amint

Szálasi nekem mondotta – nem lehet csinálni. Én ezt megmondottam a német követnek is, az is azt mondotta, ugyan kérem, hova gondol? Hisz most vannak nemcsak fiatalok, de idősebb korosztályok is a harctéren, s azokat valóban nem lehet a választásból kizárni. Éppen most csináljunk választást, amikor a szovjet itt van a nyakunkon? Remélem, hogy a németeknek sikerült a dolgot megfogniz [így!], és nem lesz baj. De most minden erőt össze kell szedni a győzelem érdekében. Végül, mikor már el akartam jönni, az ajtóig elkísért – újból bejött Incze Péter, hogy Imrédy kegyelmes úr, mire azt mondotta: várjon! –, s ott a kezemet sokáig kezében tartva azt mondotta: Gábor, gyere Te máskor is, mindig szívesen látlak. Szálasinak is mondd meg, hogy nagyon jól esik a belém helyezett bizalmatok. Üdvözlöm Szálasit. Én őt többé már nem hívom, ha jönni akar, mindig szívesen látom, és számíthat rám, mint bajtársára, jöjjön bármikor, szívesen rendelkezésére állok.

Vajna a feljegyzést azzal zárta, hogy megítélése szerint „Sztójay az egész tárgyalások [így!] alkalmával őszinte és becsületes volt", továbbá, hogy „Sztójay becsületesen szeretne a Hungarista Mozgalmon segíteni". Mindebből azt a következtetést vonta le

ma már másként lehetne vele [Sztójayval] is beszélni, és jó lenne, ha a német követtel való tárgyalás után PV tv. őt felkeresné.

Szálasi reagálása Vajna jelentésére és véleményére:

PV tudomásul vette Vajna Gábor pt.-nek Sztójay által küldött üzenetét: utasította Kemény Gábor pt.-t, hogy PV számára készítsen elő tárgyalási lehetőséget Veesenmayer német követtel: PV rendelkezésre tud állani július 25-én, 26-án, 27-én és 28-án a késő délutáni óráktól kezdődően 21 h-ig, Veesenmayerre bízza az időpont kiválasztását; felhatalmazza Kemény Gábor pt.-t, hogy a Kormányzónak a két kérdésre adott válaszát dr. Haller útján tudomására hozhatja Veesenmayernek;

vélemény: feltehető, hogy [Dálnoki] Miklós Béla altábornagy kormányzói különleges kiküldetése Hitlerhez nem járt azzal az eredménnyel, amit tőle vártak; a Kormányzó körül kialakult angolszász-zsidó cimboraság egyelőre beszüntethette kezdeményezését a Sztójay-kormánytól független magyar kormány kierőszakolása érdekében.

■

Azután a Napló három érdekes információja:

1. Ruszkay kijelentette egyik bizalmasa előtt, hogy a kibontakozást nem tudja elképzelni a Nyilaskeresztes Párt nélkül, és ő a maga részéről

nem is vállalna szerepet egy olyan rendszerben, melyben a Nyilaskeresztes Párt nincsen érdekelve; vélemény: Ruszkay Jenő még 1936-ban PV-nek személyesen azt a kijelentést tette, hogy vegye mindenki tudomásul, ő mindenkor azon az oldalon fog állani, amelynek segítségével számítását megtalálja.

2. A Budapesten levő karhatalom fölött Lázár testőrtábornok parancsnokol; szerette volna a főváros határán kívül összpontosított alakulatok fölött is megkapni a parancsnoksági jogot, de ez nem sikerült; Vörös János törekvése, hogy a karhatalmi alakulatok erejét vezényléssekkel gyengítse.

3. A Budapesten átvonuló SS-alakulatok csak tüntető jellegű feladatot kaptak; kétségtelenül megállapítást nyert azonban, hogy Burgenlandban német csapatösszevonások észlelhetők; vélemény: a tüntető átvonulás Budapesten igen jól sikerülhetett, mert a Kormányzó körüli cimboraság ettől kezdve halk hangúvá vált; a Burgenlandban levő német csapatok valószínűen a Kárpátok arcvonalára kerülhetnek.

■

Szálasi a július 24-i kormányzói közlést, amely szerint Horthy nem emel kifogást a Nyilaskeresztes Pártnak a kormányban való részvételével szemben, ismét sajátságos módon értelmezte, magyarán: félremagyarázta. Ezt a teljes általánosságban mozgó közlést a Nyilaskeresztes Párt vezetője arra való felhatalmazásának tekintette, hogy megkezdheti az új kormány megalakítására vonatkozó tárgyalásokat. Mint a Naplóban írja: másnap, azaz július 25-én „az államfői engedély birtokában" felkereste Veesenmayert, és neki „a belpolitikai kibontakozásra" az alábbi javaslatot tette:

1. A kormányban az összes tekintetbe vehető pártoknak részt kell venniök, tehát a magyar miniszterelnök és a német követ óhajának és hivatalos nézetének megfelelően is koalíciós alapon kell a kibontakozást megteremteni.

2. A kormányt olyképpen kell összeállítani, hogy a háború tartamára lényegesebb személyi változások nélkül meg tudjon maradni.

3. A kormány személyi összetétele biztosítékot nyújtson a szakszerűséget illetően és megnyugvást keltsen a Nemzet minden rétegében.

4. A megalakítandó kormány feladata a háború követelte erkölcsi, szellemi és anyagi szükségletek biztosítása és a háború győzelmes befejezése után a háború felszámolása és az új élet előfeltételeinek biztosítása.

Az említett elvek szem előtt tartásával a kormányra nézve az alábbi személyi és tárgyi javaslatot tettem:

1. Miniszterelnök: Sztójay, amennyiben nem fogadná el, vagy időközben lemondana megbízatásáról, helyette vagy utódjául Mecsér András.

2. Miniszterelnök-helyettes: Szőllősi Jenő,

3. Külügyminiszter: Bárdossy László vagy Szabó László, a jelenlegi itáliai követünk, állandó helyettes: dr. báró Kemény Gábor,

4. Honvédelmi miniszter: Csatay vagy Magyarossy vagy Beregfy Károly vezérezredes,

5. Belügyminiszter: Vajna Gábor,

6. Igazságügy-miniszter: dr. Budinszky László,

7. Vallás- és közoktatásügyi miniszter: Mester Miklós,

8. Propagandaminiszter: Vágó Pál dr.,

9. Gazdasági csúcsminiszter: Mecsér András, első helyettese, valamint a háborús gazdálkodás vezetője és iparügyi miniszter egyszemélyben: Hellebronth Vilmos tábornok,

10. Pénzügyminiszter: Imrédy Béla dr.,

11. Kereskedelemügyi miniszter: Szász Lajos,

13. [Helyesen, 12. szám.] Földművelésügyi miniszter: Mocsáry Dániel,

14. Közellátásügyi miniszter: Jurcsek Béla,

15. Felállítandó munkaügyi minisztérium miniszter[e]: Tuzson vagy Tircska mérnökök,

16. Tárca nélküli miniszter: a Hazánk területén élő népcsoportok ügyei számára: Jaross Andor vagy Csia Sándor dr.,

17. Tárca nélküli miniszter: a politikai pártok és társadalmi egyesületek kérdésének törvényes rendezésére és a rendezés időtartamára: Henney Árpád,

18. Tárca nélküli miniszter: Pálffy Fidél gróf, ha ezt nem fogadná el, úgy a vallás- és közoktatásügyi miniszterséggel lenne megbízható,

19. Egyéb személyi javaslatok:

a) Málnási Ödön dr.: államtitkár a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban,

b) Ruszkay Jenő: követ Berlinben,

c) Hubay Kálmán: napilapengedélyt kap,

d) Baky László: államtitkár a Belügyminisztériumban,

e) Endre László: munkaerő-gazdálkodás,

f) Kúria elnöke: Szemák,

g) Nemzeti Bank elnöke: Temesváry László,

h) Legfelsőbb Állami Számszék elnöke: Voigt Ede dr.,

i) miniszterelnökségi sajtófőnök: Fiala Ferenc.

20. A közigazgatást személyügyi szempontból át kell állítani egy fél éven vagy egy éven belül, a Nyilaskeresztes Párt ezt a személyügyi átállítást a teljes felelősség vállalásával el tudja végezni, ennek eszköze azonban, hogy a Honvédelmi Minisztérium kivételével az összes többi

minisztériumok elnöki osztályainak vezetését a Nyilaskeresztes Párt által kijelölt személyek vegyék át.

II.

Külpolitikai vonatkozásban a következő javaslatot tettem:

1. Az összhadviselés érdekében rövid időn belül meg kell szervezni és fel kell állítani az Európaközösség Legfelsőbb Vezetését és munkatörzsét, az Európatörzset.

2. A Legfelsőbb Vezetés Hitler Adolf kezében legyen, helyettese Mussolini Benito legyen.

3. Az Európatörzsbe minden állam teljhatalmú megbízottat küldjön ki, akik az összhadviselés érdekében szükséges kérdéseket átbeszélik, és kormányaikkal végrehajtják.

4. A Magyarország részéről ebbe a törzsbe kiküldendő teljhatalmú megbízotti tisztséget magamnak követelem.

Veesenmayer valóban udvariasan, nagy türelemmel hallgatta végig Szálasi javaslatait, személyi ajánlásait feljegyezte, az Európa-közösségre vonatkozó elgondolásokat pedig „írásbeli tervezet alakjában" kérte – de érdemleges választ közvetlenül nem adott a nyilas vezérnek.

Másnap, július 26-án Szálasi felkereste Sztójayt, és tájékoztatta a német követnek tett javaslatairól. A miniszterelnök, aki egyébként beteg volt és ágyában fekve fogadta a nyilasvezért, nem bocsátkozott részletes vitába, mindössze annyit kérdezett meg, miért hagyta ki a kormánylistából Reményi-Schnellert, Kundert és Antalt. Szálasi válaszának veleje:

Reményi-Schneller nem szakember, vagy legalábbis nem az a pénzügyi szakember, akit a nemzetiszocialista gazdálkodás megkövetel; Kunder kimondottan konjunktúralovag, egyáltalában nem szakember; Antal István kimondottan ellensége a nemzetiszocializmusnak, róla mindenki tudja, hogy nincs olyan kormány és olyan rendszer, melyet ne szolgálna.

(Szálasi egyszerűbben és rövidebben azt mondhatta volna: mindhárom, Reményi-Schneller, Kunder és Antal, Imrédy híve, ezért nem hajlandó velük egy kormányban dolgozni.

Ettől függetlenül, persze amit Antal István jellemzésére mondott, megállta a helyét . . .)

A Napló ezután így írja le Szálasi és Sztójay találkozóját:

Sztójay tudomásul veszi PV véleményét:

ME: megkérdezi PV-t, hogy abban az esetben, ha részben vagy egészben elfogadná javaslatát, hajlandó volna-e aláírni a nemzeti összefo-

gásnak azt a tervezetét, melyet ezennel új fogalmazásában átnyújt neki azzal, hogy tanulmányozza és adja meg rá válaszát;

PV: nem hajlandó elfogadni, nem lát okozati összefüggést a kettő között; az összefogásra vonatkozóan már eddig is megmondotta véleményét, rajta nem változtat, mert nincs miért; máskülönben is azért állított be tervezetébe egy tárca nélküli minisztert, aki a politikai pártok és társadalmi egyesületek kérdésének törvényes rendelkezését kell majd felelősen intézze, hogy a kormány többi tagjai mentesüljenek ennek a kérdésnek örökös felhánytorgatásától és tényleg csak a sürgősen elvégzendő nagy munkálatokra állítsák be minden energiájukat;

ME: ennek dacára kéri PV-t, olvassa el a tervezetet, és adja meg véleményét róla;

PV: ígéretet tesz, de megjegyzi, hogy a rögzített alapelvekből nem enged.

■

Szálasi a találkozóról beszámolt alvezéreinek, akik, ha nagyon óvatosan is, de megpróbálták a PV-t engedékenyebb állásfoglalásra bírni. Nem utolsósorban azért, mert megcsillant a hatalomban való részesedés reménye, ezért nem akarták elszalasztani a kínálkozó alkalmat Szálasi elvi és személyi követelései miatt.

Szőllősi Jenő pt. felveti még azt a kérdést is, nem volna-e célszerű megkérni hivatalosan a németeket, hogy az új kormány munkába lépésekor a PV részéről Hitlernek küldött emlékiratra válaszképpen Hitler hivatalosan deklarálja a magyar függetlenség gondolatának elismerését; PV tudomására adja Szőllősi Jenő pt.-nak, hogy ilyen irányban már ő is gondolkozott, gondolataik találkoztak, és ennek megfelelően is fog cselekedni.

Ami ezt az „ötletet" illeti, úgy látszik, hogy a nyilasvezérek ekkor még erősen túlértékelték kormányra jutási lehetőségeiket, ha már Hitler üdvözlő választáviratának tartalmán törték a fejüket.

Szálasi, éppen a hatalom közeli megragadásának csalóka reményétől hajtva, egyetlen pillanatot sem akart elvesztegetni. Ezért még aznap, július 26-án este megjelent az Uri utcában, a német követségen.

A Napló a Veesenmayer–Szálasi-tárgyalást így rögzítette:

Veesenmayer – V –: felveti Jaross, Baky és Endre László személyeinek kérdését; Jarossra vonatkozóan az a véleménye, hogy talán mint kultuszminiszter feleljne meg a legjobb.

PV: véleménye szerint Jaross maradjon a nemzetiségi kérdések veze-

tésének síkján, utóvégre a Felvidéken is ebben a minőségben működött, a Felvidék részeinek visszacsatolásakor pedig ennek a kérdésnek a megoldásával megbízott tárca nélküli miniszter lett;

V: Baky és Endre személyeiről nem lehet lemondani, kettőjük ellen hihetetlen hajsza indult meg a zsidókérdésben tanúsított magatartásuk miatt, mind a ketten elismerésre méltót cselekedtek a zsidókérdés végrehajtásában; különösen Bakynak olyan érdemei vannak, melyek miatt az ő el nem ejtése a német vezetés becsületének kérdése, nem követelhető a német vezetéstől, hogy elejtsen olyan férfiakat, akik kötelességüket teljesítették a Német Birodalom iránt.

A beszélgetés következő szakaszában Veesenmayer arról igyekezett meggyőzni Szálasit, hogy

vannak idők, amikor a nemzetiszocialista magatartásnak hangsúlyozását gyakorlati szempontok nem teszik kívánatossá, ilyen a jelenlegi magyarországi helyzet is . . .

Veesenmayer végül az iránt érdeklődik a PV-nél,

nem hallott-e olyan híreket, hogy a Kormányzónak elvonulási vagy lemondási szándékai lennének újra, és hogy helyettest akar állítani.

A beszélgetés lezárása:

Megállapodnak abban, hogy amint PV tisztázta a Kormányzóval kapcsolatos híreket, újra találkozni fognak, de még ezen a héten.

Milyen következtetéseket vont le Szálasi a július 20. óta eltelt napok eseményeiből?

Elsőként is:

Magyarországon egyetlen népi bekötöttségű [így!] Párt és Mozgalom van, ez a Nyilaskeresztes Párt és az általa vezetett Hungarista Mozgalom; úgy Veesenmayer, mint a Himmler-csoport rádöbbentek erre a nyers igazságra;

továbbá:

Veesenmayer minden törekvése az volt, hogy Imrédy és a Nyilaskeresztes Párt közötti összefogást tudjon létrehozni; ennek segítségével akarta bizonyítani, hogy mégis neki volt igaza a kibontakozást illetően;

a Himmler-csoport törekvése viszont oda irányult – ide tartoznak

Winkelmann és dr. Höttl is –, hogy Pálffyék és a Nyilaskeresztes Párt közötti összefogást tudjanak létrehozni, amivel ugyancsak saját igazukat tudják bizonyítani;

a Nyilaskeresztes Párt, mint nevető harmadik, alaposan kihasználta ezt a helyzetet; minden törekvése, hogy a döntő tényezők előtt bebizonyítsa, hogy egyedül csak ő hivatott a kibontakozás vezetésére, a többi pártok legfeljebb csak átmeneti szerepet vihetnek benne;

A német diplomácia és az SS ellentétéről:

Veesenmayer igen becsületesen és őszintén végzi munkáját, tényleg azt akarja, hogy a magyar Nemzet saját kezdeményezéséből hajthassa végre belső életének szükséges új kialakítását, komolyan arra törekszik, hogy az Államfő és a Nemzet között végleges és végzetes szakadás ne álljon be, de természetesen és jogosan követeli a sürgős és erélyes kezdeményezést; a német imperialista szárny elhalkult;

mindezeknél fogva Vecsenmayer és Winkelmann viszonyában valószínűen enyhülés fog beállani.

És mi legyen a Nyilaskeresztes Párt szerepe?

A Nyilaskeresztes Pártnak a kibontakozásban változatlanul meg kell maradnia a megkezdett és az eddig járt úton; a felelősség teljesen rajta van, ezt pedig csak úgy vállalhatja, ha a kibontakozásban az általa követelt helyen és módon vesz részt.

1944. július utolsó napjaiban tehát minden cseppfolyós állapotban volt, vagy szemléletesebben, sakknyelven: bizonyos fajta patthelyzet jött létre, a játszmában részt vevő játékosok egyelőre lépésismétléshez folyamodtak, mindegyik a másikra várt, hogy kimozduljon addigi állásából.

18

Koalíciós alkudozások több változatban – Winkelmann és Veesenmayer közreműködésével

Az 1944. július 20-i Hitler elleni merénylet várható következményei tekintetében Szálasi és alvezérei meglehetős bizonytalanságban voltak. Az mindenesetre nyilvánvalóvá lett, hogy a legfelsőbb német katonai vezetésben súlyos ellentétek vannak, de ennek méreteit és kiterjedését, az erőviszonyok átrendeződését, főként Himmler előtérbe nyomulását nem ismerték. Csak így érthető, hogy Szálasi még 1944. július végén is változatlanul a Horthy–Sztójay–Veesenmayer „háromsághoz" ragaszkodott, ahhoz, hogy e három tényező segítségével kerüljön be a hatalom sáncaiba. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom vezetői nem szorgalmazták a szorosabb kapcsolat kiépítését Winkelmann tábornokkal, a magyarországi SS és rendőri egységek parancsnokával. (Itt különben közrejátszhatott az is, hogy 1944. március 19. után Winkelmann Bakyt, Himmler régi, megbízható emberét favorizálta, az viszont nemigen óhajtotta egyengetni gyűlölt ellensége útját az SS tábornokához.)

A magyarországi helyzet 1944 nyarán mind nagyobb aggodalommal töltötte el Veesenmayert Budapesten, illetve főnökeit a Wilhelmstrassén. Majd négy és fél hónap telt el a március 19-i német megszállás óta, és a Harmadik Birodalom szempontjából annyira fontos magyarországi haditermelés felére csökkent, a vidéki zsidók deportálása itthon, de még inkább a semleges külföldön rendkívül kedvezőtlen visszhangot váltott ki; a gondos szemlélő előtt az sem lehetett titok, hogy a magyar nép többsége inkább a háborúból való kiválást, mintsem a Németország oldalán folytatandó, napról napra kilátástalanabb harcot választaná – ha ilyen választásra alkalma és módja lenne.

Horthy, Bethlen tanácsára, katonai kormány kinevezésével akart új irányt szabni a kül- és belpolitikának. Az elgondolás kiindulópontja, alapfeltétele az volt, hogy az ún. magyar tábornokok, a többi között Vörös, Csatay, Lakatos, Béldy, Bakay, minden körülmények között híven és feltétel nélkül teljesítik a kormányzó parancsait. De Horthy már az első próbálkozásnál szinte a parancsmegtagadással egyenlő (vagy annál is roszszabb) magatartást volt kénytelen tapasztalni; a miniszterelnöki posztra

kiszemelt Lakatos tábornok habozott, pontosabban: kinevezését Berlin hozzájárulásához kötötte!

Sztójay, a hivatalban levő miniszterelnök még élvezte a németek bizalmát és szuronyaik támogatását. De azt Sztójay is, Veesenmayer is tudta, hogy egyrészt a március 22-i koncentrációs alapot szélesíteni kell – a szélsőjobb, vagyis Szálasi és a Baky–Pálffy-párt felé, másrészt meg kell szabadulni a kényelmetlenné vált Imrédy–Kunder–Rátz-féle társaságtól.

A belpolitikai „Kuhhandel" (Veesenmayer jelentésében található ez a kifejezés a miniszteri tárcák újrafelosztása körül kialakult „marhavásár"-ról) 1944. július végén érte el tetőpontját. A háttérben Veesenmayer is, Winkelmann is mozgatta a bábukat, nem is mindig tökéletes összhangban.

■

A koalíciós alkudozásokon kívül két érdekes, 1944. július végén lezajlott tárgyalást rögzített a Napló. Mindkettő figyelemreméltó, a partnereket is, a megbeszélés témáit tekintve is, mert a szóban forgó magas rangú személyek sem akkor, sem később nem tartották szükségesnek e tárgyalások nyilvánosságra hozatalát.

A Napló szerint a kezdeményezés az első találkozó létrejöttére Vöröstől indult ki – éspedig ily módon:

> Vitéz Vörös János üzent Szálasi Ferenc PV tv.-nek, hogy szeretne vele alkalmilag találkozni. 1944. VI. 22-én délben Vajna képviselő Vörös vezérezredesnél járt, s átadta Szálasi üdvözletét. Megkérdezte, hogy hol gondolja a találkozást Szálasival? S egyben felajánlotta Csaba u. 15. sz. alatti lakását. Vörös vezérezredes kijelentette, hogy ő legszívesebben Szálasit délben szeretné a Vezérkar főnöke hivatalos helyiségében (Honvédelmi Minisztérium volt főparancsnoksági része) fogadni, hadd lássák az emberek. *Ő nem titkolja Szálasi iránti szimpátiáját* [kiemelés az eredetiben – *A szerk.*], arra kérte, hogy Szálasival ezt a találkozást ily értelemben beszélje meg. Egyben üzeni Szálasinak, hogy rendfokozata visszaadása végett intézkedni fog.

Három héttel a Vörös–Vajna-megbeszélés után, július 13-án Csia felkereste Vörös vezérkari főnököt a Szálasival való találkozó helyének és idejének rögzítése céljából. Csia jelentése szerint a tábornok igen szívélyesen fogadta a nyilas alvezért, a Hungarista Mozgalomról, de különösen a PV személyéről elismerően nyilatkozott. („A ti Pártotok volt az, amelyik tulajdonképpen elindította nálunk az új eszmét s ti mindig egyenes, becsületes úton jártatok", továbbá: „Szívesen beszélek a pártok vezetőivel, különösen Szálasi Ferivel, akihez régi ismeretség fűz s akit igen nagyra becsülök.") Vörös a mintegy negyedórás beszélgetés során közölte: „Most szem-

lére utazik, ha onnan visszajön, megüzeni Vajna Gáborral, hogy mikor tudna rendelkezésére állni [Szálasinak]."

Csia véleménye:

Vörös János túl sokat beszél, szinte fecseg, minek folytán azt a látszatot kelti, hogy nem határozott, nem egyenes és nem erélyes; PV legyen óvatos a vele való találkozás alkalmával az Imrédy-kérdést illetően, mert véleménye szerint Imrédy és Rátz hozták Vörös Jánost.

Ilyen előzmények után került sor két hét múlva a Vörös–Szálasi-találkozóra.

■

PV beszélgetést folytatott Vörös Jánossal, a vezérkar jelenlegi főnökével, hivatalos helyiségében, a Dísz téren, július 29-én reggel 9,30 h-tól közel 10,30 h-ig; [a] beszélgetés lényege:

PV: ismerteti a Mozgalom harcát a hatalom birtokbavételéért, fontosabb állomásait; különösen kihangsúlyozza, hogy az Államfő és a Nemzet közös akaratából akarja még most is a kibontakozást végrehajtani: tart azonban attól, hogy a Kormányzó elfárad és lemond, így PV nagy munkáját nem tudná úgy befejezni, ahogyan szeretné;

Vkf.: szigorúan bizalmasan közli PV-vel a következőket:

három-négy héttel ezelőtt a Kormányzó kifejezésre juttatta előtte, hogy le akar mondani, éspedig olyképpen, hogy vissza akarta adni megbízatását az országgyűlésnek, mert tőle kapta; Vkf. kijelentette, hogy az Államfőnek nem szabad ezt megtennie, mert ezzel a lépéssel a Nemzetnek nem használ, viszont alátámasztja azt a lehetőséget, hogy a németek teljesen megszállnak és mindenkorra elveszik a Nemzet önállóságát és függetlenségét; a Nemzetben két szilárd pont van: a Legfelsőbb Hadúr és a hadsereg; ha a Kormányzó elmegy, a hadsereg is szétzüllik, mert kire tegye le a hadsereg esküjét; a pártvezérekre nem teheti, nem teheti a Vkf.-re sem, ebből csak zűrzavar származik, beláthatatlan következményekkel, éppen abban az időben, amikor a Szovjet ellen a Kárpátokban harcol a honvédség;

a Kormányzó hallgatott a rábeszélésre; egy idő múltán kijelentette, hogy úgy akarja megoldani a kérdést, hogy csak a Legfelsőbb Hadúri jogokat tartaná meg, a kormányzói jogkör politikai részét azonban teljesen átadja és visszaadja; Vkf. erről a tervéről is lebeszélte, úgyhogy jelenleg az Államfő kijelentette, hogy helyén marad;

PV: zavarónak tartja azt a körülményt, hogy a természetes és egész-

séges kibontakozást különböző hírekkel zavarják és teszik nehézzé; ilyen többek között az is, hogy a Kormányzó ki akar alakítani egy katonai kormányt;

Vkf.: erről tényleg szó volt; ugyancsak bizalmasan közli, hogy e tárgyban Csatayval együtt fenn volt a Kormányzónál, aki felvetette előttük a kérdést, hogy a hadsereg ellent tudna-e állani a németeknek abban az esetben, ha a németek megkérdezése nélkül vagy tiltakozása dacára katonai kormányt állítana be; Csatay kijelentette, hogy a hadsereg erre képes; Vkf. határozottan tiltakozott ez ellen, és kifejtette nézetét, hogy ez teljesen lehetetlen helyzetbe sodorná az országot és az Államfőt is; az államfő végre hallgatott a józan szóra, és egyelőre elejtette a katonai kormány tervét;

PV: tudomására adja, hogy örökké hálás lesz a Kormányzónak azért, hogy a kibontakozás szempontjából két hatalmas alapot bocsátott rendelkezésére, amelyiken most nyugodtan verekedhet;

az egyik alapot május 3-án adta, amikor is tudomásul vette PV-nek azt a bejelentését, hogy az Államfő és a Nemzet közös akaratából történő kibontakozás érdekében belpolitikailag és külpolitikailag kezdeményezni fog, különösen a németek felé;

a másik alapot július 24-én adta meg számára, amikor PV kérésére Sztójaynak kijelentette, hogy nincs kifogása az ellen, ha a PV és a Nyilaskeresztes Párt részt vesz a kormányban és a kormányzatban;

ezek alapján ugyanis a Nyilaskeresztes Párt minden egyes kezdeményezése kormányzói jóváhagyáson és tudomáson nyugszik, kormányzói akaratból is történik; a kormányban való részvétele nem a németektől függ, nem tőlük kapja a megbízatást, mint ahogyan a többi pártok mind a németektől kapták, hanem a Kormányzótól; ennek végeredményben azonban az a kihatása és eredménye lesz, hogy lassan bár, de visszavonhatatlanul az Államfő és a Nemzet akarata találkozni fognak, és ki fogják alakítani az egészséges és végső kibontakozást közös akaratukból;

vélemény: a Kormányzó magatartásával kapcsolatosan március 19-től kezdődően az alábbi fejlődési fokok alakíthatók ki az elmúlt események összképéből;

1. az első hetekben az Államfő nem törődött a kormány dolgaival, hagyott mindent a maga útján, és várta a dolgok fejlődését;

2. a kormány tehetetlenségének és képtelenségének, valamint a német vezetésben felismert egyenetlenségnek kihasználásával mind erősebben nyúlt bele az állami dolgok vitelébe; tevékenységének erőteljesebb iramа június végével kezdődik;

3. július első napjaiban puccskísérlet a honvédség karhatalmi alakulatainak felhasználásával, ürügyül szolgált az Imrédy–Jaross–Bakyféle puccskísérlet a Kormányzó közvetlen környezete ellen;

4. a honvédséggel végrehajtandó puccskísérletről letér, amikor a né-

met SS-alakulatok Magyarországra bevonulnak és olyan katonai kormány kialakítását szorgalmazza, mely angolszász beállítottságánál fogva alkalmas az ügyek vezetésére, mindaddig, amíg az európai helyzet végleg és egyértelműen nem tisztázódik;

5. a katonai kormány kialakításával megbízott Lakatos vezérezredes javaslatára és tanácsára azonban ebbeli kezdeményezéséhez Hitler jóváhagyását is kéri; e célból Hitlerhez küldi Miklós Béla altábornagyot; a Hitlertől kapott válasz alapján akar azután a továbbiakban dönteni;

6. a válasz Hitlertől nem elégíthette ki, mert le akar mondani; lemondásával akarja Magyarországon a belpolitikai és katonapolitikai zűrzavart tetőpontjára vinni; ez a kezdeményezése sem ér el sikert, belátja, hogy ezt ilyen formában nem teheti és ezért

7. a Legfelsőbb Hadúri jogokat megtartva, méltóságának többi jogáról akar csupán lemondani; miután ennek a keresztülvihetetlenségéről is meggyőzik, határozza el, hogy egyelőre marad, és beleegyezését adja, hogy a Nyilaskeresztes Párt is részt vehet a kormányban és kormányzatban.

feltétlen bizonyossággal feltételezhető, hogy az Államfő ezeket a lépéseket nem saját kezdeményezéséből tette, hanem a körülötte levő cimboraság sugalmazására, amelyik az Államfő személyét akarta és akarja még ma is felhasználni alantas céljaira.

Ugyanerről a tárgyalásról Vörös vezérezredes így ír naplójában: „Megjelent nálam Szálasi Ferenc, a Nyilaskeresztes Párt vezetője, aki arról biztosított, hogy a Párt mindenben azon lesz, hogy az ország békéje a mostani nehéz napokban ne boruljon fel. Különösen kiemelte, hogy a hadsereget minden eszközzel támogatni fogják. Személyemmel kapcsolatban megjegyezte, hogy talán csak az egyedüli vagyok, akinek hivatalban maradásához pártkülönbség nélkül mindenki ragaszkodik."

Mintha Szálasi és Vörös nem ugyanazon tárgyalás lényegét örökítette volna meg az utókor számára . . .

■

A másik ügy: 1944. július 29-én Csia Sándor találkozott bárcziházi Bárczy István miniszterelnökségi államtitkárral.

Csia Sándor pt. szóbelileg jelentést tesz PV-nek arról a beszélgetésről, amelyet július 29-e folyamán lefolytatott bárcziházy Bárczy államtitkárral: a beszélgetés lényegesebb részeinek összefoglalása:

Bárczy kijelentései:

1. szó sincs róla, hogy · Kormányzó lemondjon vagy helyettest állítson; ellenkezőleg, nagy erővel bele akart és akar is nyúlni a dolgokba;

2. Imrédy, Jaross, Rátz és Kunder ellen kimondottan dühöng Bárczy; Bakyt és Jarosst két kalandornak nevezi, Lángot és Görgeyt szélhámosoknak;

3. megdöbbent attól a cirkusztól, amit a Láng–Görgey-féle statáriális bírói tárgyalás alkalmából tapasztalt, és teljesen megrendült hite a kérdésekre választ adna.

4. szerinte Budinszky igazságügy-miniszterségét emlegetik és Bonczos belügyminiszterségét; Jarosst kultuszminiszternek, amit abszurdumnak tart;

5. úgy véli, nem volna helyes, ha a Párt gazdasági tárcákban akarna részt venni: felfogása szerint a miniszterelnök-helyettesi méltóságra semmi szükség nincs, igaz, hogy egy bizonyos csoport Pálffy Fidélt szeretné idejuttatni;

6. véleménye szerint a MÉP-ben a legelfogadhatóbbak Szász Lajos, Hunyady, Buzás, Huszovszky Lajos és Jurcsek Béla: ezek azok, akikkel érdemes szóba állni és akiknek tekintélyük van a MÉP-ben;

Csia Sándor pt. szóbeli javaslata PV-nek a Bárczyval való beszélgetés alapján:

1. Javasolja, hogy a Párt a következő miniszterségekre tartson igényt: belügy, igazságügy, kultusz, amire Szőllősi Jenő pt.-ot találná igen jónak, és a propagandát; gazdasági tárcákat ne vállaljon a Párt;

2. meggondolandó volna, hogy nem kellene-e Jurcsek Bélát vagy Szász Lajost megkérni, hogy PV számára értelmiségi megbeszélést hozzanak össze tíz-tizenöt MÉP-képviselő jelenlétével, melyen PV feltett kérdésekre választ adna.

Szálasi azonnal elfogadta Csia második javaslatát, amíg az első pontra csak annyit jegyzett meg, hogy „gondolkozik felette és majd a helyzetnek megfelelően annak idején dönteni fog".

Nehéz eldönteni, mi célja lehetett Bárczy államtitkárnak, mit óhajtott elérni ezekkel a közlésekkel, javaslatokkal – éppen Csiánál, Szálasi egyik alvezérénél? Nem vitás, hogy 1944. július végén a Nyilaskeresztes Párt kormányba való bevonásának eszméjét – Sztójay nélkül – a kormánypárt jobboldali szárnya is elfogadta, csakhogy Szálasi segítségével megszabaduljanak gyűlölt riválisaiktól, az Imrédy–Jaross-párttól, és ha lehet, a Baky–Pálffy–Hubay-féle társaságtól is.

Bárczy és a MÉP jobbszárnyának általa említett képviselői, mint Szász, Huszovszky és Jurcsek arra számítottak, hogy a Nyilaskeresztes Párttal alkotott koalíció révén ellensúlyozni tudják más szélsőjobboldali ellenzéki pártok, csoportok hatalmi törekvéseit. Tekintettel arra, hogy ezt a tárgyalást Bárczy folytatta, az a Bárczy, aki majdnem áldozatul esett a június 28-i merényletnek, feltehető, hogy a merénylet értelmi szerzőit, a Magyar Megújulás Pártja és a Magyar Nemzeti Szocialista Párt egyes vezetőit és

e pártokat is éppen Szálasi segítségével akarta távol tartani a koalícióban való részvételtől. Szálasi mindkét párt vezető garnitúráját eléggé gyűlölte ahhoz, hogy erre a szerepre szívesen vállalkozzék – vélte Bárczy, nem is alaptalanul. De Bárczy és társai politikai elemzése nem volt pontos: egyrészt túlértékelték a Nyilaskeresztes Párt súlyát, másrészt nem vették figyelembe, hogy a döntő pillanatban az utolsó szót úgyis az Uri utcai német birodalmi követségen mondják ki . . .

Szálasi pedig, mint annyi más alkalommal, ezúttal is csak a kellemesnek, biztatónak látszó lehetőségekre figyelt, messze túlbecsülve saját jelentőségét. Éppen ezért az alábbi „véleményt" szűrte le a Csia–Bárczy-beszélgetésből:

> Bárczynak az a javaslata, hogy a Párt ne vegyen részt gazdasági tárcákban, valószínűen nem takar mást, mint azt a kísérletet, hogy a jelenleg legfontosabb tárcákban a Párt szabotáljon és ne bocsássa rendelkezésére a kormánynak szakembereit és a munkásság vezetését; a Pártnak azonban elsőrendű feladata és kötelessége, hogy elsősorban a legsürgősebb kormányzati teendőkben legyen segítségre, ennek megfelelően is követeli helyét a kibontakozásban; ügyes politikai sakkhúzásra adódik azonban alkalom, melynek segítségével a belügyminiszterséget feltétlenül meg tudja kapni a Párt: a gazdasági tárcákra olyan pt.-okat kell javaslatba hozni, akik mint párttagok nem ismertek, de évek hosszú sora óta a Párt országépítésében tevékenyen részt vettek; az így beállított ismeretlen pt.-oknak egész szakigazgatását ugyanilyen formában be lehet állítani.

Ami itt a legfigyelemreméltóbb: ismét előbukkan az „Országépítés", a Nyilaskeresztes Párt gondosan titkolt szervezete, amelynek Szálasi, mint láttuk, kezdettől fogva fontos szerepet szánt a hatalomátvétel előkészítésében és megragadásában.

De ennek még nem érkezett el az ideje. Szálasi nem szólíthatta porondra féltve őrzött szakembereit, az alkudozások magasabb szinten, rajta kívül, mondhatni úgy is: az ő kizárásával folytak.

1944. július végén nagyobb erővel lépett akcióba Winkelmann tábornok, pontosabban: a szigorúan vett biztonsági rendőri feladatok mellett erőteljesen igyekezett hatni az új magyar belpolitikai képlet kialakítására. Az első akció így jelentkezik a Naplóban :

> Winkelmann július 29-én délelőtt felkereste hivatalában Hellebronth Vilmos vezérőrnagyot, és arra kérte, keresse fel Magyarossy altábornagyot Pomázon, és kérdezze meg tőle, vajon elvállalná-e és milyen körülmények között a miniszterelnökséget, mert Sztójay beteges, most is negyedik napja fekszik lázas meghűléssel, és nem remélhető, hogy a

nagy iramot bírja, ezért egy erőteljes ember kellene az ügyek élére: Winkelmann szerint miniszterek lennének: kultuszminiszter: Jaross, honvédelmi miniszter: Ruszkay, propagandaminiszter: Hubay, pénzügyminiszter: Szász Lajos, külügyminiszter: Bárdossy, Bakynak bent kell maradnia a kormányban, Imrédy semmi szín alatt sem jöhet tekintetbe.

Hellebronth kijelenti Winkelmann-nak, hogy az iparügyi miniszterséget csak úgy tudná elvállalni, ha Szálasi a munkásságot hozná és a belügyet biztosítaná, mert enélkül nincs termelés és nem hajlandó magát kompromittálni; Ruszkayra kijelentette, hogy szerencsétlensége lenne a honvédségnek, mert Ruszkay építősen sohasem tudott dolgozni, bosszúálló és gyűlöletet tartó embernek ismeri, a honvédségben egyáltalán nem örvend rokonszenvnek;

Hellebronth Hubayról csak annyit mondott, hogy jó lenne róla Miskolcon tudakozódni;

vélemény: Winkelmann még mindig politikailag tényked ik; elgondolásai egészen szerencsétlenek.

Ezután, július 30-án kereste fel Magyarossy tábornokot Hellebronth vezérőrnagy, hogy eleget tegyen Winkelmann kérésének.

Hellebronth a tárgyalásról tájékoztatta Szálasit, a tájékoztatásról a következő feljegyzés került a Naplóba:

Július 30-án Pomázon Magyarossy altábornagy [a] kormányelnökségével kapcsolatos feltételeit az alábbiakban közölte a Mozgalom egyik tagjával;

Magyarossy a miniszterelnökséget a következő feltételek teljesítése mellett hajlandó csupán vállalni:

1. miniszterelnök, egyszemélyben honvédelmi miniszter és vezérkar főnöke akar lenni; PV megjegyzése: Magyarossy előtt úgy látszik a japán minta lebeg;

2. ha a miniszterelnök parancsolhat a minisztereknek;

3. ha a Kormányzó helyzetét és jogkörét tisztázzák;

4. ha tisztázzák Németország helyzetét Magyarországhoz, éspedig a következő kérdésekben:

a) Németország mit kíván Magyarországtól;

b) ebből Magyarország mit tud adni Németországnak;

c) hogyan lehet a különbözetet kiegyenlíteni;

d) mi lesz Magyarország helyzete a háború után;

e) Hitler kívánságait közvetlenül a miniszterelnökhöz juttassa el, másoknak kívánságaik nem lehetnek;

f) munkatársait ő választja meg; ebbe senkinek nem lehet beleszólása;

kijelentette, hogy hajlandó Winkelmann-nal tárgyalni; nem óhajtja tudomásul venni Endre Lászlót, Bakyt, Ruszkayt és Hubayt, de Szálasival tárgyalni óhajt, ha elfogadják feltételeit;

vélemény: Winkelmann kibontakozási terve ezzel az utolsó kísérlettel, úgy látszik, teljesen csődbe kerül, és talán végre-valahára elérhető, hogy csak az SS ügyeivel foglalkozzék és ne olyan dolgokkal, amelyek egyedül és kizárólag Veesenmayerre tartoznak.

Szálasi ismét rosszul ítélte meg a politikai helyzetet . . .
Winkelmannt annyira érdekelték ezek a feltételek, hogy megtárgyalásukra ő maga kereste fel lakásán Magyarossyt.

A megbeszélésről – feltehetően Vajna tollából – az alábbi feljegyzés került a Naplóba:

Winkelmann tárgyalása Magyarossy Sándor altábornaggyal, 1944. VIII. 2-án 16–17 h-ig Magyarossy lakásán, Budapesten.

Jelzett időben Magyarossy altábornagynak (a légierők volt parancsnoka) lakásán megjelentek: Winkelmann, Kienast és Hellebronth vezérőrnagy, kit azért kértek magukhoz Winkelmannék, mert ő ismertette össze Winkelmannt Magyarossyval. Hellebronthtal az ismeretség régebbi keletű.

Winkelmann azzal indította el a társalgást, hogy szeretné hallani egy, a hadsereg előtt nagy tekintélynek örvendező tábornok véleményét arról, hogy miként képzeli el ilyen súlyos időkben Magyarországon az államvezetést. Winkelmann beszélt ui. erről a kérdésről Bárdossyval is, akinek véleménye szerint itt csak egy erélyes tábornok tudna rendet teremteni.

Magyarossy erre kifejtette, hogy már hadiakadémiai tanár korában kialakult benne az a nézet, hogy a második világháború totális háború lesz, mely totális vezetést kíván. Totális vezetést különösen kis államnál másként elképzelni nem tud, mint mikor a politikai és katonai vezetés egy kézben egyesül. Ezért [a] miniszterelnöknek egyúttal honvédelmi miniszternek és vezérkari főnöknek kell egy személyben lennie. A totális vezetés másik alapkövetelménye, hogy a miniszterelnök ne „primus inter pares" legyen [első az egyenlők között], hanem a szakminiszterek neki alá legyenek rendelve, hogy akaratának érvényt tudjon szerezni.

Winkelmann ama kérdésére, hogy az Államfő ebbe beleegyezne-e, és alkotmányunk ezt lehetővé teszi-e, Magyarossy kijelentette, hogy súlyos, válságos időkben kivételes eszközökkel kell élni és a parlament és a politikai párttevékenység megszüntetése után rendeletileg lehet ezt szabályozni. Az eddigi kormányok is bizonyos vonatkozásokban rendelkeztek kivételes hatalommal, így ezt is meg kell valósítani. Más kérdés,

hogy az Államfő ebbe belemenne-e. Talán, ha akad valaki, aki ezt neki megfelelően előadja, rá tudná erre venni.

Winkelmann ama nézetének adott kifejezést, hogy ezt feltétlenül magyar oldalról kell az Államfő elé tárni.

Hellebronth erre megjegyezte, hogy nem hiszi, hogy ez lehetséges legyen, mert akik az Államfő előtt ilyen dolgokról beszélhetnének, egészen más politikai beállítottságúak, és ezért nem teszik ezt. Akik megtennék, azokat a környezet tartja távol az Államfőtől.

Winkelmann azt válaszolta, nem tartaná célszerűnek, ha ez német részről történne, mert az Államfő ezt újabb beavatkozásnak tekintené a magyar belügyekbe.

Hellebronth kifejtette, hogy ez nem járható út, és így olyan pártból kell a kormányt megalakítani, melynek oly szervezete van, hogy a hatalmat tényleg át tudja venni. Tájékozottsága szerint a Nyilaskeresztes Párt bír ilyen szervezettel.

Winkelmann nem tartotta ezt valószínűnek, mert a Nyilaskeresztes Párt által benyújtott kormánynévsorban alig van nyilaspártbeli, ellenben szerepelnek: Jurcsek, Imrédy, Endre, Beregfy, Bárdossy, akik mind nem nyilasok, Hellebronth megjegyezte, hogy talán koalíciós kormányalakításról van szó, mert az utolsó napokban mindig csak arról hallott beszélni. Winkelmann szerint ez nem koalíciós kormányra volt javasolva, mert a Nyilaskeresztes Párt arra lett felszólítva, hogy adja be kormánylistáját.

Néhány udvariassági szólammal ezután a megbeszélés befejeződött.

Megjegyzésem: Winkelmann és a német követ valóban két úton jártak, de az utolsó napokban valami egyesség történt köztük. Erre vall az a tény is, hogy a Cherif [Urban német hírszerző fedőneve – *A szerk.*] felkeresett, s bejelentette, hogy Winkelmann csak rendőri ügyekkel foglalkozik, míg a belpolitikáért egyedül a követ, Veesenmayer felelős. Csúnya játék mindenesetre az, hogy Winkelmann visszaél azzal a listával, s el is ferdíti annak értelmét, amit Szálasi átadott bizalmasan Veesenmayernek. Egyet látok mindezekben: német barátaink kezdenek takarodót fújni. Rádöbbentek arra a sok-sok hibára, ami hírszerzésük, s ennek folytán beállott informálás Berlinben történt [értelmetlen mondat – *A szerk.*]. Imrédy többé már nem emberük, mert zsidó, viszont a Nyilaskeresztes Párt Winkelmann-nak nem tetszik, mert gerinces. Inkább egy „nagy" egységet szeretne, amelynek égisze alatt elkendőzhetnék Berlin s esetleg a Führer felé is azokat a hibákat, sőt bűnös baklövéseket, melyeket 1944. III. 19. óta elkövettek. Egy katonai kormány, mely az ő vezetésük alatt állana, nekik jól jönne, mert ezzel Berlin felé minden eddigi hazugságot fedezhetnének azzal, hogy a háborús helyzet szülte kényszerviszonyok miatt kellett ehhez az eszközhöz nyúlni. Így

talán soha senki felelős tényező nem keresné a politikai pártok mögött rejlő tényeket.

Szükségesnek tartottam (Vi)-t kivinni még este Csobánkára, hogy PV tv. személyesen hallja közvetlenül tőle, a jelenlevőtől Winkelmannéknak ezt az alattomos és egészen sötét eljárását. (Vi) megkérdezte PV-t, vajon ha őt, mint katonát kényszerítenék arra, hogy az iparügyi miniszterséget elvállalja, mit tegyen? Tudna-e a Párttól támogatásra számítani? Szálasi kereken kijelentette, hogy ily esetben nem tudna rendelkezésre állani. (Vi) kijelentette, hogy őt erre eddig még nem kérték fel, de ha felkérik, úgy ily értelemben fog eljárni, vagyis megmondja, hogy csak akkor tudná elvállalni ezt a fontos állást, ha a munkát a Nyilaskeresztes Párt a maga szervezettségével alátámasztaná, s ha olyan belügy- és honvédelmi miniszter jönne, akikkel együtt a nagy kérdéseket, az elsőrangúan fontos háborús termelést meg tudná oldani.

Fenti jegyzethez még feljegyzem a (Vi) által beszélgetés közben elmondott szavait, melyeket talán ő nem tartott szükségesnek feljegyezni, de én annak látok: „Magyarossy azért nem vállalkozik arra, hogy a Kormányzónak ily súlyos kérdéseket megmondjon, mert amikor nyugdíjazták s elment a Főhadsegédhez, hogy bejelentse nyugdíjazását, s megkérdezte, hogy mikor jelenthetné ezt az Államfőnek, a Főhadsegéd közölte vele, hogy ez teljesen fölösleges, tehát az Államfő nem kívánja őt többé látni."

Imrédyről Winkelmann azt a megjegyzést tette: Er ist ein abgetaner Mann [elintézett, letűnt ember – *A szerk.*]

Winkelmann mondotta, hogy Bárdossyval beszélgetve, ő egy erélyes tábornokot ajánlott kormányelnöknek, mire Winkelmann azt mondotta: Erélyes tábornok kellene, az jó lenne, de a Führernek nem intenciója!

Vajna jelentéséhez három megjegyzés kínálkozik:

Az első: a „konspiráció", itt, a Napló e részében nem sikerült valami tökéletesen, hiszen egyrészt kitűnik, hogy Vajnát e Winkelmann–Magyarossy-tárgyaláson „jelenlevő" Hellebronth informálta, akinek a keresztneve Vilmos volt, őt jelölte Vajna a zárójeles Vi-vel.

A második: Vajna kénytelen-kelletlen, de ráébredt arra, hogy Winkelmann is aktív szerepet játszhat a magyarországi belpolitikai kérdések megoldásában, tehát hiba volt annyira elzárkózó magatartást tanúsítani az SS-parancsnokkal szemben a Baky-kérdés miatt.

A harmadik: Winkelmann állásfoglalásából nyilvánvalóvá lett, hogy ő a „kibontakozást" nem a Nyilaskeresztes Pártra óhajtja építeni, vagyis nem Szálasinak szánja a vezéri szerepet.

■

1944. augusztus 1-én Szálasi végre választ kapott Sztójaytól a Nyilaskeresztes Pártnak juttatandó tárcák és államtitkári helyek tekintetében. De a válasz súlyos csalódást jelentett a PV-nek; a hivatalban levő miniszterelnök mindössze az igazságügyi tárcát és egy „tárca nélküli miniszteri helyet", valamint két államtitkári posztot ajánlott fel a Nyilaskeresztes Pártnak.

Ugyanezen a napon Mocsáry Dániel földművelésügyi államtitkár kereste fel Szálasit és Veesenmayer és Winkelmann közös megbízására hivatkozva, valamivel kedvezőbb ajánlatot tett az új kormány összetételére.

Az új változat szerint a Nyilaskeresztes Párt megkapta volna az igazságügyi tárcán (Budinszky) kívül az iparügyi (Hellenbronth), valamint a Kereskedelemügyi Minisztériumot (Vágó), viszont a belügyminiszter Bonczos, a honvédelmi miniszter Ruszkay, a miniszterelnökségi sajtófőnök Hubay lett volna.

Szálasi úgy vélte, hogy a két ajánlat egyaránt elfogadhatatlan számára, az elutasító válasz közlésével Vajnát bízta meg.

■

Mi történt ezalatt a Magyar Megújulás Pártja, az Imrédy–Jaross–Rajniss-féle párt háza táján?

Augusztus 1-én délután 5 órakor a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség vezetőségi ülésén az egyik alapító és vezetőségi tag kijelentette, nem hajlandó együttműködni Imrédyvel, a KABSZ elnökével, mert az egyrészt „a KABSZ irányításába pártpolitikát visz be", másrészt azért, „mert minden kétséget kizárólag megállapítást nyert, hogy vitéz Imrédy Béla 25%-os zsidófajú".

Már többször utaltunk rá: Imrédy 1939. február 16-án azért volt kénytelen lemondani a miniszterelnöki posztról, mert politikai ellenfelei olyan okmányokat produkáltak, hogy Imrédy, aki 1938 decemberében az első fajvédelmi törvényjavaslatot terjesztette a parlament elé, nem „fajtiszta" árja, anyai ágon zsidó ősei vannak. Később, amikor Imrédy új szélsőjobboldali ellenzéki pártot alapított és a Harmadik Birodalom oldalán a feltétel nélküli harcot propagálta, a német birodalmi őskutatási hivatal (Reichssippeamt) olyan okmányok hitelességét ismerte el, amelyek Imrédyt – még a nürnbergi fajvédelmi törvények szerint is – árjának minősítették.

Így lehetett Imrédy 1944. március 19. után a Ribbentrop–Veesenmayer-vonal miniszterelnök-jelöltje, ezért támogatta Veesenmayer, később Imrédy gazdasági csúcsminiszterségét.

Minthogy azonban csökkent a hadiipari termelés, továbbá mert Imrédy és társai, a magyar finánctőke érdekeit védelmezve, sérelmezték az SS–WM-egyezményt, azt, hogy az SS jelentős magyar gyáripari termelőegységek birtokába jusson, és mert belpolitikai elképzeléseik is kudarcot vallot-

tak, úgy tűnik, Veesenmayer 1944. július végén már nem tett ellenvetést Imrédy, Jaross, Kunder mellőzése ügyében.

Ezért juttatott el tehát az SS Bárczyhoz és Hubayhoz olyan okmányokat, amelyek ezúttal a 25%-os zsidó „beütést" próbálták bizonyítani.

Imrédy a KABSZ elnökségének két tagjával Jaross belügyminiszter előszobájában találkozott; amikor megtudta, hogy az elnökségi tagok az ő származási iratainak dolgában jártak Jarossnál, közölte: kész visszavonulni, egyúttal pedig lemond a KABSZ elnökségéről.

Ezzel az előszobai beszélgetéssel ért véget gyakorlatilag Imrédy politikai pályafutása.

Imrédy nemcsak a KABSZ elnökségéről, hanem a Sztójay-kormányban betöltött tárca nélküli miniszteri posztjáról is kénytelen volt lemondani. Néhány nap múlva követte a példáját Jaross belügyminiszter és Kunder kereskedelemügyi miniszter, a Magyar Megújulás Pártja ezzel újra a hatalom sáncain kívülre került.

■

Vajna augusztus 2-án reggel 9 óra 42 perckor felkereste lakásán Sztójay miniszterelnököt, és közölte vele Szálasi elutasító válaszát azzal, hogy „úgy Szálasi, mint a Párt és a Mozgalom hittel van Sztójay személye iránt, de csakis az ő személye iránt".

Sztójay – Vajna jelentése szerint – meglepetéssel fogadta a PV elutasító válaszát,

> és hangsúlyozta, hogy ő mennyire szeretett volna minket a kormányba bevinni, hogy a minisztertanácson álláspontunkat kifejezhessük, s onnan idővel tovább tudjunk haladni. Minisztertanácsra kellett sietnie, mert ez 10 h-kor kezdődött, s ezért arra kért, hogy ne ez legyen az utolsó szavam. A minisztertanács után – most még nem tudja, hogy mikor lesz vége – fel fog hívni, és délután szeretne velem újból részletesebben beszélni.

Vajna ezután Mocsáry államtitkárhoz ment, hogy tudassa vele:

> Szálasi tegnapi álláspontja változatlan, és ha felelősségteljes munkát nem kapunk, úgy inkább nem veszünk részt a kormányban. Mocsáry kijelentette, hogy ezt nagyon sajnálja, mert mint magyar ember, attól fél, hogy a németek esetleg egy erőszakos lépéshez fognak nyúlni és kormányzóságból „főkormányzósággá" fogunk előlépni. [Célzás az ún. lengyel Főkormányzóságra – *A szerk.*] Ez valóban komoly aggály, de ezért a felelősséget a németek egyedül maguk vállalják, és azok,

akik a nyugodt és becsületes kibontakozást megakasztották. Beszélgetésünk csak pár percig tartott.

Délután 16 óra 30 perckor Vajna ismét megjelent Sztójaynál, de tárgyalásuk ezúttal sem járt eredménnyel, mindketten megmaradtak előző, már ismert álláspontjukon. Sztójay hozzátette: annál inkább sajnálja a Nyilaskeresztes Párt távolmaradását, mert

> kérdésére Kormányzó úr kijelentette, hogy nemcsak hogy nem ellenzi a kormányzásba Szálasit és Pártját bevonni, hanem kívánatosnak, szükségesnek tartja. Én hangsúlyoztam, hogy mi továbbra is teljes tisztelettel vagyunk a Kormányzó személye iránt, és álláspontunk nem változott.

Vajna a beszélgetés végén újólag felhívta a miniszterelnök figyelmét a Békepárt tevékenységére; ennek az összefogásnak vezetője a KMP és benne maradt még

> a Magyarországi Szociáldemokrata, a Független Kisgazda, a Független Földmunkás, Demokrata és részben a legitimista pártok, valamint a volt Parasztszövetség földalatti szervezetei. Újólag kértem, hogy kéresse magához közvetlenül a rendőrség politikai osztályának vezetőjét és baloldali előadóját, valamint a csendőrnyomozó osztály vezetőjét és baloldali osztályának vezetőjét, s tudja meg tőlük, hogy mily komoly földalatti munka folyik, s mennyire fontos és a Nemzet érdekében álló lenne a legerőteljesebb agitáció megindítása a baloldali összefogás ellen.

Sztójay – legalábbis Vajna feljegyzése szerint – e figyelmeztetést válasz nélkül hagyta, búcsúzóul üdvözletét küldte Szálasinak, és azt üzente, hogy a kormányalakítási munkák befejezése után [? – *A szerk.*] szeretne vele beszélgetni.

■

Augusztus 3-án váratlanul színre lépett Baky, Szálasi ellenlábasa, Höttl támogatásával. Előbb Vágó Pált, Szálasi ismert alvezérét hívta fel telefonon, éjszaka 0 óra 45 perckor, és arra kérte, hogy reggel 9 óra 30 perckor keresse fel a Belügyminisztériumban. Vágó nem utasította vissza a meghívást, de hivatalos elfoglaltságára hivatkozva későbbi időpontot kért.

Baky felbuzdulva azon, hogy Vágó nem mondott kereken nemet, Budinszkyt, a Nyilaskeresztes Párt másik vezetőjét is felhívta telefonon, hogy „lehetőleg azonnal keresse fel a minisztériumban".

A Napló szerint „Budinszkynak sem volt kocsija kéznél, és így vele is Baky a délelőtt 9 óra 30 perces időpontban egyezett meg".

Vágó és Budinszky igen kínos helyzetbe került, bár Baky nem közölte velük a megbeszélés tárgyát – legalábbis saját jelentésük szerint nem –, de azt gondolhatták, hogy komoly, feltehetően személyüket érintő ügyben óhajt velük tárgyalni a belügyi államtitkár – éppen a koalíciós kormányátalakítási alkudozások legforróbb óráiban. Másrészt ismerték Szálasi engesztelhetetlen haragját volt fegyvertársa, Baky iránt, így joggal tartottak attól, hogy a PV nem fogja őket megdicsérni e kapcsolat felvételéért.

Mindketten a legegyszerűbb megoldást választották: Vágó testvér Vajnát, Budinszky testvér pedig Csiát kereste meg augusztus 3-án reggel 7 órakor, hogy tanácsot kérjenek követendő magatartásuk tekintetében.

Vajna tanácsa, helyesebben utasítása Vágónak így hangzott:

Menjen el, hadd tudjuk meg miről van szó. Valószínűleg arról fognak beszélni, hogy lépjen be mint magánember a kormányba, mert a haza veszélyben van, mert a Szovjet a Kárpátok előtt áll stb. Ha ezzel jönnek, mondja meg Bakynak, hogy nagyon sajnálja, de külön utakon nem járhat. Szálasi Ferenc a kibontakozás iránti lépéseit a Kormányzónál, a magyar miniszterelnöknél és a német meghatalmazott követnél megtette, s ha valamit akarnak, úgy ezek az urak forduljanak Szálasihoz. Természetes, hogy felelős tárcák nélkül, ha felelősen nem tudunk beleszólni az ország életébe, nem tudunk szerepet vállalni, mert nem tudjuk nevünket aladárként fedezetül odaadni. Vegye tudomásul, hogy Vajna képviselő tv. 1944. VIII. 2-án, 9,45 h-kor Szálasi tv. megbízásából hivatalosan közölte a miniszterelnökkel, hogy éppen fenti indokok miatt a kormányban szerepet nem vállalunk. Ez legyen számára az irányelv. Ha a megbeszélésnek vége van, kér értesítést. Csia röviden annyit mondott Budinszkynak, hogy

menjen csak el, hallgassa meg, s azután jelentse a PV tv.-nek.

Vajna – Vágó és Budinszky tájékoztatása alapján – így foglalta össze a tárgyalást:

1944. VIII. 3-án 9,30 h-kor találkoztak Bakynál dr. Budinszky és dr. Vágó testvérek, hol Höttl dr. is jelen volt. Elkezdődött a mese az összefogásról, hogy az orosz a Kárpátok előtt áll, hogy Szálasi nem érti meg a helyzetet, mert olyan követelésekkel jön, hogy nem lehet teljesíteni. Ő akarja a kormányt irányítani, de kormányelnökséget nem vállal stb.

Dr. Höttl egy utolsó kísérletről beszélt, s ha ez nem sikerül, úgy más lépések jöhetnek (fenyegetőzés).

Vajnát a Kormányzó nem hajlandó elfogadni belügyminiszternek, mert a Belügyminisztériumot éppen a Jaross-sal szerzett tapasztalatok

alapján depolitizálni akarják, s ezért kell Bonczos személyéhez nyúlni. Baky Rajnissról azt mondotta, hogy azért kellett kikapcsolni, mert abban a bizonyos nyilatkozatban, ami a sajtóban is megjelent, aláírta, hogy Imrédy nem zsidó. (Vágó és Budinszky testvérek részletes jelentést tesznek PV-nek.) Budinszkynek felajánlották az igazságügyi tárcát, dr. Vágó tv.-nek pedig a légitámadások előli kiürítéssel és az üzemeknek a föld alá rejtésével foglalkozó tárca nélküli miniszterséget. Mindketten bejelentették, hogy ezeket megjelentik Szálasinak, ők határozni nem tudnak. Testvérek erről Vajna képviselőt azonnal még a Belügyminisztériumból értesítették telefonon, s közölték, hogy azonnal felkeresik.

Vajna jelentése így folytatódik:

Vajna tv. szükségesnek tartotta, hogy ezt a lépést a PV tv.-nek azonnal hozzák tudomására, s ezért nevezetteket gépkocsiján azonnal kiszállította Csobánkára. A jelentések meghallgatása után PV tv. megmondotta, hogyha ezeket a megbízásokat elvállalnák, úgy lépjenek ki a Pártból. Ez természetesen egyiküknek sincs esze ágában. Egyébként a további tárgyalást megtiltotta, s meghagyta, hogy közöljék Bakyval, hogy Szálasi a Kormányzónak, a magyar miniszterelnöknek és a német birodalmi meghatalmazottnak (Veesenmayer követ) megtette a maga javaslatait a kibontakozásra vonatkozólag, s ha ők valamit akarnak, úgy forduljanak ezen urak [így!] Szálasihoz, ki e három tényezőnek mindenkor készségesen rendelkezésére áll.

Csobánkáról hazajövet a helyiérdekű vonat ablakából megpillantottuk dr. Csia tv.-t, ki integetett. A legközelebbi megállónál kocsimba felvettem, s közölte, hogy vitéz Endre László telefonon felhívta és sürgős ügyben akar vele beszélni. Felvittem őt a Belügyminisztériumba, s útközben tájékoztattam a helyzetről s az aknamunkáról, mely megindult Szálasi és a Hungarista Mozgalom kikapcsolására, s arról a döntésről, amit tegnap Szálasi PV tv. megbízásából a miniszterelnökkel közöltem, hogy a kormányban nem veszünk részt s ennek indokolását.

Dr. Csia tv. vitéz Endre Lászlótól Vajna képviselőhöz ment, s elmondotta, hogy Endre először valami egyéb, lényegtelen, nem politikai vonatkozásról beszélt, majd per tangentem [érintőleg] elkezdette mondani a „az oroszok a Kárpátoknál" című mesét, majd rátért a kormányalakítási nehézségekre. Csia tv. őt abban az értelemben tájékoztatta, amint Vajna neki ezt elmondotta a gépkocsin.

Fentieket 15 h-kor PV tv.-nek a Pártban azonnal jelentettem.

Budinszky és Vágó részletes jelentéséből azonban úgy látszik, hogy a csábítás nem volt teljesen hatástalan. Bár mindketten hivatkoztak Szálasi

állásfoglalására, hogy a Nyilaskeresztes Párt csak akkor lép be a kormányba, ha megkapja a követelt tárcákat (elsősorban a belügyit), és bár mindketten hangsúlyozták, hogy Baky ajánlatára érdemben csak akkor válaszolhatnak, ha átvették „a Pártvezető erre vonatkozó utasításait", ugyanakkor Vágó Pál nemigen rejtette véka alá érdeklődését a felkínált pozíció iránt.

Ami egyébként a nekem szánt feladatot illeti, kijelentem, hogy műszaki és szervezésszaki szempontból ez az ügykör érdekel, és kérdést fogok intézni a Pártvezetőhöz a tekintetben, hogy volna-e kifogása az ellen, hogy egy ilyen ügykört nem politikai megbízás, tehát nem miniszteri tárca keretében, hanem teljesen adminisztratív formában, pl. kormánybiztosság keretében vállalhatnék-e. [Vágó Pál jelentése a Naplóban. – *A szerk.*]

Az sem lehetett véletlen, hogy Budinszky és Vágó meglehetős részletességgel tájékoztatta a PV-t a tárgyalásban részt vett Höttl véleményéről. A Naplóhoz csatolt jelentés szerint

a jelenlevő Höttl az államtitkár előadását a következőkkel igyekezett alátámasztani:

Abban a tényben, hogy az új koalícióban, a mi legnagyobb ellenfelünknek, Imrédy Bélának politikai száműzetése német egyetértéssel jut kifejezésre, német részről is messzemenő közeledés történt nemcsak a Magyar Nemzetiszocialista Párt, hanem a Nyilaskeresztes Párt álláspontjához is. Hogy Szálasi Ferenc Pártvezetőnek koalíciós javaslatát az ő őszinte fájdalmára mégis el kellett vetnünk, ebben két körülmény volt a döntő: először, mert az Államfő határozott kívánsága a belügyi tárca depolitizálása. Ezért került Jaross Andor, aki pártszempontból túlságosan exponált volt, a kultusztárca élére. Másodszor, általános ellenzékre talált a Pártvezetőnek az az elképzelése, hogy bár ő személyesen nem kívánt a kormány felelősségében osztozni, a tárcák betöltésén keresztül mégis olyan befolyást kívánt a kormány politikai irányításában [így!] gyakorolni, amely mellett a miniszterelnök szerepköre egészen adminisztratív jellegűvé zsugorodott volna össze.

A birodalmi kormány megítélése szerint a jelen nehéz háborús helyzetben olyan mélyreható beavatkozást az ország gazdasági és politikai életébe, mint aminőt a Nyilaskeresztes Pártnak döntő érvényesülése jelentene, az ezzel kapcsolatos megrázkódtatások figyelembevételével el kell kerülni, noha ez az elképzelés hozzá és barátaihoz érzelmileg a legközelebb áll. Ha azonban figyelembe vesszük az általuk is javasolt kibontakozást, el kell ismernünk, hogy a minisztérium személyi összetétele olyan, amely teljesen lehetőséget nyújtana az általunk is kívánt rend-

szabályok fokozatos megvalósítására. Ezenkívül azt a megszívlelendő előnyt biztosítaná számunkra, hogy álláspontunkat a legilletékesebb helyen, a minisztertanácsban kifejezésre juttathatjuk, ami ma, amidőn a Párt nyilvánossága úgyszólván teljesen szünetel és a pártpolitikai élet korlátozásában még további rendszabályok várhatók, igen figyelemreméltó előnyt jelent. Itt utalt arra, hogy a Nyilaskeresztes Párt két tárcáján kívül Pálffy, Hubay, Hellebronth és Bonczos olyan politikai magatartást tanúsítottak a múltban, amely világnézeti szempontból a Nyilaskeresztes Párt felfogásához nagyon közel áll, sőt az elmúlt politikai harcokban hosszú időn keresztül azzal azonos is volt. Hangsúlyozni kívánja, hogy ezt az új koalíciót a német kormány most már a háború tartamára véglegesnek tekinti, és a háború végéig támogatni fogja. És a német kormány tudomásul venné azt is, ha a magyar kormány a pártok tevékenységét a továbbiakban fel kívánná függeszteni.

Szálasi és alvezére, Vajna úgy érezte, hogy hiába volt minden eddigi erőfeszítésük a teljes német támogatás elnyerésére, mert Winkelmann, az SS magyarországi főparancsnoka – bizonyára Himmler jóváhagyásával – továbbra is Baky mögött áll; még egyetlen reménység maradt, ahogyan Vajna írta feljegyzésében: „Meg vagyok győződve, hogy ezekről a Führer nem tud!"

Majd alább:

Ennek a német vonalnak úgy látszik nem kell a becsületes és öntudatos magyar nemzetiszocializmus, amit a Hungarizmus fogalma jelöl meg, hanem jobb az őket gerinctelenül kiszolgáló társaság!

Újabb oldalvágás a versenytársaknak!

■

Ezen a napon, 1944. augusztus 3-án még két jelentős találkozóra került sor, amelyekről egy meg nem nevezett hírforrás („Fekete Ember") a következőket jelentette:

VIII./3. Beregfy a Kormányzónál, aki bizalmáról biztosítja, németeket szidja, kilátásba helyezi, hogy póthds. pk. lesz. Nagykeresztet adományoz.

18 h-kor Beregfy Veesenmayernél (találkozót Fekete Ember hozta össze). Veesenmayer a találkozó célját két pontban foglalja össze:

1. Megismerni óhajtotta Beregfyt, kifejezni nagyrabecsülését, kéri, hogy tekintse meg nem történtnek a vele szemben odakinn tanúsított magatartást, ami egyes összekötő törzsek helytelen tájékozottságára és hatalmaskodására vezethető vissza;

2. véleményt kér a helyzetről. Nem a kat. eseményekről, mert erről Greiffenberg tájékoztatta, hanem a magyar pol. helyzetről, szeretné megismerni Beregfy nézetét.

Beregfy totális hadvezetést lát szükségesnek, ez csak Szálasi elgondolásainak keresztülvitelével lehetséges.

Veesenmayer kijelenti, hogy maga is így látja a dolgokat, nem rajta múlik, hogy jelenlegi helyzetben nem bírta így megoldani a dolgokat. Legnehezebb napjait éli Magyarországon, szeretné a rábízott feladatot megoldani, de annyi faktor játszik közre, hogy ez csak nagy nehézség árán lehetséges. Kéri, hogy Beregfy legyen készenlétben a katonai vonalon, egyben kérdi, hogy mik vele a tervek.

Beregfy közli, hogy póthds. pk.-nak van kiszemelve, de HM helyettességről is szó volt.

V. kéri, hogy ez utóbbit ne vállalja, mire Beregfy kijelenti, hogy míg Csatay a miniszter, erről szó sem lehet. V. szerint ez számításba se jöhet, de mint póthads. pk. várja ki a fejleményeket; a mai beszélgetés legyen jó arra, hogy az ök-t [összeköttetést – *A szerk.*] mint hű szövetséges szellemű baráttal továbbra is megtartsák.

Beregfy maga is készített feljegyzést a megbeszélésről, ez – a személyére vonatkozó részt tekintve – megegyezik az előbbivel, de a magyar belpolitikai helyzet tárgyalása itt részletesebb; így azt is feljegyezte Beregfy, hogy Veesenmayer élesen kirohant a budapesti viszonyok ellen, szerinte a főváros állapota „lélekölő, elszomorító, nyomasztó, undorító". Indok:

> Még mindig teli zsidókkal, lopják a napot, fogyasztják a magyar kenyeret, bomlasztanak. Zsidókérdés vidéken megoldva, Budapesten maga az Államfő állította le.

Továbbá:

> Magyarország min[imálisan] 20%-kal többet teljesíthetne a győzelem érdekében, mind lgv. [légvédelem], mind „vadászterv" megvalósításában. Ma is sok a kihasználatlan üzem, luxuscikkeket gyártó üzem, munkaerő.
>
> Pártok közti „Kuhhandel" [tehénvásár] több hete folyik. Csúnya és könnyelmű eljárás sorsdöntő órákban. Egyik párt sem enged. Mindenki csak hatalomra tör.
>
> Nézete: a háború befejezéséig a pártoskodást be kellene szüntetni, a jobboldaliaknak össze kellene fogni, minden erőt a háború érdekében latba vetni.
>
> Szálasi: Elismeri, hogy a legnagyobb és legfegyelmezettebb tömeggel rendelkezik. Kérdés: rendelkezik-e azonban mindama tényezőkkel, ér-

tékekkel, melyek a totális hatalomátvételhez és az eredményes vezetéshez nélkülözhetetlenek? Ezt nem látja bizonyítva. Ellenzékben könnyű a tömegeket megtartani. Kérdés: ha hatalomra jutott, megmaradnak-e mellette a tömegek? Áldozathozatallal és csalódással is kell számolni. Hajlandó-e a tömeg erre? Nagyon olcsó ígéretekkel dolgoznak (ruha, cipő, állás stb.). Kérdés: be tudják-e váltani? Sok értékes emberrel rendelkezik, de értéktelennel is. Magas rangú tisztek is hívei. Az alsóbb réteg talán megmarad mellette, de kérdés a környezete? Hajlandó-e áldozatokban is osztozkodni?

Szálasinak igaza van pártpolitikai szempontból, hogy nem akarja a koalíciós kormány hátrányait vállalni. Állampolitikailag azonban ez az álláspont helytelen. Most, a sorsdöntő órákban, nem szabad önző pártpolitikát folytatni. De a pártra is veszedelmes. Ha párt nélkül sikerül eredményt elérni, és a kérdéseket megoldani, úgy Szálasi örökre el van intézve.

Német áldozathozatal minden vonatkozásban (véres áldozat, munka, gazdasági, otthon, család, életszínvonal stb.) messze-messze túlszárnyalta szövetségeseit. Ennek is azonban határa van. A német népnek ugyan biztosítva van az élelem, de hiába, ha abban nincs meg a kellő mennyiségű zsír, úgy nem várható olyan nagy teljesítmény, az ellenállás, kedv csökken.

A Ribbentrop–Veesenmayer-vonal láthatóan okult az 1944. március 19. óta eltelt időszak magyar belpolitikai eseményeiből; egyre kevésbé számított a szélsőjobboldali koncentráció megvalósítására, lassan-lassan lemondott arról, hogy Imrédyre és pártjára építsen; be kellett látniuk, hogy a Wehrmacht- és az SS-egységek jelenléte 1944. augusztus elején arra ugyan elegendő, hogy megakadályozza az 1943. júliusi olasz kiugrás magyar változatát, de nem sokat ér annak érdekében, hogy Magyarország fokozottabban vegye ki részét a háborús áldozatokból.

Veesenmayer nem becsülte le a magyarországi németellenes erőket; 1943 tavaszán és késő őszén szerzett személyes tapasztalatai óvatosságra intették, de azt hitte, hogy Kállay, Keresztes-Fischer, a legitimista és a liberális politikusok fizikai likvidálása, a Szociáldemokrata Párt és a Kisgazdapárt működésének betiltása, a zsidókérdés brutális „megoldása" megfélemlítő hatással lesz az egész magyar népre.

Veesenmayer meg volt győződve róla, hogy elegendő hatalomra juttatni a Kállay–Keresztes-Fischer-féle konzervatívokkal szemben álló szélsőjobboldali elemeket, máris biztosítva van az ország politikai stabilitása.

Csakhogy néhány hónap alatt kitűnt, hogy sem Sztójay, sem Imrédy, sem Jurcsek nem jelenti az országot, de ekkorra a „civilek" közül már csak Baky vagy Szálasi maradt.

Azt a kockázatot azonban, hogy ezt a szélsőjobboldali garnitúrát ültesse

Horthy és Sztójay helyére, Veesenmayer nem merte vállalni. Bakyról tudta, hogy Himmler embere, ami az ő főnökénél, Ribbentropnál jelentett volna nehézséget, de azt sem hagyhatta figyelmen kívül, hogy a nyugalmazott csendőr őrnagynak, belügyi államtitkári tisztsége ellenére, nincs bázisa az országban; és ha Bakynak az alája rendelt csendőrségre volt is befolyása, azzal legfeljebb a fővárosban maradt zsidók deportálását lehetett volna végrehajtani, Magyarország fokozottabb háborús részvállalását már nem.

Szálasiról, erősen túlzott információk alapján, azt hitte, hogy nemcsak a vezérkarban és a felső államapparátusban van számos híve, de amellett nem lebecsülendő a tömegbázisa sem; viszont személyes tapasztalatai elvették a kedvét attól, hogy Berlinnek a Nyilaskeresztes Párt egyeduralmának eszméjét sugallja.

Így jutott Veesenmayer arra a gondolatra, hogy a magyarországi helyzetet csak az SS és a Gestapo újabb, az 1944. március 19-ihez hasonló bevetésével lehet megoldani, amennyiben Horthy „lazítani" akarna, sőt esetleg kiugrani a háborúból.

De az SS magyarországi főparancsnoksága most már nagyobb részt kért a politikai problémák megtárgyalásából és eldöntéséből, annál is inkább, mert – a július 20-i merénylet után – Himmler nemcsak Németországban, hanem Magyarországon is növelte befolyását.

19

„Már csak két ellenfelünk van: a klikk és Bakyék"

Szálasi hírszerzőit – mint már az előzőekből is kitűnt – elsősorban magas rangú, fontos beosztásban dolgozó katonatisztek között kell keresnünk. A Napló szerzője, nyilván nem ok nélkül, mélyen hallgat a hírszerzők kilétéről, legfeljebb fedőnevüket – „Fekete Ember", „Lajos", „Ede" – közli.

A fontosabb események 1944. augusztus 3. és augusztus 7. között – a „Fekete Ember" feljegyzései szerint:

VIII. 3. Haller közli Fekete Emberrel, hogy Imrédy végleg el van ejtve német részről. Az új kormány igen nehezen jön létre. Szálasi visszavonta a kormányban való részvételét, mert olyan kormányt akartak alakítani, amibe csak valamit akartak adni. Szálasi ebbe nem ment bele, ami Haller szerint érthető. Kár, hogy így történt.

VIII. 5. Hellebronth Szálasinak jelentette a listát, Imrédy-kombináció, a Nyilaskeresztes Párt igazságügyi és tárca nélküli miniszterséget kapna. (Szálasi ezt már előbb tudta.)

VIII. 6. Fekete Ember–Mecsér–Jurcsek együtt, a két utóbbi igen elkeseredve, mert

1. sok szakács elfőzi a levest. Mecsér szerint nagy sza . . . odás folyik,

2. mert Veesenmayer képtelen Winkelmann miatt egységes német nézetet kialakítani. Winkelmann és kisemberei összevissza tárgyalnak és kuszálják a dolgokat (Ruszkay, Hubay, Baky), pedig a koalíció létrehozása sorsdöntő.

VIII. 6. Fekete Ember–Mecsér–Jurcsek-vacsorán. Veesenmayer és Winkelmann Németországba mennek a közeljövőben. Követ látja tárgyalásai eredménytelenségét és a Führer előtt élére akarja állítani a dolgot, hogy politikailag ő vagy Winkelmann vezet-e.

Mecsér VIII. 7-én találkozik Winkelmann-nal, majd Jurcsekkel és Veesenmayerrel: javasolták, hogy a ket nemet targyalja le a dolgot Szalasival, ha ez sikerül, akkor megvan a koalíció. Fekete Ember Mecséréknek fejtegeti, hogy első fórum az országban a Kormányzó, ezenkívül

a Veesenmayer–Winkelmann-párt Szálasi, Mecsér (mint pártokon felül álló), Jurcsek (mint a kormány legkonstruktívabb tagja) számítanak tényezőnek. Ezek között kell a kibontakozásnak létrejönni. Erre Mecsér kijelentette, hogy fenét kell ide Jurcsek vagy ő, ide csak Veesenmayer és Szálasi kell!

Szálasi pedig várt, részben azért, mert szilárdan bízott önmagában és pártjában, még inkább a Hungarista Mozgalom cselekvőképességében, részben mert ilyen és ehhez hasonló biztató információkat kapott.

Megnyugvást jelentett továbbá a PV számára, hogy Veesenmayer nem szakította meg vele a kapcsolatokat, noha ő, a Nyilaskeresztes Párt vezére, kilépett a koalíciós megbeszélésekből, amelyeket pedig a német követ olyannyira támogatott.

Ezt jelezte az is, hogy amikor augusztus 4-én Haller Vajnával és Keménnyel tárgyalt, megpendítette egy újabb Szálasi–Veesenmayer-találkozó szükségességét. Veesenmayer fő politikai tanácsadója ez alkalommal megelégedett némi szemrehányással a felajánlott miniszteri tárcák visszautasítása miatt, mondván: „Mégis megfontolandónak tartja [hogy mivel], az oroszok itt vannak a Kárpátoknál, hogy részt vegyünk a felelős kormányzásban."

Két nappal később Haller Csobánkán kereste fel Szálasit, hogy előkészítse a PV és a német követ találkozóját.

Szálasi – Haller kérésére – készségesen vállalkozott rá, hogy Veesenmayer számára két kormánylistát állít össze; az egyikben csupa hungarista lesz, amíg a másik koalíciós jellegű.

De mielőtt Szálasi megjelenhetett volna az Uri utcai német követségen, Vajna augusztus 6-án délután 16 órakor sürgős üzenetet kapott a Sándor-palotából: még aznap, 17 óra 30 perckor jelenjen meg a Miniszterelnökségen, ahol a miniszterelnököt helyettesítő Reményi-Schneller pénzügyminiszter fontos közlést óhajt tenni. Mi történt a Sándor-palotában? A Napló szerint

Reményi-Schneller kijelentette:
Sztójay egészségi állapota gyengült, orvosai ajánlatára egy-két hétre teljesen ki kell kapcsolódnia és pihennie kell, a Kormányzó Sztójayt meg akarja tartani, viszont az Imrédy-párti miniszterek lemondása folytán még inkább kialakuló belpolitikai válságot ideiglenesen és erre az időre meg kell oldani, ezért a Kormányzó a lemondott Jaross helyére kinevezte belügyminiszternek Bonczos Miklós államtitkárt, Szász Lajos iparügyi minisztert pedig megbízta a Kunder visszalépésével megüresedett kereskedelmi tárca vitelével is, Imrédy helyére nem jön senki, mert nem hagy űrt maga után, a kinevezéseket a hivatalos lap holnapi száma közölni fogja;

ezeket a tényeket a miniszterelnök az egyes pártok tudomására hozza, nehogy azt higgyék, hogy az Imrédy-féle miniszterek lemondása után most már csak a MÉP tagjai maradnak a kormányban; néhány nap múlva megkezdik az új tárgyalásokat, de ily nehéz időkben a belügyi és a kereskedelmi tárca nem maradhatnak betöltetlenül.

Remény-Schneller reméli, hogy az új kormány megalakítását célzó tárgyalások Imrédyék nélkül [is] sikerre fognak vezetni. Reményi-Schneller is erélyesen állást foglalt a pártok feloszlatása vagy megbénítása ellen, mert ezeknek hazafias működésére minden szempontból szükség van.

Vajna Gábor pt. kijelentette Reményi-Schneller előtt, hogy a Párt és a Mozgalom továbbra is Sztójay miniszterelnök mögött állanak, adja át Sztójaynak a kívánságot, maradjon a helyén, pihenjen egy-két hétig, de személye az egyedüli, amely a jelenlegi viszonyok között alkalmas egy koalíciós kormány alakítására.

Ugyanaznap a déli órákban Kovarcz Emil a Gellért-szállóban Mecsér Andrással tárgyalt – Farkas Ákos, Budapest polgármestere jelenlétében. Kovarcz jelentése szerint

> Farkas is kétségbeejtőnek látja a helyzetet. Teljesen [így!] tehetetlenséget érez az egész vonalon, a káosz teljes lesz, ha egészen rövid idő alatt erélyes kézzel rendet nem teremt valaki. Azt lehetetlennek tartja PV tv. közreműködése nélkül.

Azután alább:

> Mecsér előadta, tegnap 21–23-ig nála volt Veesenmayer, kétségbe volt esve a zavaros viszonyok miatt. Sztójay tárgyalásra képtelen, beteg, s nem eléggé erélyes, a viszonyok rendezése pedig égetően sürgős. Haller most volt nála, de (állítólag) csak annyit mondott, hogy most megy ki PV tv.-hez. Mecsér kért, hogy a hallban várakozó Porzezinszky György vk. alezredest (Verpeléti út 8.) hívjam fel. Jelenlétében Mecsér mondotta, Veesenmayer és Winkelmann között az ellentétek oly nagyok voltak, hogy ma mindketten repülőgépen a főhadiszállásra akartak menni annak tisztázására. Ez egyelőre elmaradt, hála Istennek, így remélhető, maguk között is meg tudnak egyezni. Mecsér 10 éve, Porzezinszky [19]39 óta ismeri Veesenmayert, mindketten katasztrofálisnak tartanák esetleges leváltását. Mecsér értelmetlennek tartja Winkelmann-nak rendőrállam létesítésére vonatkozó elképzelését, melyet Bakyn keresztül akart megvalósítani. Winkelmann ma 19 h-kor jön hozzá, igyekezni fog őt meggyőzni. Veesenmayer helyzete egyelőre még inog, de még remény van maradására. A két német úr közötti ellentétet [a] Ribbentrop és

Himmler közötti versengésre vezeti vissza, Himmler befolyása a puccs leverése után megnőtt.

Porzezinszky előadta, Vörös vkf. meghívót kapott Guderiantól, de kitért az elől azon indoklással, hogy lemondásban van, s így nem érzi magát illetékesnek a tárgyalásra. A mozgósított hds. mellé most még két hdt. jön, így sor kerül a fővezérség felállítására. Elhelyezése Lillafüreden vagy Martonvásáron, arra az előkészületek már folynak. Vörös [a] fővezérség vkf.-e akar lenni. Miklós már átvette a hds.-pságot. A fővezérséget a Kormányzó akarja meglepetésszerűen átvenni, s így a hadsereget kézbe kapva megvalósítani a katonai közigazgatást, melynek szellemi irányítója Bethlen volna. Ez esetben az összes kellemetlen politikai ellenfeleket letartóztatnák. A klikk avval számol, hogy a Kormányzó fővezérsége ellen, ha az befejezett tény, a Führernek kényelmetlen lenne állást foglalnia.

■

1944. augusztus 9-én került sor az újabb Veesenmayer–Szálasi-találkozóra – a német követségen. A kereken egyórás beszélgetés lényege – a Napló szerint:

A PV két „kormánytervezetet" terjesztett elő a német követnek: az egyik a koalíciós, a másik a hungarista kormány személyi összetételét tartalmazta.

A koalíciós lista lényegében megegyezett a nem sokkal korábban összeállított listával, néhány eltéréssel, ezek közül megemlítendők: a miniszterelnöki posztra Sztójay és Mecsér után harmadiknak Szabó Lászlót, honvédelmi miniszternek Beregfyt, igazságügyminiszternek Jarosst vagy Pálffyt, pénzügyminiszternek Szász Lajost, kereskedelemügyi miniszternek pedig Rupprecht Olivért jelölte; a hungarista kormányban helyet kapna Szálasi minden hű alvezére és mozgalmistája. Majd hozzátette:

Amennyiben egy hungarista kormány kialakításának lehetősége felmerülne német döntő tényezők előtt, megalakítása előtt PV kihallgatást akar kérni és kapni Hitlertől, amit Veesenmayer előjegyzett és tudomásul vett.

Szálasi a két kormánylista-javaslat ismertetése után a belpolitikai helyzetet elemezte; ebből kitűnt, hogy a munkásság és az értelmiség tíz-tíz százalékát tartotta nemzetiszocialistának, ennél nagyobb mértékűnek ítélte a Nyilaskeresztes Párt vonzerejét a parasztság, az ifjúság és a nők körében.

Az elemzés végére maradt a hadsereg:

A hadsereg helyzete a legszomorúbb, az elmúlt kormányok bűnös mulasztásai teljesen szétzilálták a hadsereget minden részében, PV felfo-

gása, hogy három-négy, de teljesen felszerelt, egyenként hadosztálynyi erősségű Hungarista Légiót kellene megszervezni és a hadszínterekre kiküldeni, míg a honvédséget magát egy éven belül úgy erkölcsi, mint szellemi, mint anyagi szempontból át kellene nevelni, át kellene szervezni és át kellene fegyverezni.

Veesenmayer tulajdonképpen csak a személyi javaslatokra volt kíváncsi, a legkisebb ellenvetés nélkül hallgatta tehát végig a PV helyzetelemzését:

V: Megköszöni a kapott felvilágosítást, kijelenti, hogy ezekben a napokban Németországba fog utazni, arra kéri PV-t, maradna összeköttetésben dr. Hallerrel arra az esetre, ha sürgősen szüksége volna személyére.
PV helyet ad a kérésnek.

Szálasi, nyilván ismét félreértvén Veesenmayer reagálását személyi javaslataira, ezt a „véleményt" szűrte le:

Veesenmayer és Winkelmann között a helyzetet tisztázni fogják Németországban, a PV-től kapott két konkrét kormánylista alapján Veesenmayer a legszélesebb mederben tudja tárgyalásait lefolytatni.

Szálasi a helyzetértékelést az alábbi, a már megszokott módon önhitt következtetéssel zárta:

Valószínű még az is, hogy mindenki előtt világossá vált a tény, hogy Magyarországon a kibontakozást már csak ketten tudják végrehajtani: vagy a Nyilaskeresztes Párt, vagy a Német Birodalom; Veesenmayer valószínűen a Nyilaskeresztes Párt mellett állhat, míg Winkelmann valószínűen a Német Birodalom részéről történő legteljesebb beavatkozásnak a híve, már csak azért is, hogy megmenthesse a Pálffy–Baky–Rupprecht–Rothen-féle cimboraságot; a legnagyobb hiba az lenne, ha a német vezetés teljesen félretenné a Nyilaskeresztes Pártot, és önmaga akarná a helyzetet megoldani, ahogyan ezt tette eddig Európa minden részében.

Ha Szálasi újabb „kibontakozás" lehetőségét mérlegelte, ez más szóval azt jelentette, hogy 1944. március 19-ének, Magyarország megszállásának új, még drasztikusabb formában való megismétlését tartotta szükségesnek; a kérdés számára csupán az volt, hogy ezt egyedül a Harmadik Birodalom erői hajtják-e végre (ez lenne a Winkelmann-elképzelés), vagy ismét legalizálni akarják ezt az erőszakos lépést – Szálasi tulajdonképpen az utóbbihoz ajánlotta fel szolgálatait.

■

A Winkelmann-vonal 1944. augusztus első napjaiban egyre erősebben támadta Veesenmayert. Kienast, az SS egyik vezetője például a következőket mondotta a „Fekete Ember" előtt:

Tarthatatlan helyzetet radikálisan meg kell oldani. Követ előzékeny, udvarias, puha, így nem megy, úgy látszik. A legfőbb baj a kormányzói kör. Már volt egy elvi megegyezés a követ és Winkelmann közt, de mikor személyi térre került a sor, a követi visszahátrált a megoldástól. Így kell kettőjüknek utazni, hogy a Führernél tisztázzák a helyzetet.

E probléma a „másik oldal" megvilágításában – ugyanezen hírforrás szerint (augusztus 10-i feljegyzés).

Veesenmayer–Mecsér, Fekete vacsora. Veesenmayer köszöni a magyar hds. és vezérkar hű bajtársi magatartását a szövetségi háborúban. A hds. egyedüli, ami kevés kivétellel, őszintén eddig is együttműködött.

Reméli, kiutazása kedvező döntéssel eredményes lesz. Utazás bizalmas. Winkelmann veszíteni fog. Mecsért kérdi, hogy Jurcsek jó-e egy átmeneti koalíciós kormány alakításához. – Igen.

A „Fekete Ember" további információi:

VIII. 10. Beregfy Vörösnél.

Vörös: Kormányzó nem fogadja el lemondását. Guderian meghívására ne utazzon ki, mert megszorítják, kicsalják, még (nevetve) megmérgezik – mondta a Kormányzó, Vörös VIII/9.[-én] volt a Kormányzónál.

Beregfy póthds. psággal ne sokat foglalkozzon, lehet, hogy HM-helyettes lesz Ruszkiczay helyett. Beregfy szívesebben vállal csapatot.

Lázár vőrgy. [vezérőrnagy] Vörösnél volt. Úgy ismeretlen. Vörös kis Horthytól figyelmeztetve, őriztesse magát, merényletet akarnak ellene elkövetni és a HM ellen.

VIII. 11. Mecsér: Reményi kormányalakítása időleges visszacsapás. Reménytelen lesz.

VIII. 12. Vörös: *a)* Jurcsek lefekszik németeknek, jól befúrt a Kormányzónál, mondja.

b) Karhatalmi helyzetet akarja tudni. Kell a zsidókérdéshez. Nem engedhetjük, hogy az értékeseket elvigyék a németek. Ha erőt látnak, majd meghátrálnak. Zsidókérdést magunk akarata szerint osztjuk be. Kormányzó így akarja.

Megjegyzés: új puccs? lásd VIII. 8. és VIII. 7-ét!

VIII. 13. Vattay beérkezett. Katonai kabinetirodai főnök lesz. Megjegyzés: veszélyesebb, mint Miklós.

Szálasit meglehetősen komoly aggodalommal töltötték el a Winkelmann–Veesenmayer-ellentétről egyre sűrűbben érkező hírek. Úgy látszik, kezdte felismerni, hogy 1944. augusztus közepén már nem állja meg a helyét kedvelt elképzelése a Magyarország sorsát irányító „szentháromságról" (a kormányzó, a miniszterelnök, a német követ).

Újabb információk szerzése céljából Kovarczot Mecsérhez, Veesenmayer bizalmas emberéhez küldte.

Kovarcz jelentése a Naplóban:

VIII/11. péntek.

11-kor felkerestem Mecsért a Gellértben. Mondtam, úgy tudom, Veesenmayer tegnap elutazott, nem-e [így!] tud arról, vele ment-e Winkelmann is? Megszűnt-e már közöttük az ellentét?

Mecsér: Veesenmayer tegnap este nála vacsorázott, így biztosan tudja, eddig még nem utazott el, sőt nem is említette, mikor szándékozik menni. Arról sem tud, hogy Winkelmann elment volna, de nem tartja valószínűnek, mert akkor értesült volna arról. A véleménykülönbség még fennáll, reméli azonban, Veesenmayer maradni fog. Veesenmayer dühöngött a fejetlen viszonyok miatt, vigasztalta.

Értesült, egyidejűleg Reményi és Jurcsek kapott megbízatást. A klikk [a kormányzó környezete – *A szerk.*] Reményit akarja, Mecsér kéri PV-t, foglaljon vele szemben állást, s Jurcseket támogassa. A közbelépést sürgősnek tartja, nehogy befejezett tények elé kerüljünk.

Tegnap felkereste Endre László, s elmondotta: Bonczos azt javasolta neki, álljon most félre, mert a Kormányzónak később nagy tervei lesznek vele, most azonban meg kell „játszani" az angol szimpátiát, s abban az ő személye zavarólag hatna. Mecsér azt tanácsolta, semmi szín alatt se mondjon le.

Tegnap, mikor Veesenmayerrel vacsorázott, az asztala mellett elment Rajniss, s felháborodva mondta, lapjára bevezették az előzetes cenzúrát, s ezért megvált a laptól.

Virtsologi [Rupprecht Olivér] egy sötét gazember, utolsó csirkefogó. Azért akarja Pálffyt kereskedelmi miniszternek, hogy szabadon garázdálkodhasson.

Mondottam, én Bakyt tartom a legfőbb méregkeverőnek, az ő nyugtalan, intrikus természete már nagyon sok kárt okozott. Mecsér Bakyt tartja oly veszedelmesnek, mint Virtsologit.

Véleményem: Az orosz front megszilárdulásával Mecsér nem annyira türelmetlen, s nem tartja oly sürgősnek a válság megoldását. 6-án, mikor utoljára nála voltam, már elismerte, nincs más megoldás, mint [a] Szálasi által alakítandó kormány. Ma újra Jurcseket szeretné előtérbe tolni. Valószínűnek tartom, ily irányba befolyásolta Veesenmayert is. Sztójayról lemondott, mert betegnek és erélytelennek tartja. Mecsérnek

nincsenek politikai célkitűzései, ő mindent üzleti szempontból néz. Tudja, német győzelem esetén jó üzleteket fog csinálni, ezért számára csak a német győzelem fontos, hogy hogyan akarják ők Európát rendezni, az őt nem érdekli. A magyarsággal semmi közösséget nem érez, eddig legalábbis annak még nyomát sem tudtam nála felfedezni. Minden, ami német, az jó, ami magyar, az rossz. Bizonytalan magatartásával és különösen a magyarság állandó lebecsülésével nagyon sok kárt okozott már ügyünknek. Sajnos, dacára ennek számolni kell vele, mert számottevő befolyással rendelkezik.

A németek tudják róla, ő csak egy jó üzletet remél tőlük, s annak fejében minden vonatkozásban a legteljesebb mértékben rendelkezésükre áll. Szociális problémák nem érdeklik, nem törődik avval, hogy az egyes német elképzelések szerinti Európa-rendezés milyen eredményekkel járna. Az a németek gondja, s mivel a németek mindent jól csinálnak, azt is jól fogják csinálni! Mecsér egyszerűen üzletember, akiből teljesen hiányzik a nemzetével való közösségérzete. Ettől eltekintve azonban „úri" gondolkozású, és ezért nem kapható oly rossz szagú üzletekre, mint Virtsologi, akire éppen azért haragszik, mert abban a piszkos és gátlások nélküli kereskedői konkurrenst látja.

Egy kétségtelen: a rendszert mérhetetlenül utálja, s annak megdöntésére mindent elkövet.

Bonczost gyenge képességű és erélytelen embernek tartja, akiről fel sem tételezhető, hogy a klikkel szembe merjen szállni, ezért szerinte nem maradhat helyén.

Véleményem szerint Veesenmayer még mindig nem jutott döntő elhatározásra, meg akarja várni az Imrédy távozásával kialakuló új helyzetet. Ezért célszerűnek vélem az Imrédy-csoport „ájulását" gyorsan kihasználni, s annak használható elemeit magunkhoz kapcsolni. Ha ez sikerül, úgy Bakyék tökéletesen el lennének szigetelve. Ezen cél érdekében megkísérlem az Imrédy párt felhasználható embereivel a kapcsolatot felvenni.

Kovarcz Emil s. k.

A jelentés alatt Szálasi „véleménye":

PV-nek nincs kifogása az ellen, ha Kovarcz Emil pt. az MMP felhasználható tagjaival a kapcsolatot felveszi.

Mecsér már 1940 őszén meghökkentette Szálasit azzal, hogy a magyar nép jövőjét, állami berendezkedését teljesen német náci uralmi rendszer keretében képzelte el, az állami szuverenitást tehát annyira semmibe vette, hogy még a magyar közigazgatást is közvetlen német alárendeltségben képzelte. A „hungarista" Szálasi addig már nem mehetett el, de abban

egyetértett Mecsérrel, hogy Magyarország minden személyi és anyagi erőforrását a Harmadik Birodalom szolgálatába kell állítani; mivel pedig Mecsérnek jó német kapcsolatai voltak, Szálasi, a fenti elvi problémák dacára, kereste Mecsérrel az együttműködést – saját hatalmi céljai érdekében, véleményét a politikai helyzet alakulásáról, tanácsait a „kibontakozás" érdekében messzemenően tekintetbe vette.

Kovarcz nem sokáig habozott, azonnal kapcsolatba lépett a Magyar Megújulás Pártja egyik vezéralakjával, Rajniss Ferenccel:

VIII/12. szombat.
12 h-kor lakásán felkerestem Rajnisst. (Jobb szerettem volna vele közömbös helyen találkozni, de interurbán telefont várt Sopronból, este pedig pár napra el akar utazni, s a beszélgetést nem akartam elhalasztani.)

Először tajtékozva szidta a kormányt, amiért lapját előzetes cenzúra alá helyezte. Amint a rendelkezést megkapta, azonnal kilépett a laptól. Sztójaynak levelet is írt: „Eljárását három héttel előbb sokkal bátrabb cselekedetnek minősítette volna, egyébként kívánja, egészsége mielőbb álljon helyre, hogy megérdemelt nyugdíjba menetele után zavartalanul elmélkedhessen baklövéseinek sorozatán."

Sztójay alattomos, kétszínű ember, aki mindenkit becsapott kivétel nélkül. (A „kivétel nélkül"-t hangsúlyozta.) A puccskormány kinevezése ellen az egész minisztertanács – még Antalt sem véve ki – egyhangúlag tiltakozott, s felkérték Sztójayt, hogy tiltakozásukat fejezze ki az Államfőnél. Sztójay el is ment, s visszajövetele után mindenfélét „összevissza hazudott", mert amint később kétségen kívül megállapították, a tiltakozásról egy szót sem szólt, Sztójayt egy kétszínű, tehetetlen öregembernek nevezte.

Hosszasan panaszkodott: teljesen megcsömörlött már az aljas politikai tülekedéstől, s legszívesebben elmenne valahová vidékre, mint mások teszik, s történjen, aminek történnie kell. Közel három évet töltött orosz börtönben, munkásként dolgozott Amerikában, hazajövet végigküzdötte a bethleni idők politikai piszkosságait, neki már elege volt az egész életén át való verekedésből.

Tajtékzó gyűlölettel szidta Bakyékat, akik oly aljasul használták fel az Imrédy zsidóságára vonatkozó okmányokat. Pálffy elment Sztójayhoz, elmondta, hogy Imrédy zsidóságára okmányok vannak, s mikor Sztójay kérte, mutassa meg azokat, azt felelte, azok Winkelmann zsebében vannak. Az egész társaság egy rablóbanda, az a szerencsétlen Pálffy azt sem tudja, miként jöhetett szóba ker. miniszterként. El sem tudom képzelni, hány milliót keresett volna Virtsologi naponta Pálffy minisztersége alatt! Virtsologi egy utolsó aljas csirkefogó. A lakásán politikai szalont rendezett be, felette lakik Edelsheim, s onnan telefonál

meg mindent a Várba, ami nála történik. Jellemzésül elmondja: Virtsologi Sopron felé egy kastélyt szemelt ki magának, tízholdas parkkal, amelyet azonban még III/19. előtt jogérvényesen megvett valaki, s az ügyletet az illetékes tisztviselő végérvényesen jóvá is hagyta. Virtsologi összesen 20 000 P-t kínált a kastélyért, berendezés[sel] és parkkal együtt, s mivel a tisztviselő nem volt hajlandó a már jogerőre emelkedett döntését megváltoztatni Virtsologi kedvéért, most minden héten legalább egyszer támadja azt a lapjában. A Glóbusz egyik igazgatóját is megfenyegette most újabban: „Életveszélyben forog, ha valami újabb kívánságát nem teljesíti."

Baky egy mindenkit kiszolgáló aljas fráter. Nála vannak a nyugták arról a pénzről, amit Baky a választásra Telekitől kapott. Winkelmannéknak azonban ilyen emberekre van szükségük. Egy számottevő német úr szájából hallotta ő maga: nekik rendre van szükségük, azt biztosítja Baky, a katona kell, azt előteremti Ruszkay és zabálnivaló kell, azt szállítja Jurcsek. Mással ők nem törődnek.

Most Jurcsek kapott megbízatást. Ha sikerül kormányt alakítani, akkor teljes lesz megint a MÉP és [a] klikk uralma. Jurcsek mindent behajt és szállít, amit csak tőle kívánnak.

Reményi is újra nagy fiú lett, mert váratlanul újra szerephez jutott azzal, hogy Sztójay betegsége miatt ő járt Winkelmann-nál az Imrédy-okmányok ügyében. Evvel újjáéledt, s most ő is kormányalakítással foglalkozik.

Kért, Bakyék kormányra jutását mi is minden erővel akadályozzuk meg. Nem érti, miként vindikálnak maguknak jogot az ország ügyeibe való beleszólásra, amikor ő állítja, hogy március 19. előtt az ország 95%-ában nyoma sem volt szervezeteiknek, s Pesten egy nyomorult bódéjuk sem volt, ahol a három darab párttagjuk egy fröccsöt megihatott volna. Emlékeztetett arra, amit a parlamenti egységtárgyaláson jelenlétemben Pálffyéknak mondott: ha ti öt tárcát követeltek magatoknak, akkor Szálasinak legalább 25-öt kell adni.

Bakyt egyébként Bonczos a Kormányzó megbízásából felszólította: „ha beadja lemondását, azt a Kormányzó el fogja fogadni". Baky természetesen a németek háta mögé bújt, és nem megy.

Szidta Jarosst is, aki nem támogatta őket kellőleg, mert jól akart feküdni, s most párton kívül akar miniszter lenni.

Bonczos egy lehetetlen figura; aki most boldog, hogy a Kormányzó elé kerülhet néha hajbókolni.

Higgyük el, minden változás teljesen lehetetlen mindaddig, míg a klikk hatalma érintetlen. Magyarország tragédiáját egyetlen ember makacssága fogja okozni, s az az ember a Kormányzó. Ma az egész kormányhatalom újra a klikk kezébe került, s ott is fog maradni, hacsak valami butaságot nem csinálnak, ami miatt a németek kénytelenek lesz-

nek újra beavatkozni. Akkor azonban már csak a Baky-, Ruszkay-, Jurcsek-triumvirátusra számíthatunk.

Kérdésemre elismerte, hogy a most bemutatott okmányok szerint Imrédy 12,5%-os zsidó. Dacára ennek, ő most nem hagyhatja és nem is hagyja ott, mert nem akar patkány módjára menekülni a süllyedő hajóról. (Ugyanaz az aggálya, mint Neynek!) Imrédy egyébként most úgyis teljesen vissza fog vonulni a politikától és a párt vezetését ő (Rajniss) fogja átvenni. Kérdeztem, a háta mögött sem lesz Imrédy? Legyünk nyugodtak, ő nem fog hagyni beleszólni a dolgába, s ne keressünk örökké a háta mögött valakit. (Ezt nem túlságosan meggyőző erővel mondotta.)

A Tasnádi- és Jurcsek-kormány egyformán lehetetlen, a maga részéről még legmegfelelőbbnek Tasnádit tartaná. Mondottam, az én véleményem szerint PV tv. Tasnádit semmi esetre sem fogja támogatni.

Kérdeztem, belátja-e most, mily bölcs előrelátás volt PV tv.-től hogy ebben a tülekedésben nem vett részt, mert előre látta annak teljes csődjét. „Hát igen, Szálasinak igaza volt!"

Meg kell végre értsétek, Szálasinak ma sokkal komolyabb programja van, mint amitől oly sokan félnek, hogy fel akarja akasztani azokat, akikre oka van haragudni. Erre legjobb bizonyíték, amint te is bizonyára értesültél már róla – Szálasi az általa javasolt koalíciós listán a pénzügyet szánta annak az Imrédynek, aki őt három évre fegyházba zárta.

Véleményem: az Imrédy-táborban teljes a fejetlenség. Rajniss tomboló gyűlölettel van úgy a klikk, mint Bakyék irányában. Egyelőre elvesztette önuralmát, és még nem tudja, merre induljon. Érzi a csávát, amibe belekerült, amikor alig egy hónappal ezelőtt aláírta az Imrédy keresztény származására vonatkozó nyilatkozatot. Még nem találta meg a módját, miként másszon ki ebből. De már keresi. Valószínűleg azt akarja először lemérni, mi maradt meg az Imrédy-féle szervezetekből. Ha sikerül jelentősebb csoportot összefogni, akkor ő fogja átvenni a párt vezetését. Bármiként is ügyeskedik, csak egy út van számára: PV tv.-hez kell jönnie. Lehetetlen a MÉP-hez menniök, ahonnan kiléptek, még kevésbé Bakyékhoz, akik rövid idővel az érdekházasság megkötése után lefejezték vezérüket. S Rajnissnak személy szerint is komoly oka van tartani a klikktől, akinek [így!] eltávolítására írásbeli javaslatot nyújtott át Sztójaynak múlt hó 20-án, a parlamenti egységtárgyaláson. Ezt a kényszerhelyzetet érzi, ennek megfelelően előzékeny volt velem. Jelenlétemben ½ 2-re találkozót beszélt meg Ulainnal (ebéd a Ritzben), többször figyelmeztettem, hogy elkésik, Ulain 2-kor felhívta, jön-e már, dacára ennek csak ½ 3-kor tudtam eljönni, mert még az előszobában is volt mondanivalója.

Úgy vélem, a PV-t mindenütt eláztatni akaró ellenségek sorából

Imrédy pártja és a KABSZ kiesett, azoknak csupán felszámolását kell még siettetni.

Már csak két ellenfelünk van: a klikk és Bakyék.

Bakyék ellen felvonult a klikk, a MÉP, a MMP, a KABSZ.

Csak idő előtt észbe ne kapjanak. Egymást agyoncsapva végre tényleg meglesz az egypárt: a Szálasi Ferenc által vezérelt Hungarista Mozgalom.

Kovarcz Emil s. k.

A krónikás is írhat összefoglalót; a Kovarcz-feljegyzés alaposan kiteregette a szélsőjobb szennyesét, 1944 nyarán.

20

„Winkelmann érdeke is az, hogy ... a pálmát ne egyedül Veesenmayer vigye el"

1944. augusztus 12-én a normandiai inváziós hadszíntéren a német csapatok megkezdték az általános visszavonulást, három nappal később, augusztus 15-én a szövetséges angol–amerikai–francia csapatok partra szálltak Dél-Franciaországban, Toulon és Nizza között. Augusztus 17-én a 2. Belorusz Front rohamegységei elérték Kelet-Poroszország határát, ugyanezen a napon az amerikai csapatok felszabadították Chartres-t és Orléans-t, a kanadaiak pedig Falaise-t. Dél-Franciaországban az inváziós hídfő szélessége meghaladta a 80 kilométert, von Kluge tábornagyot, a franciaországi német csapatok főparancsnokát Hitler menesztette, helyébe Model tábornagyot nevezte ki.

Augusztus 18-án Moszkvában külön napiparancs adta hírül, hogy a szovjet csapatok a középső frontszakaszon felszabadították Sandomierzet, (e város Nyíregyházával azonos hosszúsági fokon fekszik), az északi fronton pedig újabb sikeres támadó hadműveleteket folytattak a szovjet csapatok a Pejpusz-tó és Pszkov között. Augusztus 19-én a 2. Ukrán Front csapatai offenzívát kezdtek Iaşi térségében. Augusztus 20-án felkelés robbant ki Párizsban, Toulonba benyomultak a francia csapatok. Augusztus 22-én a 3. Ukrán Front csapatai új támadást indítottak Kisinyov térségében, és már az első 48 órában több mint 70 kilométert nyomultak előre.

Augusztus 23-án a francia ellenállók, a polgári lakosság támogatásával, felszabadították Párizst.

Szálasi, szokásától eltérően, most nagy gondossággal vizsgálta a Naplóban a harctéri helyzetet, és arra a meglepő felfedezésre jutott, hogy az angolszászok rendelkezésére álló 80 hadosztály az inváziós fronton nem elegendő a döntéshez, az így bevetett erő „mészárszékre és vágóhídra kerül".

A dél-franciaországi partraszállásról például így írt:

A mai nap folyamán Dél-Franciaországban megtörtént a német hadvezetőségtől ebben a területben várt angolszász partraszállás.

Vélemény: érthetetlen az angolszász hadvezetőség szándéka; úgy lát-

szik, az Atlanti-fal délen csak a Szajnáig tart, Északon viszont egész Norvégiában húzódik; ezt akarja az angolszász haderő megkerülni, és egész Délnyugat-Európa letörésével lélektanilag a német népet felmorzsolni; igen kockázatos és vakmerő terv az angolszászok részéről, mert ha nem sikerül, és nem fog sikerülni, hatalmas katasztrófa fogja érni az egész Európában partra tett csapatait; november hónapig sok minden el fog dőlni; az angolszászok szerencsevadász-hadászata ebben az esztendőben még valószínűen teljes csődöt fog mondani.

Szálasi tehát mind a normandiai, mind a dél-franciaországi frontokon kedvezőtlennek ítélte meg az angolszászok kilátásait, de maga is érezhette, hogy mindez magyarázatra szorul, mert hozzáfűzte:

Ha az angolszász vezetőség az inváziót mindezek dacára mégis 1944-re határozta el, ennek csak az a magyarázata lehet, hogy a szovjet hadserege már annyira gyönge, hogy a német hadsereg részéről ellene várható döntő csapást nem fogja bírni.

Azt, hogy a „gyönge" szovjet hadsereg 1944. augusztus közepén már Kelet-Poroszország határáig jutott, hogy a középső fronton a szovjet csapatok a Visztula felé közeledtek, délen pedig elérték a Kárpátok előterét és küszöbönállott a Romániában összpontosított német csapatok elleni halálos csapás – mindez valahogyan elkerülte a volt vezérkari tiszt figyelmét, ő ekkor csak a nyugati inváziós hadszíntér eseményeivel törődött.

Szálasi tehát tovább pingálta rózsaszínre a nyugati hadszíntér egyre sötétedő képét:

A német hadvezetőség nyugodtan kiürítheti egész Közép- és Dél-Franciaországot, mert ezek a területek hadászatilag nem lényegesek és fontosak; védelmi elhatározásában a német vezetés visszavonhatja hadseregeit Amiens–Reims–Langres–Besançon–Genf–Alpok–San Remo területeibe és vonalába, innen hadászatilag bármikor újra kezdeményezhet a legkiválóbb adottságok mellett, feladhatja tehát egész nyugodtan Párizst magát is, ha szükséges; semmi körülmények között nem szabad presztízskérdést csinálnia Franciaország kiürítéséből a megadott vonalakig; a megadott vonalaknak a tartása viszont már nem presztízskérdés, hanem kimondottan hadászati követelmény;

Svájc megszállása a németek részéről elsőrangú hadászati követelmény, minden érzelgősség nélkül végre is kell hajtania éspedig rövidesen.

A keleti fronton egyre nagyobb arányokban kibontakozó szovjet offenzíva, a Wehrmacht napról napra súlyosbodó helyzete, amely egyes frontszaka-

szokon szinte már a végső katasztrófa árnyékát vetette előre, nem hatolt el Szálasi tudatáig; 1944 augusztusának első felében még csak fel sem ötlött benne az a lehetőség, hogy éppen a keleti fronton roppantják szét először a Wehrmacht ellenállását – és éppen a szovjet csapatok . . .

■

Szálasi fő figyelme továbbra is a belpolitikára irányult. Imrédyék „kilövése" után napról napra türelmetlenebbül várta a hívó szót – ha nem is a hatalom teljes átvételére, de legalábbis a hatalomban való nagyobb részesedésre. De sem Horthy, sem Sztójay, sem Veesenmayer, ha más és más okok miatt is, nem tett egyetlen említésre méltó lépést sem a PV felé. Sztójay, miután sem a belpolitikai egység megteremtését, sem a háborús termelés fokozását nem tudta elérni, megbukott mint miniszterelnök; ezenkívül egészségi állapota is leromlott, ágynak dőlt. Veesenmayer energiájának jó részét a Winkelmann-nal folytatott hatalmi vetélkedés kötötte le, Horthy pedig, a Napló tanúsága szerint, szinte tudomásul sem vette Szálasi létezését.

Pedig sok feljegyzésre méltó dolog történt azokban a napokban. A „Fekete Ember" jelentése:

VIII. 14. Mecsér: Winkelmann 9- vagy 10-én Kormányzónál volt. Zsidókérdés is szóba került.

Jurcsek: 12-re Kormányzóhoz volt híva, kormányalakításról volt szó. Megbízásról. Helyette: Kormányzó kifejti, hogy [a Reményi-]Schneller-kormány igazi és jó lesz.

Kéri Jurcseket, segítse ezt. Járjon közbe, hogy jobboldal is támogassa a kormányt.

Követ repülőt vár percenként, indulásra kész.

Vörösnél Lázár és kis Horthy látogatása volt. HM őrizteti magát. Harckocsi is van e célra. Testőrlövész-század testőrlövész-zászlóaljjá alakul át.

VIII. 16. Vörös hozzájárul, nehezen mint beteg ló, hogy VIII. 20. után utazik mégis Guderianhoz. Levél így ment VIII. 18-án. Félő, hogy utolsó peroben ürüggyel visszatáncol.

VIII. 17. Veesenmayer 15-én kirepült, 17-én visszarepült. Részlet még nincs.

Veesenmayernek nem is volt sürgős, hogy tájékoztassa Szálasit a Vezéri Főhadiszálláson folytatott tárgyalásairól, ezért a Hungarista Mozgalom türelmetlen vezére kerülő úton próbált valami érdemlegest megtudni a várható fejleményekről. Elküldte tehát Vajnát Bonczos belügyminiszterhez, azzal az ürüggyel, hogy az augusztus 14-én feltett kérdésekre, nevezetesen

a gyűléstilalmi rendelet, a röpcédula-, plakátpropaganda megszüntetésére, Szálasi tervezett tiszántúli útja zavartalanságának biztosítására, sürgősen választ szeretne kapni.

Bonczos belügyminiszter kitért a Vajnával való személyes találkozás elől, és a válaszadásra azt az utat választotta, hogy augusztus 18-án 20 órakor lakásán, telefonon felhívta és – Vajna feljegyzése szerint – közölte vele:

A minisztertanács úgy döntött, hogy a gyűléstilalmi rendeletet, valamint a plakát[ok] kiragasztását tiltó rendeletet nem tudja felfüggeszteni, mert ez ma éppen – amikor a belpolitikai nagy kibékülésre lépéseket tesznek – komolyan veszélyeztetné a kibékülés és összefogás útját. Egyébként 1–2 héten belül nagy változás lesz – mondotta Bonczos –, de erről nem szabad beszélni, s akkor az új kormány adja ki ezt a módosító rendelkezést. Addig arra kérte Vajnát, hogy a gyűlésekről mondjon le a Nyilaskeresztes Párt is, mint a többi pártok. S arra kérte még, hogy a röpcédulázást is hagyjuk abba, nem mondja, hogy csak mi csinálunk röpcédulákat egyedül, de mi is csinálunk ilyeneket.

De Vajnát nem a röpcédulázási vagy a gyűléstilalom érdekelte – bár a forma kedvéért erősen vitatta a kormány álláspontjának helyességét –, hanem a feljegyzés szerint meglehetős ingerültséggel fogadta Bonczosnak azt a kérését, hogy a Nyilaskeresztes Párt hagyja abba a röpcédulázást – a kibontakozás érdekében. Vajna kijelentette: az a véleménye, hogy Bonczosék nem is akarják komolyan a kibontakozást, a tárgyalásokat húzzák-halasztják. Benyomásait így foglalta össze:

A kibontakozási tárgyalások megkezdését igyekeznek kitolni, mert azt vagy a harctéri eseményektől teszik függővé, vagy pedig a Veesenmayer–Winkelmann-féle „páncélos anyagcsata" eldőltétől. Bonczos maga is érzi, hogy ő csak átmeneti tünemény, s ezért se jobbra, se balra nem szeretne kellemetlen lenni rövid uralkodása alatt. Ezért tesz is valamit, meg nem is.

Szálasit persze ez nem nyugtatta meg, ezért tovább puhatolózott, most már magánál az állítólag dezignált miniszterelnöknél, Jurcsek Bélánál. Szőllősi kérdésére Jurcsek meglehetősen homályos választ adott:

Nem kapott mind ez ideig formális megbízást a tárgyalásokra. Fenn járt ugyan a Kormányzó úrnál, és előadta neki a helyzetről táplált felfogását. A Kormányzó úr felfogása és az övé között azonban lényeges eltérés van, és ezért ő a Kormányzó úrnak ki is jelentette, hogy ennek

folytán legfeljebb informatív (tájékoztató) megbeszéléseket fog folytatni a pártokkal. Itt megemlítette, hogy Szálasi Ferenccel is szeretne eszmecserét folytatni. Én ezt a szándékát örömmel üdvözöltem.

Jurcsek e tárgyalás folyamán nem tett említést Szőllősinek az esetleges Reményi-Schneller-kormányról, ismertette viszont elgondolását „a szóba jövő összes pártokból kiválasztott szakértő kormány alakítására".

Szőllősi kifejtette: Jurcsek „a Nemzetnek feltétlenül rendkívül nagy szolgálatot tesz, ha a tárgyalásoknak olyan alapot tud adni, mely végre lehetővé teszi Szálasi Ferencnek a kormányzatba való bekapcsolódását".

Jurcsek semmitmondó válasza: Szálasi 1944. július 20-i, Sztójay miniszterelnökhöz intézett tervezetének másolatát juttassa el hozzá, és „a kapcsolatot állandóan tartsa vele".

Szálasit Szőllősi jelentése ismét bizakodással töltötte el, s ezt a bizakodást még fokozta is az, hogy másnap, augusztus 20-án, Csatay honvédelmi miniszter hajlandó volt őt fogadni. A Nyilaskeresztes Párt vezére úgy érezte, nem is teljesen alaptalanul, hogy legfelső katonai körök szemében szerepe megnőtt, lám, már Csatay vezérezredes is tárgyal vele; igaz, csak a Nyilaskeresztes Párt és a leventemozgalom viszonyáról.

A helyzet teljesebb megértése céljából: Béldy Alajos, a leventemozgalom vezetője és főparancsnoka augusztus 12-én, a maga kezdeményezéséből felkereste Szálasit Csobánkán, állítólag azért, mert azt szeretné,

> ... ha [a] mostani nagy harc ideje alatt a politikát kikapcsolhatnák az ifjúság neveléséből.

A tárgyaláson Béldy elfogadta Szálasi azon ajánlatát, hogy a Hungarista Mozgalom adja a vezető ifjúsági törzset, mely ideológiailag a nevelést kézbe veszi.

Vajna a következőket jegyezte fel Béldynek Szálasiról kialakított véleményéről:

> Csobánkáról hazajövet arról beszélt Béldy, hogy mennyire örül annak, hogy Szálasival találkozott, akit már régen nem látott. Most látja, mekkora koponya és milyen nagyszerű meglátásai vannak és elhatározásai. Nagyon tetszett neki, amint Szálasi a Szolgálati Szabályzat arany igazságait levezette a nemzetiszocializmus elveibe. Azt hangsúlyozta, hogy ő is ezt hangoztatta, csak nem tudta a rendszer miatt, de sok más erőtényező miatt sem nyíltan nemzetiszocialista ideológiának nevezni, s ezért mindig nacionalizmusról és szocializmusról beszélt. Még így is sok küzdenivalója volt a papokkal és Kállayval, valamint elődeivel és különösen Szinnyei-Merse volt kultuszminiszterrel. Felírta telefonszámomat, és azzal búcsúzott, hogy mostantól kezdve gyakran fogunk találkozni. Szer-

dán már értesíteni fog a Csatayval folytatott tárgyalásról. Az a benyomásom volt a beszélgetés alatt, hogy kimenet azt hitte, hogy Szálasit az Ali baba és a 40 rabló (Kárpátokban az oroszok stb., össze kell fogni stb.) meséjével le fogja szerelni, vagy legalábbis félre tudja állítani, s mikor visszajöttünk, azt éreztem, hogy egy más emberrel utaztam. Azt mondotta, hogy sok szépet tanultam, amit eddig is tudtam, de magamban nem tudtam rendszerbe foglalni. Érzem, hogy egy felelős emberrel több van, aki velünk érez, s talán a jövőben több határozottsággal fog a koreszme szellemében is érte felelős helyeken beszélni. A Kormányzóval kapcsolatban azt mondotta: Istenem, ha Szálasi ezt ilyen gyönyörűen elmondaná a Főméltóságú úrnak, ő megértené, és mindent meg lehetne csinálni. Mondottam: Javasold, hogy a Kormányzó hallgassa meg ebben a kérdésben, és légy nyugodt, Szálasi el fogja mondani mindezt, amit neked elmondott.

A Szálasi–Csatay-találkozóra augusztus 20-án került sor, a tárgyalás este 19,30 h-tól 21 h-ig tartott. Ennek során

Csatay elfogadta PV-nek azt a javaslatát, hogy a leventeintézmény világnézeti nevelését vegye át a Nyilaskeresztes Párt, de olyképpen, hogy erről senkinek tudomása ne legyen, és erre olyan nyilaskeresztes párti ifjúsági vezetőket jelölne, akiknek a Nyilaskeresztes Pártban való tagsága nem ismert; egyetértett PV-nek azzal a javaslatával is, hogy a valláserkölcsi nevelést is azokra a papokra és lelkészekre kellene bízni, akiket a PV megjelöl; Csatay felhatalmazást adott Béldy Alajosnak, arra nézve, hogy PV-vel a szükséges megbeszéléseket folytassa le, és a terveket készítse elő.

Szálasi ezek után Csatay magyar soviniszta és nácielienes érzelmeinek hízelegve, biztosította a minisztert, hogy egyaránt ellenzi „a moszkvai marxizmust és a nürnbergi Völkische Bewegungot" – mire Csatay elfogadta a PV-nek a választások kiírására vonatkozó makacs javaslatát.

A találkozó második része azzal telt el, hogy Szálasi részletesen kifejtette az Európa-közösség megteremtésére vonatkozó elgondolásait, de Csatay ehhez már nem volt „partner", a Napló egyetlen megjegyzését, kérdését vagy ellenvetését sem rögzítette, amit Szálasi „a nagy érdeklődés és megértés" jelének tulajdonított. (Valószínűleg az ellenkezője volt igaz.)

De akárhogyan is: Szálasi kétségkívül eredménynek könyvelhette el, hogy sikerült utat találni Béldyhez és Csatayhoz, kettőhöz Horthy ún. magyar tábornokai közül; e tábornokokról úgy tudták, hogy a kormányzó legbiztosabb támaszai közé számítanak.

■

Augusztus 20-án meggyorsult „az események irama", elsősorban a Winkelmann-vonal jóvoltából. Szálasit Csobánkán meglátogatta Warnecke („német birodalmi úr"), és 75 perces beszélgetést folytatott vele.

A Napló először is rövid áttekintést nyújt Szálasi és az SS kapcsolatáról, pontosabban: Winkelmann, Kienast és Warnecke állásfoglalásáról a Hungarista Mozgalommal szemben, ezekkel a szavakkal:

> Winkelmann a magyarországi SS-csapatok parancsnoka, tábornoki ranggal, közvetlenül Himmlerhez kapcsolva; kimondottan és egyértelműen a Pálffy–Baky–Rupprecht-csoportot támogatja, a Hungarista Mozgalommal nem tud egyetérteni, eddig nem kereste az összeköttetést a PV-vel, talán azért is, mert dr. Höttl révén úgyis összeköttetésben volt és van a Párttal;
>
> Kienast politikai jobbkeze Winkelmann-nak, nála ugyanezt a szerepet tölti be, mint dr. Haller Veesenmayernél. PV ismeri, egyszer találkozott vele 1937-ben, azóta sem beszéltek egymással;
>
> Warnecke német birodalmi kereskedő, porcellán- és üvegáruügynök, akivel PV megismerkedett Brinzey György akkori párttag révén 1940 vége felé, pár hónappal fegyházból való szabadulása után; az illető 1941 elején egészen az év nyaráig igen tevékenyen vett részt a Párt életében, különösen annak külügyi vonatkozásaiban akart segítségére lenni; erőteljes tevékenysége miatt azonban német hivatalos helyen munkáját leállították, és megtiltották neki, hogy a Nyilaskeresztes Párttal a továbbiakban érintkezzék; közvetlen modora és talpraesett meglátásai igen közel hozták PV-hez.

Az 1944. augusztus 20-i találkozón a beszélgetést Warnecke annak bizonygatásával kezdte, hogy Németországban a Hitler ellen elkövetett merénylet óta „Himmler veszi át a külpolitika teljes irányítását", ebből következően

> . . . a magyarországi kibontakozással kapcsolatban Winkelmann a döntő személy, és nem Veesenmayer, aki máskülönben is SS alárendeltje Winkelmann-nak, azt javasolja ennélfogva a PV-nek, ne zárkózzék el az elől, hogy Winkelmann-nal vagy Kienasttal beszéljen, mert igen fontosnak tartaná.

Szálasi, aki 1944. augusztus 20-ig Veesenmayerben látta a Harmadik Birodalom igazi és teljhatalmú képviselőjét, most egy kissé megingott. Feltehetően sértette hiúságát, hogy Veesenmayer is, Haller is már jó néhány napja elhanyagolta, egyikük sem sietett tájékoztatni őt a követ berlini útjának eredményéről; de arra is felfigyelhetünk, hogy Kienast igen haté-

kony érvet használt, amikor az SS-ben érvényes katonai fölé- és alárendeltséget is megemlítette a PV-nek – a volt vezérkari tisztnek.

Így történhetett, hogy bár Warneckének Szálasi azt mondta, hogy csak Veesenmayerrel fog tárgyalni, másfelől közölte:

> Nincs kifogása az ellen, hogy – Veesenmayernél történt előzetes bejelentés alapján – Kienasttal jöjjön össze és beszélgessen, de minden kötelezettség nélkül.

Vajna és Kemény a PV utasítására még aznap este, 11 órakor, a Gellért-szálló halljában tájékoztatta Hallert, Veesenmayer politikai tanácsadóját a Warnecke–Szálasi-beszélgetésről azzal, hogy Szálasi tanácsot kért: lehetséges lenne-e

> ... Veesenmayerrel beszélgetnie, mielőtt Winkelmann-nal találkozna, nem lenne-e lehetséges, hogy ennél a beszélgetésnél Winkelmann [helyesen: Veesenmayer – *A szerk.*] is jelen legyen, és egyáltalában mi a véleménye Veesenmayernek e kérdésben? Szálasi semmit nem akar tenni Veesenmayer tudta nélkül.
>
> Haller nyugodtan fogadta a közlést és kijelentette, hogy Winkelmann két nap előtt érkezett vissza a főhadiszállásról, Veesenmayer pedig csak mai napon délben közvetlenül a Führertől. Bár még részletesen nem beszélt a főnökével, máris úgy látja, hogy Veesenmayert sem meg nem gyilkolták, sem le nem váltották, hanem igenis visszajött, és a német politikai vezetés itteni vonatkozásban erőteljesen megerősödött az ő javára. Éppen ezért azt ajánlaná saját személyében, hogy Vajna tv. ne keresse fel Kienastot, vagy ha megígérte, akkor adjon kitérő választ. Egyébként az ügyet azonnal jelenteni Veesenmayernek és [a] választ másnap, VIII. 21-én de. 11 órakor Vajna tv. lakásán megadja, kérte, hogy ezen Kemény tv. is jelen legyen, miután más fontosabb közlései is lesznek.

Veesenmayer olyan nagy fontosságot tulajdonított annak, hogy az SS-parancsnokság tárgyalni akar Szálasival, hogy nem is várt a válasszal másnap délelőtt 11 óráig, hanem azonnali közbelépésre utasította Hallert. Így történt, hogy Haller már két óra múlva, éjjel egy óra körül felkereste Vajnát, hogy vele együtt kimenjen Csobánkára és átadja a PV-nek Veesenmayer üzenetét.

Az üzenet így hangzott:

> Vajna Gábor és Kemény pt.-oknak Winkelmann-nal kapcsolatos bejelentései alapján, melyeket PV rendelkezésére hoztak dr. Haller útján tudomására, Veesenmayernek az a nézete, hogy PV nyugodtan elmehet

Winkelmannhoz a beszélgetésre, mert valószínűen csak politikai rendőrségi kérdésről lesz szó, mert a politikai megbízatás Veesenmayer kezében van; így Veesenmayer PV belátására bízza, hogy felkeresi-e Winkelmannt; valószínűnek tartja azt is, hogy Warnecke úr minden jó szándéka dacára félreértette Winkelmann megbízatását; újra hangsúlyozottan kívánja rögzíteni, hogy Winkelmann-nak rendőri kérdések tisztázásán kívül más meghatalmazása nincs; miután Veesenmayer nem szeretné, hogy esetleges rendőri kérdések szükséges megbeszélése elmaradjon valamilyen félreértés miatt, ő is azt javasolná, hogy PV a feltehetően csak rendőri kérdéseket tartalmazó megbeszélés elől ne térjen ki; nem akarja befolyásolni PV-t elhatározásában, ez természetes;

PV döntése dr. Haller előtt: semmi rendőrségi kérdéseket érintő ügyletekről nincs beszélnivalója Winkelmann-nal, amennyiben azonban tényleg ilyen tárgyú kérdéskomplexum fennállana, úgy kérni fogja Winkelmannt, hogy ne Warnecke urat küldje hozzá, hanem egyik alárendeltjét hivatalos megbízatással; ezért PV megbízza Vajna Gábor és Kemény Gábor pt.-okat, hogy ebből a szempontból tisztázzák a helyzetet még 21-e folyamán olyképpen, hogy PV nevében felkeresik Kienast urat, és tőle kérnek hivatalos felvilágosítást a kérdéses ügyre vonatkozóan . . .

Haller ezt a megoldást ott, helyben, a PV előtt helyesnek találta, egyébként pedig, „teljesen a PV belátására bízta, hogyan intézi el".

De Haller – vagy talán inkább a háttérben, a jobb politikai érzékkel rendelkező, az intrikák szövevényeiben jobban eligazodó Veesenmayer – nem volt teljesen biztos abban, hogy a Vajna–Kemény–Kienast-tárgyalás nem tartogat-e számukra kellemetlen meglepetést. Így történt, hogy

VIII. 21-én 11 h-kor Haller megjelent Vajna tv. lakásán, és ismét hangsúlyozta, hogy Veesenmayer kívánatosnak tartaná, ha Szálasi Winkelmann-nal találkoznék. Egyébként megnyugtatott, hogy Veesenmayer hatáskörében semmi változás nem állott be, Veesenmayer ragyogó jó kedvvel érkezett meg, és a helyzet meglehetősen tisztázódni fog. Egyéb közlése nem volt.

A Napló így folytatódik:

Kienast Hauptsturmführernél [így!] Vajna és Kemény tv.-ek fentiek alapján VIII. 21-én du. 15 h 30-kor felmentek Bérc utca 15. szám alatt az SS-központba (Chorin volt villája a Gellérhegyen), ott Kienast fogadta őket, és Vajna tv. feltette a kérdést, tulajdonképpen miről volna szó Warnecke Szálasinál tett látogatásával kapcsolatban. Kienast kijelentette, hogy a július 20-i eseményekkel kapcsolatban az SS jelentősége érthetően igen megnőtt, és ennek megfelelően Winkelmann Magyarországon is túllépi az egyszerű szakrendőri feladatkört.

Ezután Kienast, nem nagy taktikai érzékkel, személyi problémákat hozott szóba, első helyen említve a Baky-kérdést, amire a nyilasok határozottan elutasító álláspontra helyezkedtek, és Kienastnak csak hosszas bizonygatás után sikerült meggyőznie látogatóit, hogy más, fontosabb, az egész magyarországi kibontakozást érintő témákról óhajtana Winkelmann a PV-vel tárgyalni.

Bár Vajna és Kemény igyekezett Bakyt a lehető legfeketébbre festeni, Kienast kijelentette, hogy „mégis Baky az, akiben munkatársukat tudják".

Miután a nyilas küldöttek belátták, hogy hiába minden további erőfeszítés (vagy denunciálás),

> ... Kemény tv. megkérdezte, hogy szóval Winkelmann kívánja-e a Szálasival való találkozást, mire Kienast kijelentette, hogy igen. Mikor Winkelmann visszajött, azonnal övele vette fel az érintkezést és említette meg, hogy a változott viszonyok között beszélnie kell Szálasival. Miután Kienast Szálasit 1937 óta ismeri, ajánlkozott, hogy megkeresi a találkozás lehetőségét. Így indult ki Warnecke kezdeményezése.

Amikor pedig Kienast ismételten biztosította a még mindig aggodalmaskodó Keményt, hogy szó sincsen Szálasi és Baky egy szintre hozásáról, hanem

> ... nagy fontosságú, szakba vágó és mindkettőnk érdekét szem előtt tartó beszélgetésről volna szó. Vajna tv. erre kitért arra, milyen kár, hogy ilyen későn jönnek ezzel, és ez ideig tűrték azt a látszatot, amit végül is kénytelenek voltunk magunkévá tenni, hogy az SS Mozgalmunkkal szemben érdektelen, a legnagyobb népi mozgalomról és Vezéréről egyszerűen tudomást sem akar venni, s azokat a hallatlan nagy és valójában teljesen önzetlen szolgálatokat, amit [így!] a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom az Új Európáért és benne elsősorban a Führerért és a Német Birodalomért tett, teljesen figyelmen kívül akarja hagyni. Kemény tv. rámutatott arra a szüntelen, eredményes és konkrét munkára, amelyet Vajna tv. ennek szolgálatában tett, ami egyszerűen figyelmen kívül maradt. Kienast rámutatott arra, hogy a Pártunk mindig hangsúlyozta, hogy ő csak Veesenmayerrel áll szóba, mintha Winkelmann nem is léteznék, ők is sérelmezhették.

Azután újabb nyilas szemrehányás:

> Lehetetlen, hogy ilyen jelentős átállítás idején rendőri szolgálatot lehessen teljesíteni ilyen nagy mozgalom figyelmen kívül hagyása mellett.

Kienast válaszként Höttlre hárította a felelősséget a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom mellőzése miatt, de – mondotta –

> ... most már változott a helyzet, amennyiben Höttl kizárólag szakember marad rendőri és hírszerzői vonalon, viszont Winkelmann őt állította be a rendőrpolitikai kérdések kézbevételére.

Vajnát és Keményt mindez nem elégítette ki, ők többet, mást szerettek volna hallani. Elsősorban azt, hogy az SS Magyarországon a kibontakozás keretében teljes belpolitikai átállítást óhajt megvalósítani, vagyis: ígéretet a Nyilaskeresztes Párt teljes hatalomra juttatására.

Kienast erre kitérően válaszolt, a náci párt történelmi tapasztalataira utalva:

> ... súlyos pillanatról van szó: a háború valóban végkifejlődés előtt áll. Mikor Németországban 10 év előtt átvették a hatalmat, egészen mások voltak a feltételek, és mégis mai napig sem tudták a belpolitikai teljes átállítást maradéktalanul megvalósítani, mint azt a Führer elleni merénylet a legélénkebben bizonyítja. Itt tehát nagy óvatossággal kell a kérdésben eljárni. Éppen ez az, amiben a beszélgetésnek a két vezető között létre kell jönni, és éppen ezért kérdezi, veheti-e már biztatásnak azt, hogy ketten megjelentünk, arra, hogy a találkozás Szálasi részéről is elfogadást nyert. Vajna tv. kijelentette, hogy úgy véljük, igen.

Kemény megkérdezte:

> Milyen formában fog nyilvánosságra kerülni Winkelmann szerepének kiszélesítése, mire Kienast kijelentette, hogy sehogy, ez a dolog természetéből adódik, s ezt észre kell venni mindenkinek, aki politikai érzékkel bír.

Vajna kérdése:

> Mikor gondolják a találkozót? Kienast azt válaszolta, hogy Veesenmayer ma adta át a Kormányzónak a levelet, tehát Horthynak néhány napon belül el kell magát határoznia, márpedig ők szeretnék, ha a Winkelmann–Szálasi-találkozó ez előtt történne meg. Kedden, 22-én nem lehet már, de szerdán vagy csütörtökön bármikor, Szálasi jelölje meg a közelebbi terminust.

Amikor pedig Kienast arra kérte Vajnát, hogy vele tovább is állandó érintkezésben maradhasson,

Vajna tv. erre késznek mutatkozott, s kijelentette, hogy hajlandó áldozatosan és a közös cél érdekében eltávolítani azt a tövist, amit az SS és Mozgalmunk közé szúrtak felelőtlen tényezők, minden nagy szolgálat ellenére, amit a Pártunk és Mozgalmunk teljesített.

Ugyanez más „hangszerelésben":

Vajna tv. végül kijelentette, hogy sem Szálasinak, sem a Párt egy[egyetlen] tagjának nem imponál egy miniszteri állás vagy más stallum. Egyébként mi 1939 óta a Nemzetiszocialista Német Munkáspárttal és az SS-szel kerestünk és tartottunk fenn kapcsolatot, ez ideig a német követséghez utat soha nem kerestünk, de érthető megdöbbenésünk, amikor március 19-e után éppen az az SS tagadott meg minket és vált ellenségessé velünk szemben, aki iránt a legnagyobb bizalommal voltunk.

A tárgyalás utolsó részét a Napló így rögzítette:

Ezután Kienast azt a határozott kérdést vetette fel, hogy kettőnkön és Szálasin kívül erről a beszélgetésünkről *senki* ne értesüljön, erre ígéretünket kérte. Ketten kijelentettük, hogy mi megígérjük, de a Pártvezetőnek jelentjük, s a továbbiakról majd ő dönt, amit Kienast tudomásul vett. Megkérdezte másodszor, hogy [a] Warnecke és Szálasi között lefolyt beszélgetésről tud-e még valaki, hogy Vajna tv. elmondotta-e valakinek. Vajna tv. kijelentette, hogy ő nem mondott el semmit, mert ő nem áll más vonalon, Kemény tv. pedig közölte, hogy ezt a kérdést is megjelenti Szálasinak és a választ majd ő megadja. Kienast kijelentette, hogy ezzel a beszélgetéssel kapcsolatban is már traccs indult meg, ezért szeretné, ha ezek a beszélgetések szigorúan magunk között maradnának.

Milyen következtetést von le mindebből Vajna? Mindenekelőtt azt, hogy

... miután Veesenmayer valószínűleg konkrét bizonyítékokkal igazolta Himmler előtt is, hogy a Szálasiról elhangzott vádak alaptalanok, s most már ott is látják, hogy itt hiba történt, amit sürgősen ki kell küszöbölni, miután Kienast hangsúlyozta, hogy a háború döntő szakába lépett, és Magyarországnak még 3–4 évig szintén ki kell venni belőle részét, Winkelmann tehát parancsot kapott a Szálasi-kérdés tisztázására, ha tetszik neki, ha nem: meg kell csinálnia a találkozót. Most azonban ők is keresik a legtiszteletreméltóbb megoldási lehetőséget. Kienast kijelentette azt is, hogy a kérdés Himmler és Ribbentrop közt is megvitatásra került, nyilvánvaló tehát Veesenmayer–Winkelmann kintlétének hatása. Mindenesetre Winkelmann érdeke is az, hogy része legyen az

egészséges kibontakozásban, és a pálmát ne egyedül Veesenmayer vigye el, ezért volt talán az, hogy ne tudjon más senki ezekről a beszélgetéseinkről velük.

Vajna saját és Kemény álláspontját így körvonalazta:

Az volna a helyes, hogy ne Szálasi menjen Winkelmann-hoz, hanem ha már Winkelmann nem tud Szálasihoz kijönni, akkor feltétlenül Veesenmayer hozza össze kettőjüket formális találkozóra, a követségen mutassa be őket egymásnak, s ott beszéljenek meg azután terminust négyszemközti beszélgetésre. Ezt nekik meg kell tenniök Szálasi felé, aki ellen olyan aljas és hazug rágalomhadjáratot megtűrtek.

■

Kienast hiába kérte a nyilasvezérek diszkrécióját, Vajna és Kemény a Gellérthegyről, a Bérc utcából szinte egyenest a Várba, az Uri utcába siettek, hogy Veesenmayer követet informálják az SS-főparancsnokságon folytatott tárgyalásról.

A Kienast–Vajna–Kemény-találkozó 15,30-kor kezdődött és 18 óra körül fejeződhetett be, este 21 órakor pedig Haller, Vajna és Kemény kíséretében, már megjelent Szálasi csobánkai rejtekhelyén, hogy átadja Veesenmayer alábbi üzenetét:

Veesenmayernek az a benyomása, hogy Kienast túllépte az illetékességét, és olyan kijelentéseket, valamint megállapításokat tett, melyekre valószínűen nem kapott felhatalmazást Winkelmanntól; Winkelmann nagyszerű katona, kiváló szakember, aki azonban a politikai követelményeknek megfelelően nem tud beállani, mert a körülötte levő ügyes férfiak csak szűk szempontjaik alapján világosítják fel a politikai kérdésekről, így a szükséges politikai tisztánlátást számára lehetetlenné teszik.

Veesenmayer azért azt kérte Szálasitól, hogy adjon engedélyt Vajnának és Keménynek egy olyan megbeszélésen való részvételre, ahová meghívná Winkelmannt és Kienastot is, továbbá, hogy egy alkalommal vacsorázzon vele és Winkelmann-nal, mert úgy véli, hogy „a fesztelen beszélgetés lehetősége sok minden zavaró és gátló körülményt ki fog küszöbölni".

Szálasi válasza:

Készséggel és örömmel tesz eleget Veesenmayer kívánságának.

A PV mindezek után úgy vélte:

> Veesenmayer igen ügyesen végzi a dolgát és érti is... Feltételezhető, hogy Winkelmann-nal való ügyét úgy fogja elintézni, hogy a konkrét esetből kifolyóan Winkelmannt teljesen maga alá tudja rendeltetni német döntő tényezők hozzájárulásával: egyelőre ez volna talán a legjobb megoldás.

Szálasi azt is remélte, hogy a Veesenmayerrel való együttműködése eredményeképpen felszámolja

> az úgynevezett Pálffy–Baky–Rupprecht-féle álnemzetiszocialista cimboraságot, mely szolgaian engedelmes eszköze a német imperialista szárny törekvéseinek.

Szálasi mérhetetlen önhittségét, egyúttal politikai naivitását tükrözi a „vélemény" zárószakasza:

> A Nyilaskeresztes Párt kezdeményezései a német vezetés burkolt imperialisztikus célkitűzéseit már eleve lehetetlenné tették; a konkrét javaslatok, melyeket a párt adott át a felelős döntő tényezőknek, olyan hatalmas erkölcsi hátrányba állítanák a német vezetés imperialisztikus célkitűzéseit, amely az Európa-közösség létrehozását német vezetés alatt igen kérdésessé tennék; a Párt kezdeményezéseiről tudomással bírnak ugyanis nemcsak Hitler és Veesenmayer, hanem a magyar Államfő, a magyar miniszterelnök, Mussolini és a japán követség is.

A Veesenmayer–Winkelmann „páncélos anyagcsata" – ahogyan ezt a magyarországi pozícióharcot Vajna nevezte – ebben a menetben, legalábbis a Napló szerint, ismét Veesenmayer javára dőlt el. Szálasi bizalma ismét helyreállt Veesenmayer politikai monopolhelyzetének szilárdságában, az SS-szel szemben addig tanúsított tartózkodását pedig csak megerősítette az, hogy Kienast és Winkelmann továbbra sem volt hajlandó feláldozni Bakyt és Ruszkayt a Nyilaskeresztes Párt politikai támogatása megnyeréséért.

■

Végül még az alábbi értesülés került be a Naplóba 1944. augusztus 21-én:

> Veesenmayer birodalmi követ és meghatalmazott levelet hozott a Kormányzónak Hitlertől, a levél tartalma állítólag a következő:
>
> 1. Hitler kéri a kormány átállítását és a Nemzet teljes beállítását a háborúba;

2. megnyugtatja a Kormányzót, hogy Magyarországból nem akar német birodalmi területet faragni, ezek a hírek nem felelnek meg a valóságnak;

3. Magyarország meg fogja találni az őt megillető helyét Európában;

4. a zsidókérdés végleges tisztázását kéri;

vélemény: amennyiben a levél tartalma megfelel a valóságnak, e levél olyan kérdésekre is ad választ, amelyeket a PV vetett fel a Hitlerhez szóló emlékiratában még június 26-án. Németország körülbelül októberre állítólag teljesen készen fog állani katonailag, erre az időpontra tehető a döntés is; nehéz lenne megmondani, hogy a német csapatok Franciaországban meddig fognak visszamenni, mert ez egyelőre az angolszászok részéről diktált eseményektől függ, de már nem sokáig: a hírforrás egyébként a katonai és politikai helyzetet nyugodtan ítéli meg.

Az utolsó mondatban foglalt értékelést a következő 48 óra eseményei alaposan megcáfolták.

21

„Wait and see – várni és meglátni”

1944. augusztus 23-án, a késő esti órákban, pontosan 22 óra 20 perckor, a Magyar Távirati Iroda bizalmas házi tájékoztatója a következő, New Yorkból származó Reuter-gyorshírt rögzítette:

„A bukaresti rádió közölte, hogy Románia elfogadta a békeajánlatot. A bukaresti rádió hírét a háborús tájékoztató iroda rádiófigyelő osztálya fogta fel."

Budán, a Királyi Várban, a Kormányzóságon, a kormányhivatalokban éppúgy, mint a Vár másik oldalán, a német követségen, villámcsapásként hatott a romániai fordulat.

Szálasi az 1944. augusztus 24-ére virradó éjszaka, valamint a nap további eseményeit így írja le a Naplóban:

1,30 h: PV-t felkeresték Vajna Gábor és Kovarcz Emil pt.-ok; PV-t értesítik a romániai eseményekről, melyek augusztus 23-án este következtek be; PV véleménye a kibontakozást és a teendőket illetően:

1. a legsürgősebben és elsősorban a harcoló első hadsereget kell alátámasztani, megbízható hadseregparancsnokot és hadtestparancsnokokat kell beállítani, nehogy a tábornoki cimboraság az első hadsereg Magyarországra való visszavételét rendelete se el a Kormányzón keresztül.

2. a német főhadiszálláson tartózkodó Vörös János vezérkari főnököt még a főhadiszálláson kérdezzék meg a német vezetők, hogy mi a célja a tábornoki cimboraságga l folytatott tárgyalásaival;

3. a tábornoki cimboraságot azonnal el kell fogni;

4. a Kormányzóhoz kell mennie PV-nek és Veesenmayernek, hogy a belső helyzetet Legfelsőbb Hely előtt tisztázzák; Reményi-Schneller, a vezérkar főnökének helyettese és Csatay is jöjjenek fel ugyanekkor;

jelenlevők egyetértenek a PV-nek ezzel az elhatározásával; PV elhatározza, hogy azonnal indulnak Budapestre a német követhez, akinek PV tudtul adja elhatározását;

2,30 h: váratlanul megérkeznek Csobánkára Kemény Gábor pt. és dr. Haller; Haller elmondja a helyzetet, ahogy n PV már értesült róla;

PV megmondja Hallernak véleményét és álláspontját; dr. Haller is ajánlja, menjenek Veesenmayerhez Budapestre, PV ott személyesen adja elő tervét; PV egyetért;

3,30 h.: mindannyian Budapestre indulnak;

4,30 h: Haller jelentést tesz a már lakosztályán levő Veesenmayernek, erős háromnegyed óra után visszajön és megmondja, hogy Veesenmayer egy kicsit pihenni akar, de 7 h-ra rendelkezésre fog állani, a német követségen jelen vannak: PV, Vajna Gábor, Kemény Gábor, Kovarcz Emil és Kovarcz Dezső pt.-ok, a németek részéről dr. Haller, majd később Rekowski;

a német követségen válik ismertté, hogy éjfél óta minisztertanács van, melyen többek között elhatározták, hogy a párttevékenységet felfüggesztik; a német követséget úgy értesítették, hogy pártfeloszlatásról szó sincs, csak a párttevékenység beszüntetéséről;

8 h: négyszemközti beszélgetés PV és Veesenmayer között:

PV véleményét nyilvánítja a megváltozott katonai helyzetről; felfogása szerint a hadászati védelmet a déli szárnyon vissza kell venni az Alduna–Szeret–Kárpátok vonalára, melyet okvetlenül tartani kell a román olaj és a magyar bauxit miatt; a politikai helyzetet nemcsak Magyarországra, hanem egész Délkelet-Európára nézve kell tisztázni a németeknek, mert nem Magyarország részkérdéséről van csupán szó, hanem egész Délkelet-Európáról, melyet az angolszász diplomácia le akar robbantani a nemzetiszocializmus Eruópa-bástyájáról. Erdély kérdése most másodrangú fontosságú, elsősorban nemzetiszocialista tömböt kell kialakítani Délkelet-Európában, mely célból az összes délkelet-európai nemzetiszocialista erőket össze kell fogni, előadja javaslatát a magyarországi helyzet végleges tisztázására;

Veesenmayer nem tartja szükségesnek, hogy PV-vel együtt menjen fel a Kormányzóhoz, tudatja azonban PV-vel, hogy ma 12 h-kor a Kormányzónál kihallgatása lesz, mely alkalommal meg fogja kérdezni, hogy a jelenlegi helyzetben a Kormányzó milyen magatartást akar tanúsítani és milyen magatartást nem akar tanúsítani, mit akar cselekedni és mit nem akar cselekedni, úgy látja, hogy az alkotmánnyal már nem lehet törődni, vége van az alkotmányosdi játéknak, kihallgatásának eredményéről részletesen be fog számolni PV-nek is.

A legszorosabb érintkezést akarja fenntartani PV-vel, akivel mindent közölni fog, tehát a kormányzói beszélgetésének lényegét is, éspedig azért, hogy PV ennek megfelelően ki tudja igazítani magatartását és cselekvését; kéri PV-t, tartsa a Pártot feszesen a kezében; megfelelő propagandát meg kell indítani; tanácsolja, hogy a Párt ne mozogjon nagyon erőteljesen, nehogy ürügyet szolgáltasson a cimboraságnak a Párttal szemben való fellépésre;

felajánlja PV-nek és vezető párttagjainak a menedékjogot a követsé-

gen arra az esetre, ha veszélyeztetve éreznék magukat; felajánl anyagi segítséget a Pártnak, ha szüksége lenne rá; minden segítséget biztosít, ami a Párt mozgását megkönnyíti;

PV megköszöni, hogy ezekben az időkben a német követ erre is gondol;

Veesenmayer kéri PV-t, hogy ezekben a nagy időkben kezdeményezzen olyan irányban és személyesen, hogy hívjon meg magához pártállásra való tekintet nélkül politikailag súlyos jobboldali személyeket, akiknek megmagyarázná a helyzetet és kezdeményezésének célját; ő, Veesenmayer segítségére lesz a PV-nek annyiban, hogy tekintetbe jövő egyes személyeket megfelelő utakon és eszközzel PV-hez fogja tolni, a többit már PV-re bízza, véleménye szerint győzni az fog, aki ezekben az időkben kezdeményez;

maradjanak a legszorosabb összeköttetésben egymással, erre nézve PV beszéljen Hallerrel;

PV tudomására adja Veesenmayernek, hogy még ma este felvilágosítást fog adni személyesen neki, hogy eddig mit cselekedett;

8,45 h: a német követségről mindannyian eltávoznak Csobánkára.

9,30 h: a közben ismertté vált pártfeloszlatással kapcsolatosan PV kiadja rendelkezéseit a jelenlevő pt.-oknak, valamint az eseményekkel kapcsolatos kezdeményezéseit átbeszéli velük; lényeg:

a Hungarista Mozgalmat kell beállítani; PV véleménye, hogy a feloszlatással egyedül és kizáróan csak a Nyilaskeresztes Párt fog nyerni, mert elindíthatja a pártkereteken kívül álló legszélesebb mozgalmát; a többi pártok mind meg fognak semmisülni, mert világnézeten alapuló mozgalmuk nincsen;

Kovarcz Emil pt. a mozgalmi tevékenységgel kapcsolatosan kap rendelkezéseket;

Vajna Gábor pt. rendelkezést kap, hogy keresse fel Reményi-Schneller miniszterelnök-helyettest és Ambrózy kabinetirodai főnököt, hogy a PV számára soron kívüli kihallgatást kérjenek a Kormányzónál, a kihallgatást még a hét folyamán kell kérni;

Kemény Gábor pt. utasítást kap, hogy ismertesse dr. Hallerrel PV-nek összes jelenleg kiadott utasításait; PV-nek ezt a kérését is adja át Hallernak; a hirtelen jött pártfeloszlatással kapcsolatosan a Hűség Házában igen sok értékes irat maradt; ezért még a mai nap folyamán vegye bérbe az SS a Hűség Házát, hogy az ő fedezetük mellett az iratokat ki lehessen menteni;

12 h: Veesenmayer megbízásából Haller felkeresi PV-t Csobánkán, hogy értesítse a hajnali minisztertanácson lefolytakról, ezen a Kormányzó elnökölt, tehát Koronatanács volt; a Kormányzó határozottan Németország mellett tett hűségnyilatkozatot, a legteljesebb harcot rendelte el a bolsevisták ellen; kéri a németeket, hogy német csapatokkal tá-

masszák alá a magyar csapatok védelmét; németek vegyék át a magyar–román határ védelmét is; a Kormányzónak ez az álláspontja a helyzetet erősen tisztázza, Veesenmayer enyhülést lát a feszültségben, és optimisztikusan ítéli meg a helyzetet; a helyzet szerinte jelenleg megváltozott, éppen ezért a PV belpolitikailag ne kezdeményezzen mindaddig, amíg Veesenmayer nem szól, hanem tartson vissza kezdeményezésében, és azokat a bizonyos jobboldali személyeket se hívja meg magához megbeszélésre; a követ most 12 h-tól a Kormányzónál van kihallgatáson, amint végez, Hallert azonnal kiküldi PV-hez, hogy beszélgetéséről tájékoztassa;

PV figyelmezteti Hallert, hogy a bolsevisták ellen nem is lesz más állásfoglalás, különösen a Kormányzó részéről; az adriai partvidéken történő angolszász partraszállás esetén azonban számolni kellene minden egyes döntő tényezőnek azzal, hogy a magyar csapatok csak addig fognak a Szovjet ellen harcolni, ameddig az angolszászok meg nem szállják az ország egy részét, utána letétetik a fegyvert, mert feltételezhető, hogy a cimboraság, mely kezében tartja a Kormányzót, az angolszászokkal minden körülmények között keresi a megegyezést, és amint azok egy adriai partraszállás után a Dunántúl irányába kezdenek mozogni, mindent el fog követni, hogy a Kormányzót szövetségi hűségében megingassa;

Haller: helyesel, egyelőre azonban várni kell, mindenesetre ilyen eshetőségre is kell gondolni; ő is enyhültnek látja a helyzetet; kérdi, hogy hány órakor akar PV eljönni Veesenmayerhez és igénybe veszi-e a követ felajánlását;

PV: 20–21 h között jönne, majd a Veesenmayerrel történt beszélgetés alkalmából dönt arról, hogy a követségen marad-e vagy nem; Haller feltett kérdésére PV azt válaszolja, ha ma a német követségen maradna éjszakára, úgy Kemény Gábor pt. is vele marad;

Haller: gondoskodni fog, hogy két személy számára helyet biztosítsanak a követségen, azonkívül még ma 19 h felé ki fog jönni, hogy elmondja, hogy a követ ma délelőtt 12 h-i kormányzói kihallgatása alkalmából mit beszélt a Kormányzóval.

Szálasi este 20 óra 30 perckor elhagyta csobánkai „főhadiszállását", hogy ismét felkeresse Veesenmayert a német követségen.

Az augusztus 24-i második Veesenmayer–Szálasi-találkozó 21 óra 10 perctől 21 óra 50 percig tartott. A négyszemközti tárgyaláson először Szálasi adta elő,

> ... mit intézkedett, a honvédséggel kapcsolatban milyen lépésekre határozta el magát; ismerteti a követtel azoknak a személyeknek neveit, akiket Veesenmayer részéről reggel tett javaslata alapján PV meg akart hívni személyes beszélgetésre.

Veesenmayer válasza – bár Haller közlése után nem érhette teljesen váratlanul Szálasit – mégis kiábrándítóan hatott a PV-re. A válasz fontosabb elemei: enyhülés állott be a helyzetben. Horthy kimondottan a bolsevisták ellen foglalt állást, hű szövetséges akar maradni. Horthy német csapatokat kért, amelyeket be kellene iktatni a magyar csapatok közé; megegyezés van folyamatban a zsidókérdésben is: a budapesti zsidókat nem deportálják Németországba, hanem a fővároson kívül, gettótáborokban helyezik el őket;

Jurcsek vette kezébe a kibontakozást, Horthy fogadni is fogja; ő, Veesenmayer nem fogja tűrni a halogatást,

25-én újra és mindaddig a Kormányzóhoz fog menni, míg rövid időn belül megnyugtatóan meg nem oldódik a belső helyzet;

a PV részéről felolvasott névsor ellen Veesenmayer nem tesz észrevételt.

Mit tehetett a csalódott nyilasvezér?
A Napló szerint Szálasi továbbra is fenntartotta nézetét „a cimboraság" bolsevistaellenességéről és angolszász-szimpátiáiról,

... felvetette a felfegyverzés kérdését, különösen a Pártszolgálatot illetően;

V: nem látja annyira súlyosnak a helyzetet, hogy jobboldali alakulatok felfegyverzéséről kellene beszélni; annyira gyengének ítéli a magyarországi belső karhatalmat, hogy vele szemben elegendőek a jelenleg itt állomásozó német csapatok.

Szálasi ezután meggondolta magát, nem vette igénybe a német követségen előkészített szállást, és még éjfél előtt visszatért Csobánkára.

■

Veesenmayer, ki tudja, milyen megfontolásból, nem tájékoztatta pontosan Szálasit az új kormánnyal kapcsolatos elképzeléseiről, holott Jurcsekkel már a miniszteri tárcák elosztását is megbeszélte; ez annál különösebb, mert a megalakítandó Jurcsek-kormányba iparügyi miniszterként Hellebronthot, igazságügyminiszternek Budinszkyt, tájékoztatási miniszternek pedig Vágót jelölték.

Igaz, ha Veesenmayer belemegy a személyi kérdések taglalásába, el kellett volna mondania, hogy a külügyminiszteri tárcát Pálffynak, a honvédelmit Ruszkaynak, a kereskedelemügyit pedig Kundernak szánta, valamint azt is, hogy Bonczos belügyminiszter mellett az államtitkári poszton továbbra is Baky maradt volna!

■

A Napló hűen tükrözi a Nyilaskeresztes Párt súlyát és jelentőségét a „Kuhhandel" második felvonásában, az új kormány összetétele körüli alkudozásokban; kitűnt, hogy nemcsak Horthy, de Veesenmayer sem tartotta szükségesnek Szálasi és társai aktív közreműködését az új belpolitikai képlet kialakításában; sőt tovább mehetünk; még passzív szemlélődésükre sem tartottak igényt, hiszen még a dezignált miniszterelnök személyéről sem tájékoztatták a PV-t!

Erről tanúskodik Vajna naplója is, amelyben az 1944. augusztus 25-i eseményekről a következő tájékoztatót találjuk:

1944. VIII. 25.-én 9,30–11,45 h-ig légiriadó. Ezt az időt a Miniszterelnökségen töltöm. Várom Reményi-Schneller pénzügyminiszter helyettes miniszterelnököt. A légiriadó vége felé érkezik meg, s tiltakozom rögtön nála a pártok feloszlatása miatt, mire Reményi-Schneller Lajos kijelenti, hogy ő nem politikus, hanem fináne. Ő ezt nem is akarta. Nem az ő terve. Egyúttal előadtam neki Szálasi azon kérelmét, hogy eszközöljön ki számára a Kormányzónál kihallgatást, hogy a belpolitikai helyzetről jelentést tegyen. A kormányzó ui. legutóbbi ily irányú kérésemet azzal utasította el, hogy amíg a belpolitikai tárgyalások le nem záródnak, addig politikusokat nem fogad. Mivel most már Imrédyék kilépése folytán és Bonczos belügyminiszteri kinevezése után a kormány teljes, azt hiszem, ez az akadály már nem forog fenn, a kormányzói kihallgatásnak akadálya nem lehet. Reményi-Schneller megígérte, hogy azonnal beszél a Kabinetiroda főnökével, s Szálasi kérését támogatni fogja. Arra, hogy ő személyesen járjon el a Kormányzónál, ígéretet nem tett.

De még a másnapi, augusztus 26-i naplóbejegyzés is azt mutatja, hogy Vajnának, miközben Szálasi kormányzói kihallgatása ügyében kilincselt a Kabinetirodában, fogalma sem volt róla, hogy az események egészen más fordulatot vettek: már a miniszteri tárcák betöltése körül dúlt a harc – a Nyilaskeresztes Párt teljes kizárásával.

■

Augusztus 28-án Szőllősi testvér felkereste Jurcseket, hogy érdeklődjék a hetek óta ígért „kibontakozási" tárgyalások megindítása felől. A válasz meglehetősen nyugtalanító volt: augusztus 26-án Horthy az ő, Jurcsek előterjesztésére – az egységtárgyalások legszélesebb alapon való megindítására

... sem igent, sem nemet nem mondott neki, amiből azt a következtetést vonta le, hogy a legjobb, ha a tárgyalásokat meg sem kezdi, tervbe vett tárgyalásai tehát elmaradnak.

Szőllősi így fejezte be jelentését:

Szemmel láthatólag letört hangulatban lefolytatott megbeszélésünket ismét azzal fejezte be, hogy kért a további kapcsolatok fenntartására.

Észrevételem: A két megbeszélés alapján Jurcsekről az a megítélésem, hogy komolyan törekedett volna a Pártunkkal való megegyezésre, és szemmel láthatóan letörte az a tény, hogy a Kormányzó úrtól az általa szándékolt tárgyalásokra a felhatalmazást nem kapta meg.

A Naplóból úgy tűnik, hogy Szálasi és alvezérei még ekkor, augusztus 28-án sem sejtettek semmit az új kormány megalakítása körüli tárgyalásokról, bár Jurcsek információja már némi aggodalmat keltett bennük.

A balsejtelmeket azonban teljesen eloszlatta Vajna alábbi levele:

Bp. 1944. VIII. 28.

PV Testvér!

Ma délben 1 órakor a Kabinetiroda főnöke kéretett telefonon, hogy sürgősen keressem fel, és nagy mosakodás közben tudomásomra adta, hogy nagyon el volt foglalva, s szó sincs arról, hogy a Kormányzó úr „dobott volna" minket, s ő is a legnagyobb tisztelettel volt mindig irányodban, s ezért referálta a dolgot a Kormányzó úrnak, aki Téged holnap (azaz augusztus hó 29-én) valószínűleg délelőtt fogadni fog. A nagy elfoglaltsága miatt most nem tudta a pontos időt megmondani, de nekem meg fogja holnap telefonálni egy pár órával korábban. Arra kért Ambrózy – a Kormányzó kívánsága, mivel más pártvezetőket most nem fogad –, hogy ezt a kihallgatást teljes titokban tartsuk. Úgy fog a dolog szerepelni, hogy Te Ambrózyt látogatod meg. Kérek ehhez képest intézkedéseket, hogy holnap délelőtt legkésőbb 10 h-ra nálam lehess, ennél korábban nem valószínű, hogy a fogadás megtörténjék. Mindenesetre reggel 9 h-tól egész napon otthon leszek a telefonnál.

Kitartás! Éljen Szálasi!

Szeretettel köszönt:

Vajna Gábor s. k.

Természetesen lakásom, ha kell, egész nap is rendelkezésedre áll.

Szálasi fellélegzett; úgy vélte és hitte – és ebben a vélekedésben megerősítették a Béldyvel és Csatayval a közelmúltban lefolytatott tárgyalásai –, hogy ha már Horthy színe elé tud jutni, nyert ügye van. (Lásd Béldy véleményét a PV eszméiről.)

A Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom 1944. augusztus második felében tulajdonképpen tétlenségre volt kárhoztatva, részint ellenfeleinek kitartó aknamunkája, részint Szálasi szinte betegesen túlzott személyi és politikai követelései miatt.

Szálasi nagy jelentéstételre készült. Ismertetni akarta Horthyval a különféle egységtárgyalásokon kapott ajánlatokat, közölve makacs elutasító magatartását, végül azt, hogy pártjával és mozgalmával változatlan hűséggel áll az Államfő mögött – amennyiben Horthy kitart a németek mellett, mellőzve mindenféle „cimboraságot".

De már az előjelek sem voltak nagyon biztatóak. A kormányzói kihallgatást megelőző órák eseményeit a Napló így rögzítette:

9 h:. PV megérkezik már ebben az időpontban Vajna Gábor pt. lakására a légiriadó lehetőségei miatt; ide kéreti Kovarcz Emil és Kemény Gábor pt.-okat;

Kovarcz Emil pt.-gal átbeszéli azokat a teendőket, melyeket a Pártnak azonnal foganatosítania kell, ha háromórás kihallgatás után a PV és Vajna Gábor pt. nem érkeznének vissza a kihallgatásról, és nem kapna Kovarcz Emil pt. hívást Vajna Gábor pt.-tól az időtartam letelte után; elv: erőszak alkalmazása;

Kemény Gábor pt. rendelkezést kap PV-től, hogy Veesenmayerrel közölje, hogy ma kihallgatáson fog megjelenni PV a Kormányzónál, továbbá, hogy milyen rendelkezéseket adott PV Kovarcz Emil pt.-nak veszély esetére;

11,17 h: a Kabinetiroda főnöke, Ambrózy távbeszélőn értesíti Vajna Gábor pt.-ot, hogy PV kormányzói kihallgatása 16,15 h-kor lesz;

12,17 h: a Kabinetiroda főnöke újra felhívja Vajna Gábor pt.-ot, hogy előre nem látott események miatt [a] PV kormányzói kihallgatása eltolódott 17,15 h-ra;

12,36 h: [az] egyik német bizalmi jelenti, hogy 17 h-ra akarják kihirdetni a katonai kormányt;

14 h: Vajna Gábor pt., aki PV felkérésére felkereste 13 h tájban Sztójay miniszterelnököt a János-szanatóriumban, ott Sztójay hozzátartozójától azt a felvilágosítást kapja, hogy előtte itt volt Sztójaynál Ambrózy, a Kabinetiroda főnöke, majd utána bárcziházi Bárczy államtitkár; több mint valószínű, hogy a miniszterelnökségről való lemondását iratták vele alá;

15 h: Veesenmayer üzenete Kemény Gábor pt. útján, hogy PV-vel nem ma, hanem augusztus 30-án 19 h-kor fog beszélni, közbejött rajta kívül álló okok miatt; a Kormányzóval való beszélgetést a német követ igen szükségesnek és igen fontosnak tartja, kéri, hogy dr. Hallernak mondaná meg PV kormányzói kihallgatásának eredményét; PV-nak Veesenmayerhez feltett kérdésére azt üzeni, hogy PV-nek Winkelmannnal történő beszélgetése ellen kifogása nincsen, csak azt kéri, hogy közvetítő nélkül érintkezzék Winkelmann-nal.

Kemény Gábor pt. 14,30-kor összeütközött a német követség kapujában Lakatos vezérezredessel, aki teljes tábori díszben Veesenmayerhez

tartott, valószínűen bemutatkozó látogatásra ment, vele volt félzsidó parancsőrtisztje, Galánffy huszár őrnagy;

hír érkezik, hogy a Lakatos-féle kormányban Csatay megmarad honvédelmi miniszternek, kultuszminiszter Farkas Ferenc altábornagy, belügyminiszter Bakay altábornagy lesz; Decleva és Hardy tábornokok neveit is emlegetik;

16 h: hír, hogy Sztójay délelőtt lemondott, Lakatos megbízást kapott kormányalakításra, 18 h-kor az új kormány leteszi az esküt;

hír érkezik, hogy Veesenmayernek van kihallgatása a Kormányzónál 16,15 h-kor, ezért kellett PV kihallgatását egy órával kitolni;

Kovarcz Emil pt. megbízást kap, hogy PV-nek Winkelmann-nal történő közvetlen beszélgetését készítse elő.

Szálasi és alvezérei megijedtek, csapdát sejtettek. Vajna írja naplójában:

Ezen események és hírek alapján felmerült bennünk a gondolat, vajon nem azt akarják-e, hogy Szálasit letartóztassák? Ezért úgy döntöttünk, hogy Szálasi és én bemegyünk, a gépkocsink a Várból azonnal elhajtat, s másutt vár meg minket. Ha bizonyos időn belül a Várból nem jöttünk ki, akkor bizonyosra kell venni, hogy letartóztattak.

Ami pedig a Lakatos-kormány megalakulásáról és a vezérezredes-miniszterelnöknek a német követségen tett tisztelgő látogatásáról befutott hírt illeti, Szálasi megérthette, hogy ismét nélküle játszották le a legújabb „leosztást", de az is világossá válhatott előtte, hogy ő továbbra is csak a partvonal mellől, a játéktéren kívülről szemlélheti a belpolitikai mérkőzést; még az is kérdéses volt, vajon helyet kap-e a tartalékok kispadján.

Szálasi hosszú várakozás után, délután 17 óra 15 perckor jutott be Horthyhoz. A kihallgatás, vagy ahogyan a Napló jelöli: „négyszemközti beszélgetés a helyzetről", mindössze 35 percig tartott.

A Napló a második Horthy–Szálasi-találkozóról, amelyről egyébként Horthy megfeledkezett emlékirataiban, így számol be:

Ambrózy fogadta PV-t, Ambrózy nagyon megviselt ember benyomását tette, aki sokat éjszakázik, szemei gyulladtak, szemhéjainak peremei vörösek, esetlen, zavart, félszeg a viselkedése; PV-nek tudomására hozta a következőket; a Kormányzó igen el van foglalva, ezért csak rövid ideig állhat rendelkezésére; a kihallgatásra egy fél óra fog valószínűen rendelkezésre állni; a kihallgatás Ambrózy irodahelyiségében lesz, a Kormányzó le fog jönni; Ambrózy távozik, és rövid pár perc múlva megérkezik a Kormányzó, akit PV „Kitartás!" és „Éljen Horthy" szavakkal üdvözöl; a beszélgetés négyszemközt, zárt ajtók mögött folyt le; [a] be-

szélgetés alatt Ambrózy [az] irodahelyisége mögött levő lila szalonban tartózkodott;

a Kormányzó rendkívül ideges, kapkodó, roppant nyugtalan ember benyomását kelti: kezei nagyon reszketnek, állandóan verítékező homlokát állandóan törli zsebkendőjével; határozottan olyan ember benyomását kelti, aki igen nehéz döntés előtt áll és aki lelkiismeretével viaskodik; május 3-i kihallgatás alkalmából az elkeseredett, de mégis igen nyugodt férfi benyomását keltette; beszélgetés közben, amikor rábeszéléssel akart hatni PV-re, a közvetlen közelében ülő PV térdét fogta mindenkor mind a két kezével; idegállapotára jellemző a kis tünet, hogy amikor PV a kormányzói kéznyújtás alkalmából feszesen odaállott az Államfő elé, az Államfő is ideges hirtelenséggel feszesen kihúzta magát, mint egy hadnagy, az a Kormányzó, aki május 3-án PV-vel igen ernyedt és előkelő testtartással fogott kezet; tekintete beszélgetés közben bizonytalan volt, bizonyításaiban kapkodott, és azt a benyomást keltette, mintha inkább önmagát akarná meggyőzni kijelentéseinek helyességéről, semmint a PV-t.

PV: megköszöni a kihallgatást, de különösen köszöni azt a két alapot, amit május 3-án közvetlenül személyesen és szóban, július 24-én pedig Sztójay miniszterelnök közvetítésével kapott az Államfotől, és amelyeken eddig is igen jól tudott verekedni a Nemzet szolgálatában; május 3-án megkapta az engedélyt az Államfőtől, hogy belpolitikailag és külpolitikailag kezdeményezhet, július 24-én viszont az engedélyt, hogy a kormányban részt vehet Pártjával egyetemben; Államfő egyetértően bólintott; jelentését röviden összefoglalja:

1. Magyarország területén három világerő-tényező meri össze erejét: Moszkva a marxizmus eszközével, London a plutokrácia eszközének erejével és Berlin a Völkische Bewegung erejével; Magyarország tehát akarata ellenére világtörténelmi jelentőségű csatatere lett a most folyó világnézeti háborúnak; ebben a helyzetben a Nemzetnek határozott célt kell adni, hivatását benne tudatosítani kell, és olyan vezetőket kell élére állítani, akikben megbízik, akiknek célkitűzéseit szentesíti és akik biztosítékot nyújthatnak afelől, hogy célkitűzéseik jóságában feltétlenül hihet; ha mindez elmaradna, a magyar Nemzet lekerül a történések színpadáról, a magyar nép pedig, amelyik nemcsak a magyar Nemzet hivatott vezetője, hanem a politikai, gazdasági és társadalmi egységbe kovácsolt magyar Nemzeten keresztül egész Délkelet-Európa hivatott irányítója, a legteljesebb erkölcsi, szellemi és anyagi nyomorba és kimondottan rabszolgaságba kerül;

ezért javaslata a Kormányzónak: a Kormányzó álljon a Nemzet élére; elhatározásának lelkét és gerincét a magyar Nemzet minden rétegében szélesen kiteljesedett Nyilaskeresztes Párt és Hungarista Mozgalom képezze, melynek fegyelmezettségét és szervezettségét PV személyével

együtt ezennel felajánl[ja] a Kormányzónak; PV akarattal és szándékosan félbeszakítja jelentését, hogy alkalmat adjon a Kormányzónak a válaszadásra;

a Kormányzó nem válaszolt erre a javaslatra;

2. PV felhatalmazást kér a Kormányzótól, hogy a Nemzet vezetése szempontjából tekintetbe jövő pártok vezető embereivel tárgyalásokat folytathasson le és segítségükkel rövid időn belül a Nemzet parancsolóan szükséges kibontakoztatását az Államfőnek javasolhassa; PV e helyen is szándékosan elhallgat, hogy Kormányzónak lehetőséget adjon a válaszadásra;

a Kormányzó nem válaszolt erre a javaslatra sem;

3. PV felhatalmazást kér a Kormányzótól, hogy tudtával és beleegyezésével a kormány felelős vezetőivel tárgyalásokat folytathasson le abból a célból, hogy a parancsolóan szükséges kibontakozás szolgálatában a legszélesebb alapokra fektetett kormány kialakítása rövidesen létrejöhessen a Kormányzó beleegyezésével;

Kormányzó: félbeszakítja PV-t ennél a résznél és idegesen kapkodva, lényegében a következőket mondja:

ecseteli a helyzetet az egyes hadszíntereken, igen élesen bírálja a német hadvezetőség eddigi elhatározásait, de különösen azt, hogy Hitler mindig beleszól a katonák dolgába, pedig nem ért hozzá, meggyőződése, hogy a háborúnak hamarosan vége lesz, igen nyomatékosan hangsúlyozza azonban, hogy *sajnos* igen hamarosan vége lesz, határozottan kiérezhető volt a sajnos szó nyomatékos kiejtésénél, hogy a németek feltétlen vereségével számol;

ilyen időkben természetesen mindent el kell követni, hogy összeomlás ne következzék be Magyarországon; és éppen ezekben a súlyos időkben tulajdonképpen nincs is kormánya, mert a miniszterelnök már hetek óta beteg, külügyminiszter és külügyminiszter-helyettes sincs éppen abban az időben, amikor Romániában ezek a súlyos események bekövetkeztek; hiába kísérletezett új kormányok felállításával, egyik sem sikerült, így hiába kísérletezett és kezdeményezett Bárdossy vagy Imrédy, akinek a baja az, hogy zsidó, akinek pedig vaj van a fején, az nem tud kezdeményezni; nem vezetett eredményre Jurcsek Béla kezdeményezése sem, és így tovább a többi is mind eredménytelen maradt; nem nyilatkozott afelől, hogy „a többi" alatt mit vagy kit értett,

ezért szükségesnek találta, hogy saját maga hozzon létre egy kormányt, hiszen az a kormány, amelyet a németek akartak és a németek szája íze szerint alakult meg, csődöt mondott és képtelen volt a háború nagy problémáit megoldani; most olyan kormányt akar létrehozni, amelyik adminisztratív kormány, egy pár katona kerül bele, hogy az erélyes kéz is meglegyen, egy pár miniszter lesz, a többi ügyeket azonban adminisztratív államtitkárok fogják vezetni;

az új kormány teljesen politikamentesen fogja vezetni a dolgokat, mert mindent a háború szempontjából fog vezetni; most rend és fegyelem kell; a pártok politizálását olyan időkre kell hagyni, amikor béke van és az orosz nem áll a Kárpátok szorosaiban; igaz, hogy a parlamentarizmus alapja a pártokkal való kormányzás, de most olyan időket élünk, amelyek rendkívüliek, így a rendkívüli időknek megfelelő szerkezetet kell adni az államhatalomnak is;

PV: félbeszakítja a Kormányzót és a következőkre figyelmezteti: az országban már általánosan beszélnek arról, hogy a Kormányzó alkotmányellenesen viszi az ügyeket és az alkotmányra tett hűségesküjét megszegte, kéri tehát az Államfőt, hogy ha szükséges is az államhatalmi tényezők átmeneti átrendezése, ez olyan módon és formában történjen, amiből nem alakítható ki precedens olyanok számára, akik a precedenseket mindenkor örömmel veszik, különösen, ha az alkotmánynak a Kormányzó részéről történt súlyos megsértéséről van szó.

Kormányzó: azt válaszolja, hogy itt van a törvény, amely a rendeletekkel való kormányzást törvényesíti és lehetővé teszi, az 1939: II. tc.-re célzott ezzel;

PV: megjegyzés nélkül tudomásul vette a Kormányzónak ezt az alkotmányjogi magyarázatát;

Kormányzó: kéri PV-t, hogy Pártjával maradjon csendben, őrizze meg a nyugalmat, mert nagy szükség van erre;

PV: biztosítja a Kormányzót, hogy a Párt megőrizte eddig a nyugalmát, a továbbiakban is meg fogja őrizni, de csak mindaddig, amíg nem provokálják;

Kormányzó: milyen provokálásról van szó;

PV: nemzetiszocialista magatartásért internálják a párttagokat és büntetőeljárásokat foganatosítanak velük szemben;

Kormányzó: erről majd lehet beszélni, el lehet intézni; utánanéz;

PV: felhatalmazást kér a Kormányzótól, hogy Hitlernél kihallgatást kérhessen azért, hogy tisztázza nála Magyarország és a magyar Nemzet jövőjét és sorsát, amit Hitler szánt Magyarországnak; ezt azért tartja fontosnak és szükségesnek, hogy a kapott válasz alapján PV még inkább tudja kiigazítani magatartását a Kormányzó elképzeléseihez;

Kormányzó: nincsen kifogása ez ellen, de arra kéri PV-t, hogy most még ne tegye ezt a lépést; PV várjon még csak egy hónapig, mert ez alatt az idő alatt minden tisztázódni fog, és utána majd meg lehet látni, hogy mit kell csinálni;

nagyon sajnálja, hogy csak rövid időre tud rendelkezésére állni PV-nek, de súlyos és nagy az elfoglaltsága; ígéretet tesz, hogy hosszabb és nyugodtabb megbeszélésre fog alkalmat adni PV-nek, amint a helyzet megnyugodott és az állandó kormányzati kríziseket meg tudta szüntetni;

PV: megkéri Kormányzót, engedje meg, hogy ugyanazokkal a szavakkal búcsúzzon tőle, melyeket tanácsként a Kormányzó mondott PV-nek, május 3-i kihallgatása alkalmával, és amelyek még ma is visszacsengenek a fülébe: wait and see – várni és meglátni!

a Kormányzó szívélyesen, de igen idegesen és felindultan búcsúzott PV-től;

vélemény: a Kormányzó teljesen az angolszász-zsidó cimboraság markában van, amelynek külső kifejezői egyrészt Bethlen, másrészt a tábornoki cimboraság; a kormányzó már nem hisz a németek győzelmében, a németek iránti barátságáról múlt időben beszélt, súlyos lépésre határozta már el magát, amiről visszavezető utat már nem talál.

Az elkövetkezendő egy hónapon belül határozottan vár valamit, talán angolszász fegyveres biztatást Magyarország kiugrására a Hármas Szövetségből egy, az angolszászokkal végrehajtott adriai partraszállás segítségével; de mindenesetre vár valami eseményt a közeli időkben; a jelenlegi kormánnyal ezt az időt szeretné megnyerni.

Határozottan megállapítható, hogy a Kormányzó nem akarja alkotmányosan továbbvinni az ügyeket, hanem csak úgy, ahogyan azt az angolszász-zsidó cimboraság neki sugalmazza.

A Kormányzó álláspontja igen megkönnyítette a Nyilaskeresztes Pártnak és a Hungarista Mozgalomnak helyzetét; a Párt és a Mozgalom ugyanolyan fegyverekkel fog küzdeni, mint amilyeneket az Államfő állít be az angolszász-zsidó érdekek szolgálatába; meglehet, hogy a Kormányzó még megmenthető valami csoda folytán; a Pártnak és a Mozgalomnak mindent el kell követnie, hogy abban az esetben, ha a Kormányzó becstelenné válna, a Nemzet ne essen vele együtt a becstelenség halálos mélységébe; helyes volt a Mozgalom Országépítésének az a döntése, hogy az átmeneti időben az 1939. II. tc. alapján kell végrehajtani a kormányzást, amire az angolszász-zsidó cimboraság is rájött.

■

Az előzetes aggodalmak alaptalanoknak bizonyultak, annyira, hogy a kihallgatás után Szálasi, Vajna kíséretében, gyalog ment le a Fő utca 62–64-be, Vajna irodájába, és ott várta be a Lakatos-kormány megalakításáról érkező híreket, majd 20 óra tájban alvezére gépkocsin kivitte Csobánkára.

A PV csalódottsága teljes volt. Noha már a kormányzói kihallgatás előtt értesült az új kormány kinevezéséről, azt hitte, hogy személyes ráhatással más irányba tudja terelni az események alakulását. De Horthy semmiféle hajlandóságot sem mutatott a PV és pártja felajánlkozásának elfogadására. Szálasi üres kézzel volt kénytelen elhagyni a Királyi Várat.

Szálasi ekkor jutott arra a megállapításra, hogy a Hungarista Mozga-

lomnak fel kell készülnie arra az eshetőségre, ha „a Kormányzó becstelenné válna".

1944. augusztus 29. fordulópontot jelentett Szálasi belpolitikai elgondolásaiban, miután a „szentháromság" két tagja, Horthy és Sztójay többé már nem jöhetett számításba, egyedül Veesenmayer maradt meg számára vezérlő csillagnak.

Szálasi szeretett volna megbizonyosodni a hivatalos német álláspontról, ezért másnap, augusztus 30-án megjelent az Uri utcai követségen, ahol mintegy félórás szóözönnel beszámolt a követnek a kormányzói kihallgatásról.

PV megkérdezi, hogy Haller jelentést tett-e neki arról, amit PV-től megtudott kormányzói kihallgatása tárgyában; igenlő válasz után PV kijelenti, nem akarja ismételni a már elmondottakat, de egy pár kérdést szeretne tisztázni:

1. elfogadta-e a német kormány az új magyar kormányt;

V: igen, de fenntartással, ebbe a kormányba nem akarták bevenni se Jurcseket, se Reményi-Schnellert, csak igen erélyes fellépésnek köszönhető, hogy mégis bennmaradtak; teljesen tisztában vannak a kormánnyal és célkitűzéseivel.

Lakatost, amikor augusztus 29-én délelőtt nála volt bemutató látogatáson, figyelmeztette, hogy erőszakkal és erőszakos módszerekkel nem lehet se rendet tartani, se tekintélyt megtartani;

2. PV megkérdezi, hogy meddig kell még az időnyerésért harcolni, meddig kell még várnia a Hungarista Mozgalomnak, hogy cselekedhessen,

V: még három hétre van szüksége a német vezetésnek, s akkor újra olyan erős lesz, hogy a helyzettel megbirkózhat. PV közbevetett megjegyzésére azt válaszolja, hogy nem szeptember végéig kell várni, hanem három hetet.

vélemény: a követ igen magabízóan látja a helyzetet; nem volt kifogása az ellen sem, mindőn PV bejelentette, hogy Winkelmann-nal is fog tárgyalni, de kimondottan csak politikai rendészeti kérdésben;

a német vezetés időt akar nyerni, de úgy látszik mindenkivel szemben, tehát a hungaristákkal szemben is; éspedig azért, hogy annak idején talán meglegyen az erkölcsi joga arra, hogy a hungaristák tehetetlenségére is hivatkozhasson, és ezzel az ürüggyel Magyarországon és egész Délkelet-Európában is az itteni népi mozgalmak megkérdezése nélkül állíthassa be azt a rendet, mely legfeljebb csak a német nép számára fogja jelenteni a nemzetiszocializmust; ha a tervek nem úgy fognak sikerülni, ahogyan a német vezetés elképzeli, a Hungarista Mozgalmat újra erőteljesen elő fogják szedni, hogy segítségükre legyen állásfoglalásával;

augusztus 24-ével volt az utolsó időpontja annak, hogy a Hungarista Mozgalom felelősséggel átvehette volna a hatalmat; ettől az időponttól kezdődően már mindinkább az előre megszervezett mesterséges zűrzavar állapotába kerül az ország, amelyben a vezetést ilyen nehéz körülmények között felelősségteljesen már nem vállalhatja a Hungarista Mozgalom; Horia Sima [román fasiszta vezér] szerepét senki nem vállalhatja ebben az országban; a Hungarista Mozgalom ezentúl már csak akkor fog részt venni kezdeményezésekben, ha javaslatait és terveit nemcsak meghallgatják, hanem el is fogadják; az ezzel az elvi állásponttal kapcsolatos nézetét és állásfoglalását PV írásban közölni fogja Veesenmayer német követtel.

Szálasi augusztus 24-én hajnalban úgy hitte, hogy órákon belül ölébe hull a hatalom, Horthy és Veesenmayer kegyei révén. Egy hét sem telt el, és a PV kénytelen volt sértődötten hátat fordítani a kormányzónak, lemondania egyelőre a „Viktor Emánuel–Mussolini"-megoldásról, ugyanakkor tudomásul kellett vennie azt is, hogy a Veesenmayer–Ribbentrop-vonal még mindig nem döntött véglegesen az ő javára.

Valóban nem maradt más hátra, mint „wait and see".

22

„A PV olyan megoldást kér, mint amilyent a németek március 19-én eszközöltek is”

A Lakatos-kormány kinevezésével Horthy látszólagos tempóelőnyhöz jutott Veesenmayerrel szemben: saját jelöltjét, megbízható tábornokát ültette a miniszterelnöki székbe, visszahozta régi emberét, a Bethlen-csoport ismert figuráját, Rakovszky Iványt – amíg Veesenmayernek csak nagy nehezen, szinte az utolsó pillanatban sikerült beerőszakolnia a kormányba a Német Birodalom két odaadó hívét, Jurcseket és Reményi-Schnellert.

Horthy azért kerülhetett lépéselőnybe, mert a katonai helyzet a németek szempontjából igen súlyossá vált Kelet- és Délkelet-Európában. Ráadásul ugyanakkor, amikor a romániai fordulatban a társadalomnak szinte minden rétege részt vett, a királlyal az élen, Horthy (és a magyar uralkodó osztályok szinte minden árnyalata) hajlandó volt tovább folytatni a harcot a Szovjetunió ellen. Hitler, bár a Lakatos-kormány kinevezése nem volt ínyére, az adott pillanatban többet nemigen tehetett: a Harmadik Birodalom számára az a biztosíték, hogy a magyar katona nem fordítja fegyverét a Wehrmacht és az SS ellen, elegendő volt. Hitler időt akart nyerni és ehhez Magyarországtól még 1944. augusztus végén is megkapta a szükséges támogatást azzal, hogy sem Horthy, sem tábornokai, sem politikai tanácsadói nem tudták elszánni magukat augusztus 24-én vagy az azt követő napokban az olasz, a finn vagy a román példa követésére.

Más kérdés, vajon Hitler az olasz és a finn események után bízott-e a magyar szövetséges kitartásában – a vesztett ügy mellett?

És itt került előtérbe a Nyilaskeresztes Párt, nem azon „szolgálatok" jutalmazásául, amelyeket a birodalomnak eddig teljesítettek (gondoljunk csak Vajna sok esztendős „információs" tevékenységére Himmler szolgálatában), nem is azért, mert ideológiai és politikai szempontból értékesnek látszott, hanem egyszerűen azért, mert a többi szélsőjobboldali párt mind vezetőit, mind híveit tekintve a Nyilaskeresztes Pártnál már kevésbé volt használható a náci Németország számára.

Szálasi hatalomra jutásának tempóját nem a sokat emlegetett Hungarista Mozgalom vagy a Fegyveres Pártszolgálat határozta meg, hanem egyrészt – paradox módon – Horthy kitartása az 1944. augusztus 24-i, a harc

folytatására tett ígérete mellett, másrészt az, mennyi idő alatt tud Winkelmann kellő rendőri és katonai erőt a főváros és a Vár körül összevonni – az esetleges meglepetések elhárítására.

Még annyit: Szálasi tulajdonképpen híjával volt a bátorságnak, vagy éppen a kockázatvállalásnak; ő a biztos siker reményében, vagyis az SS és a Wehrmacht árnyékában mert csupán akcióba lépni a hatalom átvételére.

Miután a Lakatos-kormány megalakulása óta sem Veesenmayer, sem Winkelmann nem kereste az érintkezést a Nyilaskeresztes Párt vezéreivel, Szálasi és társai az új kormánynál próbáltak tájékozódni a kialakult politikai képletről – és a további lehetőségekről.

Vajna 1944. szeptember 2-án délben 12 órakor Csatay honvédelmi miniszternél jelentkezett kihallgatásra. A pártok feloszlatásának súlyos következményeit fejtegette:

> a Kommunisták Magyarországi Pártjának vezetése alatt együttműködő szociáldemokraták, független kisgazdák, demokraták, parasztszövetségbeliek és a legitimisták egy klikkje, kihasználva a keleti harctér minket közvetlenül fenyegető és a nyugati és a déli harcterek esetleg fenyegethető veszélyeit, mindent elkövetnek, hogy mint az angolszászok és a Szovjet itteni szövetségesei, a honvédség és a hátország ütőképességét aláássák, s így 1918. X. 31-ét megismételve, újból hatalomra juthassanak.

Említésre méltó Vajnának az az értesülése, hogy a kommunisták általános nehézipari, bányász- és vasutassztrájkra készülnek.

Egy ilyen sztrájkra Vajna szerint megvolt az alap „a munkásság ellátatlanságában, a bérkérdés szabályozatlanságában". Vajna főként a bányászoknál fennálló „nagy anomáliákra" utalt.

Csatay megkérdezte Vajnát: mit lehetne tenni, mik a konkrét javaslatai?

Vajna válasza:

> Konkrétan javasolom, hogy ki kellene a Nyilaskeresztes Párt helyiségeit nyittatni, és lehetővé tenni, hogy ott Szálasi Ferenc és mi többen, kikben a tömegek bíznak, szólhassunk a testvérekhez, hogy bennük a hungarista magyar hitet ébren tarthassuk, s hogy a kishitűség csíráit kiirthassuk a mindennapi érintkezés révén.

Amikor pedig Vajna fegyvereket kért a nyilas pártszolgálatosok felfegyverzésére – az esetleges forradalmi megmozdulások, sztrájkok leverésére, Csatay

> ... egészen lehangoltan jelentette ki, hogy sajnos, nincsenek fegyvereink, még a rendőrök egy részétől is el kell venni a fegyvert.

Végül Vajna figyelmeztette a minisztert, nehogy nevét odaadja egy olyan kísérletnek, mint a múltban, amikor a nyilasok büntetésképpen behívót kaptak a honvédséghez.

A miniszter kijelentette, hogy ily akciót nála még nem kezdeményeztek, különben sem járulna hozzá. Egyébként Szálasit, intencióit ismeri és őt egy igazán becsületes, jó szándékú bajtársnak tartja, s ez állandóan a szeme előtt van. Arra kérte azonban Vajnát, hogy ezeket el kellene a miniszterelnöknek mondania, aki szintén katona, s azonnal telefonon fel is hívta Lakatos miniszterelnököt, és javasolta, hogy Vajnát mielőbb fogadja. Lakatos azt mondotta, tud arról, hogy Vajna nála jelentkezett, s még aznap du. vagy másnap (vasárnap) de. fogadni fogja.

Alig ért haza Vajna, amikor 14 órakor telefonon jelentkezett Incze Péter, a miniszterelnök titkára, közölve, hogy Lakatos még aznap 17 óra 30 perckor fogadja a Sándor-palotában.

A Lakatos–Vajna beszélgetés leírása a Naplóban (szóról szóra átvéve Vajna naplójából):

– *Vajna* mint régi ludovikás bajtárs köszöntötte Lakatost, aki kijelentette, hogy nagyon kedvesen emlékszik az akadémikus időkre, amikor Vajna közölte, hogy Szálasi Ferencnek, a Hungarista Mozgalom vezérének megbízásából azért jött hozzá, hogy Szálasi számára egy hosszabb kihallgatást eszközöljön ki, azt mondotta Lakatos: igen, Szálasit is ismerem jól a vezérkartól.

Vajna: Szálasi Ferenc minden kezdeményező bel- és külpolitikai lépését a Kormányzó engedélye alapján mindig bejelentette úgy a Kormányzónak, mint a mindenkori miniszterelnöknek, ezért kötelességének tartja, hogy Lakatost arról a kormányzói kihallgatásról s az azzal kapcsolatos kérdésekről, mely 1944. VIII. 29-én 17,15–17,50 h-ig folyt le az Ambrózy irodájában, tájékoztassa, s egyben a fontos bel- és külpolitikai kérdéseket átbeszélje.

Lakatos: Én eddig katona voltam. Három nap óta politikus lettem, s ez is megy. Mennie kell. Egyébként én pártkérdésekkel nem foglalkozom, hisz a politikai pártok fel vannak oszlatva, s én egyik politikai párt mellett sem akarom magamat lekötni, mert ma csak egy kérdés van, a haza megmentésének kérdése.

Vajna: Erre elmondotta a pártok feloszlatásának káros következményeit abban a formában, amint arról a honvédelmi minisztert aznap de. tájékoztatta.

Lakatos erre megjegyezte, hogy valóban mindent el kell követni a bolseviki izgatás ellen, de ha mégis ezek sztrájkot vagy bármely más nem-

zetellenes lépéseket megkísérelnének, úgy a rendelkezésre álló karhatalmi erőkkel vérbe fogja fojtani.

Vajna: megjegyezte, hogy a géppisztoly nem minden esetben a leghatásosabb. Sokkal célravezetőbb lenne a géppisztolyokat és a harcos katonákat a haza védelmére a határokra küldeni, mert erre nincs szükség itthon. Ha megengednék, hogy az embereket, akik a hungarista alapra léptek a nemzetköziség útjáról, vagy akiket még ma meg lehetne a Nemzet gondolatának nyerni, állandóan tájékoztathassuk, akkor nem kellene félni semmilyen bajtól. Ma azonban az a helyzet, hogy egy totálisan megszervezett angol–zsidó–szovjet propagandával és földalatti szervezetekkel és 400 000 zsidó itteni szövetségeseivel szemben még megfelelő ellenpropaganda sincs.

Lakatos: Olvashattad vagy hallhattad beszédemet. Ebben irányt szabtam. Ehhez tartsák magukat az emberek. Ma nincs idő sok beszédre.

Vajna: Igaz, hogy nincs sok idő beszédekre, hanem a cselekvések kellene következzenek [így!], de mégis, ha a totálisan megszervezett ellenség mindennap agitál, beszél és terjeszti a legfantasztikusabb rémhireket, akkor nekünk is kellene ellene valamit tenni, legalább annyit, mint az ellenség tesz. Sokkal könnyebb destruálni, mint konstruktív munkát végezni.

Lakatos: A harctérről beszélve, elmondotta, hogy neki a háborúról egészen külön felfogása van: kitartani a németek mellett a Kárpátok védelmében a szovjet ellen. (Megjegyzésem: az angolszászokat nem említette, mint ellenséget.) Lehetne arról is vitázni, hogy szükséges volt-e nekünk annak idején a Szovjettel szemben egy hódító háborúba belekeveredni, vagy csak védtük volna a határainkat, melyeket a Szovjet nem támadott meg.

Vajna: Erről valóban lehet vitatkozni! Mert szerintem sem mindegy, hogy a honvéd a családi tűzhelyet a Don partján, vagy idehaza, a Tisza-parton védi. Erre választ nem kaptam. Majd rátértem a Szálasival való hosszabb megbeszélésre, amely szerintem feltétlenül fontos, és nagyban hozzá fog járulni a kibontakozáshoz. [Lakatos] kijelentette:

Lakatos: Szálasit feltétlenül fogadni fogom, de most nagyon el vagyok foglalva. Jövő hét elején, mindjárt hétfőn [1944. IX. 4-én] ki akarok utazni dél-erdélyi frontunkra, a Székelyföldre. Meglátogatom az összes helyeket, ahol az ellenség betör, ki akarok menni a legelső vonalig, és beszélni akarok az emberekkel, kik e harcban részt vettek, és meg akarom nézni az egész erdélyi helyzetet. Ez az utam lehet, hogy két napig, de lehet, hogy három, esetleg négy napig is elhúzódik, s akkor, ha onnan hazaérkeztem – ez valószínűleg a hét második felében lesz –, fogadni fogom Szálasit. Kérlek ezt neki megmondani.

A kormányzói kihallgatásról hallottam ugyan, de részleteket nem ismerek, mert akkor még nem voltam miniszterelnök.

Ami a Ti támogatástokat illeti, amit a Nemzet érdekében említettél a bolsevistaellenes harcban, azt köszönöm. Tegyetek meg mindent, hogy baj ne legyen, s akkor meg fogjuk egymást érteni. Én programot adtam. Én nem beszélhetek többet.

Vajna nem volt teljesen elégedett a tárgyalás eredményeivel, nem utolsósorban azért, mert nem tudta szóba hozni a nyilas párthelyiségek megnyitására vonatkozó javaslatát; jelentésében utólag ezt azzal magyarázta, hogy nem akarta megijeszteni Lakatost, és „azért nem vágott eléje kérdéseknek, melyeket Szálasi lesz hivatott vele letárgyalni".

Továbbá úgy tapasztalta, hogy Lakatos

nem nagy németbarát, s a németek melletti kitartás is csak a „határok védelmében", esetleg visszaszerzésében nyilvánul meg. Európai gondolat vagy érzés nem hatja át. Arra nézve, hogy az angolokkal szimpatizál-e vagy nem, csak abból lehetne következtetni, hogy a háborúról alkotott véleményében [helyesen: véleménye szerint] csakis a Szovjet ellen akar együtt harcolni a németekkel.

A tárgyalás értékelése:

Beszélgetésünk rövid mondatokban és elég kimérten folyt le. Látszik, hogy Lakatos is érzi, hogy minket egy egész világ választott el egymástól, s talán bizonyos gátlásai is voltak velem szemben, mint akit Szálasival együtt éppen az ő klikkje már hónapok előtt felvett a letartóztatandók listájára.

■

Ez volt az utolsó bizalmas érintkezés, négyszemközti tárgyalás a Nyilaskeresztes Párt, illetve az új kormányfő vagy bármelyik minisztere között. A Lakatos–Szálasi-találkozóra nem került sor. (Lakatos később, visszaemlékezéseiben a Vajnával folytatott beszélgetésről megfeledkezett). Ráadásul Szálasi és pártja iránt úgyszólván semmilyen érdeklődést sem tanúsított ekkor sem az Úri utcai követség, sem a Bérc utcai SS-főparancsnokság.

Figyelemreméltó, hogy a fenti két Vajna-tárgyalás után napokon keresztül semmi feljegyeznivalója sem akadt a Napló írójának, mindössze egyetlen kezdeményezés bukkan elénk. Amikor 1944. szeptember elején Guderian, a Wehrmacht vezérkai főnöke Budapesten tárgyalt, Szálasi megpróbált eljutni Guderianhoz, hogy kifejtse nézeteit a háború folytatásáról, de a német vezérkari főnök nem fogadta a Nyilaskeresztes Párt vezérét.

Szeptember 8-án végre megtört a jég: Haller tárgyalt Keménnyel és megkérdezte tőle:

Abban az esetben, ha az angolok Triesztnél partra szállnak és a Szálasi-kormány döntene: harcolnának-e az angolokkal szemben is. Közöltem vele, hogy a kérdés felvetése tulajdonképpen felesleges volt, annyira magától értetődő. Technikai kivitelében természetesen függ ez a német előfeltételektől, Horvátország magatartásától, amit szintén ki kell tisztázni, és az erők nagyságától, amivel az angolszászok partra szállnak, illetve leszállnak. Elvileg mind a Szovjet[tel], mind az angolszászokkal szemben fegyvert ragadunk, a Szovjettel szemben mondjuk offenzív, az angolokkal szemben védelmi szempontból, miután [helyesen: de] ez a dolog természetéből és a rendelkezésre álló erők nagyságától függ. Egyébként, mondottam, konkrétat nem mondhatok, hiszen nem vagyunk birtokon belül, előbb ezt a kérdést kell megoldani. Haller erősítgette, hogy csak válaszoljak, mert fel kell tenni, hogy uralmon vagyunk már.

Haller, Veesenmayer jobbkeze, politikai tanácsadója, nem ok nélkül vette fel újra Keménnyel az érintkezést; ez a „megtiszteltetés" nem ennek a meglehetősen csekély képzettségű fiatalembernek, még csak nem is a „pártkülügyek vezetőjének" szólt.

Az ok: előző nap, szeptember 7-én, Horthy kormányzó elnöklete alatt Koronatanács tárgyalta a mind súlyosabbá váló katonai helyzetet. A Koronatanács döntését Lakatos közölte Veesenmayerrel: amennyiben 24 óra alatt nem kapják meg a szükséges német segítséget, meg kell indítani a fegyverszüneti tárgyalásokat.

Lakatos közlése után „barátságos hangnemben bizonyos alkudozás kezdődött a tekintetben, hogy melyek azok a német erők és egységek, amelyekkel a németek kérésünkre segítségül jöhetnének".

A Wehrmacht Főparancsnokságának hadinaplója, a „Kriegstagebuch", erről a következőket írja:

„Szeptember 7-én közölték a magyarok, hogy orosz erők már Arad térségében is feltűntek, ezt a jelentést német oldalról nem hitték el, és valóban hamisnak is bizonyult; így ezt a nagymérvű ideges hangulatra vagy éppen szándékosságra lehetett visszavezetni. E nap délutánján összeült a Koronatanács, amelynek eredményéről a miniszterelnök – a vezérkari főnök jelenlétében – tájékoztatta a német követet és katonai attasét [az eredetiben: Deutsche General in Ungarn – *A szerk.*]. A helyzetet katasztrofálisnak ítélte, amely ezen a napon a román hadüzenet következtében tovább súlyosbodott; követelte, hogy a birodalom 24 órán belül küldjön öt páncéloshadosztályt, ellenkező esetben Magyarországnak minden lépéssel szemben fel kell készülnie.

Az ellenkérdésre, hogy ez miként értendő, azt válaszolta a miniszterelnök, hogy Magyarországnak azonnal fegyverszüneti kérelemmel kell fordulnia Oroszországhoz, Angliához és az Egyesült Államokhoz. A követ ez ellen tiltakozott, és rámutatott arra, hogy Magyarország számára ez a halálos ítéletet jelentené.

A szárazföldi hadsereg vezérkari főnöke a katonai attasé jelentésével kapcsolatban megállapította, hogy ilyen feltételek teljesítését 24 órán belül követelni nem más, mint zsarolás. Másrészt a magyar vezérkar főnökével közölték, hogy Magyarországot úgy tekintik, mint Németország erődjének egy részét, ezért úgy kell védeni, mint Németország egy részét.

Közölték továbbá, hogy a II. páncéloshadtestet a 26. páncéloshadosztállyal Magyarországra irányítják; ténylegesen erre a hadmozdulatra szeptember 9-én került sor; és ezeket még további erők követik.

Szeptember 8-án a hangulat ismét megnyugodott és [a magyarok] úgy magyarázták, hogy a »24 órán belül« kifejezést nem kell szó szerint érteni."

Az aznapi minisztertanácsi ülésén Vörös vezérkari főnök helyzetjelentésében arról tájékoztatta a Lakatos-kormány tagjait, hogy a szovjet csapatok már elérték a Temes–Lugos–Nagyszeben-vonalat, és folytatják előnyomulásukat észak felé. A kilátásokat a vezérkar főnöke meglehetősen borúsan ecsetelte: „Ha a németek gépesített osztagokkal jönnének, késleltetni tudnák az oroszok előnyomulását, de véglegesen megállítani nemigen fog menni."

Ezután került sor a Koronatanács előző napi döntésének megtárgyalására. De mielőtt a kormány végleges elhatározásra juthatott volna, megjelent a Sándor-palotában Veesenmayer, kihívatta a miniszterelnököt az ülésről és közölte vele: „Németország Magyarországot annyira érdekszférájába tartozónak tartja, hogy nem adja fel . . ."

Következett Ribbentrop fenyegetése: „Katasztrófa állana elő Magyarországra nézve, ha most kiugranék a háborúból."

Azután ugyanez a fenyegetés – megtoldva a várható megtorló rendszabályokkal: „Ami pedig azt illeti, hogy belső felfordulás lesz Magyarországon, azzal a németek mindenképpen szembeszállanak, és Bécsből ideszállított csapatokkal és rendőri egységekkel le fognak törni minden ilyen felfordulási kísérletet."

Lakatos mindezt elmondta a minisztertanácsi ülésen, ahol hosszabb vita alakult ki arról, hogy Magyarország folytassa-e a harcot, vagy kérjen fegyverszünetet.

A kormány többsége – Bonczos belügy-, Rakovszky vallás- és közoktatásügyi, Gyulay iparügyi, Hennyey külügy-, Jurcsek közellátási és Reményi-Schneller pénzügyminiszter a fegyverszüneti kérelem napirendről való levétele mellett foglalt állást.

Veesenmayer – Jurcsek és Reményi-Schneller útján – pontos tájékoztatást kapott a vita lefolyásáról, és bár a döntés az adott pillanatban ked-

vező volt a Harmadik Birodalom szempontjából, a követ növekvő aggodalommal szemlélte a mind bizonytalanabbá váló magyar katonai és politikai helyzetet.

Ezért vette fel talán ismét Veesenmayer – Haller útján – az érintkezést a Nyilaskeresztes Párttal – éppen szeptember 8-án.

■

A katonai problémákról, főként az Erdélyben tervezett magyar támadás megindításáról Szálasinak is, Veesenmayernek is részletes értesülései voltak – „Lajos" és „Ede" révén. („Lajos" – Nádas Lajos, a vezérkar főnöke hadműveleti osztályának vezetője, „Ede" – valószínűleg Keksz Edgár repülőezredes, akinek kitűnő kapcsolatai voltak a budapesti német diplomáciai és katonai szervekkel.)

A szóban forgó első jelentés:

„Lajostól" „Ede" útján IX. 10. 02 h-kor

1. IX. 7-én Külügyminisztérium felkérte a vkf.-et [Vörösť], hogy a támadást Arad felé IX. 8-án ne indítsa meg, mert pol. szempontból 8-án Aradon az ország külügyéből folyólag oly bizottság tárgyal, amelyet megzavarna eredményeiben egy támadás. Vkf. válasza: a támadást nem szándékozunk 8-án megindítani, hanem csak 9-én.

2. A támadás IX. 9-re el is lett rendelve, azonban 8-án este a miniszterelnök lefújta. A vkf. szarosan, gyáván, inkonzekvensen viselkedik, felelősséget nem vállal, a miniszterelnök dönt, a vkf. hogy magatartását leplezze mindenfelé, azt hazudik, amit önző személyére előnyösnek tart.

3. IX. 9-én. A támadásnak az előző nap szerint 10-én kellett volna (immár negyedik határidő) megindulnia, ebben döntést eszközlendő 18 h-kor a vkf. Lakatossal a Kormányzóhoz ment, lefelé mondott azon szándékkal, hogy 10-én – ennyi hercehurca után – a támadásnak okvetlen meg kell indulnia.

A vkf. közegei IX. 7-én, 8-án, 9-én újból és újból paukolták a vkf-et, hogy lehetetlen a hullámzó, ellentmondó, változó és inkonzekvens katonai vezetés. A vkf.-nek keményen fel kell lépnie a katonai és hadvezetési siker miatt (vagy cár vagy kalaposinas), politikai játék a hadvezetés nem lehet, és siker így nem lehetséges.

A vkf. 20 h-kor Lakatossal a Kormányzótól visszatérve kijelentette, hogy álláspontját nem bírta érvényre juttatni. (Valószínűleg hazudik, mert eddig más mondott.) Ennek alapján parancs: az aradi támadás IX. 10-ére lefújva.

4. IX. 9-én 21 h-kor: az Aradra támadó IV. hdt. vkf.-e felháborodva tiltakozott, hogy a szellemileg, lelkileg és harcos kedvvel felfujtatott csapatokat felülről destruálják, röviddel utána újbóli felháborodásának

adott kifejezést azzal, hogy elvágják a telefondrótokat hátrafelé, a távbeszélő parancsot nem veszik tudomásul, és támadnak.

Ezután Heszlényi altbgy, hdt. parancsnok tiltakozott felháborodottan, hogy a parancs lehetetlen, világos, hogy csak támadás lehetséges, nem engedi csapatait lelkileg és testileg hátulról megtörni, kéri a vkf.-et személyesen a telefonhoz.

A vkf. a *Vadászkürt*ből azt üzente, hogy nem megy a telefonhoz; ez a Lakatos ügye, ő más parancsot nem adhat, Heszlényi forduljon a miniszterelnökhöz.

Lakatost hosszabb idő után végül is *Faragho altbgy.*-nál lehetett megtalálni(!!!), Lakatos onnan azt válaszolta, *magasabb érdekek szempontjából* a támadás nem indulhat 10-én, a parancs parancs, tehát a támadás nem indul.

IV. hdt. parancsnok jelentése: nem engedheti a csapatait destruálni, ha nem indul a támadás 10-én, nem vállalhatja 11-re, mert a lovasság és pc.-ok [páncélosok] egy esetleges esőben leragadhatnak, a csapatok a vezetést máris bolondnak nézik, 11-re az ellenfél feltételei is teljesen megváltozhatnak, döntő horderejű tehát, hogy kis játéknak nem eszköze a csoportja. Erre Lakatos: „Nekem nem fontos, hogy a támadás 11-én sem indul, magasabb érdekek játszanak közre, az sem fontos, hogy ha 11-e után sem indul a támadás, parancs parancs." Ő nem kíváncsi a hdt. pk. véleményére, ebből kifolyólag nem is tárgyal vele tovább.

5. a hdm. [hadműveleti] osztály vezetője szintén nem vállalhatja tovább a játékot, sem a haderő destruálását, sem a katonai siker minden alapjának kihúzását; szándéka 10-én az ügyek továbbviteléről lemondani. Bármely más állást vállal a harctéren, de piszkos játékokat nem hajlandó még a nevével sem fedezni.

6. IX. 9-én Bakay a Nándor-laktanyában – az ottani testőralakulat szemlélésének ürügye alatt – 1 órát tárgyalt Újszászyval, ugyanakkor szabadon mozog a lefogott Kádár ezds. és a mai napon a vkf.-nél, HM-szárnysegédnél és HM-nél volt.

7. Az összes előző pontokból *következtetés:* Aradra egy szoc. dem. stb. békedelegációnk ment át, az udvar nem akarja, hogy az aradi támadás ezt most megzavarja. Ezt kénytelenek vagyunk árulási bizonyítéknak venni. Gyors, határozott közbelépés szükséges, mert ha egyszer ezt a Szovjet vagy mi proklamáljuk, megtörik az ország harci akarata.

8. Ede fentiek ügyében 10-én személyesen is Veesenmayerhez fog fordulni, gyors közbelépést sürgetve, mert különben késő lesz.

9. Német oldalról egy pc. ho. [páncélos hadosztály] gurul már segítségünkre, az eddig bevetett német erőkön felül, igen jelentős pc. elhárító és hk-zó [harckocsizó] részek a 2. hads.-nél már bevetésre is kerültek. Hk-ban, rohamtüzérségben, mindennemű hadianyagban, pc. elhárításra jelentős lgv. [légvédelmi] erők rendelkezésre bocsátása által a

németek máris minden segítséget megadtak. Óránként újabb és újabb, Bulgáriának, Romániának szánt hadianyagot adnak át nekünk, Budapest környékén fekvő két német pc. seregtest minden hadianyaga megvan, csupán emberfeltöltésre van szüksége, hogy bevethető legyen. (Ha kell, magyar oldalról rögtön fel bírnók tölteni!) Hdm. [hadműveleti] szállításokra a németek gépkocsioszlopaikat stb. mindent megadtak.

A magyar csapatok először mondható, hogy fanatikusan, lelkesen harcolnak, és minden áldozatra készek.

Felszerelésük a német segítség folytán rohamos javulásban van. 27 seregteste van az országnak, amely naponta felszerelési és lelki ütőképességében növekedőben van.

10. A helyzet alapján tehát radikálisan erős és gyors közbelépés kell, mert különben lelkileg szétesik az ország;

megtörik a nemzet és hadsereg harci akarata;

lehetetlenné válik a vezetés folytán a katonai siker;

a szovjet békedelegáció pedig árulást és kommünt jelent az országra és szövetségesére. A becsület elvész, és a nemzeti lét elpusztulhat.

Javaslat:

1. Lakatost lelövetni, vagy azonnal lefogni német oldalról, egyidejűleg a Kormányzónál ultimátumszerűleg azonnali Szálasi-kormányt követelni, és a hatalmat lehetőleg a Kormányzó nevében a Szálasi által kijelölt személyekkel átvétetni.

2. Az áruló klikket azonnal lefogatni, ezen „sokk" hatása alatt a Kormányzó jóváhagyását kierőszakolni. (Lakatost csak a miniszterelnökségi épületen kívül lehet lefogni, tehát oda kell kéretni a követségre.)

3. Ha az árulást nyilvánosságra hozzuk, az ország zömének tetszésével fog találkozni bármely új hatalomátvétel, sőt a kormányzói presztízs is csak úgy menthető meg, ha Kormányzó melléje áll az új világnak.

„Lajos"-tól és „Edétől":

1. A IX. 10. hajnali jelentésről Winkelmann tájékozást nyert Hellebronth útján

2. „Ede" Hallert (Veesenmayert) tájékoztatni ma éjszaka 1 h 30-kor ment.

3. A Führer meghívta a vkf.-et IX. 11-re magához azzal, hogy rep. gépét érte küldi. Választ kér. A vkf. hazug válasza: nem mehet, mert a Kormányzó mellett kell maradnia, mint kat. tanácsadó. Erdély kiürítésében kell közreműködnie, az aradi támadással kell foglalkoznia. 2 napi haladékot kér.

Fenti válasz IX. 10-én 23. h. 30-kor közölve Greiffenberggel [német katonai attaséval].

Ekkor és ezért emelkedett ezekben a napokban Szálasi „árfolyama!" Veesenmayer is, Winkelmann is akarva-akaratlan elfogadta azt a kiindulási pontot, hogy a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom számottevő befolyással rendelkezik mind a hadseregben, mind a közigazgatásban, ráadásul mindenre készen állnak Kovarcz „mozgalmistái".

Kemény, a Pártkülügyek Vezetője jelentette a PV-nek:

Hungarista Mozgalom Külügyek Vezetője.

Jelentés

Veesenmayer követ úrnál tett látogatásról.

944. szeptember 10-én 18 h 45-kor fogadott Veesenmayer. Közöltem vele aggályainkat a dél-erdélyi–aradi támadás elmaradása miatt és az ezzel kapcsolatos sabotage-tüneteket. Veesenmayer kijelentette, hogy a helyzet tűrhetetlen, legjobb lenne, ha már a Kormányzó Svájcba repülne, hogy ez a nehézségi nyomaték megszűnne. Kérdezte, valóban csirkefogónak tartjuk-e Vörösst, mondottam, nem jobb, mint a többi. Közölte, hogy meg kell várnia, míg a német erősítés az országba érkezik, akkor könnyebben tud cselekedni. Napok óta azt várják, hogy Heszlényi saját felelősségére támadjon már, ha másként nem megy. Indokoltnak tartotta azt a javaslatunkat, hogy a magyar csapatokat Dél-Erdélyben helyezzék német parancsnokság alá. Bejelentettem, hogy katonai vonalon Greiffenberg irányába a lépéseket megtettük, politikai-rendőri vonalon Winkelmann-nál. Felfogása szerint Lakatosban volna jóakarat, de befolyásolják, hiszen egészen jelentéktelen, jellegtelen valaki. Ismertettem egyéves segédtiszti működésem idején szerzett tapasztalataimat róla. Veesenmayer kijelentette, hogy Magyarországon [a] román példa nem ismétlődik meg. Ha a mai Kormányzótanácson a kiugrást határozzák el, azt a Kormányzó előírt formák közt vele közölni fogja, mert ha semmire, arra a Kormányzó szörnyen vigyáz, hogy árulónak ne minősüljön. Mondottam, hogy tudtommal szavát adta, hogy kitart. Veesenmayer ezt megerősítette azzal, hogy akkor tart ki, ha a német segítség meglesz. Mondottam, már sok szuverén adta a szavát az utóbbi időben. Veesenmayer kijelentette, hogy ezzel tisztában van, így a súlyával is, mégis úgy látja, hogy a legközvetlenebb [így!] napokban nem következik be a kiugrás, ahhoz túl óvatosak és félszegek, félénkek. Mindenesetre ő elő van készülve arra, hogy bármely pillanatban megkapja a Kormányzó ez irányú közlését.

Kérte, hogy a Kormányzótanács eredményéről Haller útján értesítsem.

Kemény s. k.

A dél-erdélyi ellentámadás megindítását tehát szeptember 10-ig nem sikerült kierőszakolni; ez, valamint az az értesülés, hogy Horthy szeptember 10-én az esti órákra újabb magas szintű tanácskozást hívott össze, csak növelte a budapesti német diplomáciai és katonai körök nyugtalanságát.

A „titkos tanácsosok" ülését viszont nem kismértékben befolyásolta az, hogy előző napon, szeptember 9-én, a szovjet csapatok Bulgáriában megszüntették hadműveleteiket, válaszul a bolgár fegyverszüneti kérelemre, továbbá az a szeptember 10-i hír, hogy Moszkvában aláírták a szovjet-finn fegyverszüneti szerződést.

De nem hagyhatták figyelmen kívül Bakách-Bessenyei volt berni magyar követ aznap érkezett titkos táviratát sem: angol– amerikai megszállásról még jelképes formában sem lehet szó.

Horthy ebben a rendkívül kritikus helyzetben tehát „titkos tanácsosaitól" kért ötletet, mivel nem mert az általa kinevezett kormányra támaszkodni, azt pedig egyáltalán nem mérte fel, hogyan, milyen mértékben bízhat az 1919–1920-ban maga teremtette „nemzeti hadseregben", közelebbről annak tisztikarában, még közelebbről a vezérkari tisztekben. Tekintetbe véve azonban azt a tényt, hogy Horthy 1944 nyarán még csak kísérletet sem tett a tisztikar átfésülésére, a közismerten nácibarát tisztek kiemelésére, a döntő posztok biztosítására, úgy tűnik, hogy a kormányzó, úgyis mint Legfelsőbb Hadúr, szilárdan hitte, hogy a rá felesküdött tisztek az ő parancsait mindenkor, minden körülmények között – a német szuronyok árnyékában is – teljesíteni fogják.

Horthy a honvédség tisztikaránál csak az ellenforradalmi rendszer rendőri és csendőri egységeiben, valamint a közigazgatási apparátusban bízott jobban, de abban sem kételkedett, hogy a „titkos tanácsosok" döntését a Lakatos-kormány minden tagja habozás nélkül végrehajtja.

A „titkos tanácsosok" ülésén jelen volt Vörös János vezérkari főnök, és miután az ülés lefolyásáról informálta Nádas vezérkari ezredest, Szálasi és Veesenmayer rövidesen értesült a történtekről.

„Lajos" jelentette:

A „vén szamarak" tanácsa IX. 10-én 18 h-kor ült össze a kormányzóságon, a Kormányzó elnöklete alatt, sok egyebek között jelen voltak: Vörös, Sónyi, Lakatos, Náday, Kánya, Rőder, Esterházy Móric, Károlyi Gyula, Perényi, Hennyey stb. stb.

A kormányzó a helyzet ismeretében a fegyverszünet mellett foglalt állást.

A katonák zöme ezt ellenezte (főleg nyugdíjasok! és egy-két aktív), Vattay a fegyverszünet mellett nyilatkozott. Több részlet eddig nem ismert.

A kérdés megoldása: általában a finn megoldás mellett döntöttek, azaz a németeket elhatározásunkról értesítjük, a fegyvert nem tesszük le,

a harcot beszüntetjük. A németek szabadon elvonulhatnak. Az oroszt, románt nem piszkáljuk, ezért az aradi támadás végleg elmarad. Erdélyt a románlakta területig feladjuk, a megbékélés érdekében. (Bécsi döntés előtti határ!)

Végeredményben a „vén szamarak" tanácsa határozata után külön összeültek még Lakatos, Vörös, Hennyey és Csatay, és egyelőre megbeszélték a végrehajtás részleteit. Továbbiak megbeszélése IX. 11. nap folyamán lesz.

Más források, egyes résztvevők visszaemlékezése szerint a „titkos tanácsosok" a fentieken kívül még a következőket határozták el:

– Náday tábornok Rómába repül az angol–amerikai főhadiszállásra,

– Lakatos miniszterelnök a következő napon, szeptember 11-én a Minisztertanácson bejelenti a kormányzó azon „végleges és megmásíthatatlan" elhatározását, hogy fegyverszünetet kér a szövetségesektől.

„Lajos", azaz Nádas vezérkari ezredes feljebbvalójától, a vezérkar főnökétől, Vörös Jánostól szerzett információk alapján Szálasinak és Veesenmayernek az alábbi javaslatot tette:

IX. 11. nap folyamán az 1. oldalon foglaltaknak [a fegyverszüneti kísérletnek – *A szerk.*] elébe vágni, Kormányzót sarokba szorítani órák alatt, és kierőszakolni egy rezsimváltozást.

Figyelemre méltó a jelentés konklúziója:

A vezérkar el van határozva, hogy minden kiegyezésre szabotálással, fegyveres ellenállással válaszol, a hds.-ek tovább harcolnak, békekötés nincsen!

Célszerű volna a feszültség levezetése Szálasi–Veesenmayer-vonalon, különben kirobbanás lesz.

Döntést, utasításokat várjuk.

„Lajos" és „Ede" e nyilván nagy sietséggel összeállított jelentést 1944. szeptember 11-én a délelőtti órákban a következőképpen egészítették ki – Szálasi számára:

1. Veesenmayer megkapta a IX. 10-i gépelt jelentést, úgyszólván teljes fordításban. Ezt a jelentést – annak dokumentálására, hogy a németek mindent tudnak – *felolvasta* Vörösnek. A jelentésben olyan időpontok és apró adatok voltak, amikről csak teljesen bennfentes tudhatott. Vörös – bár nem egyenesen – gyanúsította Lajost. Lajos azzal vágta ki magát, hogy alighanem különleges lehallgatókészülékekkel vesznek fel olyan beszélgetéseket, melyek négyszemközt folynak le. Az óvatosságot fokoz-

zák, ami reánk nézve hátrányos. Fel kellene erre Veesenmayer figyelmét hívni, mert a legértékesebb rész bukhatik le ezen az úton. Nem kell egyéb, mint egy célzatosan elejtett koholt hír, ami – visszakerülve – elárulja a tettest.

2. Ilyen igen kényes értesülés, ami a németek felé is csak titoktartás mellett adható tovább, az, hogy gr. Bethlen is ott volt IX. 10-én a vének tanácsán, és ő követelte legerősebben a kilépést. A Kormányzó egyetértett vele.

3. Egyéb, teljesen megbízható hír: IX. 8-án angol vagy amerikai vonalról a szűkebb kormányzói klikk felszólítást kapott, hogy mielőbb kérjen békét Angliától, Amerikától és Oroszországtól, ez esetben sem lesz ugyan elkerülhető Magyarország szovjet megszállása, mert Teherán óta Magyarország [a] szovjet érdekkörbe tartozik, de a közvetítésnél Anglia és Amerika – ha gyorsan cselekszünk – igyekezni fog részünkre előnyöket biztosítani. Ezen értesítés volt tulajdonképpen kiindulópontja a napontai minisztertanácsoknak, a kat. támadások elhalasztásának és a vének tanácsának.

4. Vének tanácsának döntése szerint Lakatos feladata a leggyorsabb módon előkészíteni Magyarország kilépését. Az előkészítés titokban történik, és a németeknek csak annyit szabad tudni, amennyi okvetlenül szükséges ahhoz, hogy mi a németekkel lehetőleg hasonlóképpen járhassunk el, mint a finn–német viszonylatban történt, és a németek a tárgyalásokat ne akadályozhassák meg.

5. IX. 11-én újabb minisztertanács (15 h körül).

6. Vörös megígérte, hogy a IX. 11-i minisztertanácson előadja a 2. hads. pk. [hadseregparancsnok] kérését, aki megsemmisítési célzattal az erdélyi eddigi aránylag csekély orosz–román erők kiverését indítványozza. (Eredmény ismeretlen.) – Ez ideig Temesvár irányába egy SS-ho. [hadosztály] támadása folyik, mi pedig X [így!] hadosztállyal állunk.

7. Vörös utazása a Führerhez újból szóba került. Csatay ajánlja, Lakatos ellenzi. Vörös némi hajlandóságot mutogat a kimenetelre.

Javaslatok:

A PV mielőbb egyezzen meg Veesenmayerrel elővágásban, hogy a kedvező pszichológiai pillanat el ne múljon, a kezdeményezés előnye a miénk legyen, és nehogy az ellenfél elénk vágjon, ezt már órákban, alig 1–2 napban látjuk. Az ütés pillanatát azonban legalább 6 órával előbb el kell rendelni.

■

A „titkos tanácsosok" ülésének határozata nagy meglepetést, ha nem megdöbbenést keltett a budapesti német követségen és a magyar szélsőjobboldal vezetői között. Kemény jelentette Szálasinak:

1944. szeptember 11-én közöltem Hallerrel, hogy amennyiben a vasárnap tartott kormányzótanács [helyesen: titkos tanácsosok ülése – *A szerk.*] határozata, hogy fegyverszünetet kérnek az angolszászoktól, amerikaiaktól és a Szovjettől, konkrét formát ölt, Szálasi már most kijelentette, hogy a határozatot nem ismeri el a Nemzet számára kötelezőnek, ettől a pillanattól kezdve a kormány és a Kormányzó működését törvény- és alkotmányellenesnek bélyegzi, és saját elhatározásából azonnal saját kormányát beállítva, átveszi az uralmat. Ennek egyetlen előfeltétele, hogy az e szempontból lényeges politikai rendőri intézkedéseket a németek kezdeményezzék, miután mi nem tudjuk pl. a miniszterelnököt letartóztatni. Másrészt pedig kérjük ehhez a német birodalmi meghatalmazott bajtársias beleegyezését. – Haller kérdezte, hogy Szálasi koalíciós vagy hungarista kormányt ért „saját" kormány alatt? Válaszom: Szálasi nem mondotta, hogy hungarista kormány, tehát a körülmények figyelembevételével erős hungarista jellegű kormányzást akar. Közelebbről meg fogom kérdezni. Haller közölte, hogy egyéni véleménye szerint ugyanis nem hiszi, hogy Winkelmann hajlandó lenne egy tiszta hungarista kormányzat rendőri alátámasztására. Mondottam, hogy ez politika, a másik pedig rendőri kérdés. Kérdezte Haller azt is, hogy tehát német kezdeményezést akarunk-e. Válaszoltam, hogy nem; Szálasi Ferenc akar kezdeményezni; hogy eddig is sajnos csak elvileg tehette, mindig is tette, de ez elemi előfeltételeket, a jelenlevő német hatalomra tekintettel, ő nem hajthatja végre; tehát olyan megoldást kér, mint amilyent a németek március 19-én eszközöltek is.

Haller válaszul azt kérdezte, hogy a Lajos által adott jelentésen felül van-e valami határozott bizonyítékunk arra, hogy a tegnapi kormányzótanács határozata jogerős és végérvényes-e, mert amíg ez tisztán nem áll előttünk, addig roppant nehéz fellépni. Közöltem vele, hogy Szálasi nem is akar ok nélkül ellenkormányt alakítani, de előre is bejelenti, hogy fegyverszünet esetére eszerint fog eljárni; ennek elvi tudomásulvételét kéri. Egyébként csak azt ajánlhatom, hogy a magyar csapatokat azonnal helyezzék német parancsnokság alá dél-erdélyi részeikben is, ha ez nem menne, erőszakolnák ki azt, hogy Heszlényi parancs ellenére is indítsa el a támadást, mert mindkét esetben az ellenfél kijön a színeivel. Ezt Haller helyeselte és feljegyezte. Haller megjegyezte, még attól is függ, vajon a rendszer egy ilyen kiugrást a háborúból végre is fog-e tudni hajtani, utalva előző napon tett arra a kijelentésére, hogy egyéni meggyőződése szerint a német vezetés Magyarországon nem fogja tűrni egy finn, bolgár vagy román példa megismétlődését. Arra a kérdésemre,

hogy ezt félhivatalosan is állítja-e, ismételte, hogy ez egyéni meggyőződése, ez az egyedül ésszerű is.

1944. szeptember 11-én este kéretett Haller sürgősen. Közölte, hogy a helyzet kulminációjához ért: a minisztertanácson Lakatos előterjesztette a Kormányzó álláspontját és kívánságát egy fegyverszünetre vonatkozóan, amit ez alkalommal azonban a kormány egyöntetűen elutasított, s ennek következtében várható a kormány lemondása. Beszélnek egy Bakay- vagy Lázár-kormány lehetőségéről, ezért kéri, hogy PV jöjjön be már Csobánkáról, ajánlja, hogy ma éjjel mindnyájan vigyázzunk magunkra, és kéri, hogy azonnal teremtsem meg az összeköttetést arra az esetre, ha Veesenmayer az éjszaka folyamán Szálasival tárgyalni akar. Kérte, hogy eljárásom eredményéről értesítsem. Ez alkalommal közöltem vele, hogy igen kellemetlenül érintett az a körülmény, hogy értesülésünk szerint Veesenmayer Vörösnek bizonyos adatokat hozott tudomására, ami a kibontakozást hátráltatja következményeiben. Haller erről nem tudott, de meg fogja érdeklődni. Közöltem vele, hogy Vöröst éppen olyan embernek tartjuk, mint a többi csirkefogót.

Szeptember 12-én délelőtt Kemény ismét tárgyalt Hallerrel. Ez alkalommal arról igyekezett meggyőzni, hogy a Lakatos-kormánynak a fegyverszüneti kérelmet elutasító álláspontja nem volt őszinte, amit az is bizonyít, hogy a kormány nem a „szerencsétlen államfői szándékkal" való szembehelyezkedést, hanem a lemondást választotta. Kemény közölte továbbá a következő értesülését:

Lakatos azt a feladatot kapja, hogy néhány hét alatt észrevétlenül készítse elő a fegyverszünet lehetőségét, úgy hogy a németekkel kapcsolatban [a] finn példa lehetősége alakuljon, s a németek felé nem szabad semmit az akcióból mutatni, legfeljebb annyit, hogy következtetéseket vonhatnak le. Egyébként minden látszatra maradna a régiben ... A puccs veszélye egyáltalán nem múlt el, az holtbizonyosan 1–2 hét múlva ismét akuttá válik.

Következtetés:

Mindezek alapján Szálasiban nincs többé hajlandóság az összeomlás kivárására, erre őt csak kényszeríteni lehetne különböző alapon. Javaslata: még a mai nap folyamán kér[i] tanácskozás lehetőségét, amelyben egyrészt ő és esetleg szűkebb törzse, német részről pedig Veesenmayer, Greiffenberg és Winkelmann vennének részt. Ezen a megbeszélésen Szálasi a katonai, biztonsági és politikai helyzetet szándékozik megvilágítani, a megoldásra a javaslatát megtenni, mert semmi értelme nincs annak, hogy most sem avatkozunk bele az események folyásába; egyéb-

ként sem tudom, milyen érdek szolgálatában állhat a huzavona (ezt én fűztem hozzá) . . .

Szálasi továbbá nem látja szükségét, hogy

a politikai szempontokat újból átbeszéljék, ezt már több hét óta többször tették anélkül, hogy érdemes választ kaphatott volna.

Amikor pedig Haller a megalakítandó új kormány összetételéről faggatta Keményt, ugyanez a koncepció más, valamivel világosabb fogalmazásban így hangzott:

Mondottam, Szálasi már annyi javaslatot tett, hogy nem tartja szükségesnek azt, hogy ismét újabb előterjesztést tegyen, mert most nem a megoldás módja, hanem maga a megoldás a fontos. Egyébként közölhetem vele, hogy Szálasi nem hungarista kormánnyal akar szembehelyezkedni a Kormányzó fegyverszüneti politikájának, hanem a Nemzet legszélesebb konstruktív rétegére támaszkodva, azzal a kikötéssel azonban, hogy ezt a politikai irányzatot ő vezeti és abban csak olyanok vehetnek részt, akik nemzetiszocialista beállítottságukról próbát tettek. Miután a helyzet súlyos és a krízis csak emelkedik, bármilyen közbenső pangás ellenére is, dönteni kell.

Természetesen nem maradhatott el a megfelelő ígéret sem, persze számítva bizonyos „feltételek" megteremtésére:

Szálasi a katonai helyzetben azt látja, hogy a dél-erdélyi támadással lehet csak az ott beékelt két német hadosztályt felmenteni és az ellenséget visszaszorítani, ennek politikai és politikai-rendőri feltételeit meg kell teremteni, ezért akar ma a jelzett három úrral tárgyalni. Egyedül ő nem kezdeményezhet, ezt nem kívánhatja senki tőle, erre nem hajlandó, mert mozgalmát nem hajlandó a Vasgárda sorsára juttatni, hiszen a német álláspontról semmilyen tájékoztatást vagy biztosítékot nem kapott. Politikai vonalon tehát már csak dönteni kell, ott újabb és újabb megbeszélésekre szükség nincsen. Szálasi a kormányzótanács [helyesen: a titkos tanácsosok ülése – *A szerk.*] óta változatlanul törvénytelennek tartja a kormányt, és alkotmányellenesnek a Kormányzó magatartását. Ennek konzekvenciáit pedig le kell vonni. Követeli ezt a hadihelyzet, Közép-Európa és benne Németország érdeke és a belső biztonság.

Haller néhány óra múlva ismét Keménynél volt:

1944. szeptember 12-én 14 órakor Haller közli, hogy Veesenmayer a legnagyobb megértéssel és örömmel fogadta a tanácskozásra vonatkozó indítványt, azt magáévá tette. Miután azonban Greiffenberg tábor-

nok ma reggel Vörössel a Führerhez repült, a megbeszélés csak visszatérte után történhet meg. Ma vagy holnapra várják vissza, akkor azonnal értesíti a PV-t. Veesenmayer különben maga sem látja indokoltnak, hogy politikai kérdésekben most külön tanácskozzanak PV-vel, miután az összes kérdésekben egymás között a dolgokat tisztázták és megegyezésre (Übereinstimmung) jutottak. Haller kért, hogy a legszorosabb érintkezésben maradjak vele, hogy Greiffenberg érkezéséről és a tanácskozás idejéről értesíteni tudjon.

Javaslatom: a Veesenmayer–Greiffenberg–Winkelmann-tanácskozáson magyar részről a Pártvezető tv. van jelen, de az általános szempontok tisztázása után bevonandónak tartanám a megbeszélésbe német részről a következőket: Hanke, Haller, Geschke, magyar részről: Csia, Kovarcz, Vajna, Szőllősi, Temesváry László és Kemény. Ezzel bizonyos szempontból az ő állástoglalásuk is felelősségteljesebben fog kifejezésre jutni.

Alatta Szálasi megjegyzése:

„Csia–Kovarcz jönnek, más senki."

Szálasi még ugyanezen a napon – elővigyázatossági és biztonsági okokból – elhagyta csobánkai rejtekhelyét és beköltözött Óbudára, a Szent Miklós utcába. Egészen szeptember 26-ig ott volt a PV „főhadiszállása", és részben ott tárgyalt alvezéreivel, a németekkel, valamint a hatalomátvétel esetén számításba vehető jövendő szövetségeseivel.

■

Körülbelül ugyanekkor fontos döntések születtek a Színház utcában, a magyar királyi vezérkar hadműveleti osztályán – a Napló állítása szerint – Szálasi utasítása alapján:

Igen bizalmas!

Ede jelenti:

IX. 12-én 12 h-kor vkf. Lajossal és Greiffenberggel kirepültek a főhadiszállásra.

IX. 13-án 6 h-kor d-en [délen] támadó hadműveleteket kezdünk.

Fenti elhatározás előzménye és háttere:

IX. 12-én egy német polizei divisio [helyesen: Polizeidivision] támadást kezdett Temesvár felé, és elérte Temesvár környékét. Temesvár még román kézen van. Elgs. [ellenséges] helyzet: Erdélyben kb. 6 román

ho. részei, továbbá egy szovjet pc. hds. Brassó, egy szovjet pc. hads. Nagyszeben területén, egy pc. hdt. pedig Temesvár–Lugos–Arad felé előnyomulóban.

IX. 12-én 2. hds.-ünk bejelentette, hogy egy kis részletakcióval, j.[obb] szárnyát biztosítandó, a Bihari hegység közepét, Belényes, Abrudbánya területét birtokba akarja venni. (A Hgr. [Heeresgruppe] Südukraine parancsára utalt.)

Ebben a helyzetben sikerült a következő: miután a németek 12-én reggel óta Temesvárra támadnak, rávettük Lakatos beosztottját, Szentpályit, hogy jelentse meg Lakatosnak, hogy Magyarország sorsdöntő elhatározás előtt áll. Ha nem tád. [támad], az orosz Orosházánál a Tiszáig bontakozik ki. Ha Magyarország tád., úgy még időt és teret biztosíthat arra, hogy az orosz kibontakozását Lugos–Lippa–Karánsebes területén lefogja. Ennek alapján Lakatos kijelentette, hogy a tád.-ás ellen – államvezetés szempontjából – aggálya nincsen, ennek alapján viszont sikerült rávenni Lászlót, hogy a Kormányzó beleegyezését a tád.-hoz kérje ki azzal, hogy a miniszterelnök a tád.-t államvezetési szempontból jóváhagyta. A Kormányzó Lakatos hozzájárulása alapján, de azzal a feltétellel adta meg az engedélyt, hogy ha a Budapesten kirakott német pc. ho. követi az aradi tád.-t. A tád.-ra vonatkozó parancsot az érdekeltek IX. 12-én 23 h–20-kor megkapták.

IX. 13-án 6 h-kor a 2. hads. j.[obb] szárnya Nagyváradról és Kolozsvár területéről Belényes–Abrudbánya területére indul, míg a IV. hdt. Aradra. A németek folytatják a tád.-t Temesvárra, ugyanakkor Pancsovánál 1–2 német pc. (motorizált) seregtest is átkel a Bánátba. – A tád.-ás tervét a főhadiszálláson tartózkodó vkf. a hadm. oszt. vez. jelentése alapján magáévá tette, a támadás megindítására vonatkozó parancs kiadását pedig a Führernek jelentették.

Más – Edétől:

IX. 12-e annak jegyében folyt le, hogy hajnalban egy német pc. hc. Budapest „környékén" kezdett kirakni (Aszód–Hatvan területén), a kormányzóság óránként érdeklődött a fejlemények és esetleges megtudható szándék felől.

IX. 12-én Szentpályival folytatott beszélgetés során Szentpályi kijelentette, hogy a vkf. egy szaros, gyáva disznó, Lakatos is annak tartja – elvégre a miniszterelnök nem állhat ki egy katonai dolog mellett akkor, ha a vkf. oly bután, unintelligensen, hordószónoklat módszerével és jelszavak hangoztatásával dadogó módon adja elő azt. A miniszterek a vkf.-et ugyancsak butának tartják, és csodálkoznak azon, hogy ez a hadsereg legjobb fejű katonája.

Megjegyzés:

A jelentett tád. hadm. [támadó hadművelet] megindításával a Pártvezető IX. 10-i utasítása jutott érvényre annál is inkább, mert az egész kérdést Ede indította be és fűtötte a végső döntésig. Ede ti. „tájékozódni" az 1. vkf. oszt.-ban volt, ahol Lajos helyettese most egy szds. [százados] itt találkozott Szentpályival, leültek vitázni, meggyőzte Szentpályit, majd [az] éppen bejövő Lászlót (az utóbbi rögtön átlátta a dolog jelentőségét), és gondoskodott arról, hogy a Főhadiszállásról Lajos örömteljes hozzájárulása (és a vkf.-é) alátámassza a dolgot.

Lezárva 1944. IX. 13-án 03 óra 43-kor.

Szálasi jegyzete:

„Hála az Istennek!"

Még valami történt ezen a napon, éspedig „a belpolitikai kibontakozás rögzítése magyar és német mozgalmi szervek között"; e kissé homályos megfogalmazás feltehetően azt jelenti, hogy Kovarcz illetékes SS-parancsnokokkal megállapodásra jutott a hatalomátvétel egyes speciális kérdéseiben, a közösen és a külön-külön végrehajtandó terrorakciókban, de erről a máskülönben apró részleteket is megörökítő Napló szerzője a tényen kívül mást nem tartott érdemesnek rögzíteni.

23

„A diplomáciai vonal befejezte művét, most Kovarcz Emilen a sor"

1944 szeptemberének második harmadában lankadatlan erővel – és sikerrel – folyt a szövetségesek rohama az „Európa-erőd" ellen. Szeptember 12-én az Egyesült Nemzetek és Románia képviselői aláírták a fegyverszüneti egyezményt, ugyanazon a napon az amerikai csapatok átlépték a német határt az ősi koronázóváros, Aachen térségében. Másnap, szeptember 13-án, a keleti fronton a szovjet csapatok elérték a lengyel–csehszlovák határt, szeptember 14-én pedig a front középső szakaszán felszabadították Varsó Prága nevű külvárosát, a Visztula keleti partján;

Szeptember 14-én Tito partizánhadseregének katonái kitűzték a jugoszláv lobogót az egyik legnagyobb dalmát szigeten, Bračon, majd három nap múlva befejezték a dalmáciai szigetek felszabadítását. Magyarország légterében szeptember 17-én és 18-án megjelentek a szovjet távolsági harci repülőgépek, sorozatos súlyos légitámadások érték a magyar közlekedési csomópontokat; a szövetséges angol–amerikai és a szovjet légierő egy hét leforgása alatt kilenc támadást intézett Budapest ellen.

■

Szeptember 14-én Haller telefonon sürgősen a német követségre kérette Keményt.

Haller első kérdése: hogy vagyunk. Azt válaszoltam, hogy csendben, nyugodtan. Azt mondja, hogy lehet ezekben az időkben nyugodtan lenni, amikor egy ilyen Mozgalomnak a legnagyobb fokú üzemben kellene állnia. Mondottam, ez nem rám tartozik, mint már egyszer kifejtettem, a diplomáciai vonal befejezte művét, most Kovarcz Emilen a sor.

Ezen, korántsem szokványos bevezető után, Haller rátért a lényegre: javasolta, hogy Kovarcz találkozzék Rajniss-sal, mivel

... ő azt az embert értékeli, tudja, hogy dinamikus egyénisége, kellő

módon kézben tartva, igen hasznos lehet, abszolút nacionalista mivolta pedig biztosíték arra, hogy a Nemzet érdekében le tudja vetni esetleges előítéletét. Mondottam, hogy ellenszenve Szálasi és Mozgalma iránt határtalan volt. Haller közölte, hogy ezt már nem lehet így felfogni.

Keményt azonban más érdekelte: a végleges politikai döntés. Így érthető, hogy rá jellemző módon, türelmetlenül és apolitikusan kijelentette:

Be kell vallanom, hogy bizonyos fokú bizonytalanság bennünk, vezetőkben, sőt bizony Szálasiban is jelentkezik. Német részről tisztában lehetnek a mi feltétlen és egyedüli jót és helyesenakarásunkkal. Mi ugyanakkor a másik oldalról mindig az halljuk: várni, várni és várni. Erről nem tudjuk, kinek áll érdekében és milyen célt szolgál. Viszont azt belátható, hogy Szálasi felelőtlenül nem kezdeményezhet, mert végeredményben nem hajthatja Mozgalmát vágóhídra, nem vállalja a Vasgárda sorsát sem, és például, egészen teoretikusan, tőlem sem kívánhatja senki, hogy például lőjem le Lakatost, miközben azonban hátulról engem lőnek le. Sokkal nagyobb döntés előtt állunk, semmint feltevésekkel, bizonytalansággal lehetne itt operálni.

A szinte émelyítően udvarias és a PV képességeit messzemenően elismerő Haller – a várt konkrét ígéret helyett – így reagált (legalábbis Kemény feljegyzése szerint):

Azt észre kellett vennünk, hogy ők voltak az első illetékes tényezők, akik felismerték Szálasi Ferencet és Mozgalmát, kiértékelték, ismerik egész programját, és építenek rá. Ő saját személyére, anélkül, hogy hivalkodni akarna, vagy előbb nálunk való minősítésének feljavítására törekedne, ki kell hogy jelentse, hogy Szálasi Ferencben a politikus és az ember olyan tökéletes összhangját ismerte meg – ami a legnehezebb –, olyan politikai éleslátást és ösztönt látott, mint ami ritka a történelemben. Mikor ezt kijelenti, akkor azt is megmondotta, hogyan látják ők a magyar kibontakozást. Szálasi Ferencnek van olyan politikai éleslátása, hogy tudni fogja, mikor, mit és hogyan kell cselekednie.

De Haller ennél fontosabb dolgot is közölt Keménnyel:

Az erkölcsi lehetetlenülésnek a túlsó oldalon kell beállni, ezt kellett kivárni. Ez vasárnap megtörtént.

Kemény ekkor, ha nem is nagyon könnyen, de megértette, hogy Horthy és a „titkos tanácsosok" határozata a fegyverszüneti kérelem mellett döntő politikai fordulatot eredményezett; szeptember 10-e azt jelentette, hogy

Veesenmayer és Ribbentrop is lemondott a Horthyval való további együttműködésről.

Kemény most már ennek tudatában türelmetlenkedett, ezért a PV nevében ragaszkodott a Veesenmayer–Winkelmann–Greiffenberg–Szálasi-tanácskozáshoz azzal, hogy a

katonai helyzet megköveteli a cselekvést, a rendőrpolitikai kérdésekben a kellő megegyezés Winkelmann-nal megvan, most már csak a politikai elhatározás kell, itt nem látunk még tisztán. Közölhetem egyben vele azt is, hogy Szálasi a rendőrpolitikai kérdéseket illetőleg mozgalmilag készen áll.

Meglepő volt a beszélgetés befejező része:

Ezután Haller megkért, hogy kivihessen a PV támaszpontjára, hogy adott esetben sürgősen ő is meg tudja találni. Még megkérdeztem, mi a véleménye: Veesenmayer a Kormányzó teljes félreállításával akar-e megoldást vagy ővele? Ezt azért kérdezem, mert ismerem a Führer bajtársi álláspontját a Kormányzóval kapcsolatban. Haller azt kérte, hogy erre ne kelljen választ adnia, ezt döntsük el magunk.

■

Két nappal később, szeptember 16-án létrejött a Rajniss–Szálasi-találkozó a PV Szent Miklós utcai rejtekhelyén. A két és fél órás tanácskozásról a Naplóban a következő feljegyzés található:

Szeptember 16-án 11 h-tól 13,30 h-ig PV beszélgetést folytatott Rajniss Ferenccel a Szent Miklós utcában; a beszélgetés négyszemközt folyt le; lényege:

Rajniss Ferenc ismerteti álláspontját a jelenlegi helyzetről, különösen belpolitikai és elvi kibontakozási szempontokból; a jelenlegi helyzetért kimondottan és határozottan a Kormányzót hibáztatja; rámutatott különösen arra a kétszínű játékra, melyet az Államfő különösen március 19. óta folytat, valamint a Kormányzó környezetét képező angolszász–zsidó-cimboraság galád játékára, mellyel a Kormányzót bábként és aljas eszközként használják fel érdekeik szolgálatában; véleménye szerint a kibontakozás csak abban az esetben lehetséges, ha eltávolítják az Államfő környezetéből a már említett angolszász–zsidó-cimboraságot;

PV ismerteti felfogását a jelenlegi helyzetről, ahogyan a Hungarista Napló vonatkozó részei tartalmazzák;

Rajniss felhívja PV figyelmét arra, hogy két-három nap előtt a Kormányzó teljesen átállott a németek mellé, oldalukon akarja folytatni a

harcot; ezt az újabb pálfordulását az angolszász–zsidó-cimboraság az Államfő ellen fellobbanó határtalan gyűlölettel vette tudomásul, mert az Államfő eddigi szokásához híven dezavuálta és denunciálta őket, az Államfőnek ez a magatartása azonban egyáltalában nem jelenti azt, hogy az Államfő véglegesen döntött volna hovatartozandóságának kérdésében;

PV egyetért a fejtegetésekkel; hozzáfűzi, hogy változás a Kormányzó és Lakatos magaviseletében a németek elleni éllel abban az esetben várható újra, ha hadászati okokból egész Erdélyt fel kellene adni és [a] harcot időnyerésért kellene folytatni talán a Tisza vonaláig is; ez a bizonytalan állapot azonban semmiképpen sincs az ország hasznára és javára, éppen ezért arra kell törekedni, hogy határozott álláspont kialakítása mellett a politikai, gazdasági és társadalmi nyugalmat minden eszközzel helyreállítsák a felelős tényezők és a Nemzetet a németek oldalán való egyértelmű beállásra szervezzék meg; PV ennek elérése érdekében igen széles alapon nyugvó kormányt akar létrehozni, melyben mindazok a férfiak vennének részt, akik egyrészt szaktudásukkal és állhatatos, egyértelmű politikai vonalvezetésükkel kitűnnek, másrészt a Nemzet bizalmát élvezik.

Rajniss: a belpolitikai kibontakozásnak első lépéseiként azt javasolná, hogy a kormány magatartására való tekintettel ne vegyenek részt a Tasnádi Nagy András elnöklete alatt tartott hétfői és csütörtöki pártközi értekezleteken, mert a kormány részéről ide kiküldött Fáy miniszterelnökségi államtitkár magatartása miatt az abban való részvételnek semmi értelme nincs;

PV egyetért és beleegyezik: felveti a gondolatot, nem lenne-e célszerű a parlament összehívása az ellenzéki képviselők kezdeményezésére; szükségesnek tartaná ezt már azért is, hogy a parlamentben félreérthetetlenül tisztázzák a kérdést, hogy az Államfő és a kormány alkotmányellenesen és a törvényeket úton-útfélen sértő módon akarják-e a Nemzet ügyeit tovább vezetni, valamint, hogy a Nemzetet érintő döntő ügyekben hajlandók-e Nemzet akaratát mégis csak valamilyen formában kifejezésre juttató képviselőkkel és képviseletekkel letárgyalni és hozzájárulásukat kikérni;

Rajniss: egyetért PV-nek felfogásával; kijelenti, hogy erre vonatkozóan már tett kezdeményező lépéseket, ezeket folytatni fogja, és tudomásul veszi, hogy ebben a kezdeményezésben a Nyilaskeresztes Párt képviselőcsoportja teljes egészében részt fog venni;

kölcsönösen átbeszélik és megegyezésre jutnak az elkobzott pártvagyonok visszaszerzése, a kommunistákkal szembeni magatartás és a KABSZ felhasználásának kérdésében;

Rajniss felhívja PV figyelmét arra a körülményre, hogy Csatay és Winkelmann között befejezéshez közelednek azok a tárgyalások, ame-

lyeknek értelmében szerződéses alapon magyar SS-alakulatok felállítására kerülne sor; ezzel kapcsolatosan PV kijelenti, hogy ezt a szerződést nem veszi tudomásul; a továbbiakban is meg fogja tiltani a párttagoknak, valamint a híveknek, hogy az SS-be belépjenek, mert határozottan és kimondottan a Hungarista Légió felállítását követeli minden körülmények között, mert ha a németek az SS-alakulatokat fel tudják szerelni, megtehetnék ugyanezt a Hungarista Légióval is;

kölcsönösen megegyeznek abban, hogy egymást támadni nem fogják, lezárják a múltat, új lapot nyitnak, melyet együttesen fognak becsületes szándékkal és cselekvéssel teleírni; megegyeznek abban, hogy a jövőben kölcsönösen átbeszélik a helyzetet, és egymással szoros politikai kapcsolatot tartanak;

vélemény: Rajniss Ferenc kedvező benyomást tett; különösen az lepte meg igen erőteljesen, de örömteljesen is PV-t, hogy a beszélgetés végén búcsúzáskor Rajniss Ferenc önként, saját elhatározásból kijelentette, hogy PV tekintse meg nem történteknek mindazt [így!], ami a múltban történt, személyében megbántani nem akarta és amennyiben ilyen megbántást érezne, bocsásson meg neki; PV ezekre a szavakra hasonló szavakkal felelt, és ugyancsak kijelentette Rajnissnak, amennyiben magatartásával megbántotta volna őt a múltban, bocsásson meg ő is; Rajnisznak ez a magatartása igen jó benyomást keltett, és tényleg alapja lehet az összefogott erőkkel végrehajtott politikai kibontakozásnak.

Másfél órával e tárgyalás után, délután 15 órakor Szálasi felkereste Greiffenberg katonai attasét az SS-főparancsnokság Bérc utcai villájában, hogy megtudjon bizonyos konkrét adatokat abból a célból, hogy „elhatározásaiban véglegesen tudjon dönteni".

Szálasi katonapolitikai és hadászati problémához szeretett volna felvilágosítást kapni, de Greiffenberg csak „katonaszaki" szempontból volt hajlandó rendelkezésre állni; így részletesen elmagyarázta a keleti front helyzetét a Finn-öböltől a Vaskapuig. Ami a magyarországi helyzetet illeti, Greiffenberg igyekezett megnyugató képet festeni:

A Dél-Erdélybe belépett szovjet erők zöme Nagyszebennél gyülekezett, és nem Temesvár irányába halad, hanem egyenesen Északnak, Torda–Kolozsvár felé; remélik, hogy a magyar csapatokkal szemben fel tudják tartóztatni a Szovjetnek ezt az előnyomulását. Északon általában a Maros vonala mentén, Nyugaton viszont a hegyekből az Alföld felé vezető kitorkolásokban; az ezekben a torkolásokban vezetett támadásokkal be fogják tudni tömni azokat, úgyhogy az Alföld elárasztása a Szovjet részéről, valamint a Szovjetnek az a hadászati terve, hogy ennek a támadó éknek kiegészítéseképpen megindított Dukla-hágó elleni támadásával szándékolt harapófogószerű hadművelete meghiúsítható lesz.

Szálasi azonban másra, többre volt kíváncsi, ezért arra kérte Greiffenberget, hogy adjon neki felvilágosítást a következő katonai kérdésekre:

1. tudni szeretné, hogy a német hadvezetőség a Keleti- és Déli-Kárpátokat a hadászati védelem szempontjából akarja-e felhasználni, vagy pedig mint egérfogót; az első esetben a Kárpátok övezetében fejlődnének ki a harcok; a másik esetben azonban harc folyna időnyerésért az egész Duna-medencében, ami annyit jelentene, hogy átmenetileg fel kell adni a területeket;
2. felvilágosítást kérne arra nézve, hogy Magyarország keleti részében vagy nyugati részében akarja-e a német hadvezetőség a keleti arcvonal déli szárnyának döntő csatáját megvívni;
3. Magyarországon kialakítható lenne egy nyolcszázezres-egymilliós hadsereg, a kérdés csupán az, hogy a német hadiipar képes-e és milyen idő alatt felszerelni ezt a hadsereget; a magyar ipar erre képtelen, mert PV biztos tudomása szerint a magyar hadiraktárak fegyverzet és felszerelés szempontjából teljesen üresek.

Szálasi negyedik, utolsó kérdése a csodafegyverekre vonatkozott, azt tudakolta Greiffenbergtől, hogy vannak-e ilyenek, és ha igen, „beállíthatja-e a higgadt és józan propagandát".

De Greiffenberg nem volt hajlandó nyilatkozni, udvariasan elismerte, hogy e kérdések „helyénvalók", továbbá azt, hogy „tényleg választ is kell kapnia rájuk a PV-nek", ezért azt tanácsolja, hogy forduljon ezekkel a kérdésekkel Winkelmannhoz.

Greiffenberg végül ezt a kétségkívül lényeges közlést tette:

Biztosítja PV-t, hogy Hitler Vörös János vkf.-nek a legutolsó alkalomkor [a] német Vezéri Főhadiszálláson tett kijelentése minden körülmények között fennáll, hogy Magyarországot éppen úgy fogja védeni, mint Kelet-Poroszországot; átmeneti területfeladások természetesen lehetségesek és szükségesek, de visszaszerzésükben a legteljesebb mértékben részt fognak venni a német erők is, karöltve a magyar hadsereggel.

Greiffenberg ezután elbúcsúzott PV-től és eltávozott;

A Napló szerint Szálasi megfogadta Greiffenberg tanácsát;

... még ott a helyszínen magához kérette Krumholz őrnagyot, Winkelmann I. a. tisztjét, és előadta neki Greiffenberggel folytatott beszélgetését, különösen Greiffenberg javaslatát; PV tollba mondta nevezettnek a Greiffenberg előtt felvetett négy alapvető kérdés lényegét és rövid indokolásukat; Krumholz ígéretet tett, hogy erről azonnal jelentést tesz Winkelmann-nak, aki, véleménye szerint, a szükséges lépéseket meg

fogja tenni, és róluk PV-t értesíteni fogja; Krumholz őrnagy tájékoztatását PV dr. Hanke SS-vezető jelenlétében tette.

A Napló szerzője nem kísérte további útján a PV kérdéseit, így nem lehet tudni, hogy azok mikor jutottak el a címzetthez, ha egyáltalán eljutottak, de az tény, hogy Winkelmann nem sietett a válasszal.

■

Szeptember 17-én Haller és Kemény megbeszélte a kormány által a szélsőjobboldali vezérek ellen állítólag kiadott letartóztatási parancsok ügyét. Egyetértettek abban, hogy „a letartóztatás eltökélt szándék, csak még alkalmas pillantot várnak".

Kemény kihasználta az alkalmat, és beszámolt német politikai összekötőjének a Szálasi–Rajniss-találkozóról, amelynek során a kölcsönös bocsánatkérés után

> . . . a múltat lezárták és megállapodtak a teljes politikai együttműködésben. Rajniss politikai feladatot vállalt, az MMP-képviselők Szőllősi tv.-rel jönnek össze, az MMP szervezetei pedig Kovarcz tv.-nél nyernek beosztást. Rajniss valószínűleg vezércikket fog írni az *Összetartás*ba. Haller ezeket örömmel vette tudomásul azzal, hogy ez igen nagy jelentőségű. Mondottam, ezzel egyidejűleg Szálasi parancsot adott mindama támadás beszüntetésére, amely az MMP-vel szemben részünkről esetleg helyt fogott, [így! – *A szerk.*] miután a megegyezést neki sikerült létrehozni. Haller örömének adott kifejezést, s úgy érzi, hogy ez a nagy jelentőségű politikai esemény, hogy Szálasi meg tudott egyezni Rajnisssal, éreztetni fogja a hatását.

Kemény feljegyzése így folytatódik:

> Kérdezte, ki jelentkezett még. Mondottam, értesülésünk szerint Bárdossy kijelentette ebbeli készségét. Igaz, hogy ő Einzelgänger [kb. magányos farkas], de politikai súlyát mi kellően értékelni tudjuk, bár teljes politikai megbízhatósága még nem tisztázott. Mindenesetre örömmel vesszük a közeledését. Haller kijelentette, hogy igaz, hogy Bárdossy nagyjában egyedüli politikus, de mégis van egy jelentős mag körülötte, akik használhatók, s akik megbontják ezzel a MÉP-tömböt is. Mondottam, hogy Pálffy nem jelentkezett, erre Haller kijelentette, hogy Rajniss jelentkezése után, ha még Bárdossy is hozzájön, ne is helyezzünk már súlyt Pálffyra vagy Bakyra, vagy ilyen emberekre. Mondottam, távol áll tőlünk.
>
> Haller megkérdezte, hogy állunk Ney Károllyal. Mondottam, Ney

homo novus [új ember] a politikában, ennek következtében súlyát, komolyságát, megbízhatóságát nem állt módunkban kellően kiértékelni. Annyit mindenesetre megállapíthattunk, hogy Ney elszánt a bolsevizmus elleni harcra, de nem látunk tisztán abban, hogy az angolokkal szemben is ugyanezt a magatartást tanúsítaná-e, miután ez irányban nem adott még határozott nyilatkozatot. Egyébként azt mondotta, hogy kb. 2500 embere van, amit mi azonban csak 10%-ában tudunk valónak elfogadni, miután ő a tisztviselőket is beleszámította, akik a keleti frontot megjárták, de ismerve középosztályunkat, állíthatjuk, hogy azok mindenre éppen nincsenek elszánva, ezekre számítani politikai naivság . . .

Kemény helyzetmegítélése:

Kijelentettem, hogy Rajniss lépésével a belpolitikai helyzetet Szálasi annyira tisztázottnak látja, hogy már semmi akadályát nem látja annak, hogy a Nemzet legszélesebb konstruktív alapjaira helyezhesse államvezető kezdeményezését. Csak ennek már meg kellene történnie. Közölhetem vele egyébként azt is, hogy [a] Winkelmann-nal való tárgyalások is annyira haladtak, hogy az esetleges akció minden vonatkozásában előkészítettnek tekinthető.

Végül:

Közöltem ezután vele, hogy Pártvezetőm parancsára, amennyiben az ő hozzájárulásukat is elnyerem, további utasításig a vendégjogot mint összekötő, igénybe kell vennem. Haller kijelentette, hogy ez nemcsak magától értetődik személyes kapcsolatunk alapján, hanem erre kifejezetten szükség van, bármi jöjjön is közbe, legyen valaki magyar részről mellettük. Intézkedni fog, hogy holnaptól kezdve külön szobám legyen, ahol szabadon dolgozhatom, egyben közölte, hogy Veesenmayer utasítása alapján és személyes védelme alatt állok és az ő vendége vagyok, ellátás szempontjából is. Mentegetődzésemet egyszerűen nem fogadta el. Közöltem vele, hogy Fischer néven szereplek náluk, különösen, ami a telefonhívást illeti.

•

■

Mint negatív tény, említésre érdemes, hogy a Napló 1944. szeptemberi bejegyzéseinek nagy többsége Keménytől, a „pártkülügyek vezetőjétől" származik, persze korántsem azért, mintha a budapesti német diplomaták, hírszerzők és SS-tisztek megszakították volna a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom vezetőivel kiépített, már eddig is hasznos kapcso-

lataikat; az ok egyszerűen az lehet, hogy Vajna, Kovarcz, nyilván nem ok nélkül, éppen a legfontosabb megállapodásokat, a belpolitikai átállásra vonatkozó úgynevezett mozgalmi terveket nem óhajtották írásban rögzíteni.

■

Kemény, alias Fischer tehát Veesenmayer vendégszeretetét élvezte az Úri utcai német követségen, ez egyúttal azt is jelentette, hogy mindig kéznél volt, ha a német diplomatáknak szolgálataira szüksége volt. Így 1944. szeptember 19-én Haller délelőtt is, délután is tárgyalt Keménnyel. Az első beszélgetésnél a következőket közölte:

1944. szeptember 19-én 10,45 h-kor felkeresett a Bástyasétányon levő lakásomon dr. Kurt Haller, és a következőket közölte:

Dr. Veesenmayernek a most folyó napokban nagy fontosságú tárgyalásai voltak Neubauerrel, a belgrádi követtel, aki az egész délkelet-európai probléma feladataival foglalkozik. Ennek egy szektora a magyarkérdés. Neubauerrel meg kellett beszélni bizonyos átfogó külpolitikai, rendőrpolitikai és tisztán politikai természetű kérdéseket, hogy egész Délkelet-Európára egyöntetű megoldás bontakozhassék ki. Ebből következően közölheti, hogy majdnem bizonyosra vehető, hogy a magyarprobléma egyetemesen a délkelet-európaival kerül megoldásra. Más magyarázatot Haller és Veesenmayer nem tudnak adni a megoldásban jelentkező eltolódásnak. Közli, hogy a Führerhauptquartierről [a Vezéri Főhadiszállásról] még döntés nem érkezett, márpedig autoritér [parancsuralmi] államról lévén szó, tisztában lehetünk vele, hogy a Führer döntése nagy jelentőségű lépésnél elengedhetetlen. Gondoltak arra, hogy Veesenmayer esetleg kimegy a főhadiszállásra, mégis azt a jelenlegi belpolitikai helyzetben nem kockáztathatja meg, mert ha meg is kapja azonnal a terminust, az út oda-vissza, esetleg egy napot várnia is kell, három-öt napot vesz igénybe, márpedig ilyen hosszú távollét igen előnyös volna az ellenfélnek. Másrészről, a küldött táviratokat ő, Haller is látta; olyan tiszta képet adtak minden szempontból, hogy most már igazán csak a döntés van hátra.

Kérdeztem, hogy Veesenmayer útja direkt vagy Ribbentropon át vezet-e a Führerhez. Válasz: Ribbentropon át. Másik kérdésem: akkor Ribbentrop javaslata mellett várni kell még esetleg Himmler előterjesztésére is? Válasz: mind a Ribbentrop, mind Himmler oldaláról nincs már javaslatra szükség, kizárólag a Führer személyes döntésére várnak. Ennél többet pillanatnyilag ők sem mondhatnak. Egyébként is olyan szoros az érintkezés a főhadiszállással, hogy nincs szükség Veesenmayer személyes intervenciójára. Közölte egyben azt is, hogy Veesenmayer pillanatnyilag nem érzi már szükségét annak sem, hogy e kérdésekben Szá-

lasi Ferenccel tanácskozzék, miután minden kérdés közöttük tiszta és megoldásra érett. Egy függő kérdés merült csupán fel, amit két nappal előbb én közöltem vele: hogyan látja gyakorlatilag Szálasi Ferenc még mindig a Kormányzóval való kibontakozás lehetőségét? Elvileg tökéletesen értik a történelmi előnyt és szükségességét, de részleteiben szeretnének tiszta képet kapni. Ezért kér, hogy délután hat után Szálasit felkereshesse, ahol e tárgyban Veesenmayer megbízásából néhány kérdése volna. Mondottam, ebben pontosan a Pártvezető nyilatkozhatik csupán, mindenesetre addig is utalnom kell arra a közlésemre, hogy Szálasinak ez az álláspontja egyáltalában nem merev, csak a lehetőség határai között mozog, és evvel kapcsolatban nincsenek továbbmenően semmiféle gátlásai, amióta a Kormányzó és a kormány az alkotmányt sorozatosan megsértették. Haller kérdezte, gyakorlatilag [és] teoretikusan mit jelenthet ez: mondottam: Szálasi e lehetőség mérlegelése mellett cselekvésében teljesen szabad marad, mindenesetre az lehet a célirányos, ha a Kormányzó életben marad és hozzájárul a jobboldali átállításhoz.

Kemény a második beszélgetés során – bizonyára Szálasival folytatott előzetes megbeszélés és felhatalmazás után – megemlítette a PV-nek azt a kívánságát, hogy amennyiben

> ... a megoldásra a döntés megtörténik, s az olyan, amiben Veesenmayerrel a maguk részéről megegyeztek, a PV feltétlenül szükségesnek látja, hogy a felelősségvállalás előtt a Führernél kihallgatást kapjon. Vonatkozik ez azonban most már mind a hungarista, mind a koalíciós megoldásra, amiben a Hungarista Mozgalom vezető szerepet visz.

Haller válasza elutasító volt, mire Kemény azt javasolta, hogy az ügyet a PV-nél személyesen vitassák meg.

Kemény feljegyzése így folytatódik:

> Ezután közöltem vele azt, hogy Szálasi véleménye szerint most bizonyos enyhülés következett be a kormánypuccsisták oldalán, legalábbis a parlament összeültéig. Ezért úgy határozott, hogy feloldja a vezetőség félrevonulására vonatkozó parancsot. Ennek következtében én is haza szándékozom menni, amennyiben ők nem tartják szükségesnek, hogy tovább a vendégük legyek. Mindenesetre az a kérésem, hogy az összeköttetés állandóan meglegyen, s amennyiben ismét közbejönne valami, úgy jöhessek vissza, mintha el sem mentem volna, mert ez számunkra most fontos az összeköttetés biztosítása szempontjából. Viszont nekem családi okoknál fogva fontos, hogy amíg lehet, otthon legyek. Haller kijelentette, hogy az ő és Veesenmayer véleménye szerint valóban nincs valószí-

nűsége a támadásnak az ellenfél részéről, másrészt bármi történik, azonnal jelentkezzen a német követségen vagy nála a Hungáriában, hogy ez esetben az összeköttetés ismét teljesen közvetlenné váljék.

Ezután kimentünk a PV-höz.

Kemény Gábor s. k.

■

Az 1944. szeptember 19-i Szálasi–Haller-megbeszélésen a német diplomatának arra a kérdésére, hogyan látja a PV a kormányzóval való „megoldás" lehetőségét, Szálasi kifejtette: bár Horthy a legutóbbi időkben az alkotmányra tett esküjét háromszor is megszegte, éspedig a pártok feloszlatásakor, a Lakatos-kormány kinevezésekor és a fegyverszünet mellett való állásfoglalásakor, mégis a vele és rajta keresztül történő kibontakozást tartja szerencsésebbnek.

Szálasi úgy vélte, hogy Horthyt meg lehetne hívni a Vezéri Főhadiszállásra, ahogyan az 1944. március 19-én történt:

> . . . ezalatt a teljes és radikális rendszerváltozást itthon végre lehet hajtani, különösen, ami a Kormányzó körül tömörült klikket illeti. Véleménye szerint a Kormányzó a megoldást el fogja fogadni, mert el kell fogadnia. Így nyílik aztán lehetőség arra, hogy PV az új kormány kinevezését a Kormányzótól vegye át. Természetesen közel van annak lehetősége, hogy a Kormányzó tanácsra tartózkodni fog a főhadiszállásra szóló meghívás elfogadásától, mégis gondolja, hogy lehetőséget rá lehet találni.
>
> Haller kérdésére, hogy ez feltétlen eltökéltség-e PV-nél, PV kijelentette, hogy nem, de mint a legszimpatikusabb megoldási módot, ezt vette számításba.

Szálasi a továbbiak során kijelentette, hogy a megbízást a „magyarországi átállításra" csak akkor tudja vállalni,

> ha megelőzően bizonyos nagy vonatkozású kérdésekben a Führerrel személyesen értekezik,

de végül mégis elfogadta Haller érveit a Führernél való látogatás technikai és politikai nehézségei tekintetében, a következő formulával:

> Nem ragaszkodik az előzetes tárgyaláshoz, ha technikai akadályai vannak, ennek alapján a következő álláspontot foglalja el: amennyiben nem volna lehetőség előzetes találkozásra a Führerrel, úgy a hatalom átvételében és politikai, valamint katonai magatartásában rendelkezésre áll,

minden erővel és eszközzel az összhadviselés és a háború győzelmes befejezésének kérdéseiben. Amennyiben azonban a kérdések a nacionalista és szocialista Európaközösséget érintik, úgy kénytelen ragaszkodni a Führerrel való találkozáshoz, már hatalmon belül is.

Haller – a feljegyzés szerint – diplomatikusan kijelentette, hogy ezek után mindenben tisztán lát, és mindent megértett.

■

A Wehrmacht főparancsnokságának 1944. szeptember közepén szinte alig voltak említésre méltó tartalékai. A nyugati fronton az amerikai csapatok szeptember 10-én már 20–22 km-re közelítették meg a birodalmi határt, a keleti fronton a szovjet csapatok a szovjet–csehszlovák határ közvetlen közelében harcoltak, Magyarországon pedig már a Tisza-vonal védelme került előtérbe.

Ilyen helyzetben 1944. szeptember közepén sem az OKW, sem az SS főparancsnoksága nem kezdeményezhetett Budapesten olyan akciót, amelynek sikerét csak jelentősebb Wehrmacht- vagy SS-egységek bevetésétől lehetett remélni.

24

„A német és a magyar vezetés körében a bizalmi krízis egyre fokozódik”

1944. szeptember 17-én a szovjet csapatok nagy offenzívát kezdtek Észtországban és négy nap alatt 45–70 mérföldet haladtak előre. A nyugati fronton, Hollandiában az I. szövetséges ejtőernyős hadseregnek a német vonalak mögött ledobott egységei Arnhemnél nagyszabású hadműveletet indítottak. Másnap, szeptember 18-án az amerikai csapatok felszabadították a fontos atlanti-óceáni kikötővárost, Brestet. Ezen a napon jelentette a TASSZ, hogy Romániában az augusztus 23-i népfelkelés idején foglyul ejtették Antonescu marsallt, Mihail Antonescu miniszterelnököt, valamint Karl Clodiust, a Német Birodalom délkelet-európai gazdasági megbízottját. Szeptember 21-én a szovjet csapatok Tallinnt, másnap pedig Areadot szabadították fel, és győzelmesen közeledtek az 1920-as magyar–román határ felé.

Ilyen harctéri események árnyékában ült össze majd négyhónapi szünet után a képviselőház, hogy meghallgassa Lakatos miniszterelnök bemutatkozó programbeszédét.

Szálasi ezzel kapcsolatban a következő utasítást adta Szőllősi Jenőnek, a nyilas parlamenti képviselőcsoport vezetőjének:

1. Politikai kérdéseket beszéljen át Szőllősi pt. mindenkor Rajniss-sal is, különösen parlamenti együttműködésükre vonatkozóan;
2. PV a Magyar Megújulás Pártjának csak azt a csoportját ismeri el, melyet Rajniss Ferenc vezet és amelynek magatartásáért Rajniss felelős; minden más politikust visszautasít, aki esetleg azzal a megjegyzéssel közeledne PV vagy a Nyilaskeresztes Párt felé, hogy a Magyar Megújulás Pártjának vezetője; Szőllősi pt.-nak mindent el kell követni, hogy Rajniss Ferenc állását és tekintélyét a Magyar Megújulás Pártjában ennek az elvnek merev és szigorú betartásával emelje és kidomborítsa;
3. Szőllősi pt.-nak mindig azokat az irányelveket kell maradéktalanul végrehajtani a politikai kibontakozásban, tehát parlamenti harcában is, amelyeket PV-től kap; ha Rajniss-sal való megbeszélésekor úgy látná, hogy PV irányelveit módosítania kellene, magatartásában való módosí-

tást csak akkor hajthat végre, ha előzően megszerezte hozzá PV hozzájárulását; ha ez kikérhető nem volt, változatlanul végre kell hajtania a PV-től kapott irányelveket;

Szőllősi Jenő pt.-nak a lefektetett három alapelvet Rajniss Ferenc tudomására kell hoznia, hogy ő is megfelelőképpen igazodhasson magatartásában: Szőllősi Jenő pt. a mai parlamenti ülésen tanúsított magatartásáról és ez alkalommal elhangzott beszédéről írásbeli jelentést kell beadjon a PV-nek.

■

A fegyverszüneti tárgyalásokról terjesztett hírek, a harctéri helyzet, a szélsőjobboldal növekvő aktivitása mind azt sejtette, hogy az 1944. szeptember 21-i parlamenti ülés korántsem lesz mentes minden izgalomtól, az ülés lefolyása az előzetes várakozásokat teljes mértékben igazolta. Már Tasnádi Nagy elnöki megnyitója is felborzolta a kedélyeket azzal a bejelentéssel, hogy a német hatóságok által 1944. március 19. után letartóztatott képviselők és felsőházi tagok ügyében az új kormánynál lépéseket tett, abból a célból, hogy a letartóztatottak minél előbb a magyar hatóságok kezére kerüljenek.

(Lakatos miniszterelnök az országgyűlési tagok ellen végrehajtott Gestapo-akciókról mint „szuverenitásuk mindnyájunk előtt ismert sérelmeiről" beszélt, emiatt Veesenmayer követ hivatalosan is tiltakozott.)

A miniszterelnöki programnyilatkozat arra törekedett, hogy reális színekkel ecsetelje az ország nehéz helyzetét, majd megállapította: „Nem nyílik számunkra más út, mint a magyar határok elszánt védelme. Hogy a jelenlegi nem természetes határok védelmének fogalma mit jelent, azt minden értelmesen gondolkodó és a földrajzzal tisztában levő ember világosan elképzelheti."

Szőllősi, a Nyilaskeresztes Párt vezérszónoka kifogásolta, hogy Lakatos programbeszédéből hiányzott „egyrészt a Háromhatalmi Egyezményhez, másrészt az Antikomintern Egyezményhez való ragaszkodás kifejezése".

Érdemes megemlíteni: Kemény még aznap este 19 óra 30 perckor felkereste Hallert, hogy közölje vele „a miniszterelnök beszédét nagy vonásokban". Kemény erről a következőket jelentette Szálasinak:

Kiemeltem azt, hogy a parlament általános felfogása szerint a beszéd roppant lapos volt, ezzel szemben az én felfogásom az, hogy a beszéd roppant veszedelmes volt, mert:

1. határozottan defetista ízű volt, mintha már csak a vakreményben bízhatnánk;

2. a „sötét jövőt ígérő fenyegetések"-re való célzásban határozott felajánlkozás volt;

3. határozott sikerként könyveli el, hogy [Keresztes-] Fischerék hazakerülnek; ezzel kapcsolatban ki kell jelentenem, hogy ez a bejelentés bennünket váratlanul ért, és máris közölhetem vele, hogy ez a közvéleményben olyan visszatetszést fog legalábbis kelteni, mint Chorin Lisszabonba eresztése.

Dr. Haller kijelentette, hogy a beszédet ő is üresnek tartja. Ami a szuverenitás sérelmét jelenti, nem hiszi, hogy olyan visszatetszés származnék az ügyből, mint a zsidókéból, de meg kell jegyeznie, hogy Fischerék – még nincsenek itt. Mondottam, az nagyon veszedelmes dolog!

■

Ezen a napon azonban két kellemesebb információ is befutott a PV-hez. Az elsőt Csonka Emil, a Nyilaskeresztes Párt ifjúsági vezetője készítette. A Naplóba az alábbi szöveg került:

Ma, szeptember 21-én propagandaügyben hivatalos megbeszélést folytattam Untersturmführer Erich Kernmayerrel, aki Magyarországon háborús propagandairányítással van megbízva és közvetlenül Winkelmann tábornoknak referál ténykedéseiről.

Ma reggel 9 órakor Bérc u. 9. sz. alatti hivatalos helyiségében a propagandaügyek átbeszélése után, mint magánértesülését, bizalmasan közölte velem a következőket:

Winkelmann tábornok legerősebb támogatója Szálasi törekvésének, és Hitlerhez azt a jelentést küldötte, hogy a magyarországi helyzet megoldásához a legtökéletesebb, ha Szálasi fegyveresen kezébe veszi a hatalmat. Winkelmann ezt a törekvést pártfogolja és támogatja minden más igyekezettel szemben.

De hogy teljes legyen Szálasi öröme, Winkelmann biztatása mellé befutott egy Veesenmayer-meghívás is. Kemény jelentette, hogy a szeptember 21-i találkozáson Haller közölte vele: Veesenmayer szeretne a PV-vel találkozni, „mert az egész helyzetet alaposan meg akarja vitatni, különös tekintettel további közös magatartásukra".

(Különösen a három utolsó szó hatott üdítően Szálasira . . .)

Ez a két közlés némiképpen ellensúlyozta azt a kellemetlen érzést, amit az ugyancsak ezen a napon folytatott Haller–Kemény-tárgyalás keltett Szálasiban.

Haller ugyanis biztosította Keményt, hogy a német erők a Kárpátokat úgy védik, mintha azok saját hazai határok volnának. Ebből következik, hogy Magyarországon nem következhetik be az, ami a többi államokban történt,

de Kemény türelmetlen kérdése ellenére („nem értjük, miért nem történik beavatkozás?") semmiféle határozott ígéretet sem tett a nyilasok hatalomra juttatása érdekében.

A Kriegstagebuchba, a Wehrmacht Főparancsnokságának hadinaplójába 1944. szeptember 22-én aggodalommal jegyezték fel, hogy Magyarországon nagyon labilis a belpolitikai helyzet, a fővárosban erős nyugtalanság észlelhető, éppen ezért meg kell tenni a szükséges intézkedéseket, nehogy hasonló meglepetések érjék a német hadvezetést, mint Bukarestben és Szófiában. A Kriegstagebuch ezenkívül megemlíti Vörös vezérkari főnöknek Greiffenberg tábornokhoz intézett azon közlését is, hogy a magyar frontot vissza kell vonni a Tisza-vonalra!

Ugyanezen a napon, szeptember 22-én, 13 órakor Haller felkereste Szálasit, és félórás beszélgetést folytatott vele.

A Naplóban a következő feljegyzést olvassuk erről a találkozóról:
Haller átadta Veesenmayer meghívását 1944. szeptember 26-án 19 óra 30 perckor a német követségen tartandó vacsorára, hogy azon

> átbeszélhesse a PV-vel a jelenlegi helyzetet minden lényeges vonatkozásában; ez a meghívás marad arra az esetre is, ha addig az időpontig nem jönne döntés Hitlertől a délkelet-európai helyzet kibontakoztatására nézve.

Miután Szálasi elfogadta a meghívást, Haller – legalábbis a Napló szerint – minden különösebb előzmény nélkül azt kezdte magyarázni, miért bocsátotta szabadon a német vezetés „a március 19-én letartóztatott politikai foglyok közül azokat, akik nem veszedelmesek".

Haller érvelése szerint

> ... megkívánta ezt az engedékenységet az a józan megfontolás is, hogy a Lakatos-kormány gátlás nélkül állhasson be a Szovjet elleni harcba a keleti hadszíntéren küzdő magyar hadseregekkel; kevésbé veszedelmes politikai foglyoknak rendelkezésre bocsátásával kihúzzák azt a tüskét a kormányból, hogy a német vezetés megsértette a magyar állam felségjogát azzal a magatartásával, hogy képviselőket és felsőházi tagokat a mentelmi jog súlyos megsértésével letartóztatott és Németországba vitt.

Szálasinak kapóra jött a téma felvetése, mert alkalma nyílott egyrészt Lakatos miniszterelnök denunciálására. Hangsúlyozta tehát, hogy Lakatos szerint

... a jövő sötét, az ellenség nyomasztó fölényben van, [Lakatos] burkoltan vagy nyíltan ajánlatot tesz az ellenségnek, mindent kétségbeejtően sötét színekben lát, amivel kimondottan és határozottan destruál ...

Másrészt szemére vetette Hallernek, hogy az ígért „rendszer átállás" helyett

az egész nekibuzdulás visszakanyarodott teljes reakciós irányba ...

Majd következett az ismert szólam a német vezetésnek arról a tervéről, hogy

... a háború után az Európaközösséget imperialisztikusan akarja megépíteni,

de ez alkalommal már – és ez jelezte az idők változását – Szálasi hozzátette:

Ő, a PV tudja, hogy ilyen elgondolások távol állanak a német vezetéstől, hiszen Veesenmayer nemegyszer biztosította róla, nemegyszer mondotta, hogy a kibontakozást a magyar Nemzetnek saját erejéből kell végrehajtani.

Szálasi végül ezt a „véleményt" szűrte le:

... a német vezetésnek még mindig időnyerésre van szüksége, tehát mindent elkövet, hogy meg is nyerje; eszközként beállítja a Nyilaskeresztes Pártot is Winkelmann vonalán, hogy vele fenyegesse a kormányt arra az esetre, ha nem úgy akarná járni az utat, ahogyan azt a német vezetés látja szükségesnek és célszerűnek.

Mindebből úgy tűnik, mintha Szálasi ez alkalommal, talán először 1944. március 19. óta, alábecsülte volna saját személye, valamint mozgalma súlyát és fontosságát Berlin szempontjából. Ha igaz is, hogy sem Veesenmayer, sem Winkelmann, előző tapasztalataik alapján, nem avatták be terveikbe a Hungarista Mozgalom vezérét, az mindenesetre tény, hogy Szálasi képtelen volt, akárcsak megközelítően is, helyesen felmérni a magyarországi belpolitikai erőviszonyokat. Szálasi nem tudta felfogni, hogy szeptember 10. után Hitler már sem Horthyra, sem a magyar tábornokokra, sem a kormánypárt régi, kipróbált elemeire nem mer építeni.

Az 1944. március 19-i erőszakos beavatkozással Hitler szembekerült a magyar uralkodó osztály konzervatív, reakciós elemeivel, a Bethlenekkel, a Keresztes-Fischerekkel, a Sigrayakkal; a német szuronyokra támaszkodó

Sztójay-rezsim tehát a Horthy-rendszer *második* politikai garnitúráját képviselte.

De a német politikai vezetés azt is tudta, hogy a finn, a román és a bolgár példa követését Magyarországon 1944. szeptember végén, október elején csak a német fegyverek erejével akadályozhatja meg.

Szeptember 10-e nyilvánvalóvá tette, hogy nincs többé lehetőség az 1944. március 18-i klessheimi találkozó és megállapodás új, második változatára; a fegyveres akciót, Magyarország második megszállását minden valószínűség szerint Horthy nélkül, új garnitúra „bevetésével" kell végrehajtani.

Szálasi éppen azt nem értette meg, hogy szinte már csak egyedül ő és mozgalma maradt meg harmadik és utolsó garnitúraként, és ezen édeskeveset változtat az, hogy Veesenmayer és Winkelmann – időnyerés céljából – enged Horthynak és a Lakatos-kormánynak, amikor néhány politikai foglyot szabadon bocsát.

■

1944 szeptemberének utolsó harmadában a magyarországi katonai helyzet erősen rosszabbodott – persze a Wehrmacht szemszögéből nézve –, és ez fokozottabb erőkifejtésre ösztönözte a „magasabb SS- és rendőri egységek" parancsnokságát.

Szeptember 22-én Krumholz SS-őrnagy felkereste Szálasit, hogy közölje vele: Winkelmann tábornok kéri a PV-t, keresse fel Bérc utcai szállásán, mert személyesen akarja tájékoztatni a Greiffenbergnek feltett négy kérdésről. Krumholz őrnagy a mintegy 45 percig tartó tárgyalás folyamán ismertette Szálasival a Tisztántúlon kialakult súlyos és zűrzavaros katonai helyzetet és – nyilván a PV nagy meglepetésére – arra kérte, hogy

> ... a Nyilaskeresztes Párt lépjen közbe, és adjon támasztékot az ottani lakosság veszedelmes tanácstalanságának, vegye kezébe a rendcsinálást, és hozzon rendszert a mentési munkálatokba.

Szálasi mindent készségesen megígért, bár hangoztatta, hogy eredményes rendcsinálásról mindaddig szó sem lehet, amíg a jelenlegi kormányzat áll az ügyek és a vezetés élén.

Krumholz távozása után Szálasi utasította Kovarczot a szükséges előmunkálatok megkezdésére, egyúttal pedig vázolta a megfelelő „elvi alapokat" is, amelyek szerint „a Hernád–Sajó–Tisza vonalától keletre eső területet hadműveleti területté kell nyilvánítani". Ezen a területen rendelkezéseket csak a katonai közigazgatás legfelsőbb vezetője adhat ki, melléje a kormány polgári biztost rendel ki, és így tovább, és így tovább ...

Szálasi tehát úgy rendelkezhetett, mintha máris ő lenne a „Nemzetveze-

tő"; nem habozott, nem töprengett a lehetséges megoldási módozatokon, nem mérte fel a valóságos helyzetet, hanem ott helyben, rögtön döntött, ahogyan egy „vezérhez" illik. (Hogy ezekről a sebtiben kiadott parancsokról mi volt Krumholz véleménye, azt nem jegyezte fel a Napló krónikása.)

A PV ezután nagy várakozással indult az SS budai, gellérthegyi főhadiszállására, hogy négyszemközti megbeszélésen tisztázza Winkelmann tábornokkal azt a bizonyos négy kérdést, amelyekben Greiffenberg nem óhajtott állást foglalni, talán mert már megjött Berlinből Himmler válasza, tehát ezt fogja vele közölni Winkelmann . . .

A Napló a Winkelmann–Szálasi-találkozót így foglalja össze:

Szeptember 22-én, 16 h-tól 18 h-ig PV beszélgetést folytatott Winkelmann Bérc utcai szállásán; a beszélgetés négyszemközt folyt le, leginkább Winkelmann beszélt az általános helyzetről, kikérte PV véleményét azokról a személyekről, akiket a magyar kormány kikért a német kormánytól azok közül, akiket a németek március 19-ével politikai magatartásuk miatt letartóztattak; a kért felvilágosítást PV megadta;

a legfontosabbról azonban nem beszélt Winkelmann; Krumholz SS-vezető szeptember 22-én délelőtt folyamán ugyanis felkereste PV-t azzal a Winkelmanntól hozott üzenettel, hogy a Greiffenbergnek feltett négy kérdésre Winkelmann szeptember 22-én [a] délután folyamán személyesen fogja már megadni a választ; PV várta is a megbeszélés alatt, hogy Winkelmann megadja a szükséges felvilágosításokat erre vonatkozóan is, de ezek elmaradtak. PV nem hozta fel a kérdést, mert nem ítélhette meg, hogy nem célzatosan maradt-e el a felvilágosítás, de másképpen is nem volt lényeges, hogy megkapja, mert volt még rá idő.

A Naplónak ez a része feltűnően rövid, szűkszavú, talán azt a feltevést is meg lehet kockáztatni, hogy nem úgy rögzítette a „szerző" a Szálasi–Winkelmann-tárgyalást, ahogyan az valójában lezajlott.

A feljegyzés csak mellékesen utal az ominózus négy kérdésre, mintha nem is ezeknek megválaszolására hívta volna meg Winkelmann Szálasit; aligha hihető, hogy azokban a gondterhes napokban a magyarországi SS-főparancsnok a Nyilaskeresztes Párt vezérével létrejött első, két óra hosszúra nyúlt találkozáson beérte volna néhány személyi információval, valamint azzal, hogy az általános helyzetet beszélje meg a PV-vel.

Abból a tényből, hogy Szálasi a várt válaszok elmaradását nem ítélte túlságosan lényegesnek, joggal következtethető, hogy a PV ez alkalommal fontosabb tényekről értesülhetett Winkelmanntól, de ezt még a Naplóban sem óhajtotta rögzíteni . . .

■

„Lajos-Edé"-től tájékoztatás és javaslat:
„Előzmény!"
A súlyosbodó harctéri helyzetünkre való tekintettel Vörös napokkal ezelőtt a németekhez fordult a kilátásba helyezett segítség végett. A válasz késik. Vörös Erdélyből akart magyar erőket átdobni az Arad–Nagyvárad-térségbe, ezt azonban a német hads. csop. pság – mely alá ezek a magyar erők tartoznak – nem engedte. Ezután a Budapest környékén elhelyezett német erők bevetését kérte, mire a németek kijelentették, hogy ez csak úgy lehetséges, ha ezeket a csekély értékű seregtesteket előbb kiegészítik. Abban, hogy a németek az ország belsejében levő erőket nem hajlandók az arcvonalon bevetni, a kormányzói klikk politikát lát, és szükségesnek tartja a budapesti karhatalom megerősítését. Tervezi, hogy az Arad–Nagyvárad-térbe szállítás alatt álló saját lovas ho.-unk [hadosztályunk] részeit Budapesten (Budapest környékén) a kh. [karhatalom] megerősítésére ide irányítja. Ezzel arcvonalunk szenved súlyos hátrányt.

Erdélyben úgy a német és magyar alakulatok, mint a német és a magyar vezetés körében a bizalmi krízis egyre fokozódik. A németek a magyar intézkedéseket és csapatmozdulatokat gyanakvással fogadják, mert kiugrási szándékot vélnek mögötte, a magyarok pedig a német intézkedésekből azt olvassák ki, hogy a német csapatokat kivonják és cserben fogják hagyni [a magyar csapatokat – *A szerk.*]. Ezek a jelenségek, valamint az Arad–Nagyvárad-térségében harcoló csapataink tartalékkal való alátámasztásának késése, rövid időn belül válságba sodorhatja az egész országot.

A IV. ht. [hadtest] ez idő szerint még tartja magát, és a támadásokat ellentámadásokkal tudja fékezni, ez azonban napok kérdése csupán. Hír van arról is, hogy a szovjet újabb 3 hds.-et irányít a Kárpátok felé. Ilyen körülmények között sürgős intézkedésekre volna szükség.

Mindezek alapján „Lajos" IX. 23.-án „Edét" Hallerhez küldte az alábbi javaslatokkal:

1. Vagy csináljanak itthon 48 óra alatt „tiszta helyzetet" és utána úgy magyar, mint német erők mind ki az arcvonalba!
2. Vagy ha ez diplomáciailag 48 óra alatt nem lehetséges, akkor is követeljék minden magyar és német erőnek az arcvonalra vitelét, mert az ma az első. A politikai döntés ez esetben halasztást szenvedne.
3. A német és magyar erőknek kiszállításával egyidejűleg helyezzenek megfelelő német új erőket a határ közelébe[n] készenlétbe, és azokkal oldják meg a belső helyzetet, ha az arcvonal már megszilárdult.

Javaslat:

A Vezér fenti értelemben lépjen mielőbb személyes érintkezésbe Veesenmayerrel, és határozzák meg a legcélravezetőbbnek látszó utat,

mert aggasztó, hogy a hadihelyzeten keresztül felborul minden. A kölcsönös bizalmatlanság katonai vonalon való fokozódása, az erőknek mindkét részről való visszatartása pol. célzattal olyan helyzetet teremthet, melyből a kibontakozás késő lehet.

25

„A birodalmi kormány egyedül Szálasi Ferencet tekinti felelős tényezőnek minden vonatkozásban"

„Lajos–Ede" jelentette 1944. szeptember 23-án, 16 órakor:

Helyzet Arad–Nagyvárad térségében:
Támadás és ellentámadás váltakozik. A szovjet erőket Békésgyulától 6 km-re egyelőre megállították. Mezőhegyes szovjet kézen van. Máshol ellentámadás sikerrel járt.

Ebben a formában értesült Szálasi arról, az ország sorsát döntően befolyásoló eseményről, hogy a szovjet csapatok az ellenséges német és magyar alakulatok ellentámadásainak visszaverése után átlépték a trianoni határt.

A másik oldalról nézve: megkezdődött a magyar nép felszabadítása a negyedszázados ellenforradalmi rendszer uralma alól, megnyílt az út az osztályuralmi viszonyok gyökeres megváltoztatása felé.

De 1944. szeptember 23. még csak a kezdet volt. A következő nyolc hónap igazolta Hitler fenyegetését: a Wehrmacht és a fegyveres SS egységei valóban olyan makacsul próbálták megállítani az előretörő szovjet csapatokat Magyarországon, mintha Kelet-Poroszországban vagy a Harmadik Birodalom más tartományaiban harcoltak volna. Persze, nem Magyarország megkímélése miatt.

Ami most már közelebbről a szovjet előnyomulás katonai és politikai következményeit illeti, Vörös vezérkari főnök szeptember 24-én magához kérette a német katonai attasét, és szemrehányást tett neki az ígért német segítség elmaradása miatt, majd nyíltan megmondotta: nézete szerint a német páncélos és gyalogsági alakulatok visszatartása mögött feltehetően politikai tervek húzódnak meg.

Szeptember 25-én – a német „Dél" hadseregcsoport hadinaplójának bejegyzése szerint – a II. magyar tartalékhadtest „folytatta az elszakadást a Tótkomlós–Békéscsaba vonalon".

Ezen a napon az OKW rendelete alapján már Nyugat-Magyarország is a német szárazföldi haderőnem hadműveleti területe lett.

Szeptember 26-án Horthy levelet intézett Hitlerhez, és két páncélos brigád haladéktalan bevetését kérte, különben Budapest végső veszélybe kerül. (Ezt a kérést Lakatos négy nap múlva, szeptember 30-án megismételte.) Még ugyanezen a napon fontos tanácskozásra került sor Veesenmayer és Szálasi között.

Emlékezzünk rá: Szálasi még szeptember 12-én elhagyta csobánkai búvóhelyét, és 22-ig Óbudán, a Szent Miklós utcában rejtőzött. Akkor a németek úgy látták, hogy a helyzetben „bizonyos stagnáció állott be", ezért hozzájárultak, hogy a PV visszamenjen Csobánkára, de szeptember 26-án – német „javaslatra" – Szálasinak vissza kellett költöznie a fővárosba.

A Naplóban a német követ és a PV tárgyalását Kemény így rögzítette:

1944. szeptember 26-án este 19,30 h-ra, Veesenmayer vacsorára meghívta PV-t azzal, hogy az aktuális politikai helyzetet át akarja vele beszélni abban az esetben is, ha Berlinből nem is jön addigra még válasz. Aznap délelőtt Haller úr közölte velem, hogy változás van a terminusban, mert Veesenmayernek hirtelen a Führerhez kell repülnie, s ezt megelőzőleg okvetlenül akar a PV-vel kis luncs [így!] keretében találkozni. Kéri, hogy a PV-t erről értesítsem azzal, hogy a találkozó Rekowski konzul lakásán lesz.

14 h-kor PV-vel megjelentem, ahol Veesenmayer Haller és Rekowski kíséretében fogadott. Étkezést követően Veesenmayer a következő kijelentést tette:

a német birodalmi kormánytól rendelkezés érkezett, mely szerint a Führer kívánságára Szálasi Ferencet azonnal helyezzék fegyveres német védelem alá, arra az időtartamra, amíg Veesenmayer a főhadiszálláson kint lesz. Birodalmi kormány súlyt helyez arra, hogy a továbbiakra Szálasi Ferenc személyes szabadsága biztosítva legyen. Egyben a birodalmi kormány annak Szálasi Ferenccel való közlésére utasította őt, hogy Magyarország részéről egyedül Szálasi Ferencet tekinti felelős tényezőnek minden vonatkozásban.

Közölte Veesenmayer azt, hogy neki ma este vagy holnap hajnalban a főhadiszállásra kell repülnie, ezért kérette Szálasi Ferencet előbb, miután okvetlenül fontosnak tartotta, hogy a jelenlegi helyzetben a politikai kérdéseket vele átbeszélje.

Titoktartásra való utalás után közölte, hogy Vörös János vkf.-től a német csapatoknak a magyar határok védelmére való felhasználásával kapcsolatban kérdést kapott azzal az éllel, mint hogyha a csapatok visszatartásának politikai háttere volna. Erre írott válaszát kizárólag Szálasinak tudomásul hozza, s felolvasta, melynek a lényege az volt, hogy nem a birodalmi német kormány kölcsönzött politikai ízt ennek a kérdésnek, és a magyar kormányt ezen az úton nem is hajlandó követni.

Mindezekből kivehetően a helyzet nehézkessé vált. Ezzel kapcsolat-

ban szükségessé vált a főhadiszállásra való kiutazása. Miután távollétében Szálasi Ferenc személyét biztonságban akarja tudni, kérte, hogy átmenetileg fogadja el a részére a gróf Bethlen István Bástya sétány 38. szám földszintjén levő egyszobás lakosztályt, ahol a Begleitkommando [ún. „kísérő parancsnokság"] területenkívüli épületében biztonságban lesz. Távolléte előreláthatólag 1–2 napig tart, a továbbit akkor úgyis meglátjuk.

Ezután azt kérdezte Veesenmayer, hogy látna Szálasi Ferenc egy kibontakozást a Kormányzóval, és hogyan anélkül, ennek mik volnának a technikai, alkotmányjogi és egyéb vonatkozásai. Kérdezi egyben, mik volnának Szálasi Ferenc szerint ezeknek az előkészületeknek az előfeltételei.

Szálasi kifejti, hogy véleménye szerint a Kormányzót megnyerni majdnem lehetetlen lesz. Ezt a véleményét Veesenmayer is osztja. Mégis ezt a megoldást figyelembe kell venni, mert elgondolása szerint lehetnek olyan körülmények, amikor a Kormányzó a rezsimváltozásba mégis belemegy. Ennek előfeltétele, hogy a környezete maradéktalanul eltávolíttassék. Ennek a megoldásnak egyéb módozatait a következőkben látja: a Führer hívja meg a Kormányzót azzal, hogy vele Magyarország jelenét és jövőjét érintő kérdésekben óhajt tanácskozni. Veesenmayer közbeszólt, hogy ennek a meghívásnak nem fog már eleget tenni. PV szerint a tanácskozás távbeszélőn vagy más alkalmas módon is megtörténhetik, pl. Veesenmayer közvetítésével, csak akkor mások a technikai előfeltételek is. Az első esetben a Kormányzó távolléte alatt kell az alapos nagytakarítást elvégezni, az utóbbi esetben a feladat megoldásában a Kormányzó jelenlétét is figyelembe kell venni. Mégis fontos volna a Kormányzót még egyszer és utoljára kötelességére nyomatékosan figyelmeztetni. Veesenmayer kijelenti, hogy ettől nem remél semmit, ő ezt nem is vállalná. Ezt legfeljebb valaki, aki alkotmányos, magyar és a Kormányzó híveként ismeretes egyén, hajthatná végre, ami azonban veszélyeztetné az akció esetleges sikerét.

Szálasi kifejti, hogy véleménye szerint a kormány tökéletesen el van szánva arra, hogy a fegyvert leteszi, de lehetőleg csak az angolszászok előtt. Ebből következően a Szovjet ellen elszántan harcolnak mindaddig, amíg garanciát nem kapnak a szövetségesektől arra, hogy a Szovjettel szemben védekezhessenek. Feltehető, hogy ezt az álláspontot képviseli maga a Kormányzó is. Ez számunkra mindenesetre időnyereséget jelent, s talán könnyebbé teszi a Kormányzóval való megoldást is. A Kormányzó öreg ember, rosszak a tanácsadói, csüng a családján, unokáján és menyén, elképzelhető, hogy ezek érdekének a figyelembevétele megfelelő körülmények között jobb belátásra bírják.

A másik lehetőség, hogy az országból kiszökik. Ezt, Szálasi véleménye szerint, nem lehet, de talán nem is kellene megakadályozni. Veesenma-

yer véleménye szerint bár megtenné! Haller annak az aggályának ad kifejezést, hogy tekintélyénél fogva kint maga köré gyűjthetné az emigráns magyar politikusokat, s akkor ezek megnehezíthetik a Magyarországon működő új magyar kormány munkáját. Szálasi véleménye szerint nemigen, miután a szuverenitást nem a Kormányzó, hanem a Szent Korona tárgyi valósága képviseli, a fontos tehát, hogy a koronázási ékszereket a Kormányzó ne vigye magával. A magyar alkotmány különlegessége abban van, hogy az Államfő és Nemzet együtt teszik csupán ki a Szent Korona által képviselt állami szuverenitást, ahol tehát a Szent Korona, ott a szuverenitás. A Szent Korona fizikai valóságának ez a túlértékelése a materialista életszemléletből ered. Kemény rámutat arra, hogy a magyar történelemben mindig a Szent Korona birtoka döntötte el az uralmat. Így Kossuth Lajos [valójában Szemere Bertalan – *A Szerk.*] 1849-ben Orsovánál kimenekült, ott elásta a Szent Koronát, ennek következtében a magyar államiság megbénult, nem tudta a szuverenitást kifejezni mindaddig, míg az elő nem került. PV rámutat arra, hogy 1918-ban a Király visszavonult, a képviselőház a megváltozott viszonyokra tekintettel önmagát feloszlatta, a felsőház pedig a bekövetkezett események következtében üléseit elnapolta, tehát végeredményben mind a Nemzet, mind az Államfő kiesett, mégis a Szent Korona jelenvalósága biztosította azt, hogy a háború végével az állami szuverenitás újra jelentkezhetett.

Ha a Kormányzó tehát a megoldásból kiesne, az alkotmányjogilag nem okoz nehézséget, miután a kormányzói tiszt megüresedése esetére a törvény külön rendelkezik, s összeül a Koronatanács. Ezenfelül a mai alkotmány szerint a nemzetet az országgyűlés képviseli, tehát ennek az akaratnyilvánítását is lehet kérni. Veesenmayer kérdezi, hogy ettől tenné-e PV függővé hatalma gyakorlását? PV kijelenti, hogy ez esze ágában sincsen, de formailag itt is adódik egy megoldás. Egyébként a Kormányzót az országgyűlés választja. Arról gondoskodni lehet, hogy mind a felsőház, mind a képviselőház a Nemzet akaratát tisztán kifejezésre juttassa. A másik út az volna, hogy közvetlenül a Nemzetet kérdezik meg, de az a mai viszonyok között nehézkesebb.

Ami a kibontakozás előfeltételeit illeti, Szálasi kötelességének tartja kijelenteni, hogy nem hajlandó Codreanu és a Vasgárda szerepét vállalni, sem azt, ami most Czenkovnak [helyesen: Cankovnak] vagy Horia Simának jutott osztályrészül, hogy a világ viharos derültsége közben keresi a veszett fejsze nyelét, és a Nemzet felbomlása után keresi a Nemzet megtört akaratát. Veesenmayer kijelentette, hogy ez teljesen magától értetődő. Szálasi közli, hogy éppen emiatt a megoldást csak úgy tudja elképzelni és vállalni, hogyha az a legszorosabb együttműködésben történik a Magyarországon levő német erőkkel és hatalmi képviseleté-

vel. Ehhez különböző ténybeli alapokra van szüksége, különben nem tud tájékoztatni és irányítani. Ezek a következők:

1. a tervezett akció időpontjául azt a határidőt kell megjelölnie, amikorra a Magyarországon tartózkodó német csapatok felzárkóztak a fronton küzdő két magyar hadsereg mögé, hogy jelenlétükkel megakadályozzák az itthoni események következtében számításba jöhető megbomlást.

2. Választ kell kapnia, legalábbis irányvonalaiban, arra a négy kérdésre, amelyeket legutóbb Greiffenberg, illetve Winkelmann tábornoknak feltett. Tudnia kell, hogy mit értenek a németek Magyarország megvédésének a fogalma alatt konkrétan. Miután vezérkari tiszt és egyben nemzetiszocialista, jól tudja és természetesnek veszi, hogy a mai háborúban nem lehet merev védelmi vonalakat kitűzni. A háború dinamikája mozgó háborút parancsol, rugalmasnak kell lenni a hadvezetésnek és mindig az eredmény elérését kell célul szem előtt tartania. Ebből következhet az, hogy el tudja képzelni – és el is tudja fogadni, ebből nem csinálna skrupulust magának –, hogy a Tiszáig, esetleg a Dunáig vissza kell vonni a védelmet, de ezt idejében kell tudnia részben a propaganda miatt, részben azért, hogy ezekről a területekről idejében ki tudja vonni az emberi és anyagi értékeket, amelyek különben prédául vesznek. Élethalálharcról van szó, amelynek folyamán területi kérdések nem játszhatnak szerepet, de viszont tisztán kell látnia, hogy helyesen tudjon cselekedni.

3. A legnagyobb veszélyt az átállítással szemben a határon küzdő két magyar hadsereg jelenti. Ő megtette az intézkedéseket Beregfy révén arra, hogy az adott jelre repülőn vagy már előre a magyar pságok leváltása elsősorban megtörténjék, ezredig lemenően. A két hadseregparancsnok személyét már kiválasztotta. Ugyancsak megvan az ő törzsük és vezérkaruk is. Szükségesnek látja azonban ezen felül azt, hogy az érkező új magyar pságokkal együtt a magyar pságok mellé rendelt [német] törzsek is kibővítve érkezzenek.

4. A Kormányzónak az utolsó figyelmeztetést megfelelő formában meg kell adni, tehát a Führer hívja meg őt a főhadiszállásra azzal, hogy Magyarország jelenéről és jövőjéről van szó. Ha a Kormányzó kimegy, úgy Szálasi is szeretne jelen lenni, hogy felvilágosítással szolgálhasson, nem kell a Kormányzónak erről tudni, hogy ő is kint van, csak ha éppen kívánatos. Esetleg itt szóba lehet hozni a Kormányzó előtt a kormánylistát is.

5. Garanciát kér arra, hogy a Pártszolgálat a kilátásba helyezett fegyvereket meg is kapja, miután azok érkezését két hete ígérik, de konkrétumot még senki sem tud.

Veesenmayer a kérdéseket előjegyezte. Egyben rámutatott arra, hogy az átállítással kapcsolatban hirtelen két akut veszély jelentkezhetik, amit

le kell küzdeni vagy elhárítani. Az egyik a kinti magyar hadseregek válságát illetően, különösen, ha a megoldás a Kormányzó nélkül vagy az ellen történik meg, de még akkor is, ha vele együtt, mert feltehető, hogy már előre kiadtak olyan rendelkezést, ami a jelenlegi irányzattal ellenkezik: hazaárulás, akkor nehéz helyzet fog előállni. Szálasi megjegyzi, hogy tudtával ilyen rendelet már ki is ment. Itt csak erélyes beavatkozással lehet segíteni. Veesenmayer szerint a második veszély az, hogy az első napokban olyan bombatámadásokat kapunk, ami óriási zavarokat okozhat hangulatban, ellátásban. Közli, hogy hatvan új német vadászgép itt van Magyarországon, ezért a légvédelem fokozása pillanatnyilag nem látszik sürgősnek, de ezzel a tényezővel erősen kell számolni.

Szálasi közli azt az álláspontját, hogy úgy látja, helyesen cselekedne, ha még egyszer beszélne a Kormányzóval. Veesenmayer kérdezi, hol, mire Szálasi azt feleli, hogy semleges helyen, nem a Várban, esetleg valahol katonaságnál. Veesenmayer közbeveti, hogy most jönnek meg a Varsó alatt küzdött lov. ho. [lovashadosztály] huszárjai, a Kormányzó kedvenc alakulata, de itt nehéz volna találkozót rendezni Szálasi és a Kormányzó között, viszont a Kormányzó március 19. óta kétszer hagyta csak el a Várat, egyszer, mikor Hajmáskéren volt, majd Koós szárnysegéd temetésén. Csak katonai vagy családi vonatkozású esetben jön ki. Ezért nem is javallja egyelőre ilyen találkozás szorgalmazását, mert az öregúr még gyanút is foghat.

Ezután Veesenmayer érdeklődött az iránt, kikre gondolt személy szerint a PV abban a széles nemzeti alapban, amelyen a kibontakozást végre akarja hajtani. Egyébként, jegyezte meg, az amúgy is alapos megvitatás tárgyát fogja majd képezni, ezért csupán informatív jellegű felvilágosítást kér. Szálasi felsorolta az alábbi neveket, melyekre Veesenmayer: Mehet!-tel válaszolt: Rajniss, Jaross, Pálffy (Veesenmayer: de nem felelős helyen!), Ruszkay (Veesenmayer: Mit akar belőle, berlini követet? Igen!), Jurcsek, Reményi-Schneller, Szász, Veesenmayer kérdezi, ki volna a miniszterelnök-helyettes, PV válasza: Pálffyt gondoltam. Veesenmayer Jurcseket látná szívesen. PV kijelenti, hogy akkor kapunk egy rossz helyettest, és elvesztünk egy pótolhatatlan szakembert. Megegyeztek mégis benne azzal, hogy csak pro forma helyettes. Veesenmayer kérdezi, Bonczost nem vállalná-e PV, miután Bonczos három ízben a végső konzekvenciákig kitartott ellentétes magatartással szemben a németek mellett, másrészt konzervatív-reakciós adottságai alkalmassá tennék arra, hogy lekössék a MÉP rokon részét, amely – ha nem látná itt Bonczost – esetlegesen ellenségessé válna, holott mégis csak az a cél, hogy minél kevesebb ellenségünk legyen, úgyis lesz elég. PV nem emel kifogást. PV felhozza Bárdossyt is, mire Veesenmayer megjegyzi, hogy Bárdossyhoz nem ragaszkodna, miután többször gyaván viselkedett. A Lakatos-kormányban [így!] is Bárdossyt is be szerették volna

nyomni, hogy így a kormány teljesen a kezükben legyen. Bárdossy azonban utolsó percben kiugrott, s ezzel nagyban megnehezítette a helyzetet, és a kormány eltolódását könnyítette meg. PV véleménye szerint Bárdossy az a fajta: Fogjatok vissza, különben még hős leszek! – egyébként ő sem ragaszkodik feltétlenül hozzá. Neyben megegyeztek mindketten.

Veesenmayer beszélgetés közben többször eltávozott igen sürgős ügyek és telefonok lebonyolítására, majd elbúcsúzott azzal, hogy visszatérte után ismét felveszi az érintkezést PV-vel. Kérte a biztonsági rendszabályok pontos betartását, miután őt terheli a felelősség.

Ez a Veesenmayer–Szálasi-tárgyalás is azt mutatta, hogy az illetékes német diplomaták mit sem törődnek a PV-nek azzal a szilárd hitével, hogy a Hungarista Mozgalom vezére 1944. szeptember második felében több ízben kinyilatkoztatta: a politikai kérdéseket már minden részletében tisztázta Veesenmayerrel, a továbbiak Winkelmann SS-tábornokra tartoznak, a német követtel nincs több tárgyalnivalója. Ezután érkezett Haller közvetítésével Veesenmayer „javaslata" Szálasi átköltözésére, majd meghívása – újabb tárgyalásra, és a PV szépen engedelmeskedett.

Igaz: lényeges kérdések kerültek napirendre, Veesenmayer fontos közléseket tett a közeli és a távolabbi jövőt illetően. Kitűnt: a legfelső német politikai vezetés végül is elszánta magát arra, hogy Szálasit ültesse a miniszterelnöki székbe, de az „átállás" egyéb fontos kérdéseiben – Horthy szerepe, további sorsa, az új kormány összetétele – még nem született döntés.

Ami más oldalról figyelemre méltó: Szálasi és hívei mindent előkészítettek a hatalom átvételére – a frontokon küzdő hadseregeknél, a kiszemelt új, az esetleges fegyverszünettel szembeszegülő parancsnokok csak a jeladásra vártak.

De azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a németek még ekkor sem bíztak egészen Szálasiban és a Hungarista Mozgalomban: a fegyveres Pártszolgálatnak ígért fegyvereket ezért nem adták át.

Végül: Szálasi „kötelességének" tartotta kijelenteni, hogy – tekintettel Codreanu és a Vasgárda sorsára – csak úgy tudja vállalni „a megoldást", ha a német katonai és politikai erőktől megkapja a legteljesebb támogatást – ő pedig csak a kockázatmentes hatalomátvételt vállalja.

■

Szálasi utasítására a nyilaskeresztes alvezérek megkezdték a tárgyalásokat a jövendőbeli szövetségesekkel; Kovarcz például Rajniss Ferencnél tett látogatást.

Kovarcz meglepetéssel tapasztalta, hogy utolsó találkozásuk óta jelentő-

sen megnőtt Rajniss önbizalma, („mintha kissé kevésbé ingadozóbbá vált volna, és kissé kinőné magát"), ami szerinte annak eredménye, hogy

> ... a németek feleslegesen sokat tárgyalnak vele közvetlenül, és úgy érzi, hogy az út hozzájuk nemcsak a PV-n keresztül vezet, miután ő külön értékének tudja angolországi kapcsolatait is, amelyeket adott esetben felhasználhat.

Kovarcz feltűnőnek és feljegyzésre érdemesnek tartotta, milyen gátlástalanul gyalázta Rajniss Veesenmayert és Winkelmannt, „politikai baklövéseik sorozata miatt". Így például kijelentette:

> Nem tartja Veesenmayert döntő tényezőnek, s az esetleges új kormány összeállítására vonatkozólag Veesenmayer véleményét nem tartja elegendőnek, ő ezért azt fogja indítványozni, a Führer hívja meg PV tv.-t, Rátzot és őt, s közvetlenül vele tisztázzák a kérdéseket, melyek ismerete nélkül a felelősséget a mai teljesen elrontott helyzetben már nem lehet vállalni. Ezen kérdések volnának:
> 1. Mi a további hadműveleti szándék, védeni akarják-e Magyarországot, meddig akarnak visszavonulni. Ezt tudnunk kell, hogy a kiürítési stb. intézkedéseket ennek megfelelően hozhassuk.
> 2. Adjon felvilágosítást, mikor és mily eredményt várhatunk a titkos fegyverektől. (Érdekes, hogy Rajniss ezen elgondolása teljesen hasonlít PV által Winkelmannhoz feltett négy kérdéshez. Nem tudom, erre Rajniss magától jött-e rá, vagy a vele tárgyalást folytató képviselőjüktől értesült PV szándékáról.)

Kovarcz végül a következőket jelentette:

> Rajniss-sal közöltem a PV tv. megbízásából, hogy hajlandó-e ő, Piukovich és esetleg Jaross egy széles nemzeti alapon álló együttműködésben részt venni. Erre azt felelte, hogy erre vonatkozóan először meg kell kérdezze pártja tagjait. Ő a maga részéről mindenben benne van, még ökölléi is, azonban a többiek nevében megkérdezésük nélkül nem nyilatkozhatik. Jelenleg azt sem tudja, hogy Piukovich hol tartózkodik. Valószínűnek tartja, hogy az együttműködésnek semmi akadálya sem lesz, és a párt tagjaival folytatott megbeszélés után azt közölni is fogja.

Azokról a tárgyalásokról, amelyeket az „átállítás" ügyében más, a kormánypárthoz tartozó vagy pártonkívüli szélsőjobboldali politikusokkal folytattak, nem találunk a Naplóban feljegyzéseket.

Persze az sem lehetetlen, hogy nem került sor ilyen tárgyalásokra.

■

1944. szeptember utolsó napjaiban Szálasi naponként kapott pontos, kimerítő jelentést a karhatalmi helyzetről. (A forrást a Napló még fedőnévvel sem jelöli, valószínűleg Hardy, a folyamőrség parancsnoka, illetve Bakay, a budapesti hadtest parancsnoka közvetlen környezetének valamelyik magas rangú tisztje szolgáltatta az adatokat.)

A szeptember 27-i karhatalmi helyzetjelentés fontosabb információi:

Hardy IX. 27-én tiszti gyűlést tartott a foe. psággnál [folyami erők parancsnoksága], amikor is felhívta a tisztikar figyelmét a titoktartásra, különösen a németekkel szemben. Saját szavai szerint sohasem lehet tudni, hogyan fordul a dolog, és mit fognak a németek ellenünk felhasználni, ezért nem szabad előttük katonai dolgokat beszélni. Felolvastatta a vkf. parancsát a tiszti fegyverhasználattal kapcsolatban, azzal a kommentárral, hogy mindenki hordjon lőfegyvert, és ha valaki le akarná fegyverezni, nyugodtan lőjön bele. Ő is így fog cselekedni. (Személyi sgt-je [segédtisztje] szobájában gpi. [géppisztoly] van.)

Hardy intézkedései tehát:

Nagyobb karhatalmi erő összevonását tervezi Budapest környékén. Intézkedést adott ki IX. 26-án, mely csak a két folyambiztosító zlj. pk.-ság [zászlóalj-parancsnokság] felbontására van azzal, hogy tartalmát senkivel sem közölhetik (tehát sem elöljáró ker. psággal, sem egyéb alakulatokkal). A parancs lényege: a zlj. legyen menetkész állapotban oly módon, hogy rövid parancsra akár gk. szállítással, akár gyalogmenetben, útba tudjon indulni Adony–Ercsi térségébe. A folyamzár zlj.-ak létszáma zlj.-ként 500–500 fő, zlj.-anként 24–24 gp [géppuska] és 6–6 gsz. [golyószóró], a Titeli zlj.-nál egy 8 cm-es üteg is van. A két zlj. állomáshelye Titel és Magyarkanizsa. Parancsnokaik magatartása bizonytalan adott esetben.

Úgy a túloldali, mint ez a hír németek felé továbbítható, azonban oly személyeknek, akik ezzel nem állnak elő magyar helyen mint „értesülésekkel", mert pl. a zlj.-akra vonatkozó parancs még útban van csak kifelé, és annyira bizalmas, hogy okvetlen lebukáshoz vezethet.

Részlet a szeptember 28-i jelentésből:

IX. 27-én L. H. T. [Legfelső Honvédelmi Tanács] ülés volt, melyen Vörös kijelentette, hogy a németekkel nem lehet tovább együtt dolgozni, itt az idő, hogy más szövetséges után nézzünk. A németek rezsimváltozást akarnak, egész magyarországi hadászatuknak politikai háttere van, kész kormánylistával rendelkeznek változás esetére. Többé nem kell engedni nekik. Csatay felszólalásában – mely igen éles hangú volt –

csatlakozott Vörös megállapításaihoz, maga is szükségesnek tartja, hogy új szövetségest keressünk. Jurcsek igen határozottan ellene volt ennek az elgondolásnak, a többi miniszterek részben egyetértettek, részben nem. Végül Csatay és Vörös leszögezték, hogy itt az ideje a szabad elhatározásnak. Lakatos foglalta össze a megbeszélés eredményét azzal, hogy annak lényegével egyetért, azonban az időpont még nem érkezett el, még várni kell.

Információk „a szeptember 29-i karhatalmi helyzetről és a belpolitikai képről":

IX. 29-én 14 h-kor Bakay megjelent Főton a 9/II. zlj.-nál és a tisztikart összehívta, az alábbi tájékoztatást adta:

Parancs: IX. 30-án – újabb parancs bevárása nélkül – 16 h-tól együtt tartás. Lehet, hogy neki [Bakay] már nem lesz alkalma írásbeli parancsot kiadnia, ezért személyesen jött el az urakat tájékoztatni. A helyzet az, hogy az úgynevezett jobboldal, egy idegen hatalom biztatására, erősen mozgolódik. Hozzátette, hogy a baloldal is, de ez kisebb jelentőségű. Reméli, hogy a tisztikar tisztában van kötelességével és honvédesküjéhez rendületlenül ragaszkodik. A legénység csak közvetlenül a gépkocsikra szállítás előtt tájékoztatandó, akkor azonban nyíltan fel kell tárni előtte a helyzetet. Beszédét azzal fejezte be, hogy ha az urak közül valakinek más véleménye van, akkor (és itt a zlj. parancsnok felé fordult) azt alezredes úr azonnal lője keresztül. Ezután valamennyi tiszttel kezet fogott.

Edétől:

1. Ócsán elhelyezett hu.[szár] századot sürgősen feltöltötték úgy, hogy kb. megkétszereződött. A szd. parancsot kapott, hogy IX. 30-ára virradó hajnalban a Királyi Várba beérkezzék. Elhelyezés a lovardába. (A szd. adatai ismeretlenek, pk. rossz, megállapítások bevezetve. Nyilvántartási száma 17.)

2. IX. 30-ára újabb igen erős gépkocsi-ellenőrzést terveznek Budapest egész területén. Állítólag a szabálytalan kocsikat lefoglalják. Gyanú, hogy az újabb razzia a Mozgalom tagjai ellen is irányul, mert személyeket is őrizetbe vesznek.

Egyéb hírek:

Csendőröktől:

Büm. [Belügyminisztérium] elrendelte Tost alez. után való széles körű nyomozást, különös tekintettel Szlovákián át gyanított szovjet kapcsolatára, feltűnően kedvező anyagi viszonyaira. Állítólag a parancs a kormányzóságról jött. (Megjegyzés: alibi?)

Budapesten a cső [csendőr-] nyomozóosztálynái Arbócz cső. alez. (mienk) felsőbb parancsra felhívta a nyomozók figyelmét, hogy a Büm.

értesülése szerint a Nyilaskeresztes Párt fegyveres felkelésre készül, ennek felderítésére a legszélesebb körű nyomozás van elrendelve.

Polgári vonalról:

1. Nemzeti Bank-körök (Baranyai Lipót környezet) nagy orrlógatás, mert szerintük kormányválság van német nyomásra, ami jobboldali eltolódást jelent, mert a kormányba a szélsőjobboldalt is be kell venni.
2. IX. 29-én a Büm. elnöki osztályban arról beszéltek, hogy „valami baj van", a németek puccsot terveznek a kormány ellen.

■

A „tökéletes, megbízható és autentikus forrás" információiból Szálasi – és „illetékes" német körök – arra a következtetésre jutottak, hogy 1944. szeptember végén Horthy és politikai tanácsadói, megbízhatónak tartott tábornokai és a hadsereg egyéb magas rangú tisztjei valóban készülnek valamiféle fordulatra – a napról napra kritikusabbá váló harctéri helyzet miatt. De erre a készülődésre *már ebben a szakaszban* naiv dilettantizmus nyomta rá bélyegét, mind politikai, mind katonai vonatkozásban. A Legfelső Honvédelmi Tanács ülésén a németekkel szemben szükséges szembefordulásról annak a Jurcseknek jelenlétében tárgyaltak, akinek a budapesti német követséghez fűződő „szoros" kapcsolatait mindenki ismerte. Bakay és Hardy pedig a különféle karhatalmi s folyamőrségi alakulatok tisztikara előtt tartott nyílt eligazítást arról, hogy a jobboldal mozgolódik – „egy idegen hatalom biztatására".

Az „idegen hatalom" mindezek tudatában megkettőzte éberségét; de egyelőre, úgy látszik, csak a beavatkozási készség volt meg, a végrehajtáshoz szükséges erő még hiányzott. A Kriegstagebuch erről így emlékezik meg:

„1944. szeptember végén a magyar Alföldön elhelyezett német erőket a határra dobták, ezért egy német részről vezetett vagy követelt puccs támogatására Budapesten a szükséges erők nem álltak volna rendelkezésre. A tényleges elképzelés az volt, hogy minél nagyobb területet tartsanak meg Magyarországból, és amennyiben lehet, a román Erdélyből, hogy a csekély létszámmal is védhető hegységeket kihasználjuk. Arra törekedtek, hogy katonai siker révén befolyásolják a magyarországi hangulatot és ezt a politikai színtéren kihasználják."

Ez volt a célkitűzés, de a valóságban a helyzet másképpen alakult. A „Dél" hadseregcsoport hadinaplójának szeptember 27-i bejegyzése szerint már Makót is elfoglalták a szovjet csapatok.

Tegyük hozzá: szovjet részről ezek még csak előcsatározások voltak, a Malinovszkij marsall vezette 2. Ukrán Front 1944 szeptemberének utolsó napjaiban új, nagy offenzívára készült, de a szovjet erőknek meg kellett várniuk az elmúlt hetek viharos előretörése nyomán rendkívül meghosszab-

bodott utánpótlási vonalak kiépítését, a gépesített, lovas és gyalogsági egységek feltöltését.

A szükségszerű szünet némi lélegzetvételhez juttatta a német és a magyar hadvezetőséget, mialatt Budapesten a szélsőjobboldal és a Horthy kormányzó körül tömörült erők végső leszámolásra készültek, nemritkán különös, a helyzet súlyosságához nem illő kísérőjelenségek közepette.

■

1944. szeptember 28-án vagy 29-én – a pontos dátum nem derül ki a Naplóból – Haller az alábbi üzenetet adta át Szálasinak „budapesti szállásán", értsd: a német követség rendelkezésére álló épületek egyikében:

Ma reggel távbeszélőn beszélt Veesenmayer német követtel, aki közölte vele a német főhadiszállásról, hogy PV-t feltétlenül fegyveres német őrizet alá kell helyezni legfelsőbb rendelkezésre, hogy a legteljesebb biztonságban legyen; ezt a biztonságot a német követség nem tudja úgy megadni, ahogyan azt követelik tőle; ezért azt javasolná Veesenmayer rendelkezésének eleget téve dr. Haller, hogy a legjobb lenne, ha PV a magyarországi SS-csapatok főparancsnoki szállására menne, a Vár Werbőczi utcai szállására, mert abban SS-csapatok is vannak, így a közvetlen védelem lehetősége minden körülmények között biztosított; politikai okokra is hivatkozott dr. Haller, melyeket feleslegesnek tartott részletezni, amit azonban PV teljesen megértett;

PV átköltözködése dr. Haller gépkocsiján új, Werbőczi utcai szállására meg is történt a mai nap folyamán 17 h-kor;

Vélemény: feltehető, hogy a német főhadiszálláson döntöttek a Magyarországon végrehajtandó végleges átállítás tárgyában, mely döntés valószínűleg nem teszi kívánatossá, hogy a PV a német követségen legyen az átállítás napjaiban, hanem olyan biztonságos helyen, amelyről megfelelő intézkedéseit nyugodtan és biztosan adhatja; ezzel a formai lépéssel kiküszöbölhető az a formai gyanú is, hogy PV a német hivatalos hatalommal a legszorosabb politikai összhangban tette volna meg lépéseit a végleges kibontakozás végrehajtásánál.

Pedig hát több volt ez formai gyanúnál . . .

■

Szálasi az SS Werbőczi utcai laktanyájában, biztos őrizet alatt, nem fejtett ki lázas tevékenységet. 1944 szeptemberének utolsó napjaiban – legalábbis a Napló szerint – a hatalomátvétel elvi és személyi alapjainak lerakására mindössze annyit tett, hogy utasította Szőllősi párttagot: tegyen

kezdeményező lépést „a képviselők felé egységes magaviselet kialakítása érdekében". Szőllősi el is készítette a „Nemzeti Akarat Frontja" alapító okmányát, az ún. Egységokmányt, amelynek aláírói ünnepélyesen kijelentik, hogy minden erejükkel összefognak

1. A független magyar Nemzet nacionalista és szocialista közösségének és
2. a népek élet-, társ- és sorsközössége elvén nyugvó Európaközösségének a megépítésére;

Továbbá:

1. Minden erejüket és képességüket a belső és külső honvédelem szolgálatába állítják;
2. minden politikai személyeskedést és pártvillongást megszüntetnek;
3. nemzetmentő és nemzetépítő munkájukban örömmel fogadják minden becsületes és önzetlen magyarnak testvéri együttműködését, bármely párthoz tartozott is korábban.

És mit kapnak az eddig más párthoz tartozó, de csatlakozni kész parlamenti képviselők?

Ezeknek fehér lapot adnak, amelyre jövőbeni magatartásukkal írhatják rá, hogy milyen értékek a Nemzet akaratának szolgálatában.

De azért a szerződés fennkölt szelleméhez még valami, nemigen illő kötelezettséget kell vállalniuk a képviselőknek:

A hungarista, nemzetiszocialista és egyéb nacionalista mozgalmak harcos, a rendszer részéről méltatlan elbánást elszenvedett tagjainak erkölcsi, szellemi és anyagi elégtételadásra való jogát elismerik, és gondját viselik annak, hogy a jóvátétel mielőbb bekövetkezzék.

Végül a szerződés „sorsa":

Jelen szerződést aláírása után a Képviselőház Elnöke az Államfőnek tudomásulvétel végett bemutatja azért, mert az azt aláíró törvényhozók a Képviselőház alkotmányos többségét jelentik.
Budapest, 1944. szeptember hó.

Nincsenek adataink róla, hogy publikálták-e ezt az „Egységokmányt", és ha igen, hány más, nem nyilaskeresztes párti képviselő írta alá ezt az ünnepélyes kötelezettségvállalást; persze az is megtörténhetett, hogy e ter-

vezet is egy volt azok közül, amelyek sohasem kerültek elő az asztalfiából, egyedül csak a PV lelki nyugalmának biztosítását szolgálták.

Egy másik tervezet javított, új kiadása volt Szálasi számos korábbi tervezetének – „széles alapon nyugvó kormány kialakítására".

És mert „széles alapon nyugvó" fasiszta kormányra Veesenmayernek is szüksége volt 1944. szeptember végén, ez már veszélyesebb játéknak bizonyult.

Szálasi szinte minden volt politikai ellenfelének, ellenségének vagy volt „harcostársának" juttatott e koalíciós tervezetben valami szép pozíciót. Kárpátalja kormánybiztosa Jaross Andor, a Sajtókamara elnöke Hubay Kálmán, a Közigazgatási Bíróság elnöke Endre László, a kultuszállamtitkár Málnási Ödön lett volna, egyedül Ruszkay Jenő és Baky László neve hiányzik a listáról . . .

Az addigi vezető állások mellett Szálasi kreált néhány új, saját „eszmerendjébe" illő állami főszervet, hivatalt, így összeállította „a nemzetvezetés vezető törzsét" – Legfelső Vezető Szálasi Ferenc, helyettese Csia Sándor; a Legfelső Vezető alatt működik 1. az Országos Munkarendvezető (Henney), 2. az Országépítés politikai, gazdasági és társadalmi tervek, tervezés, szervezés, jogszabályok, törvények előkészítése (Kőfaragó-Gyelnik), 3. az Európai Nagytér, magyar élettér közjogi és alkotmányjogi kérdései (Haála), 4. a Fegyveres Nemzet (Sáska), 5. az Eszmerend (Péntek).

Figyelemre méltó a tervezetnek az a pontja, amely a minisztertanács rendjét rögzítette, mégpedig úgy, hogy ha a minisztertanács valamely kérdésben nem tud dönteni, akkor

> . . . a javaslat meghallgatása után a PV dönt, döntését végre kell hajtani; minisztertanácsi határozat PV jóváhagyása nélkül nem kerülhet végrehajtásra.

Az utolsó személyi javaslat:

> Különleges feladatokra és alkalmazásra fel kellene kérni Mecsér Andrást.

Persze a tervezet semmit nem ért – Veesenmayer jóváhagyása nélkül . . .

26

Némi eltérés a kormánylistában: a miniszterelnök a PV legyen

A Napló 1944. október elsejei bejegyzése szerint

Faragho csendőrségi főfelügyelő a kormányzóságon beosztott Tost alezredes kíséretében állítólag Szlovákia felé átlépte volna a határt, hogy a Kormányzó megbízásából fegyverszüneti tárgyalásokat kezdeményezzen a Szovjettel; amikor ezt a tényt közölték Lakatossal, halálsápadt lett, és kijelentette, hogy nem tud a dologról semmit, ha a tény igaz, úgy a háta mögött cselekedtek, amiből számára levonandó következmények adódnak;

feltételezhető, hogy Hennyey Gusztáv, a külügyminiszter tud erről a kormányzói kezdeményezésről, vele a Kormányzó valószínűen közölhette szándékát, mert azok közé a szolgalelkek közé tartozik, akiket a Kormányzó csak eszközként maga köré gyűjtött. Lakatosról ez egyelőre még nem tételezhető fel, mert lelhető még benne valami gerinc és saját felfogása [van] a helyzetről, ami viszont elegendő ahhoz, hogy a Kormányzó kikapcsolja különös kezdeményezéseiből.

Szálasi, pontosabban informátorai nem jártak rossz nyomon: Horthy kormányzó 1944. szeptember 28-án valóban Moszkvába küldte Faragho Gábor altábornagyot, a volt moszkvai magyar katonai attasét, Teleki Géza grófot, Teleki Pál fiát és Szent-Iványi Domokos miniszteri tanácsost – a fegyverszüneti egyezmény megtárgyalására.

A küldöttség valóban a szlovák határt lépte át, onnan ment Eperjesre, majd október 1-én délután 17 óra 30 perckor repülőgépen megérkezett a szovjet fővárosba.

Lakatos miniszterelnök – saját állítása szerint – sem a küldöttség útbaindításáról, sem Horthynak Sztálinhoz intézett leveléről, amelyben Magyarországot, a magyar népet a Szovjetunió kormánya, személy szerint Sztálin jóindulatába ajánlotta, nem tudott.

De még a német hírszerzés sem tudott egyebet felderíteni, mint azt,

hogy Faragho altábornagy Budapestről eltűnt, a Moszkvában folyó tárgyalásokról nem tudtak meg semmit.

Miután azonban Berlin joggal feltételezte, hogy Faragho nem a saját szakállára indult útnak, hanem Horthy tudtával és beleegyezésével, az „átállítás" mikéntjének eldöntésénél ez a tény súlyosan esett latba – Horthy további sorsát illetően.

Ezt tükrözte a PV és az illetékes német tényezők október 2-i megbeszélése, amelyen Veesenmayer és Winkelmann mellett ott ült a tárgyalóasztalnál Krumholz, Winkelmann vezérkari főnöke és Kovarcz Emil.

A tanácskozás személyi összetételéből következett, hogy a politikai kérdésekről a súlypont most már egyre inkább a „rendészeti" problémákra helyeződik át. De a főszereplő még Veesenmayer volt, aki a német főhadiszállásról érkezett, ahol kézhez vette Hitler döntését. A döntés pedig így hangzott:

1. a Kormányzó nem maradhat a helyén, helyéről el kell távolítani;
2. e döntés miatt PV-nek egyensúlyként kell fellépnie, át kell vennie a miniszterelnökséget olyan formák között, hogy a kormányzói tiszt szüneteltetése alatt PV kezében fusson össze az államügyek legfelsőbb vezetése és a Legfelsőbb Hadúri jogok gyakorlása is;

az alkotmány folytonosságának biztosítására egy úgynevezett kormányzótanácsot kellene létrehozni, talán három személyből: Sztójay Döme, Szabó László és Szemák Jenő;

3. PV személyi biztonságáról a követ tartozik gondoskodni:

ennélfogva Veesenmayer arra kéri PV-t, ne hagyja el Werbőczi utcai szállását; nincs kifogása az ellen, hogy a parlamentben is megindítottak kezdeményezést a magyar nemzetiszocialista kibontakozás érdekében; azonban ne vegyen rajta részt személyesen, hanem csak Szőllősi Jenő pt. útján, akivel üzentesse meg az érdekelt képviselőknek, hogy a legteljesebben egyetért a képviselőknek ezzel a kezdeményezésével, nagy érdeklődéssel figyeli menetét, és semmi kifogása nincs az ellen, ha a jelenlegi kormányt lemondásra szólítanák fel, kívánná azonban, hogy a kibontakozásban PV személye legyen a központ, és az ő vezetése alatt álló kormány kialakítását állítanák be kezdeményezésük vezérfonalaként;

az átállás végrehajtása után PV és a német követ valószínűen együttesen mennek fel a Kormányzóhoz és intézik el vele az átadás államügyét . . .

Majd a Szálasinak annyira kedves ígéret:

Veesenmayer tudomására adja PV-nek, hogy a hatalomátvétel után talán egy-két hétre, ki kell majd utaznia Hitlerhez elvi megbeszélésre és

tárgyalásra; ez alkalommal meg fogja ismerni Hitler nagy alapgondolatait és elképzeléseit, melyek révén saját elgondolásait is felülvizsgálhatja.

Winkelmann „eligazítása" Horthy további tartózkodási helyéről:

A Kormányzót lemondatása után megítélése szerint okvetlenül és feltétlenül el kell távolítani Magyarországról, és el kell vinni Németországba, ha itt maradna, újra cimboraság fog kialakulni köréje, ami újra csak nyugtalanságot fog előidézni, az a felfogás, hogy a Kormányzó nem fog nyugodni mindaddig, amíg teljesen meg nem akadályozzák cselekvési lehetőségében; ezért látja szükségesnek, hogy akár szépszerével, akár erőszakosan is távozik helyéről, az országból el kell távolítani.

Ez volt tehát a Vezéri Főhadiszállás döntése, amely lényegében 1944. március 19-ének új változatát jelentette, azt, hogy a német fegyverek ezúttal Szálasit segítik uralomra, mégpedig úgy, hogy az „átállítás" után a PV-nek kell átvennie a miniszterelnöki tisztséget, nem maradhat a háttérben, amint azt eltervezte.

Az „átállítás" formájáról, módjáról, a végrehajtó erőkről hallgat a Napló krónikása, talán azért, mert a résztvevők mindnyájan ismerték azt a bizonyos szeptember 13-i megállapodást.

A Napló nem örökítette meg Szálasi ellenvetéseit – az idegen hatalom beavatkozása miatt; úgy tűnik, hogy azok az aggályok, amelyeknek olyan sokszor és néha nagyon élesen adott hangot 1944. március 19. után, utalva a magyar állami szuverenitás megsértésére, most, 1944. október elején, egyszerre elcsitultak. A Napló szerint:

PV: tudomásul veszi Veesenmayer és Winkelmann fejtegetéseit; megjegyzi, hogy a Kormányzó kivitele az országból nem szükséges, mert az országban is úgy lehet rá ügyelni, hogy az ellenséges külvilággal ne érintkezhessék: Winkelmann itt megjegyzi, hogy ez igen nagy biztonsági rendszabályokat követelne: PV nem látja ennyire súlyosnak ezt a kérdést;

PV: megkérdezi Winkelmannt, hogy mikor fog kezdődni az akció, hogy ennek megfelelően készülhessen fel rá;

Winkelmann: talán már e héten csütörtökön hajnalban, ha minden úgy megy, ahogyan elgondolták;

PV: Veesenmayer kérdésére kijelenti, hogy a Nemzethez szóló felhívásával készen van, azt 1-ről 2-ra hajló éjszaka átadta Kovarcz Emil pt.-nak, mert tőle azt a hírt kapta, hogy a szózatra sürgősen szükség van;

Veesenmayer minderről még nem tudott, az ügyet tisztázták; Winkelmann átadta a németre lefordított szöveget Veesenmayernek, aki arra kérte PV-t, hogy a német fordítást véglegesítése előtt nézze még át együttesen dr. Hallerrel.

Érdemes megemlíteni, hogy Veesenmayer – a tökéletes bizalom jegyében – tájékoztatta tárgyalópartnereit a miniszterelnöknél tett látogatásáról, amelynek során Lakatos

... kifogásolta, hogy a nyilasok összefogtak a németekkel, ami igen megnehezíti a helyzetét és következtetések levonására kényszerítik; Veesenmayer kijelentette Lakatosnak, hogy a németek viszont arról értesültek, hogy a kormány és más felelős és felelőtlen tényezők az ellenséges hatalmakkal folytatnak tárgyalásokat;

Lakatos kijelentette, hogy határozott tudomása szerint Szálasi a Hűvösvölgyben van egy SS-kötelék védelme alatt; Veesenmayer felszólítja Lakatost, jöjjön ki azonnal gépkocsiján a megadott helyre, rendelkezésére áll, Lakatos kitér előle és tudomásul veszi, hogy a hír nem felel meg a tényeknek.

Lakatost tehát rosszul informálták a rejtekhelyről, de az SS „védelméről" igencsak pontosan.

Visszatérve a Hitler-döntésre és annak megtárgyalására: október 2-án tehát már csak a kormányzó sorsáról, a nyilas „hadparancsról", az akció megkezdésének időpontjáról esett szó – más már nem okozott problémát Szálasinak, sőt – a maga sajátos logikájával – „véleményt" is formált a legfelsőbb német hely döntéséről:

A németek részéről megtörtént a döntés, ennek végrehajtását azonban függővé teszik attól, hogy lehetséges volna-e az egésznek olyan tényalapot adni, melyből természetes módon kiolvasható lenne az, hogy a Nemzet az Államfőtől kezdődően utolsó alkotóeleméig saját elhatározásából és önként hajtotta végre a szükséges és egyértelmű átállást Németország oldalára; a német vezetésnek erre szüksége van, éspedig két okból:

1. Európa minden népe eddig ellene fordult, akár mint megszálló, akár mint barát, akár mint ellenség jelentkezett földjén; a német vezetés szempontjából rendkívül fontos lenne, ha kimutathatná a tényt, hogy a háború legválságosabb szakaszában önkéntes és teljes csatlakozást kap Délkelet-Európa vezető népe részéről;

2. a Nemzet átállásának önként kell történnie; a német erőtényezők a háttérben rendelkezésre állanak, hogy az önkéntes átállásnak alapját

képezhessék és ezt biztosítsák; ezért szükséges, hogy Magyarország legerőteljesebb tényezői az első vonalba kerüljenek és egyértelműen döntsenek Németország és a nemzetiszocializmus oldalán;

a Hungarista Mozgalom ezt a német szándékot tudomásul veszi, helyesnek tartja és biztosítékát látja annak, hogy a nacionalista és szocialista Európa-közösség kialakításában a magyar Nemzet nacionalista és szocialista szabadságában, önállóságában és függetlenségében fog jelentkezni;

Helsinkitől le egészen Athénig összeomlottak az összes kis népek államai Magyarország kivételével; így Magyarország megkapja a történelmi lehetőséget, de melléje az ugyanolyan nagy történelmi felelősséget is, hogy Délkelet-Európa számára tényleg a vezető népet és nemzetet jelenthesse egy, a Hungarizmus alapján a legteljesebben kialakítható délkelet-európai közösség szolgálatában;

Winkelmann javaslata, hogy a Kormányzót eltávolítása után Németországba kell szállítani belső biztonsági okok miatt, nem fogadható el; a Kormányzónak Magyarországon kell maradnia; biztonságáról a Hungarista Mozgalom fog gondoskodni, de arról is, hogy a Mozgalommal szemben ellenséges magatartást tanúsító körökkel ne tarthasson érintkezést; Németországba való szállításával feleslegesen csinálnának belőle vértanút, amivel inkább veszélyeztetnék Magyarország belső nyugalmát, mint azzal, hogy a nagy nemzetárulási és hűtlenségi perekben mint közvetlen meghallgatott tanú szerepelhessen, és önmaga felett mondjon ítéletet.

Különös „átállítás": a Hungarista Mozgalom vezére az SS védelme alatt bújik meg, Veesenmayer még ahhoz sem járul hozzá, hogy elmenjen a Parlamentbe a Ház elnökéhez, az akció időpontját a magyarországi magasabb SS és rendőrség parancsnoka határozza meg, mindezek után Szálasi nyugodtan megállapítja, hogy „a Nemzet átállásának önként kell történnie".

Még valamit ehhez a kérdéshez: 1944. október 3-án a Kriegstagebuch, az OKW hadinaplója a „tánc a vulkán tetején" kifejezéssel jellemzi a magyarországi helyzetet, arra a rendkívül bizonytalan katonai és belpolitikai helyzetre célozva ezzel, hogy egy esetleges (és gyors) Horthy-akció az aránylag gyenge német erőket, melyek sem a front megszilárdítására, sem belpolitikai célokra nem elegendők, kritikus helyzetbe hozhatja.

De Horthy küldöttei Moszkvában a fegyverszünet gyors megkötése helyett a politikai kérdéseket állították előtérbe, akarva-akaratlanul is időt engedve ezzel a németeknek, hogy csapatösszevonásokat hajtsanak végre Budapest körül.

Október 4-én Veesenmayer ismét felkereste Szálasit Werbőczi utcai

„szállásán". A megbeszélés tárgya: „a kibontakozással kapcsolatos konkrét kérdések átbeszélése". Finom megfogalmazás!

A megbeszélés azután azzal kezdődött, hogy Veesenmayer közölte személyi kívánságait, éspedig: a PV legyen a miniszterelnök, a külügyminiszteri tárcát kapja Szabó, aki a Salòi Fasiszta Köztársaságban akkreditált követ, esetleg Marosy, a helsinki követ.

Szálasi hosszú és zavaros válaszának lényege:

Lehetséges, de elvi akadályai vannak, ezek: a hungarista ideológia külügyi szolgálat alatt, ennek gyakorlati végrehajtásán mást ért, mint a liberális világ; nagytérben és élettérben gondolkozik, ennek megfelelően állította be egész külügyi szolgálatát, ami tehát tulajdonképpen nem is külügyi szolgálat a régi világ értelmében, hanem előkészítése a nacionalista és szocialista Európa-közösségnek;

ilyen szempontból vált szükségessé, hogy egyéb kiválósága mellett is PV dr. báró Kemény Gábort bízza meg ezzel a súlyos feladattal.

Vessenmayer türelmesen végighallgatta a PV ideológiai elmélkedését, Kemény kijelölésén nem vitatkozott, rövid eszmecsere után hasonlóképpen elfogadta Jurcsek, Piukovich, Ney, valamint Kassai jövendő funkcióit is; ezt az engedékenységet talán az indokolja, hogy Veesenmayer 1944. október első napjaiban az „átállítás" döntő problémáira koncentrálta erejét, elvi és személyi téren egyaránt, a kisebb jelentőségű ügyeket pedig átengedte Szálasinak, talán azért is, hogy új pártfogoltja higgye azt, hogy neki is van beleszólása a döntésekbe.

A Napló így folytatódik:

PV: kéri Veesenmayert, hogy az új kormány hivatalbalépése napján ne csak a német kormány üdvözölje, hanem hassanak oda, hogy az itáliai és japáni kormányok is azonnal elismerjék; azonkívül célszerű volna, ha a hármashatalmakkal szövetséges népek kormányai és a felállításra került [fasiszta] ellenkormányok is üdvözlő táviratokat küldenének;

V: természetesnek találja, hogy ez mind meg fog történni, és mindent meg fog tenni, ami tőle telik; a semleges kormányok felé lépéseket nem tehetnek, ez már a magyar kormány feladata, hogy megtalálja a megfelelő utat és módot a kapcsolatok felvételére;

PV: elővette javaslatát, hogy hogyan és miként képzeli el a hatalom átvételének, a Kormányzó lemondásának és a magyar–német viszony rendezésének menetét a német vezetés; lényege:

1. hatalom átvételének menete, ahogyan az már ismeretes a Hungarista Napló vonatkozó részeiből;

2. [Szálasi] a Kormányzó lemondó okiratába felvette a Kormányzó

által kinevezett új kormány névsorát, valamint a magyar–német viszony rendezésének elvi alapjait; ezek szerint a lemondó Kormányzó beleegyezik abba, hogy a politikai hatalom kivételével az ország katonai és gazdasági vezetése közvetlenül vagy tanácsadók közbeiktatásával német kezekbe kerülne;

V: hozzáfűzte, hogy az ő véleménye szerint ez a megoldás nem járható út; mindenesetre felolvasta PV előtt, hogy a német vezetésnek milyen elgondolásai vannak ebből a szempontból; biztos abban is, hogy a Kormányzó ilyen lemondó okiratot sohasem írna alá;

PV: neki más a nézete erről a dologról; ha ő lenne Bethlen István helyében, a Kormányzónak minden körülmények között azt javasolná, hogy írja alá ezt az okiratot, és aláírása után hozza nyilvánosságra, mert ezzel olyan féktelen németgyűlöletet lehetne kiváltani a nemzetből, ami végérvényesen lehetetlenné tenné a nemzetiszocialista egészséges kibontakozást;

V: ő is tisztában van ezzel a dologgal, de úgy gondolják, hogy ez a lemondó okirat tartalmában is titokban fog maradni, és nem kerülhet nyilvánosságra;

PV: ilyesmi semmi körülmények között nem maradhat titokban; kéri Veesenmayert, hogy PV dolgozhassa ki a konkrét javaslatokat ezekben a kérdésekben is, ezeket vegyék figyelembe, és utána döntsenek csak véglegesen a dolgokról; konkrét javaslatot fog tenni:

1. az átállítás menetéről;
2. a Kormányzó Lemondási Nyilatkozatának szövegét összeállítja;
3. a magyar–német kormány közötti viszonyrendezés elvi alapjaira nézve írásbeli javaslatot tesz;

V: kéri és köszöni előre PV konkrét javaslatait azzal, hogy október 5-én délelőtt folyamán értük fog jönni dr. Haller;

PV: felhozza, hogy a hatalom birtokában tanácsot akar alakítani, melyben gyűjteni szeretné mindazokat a férfiakat, akik jobboldaliságuk szempontjából kétségtelenek, de a gyakorlati kormányzás szempontjából tekintetbe nem jöhetnek; ebben a tanácsban meghallgatja tanácsaikat, utóvégre csupa tapasztalt férfiról van szó, akik bő élettapasztalataikkal tényleg rendelkezésére is állhatnak;

Veesenmayer javaslatára elfogadta PV, hogy ezt a tanácsot államtanácsnak kellene nevezni; PV megjegyzi, hogy ennek a tanácsnak taglétszáma nyitott, tehát nem rendelkezik zárt számmal; ebbe a következőket sorolná már most is:

Sztójay Döme, Bárdossy László, Rátz Jenő, Ereky Károly, Mecsér András, Magyary Zoltán, Milotay István, Zadravecz, Révész református püspök, és így tovább mindazok, akik a polgári jobboldal szempontjából érdemeket tudnak felmutatni;

Veesenmayer egyetértett a névsorral, egyedül gróf Festetics Sándor tagsága ellen volt kifogása, akit PV készséggel törölt is a névsorból;

PV felsorolta a koronaőröket is, akiket javaslatba akar hozni a régi koronaőrök helyébe; javaslata katolikus részről: Sztójay Döme, pótlásul gróf Serényi Miklós; református részről: dr. Csia Sándor, pótlásul dr. Gera József; ezeken kívül még Bárdossy László, ha Sztójay Döme, egyáltalában tekintetbe nem jöhetne betegsége miatt;

Veesenmayer is fontosnak tartotta ennek az állásnak teljesen megbízható személyekkel való betöltését;

Veesenmayer és dr. Haller távozása után PV a magához kért Vajna Gábor és Kemény Gábor pt.-okat felkérte, hogy Szőllősi Jenő pt.-gal való egyetértésben keressék fel mindazokat, akik PV kormánynévsorában vagy kormányzati vezető helyeken szerepelnek és nem párttagok, hogy hajlandók-e elfogadni azt a helyet, amelyet számukra PV kormányzati elképzelésében kijelölt, a neveket nevezett pt.-ok megkapták; Rajniss Ferenc és Jurcsek Béla megkérdezését magának tartotta fenn PV; a válaszokat két napon belül kéri, azok csak igen vagy nem válaszok lehetnek;

Bár Szálasit nem elégítette ki teljesen a tárgyalás menete, azért már nagyobb bizakodással tekintett a jövő elé:

Ha Veesenmayer is vezetett volna a Hungarista Naplóhoz hasonló naplót, nyilván lett volna egy-két megjegyzése Szálasi politikai érettségéről, különös tekintettel a hivatalba lépő Szálasi-kormánynak küldendő üdvözlő táviratok ügyében.

De mert Veesenmayer idevágó feljegyzéseit nem ismerjük, meg kell elégednünk a Napló szövegével; ebből is kitűnik, hogy a német követ nem óhajtott terméketlen vitába bocsátkozni a PV-vel, megelégedett azzal, hogy közölte a maga álláspontját – személyi és tárgyi kérdésekben, udvariasan, megengedve, hogy partnere is rögzíthesse elgondolásait.

Az persze már más kérdés, hogy végül is ki határozta meg a dolgok menetét.

Mindenesetre másnap, október 5-én, Veesenmayer elküldte Hallert Szálasihoz, az ígért javaslatok átvétele céljából.

A mai délelőtt folyamán PV átadta dr. Hallernek konkrét javaslatait, amelyekre ígéretet tett az előző napon Veesenmayer követnek; a javaslatok szó szerinti szövege a következő:

I.

Az átállítás menete:
első lehetőség:

1. az új kormány kinevezése a Kormányzó által;
2. az új kormány leteszi az esküt a Kormányzó kezébe;
3. a Kormányzó lemond, aláírja a Lemondási Nyilatkozatot;
4. az 1937: XIX. tc. alapján összeül az országtanács; a Kormányzó tisztét nem tölti be a Kormányzó régi érdemeire való hivatkozással, hanem a Nádor tisztségének betöltésére utasítja az országgyűlést, az országtanács határozatának keltétől számított nyolc napon belül;
5. a Nádor megválasztása az országgyűlés által;
6. eskütétel a Nádor kezébe;

második lehetőség:
1. a Kormányzó lemond, aláírja a Lemondási Nyilatkozatot;
2. az új kormány tagjai a Kormányzó által átmenetileg a kormányzói jogkörrel felruházott m. kir. miniszterelnök kezébe teszik az esküt;
3. mint a felső terv 4. pontja,
a többi, mint a felső terv 5. és 6. pontja.

A II. rész tartalmazta a kormányzói lemondási okirat szövegét; Horthy megrendült egészségi állapotára, valamint előrehaladott korára való tekintettel lemond, sem utódot, sem helyettest nem jelöl és nem ajánl, de kijelenti:

Az államfői kérdésnek az alkotmány keretei között történő rendezéséig az államügyek vitelét és a Legfelsőbb Hadúr teljes jogkörét a m. kir. miniszterelnökre, Szálasi Ferencre ruházom.

A tervezetből valami kimaradt, éspedig az, hogy Szálasit Horthy mikor, milyen szövegű kormányzói leirattal nevezi ki miniszterelnökké.

III.

Viszonyrendezés a magyar és német kormány között: Célja: a kölcsönös teljes bizalom és felelősség visszaállítása a nacionalista és szocialista Európa-közösség szolgálatában.
Alap:
1. Magyarország szabad, önálló és független ország, mely a nemzetiszocialista világnézet magyar gyakorlatán, a Hungarizmus gyakorlati elvein épül.
2. Németország szabad, önálló és független ország, mely a nemzetiszocialista világnézet német gyakorlatán, a Völkische Bewegung gyakorlati elvein épül.
3. Az összhadviselés érdekében mindkét ország kötelezi magát teljes erőkifejtésre, ennek összehangolására.

4. A Hármashatalmi és Antikomintern Egyezményt világnézeti szellemben és szempontból kell magyarázni és alkalmazni.

5. Az elmúlt kormányok részéről megkötött összes szerződések, melyekért az új kormány csak betartásukért, de nem létrejöttükért, tartalmukért, benne foglalt kötelezettségekért vállal felelősséget, a háború alatt nem képezhetik vita tárgyát.

A nacionalista és szocialista Európa-közösség felépítésénél kölcsönös megállapodás alapján való új rendezés lép életbe erre vonatkozóan is.

6. A 3. pont gyakorlati végrehajtása.

a) A magyar kormány szakférfiakból álló törzset küld Németországba a német államigazgatás csúcsának megfelelő összetételben.

A törzs a berlini magyar követnek van alárendelve, aki követi minősége mellett teljhatalmú megbízottja is a magyar állam Legfelsőbb Vezetőjének.

b) A német kormány szakférfiakból álló törzset küld Magyarországba, a magyar államigazgatás csúcsának megfelelő összetételben.

A törzs a budapesti német követnek van alárendelve, aki követi minősége mellett teljhatalmú megbízottja is a német állam Legfelsőbb Vezetőjének.

c) A törzsnek minden egyes tagja területen kívüliséget élvez.

d) Minden államközi gyakorlati szükséglet kielégítése, tervek kialakítása, megtervezése, megszervezése, politikai, gazdasági, társadalmi vonatkozásaiban egyaránt, és az összhadviselés összes kérdése és igényei csak e törzsön át kerülnek megbeszélésre, megtárgyalásra és eldöntésre.

Egyetemes kérdésekben a két állam Legfelsőbb Vezetője dönt.

Részlet- és szakkérdésekben a két állam külügyminisztere és a teljhatalmú megbízottak.

e) A törzsek munkálataiban az eldöntésre kerülő kérdésben érdekelt szakigazgatások vezetői is időnként szükség szerint részt vegyenek.

7. A magyar-német viszony rendezése legyen példa és minta a kölcsönös viszony rendezésénél Európa többi népeivel.

Budapest, 1944. október 4-én.

A Napló krónikása feljegyezte, hogy Haller október 5-én „13 h tájban átvette az I., II. és III. alatt rögzített javaslatok eredeti példányát", de arra még csak utalás sem található, hogy német részről egyáltalában válaszoltak-e a fenti javaslatokra. Pedig nem lenne érdektelen tudni, hogyan fogadta Haller és Veesenmayer „a szakférfiakból álló törzsek" kiküldésének eszméjét kölcsönösségi alapon, valamint azt a Szálasi fogalmazta ünnepélyes deklarációt, hogy „Németország szabad, önálló és független ország" ...

Persze az sem lehetetlen, hogy Haller le sem fordíttatta Szálasi eszmefuttatását, és mint a PV többi memorandumát, ezt is elhelyezték a német követség irattárában, ahol olvasatlanul, „ad acta" tették.

Tegyük hozzá: volt még egy javaslatrész – a IV. számot kapta –, de Szálasi ezt nem tudni, mi okból, nem adta át Hallernek, pedig ez a programtervezet nem volt teljesen érdektelen, kezdve a hadparancs személyes beolvasásán – végezve a nádorválasztás személyi és gyakorlati problémáival.

A IV. rész teljes szövege:

IV.

Előmunkálatok, melyeket PV nem adott át dr. Hallernek, hanem saját magának tartott meg:

A) az átállítás első menete nemzetvezetés és államvezetés szempontjából:

1. hadparancs beolvasása a magyar rádióba PV részéről személyesen;
2. látogatás Hitlernél, elvek rögzítése;
3. látogatás Osimánál, elvek rögzítése;
4. látogatás Mussolininál, elvek rögzítése;
5. az Országgyűlés két Házának együttes ülésén alapvető beszéd a katonai, külpolitikai, belpolitikai, alkotmányjogi, gazdasági és társadalmi, valamint pártpolitikai és mozgalmi alapokról;

Vajna Gábor és Kemény Gábor pt.-ok erre vonatkozó részletes rendelkezéseket megkapták PV-től;

B) az országtanács Nádort javasló tanácskozásának menete:

1. a kormányzói tisztet nem tölti be a Kormányzó régi érdemeire való hivatkozással;
2. utasítja az országgyűlést, hogy a fennálló alkotmányos keretek között töltse be a Nádor tisztségét az országtanács határozatának keltétől számított nyolc napon belül;
3. a Nádor tisztségének betöltéséig az államügyeket és a Legfelsőbb Hadúr teljes jogait a m. kir. miniszterelnök, Szálasi Ferenc tölti be és gyakorolja;
4. a Nádor hatáskörét a Nádor személyének megválasztása után egy hónapon belül az országgyűlés állapítja meg törvényben;

a törvényes hatáskör megállapításáig a Nádor a kormányzói jogkört gyakorolja az 1937: XIX. tc. és az 1942. II. tc. kivételével;

5. utasítja az országgyűlést, hogy gondoskodjék a Kormányzó régi érdemeinek törvénybe iktatásáról, valamint a volt Kormányzó személyéről és családjáról való gondoskodás tárgyában hozandó törvényről; a vonatkozó törvényeket egy hónapon belül hozza meg, és végrehajtásukkal a Nádort bízza meg;

6. az országtanács jelölése a Nádori tisztre:
első helyen: Szálasi Ferenc;
második helyen: dr. Csia Sándor;
7. az országtanács kéri az országgyűlést, hagyja jóvá, fogadja el döntését és a szükséges törvényeket hozza meg;
C) a nádori bírói hivatal vezetője: dr. Pethő Tibor . . .

27

A hatalomátvétel előszobájában

1944. október 5-én, Winkelmann előzetes ígérete dacára, nem került sor az „átállási" akció végrehajtására, viszont másnap, október 6-án, a Tiszántúlon megkezdődött a szovjet csapatok offenzívája, amely meglepte az éppen ellentámadásra felvonuló Wehrmacht- és SS-egységeket.

A fronthelyzetet némiképpen befolyásolta, hogy mind Horthy, mind a magyarországi német Wehrmacht- és SS-főparancsnokság néhány páncélos, lovassági és gyalogsági egységet a Tisza-vonal helyett a fővárosban vagy annak környékén vont össze, kölcsönösen a másik oldal esetleges államcsínykísérletétől tartva.

„Ede" jelentette az 1944. október 6-i helyzetről:

Edétől: 1944. X. 7. 11 h.

F. é. X. 6-án Bakay személyesen tájékoztatta a 9/II. zlj. pk.-át. Bakay szerint az elmúlt napokban közel álltak ahhoz, hogy a karhatalom alkalmazásra kerüljön. Ő (Bakay) pontosan tájékozva van arról, hogy a németek felpiszkálták a nyilasokat a puccsra, azonban mikor a nyilasok látták Bakay rendszabályait, meghátráltak. Várható azonban, hogy bármely pillanatban újra próbálkoznak, ezért semmi sem változott az intézkedésekben. Meg fogja kapni a zlj. pk. a parancsokat és feladatot. (Emillel közölve.)

Az I. hdt. vkf. közlése szerint Bakay karhatalma igen komolyan van megszervezve és néhány alakulata (testőr-, őr-, és még 1–2 zlj.) teljesen megbízhatónak látszik Bakay szempontjából. (Emillel közölve.)

X. 6-án szovjet támadás indult meg, mely arcvonalunkat kb. 80 km szélességben betörte és Gyoma–Endrőd vonaláig jutott előre. Itt néhány szd.-nyi erő megállította. Ellenintézkedésekként úgy Nagyvárad irányából, mint a Duna–Tisza közéről német pc. alakulatok indultak el. A hírre Vörös parancsot akart kiadni az 1. és 2. hds.-ek visszavonására azon a címen, hogy a németek nem segítenek. Ettől a szándékától csak akkor állt el, mikor Heszlényitől jelentés érkezett, hogy a 13. pc. ho. (Örkény körzetéből) az esti órákban már beérkezett Szolnokra. Le-

hetséges, hogy a hads.-ek visszavonási tervét, ami egyenlő az összeomlással, így egyelőre elejti.

Vörös ismét kijelentette, hogy Faragho kinn van és tárgyal. Ez, miután már két ízben történt, biztosra vehető. Alátámasztja még ezt, hogy Csatay parancsot adott Faragho helyettesének, hogy Faragho távollétét mindenképpen leplezni kell, mert ha kitudódik, ez súlyos politikai bonyodalmakkal járhat. (Utalunk a kőrösmezői kilépés hírére.)

Összefoglalva:

1. Csendőrnyomozó jelentette Faragho kőrösmezői kilépését.
2. Vörös János beismerte, hogy Faragho Moszkvában tárgyal.
3. Hír szerint Náday Moszkvában tárgyal.
4. Vörös János másodszor beismerte Faragho moszkvai tárgyalását.
5. Csatay kijelentette, hogy Faragho távollétét mindenképpen leplezni kell.
6. X. 6-án Vörös kijelentette, hogy Faragho helyettesítése tovább nem odázható, mert esetleg Faragho nem jön vissza, vagy más feladatot kap, utódról kell gondoskodni.
7. Lakatos kijelentése: nem ért egyet ugyan, de sajnos Moszkvában tárgyalások folynak. (Kijelentés Szentpályi előtt.)

Ede X. 6-án Hallerrel tárgyalt és ennek folyamányaként kérte Hallert, hogy tegye lehetővé Veesenmayerrel való találkozását, hogy a nagy helyzetről beszéljenek. Ezt Haller azzal ígérte meg, hogy előreláthatóan X. 7-én a sötétség beálltával megtörténhet. Ede ugyanekkor kérte, hogy Haller intézze el azt is, hogy Ede a Veesenmayer találkozó előtt a Vezért tájékoztassa a kt. helyzet felől. Haller ezt is megígérte.

Egyéb hírek:

Edétől: a vkf. 2. osztály lehallgatta német gazdasági emberek és újságírók telefonbeszélgetését, akik arról beszéltek, hogy X. 6–8-ra Magyarországon megoldódik a helyzet. Elítélendő az ilyen locsogás! (Emillel is közölve.)

Október 8-án Veesenmayer ismét leült tárgyalni Szálasival, aki változatlanul az SS védelme alatt, két szobában bezárva üldögélt a Werbőczi utcai Hatvany-palotában.

A beszélgetés két részre oszlott: előbb Szálasi fejtette ki nézeteit a katonai helyzetről. Szálasi szerint a Duklai horpadástól Nagyváradig terjedő arcvonalszakasz 50 százalékig szilárd, Nagyváradtól Krétáig teljesen cseppfolyós állapotban van, ezért vagy „magyar–német offenzív ellenlökéssel" kell visszaszorítani a szovjet erőket, vagy

a Felvidéknek az Alföld északi peremére eső nyúlványai mentén Budapestre, majd innen a Duna mentén rá a Szávára, innen általában Fiume irányában kellene a védelmi vonalat kialakítani.

Ugyanakkor hozzátette:

A magyarországi helyzet katonai felszámolását [így!] a háború összképének keretébe kell illeszteni, ennélfogva természetes, hogy a döntés és a vele járó felelősség is csak azt illetheti, aki ezt az összképet teljesen és minden összefüggésében ismeri.

Szálasi azt javasolta, hogy „katonailag és politikailag tiszta helyzetet kell teremteni", pontosabban:

...a jelenlegi rendszer és belpolitikai helyzet gyökeres felszámolása igen rövid időn belül függetlenül a katonai helyzettől: alap legyen az a terv, melyet a magyar és a német mozgalmi csúcsszervek kölcsönös megbeszélése után szeptember 13-án kialakítottak, átbeszéltek, előmunkálataikban le is fektettek, és végrehajtásra éretten rendelkezésre is áll.

De Veesenmayer - Szálasi nem kis meglepetésére – „a helyzet végleges tisztázását célzó lépéseket" a katonai helyzet kialakulásától tette függővé, továbbá arra igyekezett rábeszélni a PV-t, hogy a jobboldali és szélsőjobboldali parlamenti képviselők új szervezete, a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége lépjen fel kezdeményezőként. Ezalatt a németek a háttérben maradnak, csupán alkalmas pillanatban lépnek színre, hogy segítséget nyújtsanak a nyilas puccshoz. Még jobb megoldásnak ígérkezett, ha kivárják, amíg Horthy és a Lakatos-kormány „kimutatja foga fehérét", például a Ház elnapolását illető kormányzói kézirattal, így „a magyar és a német mozgalmi részektől beállított terv e legteljesebb erkölcsi jogosultsággal végrehajtható volna".

(Itt Veesenmayer a szeptember 13-án kidolgozott, majd október 5-én végleges formába rögzített Kovarcz–SS akcióra utalt.)

De Veesenmayernek volt még egy javaslata:

A kiürítendő területekben a Párt és a Mozgalom állítsa be a partizánharcot: ennek megfelelően készítse elő terveit, erre vonatkozó nézetét is alakítsa ki és hozza tudomására.

Szálasi ez utóbbi javaslatra egyáltalán nem válaszolt, viszont továbbra is makacsul ragaszkodott az azonnali belpolitikai változás végrehajtásához, minthogy nézete szerint:

. . . tényleges katonai eredményt csak olyan kormány segítségével lehet kimutatni, amelyik egyértelműen és totálisan a háború folytatása mellett van; amíg ilyen biztosíték nem áll fenn, a katonai eredmény egyáltalában nem fog kihatni a belpolitikai életre, mert legfeljebb tovább fognak hintázni és még elővigyázatosabban fogják szőni a háborúból való kiugrás terveit.

Szálasi azt is leszögezte, hogy olyan döntő kezdeményezés, amilyenre esetleg Veesenmayer gondol, nem várható ettől a parlamenttől, de ez nem is lényeges, mert a helyzet kulcsa a kormányzó kezében van:

. . . a belpolitikai helyzet tisztázásának csúcsán tehát nem a kormánykérdés áll, hanem a kormányzókérdés; a Kormányzó viszont egy angolszász–zsidó cimboraság vak eszköze; végrehajtó szervei a következő személyek kezeiben összpontosulnak, veszélyességi sorrendben: Bakay, Lázár, Hardy és Vattay tábornokok;

PV ennélfogva előterjeszti utolsó javaslatát: ezt a tábornoki cimboraságot minden körülmények között azonnal el kell távolítani a Kormányzó közeléből, és teljesen ki kell kapcsolni a magyar politikai életből; PV felajánlja, hogy Bakay és Hardy tábornokokat kikapcsolja, az erre vonatkozó tervek megvannak; meggyőződése, hogy már abban az esetben is, ha csak Bakayt sikerül eltávolítani az események színteréről, olyan ütést kap az ellentábor, ami teljesen meg fogja bénítani cselekvőképességében;

Veesenmayer elvileg egyetért PV-nek az utóbbi fejtegetéseivel.
A Napló ezután így folytatódik:

Veesenmayer eltávozása után PV tudomására adja a legszigorúbb titoktartás kötelezettsége mellett dr. Hallernek, hogy Bakay és Hardy személyének kikapcsolását azért merte vállalni, mert ezt olyan személyek fogják végrehajtani, akik a két tábornok legközvetlenebb törzsébe tartoznak és mindig vele együtt vannak; PV arra kéri dr. Hallert, hogy a terv lebonyolítása után ezek a tisztek minden körülmények között biztonságba kerüljenek, és hozzátartozóik is a német védelem minden erejét élvezzék; olyan értékes tisztekről van szó, akik a Hungarista Mozgalom Országépítésében is nagy és kiváló szerepet fognak játszani, így semmi körülmények között sem akarja, hogy a Nemzet szolgálatában végrehajtott tettük alkalmával elpusztuljanak; a Nemzetnek nemcsak halott, hanem élő hősökre is szüksége van; dr. Haller erre ígéretet is tett.

Ma délelőtt tudomására hozták PV-nek, hogy október 8-án hajnalban 4,30 h-kor Bakay altábornagyot a Ritz-szálló előtt leütötték, és elhur-

colták összes titkos irataival és utasításaival egyetemben; vélemény: a terv végrehajtói állítólag ismeretlenek; bárki is volt és bárki is tervezte, helyesen és rendkívül jó lélektani pillanatban tette; ezzel a németek hatalmas bizonyító anyag birtokába jutottak, melynek segítségével a legteljesebben bizonyítható lesz a Kormányzó és cimboraságának a háborúból való kiugrási akarata, szerződésszegése és [a] szövetségi hűség alattomos megszegése; a belpolitikai helyzet felszámolása most már valószínűen nagy léptekkel fog megindulni.

A Napló 1944. október 10-i bejegyzései Winkelmann váratlan elutazásáról a Vezéri Főhadiszállásra, a németek és magyar csatlósaik szempontjából jelentősen megromlott harctéri helyzetről, valamint a Szálasi–Haller-megbeszélésről:

Október 10: Winkelmann igen sürgősen a német főhadiszállásra repült, visszajövetelét október 11-én reggelre várják; vélemény: elrepülése már Bakay elfogatása után következett be; ebből talán kialakítható, hogy Bakay révén olyan okmányok birtokába jutottak, melyek segítségével Hitler végleges döntését kialakíthatja és az átállítás időpontját megadhatja; Winkelmann visszaérkezése után a magyarországi helyzet végleges tisztázása tehát jogerősen várható, de követelhető is.

Majd hajnalban 2,30 h-tól 4,30 h-ig Kovarcz Emil, Ede és Rákosy Gyula pt.-ok helyzetmegbeszélésre jöttek PV-höz Werbőczi utcai szállására; a közben kialakult katonai helyzet tette ezt a hajnali megbeszélést szükségessé.

Október 9-én estig a tiszántúli katonai helyzet egyszerre igen megromlott; október 7-én este az volt a legfelsőbb katonai elhatározás, hogy október 10. és 15. között Nagyváradtól Nyugatra összevonandó kereken négy páncélos hadosztálynyi német erővel offenzív lökést hajtanak végre Békéscsaba–Arad irányában, és ezzel a Szovjetnek Nyugat felé beállított rohamát a Tiszára megállítják, erőit visszafordítják; október 9-én ennek a helyzetnek az alapján történt a beszélgetés PV és Veesenmayer között;

a szovjet erők azonban váratlanul támadásba indultak Észak felé; kiderült az is, hogy a Marostól északra nem tizenöt, hanem huszonöt szovjet seregtest működik, tehát közel négyszeres túlsúlyban támadnak; a támadás rászaladt a Nagyvárad környékén gyülekező német támadó csoportra is, azonkívül a Maros-torkolattól északra fekvő Tisza mentére, a Tiszát itt több helyen átlépte nyugati irányban; az Észak felé előretörő szovjet erők a Debrecen és Szolnok közötti összeköttetéseket elvágták; viszont a Nagyváradnál összpontosított német csapatok ellentámadása egyáltalában nem tudta a helyzetet még tisztázni;

emiatt a „Dél" hadseregcsoport – Heeresgruppe Süd – német parancsnoka kiadta a parancsnoksága alatt álló hadseregek számára az

Erdős-Kárpátokból és Erdélyből való visszavonulásra a parancsot; azonkívül olyan értelmű tervet nyújtott be a német fővezérséghez, melynek értelmében az új védővonalat általában a Dukla–Budapest–Balaton–Fiume vonalára javasolja áttenni; ezt a javaslatát a magyar vezérkarhoz is eljuttatta azzal a kéréssel, hogy járuljon hozzá;

nevezett pt.-ok kérik PV-t, hogy Veesenmayernél véglegesen tisztázza a helyzetet, még mielőtt katasztrófa állana be; PV ígéretet tesz, hogy még 10-én délelőtt dr. Hallert magához kéreti, vele közölni fogja nézeteit a helyzetről azzal a kéréssel, hogy hozza tudomására a követnek is;

felmerül az igen erőteljes, ténybeli bizonyítékokkal még alá nem támasztható alapos gyanú, hogy a legújabban a legsötétebb árulás folyik, mert az ellenség mindig így támad, mintha teljesen tisztában lenne a magyar–német tervekkel és erőviszonyokkal;

PV: teljesen egyetért nevezetteknek azzal a felfogásával, hogy a mai naptól kezdődően már jóvátehetetlen bűn lenne, ha a végleges kibontakozást tovább halogatják a döntő tényezők; egyetértett Edének azzal a javaslatával is, hogy a katonai helyzet kiegyensúlyozására legalább hat német hadosztály bevetése szükséges a Dunántúl mélységéből a Tisza felé, és hogy mindent el kell követni, hogy a védővonal a Duna kihasználásával szilárduljon meg, és ne menjen vissza a Dunántúlra;

Ma 12,30 h-tól 13,10 h-ig PV beszélgetést folytatott dr. Hallerrel, akit sürgősen magához kéretett a helyzet megbeszélése és tisztázása céljából; PV felfogását a következőkben rögzítette:

1. Veesenmayer kijelentése szerint Hitler felfogása szerint PV az egyedüli felelős személy Magyarországon; ha ez így van. ebben pedig nem kételkedhet, mert hivatalosan adták tudomására, nem tudja megérteni, hogy ennek a felelősségnek hogyan tudjon eleget tenni, amikor be van zárva két szobába éppen akkor, amikor a legfelelősségteljesebben kellene cselekednie;

2. de felelősségteljesen cselekedni még azért sem tud, mert amellett, hogy kimondották egyedüli felelősségét, mind ez ideig nem tájékoztatták arról, hogy milyen szerepet szán a német legfelsőbb vezetés Magyarországnak az összhadviselés keretében; ennek tudta nélkül viszont nem cselekedhet se felelősen, se felelőtlenül.

3. tudnia kell, hogy a német legfelsőbb vezetés Magyarország területén politikai és katonai harcot akar-e folytatni időnyerésért, vagy pedig mint bástyát akarja beépíteni úgy politikailag, mint katonailag háborús terveibe; a két eshetőség két különböző végrehajtást követel; különösen akkor, ha csak harcot akar folytatni időnyerésért, rendkívül fontos tennivalók vannak; semmiképpen sem tehető fel, hogy a német hadvezetőség ebben az esetben nélkülözni tudna sok millió harcrakész embert és több millió métermázsa kenyérmagvat, élelmet és az élelmezést biztosító állatot; ezeket mind át lehetne telepíteni a Dunántúl nyugati részei-

be, ahol fel lehetne készülni Magyarország felszabadítására úgy politikai, mint gazdasági, mint társadalmi és katonai szempontból;

a felsorolt kérdésekre azonban választ kell kapni, mert tudtuk nélkül nem vállalhat semmiféle felelősséget, de különösen nem vállalhatja ezt a Werbőczi utca két szobájában, elzárva még attól a lehetőségtől is, hogy a helyzetről bármikor hivatalos tájékoztatást kaphasson; annak semmi értelme sem lenne, hogy a helyzetről csak úgy kapjon értesülést, ha a német politikai tényezők menekülésével kapcsolatosan őt is magukkal vinnék, és valahol Németországban újra, ha nem is kettő, de talán négy szobába zárnák; PV tisztázni óhajtja a helyzetet, utána dönt és elhagyja a Werbőczi utcát;

PV tanácsa a jelenlegi helyzetben a következő:

a) katonai szempontból: az ellenséget fel kell tartóztatni a Duna vonalában és a Tiszántúl északi részében úgy, hogy lehetőleg ezekben a területekben legyen véglegesen megszilárdítható a délkelet-európai védelem; ha szükséges, a délkelet-európai védelmet be lehet állítani a Dukla–Budapest–Balaton–Fiume-vonalba, de előtte a Duna és az északi Tisza vonala mentén időnyerésért kell harcot folytatni, ameddig csak lehetséges;

b) politikai szempontból végre kell hajtani a végleges belpolitikai kibontakozást úgy, ahogyan azt szeptember 13-án a magyar és német mozgalmi törzsek rögzítették és ahogyan PV október 5-i konkrét javaslataiban lefektette;

megmondja dr. Hallernek, ha nem bíznak benne, úgy állítsák félre az egész Hungarista Mozgalmat PV-vel együtt, és csinálják meg saját belátásuk szerint a rendet, de csináljanak már egyszer valamit, mert így unalmassá válik az egész, szétforgácsolja az egész Hungarista Mozgalmat, amely ebben a tétlenségben már csak német gyengeséget vél látni; állítsák tehát helyre a rendet német katonai igazgatással, PV viszont ettől függetlenül szervezni fogja a Nemzetet, hogy képessé tegye délkelet-európai feladatának végrehajtására;

dr. Haller: teljesen igazat ad PV-nek, kéri őt, hogy ugyanezeket a kérdéseket vesse fel Veesenmayer előtt, akinek ugyanis szándékában áll, hogy a mai nap folyamán délután, vagy legkésőbben Winkelmann visszaérkezése után felkeresse PV-t és vele a helyzetet átbeszélje; úgy érzi, hogy Veesenmayer meg fogja adni a feltett kérdésekre a választ, különösen az átállítás időpontjára nézve; nem kétséges, hogy PV-nek ez az álláspontja a jelenlegi helyzetben jogos és az egyedüli helytálló;

felveti a következő eszmét:

a Szovjet a megszállt magyarországi területeken eddigi szokásához híven

fel fog állítani egy magyar ellenkormányt; ezzel a tényekedésével szemben a Kormányzónak és a kormánynak állást kell foglalnia;

ha a Kormányzó minden ellenvetés nélkül tudomásul veszi a szovjet ellenkormányt, úgy kétségtelen bizonyítékát fogja adni annak, hogy nem hajlandó abbahagyni a háborút minden áron és minden körülmények között befejezni akaró szándékát és kezdeményezését; ezzel a magatartásával is hozzájárul ahhoz, hogy eljárjanak vele szemben;

ha nem ismeri el, úgy kénytelen lesz a Dunántúlra visszavonulni, arra a területre, melyet a németek számára meg fognak jelölni, és kénytelen lesz mindahhoz hozzájárulni, amit a közös ügy érdekében tanácsolni fognak neki; a végleges kialakítás szempontjából tehát kedvezően alakulna a helyzet;

PV megjegyzi: van egy harmadik lehetőség is, hogy a Kormányzó úgy fog cselekedni, ahogyan az angol–zsidó-cimboraság tanácsolja neki; ennélfogva akár a Várban van, akár a Dunántúlon, tovább fogja szőni terveit a kiugrásra és fogja magatartásával lehetetlenné tenni a Nemzet teljes harcba állítását Németország oldalán;

vélemény: a németek úgy látszik letagadhatatlan, okmányszerű bizonyítékot akarnak szerezni a Kormányzó és a kormány szerződésszegő magatartásáról; ha megkapták, egyedül akarnak cselekedni, és úgy akarják beállítani a végleges kibontakozást, ahogyan azt ők akarják; félős, hogy tényleg ezt csinálják és megint rosszul csinálják . . .

Október 10-én este 21 órakor Haller ismét felkereste Szálasit, hogy közölje vele: Veesenmayer nem tudja még az este folyamán meglátogatni, ahogyan tervezte és ígérte volt, erre a megbeszélésre majd csak Winkelmann visszaérkezése után, a holnapi nap folyamán fog sor kerülni.

Egyébiránt Haller megígérte: „minden nap délután fel fogja hozni a pontos katonai helyzetet, hogy a PV is tájékozódva legyen a helyzetről".

Azután egy, nyilván szándékosan homályosan fogalmazott feljegyzés:

21 h-tól 22,30 h-ig PV rendelkezést adott ki a Párt általános magatartására a jelenlegi helyzetben, különös tekintettel a folyamatba teendő szükséges kiürítésekre; a tárgyaláson részt vettek dr. Gera József, Kovarcz Emil, Kassai Ferenc és Péntek István pt.-ok; a munkálat végrehajtásával PV dr. Gera Józsefet bízta meg, kialakítandó törzsébe Kassai Ferenc és Péntek István pt.-okat osztotta be;

a munkálatok alapja: a Debrecen–Nagyvárad térségében várható magyar–német támadások általában dél irányban nem befolyásolják a kiadandó rendelkezéseket, mert azokban egyelőre csak tehermentesítő támadásokat kell látni, melyeket abból a célból hajtanak végre, hogy az Északkeleti-Kárpátokban és Erdélyben harcoló magyar–német hadseregek számára széles utat tudjanak nyitni a Tisza vonalára való visz-

szavonulás végrehajtására, amit a szovjet támadás igen erőteljesen veszélyeztetett.

A harctéri helyzet az utolsó két nap alatt a következőképpen alakult: október 8-án a szovjet csapatok átvágták a Szolnok–Debrecen fő közlekedési vonalat, s átkeltek a Tiszán, majd kijutottak a Törökszentmiklós–Tiszaföldvár vonalra.

A 6. lovashadtest október 9-én a déli órákban felszabadította Hajdúszoboszlót, az esti órákban birtokba vette Derecskét; a Nagyvárad felé támadó szovjet egységek október 10-én átkeltek a Berettyón elfoglalták Pocsajt, ezzel elvágták a Nagyvárad–Debrecen főútvonalat.

Másfelől a nagy páncélos erőkkel végrehajtott német ellentámadás október 10-én annyi eredménnyel járt, hogy sikerült áttörni a 8. szovjet lovashadosztály védelmi vonalát és estére bevonulni Püspökladányba.

A német szárazföldi hadsereg főparancsnoksága a helyzetet október 10-én úgy értékelte, hogy a Debrecen–Nagyvárad térségében dúló csata elérte csúcspontját, ebbe a térségbe tehát újabb erőket irányított.

Az október 10-i német hadijelentés sikeres ellentámadásokról, szovjet egységek körülzárásáról adott hírt, de ezeket a sikereket még Szálasi és hívei is csak átmeneti ellentámadásoknak tekintették. Így is volt: október 9. és 12. között a 46. szovjet hadsereg Szegedtől délre 80 kilométeres szakaszon átkelt a Tiszán, 11-én reggel felszabadították Szegedet, estére pedig Szabadkát tisztították meg az ellenséges csapatoktól. Október 12-én este 8 órakor a szovjet csapatok elfoglalták Nagyváradot. Mai hadtörténeti értékelés szerint: „Nagyvárad nem egyszerűen egy város volt a sok közül. Elvesztése a Debrecent védő csoport kettévágását, a fasiszta főparancsnokság hadműveleti tervének teljes felbomlását, a Debrecen–Nyíregyháza irány szabaddá tételét, Észak-Erdély és a Tiszántúl felszabadításának meggyorsítását jelentette.

Friesnernek, a német főparancsnoknak arra irányuló reményei, hogy támadólagos tevékenységgel megállítja a szovjet csapatok október 6-án indított támadását, füstbe mentek."

Nyilván sem Horthy, sem Veesenmayer, így közvetve Szálasi sem értesült teljes pontossággal és részletességgel a Debrecen–Nagyvárad térségében folyó rendkívül bonyolult csata eseményeiről, a váltakozó kimenetelű ütközetekről; de azt mindannyian külön-külön tudták vagy sejthették, hogy a Tiszántúlon már megállítani nem, legfeljebb késleltetni lehet a szovjet előnyomulást.

■

Október 11-én Veesenmayer és Szálasi újra megtárgyalta a tennivalókat:

Október 11-én 22 h-kor Veesenmayer felkereste PV-t Werbőczi utcai szállásán, és megbeszélést folytatott vele 23,10 h-ig; a beszélgetés négyszemközött folyt le; utolsó negyedórájában a beérkező dr. Haller jelenlétében; beszélgetés lényege;

Veesenmayer: a német főhadiszállásról visszaérkezett Winkelmannnal folytatott beszélgetés után akart tulajdonképpen eljönni; szándéka nem sikerült, mert Winkelmann-nal visszaérkezése óta még nem tudott értekezni; kéri PV-t, hogy a lényeges és döntő beszélgetés közöttük október 12-e folyamán az általa még közlendő közelebbi időpontban jöjjön létre, de most már Winkelmann-nal együttesen hármasban PV-nek Werbőczi utcai szállásán; szándéka még az is, hogy október 12-én 18 h-ra kihallgatást kapjon a Kormányzónál; már be is jelentette ezt, eddig azonban csak ijedt kérdezősködést kapott Hennyey külügyminiszter részéről, hogy tulajdonképpen mi volna a tárgya a beszélgetésnek; válaszában kijelentette, hogy a Kormányzó utolsó kihallgatása alkalmából kedvesen figyelmeztette, hogy látogassa őt gyakrabban és beszélgessenek; miután utolsó látogatása a Kormányzónál négy hét előtt volt, gondolja, hogy fesztelen beszélgetésre jelentkezik nála; mind ez ideig azonban nem kapott választ arra nézve, hogy október 12-én 18 h-ra kihallgatását a Kormányzó elfogadta-e;

a hármasban történő beszélgetést már a kormányzói kihallgatás után szeretné beállítani, hogy már arról is felvilágosítást tudjon adni, és a beszélgetésbe az ott kapott tények is beleszőhetők legyenek; valószínűnek tartja, hogy az október 12-re tervezett hármas megbeszélés a késő esti órákra fog esni;

PV: tudomásul veszi a kijelentéseket: felveti a kérdéseket, melyeket október 10-én a délelőtt folyamán tett fel Dr Hallernak;

V: a feltett kérdésekre összefoglalóan a következő válaszokat adta:
1. PV Hitler szemében az egyedüli felelős személyiség Magyarországon;
2. a nemzetiszocialista német összképben Magyarország mint önálló és független állam szerepel, amely félreérthetetlen kiállása és harcban szerzett érdemei szerint és alapján nyeri el önálló és független állami létét;
3. Magyarország területe nem jelent olyan területet, melyen csak harc [így!] időnyerésért folyik, hanem bástya a német katonai tervekben, melyért a német csapatok éppen úgy harcolnak, mintha saját hazájukért ontanák vérüket; a harc hullámzása ezen a területen természetes;
4. a nemzetiszocialista átállításnak az időpontja egyelőre nem adható meg határozott formában, különösen addig nem, amíg Winkelmann-nal nem beszélt; addig is azonban a következő elveket kellene megfontolás tárgyává tenni;

a) a már megbeszélt kibontakozás természetesen be fog következni;
b) a hogyan és mikor kérdésre a válasz: a német vezetés minden körülmények között magyar kezdeményezésre számol, és lehetőleg a sima megoldás mellett van;
c) katonapolitikailag a legjobb akkor, amikor a délkelet-európai helyzetben kedvező katonai eseménysorozat van folyamatban; ez jelenleg adva van és valószínű, hogy nyolc-tíz napig fog tartani;
d) a jelenlegi külpolitikai helyzet fejleményei is bizonyos belpolitikai megnyugvás felé mutatnak; feltehető ugyanis, hogy a háborúból kiugrani szándékozó körök meg fogják várni Churchill és Sztálin moszkvai tárgyalásainak eredményét, mely különösképpen a lengyel–szovjet viszony mikénti rendezésével kap különös hangsúlyt; közeledik az elnökválasztás ideje is az USA-ban; november 7-ével sok minden el fog dőlni az USA-ban, ami ugyancsak befolyásolja az itteni angolszász beállítottságú körök jelenlegi magatartását;
e) belpolitikai szempontból nagyon kívánatos volna, hogy a parlamentben megalakult Nemzeti Szövetség, mely eddig 138 képviselőt fogott össze és Szász Lajosban meg is választotta elnökét, minél sürgősebben válassza meg annak a küldöttségnek személyeit, amely Lakatost felkeresi és a parlamenti többség nevében felszólítja őt helyének átadására; nagyon kívánatosnak tartja, hogy ebben a küldöttségben Szőllősi Jenő pt. is részt vegyen, mert legalább van benne egy gerinces, meg nem alkuvó személy, aki nem fogja hagyni, hogy mellékvágányra vigyék a dolgot a miniszterelnöknél; ennek a belpolitikai kezdeményezésnek rendkívüli jó lélektani lehetőségei vannak jelenleg az előbb felsorolt katonapolitikai és külpolitikai helyzetből kifolyóan;
f) a cselekvésre megválasztott időpont a legjobb akkor, ha a katonai, a külpolitikai és a belpolitikai eseményeket legszerencsésebb összhangba lehet hozni; erre természetesen kihat az is, amit Winkelmann-nal együttesen fognak megbeszélni;

véleménye szerint a Kormányzó mindaddig nem dönt, amíg a külpolitikai helyzet a moszkvai tárgyalás és az USA-i [így!] választások alapján nem tisztázódott;

PV: tudomásul veszi a fejtegetéseket, de újból kijelenti, hogy két szobában bezárva felelősséget nem tud vállalni a dolgokért úgy, ahogyan szeretné, mindenesetre tudomásul veszi Veesenmayernek feltett kérdésére adott azt a válaszát, hogy személyi biztonsága változatlanul veszélyeztetve, tehát itt kell maradnia;

figyelmeztet arra is, hogy igen nagy a türelmetlenség a hungarista mozgalomban, mert a párttagok értetlenül állanak szemben az eseményekkel;

véleménye szerint a legteljesebben elérkezett az ideje annak, hogy az átállítás azonnal megtörténjék, mert érzése szerint most van a legjobb

és a legösszehangoltabb helyzet annak végrehajtására; a Nemzet előtt álló nagy harcokat pedig egyértelmű és totális vezetés alatt lehet csak megszervezni és vezetni, amivel már késlekedni nem szabad;

V: tudomásul veszi PV megjegyzéseit, kijelenti, hogy az október 12-én hármasban megtartandó megbeszélés alkalmából minden kérdést még egyszer át fognak venni és tisztázni fognak;

mint érdekességeket, a következő híreket hozza PV tudomására:

1. az október 11-én megtartott minisztertanácson Lakatos a következő kijelentést tette: talán lehetséges, hogy a kormányt és a parlamentet már nem lehet megkérdezni, hogy békét kössünk-e vagy nem;

2. Lakatos kifogásolta nála, hogy összeköttetést tart fenn a szélsőjobboldali személyekkel; Veesenmayer válasza erre a következő volt;

a hír megfelel a valóságnak, a továbbiakban is érintkezést fog tartani ezekkel a szélsőjobboldali személyekkel; biztosítja őt arról, hogy Szálasival is összeköttetést tart;

Szálasival már azért is, mert tudja, hogy PV-t a Kormányzó is fogadta, a miniszterelnök is fogadta, ennélfogva nem eshetik kifogás alá, ha ő is beszél vele; azonkívül úgy tudja, hogy PV minden egyes lépéséről és döntéséről a Kormányzót értesítette, ezeket a Kormányzó mindig tudomásul vette, sőt azt is, hogy PV Hitlerhez akar menni a kérdések tisztázása céljából, ami ellen a Kormányzónak elvi kifogása nem volt, csak időbeli halasztását kérte ennek a kezdeményezésnek;

a szélsőséges jobboldali körökkel pedig azért fogja tovább is fenntartani a legszorosabb viszonyt, mert ezek félreérthetetlenül Németország és a hármashatalmi egyezmény oldalán állanak, és szövetségi hűségben akarják a harcot folytatni a bolsevisták és a plutokraták ellen; úgy tudja, hogy a kormány is hivatalosan ezen az álláspontón áll, tehát nem hiszi, hogy ebből a magatartásból illojalitás volna kialakítható a kormánnyal szemben;

3. Tasnádi Nagy András felkereste ezekben a napokban Lakatos miniszterelnököt, akit a szó szoros értelmében lehordott magatartása miatt; Tasnádi Nagy Andrásnak ez az erélyes fellépése általános feltűnést keltett;

4. a Keresztény Ligában Bárdossy igen erélyesen nekiment Fáy miniszterelnökségi államtitkárnak és Vladár igazságügy-miniszternek; Vladártól többek között a következőt kérdezték:

ha igaz lenne az a hír, hogy Faragho csendőr főfelügyelő Moszkvában tárgyal, hajlandó lenne-e az igazságügyi miniszter, hogy hazaárulási pert indítson ellene; Vladár igennel felelt;

utána a következő kérdést tették fel:

megindítaná a hazaárulási pert az illető ellen abban az esetben is, ha a Kormányzó utasítására tárgyalna Moszkvában; Vladár néma maradt;

5. Bonczos belügyminiszter lemondott, lemondását elfogadták; utódja hírek szerint vagy Rakovszky Iván, vagy Borbély-Maczky lenne;
6. a Kormányzónak és a kormánynak mindig az volt a kifogása, hogy Budapest körül rengeteg német csapat van; ahelyett, hogy kivinnék a magyar–román határra és segítenének a magyar csapatoknak; ez a kifogás is elmúlt, mert az összes csapatokat kivitték Délkelet-Magyarországba, sőt új csapatokat hoztak Németországból is, hogy ezzel is bebizonyítsák, hogy minden rendelkezésre álló erőt bevetnek Magyarországnak megsegítésére;
7. a háromhatalmi egyezmény megkötésének évfordulóján felkérte Hennyey Gusztáv külügyminisztert, hogy a kormány nevében üdvözölje a háromhatalmi egyezmény tagállamait és foglaljanak mellette állást; Hennyey kijelentette, hogy a minisztertanács elé viszi a kérdést, a minisztertanács Lakatos, Hennyey és Markos ellenében hat igennel az üdvözlés mellett foglalt állást: ezután Lakatos azonnal felment a Kormányzóhoz, ahonnan azzal jött vissza, hogy a Kormányzó döntése és parancsa alapján az üdvözlés elmarad;

PV: felveti a Bakay-ügyet, annak a véleményének ad kifejezést, hogy személyének lefogásával és a nála levő iratok birtokában olyan értékes bizonyító anyag tulajdonába jutott a német vezetés, melyet erőteljesen fel lehet használni a Kormányzóval és a jelenlegi kormánnyal szemben folytatott eljárásánál; Veesenmayer egyetértően bólintott;

PV: felveti a kérdést, hogy a Mozgalomban tapasztalható belső feszültség levezetésére beállíthatja-e azt a propaganda-vezérgondolatot, hogy ahogyan katonai síkon harcot kell folytatni időnyerésért, éppen úgy politikai síkon is ilyen harc folyik, és ebből a szempontból kell a Mozgalom minden egyes tagjának erejét és tudását latba vetnie;

V: egyetért, csak az a kérése, hogy a politikailag vezetett és időnyerésért folytatott harc tényeit és gyakorlati irányelveit ne hangoztassa a propaganda, nehogy a politikai tervek idő előtt nyilvánosságra jöjjenek; PV ezt a kérést természetesnek tartja, ígéretet tesz.

PV: azért tartja szükségesnek ezt a propagandát, mert félős, hogy a nagy feszültség a Mozgalom belső összetartó erejét fogja kikezdeni, a tagok között a belső surlódások felesleges veszélyei fognak mutatkozni, nem is csodálja a párttagok [a fegyveres Pártszolgálat terroristái – *A szerk.*] türelmetlenségét, mert már kereken egy hónap óta vannak ebben a túlfeszített állapotban;

szeptember 13-án ült össze a magyar és a német mozgalmi csúcs és beszélte át az átvétel módozatait a legrészletesebben; hogy szeptember végéig nem került sor a terv végrehajtására, ezt mindenki örömmel vette, mert nyugodtan ki lehetett dolgozni a legteljesebb részletességében; október 1 óta azonban már minden ugrásra készen áll úgy személyi, mint tárgyi részében, ebből a szempontból a végrehajtásnak semmi aka-

dálya már nincs; október 1-től kezdődően mind erőteljesebbé válik a feszültség, nem bírják ezt a tétlenséget, és miután a helyzetben egyáltalán nem látnak tisztán, mert érthető okoknál fogva a helyzetet nem lehet velük közölni, a párttagok mind türelmetlenebbek lesznek, és egymásban kezdik keresni a hibát; mindent el kell tehát követni, hogy a lefékezett energiát más hasznos úton vezesse le a Mozgalom mindaddig, amíg a cselekvésre kerül a sor.

V: ezeket a fejtegetéseket is megértően vette tudomásul.

1944. október 12-én a képviselőház Véderőbizottsága ülést tartott, erről Vajna a következő jelentést készítette:

A képviselőház Véderőbizottságának ülése volt 1944. X. 12-én 9–13 h-ig.

Csatay Lajos honvédelmi miniszter ismertette a katonai helyzetet. Erdély kiürítésének és a visszavonulásnak kérdését, majd rátért a most folyamatban levő debreceni nagy páncélöscsata részleteinek ismertetésére. Kifejezte azt a reményét, hogy sikerülni fog a Szovjetet a Tisza mögé mindenütt visszaszorítani, és talán, ha újabb német erők beérkeznek, a Tiszántúl egy részét is megmenteni. Legnagyobb bajnak azt tartja, hogy nincs fegyverünk, mert a németektől nem kaptunk. Bár ígérték, de úgy látszik, ők sem tudják szállítani.

Leszögezte azt a kormányfelfogást, hogy a fegyvert semmi szín alatt sem tesszük le. Ez a felfogás a kormányban – amint mondotta – egyhangú.

Majd feltett kérdésekre adott válaszában az alábbiakat állapította meg:

Elismeri, hogy a Székelyföld kiürítése meglepetésszerűen jött s arra előkészületek nem történtek oly mértékben, mint kellett volna. Ennek egyik okát abban látja, hogy a német segítség nem érkezett be idejére. Egyébként is mi nem voltunk egy ilyen áradatszerű elözönlésre felkészülve, s a hadviselés ily módjára, s természetes, hogy a kiürítés is ennek felelt meg. Mi még a régi idők ellenségeivel számoltunk, s nem a Szovjettel, ami sajnos szomorú következményekkel járt. Szomorúan veszi tudomásul a több helyről bejelentett fejetlenséget, mint pl. Sepsiszentgyörgyön is volt, hogy ott (fénymásolatban egy eredeti plakát csatolva) akkor, amikor Csik megye már menekült, még mindig azt hirdették, hogy mindenki maradjon a helyén. Szóvá tette, hogy a menekültek ténferegnek a Tisza-vonal mögött, hogy semmi rendszer sem volt a kiürítésben. Igen! Ez lehetséges. A kormány három ízben döntött a kiürítés módozatait illetőleg, s így éppen tegnap a minisztertanács úgy határozott, hogy senki sem hagyhatja el a helyét, mindenkinek maradnia

kell, mert az ország lakosságát nem tudjuk bezsúfolni a Dunántúl egy részébe.

Faragho Gábor altábornagyról kijelentette, hogy ő nem tud semmit nevezett holtartózkodásáról, ő is csak Faragho elutazása után későn kapott egy jelentést, hogy a csendőrség felügyelője eltűnt. Elmondottam ui., hogy Faragho birtokát egy parasztra bízta, pénzét a bankból (15 000 pengő) kivette, szobalányát elbocsátotta, gépkocsivezetőjét szabadságolta, s most azt mondják, állítólag Szlovákiában van vagy Oroszországban, de oly hír is merült fel, hogy másutt tárgyalna megbízásból, de kinek a megbízásából? Állítólag a kormányzósági gépkocsin távozott. A miniszterelnök is csak későn tudta meg Faragho eltűnését, s a vizsgálatot elrendelte, de a vizsgálat holtpontra jutott.

Szóvá tettem, hogy Fauszt Imre kommunista, a KMP Központi Bizottságának tagja (illegalitásban él), az illegális „Székely" József mérnök nevű kommunista, továbbá báró Aczél Ede, erdélyi földbirtokos egy ismeretlen nevű orosz–magyar tolmács kíséretében 1944. IX. 23-án a VI. hadtest területén Körösmezőnél (parancsnok: vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc altábornagy, a cserkészet volt fővezetője, Teleki Pál volt miniszterelnök bizalmasa) átlépték a tűzvonalat, s onnan egy szovjet altábornagy kíséretében Kijeven át repülőgépen Moszkvába távoztak; s ugyanezen úton 1944. X. 3-án éjjel tértek vissza. Visszatéréskor a honvédek rájuk tüzeltek, s ez alkalommal Fauszt lábán, „Székely" ismeretlen helyen megsebesültek, míg Aczél báró kabátját 6–8 lövés súrolta. A legszomorúbb a dologban, hogy e személyeket kormányzósági gépkocsi szállította oda és vissza, s nevezettek a vkf. menetlevelével voltak ellátva. Visszatérés után néhány nappal a végzetteket írásba foglalták s a Kabinetiroda főnökének: Ambrózynak átadták. A tárgyalás a fegyverszünet feltételeiről szólt. Ezt a dolgot ma már nemcsak a katonák, de a kommunisták is tudják Csepeltől Újpestig, s már napok óta várják a Szovjet érkezését. Azt kérték, hogy a Szovjet ne szállja meg Magyarországot, de ha ettől nem akar elállni, úgy csakis szovjet csapatok jöjjenek Magyarországra, de semmiesetre se jöjjenek szerb, szlovák vagy román csapatok. Hagyják meg a magyar közigazgatást, s gondoskodni fognak egy oly baloldali demokratikus kormányról, mely szovjetbarát lesz. Kérték, hogy a Szovjet ne kívánja, hogy Magyarország 3,5 millió magyar munkást kiadjon, s a katonákat és tisztjeiket ne vigye el fogságba, hanem tegye lehetővé, hogy Magyarország a jóvátételt készgyártmányokban szolgáltassa ki Szovjet-Oroszországnak. A Szovjet azt válaszolta, hogy erről ily formában beszélni sem lehet. Először egyezzenek meg az angolszászokkal is, tegyék le a fegyvert, vagy pedig kergessék ki a németeket Magyarországról, s akkor majd a további részletekről beszélhetnek.

Csatay miniszter kijelentette, hogy ez a bejelentés teljesen új dolog előtte. Erről nem tud. (De a kormány sem tud róla.)

Szóba került, hogy sok tartalékos tisztet (42 éves korig bezárólag) behívott a miniszter X. 5., 6. és 7-re, s ezek kóválygognak, s egyik parancsnokságtól küldik a másikhoz, s el vannak vonva napi munkájuktól, s katonai szolgálatot sem teljesítenek. Erre választ nem tudott adni.

Politikai üldözésről a hadseregben nem tud. Arról sem, hogy embereket azért hívnának be, mert politikusok.

Baky szóvá tette, hogy a folyamőrzászlóaljat felhozták Budapestre karhatalmi alakulatnak Törökkanizsáról, s azután ott átkeltek a szovjet csapatok. Csatay ezt az erőt jelentéktelennek minősítette.

Ugyancsak nem nyilatkozott a karhatalmakról, mint amelyek úgy látszik nem az ő ügykörébe tartoznak. Csak azt mondotta, hogy valami bizalmatlansági hangulat kerekedett a németeknél felül, s ennek folytán Budapest körül csapatokat vontak a németek össze, melyek jobb lett volna, ha lementek volna a harctérre. Hogy itt karhatalmat vontak össze magyar részről, az ennek volt a következménye, mert nem tudták, hogy mit akarnak a németek Budapest körül.

A németek által felszerelendő SS-hadosztályról beszélt Winkelmannnál. Bele is ment volna szívesen ebbe a kérdésbe, de elaludt az ügy, mert Winkelmann nem jött többé e kérdéssel. Úgy látszik, nem volt fegyverzet e célra. A németek kiképzőtiszteket kértek e hadosztály számára, de sajnos ezt nem tudtuk adni, mert nekünk sincs. (Ugyanakkor most behívtak minden tart. tisztet 42 éves korig.) Egy későbbi mondatával ezt megcáfolta, mert azt mondotta, hogy november 1-re 100 000 katonát, XII. 1-re újabb kiképzett 100 000 embert tudnának kiállítani, ha lenne fegyver és felszerelés.

Szóvá tettem Csik és Háromszék megye védelmét. Öreg önkéntes székelyek haltak hősi halált, mert az erődítményeket megépítették, de korszerű fegyverzetről nem gondoskodtak, s így egy-egy székelynek a Mannlicher-fegyveréhez csak 11 lövés volt. Erről a miniszter nem tud, s ennek kivizsgálása ma, utólag már nagyon nehéz.

Elmondotta Csatay, hogy a németekkel a helyzet teljesen labilis, mert nem lehet tudni, hogy a németek mit akarnak. Nem hagynak-e itt minket? Mi már felajánlottunk mindent, mindent meg is adtunk, amit kérnek, akartunk adni 20 000 lovat is, s ha kellett volna még adtunk volna, s még sincs bizalom. Érzem, hogy valami feszültség van köztünk, de nem tudjuk, hogy mi az oka. Éppen tegnap tárgyaltuk a minisztertanácson ezt a kérdést, s egyhangúlag abban állapodtunk meg, hogy ha a bizalmatlanságnak csak ez a kormány az oka, úgy szívesen távozunk helyünkről, s átadjuk olyan férfiaknak helyünket, akik a németeknek szimpatikusak, vagy bizalmukat élvezik. (Ez volt talán a legfontosabb kijelentése Csataynak.) Az ülésen jelen levő Jurcsek minisztert az ülés után

megkérdeztem e határozat körülményeiről. Jurcsek kijelentette, hogy ez valóban megfelel a tényeknek. Ezt ő (Jurcsek) indítványozta a minisztertanácson, s valóban egyhangúlag ilyen álláspontot foglaltak el a kormány tagjai.

Elmondotta Csatay, hogy Guderian, mikor Pesten volt, megígérte, hogy Magyarországot úgy fogják védelmezni, mintha a „Reich" lenne, s ígért is segítséget, de ezek nem érkeztek be mind, legalábbis időre nem. Ennek talán szállítási okai is lehettek . . .

Botár István, báró Rosner (zsidó vérű) és Ember Sándor szóvátették Ditmar nyilatkozatát, mely szerint Magyarországot csak előterepnek tekintik a németek. E bejelentések izgalmat váltottak ki. A miniszter azt mondotta, hogy e kérdésben a miniszterelnök intézkedett.

Szóvátettem a sok naplopó kávéházazó és zsidó ügyét. Miért nem viszik ki ezeket Budapest elé sáncot ásni. Hivatkoztam a V. B.-re [*Völkischer Beobachter* c. fasiszta lap – *A szerk.*], mely szerint a németek Wien előtt kellő előrelátásból a délkeleti védőfalat építik. Ez egyesek (baloldaliak) körében izgalmat váltott ki, mondván: persze a németek pakolnak s itt akarnak hagyni bennünket. Megmagyaráztam, hogy ne mások szemében keressük a szálkát, hanem fogjunk hozzá, hogy a bizalmat helyreállítsuk, és állítsuk be minden erőnket totálisan a közös cél érdekében, mert a németek nélkül elveszünk: felfal a Szovjet. Ebben a kérdésben valamennyien valóban megegyezett [így!] minden jelenlevő, azzal a különbséggel, hogy a baloldaliak határozottan azt kiabálták, hogy a németeknek kötelességük nekünk segíteni, mert mi eleget véreztünk értük (?) a Donnál, Voronyezsnél és Varsónál is.

Általában valamennyi jelenlevő azon álláspontón volt, hogy a háborút folytatni kell, s hogy azt a németekkel együtt nyerhetjük meg, illetőleg az országot csak az ő segítségükkel tudjuk az orosz inváziő és kitelepítés elől megmenteni. Csak Ember Sándort, Zichy Nándor gróf, Rosner báró. Szabó Gyula, Kölcsey István s nehány társuk adott hangot a németekkel szembeni követelőző magatartásnak, s azon aggodalmuknak, hogy a németek azért nem segítenek, mert nekik sincsen.

Megemlítette a miniszter, hogy a németek szóvá tették a közelmúltban, hogy a védővonalat esetleg Késmárk–Balassagyarmat–Balaton vonalára kellene visszavenni. Ez nagy ijedelmet keltett. Talán ez lehetett az oka annak, hogy a minisztertanács úgy döntött, hogy a menekülést és kiürítést leállítja.

Egyesek beszéltek a németekkel kapcsolatban arról, hogy a szászokat és a magyarországi németeket menekítik, hogy itteni bútorokat és egyebet is kiszállítanak az országból, s ez határozottan németellenes propaganda.

Megjegyzésem: Összbenyomás, hogy a háborút mindenki folytatni akarja. A folytatást illetőleg csak árnyalatnyi eltérések vannak. A németekkel akar mindenki kitartani, csak egyesek követelőzőek.

Vajna Gábor s. k.

Még egy bejegyzés 1944. október 12-ről:

Ma 14 h-kor dr. Csia Sándor és Kemény Gábor pt.-ok két japán diplomatával együtt ebédeltek a Ritz-Dunapalotában, és átadták ez alkalommal PV kérését arra vonatkozóan, hogy a japáni követség a szovjet megszállta területek magyar népének legyen segítségére, és tartsa védő kezét felette; a japánok tudomásul vették a kérést és magatartásukból arra következtetett a két pt., hogy meghallgatásra találtak.

(Az eredeti, Szálasi által körvonalazott kérés szerint a japán pártfogás különösen fontos lenne a Nyilaskeresztes Párt és a Hungarista Mozgalom tagjai számára.)

A fenti naplóbejegyzés nem árulja el, milyen minőségben járt el Csia és Kemény a japánoknál, az viszont kiderül, hogy a két japán diplomata nem világosította fel Szálasi két küldöttjét kérésük teljes abszurditása felől, egyrészt nemzetközi jogi szempontból, másrészt a fennálló gyakorlati lehetőségek tekintetében.

Annyi bizonyos: furcsa kép alakulhatott ki a két japán diplomatában a Szálasi-féle diplomácia színvonaláról.

A németek is, a nyilasok is teljesen tájékozatlanok voltak a Moszkvában folyó fegyverszüneti tárgyalások tényleges tartalma felől; így nem ismerték a fegyverszüneti feltételeket – ezek lényegében azonosak voltak a román és bolgár feltételekkel, vagyis: a harc megszüntetése a szövetséges csapatokkal szemben, fegyveres szembefordulás a németekkel, visszavonulás az 1937. december 31-i határok mögé. Azt sem tudták, hogy Moszkvában 1944. október 11-én 19 óra 57 perckor a magyar delegáció – Horthy előzetes távirati felhatalmazása alapján – aláírta a fegyverszüneti egyezményt.

Így érthető, hogy Winkelmann is, Veesenmayer is október 11-én vagy 12-én azt hitte, hogy erre az akcióra csak nyolc–tíz nap múlva kerülhet sor.

Horthy és tanácsadói tehát idő- és helyzeti előnybe kerültek. Minden adva volt, hogy ezzel az előnnyel éljenek, vagy az aláírt előzetes fegyverszüneti egyezmény feltételeit kellett volna teljesíteniük, határozottan, egyértelműen.

De Horthy október 14-én délben Farkas Ferenc tábornoknak, esetleges miniszterelnök-jelöltjének azt magyarázta, hogy a fegyverszüneti egycz-

ménynek azt a pontját, amely a németekkel való szembefordulást írta elő, megpróbálja valahogyan kijátszani . . .

Október 14-én Haller már reggel 8 órakor megjelent a Werbőczi utcai SS-laktanyában, hogy tájékoztassa a PV-t a német követséghez befutott legfrissebb hírekről:

Október 14: Reggel 8 h-kor Haller dr. felkeresi PV-t Werbőczi utcai szállásán, és a következőket hozza tudomására:

Moszkvában tényleg tárgyalások folynak magyar részről, aminek természetesen következményei lesznek Magyarországra nézve;

[azt az] elvi kérdést veti fel, hogy a Németországgal tartó politikusok kimenjenek-e Budapestről, és onnan intézzék az ügyeket, vagy pedig maradjanak-e Budapesten belül;

PV válasza: Budapesten belül maradni és ütni; felhívja Haller dr. figyelmét arra a körülményre, hogy Churchill tárgyal jelenleg Moszkvában, valószínűen a délkelet-európai kérdésről is; veszedelmesnek tartaná, ha ez alkalommal a délkelet-európai térség rendezésére nézve ugyanolyan alapot találnának, mint amilyent a Sztálin–Beneš-féle szerződésben rögzítettek, mert ezzel a délkelet-európai népek ellenállását a Szovjet felé igen erőteljesen gyengítenék: éppen ezért egyértelmű és gyors cselekvéssel kell ilyen lehetőségeknek elébe vágni; ha ebben késlekednének, úgy egy délkelet-európai konföderációs terv kialakításának minden lehetősége meglenne Moszkva kezében;

Haller dr. a mai nap folyamán este újra felkereste PV-t és bejelentette, hogy a már régen esedékes beszélgetése PV-nek Veesenmayerrel és Winkelmann-nal a mai nap folyamán sem jöhet létre; a PV–Haller-beszélgetés 18,45 h-tól 19,30 h-ig tartott; ez alkalommal PV felvetette a következő gondolatmenetet:

felveti a kérdést, ki fogja megnyerni a háborút, ha Németország azt történetesen elvesztené; véleménye szerint ebben az esetben a háborúnak csak két győztese volna: Moszkva és Tokió, mert jogosan feltehető, hogy Európa nem plutokrata rendszerbe fog kívánkozni, hanem forradalmával a legnagyobb lehetőségeket nyújtja Moszkvának, forradalmával nem fogja megengedni a plutokrata zsoldoshadak előrenyomulását Közép-Európa felé;

ebből a meggondolásból adódhat az a kérdés, hogy 1945-ben a szövetségesek közötti viszony milyen tényhelyzeteket fog teremteni; felmerül tehát a jogos kérdés, hogy a katonapolitikai kívánságok és a diplomáciai kívánságok a továbbiakban is fedni fogják-e egymást, vagy pedig széjjel fognak válni, és nem fognak-e új erőhelyzetet teremteni nemcsak Európában, hanem egész földgömbünkön is;

PV meggyőződése, hogy abban az esetben, ha Németország kiesne a háborúból, a következő huszonnégy órában Japán legszorosabb szövet-

ségi szerződést kötne a Szovjettel, mert ez realitás, és a japánok ebből a szempontból igen hidegen és józanul mérlegelik a helyzetet, amit PV teljesen jogosnak tart;

mindebből pedig az következhetne, hogy a német diplomácia és London között egyetértésre kerülhetne sor, és ez a tény volna az, ami azután természetesen a helyzetet világviszonylatban is a legteljesebben megváltoztatná;

PV megjegyzi, hogy csak mint gondolatot vázolta az egészet, amivel azonban foglalkozni kell, mert a jelenlegi katonai helyzet ilyen lehetőség kialakulását nem teszi lehetetlenné;

Haller dr. válasza lényegében az volt, hogy még túl korai lenne ezekről a dolgokról eszmecserét folytatni, egyelőre az a fontos, hogy mind a két ellenség rákényszerüljön annak a belátására, hogy Németországot még egyesült erővel sem tudják legyőzni.

A Napló feljegyzései itt megszakadnak. Október 14-e, főként október 15-e és 16-a eseményeinek leírása hiányzik. (Az alant jelzett 13. sz. melléklet eddig nem került elő.)

Az utolsó ide tartozó naplóbejegyzés október 16-áról való:

Október 16: PV koalíciós kormányt alakít és ennek segítségével a rendszerváltozást az országban végrehajtja.

PV és a Hungarista Mozgalom a kormányzói elhatározást tudomásul nem vették és a hatalmat átvették, egyetértésben a Nemzet legszélesebb rétegeivel, a hadsereggel, a csendőrséggel, a rendőrséggel és a németekkel.

Mosonyi Győző jelentése a hatalom átvételéről: lásd *13. sz. melléklet.*

A Hungarista Mozgalom Naplója ezzel véget ért, helyt ad a Hungarista Országépítés munkanaplójának.

28

Epilógus

1944. október 16-án délelőtt Szálasi kihallgatásra jelentkezett az SS Werbőczi utcai laktanyájában őrzött Horthynál. Az SS-őröknek azt mondotta, hogy „a miniszterelnök szeretne beszélni a kormányzóval". De Horthy mellett éppen ott ült Lakatos, a még hivatalban levő miniszterelnök; Horthy pedig már hajnalban német védőőrizet alá helyezte magát és családját – lemondása kilátásba helyezésével.

Horthy ekkor is, majd néhány órával később is kidobta Szálasit, a saját lemondását tartalmazó dokumentumot és Szálasi miniszterelnöki kinevezését csak a délutáni órákban, német ejtőernyős alakulatok asszisztenciája mellett és Veesenmayer becsületszavára írta alá. (Veesenmayer megígérte: Németországban Horthy államfőhöz illő „tiszteleti őrizetben" [„Ehrenschutz"-ban] fog élni, családja vele lesz, október 15-én délelőtt az SS-ejtőernyősök által elrabolt fia, ifj. Horthy Miklós Bécsben be fog szállni a Németország belseje felé tartó különvonatba.)

Szálasi végül is október 17-én délelőtt Veesenmayertől, nem pedig Horthytól kapta meg miniszterelnöki kinevezési okmányát, hatalmi formája sem a Viktor Emánuel–Mussolini, sem a Hindenburg–Hitler kettősséghez nem hasonlított, azután elmaradt persze az annyiszor követelt népszavazás is. 1944. október 17-e után egyetlen tervezetben nem szerepel a Nemzet akarata, véleményének megkérdezése választások útján, ezt pótolta az SS-ejtőernyősök jelenléte.

A kormányt Szálasi koalíciós alapon állította össze, pontosabban: állították össze helyette, hiszen a kormány, a kormányzótanács névsora alig hasonlított ahhoz a sok-sok névsortervezethez, amelyet olyan sokszor megvitatott magával Veesenmayerrel is.

Formailag rendben lett volna a kormányalakítás (bár a nagy sietségben a kormányzói leiratokat elfelejtették Lakatos miniszterelnökkel ellenjegyeztetni, ezt csak utólag, október 20-án sikerült pótolni), de a német fegyveres erőszakot nem lehetett tagadni.

Szálasi már október 17-én megtartotta az első minisztertanácsi ülést, igazi katonás stílusban, majd Kemény külügyminiszter társaságában felke-

reste Veesenmayert – beszámolás és a német követelések átvétele céljából; a német követnek ezúttal nem volt nehéz dolga a legújabb magyar királyi kormányfővel, Szálasi mindent vállalt, elsősorban a háborús terhek fokozását, Magyarország háborús hozzájárulását 200 millióról felemelte 300 millióra, nem egészen egy hónap múlva, november 14-én pedig aláírták a Szakváry–Hellebronth–Boden–Veesenmayer-megegyezést, amelynek értelmében „a termelés folytatásának biztosítása céljából bizonyos – a háború továbbfolytatása szempontjából fontos – termelési ágakat átmenetileg Magyarországból a Birodalom, illetőleg a [Cseh-Morva] Protektorátus területére kell áttelepíteni". Ekkor kezdődött az ország javainak, mezőgazdasági és ipari anyagainak, gépi berendezéseinek kiszállítása, nyersebben: Magyarország kifosztása.

Szálasi ekkor már nem emlegette „a német imperialisztikus célkitűzéseket".

A honvédelmi miniszteri székbe Beregfy Károly került, akit Veesenmayer már 1944. augusztus 3-án biztosított róla, hogy a német vezetésnek nagy tervei vannak vele. Beregfy igyekezett megfelelni a német várakozásoknak: már a nyilas hatalomátvétel után négy nappal, 1944. október 20-án felhívást adott ki a Hunyadi páncélos-hadosztályba való önkéntes belépésre, ugyanakkor pedig újabb tartalékosok behívásával növelte a Wehrmacht oldalán harcba vethető magyar seregtestek számát.

Szálasi 1944. november 17-én végleg „rendezte" a zsidókérdést. Három kategóriát állapított meg, úgymint 1. „külföldi menleveles zsidók", 2. „kölcsönzsidók" (ezeket a Német Birodalom kormánya „a közös hadviselés érdekében hajlandó munkába állítani"), 3. a Magyarországon egyelőre visszamaradó zsidók, akiket a főváros pesti oldalán gettóba kell tömöríteni.

A pogromok már 1944. október 15-én, a késő délutáni órákban megkezdődtek, és folytatódtak 1945. április 4-ig, az ország teljes felszabadulásáig. Budapesten, a bécsi országúton, Nyugat-Magyarországon és mindenütt, ahol a nyilas pártszolgálatosoknak kedvük támadt az erőszakoskodásra, rablásra, öldöklésre, ömlött az ártatlan magyar állampolgárok vére.

Az „Országépítés" nagy gonddal elkészített tervezetei a fiókba kerültek; amikor Szálasi 1944. december elején meg akarta kezdeni a nyilas ideológia átültetését a gyakorlati életbe – a „hivatásrendek" felállítása útján –, nemcsak az ezeréves alkotmányra hivatkozó Rajniss-sal és társaival találta magát szemben, de nem talált megértésre a németeknél sem, akik a háborúnak ebben a kritikus szakaszában elleneztek minden olyan rendszabályt, amely megbonthatta volna az addig többé-kevésbé jól működő magyar közigazgatás munkáját.

Szálasi nagy álma teljesült 1944. december 4-én, amikor Berlinben előbb Ribbentrop, majd Hitler fogadta. A két tárgyalás – ha ugyan megilleti ez a kifejezés a két találkozót – eléggé sajátságos formában zajlott.

Előbb délelőtt Ribbentrop, majd Hitler tartott terjedelmes előadást a háborús kilátásokról a magyar fasisztáknak, Szálasinak, Keménynek és Beregfynek, szép ígéretekkel, kevés konkrétummal. Hasonló hangnemben és stílusban válaszolt Szálasi, sőt nagylelkűen húsz hadosztály kiállítását ígérte meg. Guderian, a német szárazföldi hadsereg vezérkari főnöke ennél kevesebbet kért – elsősorban a Balaton térségében húzódó Margit-vonal megerősítését és a légvédelmi segédszolgálat létszámának feltöltését, annál is inkább, mert a felállítandó magyar alakulatokat nemhogy fegyverrel, de még például ásóval is alig tudták volna ellátni. Guderian közölte: a szovjet hadsereget a Margit-vonal, Budapest és a Mátra előtt akarják feltartóztatni, de ennek előfeltétele, hogy a magyar egységek tartsanak ki.

Még valamit megígért Guderian: „Ami az RLZ-t illeti, [R=Räumung, kiürítés, L=Lähmung, bénítás, Z=Zerstörung, rombolás], csak a feltétlenül szükséges rendszabályokat fogják foganatosítani, de az áramszolgáltató berendezéseket és a hidakat egy-egy terület feladásakor szét kell rombolni."

Szálasi mindenbe beleegyezett, az RLZ-rendszabályok kíméletlen végrehajtásába éppúgy, mint abba, hogy Magyarország területén „egységes" parancsnokság legyen, vagyis a Legfőbb Hadúr jogait a német katonai parancsnokság vegye át. Szálasi ez alkalommal semmiféle német követelést nem tekintett olyannak, ami sértené Magyarország szuverenitását.

Szálasi, akit 1944. november 4-én az országgyűlés államfővé választott és a „nemzetvezető" címmel ruházott fel, alig néhány hetet töltött Budán, a Királyi Várban. A szovjet csapatok közeledtére előbb Farkasgyepűre („Gyepű I"), majd Brennbergbányára és Kőszegre („Gyepű II") menekült. Nem vállalta a fegyveres harcot, annak irányítását átengedte a Wehrmacht illetékes parancsnokainak.

Az igazsághoz tartozik, hogy a PV a Gyepű II-n sem pihent. Új nyilas rendjelet tervezett, a hivatásrendek működésének elvein és gyakorlatán elmélkedett, sőt „országjárás" is szerepelt programjában. Az egyik községben valaki megkérdezte: „A hadihelyzet állása folytán megtarthatjuk-e a jelenlegi arcvonalat?" Szálasi válasza: „Az angol–amerikai és szovjet szövetség az 1944–1945-ös télre minden erejét beállítja a döntésre, és térdre akarja kényszeríteni Németországot... Miért igyekeznek [a szövetségesek] kétségbeesett erőfeszítésekkel még ennek az évnek a tavaszáig kicsikarni a döntést? Ennek feltétlen oka van. Ez nem más, mint hogy az ellenség tudja, hogy a németeknek új fegyvereik vannak, melyeknek gyártása most van folyamatban. Ezért nem akarnak időt engedni a németeknek, hogy hadiiparuk kellő mennyiségben legyártsa az új fegyvereket, amelyeknek létezéséről az ellenség jobban meg van győződve, mint idehaza egyes nyafogó lelkek..."

De a „nyafogó lelkek" száma csak nem akart csökkenni, ezért elrettentésül és a végső győzelembe vetett hit megerősítésére a Nemzeti Számon-

kérő Szervezet Parancsnoksága utasította a községek elöljáróságát, hogy a főtéren bitófát állítsanak.

Itt, a Gyepű II-n kezdett hozzá Szálasi politikai naplófeljegyzéseinek rendezéséhez, a Hungarizmus 3. könyve megszerkesztéséhez – mitsem törődve a valóságos harctéri helyzettel.

Nem akármilyen összevetésre nyílott vagy nyílhatott alkalma Szálasinak, ha végigolvasta régi politikai feljegyzéseit, a magyarságot megváltó terveit, dörgedelmeit a német „imperialisztikus" célkitűzésekről, elítélő, súlyos kritikáját a nácik kegyei után futkosó, őket szervilis módon kiszolgáló, az országot „politikailag és gazdaságilag kiárusító" politikusokról. Vajon összemérte-e ezekkel a reflexiókkal a maga 1944. október 16-i uralomra jutását, az ország hadszíntérré válását és folyamatos, tervszerű kifosztását, a német Gestapo, valamint a Fegyveres Pártszolgálat és a Nemzeti Számonkérő Szék terroruralmát?

Mit valósított meg Szálasi régi elképzeléseiből? A hatalom osztatlan birtoklását, politikai ellenfeleinek kíméletlen háttérbeszorítását, feltéve, ha nem állott mögöttük Veesenmayer vagy Himmler, mint Endre vagy Baky esetében, akik mégis csak vezető pozíciókat kaptak a nyilas „Machtergreifung" után, de sem gazdasági, sem politikai síkon nem tett érdemleges, említésre méltó lépést a hungarista „ideológiának" a gyakorlatba való átültetésére.

A magyar nép – a német szuronyok árnyékában – tehetetlen keserűséggel nézte a Nyilaskeresztes Párt tisztségviselői és a hozzájuk csapódott lumpenelemek garázdálkodását. A 170 napos rémuralom végül minden borzalmával jól demonstrálta Szálasi „hétköznapi fasizmusát".

Függelék

„Jegyzőkönyv: készült az 1945. évi május hó 1-én délelőtt 10 h-kor Mattseeben"

Készült 1945. évi május hó 1-én délelőtt 10 h-kor Mattseeben.

Jelen voltak: Szálasi Ferenc, Magyarország Nemzetvezetője,

Beregfy Károly m. kir. vezérezredes, honvédelmi miniszter-hfp.;

dr. Kiss Károly, a Dolgozó Nemzet Hivatás Rendjének – DNHR – rendnagya;

dr. Jancsuskó Gábor, a pártvezető-helyettes;

dr. Szögi Géza, m. kir. miniszterelnökségi államtitkár.

A Nemzetvezető – NV – bejelenti, hogy Szőllősi Jenő miniszterelnök-helyettesnek és Vajna Gábor belügyminiszternek a mai ülésre nem kell eljönniök, egyesek bizonyára azért nem jelentek meg, mert a mai ülés idejéről és helyéről nem tudtak értesítést kapni, mások pedig bizonyára azért nem, mert úgy gondolták, hogy időközben NV elhagyja jelenlegi települési helyét. Ezért a mai ülés nem minisztertanács, hanem olyan alkalom, amelyen jelentést tehet arról, hogy mit tett az elmúlt április hónapban a bolsevista megszállás alatt levő otthoniak, a kiürítés folyamán Németországba áttelepültek érdekében és milyen alaptervet rögzített Magyarország és a magyar nemzet jövőjét és sorsát illetően.

Beregfy Károly: Jelenti, hogy Greiffenberg nemsokára Mattseebe érkezik a Nemzetvezetőhöz jelentéstétel végett, s kéri a Nemzetvezetőt, hogy adjon alkalmat Greiffenberg fogadására. NV tudomásul veszi és elfogadja.

Jelenti Beregfy, hogy a közelmúltban Ruszkay Jenővel találkoznia kellett. Nevezett közölte vele, hogy céljának a magyar SS-hadosztályok összetartását tekinti. Ruszkay közölte még, hogy a közelmúltban ismételten kérte a NV-t, hogy őt fogadja. Legutóbb 1945. március 6-án Baky László útján kérte ezt. Ruszkay kijelentette előtte, hogy soha a NV ellen egyetlen lépést sem tett, és soha nem is fog tenni. A Nemzetvezető előtti megjelenéséhez beosztása miatt először a német SS[től] – katonai elöljáróitól engedélyt kellett kérnie, amit azonban mind ez ideig nem kapott meg. Megbízást kapott azonban a Reichsführertől [Himmlertől] a Hunyadi-hadosztályok feletti felügyeletre. Ruszkay kijelentette, hogy ő mindig magyar volt és katona, politizálni sohasem kívánt . . .

NV: Félbeszakítja BK-t, kijelenti, hogy az egész ügy már kissé unalmas neki, túlhaladott is. Megvan-e a megállapodás Jüttnerrel.

BK: Igen.

NV: Kapott-e választ Jüttnertől a Ruszkay-ügyben.

BK: Írásban nem.

NV: Jüttnerrel BK megbeszélte, hogy Ruszkay Jenőt elbocsátják. Amíg nem teszi le az esküt NV-re, addig nem hajlandó őt fogadni. Grassyt ennek a kérdésnek rendezésére iderendelte. NV meggyőződése, hogy nagyobb szeretetnek örvend a magyar SS-hadosztályoknál, mint bárki más. Sajnos, nagyon sokan vannak mások is, akiknek fogalmuk sincs magyarságról, nemzetszeretetről és Hungarizmusról.

BK: Átadja NV-nek a Ruszkayval folytatott tárgyalásokról készített jegyzeteit.

NV: bejelenti, hogy a Ruszkay-ügyet lezárja. Egyetért azokkal a rendeletekkel, melyeket a honvédelmi miniszter adott ki a csapatok magatartását illetően, Németország angolszász–szovjet megszállása esetén. Utána megadja az általa szükségesnek tartott tájékoztatást a helyzetről, amit tovább kell adni a hivatalos szerveknek.

Első gondolatcsoport

1. A háborút Németország vesztette el és nem a nemzeti szocionalizmus. Kétségtelen: ahogyan Németország töredezik szét, ugyanúgy széttöredezik a London–Washington–Moszkva szövetség is. Németország szétesésekor szét fog esni az ellenséges szövetség is.

2. Németországot nem az ellenség mennyiségi és minőségi háborús túlsúlya győzte le, hanem Németország önmagát győzte le diplomáciai, katonai és politikai ostobaságaival, amelyeket sorozatosan követett el.

3. Németország és Itália összeomlása dacára Japán nem fogja elveszíteni a háborút, mert igen kedvező politikai és hadászati konjunktúrában van és kerül különösen most.

4. Az angolszászok és a Szovjet még nem nyerte meg a háborút, csak most fog eldőlni, hogy a kettő közül melyik fogja megnyerni.

5. Amennyiben Németországnak megvan az új fegyvere – mint ahogyan hiszem, hogy megvan, csak legyártása maradt el az árulások miatt –, úgy ez lesz Németország legnagyobb diplomáciai fegyvere és ereje. Akinek ezt az új fegyvert fel fogja ajánlani, az lesz a győztes.

Második gondolatcsoport

1. Roosevelt halálával kétségtelenül Churchill nyert a legtöbbet, mert általa visszanyerte az egész angol világbirodalmat.

2. Kétségtelen, hogy Roosevelt és Sztálin között belső titkos megállapodás volt. A két személyt talán úgy lehet legjobban jellemezni: az előbbi a Rassay-féle zsidót, az utóbbi a Kun Béla-féle zsidókat képviselte, céljuk a földgömb egymás közötti felosztása volt. Céljuk megvalósításának útjában állottak Németország, Anglia és Japán. Németországot ma már eltették az útból, Angliát a háború során félig-meddig ugyancsak lebénították, csak már Japán maradt hátra. 1946-ban meg is valósíthatták volna célkitűzéseiket. Roosevelt halálával ez a terv teljesen felborult.

3. Roosevelt halálával a világpolitikai kezdeményezést Churchill kapja vissza, az ekként visszanyert kezdeményezési hatalmával élni is fog. Zsidó vonatkozásban Churchill körül körülbelül ugyanolyan ívásúak csoportosulnak, mint Magyarországon Bethlen és Horthy körül.

Harmadik gondolatcsoport

A két előbbi gondolatcsoport egymás mellé fűzése és kiértékelése alapján:

1. A közeljövőben erősen kívánatos és egyedül célravezető egy Berlin–London–Tokió rendszerszövetség. Ez lenne a legértékesebb konjunktúra Magyarország számára is.

2. London ellenségei: Moszkva, Washington, Tokió.

Japán ellenségei: Moszkva, Washington, London. A felsorolás egyúttal veszélyességi sorrend is. Kétségtelen, hogy a legkevésbé veszélyeseknek kell egymással szövetségre lépniök, ha a két arcvonalú háborút nehézségeiben tompítani akarják.

3. Kétségtelen az is, hogy London mindig a legveszélyesebb európai vagy ázsiai állam ellen hozott létre szövetséget. Az orosz–japán háborúban Japán mellett állott.

4. NV ebbeli elgondolását tudomására hozta már Oshimának, a berlini japáni nagykövetnek, aki igen nagy érdeklődéssel kísérte a gondolatmenetet. Kemény útján üzente, hogy NV-nek személyesen akar erre a gondolatra választ adni, de nagy elfoglaltsága és Badgasteinban való berendezkedése miatt csak május 1. utáni időben. NV nézete, hogy Oshima a gondolatot Tokióval is közölheti a vele való találkozásának időpontjáig, es választ is kaphat válaszadására nézve.

Negyedik gondolatcsoport

A három gondolatcsoportból adódik

1. A magyar kormánynak mindig antibolsevistának kell lennie, és mindig azon az oldalon kell állania, amely a bolsevizmus ellen harcol.

2. Magyarországnak a való helyzetben azon az oldalon kell állania, amelyet London vezet, és oda kell hatnia, hogy Japán is erre az oldalra álljon.

3. Nyilvánvaló, hogy Európában háromféle rendszer jelentkezik párhuzamosan az Európaközösség vezetésére:

a) A Szovjet, vele a szláv imperializmus.

b) A Berlin vezetése alatt állott nemzetiszocialista rendszer, amely azért bukott el, mert német imperializmussal akarta célját megvalósítani.

c) a London vezetése alatt álló rendszer.

4. A Szovjet nem érheti el céljait, mert a bolsevizmus teljes erkölcsi-szellemi-anyagi, valamint politikai-gazdasági-társadalmi alacsonyrendűsége egyszerűen nem lehet győztes. Berlin jelenlegi letiportságában nem számít. Így csak a harmadik, vagyis a London vezetése alatt álló rendszer az egyedüli, amely még tekintetbe jön.

5. Az USA-rendszer nem jöhet tekintetbe Európában. Indokok:

a) USA Angliát és Szovjetet segíti csupán, hogy Németországot gyorsan legyőzhessék.

b) Németország leverése után USA kivonul Európából, hátrahagyva Európát Szovjet-prédának, USA viszont ráveti magát Japánra.

c) USA mindig Európaidegen volt, egyedül materialista érzéke volt az európai ügyekben.

6. Anglia részéről kell kiindulnia a legjózanabb és legreálisabb kezdeményezésnek: maga mellé kell állítsa az összes európai nemzeti mozgalmakat, ezeket fel kell fegyvereznie, létre kell hoznia egy átfogó rendszert a marxizmus alacsonyrendűsége ellen.

7. USA-nak sem lesz kívánatos, hogy a háború végén egy ugyanolyan erős vagy még erősebb Szovjet kerüljön ki, mint amilyen a háborút megkezdette. Az USA európai hadseregeinek további alkalmazása ebből a szempontból is mérlegelendő.

Végkövetkeztetés:

A gyakorlati rész szempontjából kérdés, hogy miként lehet a Hungarizmust az angolszász szövetségesek előtt érthetővé tenni.

1. Anglia előtt: A technika-gazdálkodás bármilyen magas fokú fejlődése esetén is a Földközi-tenger mindenkor életbe vágóan fontos érdekterülete lesz az angol világbirodalomnak. A Földközi-tengert tehát európai-

nak – értsd: angolnak – kell minden körülmények között megtartani. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha a Duna-medencében élő népeket olyan nemzet fogja össze, amely európai tud lenni és maradni, így képviselni tudja az európai érdekeket.

A repülőgép egészen új irányban történő tökéletesítése folytán csak az uralhatja a Földközi-tengert, aki az azt körülvevő szárazföld parancsolóan szükséges mélységeit is uralja. Anglia ezért nem elégedhet meg csak Görögországgal. Ha a Szovjet Magyarországon bombázórepülő-támaszpontokat létesít, egyetlen angol hajó sem mehet keresztül ellenőrzése nélkül a Földközi-tengeren. Ezért kell Angliának Afrikában is minél mélyebb területen a lábát megvetnie. Ezért parancsoló és természetes fejlődési szükségből is – e kettő teljesen fedi egymást – létre kell hoznia Londonnak az Európa-közösséget, mely az új koreszme szempontjából is meg tud állani, mert enélkül nem lehet a marxizmus ideológiáját és bolsevista gyakorlatát végleg felszámolni.

Délkelet-Európa rendezésére elfogadható terve csak egy népnek van, a magyar népnek. A többi tervek vagy Moszkva vagy Berlin alá akarják Délkelet-Európát hajtani. E kérdés részleteit illetően utal NV a „Nagytér, Élettér, Vezetőnép" című tanulmányára.

2. Amerika előtt: a Hungarizmus olyan demokrácia, amilyennel se Washington, se London, se Moszkva nem rendelkezik. Mutassa ki az USA, hogy alkotmánya van-e olyan demokratikus, mint a hungarista államrendszeré, amely egyenjogúságot ad az érdekelt népszemélyiségeknek a magyar nép vezetése mellett.

3. Feltételezhető, hogy Eckhardt Tibornak és Dálnoki Miklós Bélának is vannak lehetőségei Magyarország jövőjét illetően.

Anglia szempontjából csak a hungarista magyar kormánynak és Eckhardt Tibornak vannak lehetőségei a magyar életben. Anglia szempontjából Dálnoki nem jöhet tekintetbe.

USA szempontjából Eckhardt Tibor és Dálnoki Miklós Béla jöhetnek tekintetbe, hungarista kormányférfiak nem.

Eddig se Anglia, se USA nem ismerték el a Dálnoki-kormányt. El nem ismerésének okai lehetnek:

a) Anglia részéről elvből;

b) USA részéről, hogy politikai lehetőségei maradjanak a Földközi-tenger térségében.

4. Németország szerepe másodrangú. Aszerint fog alakulni, hogy a marxista rendszer felszámolásánál milyen szerepet kap.

Igen fontos tény, hogy Prhala cseh tábornok Londonban cseh nemzeti bizottságot alapított éppen most, a S.[an] Franciscó-i értekezlet ülésezése alatt.

A német nép minden dicséretet felülmúlóan jó, de vezetői csapnivalóan rosszak. Szükséges a magyar és a német nép élet-, társ- és sorsközösségének

hirdetése. A német nép egészen új német vezetést kell válasszon magának, különben minden jogos erőfeszítése a német nép számára rendezett vérfürdővé válik.

Európa-közösségre erkölcsi, szellemi és anyagi vonatkozásban szükség van, de nem bolsevistára. Ennek jelenlegi garanciája Anglia és kormányelnöke. A belgiumi és a görögországi események emellett [így!] bizonyítanak.

London csak taktikai szövetséget kötött Moszkvával, mint ahogyan Moszkva részéről ugyanez a körülmény áll fenn. Mindketten tisztában lehettek azzal, hogy Németország kiesésével Európa területei fölött át kell venniök a vezetést, de mindkettő tisztában lehetett azzal is, hogy egyedül jobban tudná vezetni Európa ügyeit.

NV bejelenti, hogy ezeket az elgondolásait ismeri a Vatikán, Veesenmayer, Oshima, Madrid, s így nemsokára megismeri London és Washington is.

A NV tájékoztatja az értekezleten résztvevőket a dr. Haller követségi tanácsostól kapott hírekről, melyeket az angol és amerikai rádió közölt:

1. Molotov bejelentette, miután Európában igen fontos kérdések elintézése vár reá, hogy S. Franciscót pár napon belül el kell hagynia. Ha ez megfelel a tényeknek, úgy a San Franciscó-i értekezlet csődjét jelenti.

2. Az angol és amerikai megbízottak a San Franciscó-i értekezleten megegyeztek abban, hogy nem ismerik el a lublini lengyel kormányt, nem adnak helyet a lublini bizottságnak az értekezleten. Ellenben Lengyelország keleti határául a Curzon-vonalat fogadják el. Lengyelország részére tehát függetlenséget követelnek, míg a demarkációs vonal tényleg csak a kölcsönös megszállási határt jelzi, mert a végleges szovjet határ Európa felé csak a Curzon-vonal lehet.

3. Jellemzőek azok a hírek is, amelyek szerint az angol és amerikai rádiók komolytalannak nyilvánítják a megalakult új bécsi kormányt, és nevetség tárgyává teszik. Az új bécsi kormány feje Renner. A kormányban a szociáldemokratákon és kereszténységszocialistákon kívül kommunisták is részt vesznek. Az angol és amerikai hatalmak nem ismerik el a bécsi kormányt sem.

4. Haller közölte NV-vel, hogy Veesenmayer is ugyanúgy látja a helyzetet, mint NV, ő is nagy jelentőséget tulajdonít Prhala londoni nemzeti bizottságának.

A Vatikán szerepét illetően NV a következőket emeli ki:

az az érzése, hogy Európában, de az egész világon a helyzet kialakításában London és a Vatikán vannak a legjobban és a legfelelősségteljesebben érdekelve. A Vatikánnak csak a keresztény erkölcsi világnézet érvényre juttatása és megmentése érdekében lehet eljárnia. Igen valószínűnek látszik, hogy a görögkeleti egyházat a Szovjet erősen támogatni fogja a szovjet imperializmus érdekeinek szolgálatában, és meg fogja engedni,

hogy egy görögkeleti egyházi imperializmus kísérje a szláv politikai imperializmus útját.

NV újra felhívja a figyelmet a pápának 1944. szeptember hó 1-én mondott szózatára. A pápa ugyanis azt fejtette ki, hogy a régi világ romokban hever, új világ van kiépülőben, melynek építőmestereit ugyan még nem ismerjük, de építőkockáit igen. Ezek az építőkockák:

a keresztény kultúra,
a családi élet szentsége,
a magántulajdon szentsége és
a szociális igazság.

A pápa ezekkel a szavaival választott is a két harcoló fél között. Kétségtelenül szembehelyezkedett azzal a táborral, amely a kizárólag anyagelvűségre alapított egyénieskedést és marxizmust vallja világnézetének.

NV felfogása, hogy az új erkölcsi világrend az Énnek és a Minek, jogaiknak és kötelességeiknek gyakorlati életösszhangjából fog megszületni. Szilárd meggyőződése, hogy a Vatikánban egyik legerősebb segítőt és megértő társat fog találni ebben a kérdésben. Magyarország jövőbeni külpolitikai alappilléreit tehát Londonban és a Vatikánban kell keresni. Mindig azzal a gyakorlati kiegészítéssel, hogy Berlin és Tokió is nélkülözhetetlen segítőtársak.

A nacionalista és szocialista közösségek felé való fejlődés már nem állítható le. Ebből folyik, hogy az emberek lelki és hitbeli életükben is már megnyugvást és egyértelműséget követelnek, lelki hasadásokat vagy ezeknek mesterséges előidézését már nem fogják megtűrni. Ki kell tehát alakulnia az egységes kereszténységnek. Ennek a kialakuló kereszténységnek a római katolicizmus lesz a gerince, de nem mai sallangjával, hanem a nagy idők nagy tüzében megtisztult római katolikus egyház, ami megtisztulva fog megszületni. Ez viszont már a pápa úr feladata lesz. Az egyház reformációja éppen úgy be fog következni, mint a rendszerek, sőt a nemzetiszocializmus reformációja is. A Hungarizmus ebből a szempontból hatalmas előnyben van, mert reformációra szüksége nincs, csak józan előítélettől ment elismerésre, melynek előbb-utóbb be kell következnie.

Mindezekből a meggondolásokból adódtak a gyakorlati intézkedések, melyeket eddig NV kiadott.

1. A honvédelmi miniszter körzetekre osztotta fel a Német Birodalom ama részeit, ahol magyar áttelepültek vannak. Ez nemcsak katonai szempontból, hanem polgári szempontból is fontossággal bír, mert a katonai hatóságok minden hozzájuk forduló magyarnak segítséget nyújtanak.

2. A magyar menekülteknek olyan helyen kell végleg maradniok, ahol már sikerült letelepülési engedélyt kapniok. Ezekről a helyekről csak szovjet nyomásra lehet kitérni.

3. Az angolszász haderőkkel szemben minden katonai ellenállást be kell szüntetni. Csak a Szovjettel szemben kell tovább harcolniok a magyar erőknek.

4. A szükséges intézkedéseket megtette a Szent Koronát illetően.

5. A magyar nemzet aranykincsével kapcsolatos tennivalókat is elintézte.

6. Előre látható, hogy a most már győztesnek minősülő angolszász hatalmak olyan intézkedéseket fognak kiadni, amelyekkel visszakapcsolhatnak az 1938-as állapotokra és az úgynevezett jogfolytonosság alapján akarják majd felépíteni az új Európát. Éppen ezért az angolszászok szempontjából nem lesz érdektelen, hogy a jogfolytonosságot jelentő magyar Szent Korona és a gazdasági folytonosságot jelentő aranykincs hol és kinek a kezében van. E kettő birtokában megfelelően óhajtja NV a lehetőségeket végigjárni, illetve kiaknázni, a magyar nemzet érdekeit szem előtt tartva.

A másik, ugyancsak a nyugati demokráciák szempontjából fontos tény az, hogy Nemzetvezetővé való nyilvánítása kimondottan a hatályos magyar törvények értelmében történt. Hangsúlyozni kívánja NV ezúttal is, mint annak idején, hogy ő Nemzete szolgálatában a nemzetvezetői tisztséget kérte és az államfői tisztségre azt mondotta, hogy ennek rendezése későbbi, háború utáni időpontot igényel.

NV a leghatározottabban kijelenti, hogy nemzetvezetői tisztségéről és jogairól le nem mond. Kényszernek nem enged. A parlament ugyanúgy elveheti tőle a méltóságot, ahogyan adta, de a parlament csinálja meg ezt a lépést – ha jónak látja – az ellen, aki a nemzetet meg akarta menteni a bolsevizmus minden rémségétől. Ha 1944. október 15-én Horthy Miklós az angolszászok előtt kapitulál, úgy nem avatkozott volna be az események irányításába. Miután a fegyverletétel a bolsevisták felé történt, ellent kellett állnia. Kétségtelen, hogy Horthy Miklós súlyosan vétett azok ellen a fennálló törvények ellen, amelyeket országlása alatt a demokratikus kormányok és országgyűlések hoztak.

7. NV megbízta Kemény Gábor külügyminisztert, hogy a német kormánynak jegyzéket nyújtson át. A jegyzék lényeges pontjai a következők:

a) A magyar királyi kormány kéri a német birodalmi kormányt, hogy minden olyan lépéséről értesítse, amelyek [így!] nem egyeztethetők össze a háromhatalmi egyezménnyel.

b) A magyar királyi kormány feltételezni óhajtja, hogy ha a német birodalmi kormány a magyar királyi kormány értesítése nélkül mégis kezdeményező lépéseket tenne, úgy a magyar kormány nevében szerződést vagy megállapodást nem köt.

c) Ha az előbbi pontokban kiírtak bekövetkeznének, a magyar királyi kormány szabad kezet kap minden külügyi kérdésben és vonatkozásban.

A jegyzék tartalmáról tudomása van Oshimának és Mussolininak is.

8. NV megbízta a külügyminisztert, hogy keresse fel a spanyol követet, és közölje vele, hogy Magyarország mindenkor, de 1944. október hó 15 óta különösen antibolsevista, éppenúgy, mint a Caudillo. NV véleménye,

hogy Anglia a Caudillóval játssza meg dél-amerikai politikáját Észak-Amerika ellen.

9. NV utal az 1938. évben az eucharisztikus kongresszuson elmondott beszédre, melyet a jelenlegi pápa mint legátus „Tanúim lesztek" kezdettel mondott. Utal a pápa 1944. szeptember 1-én mondott beszédére. Mindezek külpolitikailag igen nagy fontossággal bírnak. Errefelé is erőteljesen kezdeményezni kell.

10. A németek a magyar kormány nélkül tárgyalnak. A hungarista magyar kormány így visszakapta teljes szabadságát és függetlenségét külpolitikai kérdésekben is. A kiadásra került és a kiadandó rendelkezések ezentúl tehát nem a szerződésben lelik alapjukat, hanem egyedül abban, hogy azok szükségesek. A Németországgal kötött szerződések a jövőben csak annyiban érvényesek, amennyiben a magyar menekültek elhelyezésére és élelmezésére vonatkoznak. A magyar SS-hadosztályok kizárólag a Nemzetvezető legfelsőbb hadúri jogköre alá tartoznak.

11. NV intézkedett a Németországba átmentett vagyontárgyakról. A vagyontárgyak kereken 15 000 – tizenötezer – vagon anyagból állanak. Ezzel kapcsolatban dr. Lengváry György a következő rendelkezéseket kapta NV-től:

a) Teljhatalmat kapott, hogy a közellátási minisztertől függetlenül is legjobb belátása szerint intézze a Németországba áttelepített és még rendelkezésre álló összes anyagok kérdését. A teljhatalom azt is jelenti, ha dr. Lengváry NV-vel sem tud érintkezni, teljesen önállóan kell eljárnia.

b) A 15 000 vagon anyagot az alábbi irányelvek szerint kell felhasználni:

– A 15 000 vagon anyagot át kell adnia a Nemzetközi Vöröskereszt németországi megbízottjának az esetben, ha a Nemzetközi Vöröskereszt teljesíti a NV-től rögzített feltételeket.

– A 15 000 vagonban levő összes közellátási cikkek – zsír, liszt, cukor, konzerv, bőr, ruhanemű stb. – szolgáljanak a németországi magyar menekültek ellátására.

– A vetőmagvakat küldje a Nemzetközi Vöröskereszt Magyarországba, azzal a feltétellel, hogy csak ott kerülhetnek elvetésre.

– Az ipari nyersanyagokat, fémanyagokat, félkész és készárukat, amennyiben hadicélra alkalmasak, a Nemzetközi Vöröskereszt adja át az angol vezetésnek, a Szovjet elleni hadviselés céljaira. E nyersanyagokat németországi üzemekben kell feldolgozni, ezekben az üzemekben pedig elsősorban magyar munkásokat kell alkalmazni.

– A szerszámgépeket is hasonlóan kell felhasználni, mint az ipari nyersanyagokat, kezelésükhöz is elsősorban menekült magyar szakmunkásokat kell alkalmazni. Ha a szerszámgépekre szükség nincs, úgy köteles azokat a Nemzetközi Vöröskereszt mindaddig tárolni, amíg a felszabadított Magyarország kormánya az otthoni célokra vissza nem kéri.

c) Természetes, hogy NV nem fog elzárkózni az elől, hogy a Nemzetközi Vöröskeresztet készségéért kárpótolja.

d) A munka lebonyolítására a Nemzetközi Vöröskereszt magyar munkatörzset köteles létesíteni. A munkatörzs a lehetőség szerint minél több magyar menekültből álljon.

e) Dr. Lengváry a Nemzetközi Vöröskereszt és NV között összekötő.

12. NV a következőkre hatalmazza fel Beregfy Károlyt:

közölje az angolszász erők parancsnokával, hogy

a magyar honvédség és a magyar nemzet mindenkor töretlenül fog harcolni függetlenségéért, önállóságáért és szabadságáért;

töretlenül fog harcolni azért az elvért, hogy minden nemzet szabadon választhatja meg azokat az állami kereteket, amelyekben politikai, társadalmi és gazdasági életét élni akarja;

a magyar nemzet a jelenlegi magyarországi állapotokban egyáltalában nem látja a demokratikus elvek érvényesülését.

Ez a Nemzetvezetőnek, úgyis mint m. kir. miniszterelnöknek a felfogása, mely a m. kir. kormány álláspontja is.

13. A Nemzetvezető saját személyére és mindazokra, akik környezetében akarnak maradni, kijelenti, hogy Mattseeből nem távoznak el, itt várják be az eseményeket. NV osztani akarja a Németországba menekült magyar nemzetrész sorsát.

14. A Nyilaskeresztes Párt és a Hungarizmus változatlanul megmaradnak. Ellenben gyakorlati megnyilvánulásai csak a kifejtettek alapján történhetik [így!].

15. A magyar nemzet vezetése semmi körülmények között sem rendelheti magát alá a német vezetésnek. A német nép jó, ezért továbbra is ápolni kell a magyar–német élet-, társ- és sorsközösség gondolatát. Tény, hogy a német vezetés súlyos hibájából a magyar nemzetben megszűnt a németek iránti rokonszenv. A magyar menekültek ezt a rokonszenvet menekülésük első huszonnégy óráján belül elvesztették, mert a legtöbb helyen kifosztották és kirabolták őket.

A Pártnak a továbbiakban is kötelessége, hogy az ifjúságot és az egész magyar nemzetet arra nevelje,

hogy a magyar nemzet saját erejéből szerezze meg erkölcsi-szellemi anyagi és politikai-gazdasági-társadalmi önállóságát, szabadságát és függetlenségét és

hogy az így összefogott nemzetnek kell kezdeményeznie Délkelet-Európában a kifejtett gyakorlati szempontok alapján.

1945. május 1-vel ezekkel a gondolatokkal kell elindulni az új magyar jövő felé.

Jóváhagyom!

Mattsee, 1945. május 2-án

Szálasi Ferenc

Tartalom

1 Bevezető helyett: „A Hungarizmus 3. könyve", avagy „Harc a hatalomért" / 5

2 „Fegyházból való kijövetele szerencsés választóvíz volt a magyar politikai életben" / 21

3 „1941: a hallgatás és szervezés esztendeje" / 47

4 „A kíváncsiskodó párttagnak megmondja Szálasi . . ." / 65

5 „Német hivatalos köröknek nem fontos és nem érdekes, van-e Magyarországon népi mozgalom vagy nincs . . ." / 87

6 A totális háború és a magyarországi „kibontakozás" – a Hűség Házából nézve / 97

7 „A Kállay-kormánynak eleget tanácsoltak, tőle eleget kértek . . ." / 115

8 Szombathelyi a vezérkartól nézetet kér / 135

9 „Sem a németek, sem a Kormányzó felé nem teszek semmilyen lépést" / 151

10 Sztójay miniszterelnök fogadja a PV-t / 173

11 „Kitartás! Éljen Horthy!" / 183

12 „Kedves Szálasi, Benned egy komoly embert, egy urat, egy bajtársat és jó magyar embert ismertem meg" / 201

13 A Pártvezető és a Berlin–Róma–Tokió „háromszög" / 219

14 „Ezek az urak kiárusítják az országot" / 235

15 Puccskísérlet – több felvonásban / 247

16 Kormányválság – egy kis német beavatkozással / 265

17 „Létre kell hozni a nemzetiszocialista Európa-közösség Legfelsőbb Vezetését és Törzsét!" / 285

18 Koalíciós alkudozások több változatban – Winkelmann és Veesenmayer közreműködésével / 299

19 „Már csak két ellenfelünk van: a klikk és Bakyék" / 323

20 „Winkelmann érdeke is az, hogy . . . a pálmát ne egyedül Veesenmayer vigye el" / 337

21 „Wait and see - várni és meglátni" 355

22 „A PV olyan megoldást kér, mint amilyent a németek március 19-én eszközöltek is" / 373

23 „A diplomáciai vonal befejezte művét, most Kovarcz Emilen a sor" / 395

24 „A német és a magyar vezetés körében a bizalmi krízis egyre fokozódik" / 409

25 „A birodalmi kormány egyedül Szálasi Ferencet tekinti felelős tényezőnek minden vonatkozásban" / 421

26 Némi eltérés a kormánylistában: a miniszterelnök a PV legyen 437

27 A hatalomátvétel előszobájában / 451

28 Epilógus / 473

Függelék / 479

A KIADÁSÉRT FELEL A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA
A BORÍTÓ, A KÖTÉSTERV ÉS A TIPOGRÁFIA KUN GÁBOR MUNKÁJA
MŰSZAKI VEZETŐ MÓZES TIBOR
A SZEDÉST 1977. XII. 12-ÉN KEZDTÉK MEG
MEGJELENT 1978. VII. 20-ÁN, 42 000 PÉLDÁNYBAN
TERJEDELME 37,6 (A/5) ÍV

KÉSZÜLT A ZRINYI NYOMDÁBAN (77 1401/1-2241)
ROTÁCIÓS OFSZETELJÁRÁSSAL
FELELŐS VEZETŐ BOLGÁR IMRE VEZÉRIGAZGATÓ

ÁRA: 50,– Ft

A történeti szakirodalom is „Szálasi Naplója"-ként ismeri azt a vegyes tartalmú anyagot, amely eredetileg „a hungarizmus négy könyve" közül a harmadik „könyv" anyagát tartalmazza. Alcíme szerint „Harc a hatalomért", és voltaképp a nyilasmozgalom naplója, nem a pártvezető Szálasié, bár a háborús főbűnösök perében is szerepet játszott feljegyzések közül valóban igen sok a pártvezető, a németek és a szélsőjobboldali politikusok közötti tárgyalásokról készített naplószerű feljegyzés. De találkozunk nyilas besúgók jelentéseivel és a pártvezető „értékeléseivel" is.

Kötetünkben „A hungarizmus harmadik könyvé"-nek legérdekesebb részeit közöljük, Karsai Elek magyarázó kommentárjaival és összekötő szövegével, vagyis értékelő módszerrel, amely egyúttal az események igazi arculatára is rávilágít.

Az eredeti nyersanyag ugyanis érthetően torz szemszögből ad képet a nyilasmozgalom „hatalmi harcairól", valójában a németek kegyeiért folytatott intrikákról.

Figyelmet érdemel ez a torz anyag – önleleplező ereje miatt. A szélsőjobboldali csoportok és személyek kisszerű marakodása közben ugyanis egymást leplezik le a magyar nép sírásói. És igen sok történeti eseményről, főként Szálasi és a horthysta garnitúra panoptikumfiguráinak tárgyalásairól, kizárólag csak a Napló révén tudunk.

Bizonyos, hogy a szélsőjobboldali pártok és frakciók második világháború alatti „mozgásairól" sehol sem olvashatunk olyan részletes (és nem az utókornak szánt) feljegyzéseket, mint éppen a nyilasmozgalom hivatalos naplójában.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ ÁRA: 50,– Ft